

TÜRKİYE YAZARLAR BİRLİĞİ

MEHMET ÂKİF ERSOY ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Müdafaa Cad. 10/13 Kızılay-Ankara
Sümer 1 Sk. 11/5 Kızılay-Ankara
0 312 232 05 71-72
www.tyb.org.tr - tyb@tyb.org.tr

TYB Vakfı Mehmet Âkif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları: 6
Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları: 43

Ankara, Aralık 2011

Yayınlayan : **D. Mehmet Doğan**

Yayına Hazırlayan : **Ercan Yıldırım**

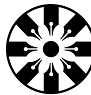
ISBN: 978-975-7382-55-3

Tashih-Kontrol : Sami Terzi
Tasarım : mtr tanıtım görsel hizmetler
Baskı : Özel Matbaası

Vefatının 90. Yılında

Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni 5

Mehmet Âkif
Millî Mücadele ve İstiklâl Marşı

TÜRKİYE YAZARLAR BİRLİĞİ

MEHMET ÂKİF ERSOY ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

İçindekiler

Sunuş

"Mehmet Âkif yılı" niyetler ve gerçekler

27 Aralık 2010'da İstiklâl Marşı şairimiz Mehmet Âkif'in vefatının 74. yıldönümünde hem İstanbul'daki mezarı başında, hem Ankara'da ikamet ettiği Taceddin Dergâhı çevresinde anma faaliyetleri gerçekleştirildi. Türkiye'nin bir çok şehir merkezinde yine merhum şairimizi yâd maksadıyla belediyeler ve gönüllü kuruluşlar tarafından toplantılar düzenlendi.

Başbakanımız partisinin gençlik kolları toplantısında güzel bir konuşma yaptı ve 2011'in "Mehmet Âkif yılı" olacağı müjdesini verdi.

2011 İstiklâl Marşı'nın TBMM tarafından kabulünün 90. Yıldönümü…

Sahih bir millî mutabakat metnimiz olan İstiklâl Marşı'nın kabul yıldönümünün şanına lâyık şekilde kutlanması için hazırlıklara çok önceden başlanması gerekirdi. 2007'de kabul edilen Kanun'a ve bu kanuna dayalı olarak çıkarılan yönetmeliğe göre oluşturulan kutlama kurulunun 2010 yılının mayıs ayında yapılan toplantısında konuyu gündeme getirdik.

2011 yılı İstiklâl Marşı'nın kabulünün 90. , büyük şairimizin vefatının 75. Yıldönümü. Bu iki yıldönümü münasebetiyle 2011 yılının "Mehmet Âkif Yılı" olarak ilânını, yapılması düşünülen 3. Boğaz köprüsüne Mehmet Âkif adının verilmesini, yıl dolayısıyla geniş kapsamlı anma faaliyetleri gerçekleştirilmesini teklif ettik. "Mehmet Âkif yılı" ile ilgili 13 sayfalık bir proje teklifi verdik.

Kurul'da tekliflerimiz görüşüldü, genel kabul gördü. Toplantıya başkanlık eden Millî Eğitim Müsteşarı yakın ilgisini gösterdi ve ekim ayı başında tekrar toplanılması kararlaştırıldı. Ekim ayı yaklaşırken, Millî Eğitim müsteşarı değişti, toplantı yapılamadı. 2 ay sonra, aralık ayının başında yapılan toplantıda, havanın tamamen değiştiğine şâhit olduk. Bürokrasi 12 Mart kutlamalarını mümkün olduğu kadar hafif atlatmak yönünde temayül ortaya koyuyordu.

Biz de fikirlerimizi açıkça söyledik…

Türkiye'de resmî bayramlar ve millî günler, askerî mahiyettedir. 29 Ekim ve 23 Nisan'da dahi bu hissedilir. Bürokrasi, sivil bir millî günün kutlanması konusunda ayak sürçmektedir. Bunu üç yıllık uygulamalarda gözlemledik.

Peki ne yapacağız? 12 Mart'ı, Mehmet Âkif'imizi bürokrasinin keyfine göre düşük düzeyli mi anacağız?

Elbette bu işi bürokrasinin keyfine bırakılmamalı. Hem İstiklâl Marşı'nın 90. Yıldönümünün kutlanması için, hem Mehmet Âkif'in vefatının 75. Yıldönümünde lâyıkıyla anılması için gönüllü kuruluşlarla dayanışma içinde bir seferberlik başlatılmalı idi…

Bu satırları, Mehmet Âkif yılının tamamlanmasına bir ay kala yazıyoruz:

2011 maalesef, büyük şairimizin, şahsiyetimizin şanına lâyık bir yıl olmadı…

90 yıl sonra, İstiklâl Marşı'nın yazılmasını zorunlu kılan o şartları hatırlamalıydık. Bu zor şartlarda ümit ve iman telkin eden Koca Mehmet Âkif'i, bizim için binlerce yıllık geçmişten bir aidiyet sembolü çıkaran şairimizi, gerçek bir millî mutabakat metnini bize armağan eden benzersiz büyük şahsiyetimizi, şanına lâyık şekilde anmalı idik…

Mehmet Âkif yılında, Türkiye Yazarlar Birliği'nin gerçekleştirdiği Mehmet Âkif bilgi şölenlerinin beşincisi, 30'dan fazla ilim ve fikir adamının bildiri ile katıldığı gerçek bir ilim ziyafeti oldu. "Milletlerarası" veya "uluslararası" ibaresi kullanılmamakla beraber, beşinci şölenin Azerbaycan, Makedonya, Kosova ve Sancak'tan katılımcıları vardı.

TYB, 5. Şöleni yaparak ve kitabını kıt imkânlarıyla yayınlayarak 5 ciltlik benzersiz bir Mehmet Âkif Külliyatı ortaya koydu. Bundan sonra yapılacak Mehmet Âkif araştırmaları için vazgeçilmez bir kaynağı ilim ve kültür âlemine kazandırmaktan mutluluk duyuyoruz.

Bu şölenleri, gönüllü kuruluşlarımızın destekleri ile yaptık. Son şölen, son desteğimizin de sahayı terk etmesi ile zor şartlarda tamamlandı.

6. bir şölen yapabilecek miyiz?

Bu soruya şölenin kitabını sekiz ay sonra yayınlarken, maalesef olumlu bir cevap veremiyoruz…

D. Mehmet Doğan
TYB Vakfı Mehmet Âkif Ersoy Araştırmaları
Merkezi Başkanı

5. Bilgi Şöleninin Teması "Millî Mücadele ve İstiklâl Marşı"

Türkiye Yazarlar Birliği'nin İlim Yayma Cemiyeti Ankara Şubesi ile birlikte düzenlediği "Milli Mücadele ve İstiklâl Marşı" temalı Mehmed Âkif Ersoy 5. Bilgi Şöleni Hacı Bayram Camisi Emekli İmam Hatibi Hafız Bilal Demiryürek'in Kur'an-ı Kerim tilavetiyle açıldı. Demiryürek Kur'an'ın ardından Mehmed Âkif Ersoy'un "Çanakkale Şehitlerine" şiirini kaside olarak seslendirdi.

Bilgi şöleninin açılış konuşmasını Türkiye Yazarlar Birliği Genel Başkanı İbrahim Ulvi Yavuz yaptı. TYB'nin her yıl Aralık ve Mart aylarında Mehmed Âkif'i, Taceddin Dergâhı'nda mütevazı bir şekilde andığını, son beş yıldır da bilgi şölenleri düzenlediğini söyleyen Yavuz, Mehmed Âkif Ersoy'u değişik mekânlarda, değişik şartlar içerisinde değişik kuruluşların yad ettiğini belirterek, *Safahat*'ı farklı baskılarıyla topluma sunan kuruluşların bu çabalarını yeterli görmediklerini, Mehmed Âkif'in daha anlamlı, daha etkileyici şekilde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etti.

5. Bilgi Şöleni TYB'nin Kendi Yerinde

TYB Şeref Başkanı D. Mehmet Doğan da, Mehmed Âkif Bilgi şölenlerinin beşincisini yapmaktan büyük bir memnuniyet duyduklarını, bundan beş sene önce ilk defa Mehmed Âkif'in vefatının 70. yılında gönüllü kuruluşların destekleriyle bir başlangıç yaptıklarını ve aksatmadan da bugüne kadar geldiklerini söyledi. Bu tür faaliyetleri süreklileştirmenin zorluğuna dikkat çeken Doğan, çok sıkıntılı süreçlerin yaşandığının altını çizdi. Bundan önceki bilgi şölenlerini farklı mekânlarda düzenlediklerini vurgulayan Doğan, beşinci şölenin TYB'nin kendi mekânında yapılmasından büyük mutluluk duyduklarını belirtti. Doğan, anayasaların, kanunların sürekli değiştiğini, İstiklâl Marşı'nın ise 90 yıldır değişmeyen bir "millî mutabakat metni" olduğunu sözlerine ekledi.

Bilgi şöleninin açılışında görüşlerini bildiren Kosova'nın Ankara Büyükelçisi Bekim Sejdiu da Türkiye'nin büyüklüğünün sadece fizikî bakımdan ya da tarihiyle ilgili olmadığını belirterek Türkiye'nin yetiştirdiği büyük aydınları ile büyük bir ülke olduğunu söyledi. Mehmed Âkif'in çok önemli bir kültürel figür haline geldiğini işaret eden Sejdiu, Âkif'in Türkiye sınırlarını aştığını belirtti. Toplantıda bulunmanın büyük bir ayrıcalık olduğunu ifade eden Sejdiu, Mehmed Âkif'in babasının Kosova'dan geldiğini, Âkif'in bunu Safahat'ta da belirttiğini vurguladı.

İlim Yayma Cemiyeti Ankara Şubesi'nden Selim Cerrah da konuşmasında, TYB'nin yeni mekânında Âkif'i anmanın mutluluğuna değinerek, Âkif'in fotoğraflarına bakanların ondaki mahcubiyeti göreceklerini söyledi. Bunun aynı zamanda kahramanlıkla zarafetin birleştiği bir mahcubiyet olduğunu belirten Cerrah, şayet kahramanlık vasfı birilerine verilecekse bunun önce Âkif'e verilmesi gerektiğini vurguladı.

Bilgi Şöleni'ne katılan öğretim üyeleri adına konuşan Prof. Dr. Yakup Çelik de, son yıllarda Mehmed Âkif üzerine çok güzel çalışmaların yapıldığını belirterek Safahat hakkında yapılan bu çalışmaların Mehmed Âkif'i bütün yönleriyle ortaya çıkarmaya hizmet ettiğini söyledi.

Âkif Kütüphanesi açıldı

Açılıştan sonra Türkiye Yazarlar Birliği Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi'nin hazırladığı Mehmed Âkif Eserleri Kütüphanesi'nin açılışına geçildi. Burada bir konuşma yapan Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi Başkanı D. Mehmet Doğan, kütüphanenin oluşmasına kendi eserleri ile katkıda bulunan M.Ertuğrul Düzdağ, Prof. Dr. Fazıl Gökçek, Abdurrahman Şen ve Doç. Dr. Abdulvahit İmamoğlu'na teşekkür etti. Kütüphaneye Mehmed Âkif Ersoy'la ilgili kitaplarını bağışlayan Ahmet Fidan'a, yayınlarını armağan eden Akçağ'ın sahibi Ahmet Ünalmış'a da teşekkür eden Doğan, kütüphanenin Mehmed Âkif araştırmacılarına açık olduğunu belirtti. Bilgi şöleninin katılımcılarından Makedonya'dan Adnan İsmaili de kütüphaneye Safahat'ın Arnavutça tercümesini hediye etti.

İstiklâl Marşı'nın 90. Yılı Taceddin Dergâhı'nda kutlandı

İstiklal Marşı'nın 90. Yıldönümü Taceddin Dergâhı'nda kutlandı. Törene Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay, Ankara Valisi Alaattin Yüksel, Kültür Bakanlığı Müsteşarı İsmet Yılmaz, Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Sadettin Sabaz, Vakıflar Bölge Müdürü Aslan Yıldız, Ortaöğretim Genel Müdürü Emin Gürkan, Demokraside Birlik Vakfı Başkanı Mehmet Bozgeyik, Esder Genel Başkanı Mahmut Çelikus, Memur – Sen Yetkilileri, Ankara Sivil Toplum Kuruluşları Platformu başkanı Mustafa Kır, Türkiye Yazarlar Birliği Başkanı İbrahim Ulvi Yavuz, TYB Şeref Başkanı D. Mehmet Doğan katıldı.

Törende bir konuşma yapan Vakıflar Bölge Müdürü Aslan Yıldız Taceddin Dergahı'nın restorasyonu ile ilgili bilgiler verdi. Hacettepe Üniversitesi idaresinin Taceddin Dergahı'nın bakımını ve restorasyonunu yapamadığını belirten Yıldız, dergahın Vakıflara geçtikten sonra ciddi restorasyondan geçtiğini açıkladı. Yıldız Taceddin Dergahı'na milletin yoğun ilgi gösterdiğini söyleyerek, dergahı her yıl 500 bin kişinin ziyaret ettiğini vurguladı.

Âkif'in Ahlâkı ve İstiklâl Marşı

İstiklâl Marşı Kutlama Kurulu'nun sorumlu sivil toplum kuruluşu Türkiye Yazarlar Birliği adına konuşan Şeref Başkanı D. Mehmet Doğan İstiklâl Marşı ve Âkif'in kişiliği üzerinde durdu. İstiklâl Marşı'nın metin açısından öneminin bir tarafa onu yazan Âkif'in kişiliğinin ve ahlakının da çok önemli olduğunu kaydeden Doğan, milli marşı başka herhangi bir şairin yazması durumunda aynı etkiyi uyandırmayacağını ifade etti. D. Mehmet Doğan,

İstiklâl Marşı'nın Mehmet Âkif'in şahsi nitelikleriyle birleşerek yüksek bir etki bıraktığını vurgulayarak "Âkif'in kişiliği ve ahlakı zaten o dönemde herkes tarafından takdirle karşılanmaktaydı. Mehmet Âkif ahlakındaki sağlamlık, itimat ve millet uğrunda çalışmasıyla İstiklâl Marşı'nı yazabilecek ender kişilerdendi. Eskiden Ankara'da kışlar çok daha sert geçerdi. Buna rağmen Âkif Şubat ayında iki günde marşı yazıp teslim etmişti. Marş için verilen ödülü de üzerinde palto olmamasına rağmen reddetmişti. İstiklâl Marşı'nı yazmak da böyle bir karaktere ve ahlaka sahip Âkif'e yazmak nasip olmuştur." dedi.

90. Yıl Kutlamaları Yıl Boyu Sürecek

Doğan'dan sonra kürsüye Ankara Valisi Alaattin Yüksel geldi. Taceddin Dergâhı çevresiyle ilgili bilgiler veren Yüksel, bu konudaki çalışmalarının devam edeceğini söyledi. Âkif'in karakterinin herkes tarafından takdir edildiğini kaydeden Vali Yüksel, İstiklâl Marşı'nın "millî mutabakat" metni olma vasfının bugünde sürdüğünü vurguladı.

Kültür Bakanı Ertuğrul Günay da konuşmasında İstiklâl Marşı kutlamalarıyla ilgili açıklamalarda bulundu. Devletin 2007 yılından itibaren 12 Mart'ı resmi kutlama programı içine aldığını belirten Günay, İstiklâl Marşı'nın 90. yılı kutlamalarının yıl boyunca süreceğini ifade etti.

İstiklâl Marşı Anıtı Açıldı

12 Mart kutlama programında İstiklal Marşı'nın 10 kıtası öğrencilerin ve katılımcılarının eşliğinde toplu olarak okundu. Törenin ardından Taceddin Dergâhı parkı içindeki eski anıtın yerine yapılan yeni İstiklâl Marşı Anıtı'nın açılışı gerçekleşti. ESDER de Âkif'in ruhuna mevlid okutarak, katılımcılara mevlid şekeri ve pilavı ikram etti. 90. Yıl kutlamaları İstiklâl Marşı kütüphanesinin açılışının ardından sona erdi.

Bilgi Şöleni'nden Kısa Kısa

• Bilgi Şöleni bundan sonra yine bu yoğunlukta devam edecek mi?
D. Mehmet Doğan bu tür kültür programlarına desteğin çok az olduğunu ve TYB olarak şölen tertibinden çok kaynak bulma bağlamında yorulduklarını söyledi.

• Bilgi Şöleni'nin bildirileri en kısa zamanda kitaplaşacak.

• 5. şölen 36 bildiriyle en geniş kapsamlı Bilgi Şöleni unvanını aldı.

• Bilgi Şöleni'ne katılım çok yoğun olmasa da beklentilerin üzerinde gerçekleşti.

• Vatan, İstiklâl Harbi, Âkif'in mücadeleciliği konularında farklı bakış açıları yakalandı.

• Genç akademisyenlerin sayısı çok fazlaydı. Doktorasını bitirip yeni yeni öğretim üyeliğine geçenler vardı. Bu aslında Âkif'in şahsında önemli bir gelişmedir. Topçu, Âkif gibi isimler de artık akademinin çalışma sahasına girmiş görünüyor. Ancak bu "yeni anlayış", yeni bir bilim dili de yakalamalı. Eski usul, hadiseleri ve fikirleri kategorilerin ve şablon-

ların içinde eriten metodolojilerin terk edilmesi, düşüncenin gündelik hayattan siyasete, felsefeye kadar farklı disipliner yönlerinin başat hale getirilmesi gerekir. Akademi bu gençlerle birlikte "bir şeyler söylemeye" başlamalı. Fikir beyan etmeli, fikri işlemeli…

Düşüncenin nesne olarak ele alınması döneminin kapatılması gerekir.

• Bilgi Şöleni'ne dışarıdan Kosova'dan, Bosna Hersek'ten, Azerbaycan'dan da katılımcılar vardı. Âkif Türkiye dışında da araştırılıyor, inceleniyor. Genel olarak bu tebliğciler "kendilerine özgü" dikkat çekici bildiriler sundu. Ancak burada bir kişinin Seriyye Gündoğdu'nun hakkını teslim etmek gerekir. Bildirisini sunacağı zaman umumi ve derinliği olmayan bir konuşma yapacağı tahmin ediliyordu. Ama o Âkif'i yalnız epistemolojik olarak değil, belki Türkiye'dekiler kadar bu memleketin ruhuna yatkınlığını da kavrayıp ele alıp inceledi.

• Vatan, millet, İstiklâl Harbi gibi büyük meseleler gündeme gelince işin içinde bir de akademi varsa genellikle geçiştirme yapılır. "Bu memleket hepimizin", "Hepimiz kardeşiz", "Sevgi birlikteliği" denilip, çok şeyler konuşulur ama "bir şey söylemeden" mevzu kapatılır. Mehmet Âkif Bilgi Şölenleri'nin bu kanıyı yok etmese bile büyük oranda "aştığı söylenebilir." Âkif'in nezdinde "zamanın ruhu" karşısında "milletin ruhu"nun öne çıktığı rahatlıkla ifade edilebilir.

Ercan Yıldırım

Mehmet Âkif Bilgi Şöleni 5
"Millî Mücadele ve İstiklâl Marşı"

11 Mart Cuma, **Ankara**

Program

1. Oturum
Oturum Başkanı: Prof Dr. **Şerafettin Gölcük**
Nazif Öztürk (Dr.) "İstiklâl Marşı'nın Yazıldığı Mekân Tâceddin Dergâhı'nda Marifet Eğitimi"
Abdulvahit İmamoğlu (Doç.Dr.) "Mehmet Âkif'in Vaazlarındaki Milli Mücadele Ruhu "
Kâmil Yeşil "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Mehmet Âkif Ersoy"
Bekir Şahin "İstiklâl Marşı'nın Değişiklik Girişimleri ve Belgeleri"

2. Oturum
Oturum Başkanı : Prof. Dr. **Hicabi Kırlangıç**
Necmettin Turinay (Dr.) "Âkif'in Leylâ-yı Vicdân'ı"
Abdullah Hamidi (Prof.Dr.) "Mehmet Âkif Ersoy'un Şiirinde Kosova ve Arnavutlar"
Mustafa Özçelik "Hatıra Kitaplarında İstiklâl Marşı"
İdris Nebi Uysal (Yrd.Doç.Dr.) "İstiklâl Marşı'nı Anlama Sözlüğü"
Tahsin Yıldırım, "Mehmet Âkif Ersoy'un Meclis Çalışmaları"
Adnan İsmaili "Mehmet Âkif'i Yeniden Keşfetmek"

12 Mart Cumartesi

3. Oturum
Oturum Başkanı : Prof. Dr. **Bilal Kemikli**
Recep Duymaz (Prof.Dr.) "Mehmet Âkif Ersoy'un Estetiği - I) Estetik Süje/Sanatkâr"
Ercan Yıldırım "Batı Karşıtlığı, Vatan Millet Bağlamında Âkif'in İslâmcılığı"
Ahmet Faruk Kılıç (Doç.Dr.) "İstiklâl Marşı'nın Fonksiyonel önemi ve Meclisteki Âkif"
Nesime Ceyhan Akça, (Yrd.Doç.Dr.) "Âkif'in Duası"
Seriyye Gündoğdu (Ağayeva) (Yrd.Doç.Dr.) "Mehmet Âkif'e göre sağlam cemiyetin kurulmasında aile ve kadının rolü"
Sezai Coşkun (Yrd.Doç.Dr.) "Türk Millî Eğitimi'nin Mehmet Âkif Algısı"

4. Oturum
Oturum Başkanı : Prof. Dr. **Mehmet Akkuş**
Muammer Esen (Doç.Dr.) "İslâm ve İstiklâl Şairi Mehmet Âkif'in İnanç Dünyası"
Mehmet Fatih Birgül (Yrd. Doç. Dr.) "Nurettin Topçu'nun Âkif'i ve Safahat'ın Felsefesi"
Bilal Kemikli (Prof. Dr.) "Demevî Şiir Yahut Âsım'ı Yeniden Okumak"
Yaşar Şenler (Yrd. Doç. Dr) Safahat'ta Aydın Profili
İhsan Safi (Doç. Dr.) "Mehmet Âkif'in Şanlı Osmanlı Devleti'nin Yıkılması Karşısındaki Duygu ve Düşünceleri"
Mithat Durmuş (Yrd. Doç. Dr.) "Mehmet Âkif'in Millî Mücadele ve Millî Bilincin Uyanmasındaki Rolü"

5. Oturum
Oturum Başkanı : Prof. Dr. **Hüseyin Gazi Topdemir**
Cevat Akkanat "Bir Mukayese Denemesi: Mehmet Âkif Şiirinden İlham Alan Şairler"
Beyhan Kanter (Yrd.Doç.Dr.) "Mehmet Âkif Ersoy'un Şiirleri Üzerine Sembolik Çözümleme: Bir Toplum İnşasında Şiirin Kesif Dili"
Adnan Uzun (Yrd.Doç.Dr.) "Bursa'nın İşgali ve "Bülbül" Şiirinin Hatırlattıkları"
Mehmet Akkuş (Prof.Dr.) "Mehmet Âkif'in Gençliğe Nasihatı"
Nazım Elmas (Yrd. Doç. Dr.) "Âkif ve Millî Mücadele"

13 Mart Pazar

6. Oturum
Oturum Başkanı: Prof. Dr. **Nesimi Yazıcı**
Mevlud Dudiq, (Prof. Dr.) "Balkan Milletlerinin Durumu ve Mehmet Âkif Ersoy"
Terane Hesimova (Doç. Dr.) "Azerbaycan Doğubilimciliğinde Mehmet Âkif Ersoy Sanatı – Millî Mübarize Yönleri"
Fatih Arslan (Yrd. Doç. Dr.) "Bir Cemiyet Mistiği: Mehmet Âkif…"
Cafer Gariper (Yrd.Doç.Dr.) "Kurtuluş Savaşı'nın Varlık Kazandırdığı İki Metin: İstiklâl Marşı ve Kuvâyi Milliye Destanı
Alâattin Karaca (Doç.Dr.) "Mehmet Âkif'e Göre Etnik Milliyetçilik"
Hayrettin Rayman (Prof.Dr.) "Mehmet Âkif'in Sosyal Temalı Şiirleri ve Bu Şiirlerin Teknik Yapısı"

1. Oturum

Oturum Başkanı
Şerafettin GÖLCÜK (Prof Dr.)

Nazif Öztürk (Dr.)
"İstiklâl Marşı'nın Yazıldığı Mekân Tâceddin Dergâhı'nda Marifet Eğitimi"

Abdulvahit İMAMOĞLU (Doç.Dr.)
"Mehmet Âkif'in Vaazlarındaki Millî Mücadele Ruhu "

Kâmil YEŞİL
"Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Mehmet Âkif Ersoy"

Bekir ŞAHİN
"İstiklâl Marşı'nın Değişiklik Girişimleri ve Belgeleri"

İstiklâl Marşı'nın Yazıldığı Mekân Tâceddin Dergâhı'nda Marifet Eğitimi

Nazif ÖZTÜRK
Dr., Araştırmacı-Yazar

"Şerîat, tarikat yoldur varana
Hakikat, marifet andan içeru"
Yunus Emre

I.Marifetten Hakikate Seyir

Tasavvuf ve tarikat, din dairesinin daha özellikli bir bölümüdür. Allah'ın *"akıl"* verdikleri olduğu gibi, *"hikmet"* verdikleri de mevcuttur. *"Hikmet"* yoluyla fehmedilenleri akıl ölçüleri içinde anlamak mümkün değildir. Şerîat İslâm'ın dış gözü, tarikat ise iç gözüdür. Dış ve iç gözün birleşmesiyle *"marifet"* hâsıl olur. İnsanın gönlünü mercek altına alan bu eğitimin hedefi, *"Allah'ı seven ve O'nun tarafından sevilen"* insan tipini gerçekleştirmektir.

İnsanoğlu ister şerîatta yol alsın, ister tarikatta el tutsun, nefsiyle mücadele etmek zorundadır. Nefsiyle mücadele etmeyi göze alamayan mukallitler, ibda' sahibi olamazlar; ayrıca taklitle hakikate ulaşmak da mümkün değildir.

Dergâhların iki veçhesi bulunmaktadır. Biri manevî ve ahlâkî (marifet) boyutu, diğeri maddî ve mimarî cephesidir. Fizikî mekânla ilgili söylenecekler daha önce anlatıldığı için bu bölümde, *"Tâceddin Dergâhı'nda Marifet Eğitimi"* üzerinde durulacaktır.

İnsan yalnız et ve kemikten ibaret değildir. Maddî cephesinin yanında bir de ruh denilen mânevî kuvvet ve kudrete maliktir. Beden yemek ve içmeye ihtiyaç duyduğu gibi, ruh da bir takım manevî ve derûnî bilgilere muhtaçtır. Bunun için mânâ âleminin başında *"kendini bil"* emri gelir. Kendini bilen, Hâlik-i lemyezâl olan Allah'la beraber her şeyi bilmiş olur. Marifetullah için *"marifet-i nefs"* lâzımdır. Mutasavvıflara göre, Resulullah (sav),*"men 'arafa nefsehû fekad 'arafa Rabbahû"/"*kim nefsini bilirse kesinlikle Rabbi'ni de bilir" buyurmuştur[1].

1 Aclûnî, İsmail b.Muhammed, *Keşfü'l-Hafa ve Muzîlu'l-İlbâs Amme'ş-Tehera mine'l-Ehâdîs fi Elsineti'n-Nâs,* Beyrut 1988, ıı/843 (2532).

Makâm-ı sâlikin ecell ve bâlâsı, merâtib ve menâzili, 'ıbâdın ekber ve â'lâsı marifetullah iledir. Marifetullah karşısında halk üç sınıfa ayrılır. *"Ârif bizâtillah", "ârif bisıfâtillah"* ve *"ârif bief'âlillah"*dır. Allah'ı zâtı ile bilmek Resul, enbiya ve efâdıl-ı tarikat olan evliyanın makamıdır. Bu gurubun başında Hz. Muhammed Mustafa (sav) gelir. Allah'ı sıfatlarıyla bilmek havâss-ı mü'minînin makamıdır. Allah'ı fiilleriyle bilmek ise 'avâm-ı mü'minîn makamıdır. Allah'ı marifet-i zât sırrıyla bilenler, Hakk'ı celîl ve halkı kalîl görmekle (heybet), Hakk'ı 'azîz ve halkı zelîl bilmekle (ta'zîm) vasıflanmışlardır. Bu suretle mâsivayı iclâle, gayrı i'zâza dâir kalbde bir şey kalmayıp muhtesâta nazar ve mahlukâta iltifat etmez olurlar. Allah'ı sıfât-ı marifet ile bilenlerin Allah'la beraber olmaları (sukûn-ı maallah), Allah'tan korkmaları, Allah'a rücu' ve tevekkül etmeleri îcâb eder. Allah'ı ef'âl-i marifet ile bilenler, ibadette sükûnu/huzuru ve sevabı istemekle, azaptan kurtulmayı dilemekle Allah yolunda infak etmekle ve Allah'a sığınmakla yükümlüdürler.

Hakikat-ı marifet ise ru'yettir. Ru'yet makamına vâsıl olan 'âriflerin nazarında, bütün memâlik-i ilâhî bir hardal danesinden daha küçük görünür. Bu bir hâlet-i kutsiyedir ki, bu duruma gaflet ehlinin kalbi tahammül etmez.

Kul/'abd, dünyayı fena, 'ukbayı bekâ, nefsi hata ile bilmedikçe Cenâb-ı Hakk'ı, Hakk marifetiyle bilemez. Dünyayı fâni bilen 'ibret almakla meşgul olur. Bunların 'alâmeti dünyadan yüz çevirmektir. 'Ukbâyı bâki bilen ibadetle meşgul olur. 'Alâmeti de 'ukbâya teveccüh ve ikbaldir. Nefsi hatalı bilenler 'ubudiyetle meşgul olurlar. Bunların nişanı dünyevî makamları terk etmek, merâtib ve manâsıb muhabbetinden uzak olmaktır.

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere, marifete nâil olanlar, Hazret-i Hakk'ı Hakk marifetiyle bilmiş olurlar. 'Ubudiyet-i hukikiyye ile iştigalin 'alâmeti nefsinden, dünyadan ve 'ukbadan uzaklaşmaktır. Bu kimseler edâ-yı tâat ('ibâdet), tâatta ihlâs ('ubudiyyet), ihlâs-ı rü'yetten gaybet ('ubûdet)' üzeredirler[2].

Arapça bir kelime olan *"marifet"*in manası, eşyanın hakikatini keşf ve ilham yoluyla bilmektir. Bir başka ifade ile marifet; Allah'ı sıfat, fiil ve isimleriyle tanıma, daima O'na münâcât ve tazarru' içinde olma, kötü huylardan kaçınma, kalbini yalnızca O'na verme halidir. Marifete sahip kişiye *"ârif"*, elde ettiği bilgiye de *"irfan"* denir. İrfan, çalışıp kazanma ile elde edilen/kesbî ilimden farklıdır. Hakk'ın, takvasını gördüğü kulunun kalbine koyduğu ödüllendirme türü *"vasıtasız"* bir bilgi şeklidir. Ancak ilmen bilmek ile marifet yoluyla bilmek arasında fark bulunmaktadır. Marifet; husûsî, tecrübî amelî ve tatbikî bir bilgidir. İlim; umumî, küllî, nazarî ve mücerred bilgidir. Kalbin verdiği bilgiye marifet ve irfan, aklın verdiği bilgiye ilim denir. Marifetin kaynağı sezgi, ilmin kaynağı istidlâldir. Marifet tasavvufî, ilim zâhirî bilgidir[3]. Marifet'in zıddı basiretsizlik, ilmin zıddı cehalettir. Bu bakımdan ilim eşyanın zâhirî yönünü aydınlatır. Marifet bilgisyle zâhirî cihetle birlikte batinî ve derûnî sırlar da kavranır.

Marifet, kavrayışı tamamlayan temel mertebelerin içerisinde yer alır. Kavrayışı tamam-

---

2 *Kuşeyrî Risalesi (Abdulkerim Kuşeyrî),* Yayına hazırlayan Süleyman Uludağ *(Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risalesi),* İstanbul 1978, Dergah Yayınları, s.427, dp. 145.

3 Uludağ, Süleyman,*Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* İstanbul 1996, s.347-348;Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,* Ankara 1997, s.486-487.

layan dört temel mertebe; şerîat (dinin herkese farz olan açık emirleri), tarikat (Allah'a giden yol), marifet (irfan sahibi olma) ve hakikat (perde arkasında olan metafizik gerçeğin ortaya çıkması) 'tır. Sûfiyye anlayışına göre bu dört mertebenin birincisi avama, ikincisi havasa, üçüncüsü havassu'l-havasa, dördüncüsü ise ehass-ı havassu'l-havasa mahsustur.

Halvetiliğin Şabaniye kolunun kurucusu Şeyh Şaban-ı Velî(ö.1569) bu dört yolu şöyle tarif etmektedir: Şerîat beden için, tarikat kalp için, hakikat ruh için, marifet ise Hakk içindir[4]. Osmanlı ülkesinde Celvetiliğin benimsenip yayılmasında büyük himmeti olan Azîz Mahmûd Hüdâyî (948/1543-1038/1628) de aynı konuda şunları söylemektedir: Tasavvuf sülûkûnda yedi olan nefsin mertebeleri ikiye ayrılır. Bunlardan ilk dört makam *"tabiat", "nefs", "ruh"* ve *"sırr"* olarak isimlendirilmektedir. Diğer üç makam *"berzah"* addedilmektedir. Böylece Tâceddîn-i Velî'nin de tâbi olduğu Celvetiyye Tarikatı'nda nefsin terbiye merhaleleri yedi olmaktadır. İlk dört mertebeye mukabil dört makam vardır. Bunlar, *"tabiat-şeriat", "nefs-tarikat", "ruh-marifet"* ve *"sırr-hakikat"* şeklinde ifade edilmektedir[5].

Marifet, kalbin kazandığı berraklık sebebiyle basiretin fethi ve gönül penceresinin ilâhî hakikatlerin müşahedesine açılmasıdır. Hakikat ise, Hâlik olan Allah'ın kâinat üzerindeki hâkimiyetini görme ve ilâhî esrâra vâkıf olma halidir. Bu, ancak ilm-i ledün sahiplerinin elde edebilecekleri bir mertebedir.

Marifet, Allah'ı önce sıfat ve esmâsıyla tanıyan, ona olan muâmelesinde sıdk ve ihlâs üzere bulunan, kötü huylardan ve bu huylara âit âfetlerden temizlenen, dâimî sûrette kalbi ile i'tikâf halinde bulunan ve bunların neticesinde Hakk'ın teveccühüne nâil olan kimselerin sıfatıdır. Cenâb-ı Hakk, marifetullah'a eren kuluna bütün hallerinde sıdk üzere bulunmayı lütfeder, onu nefsin havâtırından kurtarır ve o kimse Allah'tan başkasına çağıran hiçbir sese kulak vermez, nefsin âfetlerinden uzak ve beri' olur[6].

Marifetin en yüce mertebesi, kulun acziyetini idrak etmesidir. Bu sebeple sûfilere göre, beşeriyet sıfatıyla ulu ve yüce Allah hakkında tam anlamıyla marifet sahibi olmak imkânsızdır. Bir insan Allah'ı tanımak için olanca gücünü harcadıktan sonra, O'nun zâtını beşerî sıfatlarla tanımasının imkânsız olduğunu anladığı zaman, hakîkî ve en mükemmel marifete erişmiş olur. Bundan dolayı Hz. Ebubekir *"marifet, sâlikin O'nun hakkında marifet sahibi olmaktan aciz olduğunu idrak etmesidir"* demiştir[7].

II.Tasavvufta Celvetiyye Ekolü

1.Celvetiyye'nin Tarihî Gelişimi

"Celvet" kelimesi Arapça'dır. Diğer manalarının yanında *"ortaya çıkmak, açık ve vâzıh*

---

4 Pakalın, M. Zeki,*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* İstanbul 1983, C. II, s. 407; Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,* Ankara 1997, s.486-487.

5 Yılmaz, H. Kamil, *Azîz Mahmûd Hudâyî, Hayatı, Eserleri, Tarikatı,* İstanbul 2007, B.4, s.224; Küçük, Hülya, *Tasavvufa Giriş,* İstanbul 2011, s. 54.

6 *Er-Risale-i Kuşeyriyye*, IV/72'den naklen Yılmaz, H.Kamil, *Age, s. 227."Marifetullah"* hakkında geniş bilgi için bkz, (Uludağ Süleyman, *Kuşeyrî Risalesi,* s,427-428).

7 Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* İstanbul 1996, s.347-348.

olmak" anlamına gelmektedir[8]. Tasavvuf ıstılahında kulun Hakk'ın sıfatlarıyla muttasıf olarak halvetten çıkışına ve onun varlığında yok oluşuna (fenafillah) denir[9]. "*Celvet"* halvetin zıttı olup, "*kulun ilâhî sıfatlarla muttasıf olarak halvetten çıkmasıdır".* Halvet ise lügatte *"bir kimse ile yalnız kalmak*"; ıstılahta *"insanın tenhâda Hakk ile başbaşa bulunması"* manasınadır[10]. Celvet sadece bir ıstılahtan ibaret olmayıp aynı zamanda *"bekâ"* makamına verilen isimdir. Halvet ise *"fenâ"* makamının ifadesidir. Halvet ve celvet aynı zamanda iki tarikatın adıdır. Celvetin gayesi insanlarla kaynaşmak ve onları irşat etmektir. Halvetiyye *"ehl-i zevk",* Celvetiyye *"ehl-i belâ"* üzeredir.

Sûfiyye nezdinde halvet ve celvet kelimelerinin ıstılah olarak kullanılması ilk defa İbrahim Zâhid Gîlânî(ö.700/1300) zamanında olmakla beraber, ilk tatbikatı Resul-i Ekrem (sav)'in şahsındadır. Çünkü Resulullah (sav) Peygamberlikten önce Hıra Dağı'nda *"halveti"* tercih ederek insanlardan uzaklaşmış; bil-âhare Peygamberlikle vazifelendirildikten sonra *"celvet"*'i ihtiyar ile halkın arasına karışmıştır.

Tarihî seyir içerisinde tasavvuf kültürünün birer parçası olan bu cüzler, iki ayrı tarikat şeklinde teessüs etmiştir. Bunlardan Halvetiyye'nin sülûku *"zikr-i esmâ"* ve "*halvet"* iken, Celvetiyye'nin sülûku "*zikr-i tevhid"* ve "*mücahede"*dir.

İsmail Hakkı Bursevî (ö.1724), Celveti Tarikatı'nın zuhuru meselesinde İbrahim Zâhid Gîlânî'yi başlangıç kabul etmektedir. Ancak İsmail Hakkı Bursevî'nin talebesi ve Celvetî meşâyıhından Yakub Afvî (ö.1149/1736) Celvetiyye'nin zuhurunu Hacı Bayram Velî'ye bağlamaktadır[11]. Celvetiyye ismini ilk teleffuz eden Mehmet Muhiddin Üftade (ö.988/1580); şeyhi Üftade'den nakille yaygın bir şekilde kullanan ve bu tarikatı şöhrete kavuşturan Azîz Mahmûd Hüdâyî 'dir.

Celvetiliğin başlangıcı konusunda ortaya çıkan bu görüş farklılığını telif amacıyla İsmail Hakkı Bursavî meseleyi şöyle formüle etmiştir: *"Celvetiyye İbrahim Zâhid Gîlanî zamanında hilal, Üftade zamanında kamer ve Hüdâyî zamanında bedir gibidir"*[12].

İbrahim Zâhid Gîlânî'nin esas tarikatının adı Zâhidiyye'dir. Zâhidiyye Tarikatı İbrahim Gîlânî'nin ölümünden sonra halifeleri vasıtasıyla Halvetiyye ve Safaviyye diye iki kola ayrılmıştır. Daha sonra Safaviyye'den Bayramiyye, Bayramiyye'den Celvetiyye Tarikatı doğmuştur.

2.Celvetiyye, Bayramiye'den Yürümektedir

Tâceddin-i Velî'ye kadar uzanacak şekilde bu tarikatları bir şem'a ile göstermek mümkündür:

---

8 Âsım, *Kamûs Terc.,* III/785.

9 Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Lügati,* İstanbul 2005, C.1, s.467.

10 "Halvet"'in kelime manası,"çevre ile her türlü ilişkiyi kesip yalnız kalmak ve tenhaya çekilmektir". Tasavvufî anlamda ise, "dervişin şeyhinden emir ve izin alarak ibâdet, zikir, murâkabe, riyâzet ve gönlünü her türlü istek ve arzudan, mâsivâdan temizleyip benliğinden sıyrılma ve Hakk'a erişme amacıyla tek başına bir hücreye kapanma halidir" (Ayverdi,İlhan, *Age, C.2,* s. 1161).

11 Yakub Afvî,*Hidayetü's-Sâlikîn.* İstanbul 1329, s.4.

12 Yılmaz, H. Kamil, *Age,* s. 157-159.

Hüdâyî'nin müntesiplerinden Okçuzâde Mehmed Şâhî Efendi(1039/1629), Celvetiyye Tarîkatı'nın Bayrâmiyye, Bistâmiyye (Nakşibendiyye), Halvetiyye tarikatları ile münâsebettâr olduğunu nazmen şöyle ifade etmektedir:

"Pişvâ-yi tarîk-i Bayrâmî
Cilve-perdâz-ı bast-ı Bistâmî
Tarîk-i râstî kim Celvetîdir
Meyân-ı Nakş-bend u Halvetîdir"[13].

Celvetiyye Tarîkati pîrinin Hacı Bayram olduğunu Tâceddîn Velî daha açık bir şekilde söylemektedir:

Gelsûn pîrim soran bana, Hacı Bayramdır pîrimiz
Kim ki haber verem ana, Hacı Bayramdır pîrimiz
Erenlerde olmaz belâ, mahrum kalmaz ana giden
Kırk yıl kutb-i zaman olan, Hacı Bayramdır pîrimiz[14].

Celvetî silsilesi, Hz. Ali (ra)'den devam eden ana kola 22. Sırada Hamidüddîn Aksarâyî ile bağlanmaktadır[15]. Ankara Mevlevîhanesi Postnişini Şeyh Derviş Muslu Ankaravî'nin; *"Evrâd-ı Şerif", "Esrâr-ı İlâhî", "Silsilenâme"* ve *"Divan"* olmak üzere dört bölüm halinde tertip edip istinsah ettiği ve hattını Muharrem 1147/1734 tarihi Cumartesi günü kuşluk vaktinde tamamladığı *"Têcaddîn Velî Risalesi ve Divanı"* nda verilen bilgilere göre[16], Tâcî

13 Okçuzâde, Mehmed Şâhî, *Ahsenü'l-Hadîs,* s. 9,11'den naklen Yılmaz, H.Kâmil, *Age,* s. 234.

14 Tâceddin bin Tâceddin Şeyh Mustafa el-Akaravî, *Risâle-i Tâceddin Velî,* İstinsah Ketebehu'l-fakîr hâdemü'l-fukarâ eş-Şeyh Derviş Musli Tekke-i Ankara Mevlevîhânesi, Ankara 1147, s.88.

15 Yılmaz, H. Kâmil, *Age,* s. 161-162; 164.

16 Enver Behynan Şapolyo'nun Ankara Belediyesi Dergisi (S.19, s. 22-23)'nde 1958'de tanıttığı bu yazma risale elimizde mevcuttur. Bu risaleyi bize ulaştıran Araştırmacı Dr. M. Sadık Erdağı'na teşekkür ediyorum. Risalenin "evrâd" ve "silsilename" bölümleri Şeyh Derviş Muslu Ankaravî'nin hattıyla ve 1147 tarihinde yazılmış değildir. Risaleye sonradan ilave edilmiş ve aynı kapak içerisinde bir araya getirilerek ciltlenmiştir. Daha sonraki çalışmalarımızda Şapolyo'nun hataları da tashih edilerek risalenin detaylı bir tanıtımı yapılacaktır. Bundan sonra dipnotlarda *"Risa-*

kolunun müessisi Tâceddin bin Tâceddin Mustafa el-Ankaravî, Celvetî/Tâcî silsilesinin 28.sırasında yer almaktadır.

Hüdâyî Âsitanesi'nin son post-nişinlerinden Mehmed Gülşen (ö.1341/1925)'in tespit edip "Sefîne-i Evliyâ" yazarı Hüseyin Vassaf (1872-1929)'a gönderdiği 66 kişilik Azîz Mahmûd Hüdâyî halifeleri[17] arasında Tâceddin Mustafa'nın ismi yer almamaktadır. Ancak Hüdâyî'nin icazet verdiği halifeler sadece bu listede isimleri bulunan şahıslardan ibaret değildir. Evliya Çelebi *"Hüdâyî'nin 170 bin mirîde irâdet verdiğini"* söylerken[18]; Bursalı Mehmet Tahir, *"Hüdâyî'nin 48 halifesi olduğunu ve yazma bir tomarda bu zatların isimlerini gördüğünü"* anlatmaktadır[19]. Abdurrahman Nesîb Efendi, *Mecmua*'sında Hüdâyî halifelerinden 56 tanesinin isimlerini ve bir kısmının hangi memlekete halife olarak gönderildiklerini kaydetmektedir. Hüdâyî hakkında doktora çalışması yapan H. Kamil Yılmaz ise, Hüdâyî halifelerinin sayılarını 64 olarak bildirmektedir. Bunlar arasından sadece ilk 13'ünü tanıtmakta, geri kalan 51 kişinin tarihçe-i hayatlarının bilinmediğini söylemektedir[20]. Naîmâ Tarihi'nde, Hüdâyî için, *"ekber bilâda hulefâ gönderip tarikatı ilâ-hâza'l-ân istimrâr bulmuştur"* denilmektedir[21].

Dönemin kaynaklarından aktarmalar yapılarak verilen bu bilgilerden Hüdâyî'nin icazet verdiği halifelerden bir kısmının isimleri ve hatta bazılarının hangi bölgeye gönderildiği bilinmekle birlikte; hilafet verilen şahısların sadece bunlardan ibaret olmadığı ve Tâceddîn Veli örneğinde olduğu gibi bilinenlerin dışında bazı halifelerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle belgelerde Azîz Mahmûd Hüdâyî halifelerinden olduğu[22] ve Celveti Tarikatı ekolüne mensup bulunduğu[23] kayıtlı olan Tâceddin bin Tâceddin Mustafa'nın 1630'da Ankara'ya gönderilen Celveti şeyhi olduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür. Anılan Risalenin Tâceddinzâde Şeyh Tâceddin Mustafa'nın ilâhî sırlarının anlatıldığı bölümde, seyr-i sülûkunu Aziz Mahmud Hüdâyî'nin elinde tamamladığı, yaşanan manevî hallerle birlikte açık seçik anlatılmaktadır.[24]

3.Celvetiyye'de Şerîat Esastır

Celvetiyye'de şerîat esastır. Celveti tarikatının kurucusu olan M. Muhyiddîn Üftade (895/1490-988/1580), , Mevlânâ ve Muhiddîn-i Arabî'nin tartışmalı konularına girmemeye özen göstermiştir. Müridlerine Hz. Peygamber'in ve sahabenin itikâtına muhalif şuhut hâsıl olsa bile iltifat etmemelerini tembihlemiştir. Marifeti şerîatla sınırlandıran Üftade, müridi Azîz Mahmud Hüdâyî (948/1543-1038/1628)'ye hilâfet verirken, *"şerîat-ı*

le/Divân-ı Tâceddîn" olarak zikredilecektir (Tâceddin Veli, *Risale/Divân-ı Tâceddîn Velî,* s. 23-25).

17 Vassaf, Osmanzâde Hüseyin, *Sefîne-i Evliya* (Hazırlayanlar Akkuş, Mehmet- Yılmaz Ali), İstanbul 2006, C. 3, s. 26-28.

18 Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme,* İstanbul 1314, C. I, s. 479.

19 Bursalı Mehmet Tâhir,*Osmanlı Müellifleri,* İstanbul 1333, C. I, s.185.

20 Yılmaz, H. Kamil, *Age,* s. 131-138.

21 *Naîmâ Tarihi,* II/159.

22 "…Ankara'da vakî Üsküdarî Aziz Mahmud Efendi hülefâsından müteveffa Tâceddînzâde Mustafa Efendi…"BOA/Cevdet-Evkâf, 1270: 10201; VGMA (Atik Şahsiyet) Rabi-Sani Asker 1270, Def.,411, Sayfa 77, Sıra 1076.

23 "…Ankara'da defîn-i hâk-ı 'ıtırnâk olan Tarîk-i Celvetiyye'den Tâceddîn Veli…", *Tâceddîn Veli'nin yazma Evrâdı,* Mehmet Akkuş Özel Koleksiyonu 1311, s. 2/a.

24 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/Evrâd-ı Tâceddîn Velî,* s.39-46.

şerifeye herhalde riayet eyle; her ne kadar a'lâ mertebede bulunsan da" demek suretiyle bu konudaki titizliğini göstermiştir[25]. Şeyhi'nin iradesi doğrultusunda hareket eden Hüdâyî, şerîatın zâhirine mutâbık ehl-i sünnet görüşünü benimseyen bir tasavvuf anlayışına sahip olmuştur[26].

Tâceddîn Velî de aşağıdaki dörtlüğünde belirttiği gibi aynı anlayış doğrultusunda hareket ettiğini dillendirmektedir.

Tâceddinoğlu ehli tarikat
Gördüm hakikat 'aynı şerîat
Doğru gidenler sâlik-i celvet
Gördüm hakikat 'aynı şerîat[27]

Ancak cezbesi çok yüksek olması sebebiyle şeyhimizin kimi ilahilerinin üzerinde *"vahdet-i vücud"* bulutları yükselmektedir. İşte onlardan birkaç örnek:

Devreder her şey benimle ins u cin cümle melek
Bendedir bende muharrik arş u kürsi döner felek[28].
…
Şimdi 'aceb hale düştüm ben söylerim ben dinlerim
Sırr-ı vahdete iriştim ben söylerim ben dinlerim
İrdi bana işbu hâlet iki cihan buldu devlet
Kalmadı arada kesret ben söylerim ben dinlerim
Tâceddinoğlu neylesun kime bu hali söylesun
Kime desun kim anlasun ben söylerim ben dinlerim[29].
…
Ey tâlib-i Kâbe olan Hakk bendedir Kâbe benim
Gelsun hacc-ı ekber kılan Hakk bendedir Kâbe benim
İnsâf idüb ol ehl-i Hakk inkârı kov gel bende Hakk
Kâbe benim gitme uzak Hakk bendedir Kâbe benim[30].
…
Emrimdedir iki cihân ferman-ı men ferman-ı men

25 Kara, Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, 2,* Bursa 1993, s. 97.

26 Hüdâyî, şerîatın zâhirine mutâbık ehl-i sünnet görüşünü benimseyen bir tasavvuf anlayışına sahipti.
"Şu kim vahdet şarâbını
Hazm ide bezm şerîatte
Tarîkatte odur kâmil
Hakîkatte odur vâsıl" beyitleri onun şerîate olan merbûdiyetini gösterdiği gibi; Sîmâvna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin (820/1417) ve adamları hakkında devrin pâdişâhına gönderdiği mektûb da ehl-i bid'ad ve şîa hakkındaki kanâatini ortaya koymaktadır (Yılmaz, H. Kamil, *Age,* s. 102).

27 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale,* s.134.

28 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 79.

29 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 87.

30 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 87.

Ben işteyim zâhir nihân ferman-ı men ferman-ı men
Kimi gelir kimi gider kimi biter kimi yeter
Mağribe maşrıka yeter ferman-ı men ferman-ı men
Küllü yevmdir şânımız âlem kamu nişânımız
Cümlede vardır cânımız ferman-ı men ferman-ı men
Cümlede varım var benim her şey muradımdır benim
Tahkîk bu hâlimdir benim ferman-ı men ferman-ı men
Tâceddinoğlu kandeyim her kande bakam ondayım
Şer'an beyim ben bundayım ferman-ı men ferman-ı men[31]

4.Celvetiyye'de İntisap

Tasavvuf anlayışının kurumsallaşmasından sonra bütün tarikatlarda bir şeyhe[32] intisap gerekli görülmüştür. Celvetiyye'de de tarikat âdâbına göre şeyhe intisap etmek; ahd, telkin ve bey'at almak isteyen mürîd; istihâre istişâre ve abdest gibi ön hazırlıkları yaptıktan sonra, şeyhin huzuruna varıp "teşehhüd"de oturur gibi elini dizine koyarak vakarla oturur ve şeyhi ile beraber istiğfar getirir. Böylece sâlik işlemiş olduğu büyük ve küçük bütün günahlardan vazgeçmeyi taahhüd etmiş, bu husûsta Allah'a ve şeyhine söz vermiş olur. Bundan sonra şeyh intisap eden müride yapması gereken tesbihâtı, kılması gereken namazları ve duaları, okuması gereken evrâdı anlatır.

Ahd u mîsâk ile şeyhe bağlanan müridin yapması gereken dua ve niyazlar şu şekilde özetlenebilir: Günün belirli saatlerinde belirli sayıda *"istiğfar", "salât-u selâm", kelime-i tevhid"* çekmek; beş vakit namaza ilaveten *"teheccüd", "işrak", "duha"* ve *"evvâbîn"* namazlarının ikâme etmek; yine Ramazan orucuna ilaveten, Pazartesi Perşembe günleri ile Zilhicce ve Muharrem'in on günü, Recep ve Şaban'ın tamamını, Şevval'ın altı gününü oruçlu geçirmek.

Ayrıca, sâlikin dâimâ abdestli bulunması, abdest sonrasında iki rek'at şükür namazı kılması ve şeyh efendinin hazırladığı evrâdın okunması telkin edilir[33].

Tarikatlarda bu temel hususlar detaylandırılarak, müridin seyr u sülûkunu tamamlaması için uyması gereken hususlar ve yapması gereken riyazet, zikir ve mücahede belirli kurallara bağlanmıştır[34].

---

31 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 95.

32 Sözlükte *"yaşlı, ilim ve tecrübe sahibi önder, kabile başkanı"* anlamlarında kullanılan *"şeyh"* kelimesi, tasavvuf terimi olarak "*şerîat, ve tarikat ilimlerinde kemale ulaşmış ve bu konuda nefislerin hastalıkları ve tedavilerini teşhiste son noktayı ihraz eden, sâlikleri irşad etme ehliyetine sahip kamil insan"* olarak tanımlanmıştır. Şeyhin Kur'an ve sünnetin ahkâmını iyi bilmesi, ilmiyle âmil bulunması yürüttüğü manevî eğitimi dünya menfaatine âlet etmeyecek ölçüde ihlâslı olması gerekir (Uysal, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis,* Konya 2001, s. 311,315).
Bütün tarikatlarda seyr u sülûk kâmil bir mürşidin gözetiminde tamamlanır. Kâmil bir mürşit fırkat ile vuslatı cem' ederek celvet makamına ulaşan kimsedir. Mürşid, Hz. Peygamber (sav) ile salik arasında bir vasıtadır. Müride gereken, meşâyıhtan birine kalbini bağlayıp biat etmek ve ahdini muhkem tutmaktır. Mürşit sülûku esnasında müridin önüne çıkan manevî engelleri tanımalı ve bunlara zamanında müdahale etmelidir (Kara, Mustafa,*Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler 2,* Bursa 1993, s.118-119).

33 Yılmaz H. Kamil, *Age,* s.209-213.

34 Bu konuda geniş bilgi için bkz (Yılmaz, H. Kamil, *Age, s.213-229)*

5.Celvetiyye'de Seyr u sûlûk

Sahih mutasavvıf anlayışını temsil eden sûfîlere göre tasavvuf, bir ahlâk eğitimidir. Bu eğitimin tasavvuftaki adı, "seyr u sülûk"tur. "Seyr", sözlükte gezmek, "sülûk" ise yürümek gitmek anlamına gelmektedir. Tasavvuf kavramı olarak "seyr", tasavvuf makamlarını ilmi ve tasavvuruyla değil, hâliyle geçen sâlikin cehâletten ilme, kötü ve çirkin huylardan güzel huylara, kendi varlığından Hakk'a doğru yol alıp yürümesi demektir. "Sülûk" ise, tasavvuf yoluna giren kişiyi Hakk'a vuslata hazırlayan bir ahlak eğitimi olup, bir rehberin nezâretinde çıkılan mânevî ve ruhî bir yolculuk ve yükseliş olarak tanımlanmaktadır.

İki kelimeden oluşan "seyr u sülûk" kavramı ile tasavvuf yoluna giren kişinin mânevî makamlarını tamamlayıncaya kadar geçirdiği eğitim sürecinin bütünü kast edilmektedir.

Tasavvuf geleneğine göre seyr u sülûk, mürşidin rehberliğinde tevbe ile başlar ve vuslat makamına ulaşana kadar devam eder. Sûfîler bu seyrin tamamlanması için iki yol benimsemişlerdir: İlki tezkiye, diğeri ruhu tasfiyedir. "Tezkiye yolu", riyâzat ve mücâhede ağırlıklı olup, zikri cehrîdir ve silsilesi de Hz. Ali ile başlar. "Tasfiye yolu" ise, ruhun ibadet ve taatla yüceltilmesi ve nefse hâkimiyet sağlanması yoludur. Bu yol zikri hafî yoludur. Menşe'i Hz. Ebubekir'e dayanır. Hangi yol ve yöntemle olursa olsun seyr u sülûk, mutlaka bir şeyhin rehberliği ile tamamlanacak bir eğitim sürecidir[35].

Celvetiyye'de zikir denilince "tevhîd zikri" hatıra gelir. Çünkü tevhîd zikri kalbin itminânı için gereklidir. Esmâ zikri ise bu safhadan sonradır. Bu sebeple Celvetiyye'de intisâbından itibaren sâlike ısrarla tevhîd zikri telkin edilir.

Celvetiyye Tarîkatı'nda "tevhîd zikri" esas olmakla beraber "esmâ-i seb'a" zikrinin de büyük önemi vardır. Hüdâyî, "Celvetiyye'de "tevhîd zikri" esas olmakla beraber, "esmâ-ı seb'a" zikri bizde de vardır" buyurmaktadır.[36]

"Esmâ-i seb'a" zikri, nefsânî tarîkatlarda nefsin yedi mertebesi olan; *"emmâre"*, "levvâme", "mülhime", "mutmainne", *"radiye", "merdiyye"* ve *"kâmile"*ye mukâbil olup şu ism-i şeriflerdir: *"Lâ ilâhe illallah, Allah, Hû, Hakk, Hayy, Kayyûm ve Kahhâr"*dır[37].

Celvetiyye Tarîkatı'nda nefis ile mücâhede, hemen bütün nefsânî taîkatlarda olduğu gibi amellerin en fazîletlisidir. Sâlikin zevki mihnet ve elemi gerektiren riyâzî amellerle meşgul olmaktır. Nefisle yapılan mücâhedede en müessir silâh riyâzattır. Nefsin isteklerine muhalefet; ancak az yemek, az uyumak, az konuşmak ve halk ile fazlaca ihtilâttan uzak kalmak suretiyle mümkün olabilir.

Marifetin sırrı riyâzattır. Riyâzatın faydası ahlâkın güzelleşmesi ve kalbin tasfiye edilerek marifete hazır hâle gelmesini sağlamaktır. Riyâzat sayesinde Cenâb-ı Hakk'tan sâlikin gönlüne bir tesir gelir ve o tesir sayesinde nefis, cisim, ruh ve sırr hepsi salâh bularak sâlik visâle lâyik bir vücûd-i mânevî kazanmış olur[38].

---

35 Uysal, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis, Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Hadisler.* Konya 2001, s. 299-300.

36 Vâkıât Tercümesi, 12/b'den naklen Yılmaz, H. Kâmil, *Age,* s. 201.

37 Geniş bilgi için bkz. Yılmaz, H. Kâmil, *Age,* s. 196-203.

38 Vâkıât Tercümesi, 13/b'den naklen Yılmaz, H. Kâmil, *Age,* s.205

Celveti Tarîkatı'nda nefsin terbiyesi ve marifet eğitiminin tamamlanması için aşılması gereken mertebeler kat' edilince sâlikin kendi vücûdu ortadan kalkar ve geriye sadece vâcibu'l- vücûd olan Cenâb-ı Allah'ın vahdaniyeti kalır. Bu mertebeleri geçen ve Celvetî âdâbı üzere seyr u sülûkunu ikmâl eden sâlik, artık yaratılışın sırrına ermiş ve örnek bir insan olarak halkın arasına karışmayı hak etmiş ve irşâda liyakat kazanmış demektir.

6.Celvetiyye'de Haftalık Toplu Zikir

Celvetî Âsitânelerinde genellikle Cuma namazlarından sonra toplu âyin yapılırdı. Zikre katılacak olanlar halka halinde otururlar, halkanın ortasında zâkirlerin oluşturduğu bir ikinci halka daha bulunurdu. Bu sırada şeyh efendi halkada yer almaz, kendisi için ayrılan kafesli odada otururdu. Zâkirbaşı, Fatiha'dan sonra ağır tempoda ve heceleri uzatarak *"kelime-i tevhîd"* zikrini başlatırdı. On, oniki veya onbeş defa topluca tekrar edilen tevhîdden sonra yine zâkirbaşı tarafından *"Ya Allah Hû"* denildiğinde topluca diz üstü kalkılırdı. Diz üstü kalkıldığında zikir *"Allah Hû"* diye devam eder; bu sırada bestelenmiş bir ilahi okunurdu.

Diz üstünde yapılan bu zikir şekli yalnızca Celvetiliğe ait bir tarzdir ve *"nısf-ı kıyam/kıyam yarısı"* adını alır. Rivayete göre Celvetî Pîri Hz. Hüdâyî, bir zikir âyininde oturmakta iken Hz. Peygamber'in ruhâniyetinin teşrîfini gönül gözü ile gördüğünde, saygı ifadesi olarak ayağa kalkmak istemiş, fakat Hz. Peygamber kalkmamasını işaret buyurmuştur. Fakat Hz. Pîr de oturmayı edebe aykırı gördüğünden diz üstü kalarak zikrullaha devam etmiştir. Manevî âlemde yaşanan bu hâdise, *"nısf-ı kıyam"* zikrinin doğuşuna sebep olmuştur.

Nısf-ı kıyam devam etmekte iken zâkirbaşı perde kaldırıp bir daha *"Yâ Allah Hû"* dediğinde diz üzerinden ayağa kalkılırdı. Artık bu kıyam zikridir ve *"Hû"* İsmi okunmaktadır. Belli sayıda *"Hû"* isminden sonra yine zâkirbaşı tarafından *"İsm-i Celâl"*e geçilirdi. *"İsm-i Celâl"* de zâkirbaşının üç defa uzun *"Hû"*su ile sona erdirildiğinde, zâkirler topluca zaman ve duruma uygun bir ilâhi okumaya başlarlardı. Bu ilâhi devam etmekte iken şeyh efendi bulunduğu yerden çıkar ve makam seccadesinde yerini alırdı. İlâhi bittiğinde herkes yeniden oturur ve bir zâkir tarafından okunmaya başlayan durak dinlenir. Buraya kadar olan tören Celvetî Âyini'nin başlangıç safhasıdır. Durak bitince şeyh efendi ya Fâtiha der, veya ellerini yere vurarak *"Yâ Allah Hû"* diyerek tekrar ayağa kalkılır ve kıyam zikrine devam edilirdi.

Bütün tarikat âyinlerinde (duraklar hariç) ilâhiler topluca okunduğu halde, Celvetî Âyini'nde zikrullaha eşlik eden ilâhiler tek kişi tarafından okunuyordu. *"Nısf-ı kıyam"* zikri gibi ilâhilerin solo şeklinde okunması, yine yalnızca Celvetiliğe mahsus bir usuldür.

Celvetilik; çoşkunluktan çok ağır başlılığa, hareketten ziyade durgunluğa, heyecandan çok istikrara, sohbetten tefekküre, vecdden daha fazla huşû'a ağırlık veren bir tasavvuf düşünce tarzını benimsemiştir[39].

Tâcî Evrâdının okunma zamanı ve âdabı hakkında bilgi veren dibacede varlığından bah-

39 Yılmaz, H. Kâmil, *Age,* s.264-266; İnançer, Ömer Tuğrul, *"Osmanlı Tarihinde Sûfilik Âyin ve Erkânları";*Hazırlayan Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunsa Tasavvuf ve Sufiler, Kaynaklar-doktirin-ayin ve Erkan-Tarikatlar-Edebiyat-mimari-İkonografi-modernizm,* Ankara 2005, s.124-125.

sedilen[40] ve bir bölümü Türkçeye tercüme edilerek istinsah edilen Arapça Risale[41]'nin tamamına henüz ulaşamadığımız için, Tâceddîn Veli'nin tanzim ettiği Celvetî/Tâcî kolunda toplu zikirlerin nasıl icra edildiğinin detayları hakkında şimdilik ayrıntılı bilgi sahibi değiliz. Görgü şahitlerinin ifadelerinden toplu zikirlerin genel teamüle uygun olarak belli aralıklarla Tâceddîn Camii içerisinde yapıldığı bilinmektedir[42]. Buradan hareketle diğer zikir erkânının da benzer şekilde icra edildiğini söylemek mümkündür.

III.Tâceddîn Veli'de Marifet Eğitimi

Marifet eğitimi, yaratılanın yaratana doğru gerçekleştirdiği içsel bir yolculuktur. Bu içsel yolculuğun kazasız belasız sahil-i selâmete ulaşması için misyon sahibi bir davetçiye, harita ve pusula bilgisine sahip kılavuza ihtiyaç vardır.

Marifet; Allah'ın zâtı ve O'nun sıfatları, fiilleri, isimleri ve tecellileri hakkında manevî tecrübeyle doğrudan elde edilen bilgiyi ifade eden tasavvufî bir terimdir. Marifetin mukaddimesinin ilim, ilimsiz marifetin muhal, marifetsiz ilmin vebal olduğuna inanan sûfîler, marifetin ledünnî bir ilim sayıldığı görüşündedirler. Onlara göre akıl ve nakil alanı dışında kalan hususlarda vasıtasız olarak elde edilen marifet, akıl ve nakil yoluyla elde edilen bilgiden daha değerli ve daha güvenilirdir. Böyle bir bilgi ile Allah'ı tanımaya *"marifetullah",* bu yolla Allah'ı bilen ve tanıyanlara da, *"ehl-i marifet", "ehl-i irfan" ve "ârif"* denir.

Genellikle marifet dille anlatılan ve öğretilen bir şey olmaktan çok susarak anlaşılan ve öğrenilen bir şeydir. Sûfîler marifetin nakil ve akıl yoluyla elde edilen bilgileri geçersiz kılmadığını ve onların değerini azaltmadığını ifade etmişler, aksine marifetin sağlıklı ve geçerli olması için Kur'an'a ve hadise aykırı düşmemesini şart koşmuşlardır. Cüneyd-i Bağdâdî sadece Kur'an ve Sünnet çerçevesindeki marifetin geçerli olduğunu vurgulamıştır[43].

Teoride söylenilen bu hususları somutlaştırarak ifade etmek gerekirse şu hususları söylemek mümkündür:

Şeyhler müridlerin terbiyesi için çeşitli metodlar uyguluyorlardı. Bunlar, çok ibadet, riyâzet ve aşk olarak üç ana grupta toplanabilir.

Çok ibadet, güzel işler yapmak ve ahlâkı güzelleştirmek suretiyle Allah'ı bulmayı hedef alan tasavvufî eğitim metoduna *"tarîk-i ahyâr/hayırlıların yolu"* denir. Nitekim Kur'an'da *"…namazın hayâsızlıktan ve kötülüklerden alıkoyacağı…"*[44] ifade edilmektedir. Nefisteki kötülükleri temizleme yoluyla insan güzelliklerle donanmaya başlayabilir ve bu şekilde

40 "Üç gün 'ale's-sabah bir hasta üzerine kıraat olunsa şifa bulur deyu Risâle-i Şerife'lerinde şerh ve beyan olunmuştur" (Şeyh Tâceddîn bin Tâceddîn Mustafa, *Evrâd-ı Tâceddîn,* Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi,Akşehir Halk Kütüphanesi, No:113, s. 1/a-b); Benzer ifadelerle Risâle'nin varlığından diğer sekiz evrâd'ın dibacesinde de bahsedilmektedir (Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s.5-6).

41 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 39.

42 Erişirgil, M. Emin, İslamcı Bir Şairin Romanı/Mehmet Âkif (Yayına Hazırlayan Prof. Dr. Aykut Kazancıgil-Prof. Dr. Cem Alpar), Ankara 1986, s. 351.

43 Uludağ, Süleyman, *"Marifet",* TDV. İslâm Ansiklopedisi, Ankara 2003, C.28, s.54-56.

44 KK, 29/45.

Rabbini bulur[45]. Ancak unutmamak gerekir ki bu yol, daha çok dinin herkese açık olan emirlerini yerine getirmek türünden bir yoldur. İnsanı metafizik âlemin derinliklerine ulaştırmakta fazla bir etkisi yoktur. Dolayısıyla bu yolla Allah'a varanlar sûfilerin deyimiyle *"azdan az"*dır.

Allah'ı bulmak için riyâzet yapmayı ve ahlâkı düzeltmeyi hedef alan tasavvufî eğitim metoduna "*tarîk-i ebrâr/iyilerin yolu"* denir. Bu yolla Allah'a varanlar yukarıdaki gruptan fazla olmakla beraber yine de *"az"*dır.

Aşk ve vecd ile Allah'a kavuşmayı hedefleyen tasavvufî eğitim metoduna da *"tarîk-i şüttâr"* denir. Şüttâr, *"şatır"* (açıkgöz, kurnaz) kelimesinin çoğuludur. Tasavvufta tamamen farklı bir kontekste, "*âşık olduğu için kendisini bâtıldan uzaklaştıran ve bunun için dış motivasyona gerek duymayan"* kimse anlamında kullanılmıştır. Bu yol Hakk'a varmanın en kısası, ama en zorudur. Çünkü Mevlânâ'nın dediği gibi "*aşk bir dağa benzer, tepeden bakması güzel ama çıkması zordur"*[46].

Kişinin mânevî olgunluğa erişmesi anlamına gelen ve bir bakıma müridin seyr u sülûkunu tamamlaması karşılığında kullanılan marifet eğitiminin; diğer tasavvuf kollarında olduğu gibi Tâceddîn Velî Dergâhı'nda da bu çerçevede değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Aşk ve coşku yönü ağır bassa da Tâceddîn Veli'nin bu metodların hepsini bir arada kullandığını söylemek mümkündür.

1.Tâceddîn Velî'nin Misyonu

Tâceddîn Velî, marifet eğitimi yolculuğundaki misyonunu, şiirlerinde insanları Hakk'a davet olarak açıklamaktadır:

Çıkarın münkiri gelmez imana
İkrâr idenleri davete geldim[47].
…
Aslım bî-mekândır geldim mekâna
Davet etmek niyyetine kastına[48]

Davet misyonunu ve bu vadide elde ettiği başarıyı, avını yakalayan şahin metaforu ile anlatmaktadır:

Bir şâhinim ki saldılar şikâra, aldım şikârımı döndüm aslıma
Birkaç günüm oldu gerçi âvâra, aldım şikârımı döndüm aslıma
Muradıma vâsıl olûb irince, alûb avım tedarikim görünce
Ben misafir oldum şikârımı alınca, aldım şikârımı döndüm aslıma
Bekâ mülküm bu fenâda eğlenmem, bir şeyine gönül verûb aldanmam
Fazl hakdır bunu inkâr eylemem, aldım şikârımı döndüm aslıma

45 Suhreverdi, Ş, *Avârifü'l-Maârif,* Beyrut 1426, s. 34.
46 Küçük, Hülya, *Tasavvufa Giriş,* İstanbul 2011, s.149-150.
47 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 88.
48 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 107.

Tâceddînoğlu bu idi kârım, avcıları bulûb av istemeyin? hakka razıyım

Gece-gündüz bu şikâra yayılırım, aldım şikârımı döndüm aslıma[49].

2."Men 'Araf" ve "Küntü Kenzen" Esrârı

Marifet Eğitimi, "Men 'Araf" ve "Küntü Kenzen" sırrına ermeyi gerektirir. Tâceddîn Velî diğer tasavvuf yolcuları gibi, Hâlik ve mahlûk arasındaki ilişkilerin nirengi noktasını oluşturan bu iki sır başta olmak üzeri Kur'ân ve hadiste geçen esrarlı rumuzlara büyük önem vermektedir.

a)"Men 'Araf" Sırrı

"Men 'arafe nefsehu fekat arafe Rabbehu/Nefsini bilen Rabbini bilir". Kişinin kendini bilmesi anlamındaki bu manevî yolculuğa tasavvufî anlamda *"marifet-i nefs"* adı verilmektedir. İnsan merkezli bilgi teorisini esas alan bu tasavvufî düşüncede, insanın kendini tanıması temel ilkedir. Sûfî nefsi hakkında edindiği bilgiden hareket ederek Hakk'ın bilgisine ulaşır. İnsanın Hakk'a dair bilgisi nefsine dair bilgisi ölçüsünde olduğundan Hakk'ı daha iyi bilmesi için nefsini/kendisini daha iyi bilmesi gerekir. Tasavvufta Hakk'a dair bilgiye *"marifet-i Hakk/marifetullah",* sâlikin kendine dair bilgisine de *"marifet-i nefs"* denir. Ebû Saîd el-Harrâz'ın *"nefsinde olanı bilmeyen Rabbini nasıl bilebilir"* sözü[50] daha sonra *"nefsini bilen Rabbini bilir"* şeklinde tasavvufî bir vecizeye dönüşmüş ve zamanla hadis olarak literatüre geçmiştir[51].

Sûfîler, insanın kendini bilmesinin önemine bazı ayetlerde işaret edildiğine kanidirler. *"İnsanlara âfâkta ve nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki onun hak olduğu onlara âşikâr olsun"*[52]; *"İnancı tam olanlar için yeryüzünde âyetler vardır, nefsinizde de öyle, görmüyor musunuz?"*[53] meâlindeki âyetler bunlara örnektir. Bu âyetlerdeki işaretlerden hareket eden sûfîler Hak Teâlâ'nın âfâkta ve enfüste, yani dış ve iç âlemde tecelli ettiğini ifade ederler. İnsanın kendi mahiyeti üzerinde düşünerek kendi varlığı, hayatının anlamı ve gayesi hakkında sorular sorup cevap araması kendisi hakkında bilgi sahibi olmasını sağlar ve bu bilgi onu Allah'a götürür. Mutasavvıflar, Hakk'ı en iyi bilmenin ve tanıma-

49 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 114.

50 Sülemî, *Tabakât,* s.231.

51 Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ',* C.II, s. 262.
Hz. Aişe(ra)den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (asv)'e "*İnsan Rabbini ne zaman tanır?"* diye sormuş, Hz. Peygamber (sav)'in cevabı, *"Kendini bildiği zaman"* şeklinde olmuştur (Mâverdi, *Edebü'd-Din ve'd-Dünya,* s. 230). Rivayet bakımından sahih olmasa bile, keşf yönünden sahih hadis olduğunu kabul eden ve bu ibareyi şerh etmek amacıyla *"er-Risaletu'l-Ehadiyye"* (Terc Cemal Bardakçı, Işıl Matbaası, İstanbul 1948) adlı özel bir risale yazan İbn Arabî değişik eserlerinde bu hadisi bilinen metni ile naklederken, bir yerde de *"Sizin kendini en çok tanıyanınız, Rabbini en çok bileninizdir"* şekliyle sevk etmiştir (İbn-i Arabî,*el-Mektubât*, C. III, s.545). Bu sözün hadis olmadığına dair ilk bilgiyi İbn Hibban (354/965) vermiştir. İbn Hibban'dan sonra Ebu Muzaffer es-Sem'ânî (489/1014) "*o hadis değil, Yahya b. Muaz er-Razi (258/871)'ye ait bir söz"* olduğunu söylemiştir. Onu Mevzu'ât'ına alarak asılsız olduğuna hükmeden Sağâni (650/1252), onun hakkında "*sabit değil"* diyen Nevevî (676/1277) ve nihayet onu "*mevzu"* diye niteleyen İbn Teymiyye (728/1328) gibi âlimle bu görüşü sürdürmüşlerdir. Sûyûtî ise, konuyla ilgili hadisçilerin tespitlerinden yola çıkarak, onun hadis olmadığı, fakat manasının doğru olduğu sonucuna ulaşmıştır (bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Uysal, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis, Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Hadisler.* Konya 2001, s.326-332).

52 KK. 41/53.

53 KK. 51/20-21.

nın yolu olarak insanın özünü tanımasını göstermişlerdir. Dış âlemden Allah'a ulaşmaya *"seyr-i âfâki",* iç âlemden ulaşmaya *"seyr-i enfûsî"* diyen mutasavvıfların tercih ettiği yol ikincisidir[54].

Yûnus Emre'nin *"İlim ilim bilmektir/İlim kendin bilmektir/Sen kendini bilmezsin/Ya nice okumaktır"*[55]*;* Hacı Bayrâm-ı Veli'nin *"Bayram özünü bildi/Bileni anda buldu/ Bulan ol kendi oldu/Sen seni bil sen seni"*[56]gibi mısralarında mutasavvıfların bu görüşü özlü bir şekilde dile getirilmiştir[57].

Tâceddîn Veli de aynı mahiyetteki düşüncelerini, kendi nazım üslubu ile şu şekilde dile getirmektedir:

"Küntü kenzen" cûn zuhûri ki hüvviyyet sırrıdır
"Men 'araf" sırrı ene'l-Hakk zâhid ikrâr eylemez[58].
…
Lem'a-i vahdet cûn açtı bende sırrı "men 'araf"
İşbu derdin şem'ine düştü yanar pervânemüz[59].
…
Terk eyle zâhid cân ile başı
"Men 'araf" sırrına ihsan görünür[60].
…
"Men'araf" sırrına ârif kimseye söz söylemez
İşbu esrâr-ı hafiyi cahile keşf eylemez[61].

"Men 'araf"tan bir haberdir okuyun manasını
Anlamaz zâhid bu remzin sırrını fehvâsını
"Küntü kenz"dir çûn zuhuruna bu aşkın bil sebep
Neylesun mur'ât olanlar mâsivâ sevdasını
Çûn şuhûda şâhid oldu nakş-ı vech-i Âdem'in
Anladı insan olanlar "'alleme'l-esmâ"sını
Bilmedi efgân-ı aşkı mahrem-i aşk olmayan
Her tuyûr anlar bilir mi bülbülün kavgasını
Tâceddinoğlu bu söz hoş haberdir sâlike

---

54 İmâm-ı Rabbânî,*Mektûbât,* İstanbul 1277, C. II, s.60-69.

55 Timurtaş, Faruk K. *Yunus Emre Divanı,* Ankara 1986, s.51.

56 Erdoğan, Abdulkerim (editör), *Manevi Mimarlariyla Ankara* (Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi: 5), Ankara 2007, s. 88.

57 Uludağ, Süleyman, "*Marifet-i nefs",* TDV. İslâm Ansiklopedisi, Ankara 2003, C.28, s. 56-57.

58 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 72.

59 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 75.

60 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 104.

61 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 107.

Düşmeyen bu derde bilmez âşıkın ahvâlini[62].

…

İster isek gerçek haber tekmil sâlik men 'araf
Senden sana olur sefer tekmil sâlik men 'araf
Hakk isteyen gelsûn beri gitmez bu yol gayri ileri
Cûn bu yola Âdem'den beri tekmil sâlik men 'araf
Olma beyim cûn kâl ile bilmek gerektir hâl ile
Mahrum olursun yâr ile tekmil sâlik men 'araf
Sa'y ile gel Allah'ı bul sen olagör Mevlâya kul
Kabulden gider cûn Hakk'a yol tekmil sâlik men 'araf
Tâceddînoğlu mâli âldır seni işbu fânî
Gel viregör başı ve canı tekmil sâlik men 'araf[63].

b)"Küntü Kenzen"in Esrârı

"Küntü kenzen mahfiyyen fe eradtü en u'refa fe halektu'l-halk/ Gizli bir hazine idim, bilinmek istedim ve varlıkları yarattım".

Küntü kenzen mahfiyyen fe ehbebtu en u'refa fe halektu'l-halke fe bî 'arafûnî/ Bilinmeyen bir hazine idim; bilinmeyi istedim ve varlıkları yarattım ve beni benimle bildiler"[64].

Tasavvuf ehli, bu sözü "*ilâhî aşk"*ın kaynağı saymıştır. Onlara göre varlığın yaratılışının temel sebebi, Allah(cc)'ın kendi zâtına olan sevgisidir. İlâhî aşk, âlemin yaratılmasına sâik olan ilk esastır. Sûfîlere göre hiçbir şey yaratılmadan önce, *"Allah vardı, O'nunla birlikte hiçbir şey yoktu"*[65]. Kendi zâtını, kendinin dışındaki varlıklarda görmeyi arzu etti ve âlemi yarattı. Âlem, kendi zâtını seyredebileceği bir ayna mesabesinde oldu[66]. Sadreddin Konevî(673/1274), metinde geçen *"kenz-i mahfî"* ifadesini, Allah'ın isim ve sıfatlarına ait gerçekleri câmi' bulunan *"zât-ı ehadiyyet"* olarak açıklamıştır[67].

Aşk, sûfilerin en çok değer atfettikleri kavramlardan biridir. Aklın Allah'a varmada âciz kalacağına inandıkları için, aşkı akla alternatif olarak sunma eğilimindedirler. Onlara göre aşk sevginin son derecesidir ve Allah'la birlikte olmaya duyulan şiddetli arzudur.

Mutasavvıfların büyük bir anlam yükledikleri *"küntü kenzen mahfiyyen…"*ibaresinin sened bakımından durumu tartışmalıdır. İbn Teymiyye, Hz. Peygamber(sav)'in sözü olmadığını, sahih veya zayıf bir senedinin bulunmadığını söylemektedir. Zerkeşî (794/1392) ve İbn Hacer (852/1448) de bu görüşe katılmıştır. Bu sözün hadis olmadığına dikkat

62 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 117.

63 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 127-128.

64 Küçük, Hülya, *Anahatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş,* İstanbul 2011, s.74.

65 Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail, *Buhârî/ Tevhid,* 22.

66 Abdulkadir Mahmud, *el-Felsefetu's-Sûfiyye, fi'l-İslâm,* Kahire 1967, s.75, 184.

67 Sadreddin Konevî, *Tasavvufî Yorumlarıyla Kırk Hadis* (terc. Harun Ünal), İstanbul 1984, s.81.

çekenler arasında İzmirli İsmail Hakkı ve Elbanî de yer almaktadır[68]. Aliyyu'l-Kâri ve İbn Arabî'ye göre ise manası sahihtir. Zira "*İnsanları ve cinleri, ancak bana ibadet etsinler diye yarattım*"[69] âyetini, İbn Abbâs, *"Beni tanısınlar diye yarattım"* şeklinde tefsir etmiştir[70].

Gerek tasavvuf tefekkürünü ilgilendiren konular ve gerekse hadis usûlüne ilişkin meselelere tamamen İbn Arabî (638/1240) çizgisinde yaklaşan İsmail Hakkı Bursevî (1137/1724), bu hadisi şerh etmek maksadıyla *"Kenz-i Mahfî"* isminde 156 sahîfelik müstakil bir kitap kaleme almıştır[71]. Bu söz hakkında İbn Arabî'nin *"nakil yönünden sahih değilse de, keşfen sahihtir"* şeklindeki değerlendirmesini, anlatımına esas kabul etmiştir. Bursevî, hadis usulcülerinin ortaya koydukları isnad sisteminin, keşf ve ilhamla sabit bilgiler karşısında bir değerinin olmayacağı anlamına gelen ifadelere yer vermiştir[72]. Bursevî'nin hadis tashihi noktasında yaptığı bu değerlendirmeyi, hadis ilmi tahsil etmiş kişilerin kabul etmesini beklemek herhalde gerçekçi bir yaklaşım olmasa gerektir[73]. Fakat Arapça Risalesi'ni görmeden kesin bir şey söylemek mümkün değilse de; şiirlerindeki coşkuya ve bu konulardaki ısrarlı vurgularına bakarak Tâceddîn Veli'nin İbn Arabî, Mevlânâ ve İsmail Hakkı Bursevî çizgisinde yer aldığını ifade etmek sanırım yanlış olmayacaktır. Belki de kroniklerde Tâceddîn Veli hakkında bilgi bulunmamasının sebebi, Celveti Tarikati'nin genel çizgisinin dışına çıkarak *"vahdet-i vücud"* vadisinde at koşturmasıdır.

"Küntü kenzen" sırrını zâhid nice inkâr eder
Cümleyi ihbar eden "seb'u'l-mesâni" sırrıdır
Benliği terk eyleyenler irdi rûh-i kaddese
Varlık ile vâr iden "seb'u'l-mesâni" sırrıdır
Tâceddînoğlu kapunda 'abdi âciz pûr kusûr
Mahrem-i esrâr iden "seb'u'l-mesânî" sırrıdır[74].
…
"Küntü kenzen" vâkıfı agyâre ol meyl eylemez
Mahrem-i sırrı ene'l-Hakk fâniye dil bağlamaz[75].
…
Ki "küntü kenz" ile keşf oldu esrâr
Muharrik oldu eşyâ-yı bu ihbâr
Ki "ev edna"yı ifşa etti izhâr
Bana bildir beni bulam seni ben

68 İsmail Hakkı İzmirli, *Siyer-i Celile-i Nebeviyye* Yayına Haz. İsmail Hakkı Uca), İstanbul 1996, s.98; Elbânî Muhammed Nâsuriddîn, *Sisiletu'l-Ehâdîs ed-Daîfe ve'l-Mevdû'a ve Eseruhâ es-Seyy' fi'l-Ümme,* Riyad 1992, C.I, s. 166.Haber hakkında toplu değerlendirme için bkz. Yardım, Ali, *Mesnevî Hadîsleri,* İstanbul 2008, s.181-182.

69 KK. 51/56.

70 İsmail b. Muhammed el-'Aclûnî,*Keşfu'l-Hafâ,* Beyrut 1351, C. II, s.132.

71 Yardım, Ali, *Age,* s.182.

72 Bursevî, İsmâil Hakkı, *Kenz-i Mahfî,* İstanbul 1980, s. 10-11.

73 Uysal, Muhittin, *Age,* s. 268-271.

74 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 66.

75 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 75.

Eleste eyledik zâtını ikrâr
Ol ikrarı, ol ahdi etmem inkâr
Kani fazlın kani ikrara âsâr
Bana bildir beni, bulam seni ben[76].
…
Sendedir "kenz-i hâkikat" gel Hakk'ı setr eyleme
Vârın inkârı küfürdür, küfrü gel yâr eyleme
"Küntü kenzen"in sırrını ikrara gelmez fakih
İşbu sırrı anlamaz ol keşfi esrâr eyleme
Tâceddînoğlu ne mümkün herkese söz söylemek
Sendedir sırr-ı ene'l-Hakk isem ikrâr eyleme[77].
…
Yolumuz ûrdu hevâ çûn âl elimiz çıkalım
"Küntü kenz"i feth idûb sırr-ı zâtı açalım[78].
…
Rumuzu "küntü kenz"den gel haber ver
'Aceb gâfil gelûb gâfil gidersin[79].

3.Marifet Eğitiminde Usul

Marifet eğitiminin amacı, Hakk'ın zâtını tanımaktır. Bu tanımada sâlike mesafe aldıran yöntem ise zikirdir:

Allah'a kurbet isteyen gel zikrile gel zikrile
Dâimî devlet isteyen gel zikrile gel zikrile[80].
…
Terk idûb âşık ol fenafillah
Cümlesi fânî bâki bir Allah
Efdal ibadet oldu zikrullah
Elhamdülillah elhamdülillah
Zikirsiz olmaz muhabbetullah
Cezbedir âşık min tarafillah
Zikr ile olur marifetullah

---

76 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 96.

77 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 109.

78 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 112.

79 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 135.

80 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 136.

Elhamdülillah elhamdülillah[81].

…

"Men 'araf" sırrını bilmek dileyen

Disun "Lâ ilâhe illallah"[82].

4.Marifet Eğitiminde Manevî İklim

Marifet eğitiminin insanı taşıdığı manevî iklim, Tâceddîn Velî'nin dilinden şöyle ifade edilmektedir:

Nakşı ko bî nakş olan Nakkâşa bak
Nakş içinde bî cihet Subhâna bak
Vahdetin bezminde zâhid ko hayâli hâmı sen
Terk idûb el-fâzı sen ehl olan ma'nâya bak
Zevk vaslında tena'um keşfi esrâr eyleyûb
Bağ-ı vahdette terennüm eyle gel gülzâra bak
Zevk-i Hakk'a irmedi Cennet temennâsında olan
Vech-i tûbâ vasl-ı firdevsin gel akan enhâra bak
Kalb-i sâfî kenz-i mahfî sanma her sûrette var
İşbu esmâ ve sıfâtı ref' iden insana bak
Tâceddînoğlu ne anlar bu sözü bî-dert olan
Ârifin Hakk'dır sözü isbât ider burhâna bak[83].

…

Aslım bî-mekândır geldim mekâna
Davet etmek niyyetine kastine
Seyr itmedik geldim işbu cihâna
Bilmediler bakub benim işime
Vâr idim ezelî cihân yok iken
Gayrı sandı bakan benim cismime
Ezelî nakşım ben Nakkâşa geldim
Aldandılar benim bakub nakşıma
Ne bildiler ne bildirdim kendimi
Geldim yine gider oldum aslıma
Kodular adımı Tâceddînoğlu
İsim sûret örter toprak üstüme[84].

---

81 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 131.

82 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 104.

83 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 77.

84 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 107.

Açıldı vahdetin râzı anı sanma nihân oldu
Hicâbı ref' olûb yârin bugün vechi 'ayân oldu
Hakikat bahri cûşu vücudum kal'asını yıktı
Harâba verdi ma'murum nişânım bî-nişân oldu
"Ene'l-Hakk" sırrı keşf olûb bilindi "men 'araf" sırrı
Bir olûb sûret siret bu cisim dahi Cân oldu
Ezel şems benim zâhid nihânımdan tulu' itti
Sanır zâhid bizi bî-şân ne bî şân cümle şân oldu
İrişen vaslına yârin okur "seb'u'l-mesânî"den
Nice fehm eylesûn zâhid "mesânî" nüktedân oldu
Yanûb mahvolsa derdiyle 'acîb mi Tâceddînoğlu
Okuyûb noktadan bir harf her azâsı lisân oldu[85].

IV.Tâceddîn Velî Evrâdı

1.Evrâd Kavramının Mahiyeti

"Evrâd" kelimesi "vird"in çoğuludur. Bizzat tarikat kurucuları tarafından tertip edilir. Allah'a yakınlaşmak amacıyla belli zamanlarda ve belirli sayıda yapılan dua ve zikri ifade etmektedir. Tasavvuf terimi olarak; bir pîr ve şeyh tarafından düzenlenmiş olan, tarikat mensuplarının her gün veya muayyen vakitlerde okudukları ayetler, salavât ve esmâ'dan oluşan sistemli bir dua demetidir.

Evrâd metninin anlam boyutu ve ahengi kendi içerisinde büyük bir uyum içerisindedir. Onun belirli bir zamanda muayyen sayıda ve bir sistem dâhilinde tekrarlanması; evrâdın telifinden uygulama esaslarına kadar her şeyin bir bütünlük içerisinde yürütüldüğünü göstermektedir.

Hz. Peygamber (sav) farklı zaman ve mekânlarda zikir ve dua ile meşgul olmuş ve bunu Müslümanlara tavsiye etmiştir. Bu durum İslâm'ın ilk asırlarında özellikle hadisçiler arasında *"amelü'l-yevm ve'l-leyl"* adı verilen bir kitap türünün meydana gelmesine sebep olmuştur. Başta Buhârî ve Müslim olmak üzere belli başlı hadis kitapları dua ve zikir konusuna birer bölüm açmışlardır.

İbn Atâullah el- İskenderî, virdi, *"Allah'ın kuldan istediği şey"*, vâridi ise *"kulun Allah'tan beklediği şey"* olarak tarif etmiş ve bu tespitin aksinin de doğru olduğunu söylemiştir. Ona göre vâridi olmayanın virdi de olmaz, yani Allah'ın feyzi ve lütfü olmadan kul virdini gerçekleştiremez[86].

V(XI). Yüzyıldan itibaren teşekkül etmeye başlayan tarikatlar evrâd geleneğine farklı bir

85 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 117-118.

86 İbn Atâullah İskenderî, *Tasavvufî Hikmetler* (Trc. Mustafa Kara), İstanbul 1990, s. 26,29.

boyut kazandırmışlardır. Âyet, hadis, salavat, tesbih ve zikirlere bizzat tarikat kurucuları tarafından tertip edilen dua ve tesbihlerin ilâvesiyle, tarikatlara göre oluşan *"evrâd, ez-kâr"* veya *"ahzâb"* kitapları ortaya çıkmıştır.

Evrâd kitaplarında yer alan sûre ve âyetler daha çok Allah'ın isim ve sıfatlarıyla ilgili âyetler ve *"Rabbenâ","Allahümme"* gibi ifadelerle başlayan metinlerdir. Salavat kısmında ise Hz.Peygamber (sav)'in özelliklerini sıralayan cümleler ve onun tavsiye ettiği dualar yer alır. Tarikat kurucuları tarafından tertip edilen dua, zikir, tesbih ve salavat dervişin tefekkür ve zikir hayatına derinlik kazandırabilecek, edebî değeri olan özlü ifadelerden ve kolaylıkla ezberlenebilecek kısa cümlelerden meydana gelir. Bazan virdden önce Âyete'l-kürsî ile Fatiha, İhlâs, Felak, ve Nâs gibi sûrelerin, *"sübhânallah, elhamdülillah"* gibi ifadelerle başlayan tesbih veya duaların okunması tavsiye edilir.

Tarikat mensupları arasında yaygın olan en hacimli evrâd ve ahzâb kitabı, Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'nin *"Mecmû'atü'l-Ahzâb"* adlı üç ciltlik derlemesidir[87].Yaklaşık 2000 sayfa hacmindeki bu eserde Hz. Peygamber (sav), dört halife ve sahâbîlerden başka, önemli mutasvvıfların tamamının virdleri yer almaktadır. Son dönem Cerrâhî şeyhlerinden Muzaffer Ozak *"Zînetü'l-Kulûb"* adlı eserinde Kâdirî, Rifâî, Nakşî, Halvetî, Cerrâhî virdlerini Arap ve Latin harflerle ve tercümeleriyle birlikte neşretmiştir[88].

Evrâd okunurken dikkat edilmesi gereken âdâbın en önemlileri şunlardır: Evrâd mürşidin izin ve icâzetiyle okunur. Evrâd okumak için uygun zamanlar seçilmeli, maddî-manevî temizlik yapıldıktan sonra kıbleye yönelerek ve bir yere dayanmadan okunmalıdır. Okunan metinlerin manasına nüfuz edilmeli, yavaş okunmalı ve okuma hatası yapmamaya özen gösterilmelidir. İhlâs ve inançla okunan dualara Allah'ın icabet edeceği umulmalı, duaların kabulünün ihlâsa bağlı olduğu daima hatırda tutulmalıdır[89].

Celvetiyye Tarikatı'nın kurumsallaşmasını ve geniş toplum katmanlarına yayılarak şöhret bulmasını sağlayan Aziz Mahmud Hüdâyî'nin "*Hizb-i Hüdâyî"* diye meşhur olan evrêd-ı şerifesinin iki sayfadan ibaret olmasına karşılık[90], Tâceddîn Veli evrâdının küçük boy 9 sayfa olması, üzerinde durulması gereken önemli bir ayrıntıdır.

Arapça olan Tâceddîn Veli Evrâdı'nın Osmanlı Türkçesiyle yazılan dibâce ve hatîmesinde; evrâdın ne zaman okunacağı, okunması halinde elde edilecek manevî faydalar sayılmaktadır. Girişte, toplu evrâd okumalarının Tâceddîn Camii'nde sabah namazından sonra yapıldığı; okuyucunun her türlü bulaşıcı hastalıklardan ve tabiî afetlerden korunacağı; virde devam etmenin dünya ve ahiret saadetine vesile olacağı anlatılmaktadır. Sonuç bölümünde ise, okuma işleminin tamamlanmasından sonra müridin elleriyle cemi' azalarını mesh etmesi, üç İhlâs-ı şerif, Felak ve Nâs (muavvizeteyn) surelerini okuması, 300 yahut 41 kere *"Ya Fettâh"* ism-i şerifi ile meşgul olması, hâkeza *"Kelime-i tevhîd"*e

87 Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddin,*Mecmû'atü'l-Ahzâb,* İstanbul 1311, C.I-III.

88 Ozak, Muzaffer, *Zînetü'l-Kulûb,* İstanbul 1973.

89 Kara, Mustafa, *"Evrâd", TDV İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul 1995, C. 11, s. 533-535. Benzer açıklamalar için bkz *"Evrâd-ı Behâiyye* (Yayına Hazırlayan Mehmet Akkuş), İstanbul 2007, s. 15-20.

90 Yılmaz, H. Kâmil, *Age,* s. 211-212.

devam etmesi istenmektedir[91].

Evrâd ferdî olarak okunduğu gibi, tekkelerde namaz vakitlerinde veya zikir başlamadan önce şeyhin yönetiminde birlikte de okunabiliyordu. Bireysel okumaların yanında, 1924'de tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar Tâceddîn Velî Evrâdı, yukarıda söylendiği gibi Tâceddîn Camii'nde sabah namazlarından sonra topluca okunuyordu.

2.Tetkik Edilen Evrâd-ı Şerifeler

Şu ana kadar sahaflardan, özel şahıslardan ve kütüphanelerin yazma eserler bölümlerinden sekiz nüsha evrâd temin edilerek tarafımızdan tetkik edilmiş ve nüshaların birbirleriyle mukayeseleri yapılmıştır.

Evrâd-ı şerifelerde, Tâceddîn Velî'nin künyesi, mensup olduğu tasavvuf ekolü, zikir ve evrâdın okunma âdâbı hakkında çok kıymetli bilgiler yer almaktadır.

Osmanlı Türkçesi ile yazılmış mukaddime ve hatîmede, anlamı değiştirmeyecek tarzda, küçük çapta ifade farklılıkları mevcuttur. İstinsah tarihi, hattatı ve icazet veren şeyh efendinin değişmesine karşılık; Arapça olan "evrâd"ın ana metninde, dua formatını bozmayan ufak çaplı zarf, edat, harf-i cer farkı, bir iki cümlede yer değişikliği ve sayıları üçü geçmeyen ilave cümleciklerin dışında herhangi bir fark bulunmamaktadır.

Tetkik imkânı bulduğumuz evrâd-ı şerifelerden üç tanesi seyr u sülûkunu tamamlayan salike icazet verilmesi vesilesiyle istinsah edilmiştir. Bunlardan Tâceddîn Veli Risalesi'nin birinci bölümünde yer alan nüsha, Şeyh Osman Vâfî'nin 17 Zilhicce 1262/1845 tarihinde Neş'et Efendiye; Şeyh Mehmed Galib'in 4 Şaban 1301/1883 tarihinde Muhammed Ziya Efendi'ye icazet vermeleri sebebiyle istinsah edilmiştir[92]. Sadi Bayram'ın neşrettiği 1268/1851 tarihli nüsha yine Şeyh Osman Vâfî'nin el-Hâc Mustafa Efendi'ye verdiği icazet vesilesi ile Bahâeddin Nakşibendî türbedari Hattat Hafız Şükrü tarafından yazılmıştır[93]. Üçüncüsü, hattatı ve icazet verilen şahsın ismi belli olmayan 1292/1875 tarihli Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüshadır[94].

Bu nüshanın birinci sayfasında Tâceddîn Veli'nin vasıfları şu şekikde sıralanmaktadır: "*"İn vird-i şerif; şeyhü's-sagaleyn hazret-i kutb-i cihan, âfet-i devr-i zaman, güzîde-i âlimeyân, netice-i sırr-ı subhan, muktedâ-yı meşâyihân eş-Şeyh Mustafa el-Ankaravî, el-müşehhir bî Tâceddînzâde (kaddese sırrehu'l-azîz)"*[95]. Birinci sayfada bozuk bir hatla sonradan ilave edilen icazet kaydı gibi, Evrâd'ın son sayfasında ilave edilen notta, diğer nüshalara göre Celvetî/Tâcî ezkârının tesbihâtı ile ilgili daha ayrıntılı bilgi bulunmaktadır. Kötü bir hatla yazılan bu ilave sayfada, vird-i şerifenin okunmasından sonra, 3 İhlâs-ı şerif, muavvizeteyn ve 43 (diğer nüshalarda bu rakam 41'dir) *"Yâ Fettâh"* (Eğer vakit müsaitse *"Yâ Fettâh"* ism-i şerifinin 300'e çıkarılmasına, 1100 *"kelime-i tevhid"* çekilmesine ehlullahın

91 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s. 5-6,17; diğer evrâd nüshalarının dibace ve hatîme bölümlerine bakılabilir.

92 Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/ Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s.5-19.

93 Bayram Sadi, "Tâceddîn Sultan ve Evrâdı", *Türk Dünyası Tarih Dergisi,* İstanbul Mart 1994, Sayı: 87, s. 45-53.

94 Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, No: 4172.

95 Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, No: 4172, s. 1/b.

müsaade ettiği kaydı mevcuttur.) ism-i şerifin çekilmesi ve "*kelime-i tevhid*"e devam edilmesi tembih edilmektedir. Bu tesbihâtın ikmalini müteakip, dua ve dileklerin kabulü için 11 İhlâs-ı şerif, 7 salavât-ı şerife ve 11 Fatiha okuyup Resulullah, Tâceddîn Veli ve cemi' evliyâullahın rûh-i şeriflerine hediye edilmesi istenmektedir[96].

Tetkik ettiğimiz evrâd-ı şerifelerden üçünün hattatı bellidir. Yukarıda belirtildiği gibi bunlardan biri Sadi Bayram'ın neşrettiği nüshadır. Diğerleri bizim neşredeceğimiz Hattat Osman Vasfi nüshası ile Mehmet Akkuş'un özel koleksiyonları arasında bulunan Hattat Ebubekir er-Rıdâyî'nin kaleme aldığı surettir.

Ebubekir er-Ridâyî'nin hattı olan 1311/1893 tarihli nüshada, diğerlerinin aksine Osmanlı Türkçesi ile verilen bilgilendirme notu hem kısa hem de evrâdın dibacesinde yer almaktadır. Ayrıca bu kısa bilgilendirme notunun devamında, Tâceddîn Veli Evrâd-ı şerifesi için şu değerlendirmede bulunulmaktadır: *"Ankara'da defîn-i hâk-ı 'ıtırnâk olan Tarîk-i Celvetiyye'den Tâceddin Veli(ks celî) hazretlerinin fesahât ve belagât üzere evrâdıdır"*[97].

Osman Vasfi ve Ebubekir Ridâyî'nin hattı olan bu iki nüsha tashih görmüş, yazım hataları hattatları tarafından düzeltilmiştir.

Daha önceki tebliğlerimizde mevcudiyetini bildirdiğimiz ve kayıt numarasını verdiğimiz (MK Yz. A 6792) 1269/1853 tarihli suret, tıbkı Sadi Bayram gibi orijinal metni ve Latin harfleriyle okunuşu ile birlikte Abdulkerim Erdoğan tarafından yayınlanmıştır. Bu Tâceddîn Veli evrâdının yayınlanan ikinci suretidir[98]. Geriye kalan iki nüshadan biri Corum Kütüphanesi[99]'nde, öbürü Afyon Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesi'ndeki nüshanın girişinde, Tâceddîn Veli'nin Nakşi Şeyhi olduğu kayıtlıdır[100]. Bu kayıt zuhûlen yazılmış olmalıdır; zira aynı kapak içerisinde bulunan Nakşî silsilesinde Tâceddîn Mustafa el-Ankaravî'nin ismi yer almamaktadır.

İstinsah edilen evrâd-ı şerifeler arasında, hattatının Tâceddîn Veli gibi Ankaralı ve ilmiye sınıfına mensup bir müderris olması, evrâdın harekeli nesih bir hatla ve temiz bir şekilde yazılmış ve tashihten geçmiş bulunması gibi sebeplerle bu suret, diğer nüshalar arasında ayrıcalıklı bir konuma yükselmektedir. Bu sebeple Dâru'l-Hilâfetü'l-âliyye Medresesi Müderrisi olan ve Zilkâde 1281/Nisan 1865'de Halep Mollası unvanını ihraz eden Osman Vasfî Ankaravî[101]'nin harekeli nesih hatla kaleme aldığı nüshanın Arapça orijinal metni[102] ile Evrâd-ı Behâiyye'yi de tercüme eden Prof. Dr. Mehmet Akkuş[103] hocanın dua formatındaki Türkçe tercümesinin birlikte neşri kararlaştırılmıştır.

96 Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, No: 4172, s. 8/b, 9/a-b, 10/a.

97 Mehmet Akkuş'un Özel Koleksiyonu, s. 2/a

98 Erdoğan, Abdulkerim, *Şeyh Tâceddîn Veli(Tâceddîn bin Tâceddîn Ankaravî),* Ankara 2010, s.115-138.

99 Corum Kütüphanesi, Yazmalar Bölümü, No: 595/2.

100 Afyon Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesi, No: 13907/III, s.29.

101 *Sicill-i Osmanî* (Yayına hazırlayan Nuri Akbayar, Eski yazıdan aktaran Seyyit Ali Kahraman), İstanbul 1996, C.4, s.1292.

102 Konya Yazma Eserler Kütüphanesi, Akşehir Halk Kütüphanesi No: 113.

103 Yoğun çalışmaları arasında vakit ayırarak, Tâceddîn Velî Evrâdı'nı akıcı bir üslupla ve dua formatında tercümesini yapma lütfünde bulunduğu için çok teşekkür ediyorum.

V.Evrâd'ın Orijinal Metni ve Türkçe Tercümesi

1.Orijinal Metni

2.Türkçe Tercümesi

E'ûzubillehimine'ş-şeytânirracîm.

Bismillehi'r-rahmani'r-rahîm.

Kutbu dâire-i hakîkat menba'ı esrâr-ı tarîkat ve künûz-i 'ulûm-i ma'rifet Şeyhu's-sakaleyn Ankaravî es-Seyyid Şeyh Mustafa Tâceddîn bin Tâceddin kaddesallahu sırrehumâ hazretlerinin te'lifât-ı 'aliyyesinden işbu zâkirân-ı evrâd-ı şerîfin ibtidâ-i kırâatinde ruhâniyyet-i Resûlullah ve cümle ehlullah hâzirûn oldukları halde, ba'de salavâtu'l-fecr ihlâsla bu evrâd-ı

şerîfe(ye) herkim devâm ider ise sebeb-i selâmeti dünyâ ve ahiret ve husûl-i murâdetleriyle tâ'ûn vebâ ve mesâibi def'îçun her du âlemden masûn ve mahfûziyyetlerîçun, üç gün 'ala's-sabâh bir hasta üzerine kırâat olunsa şifâ bulûr deyû Risâle-i Şerîflerinde şerh [1] *ve beyân olunmuştur. El'ân dergâh-ı müşârunileyhde devâm olunur. Ve minallahi't-tevfîk.*

EVRÂD-I ŞERÎF-İ TÂCEDDÎN VELİ

Bismillehi'r-rahmani'r-rahîm

Yâ Rabbi! Sen her şeyi bilen ve işitensin. Ey alîm olan Allahım, Senden başka ilâh yoktur; Seni tesbih ederim. Zayıf olan ben, Senin kulluğundayım, ancak sana yakışır şekilde ibâdet edemedim. Beni bağışlamanı diliyorum, Sana tevbe ediyorum. Senin eşin benzerin yok Yâ Rabbi! Senden üstün ve senden büyük yok Yâ Rabbi! Ey kerem ve celâl sâhibi Rabbim, Senden gayrı ilah yok.

Yâ Rabbi! Senden öncesi yok, senden güçlü yok. Senden başka ilâh yok, ancak Sen varsın. Sen her türlü noksan sıfatlardan uzaksın. Yâ Rabbi, Sen biliyorsun ki ben âciz bir kulunum. Akıl da seni idrâk etmede âcizdir. Beni bağışlamanı diliyorum, Sana tevbe ediyorum. Senin eşin benzerin yok Yâ Rabbi! Senden üstün ve senden büyük yok Yâ Rabbi! Ey kerem ve celâl sâhibi Senden başka ilah yok.

Ey Allahım! Sen en yüce ve en büyüksün. Ey azîm olan Rabbim! Senden başka ilah yoktur. Sen her türlü noksanlıklardan uzaksın. Seni övmede ben eksik ve âciz bir kulum. [2] Seni övmekten acizim, çünkü Seni hakkıyla övmek mümkün değil. Onun için beni bağışlamanı diliyorum, Sana tevbe ediyorum. Hiç kimse senden üstün ve senden büyük değil. Senin eşin benzerin yok Yâ Rabbi! Ey kerem ve celâl sâhibi, Senden başka ilah yok.

Ey Allahım! Sen Azîz ve Kerem sâhibisin. Ey Kerîm olan Rabbim! *"...Senden başka ilah yoktur. Seni tesbih ederim, çünkü ben zalimlerden oldum"*[104]. Sana istiğfar ediyor, Sana tevbe ediyorum. Senin eşin ve benzerin yok. Senden başka ilah yok. Senden üstün ve senden büyük yok Yâ Rabbi! Sen her türlü noksanlıklardan uzaksın.

Ey kerem ve celâl sâhibi. Dalâlet de hidâyet de Sendendir. Dilediğini hidâyete erdirirsin, dilediğini de dalâlette bırakırsın. Sen her şeye Kâdirsin[105], her iş de Sana kolaydır Yâ Rabbi. Senin yaptıklarından suâl olunmaz, ancak Sen kullarının amellerini hesaba çekersin Yâ Rabbi. Her iş, her şey sonunda Sana dönecektir Yâ Rabbi.

Ey Allahım! Sen ayıpları örten Settâr'sın; günahları bağışlayan Gaffâr'sın; kalblerden geçeni bilirsin. Senin ikrâm edip bağışladığına kim mâni olabilir; Senin men ettiğini kim verebilir. Senin hükmünün önüne kim geçebilir. *"...İlet bizi dosdoğru yoluna; gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil, nimet verdiklerinin yoluna. Âmin Yâ Rabbi"*[106].[3]

104 KK, 21/87. Bu ayet, sıkıntılı iken okunacak bir duadır. Resulullah (asv) bu hususta şöyle buyurmuştur: "Bir söz bilirim ki, büyük bir üzüntüye, sıkıntıya düşmüş bir kul söylerse, Allah Teâlâ ona muhakkak bir çıkış yolu açar. Bu, kardeşim Yunus'un sözüdür. O karanlık içinde (balığın karnında) kaldığı vakit, "...*Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum",* tarzında dua etmiş ve balığın karnından kurtulmuştur.

105 Burada Âl-i İmrân Suresi'nin 26. Âyetine telmih bulunmaktadır. KK. 3/26.

106 KK, 1/6-7.

Ben şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Ve yine şehâdet ederim ki Muhammed O'nun kulu, rasûlü ve elçisidir.

Ey Rabbim! Muhammed (sav)'e mülkün ve melekûtun mânaları kadar salât eyle ki o Senin ahadiyet nûrunun, celâl ve cemâl sâhibi hazînelerinin bir nüshasıdır.

Ey Rabbim! Günahkarların ve âsîlerin şefâatçısı, sâlihlerin ve müttakîlerin habîbi, kâfirlerin ve münâfıkların hiç sevmeyip düşman oldukları, evvel gelen ve sonra gelecek olan ümmetlere gönderilen Muhammed (sav)'a salât eyle.

Ey Rabbim! Muhammed (asv)'ın âline, ashâbına ve cümle istiğfâr edenlere de salât u selâm eyle. Hulefâ-yı râşidîn olan Ebûbekir, Ömer, Osman ve Ali ile sana mukarreb olan kullarına –*Allah onların cümlesinden râzı olsun* – bütün nebîlerine ve rasullerine de salât eyle.

Yâ Rabbi! Bizi münâfıklar ve kâfirler karşısında mansûr ve muzaffer eyle. *"Sizin ilâhınız birdir. Ondan başka ilâh yoktur…"*[107]. O, evvel gelen bütün varlıkların evveli, sonradan var olacak olanların da en sonu, zâhirde gördüklerimizin en âşikârı, görünmeyenlerin de en gizlisidir.

Allah'tan başka ilah yoktur. O'dur beni yaratan; gelmiş geçmiş ve gelecek olan bütün varlıkları yaratan.[4]

Allah'tan başka ilah yoktur. O'dur bana rızık veren; gelmiş geçmiş ve gelecek olan bütün varlıklara rızık veren.

Allah'tan başka ilah yoktur. O'dur bana sûret veren; gelmiş geçmiş ve gelecek olan bütün varlıklara şekil veren.

Allah'tan başka ilah yoktur. O'dur beni hâlden hâle koyan; gelmiş geçmiş ve gelecek olan bütün varlıkları da her zaman halden hâle çeviren.

Allah'tan başka ilah yoktur. O'dur beni hareket ettiren; gelmiş geçmiş ve gelecek olan bütün varlıkları hareket ettiren.

Allah (c.c.), bana yeter ve O ezelî ve ebedî olan ne güzel vekildir.

O Allah teâlâ ki, yardımcı olarak, destekçi olarak bana yeter. O Allah teâlâ ki, mürîd olarak, mütekellim olarak bana yeter. O Allah teâlâ ki, habîr olarak, semî ve basîr olarak bana yeter. O Allah teâlâ ki, Dâim ve Kâdir olarak, Hayy ve Kayyûm olarak bana yeter.

Ey ezelde ve ebedde kendisinden başka ilah olmayan Allahım! Ey varlığı daimî olan, kendisine hiç ölüm olmayan Allahım!

"Ondan başka her şey yok olup gidecek, sadece O bâki kalacaktır. Hüküm de sadece O'nundur. Kıyamette dönüş de ancak O'nadır"[108].

O'dur dirilten ve O'dur öldüren. O'dur varlıkları başlatan ve öldükten sonra tekrar iâde edecek olan. O Allah teâla ki şöyle buyurmaktadır:

"Onları gelmesinde şüphe edilmeyen bir gün için topladığımız ve hiçbir haksızlığa uğramaksızın herkese kazandığı şeyler tastamam ödendiği zaman halleri nice olur?"[109].

107 KK, 2/63.

108 KK. 28/88.

109 KK. 3/25.

" Bu, dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmetmez."[110]. [5]

" … Biz ona şah damarından daha yakınız"[111].

O Allah ki her zaman ve her yerde bizlere bakmakta ve görmektedir.

O Allah ki bütün inatçı ve zâlimlere kahredendir.

O Allah ki tevbe edenlerin tevbesini bağışlayandır.

Her şey O'nun dilemesiyle olur. Ancak Allah'ın dilediği olur. Hiçbir şey Allah'ın kudreti harici değildir. Her şey Allah'ın irâdesiyle olur. Her şey Allah'ın ilmindedir. Her kalb Allah'ın elindedir. O'nun için zaman mekân yoktur. O'na hiç gâlip gelen olmaz. O'nun yardımcısı yoktur. *"O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur."*[112]

Allah'ın nûru güneşin ve ayın ışığına benzemediği gibi, sıfatları da meleklerin ve insanların vasıflarına benzemez. Yerde ve gökte O'nun misli, benzeri yoktur. *"…O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir."*[113]

Allah bütün noksan sıfatlardan münezzehtir, bütün hamdlar O'na mahsustur▪ Allah'tan başka ilah yoktur▪ Allah en büyüktür yüce ve azametli olan Allah'tan başka güç ve kuvvet yoktur.

Yâ Rabbi! Ben senin adlinden çekiniyorum. Ben senin fazlından istiyorum.

Ey Rahmân ve Rahîm olan Allahım! Ey merhametlilerin en merhametlisi, bize rahmetinle muamele et. Kötü amellerimiz yüzünden bizi cezalandırma.[6]

Bu mahalle geldikte ellerini ref' ide

Yâ Rabbi! Bize fazîlet ve başarı kapılarını açıver. Senden hidâyet istiyoruz ki hidâyet ne güzel refiktir.

Yâ Rabbi' Bize hikmet ilmini, ibret ve hakikat kapılarını göster.

Yâ Rabbi! Bizi ibâdete koşanlardan, tevhid ve ibâdet nûruna kavuşanlardan eyle.

Yâ Rabbi! Bize mümkünâtın ve varlıkların hakikatini olduğu gibi görmeyi nasib eyle, her türlü makamları ve dereceleri kolayca geçmeyi kolaylaştır.

Yâ Rabbi! Seni tesbih etmeyi ve teheccüde kalkıp ibâdet etmeyi bize kolay eyle, bizi gaflet uykusundan uyandır.

Yâ Rabbi! Mücâhedeyle bizim zâhirimizi temiz eyle, müşâhedeyle bâtınımızı müzeyyen eyle.

Yâ Rab! Senden huşû sahibi bir kalb, dosdoğru bir bilgi, apaydınlık ve doğru vücud istiyoruz.

Yâ Rabbi! Dünya ve ahirette Senden âfiyet istiyoruz.

Yâ Rabbi! Bizi sihirbazların sihrinden muhâfaza eyle.

110 KK. 3/182.

111 KK. 50/16.

112 KK. 112/3-4.

113 KK. 42/11. Şûrâ Suresi'nin bu ayetine telmih vardır. Âyetin meali şöyledir: "*O, gökleri ve yeri yoktan yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da(kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu suretle çoğalmanızı sağlamıştır. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir".*

Yâ Rabbi! Hamd, minnet ve şükür sadece sanadır. [7] Güç ve kuvvet Sendendir.

Her türlü hastalık ve şifâ da Sendendir. Yücelik ve şeref de Senden. Yardım ve zafer de Sendendir. Lütuf ve ihsân Senin elindendir. Çünkü Sen Arş'ın sâhibisin. Rahmet de mağfiret de senin elinde[114].

"Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz"[115].

"Ey Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra, kalblerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lutfu en bol olan Sensin"[116].

Yâ Rabbi! Bizi, ana babamızı, hocalarımızı, Müslüman kardeşlerimizi ve dostlarımızı, arkadaşlarımızı, kadın erken bütün müminleri bağışla. Ey iyilikleri kılavuzlayan, duâlara icâbet eden Allâhım.

Her türlü varlıkları rızıklandıran ve rızık verenlerin en hayırlısı olan Allahım! Bize helal ve hayırlı rızıklar ver.

Ey Allahım! Bizi nimetlerine şükredenlerden eyle. Bizi Sana vâsıl olmuş sâlih kullarınla birlikte haşr eyle.

Yâ Rabbi! Delilik, cüzzâm v.s. gibi bütün hastalıklardan Sana sığınırım. [8] Ey *Şâfi* ismiyle şifâ veren, *Kâfi* ismiyle her şeye yeten, her türlü belâ ve kazaları defeden Allahım.

Yâ Rabbi! İnsanların, cinlerin ve şeytanların, şerrinden, vebâdan, yerde gökte olan bütün musibetlerden Sana sığınırım.

Yâ Rabbi! Hasetçilerin ve düşmanların şerrinden de Sana sığınırım.

Yâ Rabbi! Zâlimlerin zulmünü def eyle üzerimizden.

Ey her türlü işimize kefil olarak bize kâfi olan Allâhım! Dualarımızı kabul eyle. Çünkü Sen her şeyi hakkıyla işitensin ve bilensin. Tövbelerimizi kabul eyle. Çünkü Sen her türlü tövbeyi kabul edensin. Ey rahmet edenlerin en merhametlisi ve âlemlerin Rabbi olan Allahım! Her türlü hamd sadece Sanadır.

Ba'de'l-kırâat ellerini cemi' a'zâlarına mesh idüb ba'de ıhlâs-ı şerîfi üç kere ve mu'avvizeteyn kırâat idûb ba'de üçyüz kere yâhut kırkbir kere "Yâ Fettâh" ism-i şerîfine meşgul ola. Kelime-i tevhîd(e) hâkezâ devâm oluna.[9]

Ketebehu'l-fakîr Osman el-Vasfî Ankaravî
Ve'l-Müderris bî-Dârı'l-Hilâfeti'l-'Âliyye[117]*.[10]*

Tasavvuf; Musevîlikteki aşırı dünyevîlikten ve Hıristiyanlıktaki aşırı uhrevilikten uzak dengeli bir mistisizm sunmuştur.

114 Bu ibarede, A'raf Suresi'nin 54. Ve Tâ Hâ Suresi'nin 5. âyetlerine telmih vardır(KK. 7/54; 20/5).

115 KK. 7/23.

116 KK. 3/8.

117 Evrâd-ı Şerife'nin altında istinsah tarihi belli değildir. Fakat aynı kapak içerisinde bulunan ve Kütahyalı Mustafa Rüştü'nün istinsah ettiği *"Fazâilü'l-'ilim ve'l- 'ulemâ Risalesi"* altında 1262/1845 tarihi yer almaktadır. Diğer nüshalarla mukayese edildiğinde, Evrâd'ın da aynı tarihte yazıldığını söylemek mümkündür. Risale'nin birinci bölümünde yer alan Tâceddîn Veli Evrâdı'nin istinsah tarihi 17 Zilhicce 1262'dir (Şeyh Tâceddin Mustafa, *Risale/Divân-ı Tâceddin-i Velî,* s.18). Yayınlananlar dahil şu ana kadar tetkik imkânı bulduğumuz evrâd-ı Şerifelerin en eski istinsah tarihli olan nüshalar bu ikisidir.

Tâceddîn Velî'ye göre, *"men 'araf"* sırrına eren ve *"küntü kenzen"* esrârını çözen kimse *"sırr-ı zâtı"* fehmetmiş ve marifet eğitimini tamamlamış olur. Bu esrârı çözemeyenler ise, bu dünyaya gâfil geldikleri gibi gâfil gitmişlerdir.

Rumuzlar halinde ifade edilen Marifetullah'a ulaşmanın yolu; başta *"kelime-i tevhid"* olmak üzere sistemli ve istikrarlı bir şekilde yapılacak zikirlerden geçmektedir. Zira *"… kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur"*[118].

Netice itibariyle şerîat, tarikat, marifet ve hakikat kavramlarının ayrılmaz bir bütün olduğunu kavradığımız ve bunlar arasında ifrat ve tefritten kurtulduğumuz gün, İslâm'ı daha iyi kavramış ve yaşamış olacağız.

118 KK. 13/28.

Mehmet Âkif'in Vaazlarındaki Millî Mücadele Ruhu

Abdulvahit İMAMOĞLU
Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi

Milli mücadele batılı devletlerin yurdumuzu istilasından sonra milletçe topyekün düşmanları yurdumuzdan çıkarmak için verilen mücadelenin adıdır. Bu mücadelenin kurtuluş savaşı, bağımsızlık savaşı, milli cidal, milli mücadele, milli hareket gibi isimlerle de zaman zaman değerlendirildiğini görüyoruz.

Mehmet Âkif milli şairdir, İslâm şairidir, vaizdir, hatiptir, yazardır ve bunların ötesinde milli mücadeleye bizzat katılmış bir şahsiyettir. O, milli mücadelenin başlangıcında halkı düşmana karşı en etkin şekilde vaazlarıyla uyandırmaya ve daima teyakkuz halinde olmaya çağırmıştır. Kastamonu Nasrullah Camii kürsüsünden halka hitap etmiş ve buradaki konuşmasına Al-i İmran Suresi, 118. Ayetin anlamını ifade eden bir girişle başlar.

Bu ayeti okuduktan sonra Âkif, "Ey Müslümanlar sizin bu ayetin hükmüne uymaktan başka kurtuluşunuz yoktur" demektedir. Vaazın devamında M. Âkif çok değer verdiği Hoca Kadri Efendinin batılılar hakkındaki görüşünü şöyle yansıtır "bu adamların güzel şeyleri vardır fakat bunların hepsi kitaplarda kalmıştır." Âkif bu sözü destekler mahiyette devam eder ve "heriflerin teknik ve sanayilerini almalı ama kendilerine kanmamalıdır. Bunların insanlara, özellikle Müslümanlara besledikleri öyle kinleri öyle düşmanlıkları vardır ki, unutmaları mümkün değildir. Bunlar vicdan hürriyeti diye dünyayı aldatırlar" .

Yine milli mücadele yıllarında Balıkesirde Zağanos Paşa Camii'nde 6 şubat 1920 tarihinde verdiği vaazda Al-i İmran Suresi, 100-104. ayetlerinin anlamını vererek konuşmasına başlar. "Hepiniz Allahın ipine sımsıkı sarılınız sakın aranıza ayrılık gayrılık girmesine meydan bırakmayınız" demektedir .

Âkif konuşmanın devamında "hayat herkesin hakkıdır, evet, Allahın bütün yaratıkları yaşama hakkına sahiptirler fakat haklı olmak başka var olan hakkı savunmak yine başkadır.

Bizde güçlü olabilmek için birleşmeli ve öyle mücadele etmeliyiz. Ona göre; memleketi kurtarmak için ve namert taarruza karşı çıkabilmek için kadın erkek, çoluk çocuk, genç ihtiyar herkes topyekün mücadele etmelidir. Bu her fert için farz-ı ayindir.

Sebilürreşad derin keder ve ıztırab içinde. Feryat ediyor, fakat sesi sansür tarafından boğuluyor. Bir taraftan mandacılarla mücadele ediyor, Türk milletinin yalancı devletler vesayeti altına düşmesinin fecaatını anlatıyor , diğer taraftan Anadolu'da düşmana karşı harekete geçen milli kuvvetleri destekliyor. Mücahidlerin karargahı olan Balıkesire koşuyor. Orada bir avuç kahraman, hudutlarına dayanan düşman ordusuna karşı göğüsleriyle, tırnaklarıyla savaşıyor.

Siz savaşın, bu cihadın içinde bulunduğunuz için o günleri hatırlarsınız. Halk heyecan içinde, kararan ufuklarda bir ümit ve teselli ışığı arıyor. Çarşılarda, mahallelerde davullarla halka ilan ediliyor:

-Sebiürreşad heyeti Balıkesir'e geldi. Baş muharriri, büyük İslâm şairi Mehmet Âkif Zağanos Paşa Camiinde Cuma namazından sonra bir hutbe irad edecek …

Halk akın akın camiye koşuyor. Cami doluyor, cami avlusu doluyor, taşıyor. Halkın çoğu taşlar, topraklar üzerinde cuma namazını kılıyor. Âkif kürsüye çıkıyor, o da çok heyecanlı. Euzu besmeleden sonra, salavattan sonra yüksek sesle 'ey Müslümanlar!' diye cemaate hitap ediyor, konuşmasının devamında, konuyla ilgili yazdığı "Alınlar Terlemeli" adlı şiirini okuyor.

"Cihan alt üst olurken, seyre baktın öyle durdunda,
Bugün bir serseri, bir derbedersin kendi yurdunda"

…………………………

Şiirin sonunu şöyle getiriyor;

"Bu hürriyet bu hak bizden bugün aheng-i sa'y ister
Değil üç dört alından, hep alınlardan boşansın ter"[1]

Eşref Edip anlatıyor: Âkifin çok heyecanla okuduğu şiir bütün gönülleri heyecana vermişti. Çok kimseler ağlıyordu. Âkif de kendisini zor zabt ediyordu. Biraz sukünetten sonra başladı:

Evet, biz Müslümanlar cihan çalışırken, didinirken, uğraşırken, namütenahi terakkiyat, namütenahi inkılaplar geçirirken uzaktan seyirci sıfatiyle baktık. Bilhassa şu son senelerde başımıza bir çok felaketler yağdı. El'an çilemizi doldurmadık. Sebebi hep seyirci kalmamız.

Hayat herkesin hakkıdır. Evet, bütün mahlukatı ilahiye hakkı hayata mâliktir. O halde Allah'ın diğer mahlukları arasında biz de yaşamakta haklıyız. Lakin bilirsiniz ki haklı olmak başka, haklı çıkmak yine başkadır. Her hangi hak olursa olsun, ihkak olunmadıkça sahibine hiçbir menfaat te'min etmez. Bu gün hangi milletin Mahkeme-i Adaletine koşsanız, elinizde kuvvetiniz varsa derdinizi duyurabilirsiniz. Yok, böyle yapmaz da ağlarsa-

1 M.Âkif Ersoy, Safahat Edisyon Kritik, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1987, VII. Safahat, s. 381-382.

nız, onun insani hissine ilticaya kalkışırsanız, hüsrandan başka bir netice elde edemezsiniz. İstihkak davasını yükseltebilir misin, her hangi mahkemeye gitsen haklısın. Yoksa milyonlarca, milyarlarca mahluk ;

- Yaşamak hakkımdır bu hakkı benden kimse alamaz diye haykırıp dururken, senin benim gibi bir miskin bir köşede ağlamış, inlemiş, merhamet dilenmiş… hiç tesiri olmaz hatta duyulmaz.

Halk kemal-i dikkat ve rikkatle dinliyordu. Âkif coştukça coştu. Vahdetten bahsetti, yabancıların aramıza saçtıkları tefrika tohumlarını anlattı. Konuşmasını şöyle bitirdi: Rumeliyi baştan başa feth eden hep bu topraktan yetişen babayiğitlerdi. O kahraman ecdadın torunları olduğunuzu ispat etmelisiniz. Anadoluyu müdafaa hususunda diğer vilayetlere önayak olma şerefini siz kazandınız. Sa'yiniz meşkürdur. İnşallah bu şanu şeref kıyamete kadar artar gider. İnşallah vatanımızın istiklâli, saadeti, refahı, ümranı dünyalar durdukça masun ve mahfuz kalır.

Âkif kürsüden inince herkes eline sarıldı ve kucaklaştı. Bu sözler halk üzerinde mahzun ve mükedder gönüller üzerinde çok tesirler husule getirdi.[2]

Mehmet Âkif'in İstiklâl Mücadelesindeki Tavrı

Mehmet Âkif milli mücadelede tespit ettiği sıkıntıları ortadan kaldırmak, halkı uyandırmak ve mücadelenin daha başarılı olmasını sağlayabilmek için başlıca altı yol izlemektedir.

1. Vatan sevgisini öne çıkarma
2. Karşı tarafla(düşmanla) mücadeleye yönlendirme
3. Tembellik ve miskinlikten uyandırma
4. Ümit aşılama
5. Birlikte hareket etme
6. Müslümanların derdini dert edinme

1. Vatan Sevgisini Öne Çıkarma

M. Âkif, bu ülke ve onun bağrında yaşayan müslümanlar için mücadele ister. Çünkü İslâm'ın son yurdu ve son kalesi burasıdır. O da elden çıktımı bütün dünyada perişan olan müslümanların sığınacağı, dayanacağı ve yeniden şahlanacağı asli güç ortadan kalkmış olacaktır.

Âkif bunu şöyle ifade etmektedir; "İyi biliniz ki, düşmanları defetmekte cebanet göstermek, hezimet ve firar ile teslim-i diyar etmek, hüsran ve ar ile ölmektir. Aziz ve muhterem hayat ise, mütecavizlerin tecavüzünden masûn olan bir hayat-ı milliyedir. Binanenaleyh vahdet-i milliye ve diniyemizi himaye etmekte asla kusur etmeyiniz"[3]

2 Sebilürreşad, 1956, c.10, Sy. 234, 236, s.142,173.

3 Sebilürreşad, c.16, Sy. 416, 22 Mayıs 1919

M.Âkif bu konuda, Sebilürreşad'da 1334 (1918) yılında yayınlanan 'Köy Hocası' adlı yazısında; Geçmişe teessüfün hiç faidesi yoktur. Ye'se düşmek ise nazarı İslâmda intiharın aynıdır. İşte kemali şükran ve hürmetle elimizde tuttuğumuz şu mübarek eser, şu köy hocası gösteriyor ki bu ümmetten henüz hayır münkatı' olmuş değildir. Hâla vatanın selametini, saadetini düşünenler ve bu maksadı mukaddesin husulü için fisebilillah uğraşanlar bulunuyor. Öyleyse bizde bu nuranî izi takip edelim. Biz de bu yolda çalışalım[4].

Esasen M.Âkif, vatan sevgisini ve bu topraklar için şehit olanlara verdiği değeri 'Çanakkale Şehitleri' adlı manzumesinde en güzel şekilde terennüm etmiştir.

"Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş, asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhid'i…
Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi…
Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
Gömelim gel seni tarihe! Desem, sığmazsın."[5]

Yine Balıkesir Zağanos Paşa Camiindeki Vaazında M. Âkif; "Hepimizin bir vatan borcu, bir dini borcumuz vardır ki, onu ifa etme hususunda ufacık bir ihmal bile can değildir. Bu konuda hiçbirimiz köşemize çekilip, seyirci kalamayız. Çünkü düşman kapıya dayanmış ve namusumuzu çiğnemek istiyor. Bu namert saldırıya karşı koymak, kadın-erkek, çoluk- çocuk, genç-yaşlı her fert için farz-ı ayn olduğu bir an bile unutulmamalıdır. Bugün herkes varını-yoğunu ortaya koymak zorundadır.[6]

2. Karşı Tarafla (Düşmanla) Mücadeleye Yönlendirme

M. Âkif, Milli mücadelede Kastamonuda Nasrullah Camii kürsüsünden halka hitap ettiği meşhur konuşmasına (Al-i İmran suresi, 118. Ayet)'le başlıyor.

"Ey iman edenler! Kendi din kardeşinizden başkasını dost edinmeyin. Çünkü onlar size şer ve fesat yapmakta hiç kusur etmezler. Size sıkıntı verecek şeyleri isterler…"[7]

Ayetini açıklayarak şöyle diyor; Sizin bu ayetin hükmüne uymaktan başka kurtuluşunuz yoktur. Size ellerinden gelen kötülüğü yapmaktan çekinmeyen, bu hususta hiçbir fırsatı kaçırmayan, dinimize yabancı kimseleri kendinize sırdaş, dost ve arkadaş edinmeyin. Çünkü onlar size şer ve fesat yapmakta hiç kusur etmezler. Size sıkıntı verecek şeyleri isterler".[8] Sözlerine şöyle devam ediyor. Bunların sizdenmiş gibi görünerek size güler yüz göstermelerine, sizin için çalışıyor görünmelerine asla kanmayın. Onların gece-gündüz istedikleri sizin felaketiniz, çökmeniz ve esaretinizden başka bir şey değildir.[9]

Âkif, V. Safahatta bir şiirine; 'Kim Müslümanların derdini kendine mâl etmezse onlardan değildir' Hadisiyle başlar ve şiirin sonuna doğru;

4 Sebilülreşad, C. 15, Sy. 382, Aralık 1918, s. 332; Abdülkadiroğlu, A., M. Âkif Ersoy'un Makaleleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, Ankara 1987.

5 Safahat VII, s.355-356.

6 Sebilürreşad, C.18, Sy. 548, 12 Şubat 1920.

7 Al-i İmran Suresi, 118.

8 Al-i İmran Suresi, 118.

9 Boşnakoğlu, İstiklal Marşı Şairinin İstiklal Harbindeki Vaazları, Ayyıldız Matbaası, İstanbul 1981, s.38-39.

"Bekleşirken gökte yüz binlerce ervah, intikam,
Yerde kalmış, na'şa benzer kavm için durmak haram!
Kahraman ecdâdınızdan sizde bir kan yok mudur?
Yoksa: İstikbâlinizden korkulur, pek korkulur!"[10]

Diyerek, düşmanla mücadele eden kahraman ecdadımızı hatırlatmakta ve o günkü Müslümanların da aynı mücadeleyi yapmalarını istemektedir.

3. Tembellik ve Miskinlikten Uyandırma

Âkif Müslümanların tembelliğinden şikayetçidir. İslâm'ın özünde çalışmayı emretmek varken, İslâm'a mensup olanların bunun zıddını yapmaları Âkif'i üzmektedir. O bir vaazında;

"Evet biz müslümanlar, dünya çalışıp-didinirken, her gün her alanda biraz daha aşamalar kaydederken, biz onlara seyirci gibi baktık. Özellikle şu son yıllarda başımıza birçok felaketler yağdı. Halende çilemizi doldurmuş değiliz. Sebebi; din işlerinde olduğu gibi, dünya işlerinde de gevşek davranmamız" demektedir[11].

Âkif, tembel ve miskinlerin; kendileri ve yaşadıkları toplum için hiçbir şey yapmadıklarını sadece yaşayacak kadar yiyerek hayat sürdüklerini;

"Bugün nasibini yerleştirince kursağına

'Yarın' nedir? Onu bilmez, yatar dönüp sağına."[12] diyerek ifade etmektedir.

Âkif, Müslümanların, Allah'a tevekkülü tembellik olarak algılamasını ve bu dünyaya değer vermemek anlayışını yanlış yorumladığını ifade ile onları ironik bir ifadeyle ikaz etmektedir.

"Ne hükmü var ki esasen yalancı dünyanın?
Ölürse, yan gelecek cennetinde Mevla'nın
Fena kuruntu değil! Ben derim, sorulsa bana;
Kabul ederse Cehennem ne mutlu, amca, sana!"[13]

4. Ümit Aşılama

Âkif, Zağanos Paşa Camiindeki Vaazında;

Hiç düşündünüz mü, biz neden bu hale düştük? Bana göre bu sorunun cevabı; doğduğunuz günden beri ana-babamız, siyasilerimiz, yazar-çizerlerimiz vs. kısaca büyüklerimiz bize, gelecekle ilgili ümit vermediler.

Ben küçüklüğümden beri; "Biz yapamayız. Avrupa ilerledi. Siz çok kötü günler göreceksiniz…, sözlerinden başka bir şey duymadım."

10 Safahat V, s.252.

11 Balıkesir Zağanos Paşa Camii Vaazından, 6 Şubat 1920.

12 Safahat IV, s.232.

13 Safahat IV, s.233.

Çocuklar, siz geceli-gündüzlü çalışınız ki, bu memleket kurtulsun diye bizleri çalışmaya yönelteceklerine, karşılaştığımız sıradan adamlar, ruhlarımıza umutsuzluk aşıladılar[14].

Devamında ise Âkif; Mü'minlerin ye'se düşme imkânları yoktur. Sözün özü, İslâmda Allah'dan ümit kesmek haramdır.

Âkif Safahatında;

Ye's öyle bataktır ki, düşersen boğulursun
Ümmide sarıl sımsıkı, seyret ne olursun
Azmiyle, ümidiyle yaşar hep yaşayanlar,
Me'yüs olanın ruhunu, vicdanını bağlar.[15]

Diyerek, ye'sin, üzüntünün insanları olumsuzluğa götüreceğini ancak ümitvar oldukça sıkıntılardan kurtularak başarıyı yakalayacağını ifade etmektedir.

Müslümanları ümitvar görmek Âkif'in en önde gelen arzusudur. Zira Osmanlının son dönemindeki yaşanan sıkıntılar, Balkan Savaşları ve Kurtuluş Savaşı halkı perişan etmişti. İşte Âkif bu ortamda bütün sıkıntıların çalışma, gayret ve dayanışma yoluyla aşılacağını ve buna bir de azmi eklemenin Müslümanları rahatlatacağını belirmekte;

"Demek ki azme sarılmak gerek mebadide
Yanında bir de tevekkül o azmi te'yide
Hülasa, azim ile me'mur olursa Peygamber:
Senin hesabına artık, düşün de bul, ne düşer!"[16]

Her şey mahvolup gitti zannedildiği bir zamanda Âkif, İstiklale koşan bu millete, milletin malı olarak nitelediği İstiklâl Marşı'nda;

"Doğacaktır sana va'dettiği günler hakkın
Kim bilir belki yarın belki yarından da yakın"

Diyerek bütün ümitsizlikleri ortadan kaldıracak bir itici güç sunmaktadır.

5. Birlikte Hareket Etme

M. Âkif'e göre birlikte hareket edebilmek güçlü olabilmek için gerekli olan asli unsurlardandır. O, Balıkesir Zağanos Paşa Camiinde (6 Şubat 1920) verdiği vaazında Âli İmran Suresi'nin (100-104.ayetlerinin) mealini ifadeyle; "Hepiniz Allah'ın ipine sımsıkı sarılınız. Sakın aranıza ayrılık-gayrılık girmesine meydan bırakmayınız. Allah'ın hakkınızdaki nimetini düşününüz. Cenab-ı Hakk kalplerinizi birleştirdi de O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz." diyerek başlamaktadır. Bu ifade M. Âkif tarafından Safahatta (Alınlar Terlemeli) adlı şiirinde şöyle dile getirmiştir;

Bugün ferdi mesainin nedir mahsulü? Hep hüsran
Birer beyhude yaştır damlayan tek tek alınlardan

14 Sebilürreşad C.18 no:458, 12 Şubat 1920.

15 Safahat III, s.176.

16 Safahat IV, s.219.

Cihan artık değişmiş, infiradın var mı imkânı,
Göçüp ma'murelerden boylasın hatta beyâbânı
Yaşanmaz böyle tek tek, devr-i hâzır: Devr-i cem'iyyet
Gebermek istemezsen, yoksa izmihlal için niyet,
"Şu vahdet tarumar olsun deyip saldırma İslâm'a
Uzaklaşsan da imandan, cema'atten uzaklaşma
İşit, bir hükm-ü kati var ki, isti'nafa yok meydan
Cemâ'atten uzaklaşmak, uzaklaşmaktır Allah'tan.[17]

M. Âkif birlikte hareket etmeyi hayatın her safhasında Müslümanlar için önemli bir düstur olarak görüyor. Ancak bunu başaramadığımızı ifade ile şöyle diyor; "Bakıyorum, ayrı ayrı pek iyi adamlarız. Bizi medeniyette dünyalar kadar geride bırakan milletlerin efradında bizdeki büyüklükler yok. Sonra bakıyorum bir yere gelince bir heyet-i ictimaiye teşkil edemiyoruz. Çünkü o terbiyeden mahrumuz. İşte bizim muhtaç olduğumuz terbiye asıl bu ikinci terbiye olacak"[18].

Sebilürreşad'daki bir yazısında; "Bugün hayatın, maişetin, bugünkü aldığı tarz itibariyle bir insan tek başına bir iş göremiyor. Bütün işler şirketler, cemiyetler, milletler tarafından meydana getiriliyor. El hâsıl hiçbir şey ferdî sa'y ile, yani tek başına çalışmakla kâbil olamıyor. Bugün hayat öyle bir şekil almış ki tek başına çalışan bir adamın alnından damlayan ter, tıpkı gözyaşı gibi dökülüp gidiyor, hiçbir fayda te'min etmiyor. Ne zaman, bir yere gelmiş binlerce alın birden terlerse işte o vakit bu sa'yin yeryüzünde bir eseri, bir izi görülebilir"[19] İslâm'ın ibadet ve hükümleri, insanlar arasındaki birliği sağlamak içindir. Fakat Müslümanlar kadar bölünmüş, ayrılık içinde bunalmış bir başka millet yoktur.[20]

Âkif bu ifadesini vaazın devamında bir ayetle pekiştiriyor ve "Sen onları birlik beraberlik içinde görürsün, Halbuki kalpleri parça parçadır."[21] demektedir.

6.Müslümanların Derdini Dert Edinme

Âkif Müslüman dünyasının sıkıntı içinde olduğunu devamlı dile getirmekte ve bunu Müslümanların birbirlerini yeterince anlamadığına, birbirlerinden kopuk olduğuna bağlamaktadır. Sebilürreşad'daki bir yazısında müminlerin kardeşliğinden söz etmekte; "Müminler birbirinin kardeşinden başka bir şey değildir…"[22] ayetini verdikten sonra; ibadetlerin de Müslümanları birbirine bağlayacak vasıtalar olduğunu söylemektedir. Devamında Hz. Peygamber "Müslümanların haline aldırmayan Müslüman değildir"[23] (Hadis-i Şerif) buyuruyor. Özellikle Mili Mücadele yıllarından önce yaşanan Balkan Savaşları ve burada müminlerin çektiği sıkıntılar da M.Âkif'i çok üzmüştür.

"Vatansız kalan derbeder ümmetim sefalet içinde. Aileler dağıldı, çocuklar, yuvalar ök-

17 Safahat, VII, s.381,382.

18 Sırat-ı Müstakim, C.5, Sy.109, Eylül 1910, s. 74

19 Sebilürreşad C.18, Sy. 458, 12 Şubat 1920 (Balıkesir Zağanos Paşa Camii Vaazından).

20 Beyazıt Kürsüsünde, 12 Ocak 1913.

21 Saff Sûresi, 2.

22 Hucurat Suresi, 7.

23 Sebilürreşad C.8, Sy.198,20 Haziran 1912.

süz kaldı. Camilerim, türbelerim, yakıldı yıkıldı, yok edildi. Kâbe'nin etrafı kimsesiz, sahipsiz ve harap. Ümmetsiz kalan dinim zayıflayıp gidiyor. Bütün bu harabelerin üzerinde ise, düşmanların ve hainlerin baykuş sesleri çınlamakta" diyerek Balkanlardaki hüsranı ve çaresizliği dile getirmekte ve buna çok hayıflanmaktadır.

Konuşmasının devamında Âkif, müstevlileri kastederek; "Bunların insanlara, özellikle Müslümanlara besledikleri öyle kinleri, öyle düşmanlıkları vardır ki, unutmaları mümkün değil. Sureta dinsiz geçinirler. Vicdan hürriyeti diye dünyayı aldatırlar. Hele Müslümanları mutaassıp olmakla itham ederler. Oysa dünyada mutaassıp aranacaksa o da Batı'dır, Amerika'dır… Biz değil!"[24]

Yine Sebilürreşad'da yayınlanan 'Hasbihal' adlı yazısında; "Artık Allah için olsun birbirimizle uğraşmaktan vaz geçelim. Artık bu fırkalara, bu mel'un tefrikalara nihayet verelim. Biliyorsunuz ki şarkta, garbta, şimalde, cenupta ne kadar Müslüman varsa hepsi mahkûm; hem de mahkumiyetlerin en zelili, en sefili ile mahkûm!İşte o zavallıların şimdilik dinlerini olsun muhafaza edebilmeleri de şu hükümet sayesindedir. Maazallah bu son Müslüman hükümeti de yıkılacak olursa Rusya2daki, Çin'deki, Hind'deki, Cava'daki elhasıl dünyanın her yerindeki yüzlerce milyon Müslüman artık dinine sahip olamayacak. O zaman biz yalnız kendi vebalimizi değil, dörtyüz milyon ibadullahın vebalini de yükleneceğiz. Ne dünyayı görecek gözümüz, ne huzur-u Rabbül'alemine çıkacak yüzümüz kalmayacak!". Sebilürreşad, C.9-2, Sy. 221, Kasım 1914, s.232-233).

M.Âkif Nurullah Camiindeki vaazının devamında;

Mademki vatanı korumak farz-ı ayn'dir. Bu farzın gerektirdiği sebepleri elde etmek de farzdır. O halde onların ellerindeki silahlara bizim de sahip olmamız farz-ı ayndır diyor ve "Düşmanlarınıza karşı gücünüzün yettiğince kuvvet hazırlayacağız"[25] ayetini okuyarak devam ediyor.

"Öyleyse ne yapacağız? Aramıza sokulmuş fitne fesatları, komitecilikleri, daha bin türlü ayrılık-gayrılık sebeplerini çiğneyerek, el-ele gönül gönüle vererek birlikte çalışacağız."[26] Demek ki Müslümanlar Allah'ın resulünün emrettiği birliğe, cemaate sarılmadıkça, ahiretlerini olduğu gibi, dünyalarını da kurtaramazlar. Her şeyden önce birlik, cemaat, yardımlaşma… Bir kere bunu elde edelim, gerisi Allah'ın yardımıyla kolaylaşır.

M.Âkif'in Zağanos paşa Camiinde 6 Şubat 1920 tarihindeki vaazında Müslümanların uyanmaları, gayret göstermeleri, dayanışma içinde olmaları ve çokça çalışması gereği üzerinde durmaktadır. (Al-i İmran Suresi, 100-104. Ayetleri okuyarak sözlerine başlaması anlamlıdır." Hepiniz Alllah'ın ipine sımsıkı sarılınız. Sakın aranıza ayrılık-gayrılık girmesine meydan bırakmayınız. Allah'ın hakkınızdaki nimetini düşününüz. Cenab-ı Hakk kalplerinizi birleştirdi de O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz.

M. Âkif bunu Safahatında "Alınlar Terlemeli" adlı şiiriyle manzumeleştirirken şöyle demektedir:

24 Sebilürreşad C.18 Sy. 464, 25 Kasım 1920; Boşnakoğlu, 1981, s.41.

25 Enfal Suresi, 60.

26 Sebilürreşad c.18 no:464, 25 Kasım 1920; Boşnakoğlu, 1981, s.45.

"Cihan alt-üst olurken, seyre baktın öyle durdun da,
Bugün bir serseri, bir derbedersin kendi yurdunda
Hayat elbette Hakkın, lâkin ettir, haykırıp ihkak.
Sağırdır kubbeler, bir ses duyar, dava-yı istihkak"[27]

Muhterem Müslümanlar! Evet biz Müslümanlar, dünya çalışıp didinirken, her gün her alanda biraz daha aşamalar kaydederken biz onlara seyirci gibi baktık. Özellikle şu son yıllarda başımıza birçok felaketler yağdı. Halen de çilemizi doldurmuş değiliz. Sebebi; din işlerinde olduğu gibi, dünya işlerinde de gevşek davranmamız.[28]

M. Âkif "Umar mıydın?" şiirinde hüznünü ve iç dünyasının fırtınalarını dile getiriyor. Zira İslâm'ın en güçlü kalesi zor durumdadır. Bazı olumsuzlukları hayal etmek ızdırap vericidir. O bu durumu izah ederken "odama girdin" kapıyı kapadım, ağlamaya başladım. O gün akşama kadar İslâm'ın garipliğine, Müslümanların inhitatına ağladım, ağladım" diyor. Hüznünü mısralara dökerek şöyle diyor:

Görünmez aşina bir çehre olsun rehgüzarında
Ne gurbettir çöken İslâm'a İslâm'ın diyarında?
Umar mıydın ki: Mabetler, ibadetler yetim olsun?
Ezanlar arkasından ağlasın bir nesl-i me'yûsun?[29]

Ülkenin ve Müslümanların düştüğü bu zor durumdan çıkış yolunu yine kendisi gösteriyor:

Sen ey biçare dindar, sanki, bizden hayr ümid ettin
Nihayet ye'se düştün, ağladın, ağlattın, inlettin.
Samimi yaşlarında çoştu ruhum, hercümerc oldu;
Fakat, mâtem hâlâs etmez cehennemler saran yurdu
Cemaat intibah ister, uyanmaz gizli yaşlarla?
Çalışmak!... Başka yol yok, hem nasıl? Canlarla, başlarla.[30]

M.Âkif'in Oğlu Emin Ersoy'un Hatıralarında Milli Mücadele

Âkif'in oğlu Emin'in Millet gazetesinde 1948 yılında tefrika halinde çıkan yazısında; Milli mücadele yıllarında M.Âkif'in bu büyük savaşa nasıl iştirak ettiğini, kendisinin on iki yaşında babasıyla bir mayıs sabahında çok erken kalkarak Üsküdar'a doğru yola çıktıklarını yazarak tefrikasına başlıyor. Henüz güneş doğarken Karacaahmet mezarlığına varıyorlar ve burada daha sonra Birinci Mecliste Trabzon mebusu olan Ali Şükrü Bey onları karşılıyor. Bir faytonla Kısıklı üzerinden hareket ediyorlar. İkindiye doğru Alemdağı arkalarında bir çiftliğe geliyorlar. Ertesi gün buradan hareketle İzmit ile Adapazarı arasında bir köye varıyorlar. Orada Kuvayi Milliye'ye cephane götüren kalabalık bir kafileye iltihak ediyorlar. Yolda giderken çavuşlardan biri havaya bir el ateş ediyor. Diğerleri de bundan cesaret alarak havaya ateş açıyorlar. Bunun üzerine M. Âkif; "Arkadaşlar boşa attığınız

27 Safahat VII, s.381.

28 Sebilürreşad C.18 no.458 12 Şubat 1920.

29 Safahat VII, s.383.

30 Safahat VIII, s.384.

her kurşun bir düşman öldürmeğe kâfi gelir. Bugünse elimizdeki kurşundan, sandıklarımızdaki cephanelerden çok düşmanımız var, size rica ederim atışa nihayet veriniz" diyor. Bu sözler derhal tesir ediyor ve sesleri kesiliyor.

Kafile Geyve boğazına yaklaşırken bir köyde konaklıyor. Burada Kuşçubaşının oğlu Eşref Bey'le birleşiyorlar. Bu Eşref Bey Harb-i Umumide Necid çöllerinde M.Âkif'le birlikte olan kişidir. Daha sonra Geyve boğazını geçerken Arnavut Ahmet'in çetesinin bunları çevireceği haberi geliyor. Ancak bu gerçekleşmiyor ve kafile tehlikeli bölgeyi geçtikten sonra, M.Âkif, oğlu Emin, Eşref Kuşçubaşı, Ali Şükrü Bey kafileden ayrılarak tren yolu üzerinden dekovil ile Eskişehir'e geçiyorlar.

O zamanlar Yunanlılar İzmir'i işgal etmiş, Manisa, Aydın ve Ödemiş üzerine ilerliyorlardı. Eskişehir'den Ankara'ya trenle geçiyorlar. Tren öğleye doğru Anakara'ya varıyor. M. Âkif, Oğlu Emin ve Ali Şükrü eski Millet Meclisinin önüne geliyorlar. M. Âkif, Emin'e bahçede oturmasını söylüyor. M. Âkif Ali şükrü Bey'le meclise yöneliyor. O sırada Gazi Mustafa Kemal yanında Erzurum Mebusu Gözübüyük Zade Ziya Hoca ile birlikte geliyor. Ali Şükrü Bey'in elini sıkıyor. Hoş geldiniz diyor. M.Âkif'e dönerek "sizi bekliyordum efendim, tam zamanında geldiniz, şimdi görüşmek kabil olmayacak, ben size gelirim" diyerek uzaklaşıyor.[31]

Emin Ersoy hatıralarında, babasıyla Milli mücadele yıllarında Anadolu'nun bir çok şehrine gittiklerini, babasının buralarda bazen camilerde, bazen meydanlarda halka konuşmalar yaptığını ifade ediyor ve şöyle diyor; "Mehmet Âkif, Milli Mücadelenin muazzam bir cihat olduğunu halka o kadar yakından ikaz etti ki, bu vadide öyle mahirane bir üslûp, öyle candan bir ahenk kullandı ki, Anadolu'nun bir çok vilayetlerinde, camilerde, medreselerde, meydanlarda insan kütlelerine karşı hitap etti. Doğruyu söylüyordu. Sözleri herkesin üzerinde çok derin tesir ediyordu. Onu bir kere dinleyen ve eli silah tutabilen bütün erkekler ailesiyle vedalaşıyor, evini, karısını, çocuklarını Allah'a emanet ederek cepheye koşuyordu".

Âkif, milli mücadelede Afyon'un Sandıklı ilçesinin en büyük camiinde akşam halka hitap ediyor. Buradan Dinar'a geçiyorlar. Burada üç gün kaldıktan sonra Antalya'ya gidiyorlar. Ancak bu yol oldukça dağlık, ormanlık olduğu için meşakkatli bir yolculuk yapıyorlar. Antalya'da Kuvvayi milliye'ye silah, cephane temin etmek için yardımda bulunacaklarla görüşüyorlar.[32]

Yine, Âkif'in Konya'da konferanslar ve camilerde vaazlar verdiğini oğlu Emin'den öğreniyoruz." Babası Konya'da Kuvayi Milliye'yi takviye edebilecek gönüllü kafileleri çoğaltmak, bu yol uğrunda milletin gönlünde heyecanlar yaratmak maksadıyla nutuklar söyledi, konferanslar verdi. Kalabalık insan kitleleri onu huşu içinde dinliyor, sözlerine hak veriyorlardı."[33]

Büyük Taarruz başladığında M. Âkif'in yazdığı ve Rauf Bey (Rauf Yekta)'in bestelediği;

"Yılma ölümden, yaradan askerim!
Orduma gazi dedi Peygamberim"

---

31 Millet, 12 Şubat 1948, no:106 s.16.

32 Millet, 26 şubat 1948, no: 108, s.15.

33 Millet, 25 Mart 1948, c.5, no:112, s.15.

şeklindeki şiiri ordunun ağzından eksik etmediği bir marştı. Taarruzun başlamasıyla gelen müjdeleyici güzel haberler M. Âkif'i sevindiriyor ve yerinde duramıyordu. Oğlu Emini de yanına alarak önce Ankara'dan Eskişehir'e oradan da Afyon'a geçmişlerdi.

Emin bundan sonrasını şöyle anlatıyor: "Maneviyatı sıfıra inen müstevli hâlâ kaçıyor, piyademiz, süvarilerimiz de onları kovalamakta yarış ediyordu. Bazı yerlerde düşman oraları yakmaya, tahrip etmeye fırsat bulmuş, kasaba ve köylerimizi gazla yakarak harap etmiş, halka akla gelmeyen zulümler yapmıştı. Bilecik ve havalisine vardığımız zaman henüz söndürülemeyen yangınlara kovalarla su taşıdık. Babam M. Âkif de bu itfaiye ameliyesine bizzat iştirak etti"[34]

Emin Ersoy babası Mehmet Âkif'i şöyle anlatıyor. "O günlerde İstiklal Marşı'nı yazan babam pek dalgın, çok müteheyyiç (heyecanlı) bir durumda idi. Her gün her gece, hatta her saat cephelerden bazı ümit verici ekseri üzücü haberler gelmekte idi. "Bülbül" manzumesi işte o kararsız günlerin ve tehlikeli gecelerin tazallum eden sitemkâr bir mahsulüdür."[35]

"Eşin var aşiyanın var baharın var ki beklerdin
Kıyametler koparmak neydi, ey bülbül, nedir derdin?
O zümrüt tahta kondun, bir semavi saltanat kurdun,
Cihanın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun[36].

Sonuç

Sonuç olarak diyebiliriz ki; M. Âkif Milli mücadelenin ilk yıllarından itibaren hem ruhen hem bedenen bu mücadelenin içinde olmuş bir şairdir.

O mütarekede manda fikrine şiddetle karşı çıkmıştı; "Türkler'in 25 asırdan beri İstiklallerini muhafaza etmiş bir millet oldukları müsbet hakikattir. Türkler İstiklalsiz yaşayamaz!" diyerek bu milletin istiklal ve hürriyete düşkünlüğünü vurguluyordu.

Onun Kastamonu'da Nasrullah Camiinde verdiği vaazın yankılarının halk ve asker üzerinde oldukça etkili olduğunu El Cezire Komutanı Nihad Paşa'nın M.Âkif'i bu hutbesinden dolayı kutlamak için çektiği telgraftan anlıyoruz. Hatta bu hutbe Diyarbakır'ın en büyük Camisinde Cuma namazında okutulmuş ve daha sonra Diyarbakır vilayet matbaasında çoğaltılarak, Elaziz, Bitlis, Diyarbakır, Van illeri ve kasabalarındaki halka ve askeri birliklere dağıtılmıştır[37].

Mehmet Âkif, mücadelenin ancak fedakârlıkla yapabileceğine kanîdir. Bunun için en önde fedakârlığı kendisi göstermiş, mücadeleye bütün benliğiyle iştirak etmiştir. Buna aykırı hareket edenlere çok kızmaktadır. Bu konuda "Birde bakıyorum, vazifeperverliği, fedakârlığı daima başkalarından bekliyoruz. Dostlar şehit, biz gazi yağması dört elle sarıldığımız bir düstur."[38] diyerek bu kızgınlığını dile getirmektedir.

34 Millet, 13 Mayıs 1948, no:119 s.18.

35 Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz, Millet, 1 Nisan 1948, c.5, no:113,s.18.

36 Safahat VII, Bülbül, s. 396.

37 Eşref Edip, M. Âkif ve 70 Muharririn Yazıları, İstanbul, 1938.

38 Sırat-ı Müstakim, Sy. 108, s.60.

Esasen M.Âkif'in VII. Safahatta yer alan şiirlerinin bir kısmı (Alınlar Terlemeli, Umar mıydın?, Halâ mı Boğuşmak, Yeis Yok, Azimden Sonra Tevekkül, Süleyman Nazif'e, Bülbül) şiirleri milli mücadeleye hazırlanma ve milli mücadele yıllarının yoğunluğunu, sıkıntısını ve o dönem Müslümanların halini ve M.Âkif'in iç dünyasını ifşa eden mücadele ruhunun yansımalarıdır. Dolayısıyla M.Âkif, varlığıyla, şiirleriyle, yazılarıyla, vaazlarıyla, Müslümanların ve Türk milletinin vicdanına tercüman olmuş, İstiklâl Savaşının ve milli mücadelenin ruhunu yansıtmıştır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Mehmet Âkif Ersoy

Kâmil YEŞİL
Hikâyeci-Yazar

Bildirinin başlığı, sanki Tanpınar, Mehmet Âkif hakkında bir kitap veya sayfalarca makale yazmış da onlardan bahsedecekmiş intibaı uyandırmaktadır. Halbuki bu konularla ilgilenen kişiler de bilirler ki Tanpınar, Mehmet Âkif Ersoy ve eseri Safahat'tan hep uzak durmuştur. Tanpınar'ın Âkif ve eserleri hakkında kurduğu cümleler ise dağınık bir manzara arz eder. Bu dağınıklığa rağmen Tanpınar'ın Mehmet Âkif ve onun edebî kişiliği hakkında neler söylediklerinin birçok edebiyat tarihçisi ve akademisyen tarafından paylaşılmış ve tekrar edilmiştir.

Çünkü Ahmet Hamdi Tanpınar denilince aklımıza çok yönlü bir kişilik gelir. Tanpınar, sadece iyi bir romancı değildir; aynı zamanda bilinç akışı tekniğini hikayeye uygulayan önemli bir yazar, güzel şiirler yazmış bir şair, özgün bir denemeci, ne dediği önemsenen bir münekkit, üniversitede profesör ve bir edebiyat tarihçisidir. Bunların içinde en çok muvaffak olmak istediği ve fakat en az muvaffak olduğu alan şiirdir. Günlüklerine ve mektuplarına baktığımızda, şair olma isteğinin onu ne derece baskı altında tuttuğunu; ama buna karşılık istediği şiiri yazamamanın sıkıntısını açıkça görürüz.

Kendi nesli içinde adı şairler arasında sayılsa ve bazı antolojilere alınsa da kabul etmek gerekir ki Tanpınar, Ahmet Muhip Dranas ve Necip Fazıl Kısakürek ayarında bir şair değildir. Onun en çok gıpta ettiği, hayran olduğu ve yerinde olmak istediği şair Necip Fazıl'dır.

Tanpınar'ın şiire olan tutkusunu, hocası olarak Yahya Kemal'in, onu, en çok şairlik yönü ile etkilemesine bağlayabiliriz. Bu etki, Tanpınar'ı şiir üzerinde düşünmeye, araştırmaya ve yazmaya itmiştir. Bir üniversite hocası olması ve edebiyata bir bütün olarak bakma ihtiyacı, Tanpınar'ı, şiir üzerine yoğunlaştıran diğer sebeplerdir. Bundan dolayı o, şairler ve şiirler hakkında ne söylediği önemsenmiş bir kişidir.

Tanpınar'ın "19.Asır Türk Edebiyatı Tarihi", Divan şiirinin ve Tanzimat dönemi şairlerinin nitelikleri için önemli bir başvuru kaynağıdır. Bu, bir ders kitabı olmaktan öte, bir şairin, bir kültür adamının

ve bir hocanın düşünce dünyasını ortaya koyması bakımından önemini koruyan bir eserdir. Ancak ne yazık ki ekonomik imkansızlıklar, birden çok saha ile ilgileniş, disipline edilmemiş çalışma ortamları gibi sebeplerle eksik bir eserdir. Tanpınar, kendisi de bu eksikliğin farkındadır ve açığını makalelerle kapatmak istemiştir. "Yahya Kemal" adlı incelemesi dışında Tanpınar'ın "Edebiyat Üzerine Makaleler" adlı kitaplaşmış yazıları, yakın dönem Türk edebiyatı için önemli metinler olma özelliğini korumaktadır ve bu metinler yaklaşım ve metot olarak adı geçen eserin mütemmim cüzü yani tamamlayıcısı olarak ele alınabilir.

Resim, mimari, musiki, edebiyat, şiir, müzeler, sergiler, tiyatro, sinema, felsefe, düşünce akımları, folklor, bir kültür adamı olarak Tanpınar'ın hep ilgi alanında olmuştur. Bu ilgi dağınıklığından veya ait olduğu dünya görüşünün etkisi ile sürdüğü hayat tarzından olsa gerek; Tanpınar, bazı eserler ve şairler üzerinde ya hiç durmamış ya da onlara şöyle bir değinip geçmiştir.

Tanpınar'a hiç yakışmayan ve bu bağlamda zikredilebilecek isimlerin başında Mehmet Âkif ve eseri "Safahat" gelir. O kadar ki Tanpınar, İstiklal Marşı hakkında bir kelam etmemiştir.

Tanpınar, yukarıda adı geçen "19.Asır Türk Edebiyatı Tarihi"nde Mehmet Âkif'ten içerik müsaade etmediği için bahsetmemiştir. M. Âkif Ersoy ve Safahat, "Yaşadığım Gibi" adlı denemelerinde yer almadığı gibi, konusu gereği "Beş Şehir"de de yer almaz. Bizim görebildiğimiz kadarıyla değişik bağlamlarda Mehmet Âkif, isim olarak "Tanpınar'la Baş Başa" adlı günlüklerinde, "Yahya Kemal" adlı monografide, "Edebiyat Üzerine Makaleler"de ve hem talebesi hem dostu olan Turan Alptekin'in "Ahmet Hamdi Tanpınar: Bir Kültür, Bir İnsan" adlı eserde geçmektedir.

Günlükler bir yazarın en samimi, tabiri caizse en çıplak halini verir. Tanpınar'ın günlüklerinde de bu özelliği görüyoruz. Tanpınar, adı geçen eserinde M. Âkif'ten iyi bir dil ile bahsetmez. Tanpınar, günlüklerinde 60'lı yılların siyasi anlayışı içinde kendini "sol" (CHP) olarak niteler; Mehmet Âkif'i "sağcı"lıkla itham eder ve şöyle der: "Mehmet Âkif'le yol arkadaşlığı mı? Asla!" (Tanpınar'la Başbaşa, s. 205, Dergah Yayınları, 2008)

Tanpınar'ın Mehmet Âkif'i zikrettiği yerler, daha çok Yahya Kemal'in şiirini ele aldığı metinlerdir. Bu metinlerde Safahat şairi öncelikle Tevfik Fikret'le kıyaslanır, Garpçılık, İslâmcılık gibi düşünce akımları sebebiyle zikredilir ve kısa da olsa Âkif'in şiirlerine ve şairliğine değinilir. Sırasıyla gidersek, Tanpınar'ın, Mehmet Âkif'ten bahsettiği metinlerden biri *"Şiirin Peşinde"* adını taşıyor. Tanpınar bu makalede Tanzimat sonrası şiir telakkilerinden söz ederek şöyle diyor:

"İki san'at zihniyeti tâ Tanzimat'tan beri memleketimizde karşı karşıyadır. Bunlardan birincisi asırlardan beri gelen bir zevk terbiyesinin mahsûlüdür; bu zihniyet ister ki san'at sadece güzellik peşinde koşsun ve güzel denilen şey de - bittabi şiir için dilin imkânları içinde aransın -mükemmele yaklaşan bir form içinde ve o form yuğrulurken elde edilsin. Bu anlayış muhtelif san'at zümrelerimizde, Garp'dan gelen cereyanlarla beslendi. Bu da gayet tabiî idi; elbette daha evvel bu işlerle uğraşanlardan istifade edilecekti. İkinci zihniyet, şiirin hayat ve cemiyetle çok sıkı bir münasebeti olmasını, onun gündelik manzumelerini, ihtiyaçlarını, içinde gizli temayülleri ve atılmağa hazırlandığı büyük hedefleri hazırlamasını ister. Namık Kemal, son devirlerinde Fikret, Âkif, Mehmed Emin,

günümüzde Nâzım bu ikinci telâkkinin idare ettiği şâir olmuştur." (Edebiyat Üzerine Makaleler, s.13, MEB, İstanbul-1969)

Tanpınar'ın şiirlerinden hareketle onun bu şiir anlayışına uzak durduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Tanpınar'ın şiir anlayışı birinci kategoride yer alır. Mehmet Âkif; Namık Kemal, Fikret, Mehmet Emin ve Nazım onun belirlemesine göre manzumeci, toplumcu ve faydacıdır.

Aynı dönemde yaşamış ve farklı dünya görüşlerine bağlanmış olan Tevfik Fikret-Mehmet Âkif karşılaştırmasının ve de karşıtlığının, edebiyat tarihimize siyasi ve toplumsal alana Tanpınar ve onun düşüncelerini tekrar eden kişiler sebebiyle yerleştiğini söyleyebiliriz. Şüphesiz, birbirine bu kadar zıt iki şairi kim olsa tespit edebilir. Tanpınar'a göre Yahya Kemal, Şark'tan Garb'e giderken Şark'ı da yanında götürmüştür. Mehmet Âkif ise Garb'ı Şark'e getirmiştir. (Turan Alptekin'in Ahmet Hamdi Tanpınar: Bir Kültür, Bir İnsan, s.83)

Mehmet Âkif'in Tevfik Fikret'ten etkilendiğini söyleyen Tanpınar şöyle diyor:

"1908'den sonraki devirde Türk Edebiyatı, biraz da Abdülhâmid devri istibdadının neticesi olan estetizmden ve bedbinlikten çıkar ve İmparatorluğu sarsan hâdiselerin ve köklü mes'elelerin içine girer. Bizzat Fikret bile dargın psikolojisine rağmen, Rübâb-ı Şikeste'dir. İkinci tab'ına koyduğu şiirleriyle, hemen arkasından neşrettiği Halûk'un Defteri'nde bu aksiyonun içindedir. Filhakika bu kitap, ideolojik sahada medeniyet ve terakki fikriyle, türlü te'sire müsait bir atheisme'in sarih bir beyannâmesidir. Tarih-i Kadim manzumesinde daha da kat'ileşen onun bu atheisme'ini, vezin, manzume anlayışı, hatta kelime itibariyle daha sade olmasına rağmen, dil bakımından onun tesiri altında olan Mehmed Âkif'in, saikın kendi değerini muhafaza etmek şartıyle uyanmasını isteyen İslamcılığı karşılar. Fikret, yukarıda bahsettiğimiz garpçılık ve medeniyetçilik ideolojisini temsil eder. Türkçenin sadeleşmesine çok hizmet eden ve Millî Marş'ın şâiri olan Mehmed Âkif ise terakki fikrinden hiç ayrılmayan fakat Garple münasebetin muayyen hadiselerde kalmasını isteyen İslamcılık ideolojisinin mümessilidir."(Edebiyat Üzerine Makaleler, s.107, MEB, İstanbul-1969)

Kaynakları bakımından birbirinden ayrı olan bu iki şahsiyet, Garplılaşma idealinde ortaktır. Çünkü her iki şair de yıkılmaya yüz tutmuş bir devleti ayakta tutmanın kavgasını vermektedir. Bu durum, Tanpınar tarafından şöyle ifade edilmiştir: "Fikret'in ahlâkçılığı ve mutlak garbçılığı, Âkif'in ona çok benzeyen, garbın bütün ilim ve teknik silâhlarıyla mücehhez ve Asr-ı Saadet ahlakıyla giyinmiş İslamcılığı aynı gayeye matuftur." (Edebiyat Üzerine Makaleler, s.107, MEB, İstanbul-1969)

Tanpınar, sadece estetik bir nesne olarak gördüğü şiir sanatından "fayda" beklemez ve modern şiiri Yahya Kemal ile başlatır. Tanpınar'ın bu görüşü daha sonraları birçok şair ve eleştirmen tarafından tekrar edilmiştir :

"Yahya Kemal'den evvel Türk şiirinin ne hâlde olduğunu hatırlatmağa lüzum var mı? Bir taraftan Fikret'in ve onun bir devamı olan Mehmed Âkif'in manzum nesir tecrübeleri, diğer taraftan Türkçülük cereyanının yaptığı aksülâmel, şiirimizi garip bir inhilâle düşürmüştü. Fikret, memlekette mevcut şiir telâkkisini büsbütün değiştirdi; artık şiiri kendisi için değil, ihtiva ettiği fikirler için seviyorduk; ayrıca şiirin iddialarını da değiştirdi. Onun çok tesiri altında kalan Mehmed Âkif ise, nesre doğru giden manzumeye, kâh manzum

ve mukaffa bir hikâye, kâh bir mev'ize, herhalde bir yığın söz halini verdi." (Edebiyat Üzerine Makaleler, s.334, MEB, İstanbul-1969)

Tanpınar'ın, Mehmet Âkif'le ilgili olarak kurduğu en önemli ve en olumlu cümleler *"Son 25 Senenin Mısraları"* adını verdiği makalede geçer:

"Servet-i Fünûn'la bugünkü nesil arasında birkaç isim vardır: Mehmed Âkif, Emin Bülend, Ahmed Hâşim. Mehmed Âkif, Servet-i Fünûn'un ve Fikret'in getirdiği mahallî şiir zevkini almış ve bir nevi mükemmelliğe götürmüştür. Hiç bir şâirimiz onun kadar ilhamının ufkunu geniş tutmamış, onun kadar memleket hâdiselerini yakından takip etmemiştir. Bunun gibi, onun kadar geniş kütle tarafından okunan şâirimiz de yoktur. İnandığı bir dünyanın yavaş yavaş çökmekte olduğunu görmekten doğan ıztırabı zaman zaman sesini bütün bir ufkun aksisadası yapar.

Bu diyarın hani sahipleri dersen, cinler,
Hani sahipleri, der karşıdaki dağdan bu sefer.
Gündüz insan sesi duymaz, gece görmez bir ışık,
Yolcu haykırsa da baykuş gibi çığlık çığlık.

Bu kudretli adamın bir lâhza olsun kendi içine dönmemiş olması şiirimizin hazin bir talihidir." (Edebiyat Üzerine Makaleler, s.419, MEB, İstanbul-1969)

Şiiriyet bakımından birbirine benzeyen iki şahsiyetin itikadi değerler açısından birbirine olan karşıtlığı Tanpınar'ın dikkatine şu cümlelerle yansır:

"Fikret, bütün içe dönükler gibi gözleri ve jestleriyle bağlananlardandı. «Tarih-i kadim» in bir kurban bayramı tesadüfüyle yazılmış olması hiç bir şeyi izah etmez. Bütün mesele 1905'te Fikret'in bu isyana hazır olmasıdır. Ebu'l-Alâ Maârrî'den sonra şark şiirinde buna benzer bir isyan görülmez. Meşrutiyeti selâmlayan ilk coşkun, sevinçli manzumelerden sonra bu isyan, ancak çatallaşma tabiriyle anlatabileceğimiz şekilde geleceği göz önünde tutan yeni bir safhaya girer. Teknik terakkilerinin, elektrik ve diğer icatlarının karşısında şaşırmış, zekâsına tapmağa başlayan pozitivist ve scientiste ondokuzuncu asırdan başka bir şey olmayan bu davranış, «Halûk'un âmentüsü»nde bütün ütopyasını oğlunun nesli adına sıralar. Gariptir ki, bu sarih pozitivizm Avrupa'da Aguste Comte'un, Berthelot'nun, Renan ve Taine'in fikirlerine karşı spiritüalist Boutroux'nun ve Bergson'un aksülamelinin başladığı, insanlığın, geleceğin kendisine sakladığını düşünerek ürperdiği, neokatolisizmin ve hidayetlerin âdeta moda olduğu bir devirde başlar. Bu manzume ile Fikret Türkçede ulûhiyete karşı insan oğlunun büyük dâvasını açtı, denebilir. Nitekim tam Müslüman olan, imanını ne tasavvuf, ne de panteizmin şaşırtmadığı Âkif hiç aldanmamış, ustasının bu son eserini en sert şekilde karşılamıştı. (Yahya Kemal, s.98-99, Dergah Yayınları, 1982)

(…)

Tanpınar şöyle devam ediyor:

"Kelimelerin sabun gibi kaydığı fikir hayatımızda yalnız onun gibi muayyen bir akidenin mümini olanlar bu manzumedeki fikirlerin ehemmiyetini ölçebilirdi. Fikret Tanzimat'tan beri gelen bir ayrılış ve kopuşu, müphem ve idealist davranışlar sahasından çıkarıyor,

cemiyetin temellerinden biri olan din müessesesine karşı bir silâh gibi kullanıyordu. Bununla beraber Fikret'le tilmizi konuşma diline yakın, hikâyenin ve hitabetin bütün unsurlarını toplayan bir şiir tekniğinde çok başka bir noktada daha birleşir, ikisi de Garpçı binaenaleyh terâkki adamıdır. Fakat tezada bakın ki, fikrî terbiyesini biyoloji ile yapan Âkif'in garpçılığı daha ziyade Cevdet Paşa'nın devamına benzer. Bu itibarla eserini «Medeniyetçi» kelimesi ile ifade etmek daha doğru olur. Asıl garpçı Fikret'tir. (Yahya Kemal, s.98-99, Dergah Yayınları, 1982)

Modern Türk edebiyatının, "bir medeniyet krizi"yle başladığını söyleyen Tanpınar, kanaatimiz odur ki Mehmet Âkif'e, Safahat'a ve özellikle İstiklal Marşı'na eğilseydi bu krizin sebepleri yanında çözümlerinin de bu marşta ifade edildiğini görecekti.

Sonuç olarak şunlar söylenebilir kanaatindeyiz:

Tanpınar, öyle anlaşılıyor ki kültüre, edebiyata, olay ve olgulara sadece bireysel psikolojisi açısından değil; içinde yaşadığı siyasi ortamın adesesinden bakmıştır. Onun Mehmet Âkif'e uzak durmasının sebepleri arasında şunlar vardır.

1. Mehmet Âkif'in düşünce dünyasına, yaşam biçimine uzak olması yani zihniyet farklılığı. CHP'den mebus seçilen, 27 Mayıs darbesinde İnönü'nün yanında yer alan bir kişi, elbette Mehmet Âkif'ten hazzetmeyecektir. Ama bize göre bu, bir akademisyen ve edebiyat tarihçisi olarak Âkif'i ihmal ile sonuçlanmamalı idi.

2. Estetik farklılık : Tanpınar şiir anlayışı olarak, Mehmet Âkif'in poetikasına uzaktır. Bu uzaklık, onu Âkif üzerinde yazmaktan alıkoymuş olmalıdır.

3. Yahya Kemal'in etkisi. Bu konuda açık bir delilimiz yok. Ancak Yahya Kemal'in, sohbetlerinde ve yazılarında Mehmet Âkif'e yer vermemesi Tanpınar'ı etkilemiş olmalıdır, diye düşünüyoruz. Eğer Yahya Kemal, sohbetlerinde ve yazılarında, Ahmet Haşim üzerinde durduğu kadar Mehmet Âkif ve şiirinden bahsetseydi bu Tanpınar için bir teşvik olabilirdi.

Tanpınar'ın bıraktığı boşluğun, talebeleri Mehmet Kaplan ve Orhan Okay tarafından fark edildiğini ve tamamlandığını söyleyebiliriz. Mehmet Kaplan, hem "Şiir Tahlilleri"nde hem "Edebiyatımızın İçinden" adlı eserinde İstiklal Marşı'na ve Mehmet Âkif'e özel bir yer verir. Müstakil bir kitap düzeyine çıkmayan bu çalışmaların yetersizliğini fark eden ise Orhan Okay olmuştur. Orhan Okay'ın Mehmet Âkif ve devrini, sosyal, siyasi, kültürel ve edebi olarak ele aldığı "Mehmet Âkif : Bir Karakter Heykelinin Anatomisi" bu iki hocanın yazamayacağı bir eserdir. Çünkü her iki akademisyen, Âkif'in ruh dünyasına Orhan Okay kadar yakın değildir. Tanpınar ve onun en yakın arkadaşı ve talebesi Mehmet Kaplan'ın ruh ve zihniyet dünyası Yahya Kemal ve Tevfik Fikret'e yakındır ve bu yakınlık eser olarak temayüz etmiştir.[1*] Orhan Okay, Nureddin Topçu'nun Âkif hakkındaki dikkatlerinden hareketle, Âkif'in sadece muhitine, eserlerine, dönemine ve edebi kişiliğine değil; onun en büyük mirası olan "karakter"ine de eğilmiştir.

Mehmet Kaplan, İstiklal Marşı'nın şu kavramlar üzerine kurulduğunu belirtiyor ve özetle şunları söylüyor:

1 * Ahmet Hamdi Tanpınar, "Yahya Kemal"; Mehmet Kaplan "Tevfik Fikret / Devir - Şahsiyet – Eser", Dergah Yayınları

1.İstiklâl

Şiire adını veren bu kavram; 1920'lerde Türk milletinin elinden alınmak istenen en önemli değerdir. İstiklâl Savaşı, Türkleri tarihten silmek isteyen emperyalist Batı devletlerine karşı verilmiş bir savaştır. Mehmet Âkif Ersoy, bu marşta devlete ait bağımsızlık düşüncesi ile millete ve bireylere ait hürriyet düşüncesini birleştirmiştir ve bunları birbirinin tamamlayıcısı olarak görmüştür. Milletin hürlüğünün kaynağı ise Hak'ka tapmak ve hak yolda olmaktır. Denilebilir ki İstiklal Marşı kendi kendini şerh eden bir şiirdir.

"Hakkı'dır Hakk'a tapan milletimin istiklal" dizesini bundan dolayı mutlaka "Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım" dizesi ile birlikte ele alınmalıdır.

2. Hak

Milletin varlık şartı her ne kadar istiklal olsa da bu tek başına yetmez. İstiklâl, kendisini aşan daha yüce bir değere dayanırsa ancak o zaman bir kutsallık kazanır. İstiklal kavramına manevi destek sağlayan bu kavram haktır.

"Hak" kelimesi Türkçede sadece Allah lafzının yerini tutmaz; Arapça hukuk kelimesini de içerir. Hak kelimesinin üçüncü mânâsı "hakikat"tir. Şairimiz Mehmet Âkif; tek bir kelime ile Türklerin üç büyük değerini ifade etmektedir: Allah, hakikat ve adalet. Bunlara bağlı olan milletler köle olmaz. Allah, adalet ve hakikat. Bu üç mânânın aynı kelimede birleşmesi tesadüf değildir. İslâmiyet'te hak kavramı Allah ile yakından ilgilidir.

Mehmet Âkif'in:

"Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl"

dizesi, görüldüğü gibi «istiklâl» ile «Hak» arasında sıkı bir münasebet kurmaktadır.

3. İman

İstiklâl Marşı'nın en mühim kısımlarından biri maddî kuvvet ile manevî kuvveti karşılaştıran ve ikincisini öncekine üstün gösteren aşağıdaki bölümdür.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim imân dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imânı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Maddi kuvvete sahip olan Batı'nın dayanağı çelik zırhlı duvar; maddî kuvvet itibariyle zayıf olan Türk milletinin güvendiği kuvvet ise imandır. İman, insanın dışında değil, içindedir ve manevidir. Mehmet Âkif'in parçada sözde medeniyeti temsil eden Batı'yı tek dişi kalmış canavara benzetmesi ile maddî kuvvetin yırtıcı ve hayvani olması arasında doğrudan bir ilgi vardır. Fakat Batı, sanıldığı kadar güçlü değildir. Nitekim İstiklal Savaşı, şairin bu tespitini doğrulamış ve orduları dağıtılmış, silahları toplanmış, tersanelerine girilmiş bir millet; çelik zırhlı duvarları aşmıştır.

4. Vatan

Her milletin, üzerinde yaşadığı toprak onun için hayatî bir öneme sahiptir. Fakat vatan sadece topraktan ibaret değildir. Vatan, tarih, din ve milletin kaynaştığı bir yerdir. Türkler, Anadolu topraklarını vatan haline getirmiş ve bu toprakları Türkleştirmiştir. Türklerin bu coğrafyayı vatan haline getirmesinden sonra İslâmlaşan Anadolu aynı zamanda Türklerin son vatanıdır. Burası, altı şehitlerle doldurulmuş; üstü bayındır hâle getirilmiş bir "cennet vatan"dır.

5. Din

Milletleri birlik haline getiren en büyük değerlerden biri dindir. Türkler İslâmiyet'ten önce, genellikle birbirlerine düşman topluluklar halinde yaşıyorlardı. İslâmiyet'i kabul ettikten sonra birleşerek büyük devletler kurmuşlardır. İslâm dini bir "vahdet/birlik" dinidir ve dinler, kendine inananları, uzakta olsalar bile, birbirlerine yakın kılar. Dinin üstün değerlerinden biri, insan ruhunu yücelten kutsiyet duygusunun en büyük kaynağı olmasıdır. Türk halkı gibi dinine bağlı olan Mehmet Âkif, hem kendisinin, hem de milletinin duygusuna tercüman olarak Allah'a şöyle yalvarır:

Ruhumun senden İlâhî şudur ancak emeli;
Değmesin mâ'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli!
Bu ezanlar —ki şehâdetleri dinin temeli
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O devre ait bütün belgeler göstermektedir ki, İstiklâl Savaşı'nın kazanılmasında millî istiklâl düşüncesi kadar dinin de büyük rolü olmuştur. Türk milleti, -şehâdetleri dinin temeli olan - ezanın ebedî olarak inlemesini candan istemektedir. Mehmet Âkif Ersoy, bu şiirle Türkiye'nin kaderi ile Türk halkının dini ve imanı arasında vazgeçilmez bir bağ görmektedir.

İstiklâl Marşı'nı Değiştirme Girişimleri ve Belgeleri (1925)

Bekir ŞAHİN
Kütüphaneci, Yazar

Arşiv, Kurumların, gerçek ve tüzel kişilerin faaliyetleri sonucunda meydana gelen, idari, hukuki, kurumsal değeri olan ya da tekrar kullanılmak üzere üretilen her türlü görsel, yazılı, dijital belge ve bilgilerin muhafaza edildiği yer olarak tarif edilir.

Bu zamana kadar maalesef ülkemizde kültür ve tarihimize ait pek çok belge, eser kıymeti bilinmeden ya da kasıtlı olarak yağmalandı veya yok edildi. Mesela;

İstanbul Defterdarlığı Maliye Arşivi'nde bulunan askeri, mali, ticari, siyasi, hukuki, edebi, denizcilik ve bilim tarihimize ait evrakın bir kısmı 1931 yılında konuyu bilen ve belgelerin değerini takdir edecek yetkili hiçbir şahıs veya müesseseye danışılmadan kese kâğıdı yapılmak için ayrılan kâğıtlarla birlikte OKKASI 3 KURUŞ 10 PARAYA Bulgaristan'a satıldı.

Bunun son örneklerinden biri de 2009 yılının Mayıs ayında yaşandı. Kasım KOCABAŞ isimli fedakâr öğretmenin İnternet üzerinden satın aldığı belgeler *1925 yılında yapılan İstiklal Marşı'nı değiştirme girişimini* resmen ortaya koydu. Marş yarışması hakkında ki bilgiler yıllardır akademik çevrelerde tartışılmasına rağmen, bu konuda yeterli bilgi ve belgeye ulaşılamıyordu.

Oldukça yıpranmış ve mantarlaşmış olan belgeler *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde* bakım ve onarıma alındı. 9 ay gibi bir sürede restorasyon işlemleri bitirilerek araştırmacıların hizmetine sunuldu.

Bu bildiride söz konusu belgeler tanıtılacak ve belgelerlere dayalı olarak İstiklâl Marşı'mızın değiştirilmesi girişimleri anlatılmaya çalışılacaktır

Tarih 1920'li yıllar, Anadolu'da istiklal mücadelesinin en hararetli günleri yaşanıyor, bir destan daha yazılıyordu. Ülke sathında yazılan bu destanın kafiyesi eksik. Millete milli bir marş gerekli idi. Bu eksiği hisseden İsmet Paşa Maarif Vekâleti'ne müracaat ederek 'Milli Marş' yazılmasını teklif etti. İlk Meclis bu teklife olumlu baktı

ve hemen 500 lira ödül ile bir marş müsabakası düzenledi. Yarışmaya 724 şiir katıldı. Dönemin önemli şairleri, para ödülünden dolayı bu yarışmaya katılmak istemedi. Ödül karşılığında ısmarlama Milli Marş yazılamayacağına inanan Mehmet Âkif'te bu şairlerden birisi idi. Zaten O, bir taraftan şiirler yazarak feryat ederken bir taraftan da gazetelerde makaleler neşrederek milleti felaketlerden ders almaya çağırıyordu Ayrıca karış karış dolaştığı Anadolu vilayetlerinde verdiği vaazlar ve neşrettiği yazılarıyla milli mücadeleye inanılmaz destekte bulunuyordu.[1]

Neticede 724 şiir de başarılı bulunmadı. Âkif'in yakın dostlarından olan Hasan Basri Çantay'ın aracılığı ile İstiklal Marşı'nı yazma vazifesi Âkif'e tevdi edildi. Âkif, Taceddin Dergâhı'nda inzivaya çekilerek kendisine tevdi edilen görevi kısa sürede neticelendirdi. Marş Hamdullah Suphi tarafından Meclis'te vekillere okundu. O kadar beğenildi ki, Mustafa Kemal Paşa dahil ayakta alkışlanıp birkaç kere daha kürsüden okunarak oy birliği ile Milli Marş olarak 12 Mart 1921 günü kabul edildi.[2]

Tunalı Hilmi Bey gibi az da olsa aleyhte bulunanlar da oldu. Meclis tutanaklarından anlaşıldığı kadarıyla bir komisyonun kurulması ve bu komisyonun şiiri seçerek üzerinde gerekli düzeltmeleri yapması gerektiği savunulmuştur.

Refik Şevket Bey meclise "Âkif Bey'in şiirinin aleyhinde olanlarda el kaldırsın ki muhaliflerin sayısı anlaşılsın" teklifinde bulunur. Ancak kabul görmez. Bugün maalesef bu ilk muhalifleri tam olarak bilemiyoruz. Görüldüğü üzere ilk mecliste bile İstiklal Marşı'nın aleyhinde bulunanlar olmuştur. [3]

1925 YILI MİLLİ MARŞ MÜSABAKASI

1925 Yılı Siyasi Yapısı

Mustafa Kemal cumhurbaşkanı olduğu bu dönemde İnönü Hükümeti yönetimdedir. 2 Mart 1925'te güven oyu alamayan Fethi Bey (Okyar) hükümeti düşer. Yerine 3 Mart günü İsmet İnönü kabinesi geçer. İnönü Hükümeti'nde maarif vekili, Âkif tarafından yazılan marşın Milli Marş seçilmesinde önemli rol oynayan Hamdullah Suphi Bey'dir. Ancak ne ilginçtir ki, marş yarışmasının yapıldığı tarihlerde 21 Aralık 1925 günü Hamdullah Suphi Bey Maarif Vekilliği'nden ayrılır, yerine Mustafa Necati Bey geçer. Yarışmanın şartnamesini hazırlayan dönemin Hars (Kültür) Müdürü Dr. Hamit Zübeyir Bey'dir. Aynı zamanda 1925 yılı pek çok alanda inkılâpların hız kazandığı bir süreçtir. Örneğin şapka devrimi, tekke ve zaviyelerin kapatılması, Takrir-i Sükûn Kanunu gibi pek çok yenilik bu tarihlere rastlar.

Niçin değiştirilemedi?

Milli ruhu ve Milli Mücadeleyi yansıtacak bir şiir ortaya konulsaydı belki de değiştirilecekti. Ama olmadı. Yazılan bütün şiirler ya masa başında hazırlanmışlardı, ya da ısmarla-

1 Fahrettin GÜN, Mehmet Âkif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları,İstanbul 2010, s.79.

2 Veli ERTAN, Mehmet Âkif Hayatı Eserleri ve Tesiri, Bahar İstanbul 1969, s. 54-58

3 Mehmet Emin ERİŞİRGİL, İslamcı Bir Şairin Romanı: Mehmet Âkif, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006, s. 313-319

ma yöntemlerle yazıldıklarından samimiyetten uzaktı. Bu sebeple sadece milleti değil, belki de yarışmayı düzenleyenleri bile tatmin edecek bir eser ortaya çıkarılamamıştı. 1921'de ki ilk müsabakada da aynı netice ortaya çıkmamış mıydı? Yarışmaya katılan 724 şiirden hiçbirisi beğenilmemişti de marşı yazma görevi Âkif'e tevdi edilmişti.

Mehmet Âkif'in hayatını anlatan önemli eserlerde, hatta İstiklâl Marşı'nı konu alan araştırmalarda, 1924-25'teki yeniden İstiklâl Marşı güfte ve beste yarışmasının açılmasına değinilmemiştir. Konuya değinenler ise; sadece 1937 ve sonrası hakkında bilgi vermiştir. Bunun nedeni anlaşılabilir gözükmektedir. Zira Maarif Vekâleti yanmış, bakanlığa ait belgeler tahrip olmuştur. Ayrıca yeni marş arayışları, kabul görmediği için açılan yarışmalar da sonuçsuz kalmıştır. Onun için bu konuda araştırma yapanlar belgelere ulaşma şansını bulamamışlardır. [4]

1937 Yılı Girişimi

Değiştirme girişimleri bununla da sınırlı kalmamıştır. 1937 yılında yeniden Milli Marş yazdırılmasına teşebbüs edilmişti. Ulus gazetesi aracılığıyla bir yarışma düzenlenmiş, Falih Rıfkı, Necip Fazıl'a da katılması için teklif götürmüştür. O da bunu, müsabakanın iptal edilip marşı kendisinin yazması koşuluyla kabul eder ve nihayetinde "Büyük Doğu" marşını yazar:

Büyük Doğu Marşı

Tanrının alnından öptüğü millet!
Güneşten başını göklere yükselt!
Avlanır, kim sana atarsa kement
…………..

Ancak Mustafa Kemal Atatürk 1938 yılında vefat edince marş kendisine takdim edilemez ve bu girişim de böylece neticesiz kalır.

Necip Fazıl şiirini aynı adla kitabına da almıştır. Bu şiir, 1940'lı yıllarda Necip Kazım Akses tarafından bestelenmiş ve kendisi bu besteyi radyodan dinlemiştir.[5]

Yarışmanın Şartnamesi

1925 yılına ait "Maarif Vekâleti Müsveddeliği" yazılı 4 sayfa üzerine Hars Müdürü Dr. Hamit Zübeyir Koşay tarafından tutulan el yazısı notlarda aşağıdaki hususlar maddeler halinde belirtilmiştir:

1. Devletçe makbul olunacak resmi marşın umum müsabaka suretiyle bestelenmesi hususunda heyet-i celilenin 19.05.1340 tarihli kararı muvakki tatbike konacağı cihetle, kararnamede meskut geçilen bazı hususatı istihzaha mecburiyet hasıl olmuştur.

4 Caner ARABACI (Doç. Dr.) "Cumhuriyet başlarında ilk İstiklâl Marşı arayışı." Mehmet Âkif Edebiyat ve Düşünce Kitabı, 2009

5 Rıdvan CANIM - Etem ÇALIK, *Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı*, Yedi İklim 1995, İstanbul, s. 55

a. Kabul olunacak devlet resmi marşının güftesi Millet Meclisi tarafından mazhar-ı takdir olan 'İstiklal Marşı'nın aynı mıdır?

b. Âkif Bey'in şiiri 'medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar' gibi gazetelerde kıyl-ü kali mucip olan ibarelerden ma ada, Türk kelimesini zikir hususunda kıtlık gösterir.

2. Âkif Bey'in İstiklal Marşı, mücadele günlerinin bir hatırası olarak yaşamalı ve merasimlerde söylenmelidir. Fakat resmi devlet marşının güftesi:

a. Yüce Türk Milleti'nin metin gaye ile yürüdüğünü ifade etmeli,

b. Cumhuriyetten istidlal ettiğimiz manayı ifade etmeli,

c. Türk Milleti'ni saadete ulaştıranlara umum tarzda şükran ifade etmelidir.

Marş Şartnamesi

" Devletçe kabul olunacak marşın umumî müsabaka suretiyle bestelenmesi hususunda Heyet-i Celîlenin19/5/340 tarihli kararı mevki-i tatbika konacağı cihetle Kararnamede meskût geçilen zîrdeki hususâtın istizâhına mecburiyet hâsıl olmuştur.

1- Kabul olunacak devlet marşının güftesi Millet Meclisi tarafından mazhar-ı takdir olan İstiklâl Marşı'nın aynı mıdır?

2- Âkif Bey'in şiiri " Medeniyet dediğin dişleri sırıtan bir canavar ilah" gibi gazetelerde kıyl ü kali mucib olan ifadelerden maada Türk kelimesini zikir hususunda kıtlık gösterir.

3- Âkif Bey'in İstiklâl Marşı mücadele günlerinden bir hatırası olarak yaşamalı ve merasimlerde söylenmelidir fakat bir resmi devlet marşının güftesi

- *Yüce Türk Milletinin medeni gaye ile yürüdüğünü*
- *Cumhuriyetin istidlâl ittiğimiz manayı*
- *Türk Milletini saadete ulaştıranlara umumi tarzda şükrân ifade etmelidir.*

3- Merasimlerde ayakta kalacak zevatın fazla yorulmaması bâis-i icab ittiği cihetle millî marşın nihayet 8-10 mısradan fazla olmamalıdır, bunlardan 5-6;9-10 uncu satırlar nakarat olabilir.

4- Milli Marş güftesinin vakûr bestesinin de güfteye uyacak surette vakûr aynı zamanda ümit saçacak surette neşeli ve tasannulardan (yapmacıklık) ayrı olması lazımdır.

5- Âkif Bey'in Marşı İstiklâl Marşı olarak kalacağı cihetle resmi devlet marşının güftesinin tayini içün bir müsabaka yapılması icap eder. Bu müsabakadan kabul olunan eser

Heyet-i Celilenin 19/5/340 tarihli kararı mucibince umumi müsabakaya arz olunur.

Heyet-i Celilenin 19/5/340 tarihli kararında umumî müsabakada ecnebi bestekârlarına

Verilecek mükâfat miktarı ve mükâfatın hangi fasıldan verileceği tasrih edilmiş değildir.

"Baş Vekâlet-i Celîliye" başlıklı ikinci belgenin içeriği şöyledir:

1925 yılına ait Maarif Vekaleti Müsveddeliği yazılı 4 sayfa üzerine Hars Müdürü Dr. Hamit Zübeyir Koşay tarafından tutulan el yazısı notlarda aşağıdaki hususlar maddeler halinde

belirtilmiştir:

"Devletçe kabul olacak resmi marşın umumî müsabaka suretiyle bestelenmesi hususunda Heyet-i Celilenin ol babtaki kararının mevki-i tatbika konabilmesi içün Kararname-i âlide meskût geçilen zirdeki hususâtın istizahına (sorgulama, açık bilgi isteme) mecburiyet hâsıl olmuştur.

Kabul olunan resmi devlet marşının güftesi Büyük Millet Meclisi tarafından mazhar-ı kabul olan İstiklâl Marşının aynı mıdır?

Âkif Bey'in şiirinde " medeniyet değdin tek dişi kalmış canavar "gibi gazetelerde kıyl ü kali mucib olan ibarelerden ma'ada Türklüğe sembol olacak bir marşta Türk kelimesi bir defa olarak geçmez.

Âkif Bey'in İstiklâl Marşı mücadele günlerinin bir hatırası olarak yaşamalı, merasimlerde ve mekteplerde söylenmelidir. Fakat devlet marşının güftesi yüce Türk milletinin medenî gaye ile yürüdüğünü, Cumhuriyete istidlâl ettiğimiz manayı ve Türk milletini saadete ulaştıranlara umumî tarzda şükran ifade etmelidir.

Merasimlerde ayakta kalacak zevatın fazla yorulmamasını temin icap ettiği cihetle Millî Marş nihayet sekiz on mısradan fazla olmamalıdır. Bunlardan 5-6, 9-10 uncu satırlar nakarat olabilir.

Milli marş güfte ve bestesinin vakur aynı zamanda ümit saçacak surette neşeli olması lazımdır.

Âkif Bey'in marşı İstiklâl Marşı olarak kalacağı cihetle resmi devlet marşının güftesinin tayini içün bir müsabaka yapılması icap eder. Bu müsabakada kabul olunacak eser 19.5.1340 tarihli karar mucibince umum müsabakaya arz olunur. İş bu müsabakada ecnebi bestekârlarına verilecek müsabaka mükâfatının hangi fasıldan verileceği tezekkür buyrularak bir karara rabtı rica olunur.

Milli Marşımıza yönelen eleştiriler belgelerde şu hususlarda odaklanmıştır. sindirilmiştir: Batı Medeniyetine **"canavar"** deme, **"Türk"** kelimesinin geçmemesi, **"lidere şükrane yokluğu"**, **"uzunluk.."**

Arabacı bu hususlara ilişkin değerlendirmeleri şu şekildedir: "Türk adına sığınarak marş değiştirme isteği ile Avrupa Medeniyetine söz söyletmeme çelişmektedir. Bu Türk adı ile Avrupa tercihi perdelenmektedir. Şükrane eksikliği ise istismardan başka bir şey değildir. Zira Âkif'in marşı, Şubat 1921'de kaleme alındığı için daha ne Sakarya ne de diğer zaferler görülmemiştir. Dolayısıyla devrin liderinin adı geçmemektedir. "Türk Milletini saadete ulaştıranlara şükraneden", başka bir şeyin çıkartılması güçtür. O dönem basınında sık geçen "Kurtarıcı, Büyük Kurtarıcı, Halâskâran Gazi" gibi ifadelerin bulunmaması, yeni dönem için bir eksiklik olarak algılanmıştır."

Belgelerde Milli Marş'a yöneltilen eleştiriler ve değiştirilme gerekçeleri şöyledir;

3. Merasimlerde ayakta kalacak zevatın fazla yorulmamasını temin ettiği cihetle Milli Marşın nihayeti 8 mısradan fazla olmamalıdır. Bunlardan 5-6 ve 9-10'uncu satırları nakarat olabilir.

4. Milli Marşın güftesi vakur, bestesinin de güfteye uyacak surette vakur, aynı zamanda ümit saçacak surette neşeli ve tasannulardan ari olması lazımdır.

5. Âkif Bey'in Marşı'nın İstiklal Marşı olarak kalacağı cihetle, resmi devlet marşının güftesinin tayini için bir müsabaka yapılması icap eder. Bu müsabakada makbul olunan eser heyet-i celilenin 19.05.1340 tarihli kararı mucibince umum müsabakaya arz olunur.

6. Heyet-i celilenin 19.05.1340 tarihli kararında umum müsabakada ecnebi bestekarlarına verilecek mükafat miktarı ve bu mükafatın hangi fasıllardan verileceği tasrih edilmiş değildir.

Dr. Hamit Zübeyir (Koşay) [6]

Hars Müdürü

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla bu şartname dönemin Millet ve Akşam gazetelerinde 13 Kasım 1925 tarihinde resmen duyurulmuştur.

Dr. Hamit Zübeyir Koşay Kimdir?

Dönemin kültür müdürü ve yarışmanın bilinen tek sorumlusudur.

Dr. Hamit Zübeyir Koşay; İdil-Ural bölgesinde Tilenkçi Tamak köyünde 1897 de doğmuş olup, 1909'da tahsil için Türkiye'ye gönderilmiş ve 1911'de Selanik Merkez Rüştiyesi'ni bitirmiştir. Balkan savaşının çıkması üzerine Sultaniye'ye geçtiği yıl İstanbul'a dönmüş ve Dar'ül Muallim'den mezun olarak 1916'da öğretmen olmuştur. Bir kış Dar'ülfünün etnografya ve Macarca derslerine devam ettikten sonra tahsiline devam amacıyla Macaristan'a gitmiş ve burada Üniversite Felsefe Fakültesine devam ederek 1923'de filoloji ve Türkoloji alanında doktor ünvanını kazanmıştır.

Çok sayıda ulusal ve uluslararası bilim kurumlarının muhabir, asil ve şeref üyesi olan Koşay, vefat ettiği 1984 yılına kadar Anadolu arkeolojisi ve etnolojisi üzerinde çalışmalar yapmıştır. [7]

Yarışmanın Süreci ve Katılanları

Müracaat dilekçelerinde belirtildiği gibi 13 Kasım 1925'te başlayan katılım süreci, Ocak 1926 sonuna kadar devam etmiştir. Eldeki belgelere bakıldığında 60 kadar müracaat olmuştur.

Yarışmaya katılanlara baktığımızda içlerinde tanınmış şair ve bestekârlardan fazlaca bulunmamaktadır.

1925'teki yarışmaya, İstanbul, İzmir, Erzurum, Denizli, Halfeti, Muş, Kayseri, Sındırgı, Isparta, Eskişehir ve Diyarbakır'dan şairlerin katıldığı görülmektedir. İstiklal Marşı'nın kabul edildiği ilk yarışmaya oranla 1925 yılındaki yarışmaya katılım çok yetersizdir. Katılımcıların hemen hemen pek çoğunda ortak nokta, para ödülünden duyulan rahatsızlıktır. Yazdıkları marşları para ödülü için değil, böylesine önemli bir marşın altında kendi imzalarının bulunması olduğunu belirtmişlerdir. Sadece, gözleri sonradan ama olan bir katılımcı ameliyat olabilmek için bu paraya ihtiyacı olduğunu ve bunun için katıldığını belirtmiştir

Katılımcılardan bazıları şunlardır: Enis Behiç Koryürek (Milli Neşide), İsmail Fenni Ertuğ-

6 KBYEK 8258, EK1, 2a-2f

7 http://turkiyekulturportali.gov.tr/Sayfalar/KimKimdir/Dr.HamitZubeyirKosay.aspx

rul (Millet, Cumhuriyet, Vatan), Muhittin Akyüz (Milli Marş), İzmirli İsmail Hakkı Bıçakcızade (Türk Milli Marşı), Muğlalı Ömer Efendi Zade Hafız Sabri (Milli Marş) şiirleriyle katılmışlardır. Bunlardan bazıları notaları ile beraber bestelenmiş şiirler olarak yer almaktadır. Bu özellikler, Âkif'in İstiklal Marşı dışında bestelenmiş nadir şiirler arasında yer almalarını sağlamıştır.

Yarışmanın Neticesi

Yarışmanın sonucu hakkında eldeki bilgi ve belgelere göre bir neticeye ulaşamıyoruz. Ancak belirtilen süre içerisinde müracaatların olduğu ve başvuru sürecinin normal şekilde işlediği görülüyor. Bugün Âkif'in Marşı resmi marş olarak gönüllerde ve dillerde söylendiğine göre sonucu tahmin etmek pek de güç olmasa gerektir.

Şiirler incelendiğinde anlaşılacağı gibi içlerinde Milli Mücadele ruhunu yansıtabilecek seviyede marş bulunmamaktadır. Belki de yarışmayı düzenleyenler de aynı kanaate varmış olmalılar ki, Âkif'in şiiri Milli Marş olarak kalmıştır.

İşin bir diğer ilginç tarafı, devlet eliyle resmen ve alenen düzenlenen böylesine bir müsabaka nasıl olur da tarihin tozlu rafları arasında kaybolur gider?

Bu konuda yapılan araştırmada bilgiye ulaşamadığı gibi, döneme şahit olmuş kişilerin hatırat ve yazılarına da baktığımızda hiçbir bilgiye rastlayamıyoruz. Oysa yarışma Âkif hayatta iken düzenlenmiş, Âkif'e marşı yazmasında ısrar eden Hamdullah Suphi, Hasan Basri Çantay gibi zevat da bu dönemde hayatta idi.

Hatta daha ilginci, Hamdullah Suphi bu ikinci yarışmanın yapıldığı tarihte Maarif Vekili iken, Kasım 1925'te bu görevinden ayrılmasıdır. Diğer bir husus Âkif' in 1925 yılı Kasım Ayı'nda Mısır'a gitmesi ile yarışmanın bu tarihlerde düzenlenmesi arasında bir ilişki var mıdır? Daha pek çok soru cevap beklemesine rağmen maalesef bugün bu sorulara bir karşılık bulamıyoruz. Kim bilir belki bir gün ortaya çıkacak belgelerde bu sorulara cevap bulunabilir.

YARIŞMAYA KATILAN ŞAİRLER VE ŞİİRLERİ

İZMİRLİ İSMAİL HAKKI BIÇAKÇIZADE (1869-1946)

Osmanlının son döneminde yetişen ve Cumhuriyet döneminde de faaliyetlerini sürdüren önemli fikir ve ilim adamlarındandır. Memleketine izafeten "İzmirli" lakabıyla anılmış ve tanınmıştır. Hem medrese, hem de okul eğitimi almış ve birçok kurumda hocalık yapmıştır.

İsmail Hakkı, 1869 yılında İzmir'de doğdu.

İsmail Hakkı, eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'un muhtelif okullarında çalıştı. Bu okullarda; muallim, müderris olarak görev yaptığı gibi bazılarında müdürlük de yaptı. Eğitim Bakanlığı, yani o zamanki adıyla Maarif Nazırlığının bünyesinde olan Encümen-i Teftiş ve Muayene Heyetinde bulundu (1896). Bakanlığa bağlı bir büro olan bu kurum; telif, tercüme vs. bastırılmak istenen eserleri inceler, bastırılmasında sakınca bulunma-

yanların bastırılması için izin verirdi.

İzmirli, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye oldu. Meşrutiyetin ikinci kez ilan edilmesinden sonra, yeni durumun üstünlüklerini halka anlatmak maksadıyla yurt gezisine çıktı.

Türk Tarih Kurumu yedek üyeliği ve Paris'teki Milletlerarası İlimler Akademisi Türk Gurubu üyeliğinde bulundu. [8]

Cumhuriyetin ilk yıllarında, namazda sure ve duaların Türkçe okunması tartışmaları gündemde bulunurken İzmirlinin de görüşüne başvuruldu. Arapçayı telaffuz etmede güçlük çekenlerin namazda ayetlerin Türkçe çevirisini okuyabileceklerine fıkhi cevaz bulunduğunu ifade eden rapor hazırladı. Yarışmaya aynı şiiri farklı tarihlerde iki kez göndermiştir.

Türk Milli Marşı

Türk'üm, Türk'üm, Türk' tür şarkın şanlı büyük milleti
…….. nedir bilmem esareti zilleti

Türk'üm benim aslım şarkın güneşi
Tarihimin yazılamaz bir eşi
Altay, Türgiş, Yakut, Kaçar, Gış benim
Azer, Tatar, Kırgız, Macar, Çin benim
Durgun deniz, Tibet, Baykal, Altaylar
Demir dağlar, gümüş çağlayan çaylar
Türk ilidir, Türk ilidir, Türk ili

Beş bin yıldır Hakk'ı okutur Türk dili

…

Türk'üm, Türk'üm, Türk' tür şarkın şanlı büyük milleti

…….. nedir bilmem esareti zilleti

İstiklalim tarihlere altın ile yazılsın

Vatanımın taşlarına süngülerle kazınsın. [9]

İzmirli İsmail Hakkı Bıçakçızade

ENİS BEHİÇ KORYÜREK (1891-1949)

11 Mart 1891'de İstanbul'da doğdu, 18 Ekim 1949'da Ankara'da yaşamını yitirdi. Hecenin Beş Şairi'nden birisidir. Selanik, Üsküp ve İstanbul idadilerinde öğrenim gördü. 1913'te Mülkiye Mektebi'nden mezun oldu. Hariciye Nezareti'nde çalışmaya başladı. Bükreş ve Budapeşte'de görev yaptı. 1921'de Türkiye'ye döndükten sonra Kurtuluş Savaşı'nı

8 http://www.enfal.de/ecdad140.htm

9 KBYEK 8258, EK2-6a-6b

destekleyen "Müdafaa-i Milliye" adlı gizli örgüte katıldı. 1946 seçimlerinde Demokrat Parti'den milletvekili adayı oldu, seçilemedi. Yaşamının son dönemini zorluklar içinde geçirdi. Ziya Gökalp'in etkisiyle hece veznini benimsedi ve Milli Edebiyat akımına katıldı. Ulusal duyguları ön plana çıkaran ve yiğitlik temalarını uç noktalara götüren şiirler yazdı. Bazı şiirlerinde biçim açısından hece kalıplarını kırma çabası da gösterdi. 1946'dan sonra mistik bir şiire yöneldi. Eserleri: Miras (1927), Varidat-ı Süleyman (Çedikçi Süleyman Çelebi Ruhundan İlhamlar 1949), Güneşin Ölümü (1951)[10]

Türklerin Neşidesi
Biz kimleriz? Biz Altay'dan gelen erleriz.
Çamlıbel'de uğuldarız; coşar, gürleriz.
…
Fırtınalar yoldaşındır nara salan Türk!
Hey koca Türk, Tanrısından kuvvet alan Türk!
…
Medeniyet şimşeğinden gelir hızımız;
Sorma: Kimdir kanatlanmış bu genç alaylar?

Bunlar bütün nura doğru akın eden Türk!
Hey koca Türk, uzakları yakın eden Türk!

Enis Behiç[11]

*Aslanlarız ki yerine 'bozkurtlarız ki' dahi denilebilir. Fakat aslanlarız ki bana daha muvafık geldi. Veyahut ' Demir dağlar delmiş olan bozkurtlarız' şeklinde bütün mısra değişebilir.

HÜSEYİN AVNİ

Milli Marş
Türk'üm, Türk'üm Türk'tür dünya güneşi
…
Türk'üm, Türk'ün bulunur mu bir eşi
Türk'üm, yurdum yiğitlerle doludur
Ey Türk korkma! Haydi marş ileri
…

İzmir tütün inhisarı muhakimi seyfiyesi
Müdür muavini Hüseyin Avni
6 Kanun-ı Evvel 1341[12]

10 http://www.turkceciler.com/sairler/enis_behic_koryurek.html
11 KBYEK 8258, EK3-3b
12 KBYEK, 8258, EK4-7b

MUĞLALI ÖMER EFENDİ ZADE HAFIZ

Muğla'nın yetiştirmiş olduğu ünlü şair ve bestekâr. Muğla Kuvva-i Milliye teşkilatı kurucusu ve Menteşe Gazetesi sahibidir.

Müracaat Dilekçesi ve Şiiri

Ankara'da maarif vekâletine,

Türk marş müsabakasına melfuzen takdim ettiğim manzume ile iştirak ediyorum. Bunun vekâletin arzusuna uygun olduğunu zannediyorum. Evvelen; köylümüzün de kolaylıkla anlayabilecekleri tarzda açık Türkçe yazılmış, Türk'ün büyük mazisini, parlak istikbalini göstermiştir. Saniyen; Türk tarihindeki (yalnız harp kahramanlılarına değil teceddüt ve inkılabatına da ait) ……. Türk'ün yetiştirdiği meşahir…….bilhassa köylümüzün gönlünde **Türklük duygusunu kökleştirmek duygusuna haiz beyitlerdir.**

Bazı kelimat hali hazırda ve istikbale uygun görünmezse mesela ' ergenekon' bir masal , bir hurafe addolunursa yerine 'yüce altay' va'z edilebilir. Ve yine bilhassa **'hakanlık' kelimesi ruhlarda başka tesir uyandırması melfuz görünüyorsa yerine 'yasalara' yazılabilir.**[13]

H. Sabri

Milli Marş

Ergenekon dağlarından güneş gibi beliren
Yasa koyup devlet kuran, barbarlığı deviren
Yeşil turan illerini cennetlere çeviren
Yafes oğlu Türk devletinden Oğuz Han'ın oğluyuz

Ehli salib sürüsüyle nice leş, kan veren
Milyonlara karşı koyan, yurt yolunda can veren
İslâmlığı kurtaran, millete şan veren
Türk kaplanı Zengilerin, Alparslan'ın oğluyuz

Güçsüzlere arka çıkan, zorbaları durduran
Yalvarana aman veren, dik başları vurduran
Kırk obalık aşiretten, koca devlet kurduran
Mert yürekli Ertuğrul'un, Şah Osman'ın oğluyuz

Avrupa'ya karşı duran, Yunanlıyı boğduran
Türklüğünü kaybetmiş, sultanları kovduran
İstiklalin, cumhurluğun güneşini doğduran
Büyük Gazi Kemal gibi kumandanın oğluyuz

13 KBYEK, 8258, EK5-39

Asilerin başlarını huzurunda eğdiren
Lozan'da ki kurultay da Türk hakkını verdiren
Bağrı yanık milletini bugünlere erdiren
Yavuz adlı İsmet gibi kahraman'ın oğluyuz

Hafız Sabri

Milli Marş
Altın dağında, Orhun da gülistanlar halk eden
Yatağına sığmamış sanki coşkun nehir idin
Asya'ya, Avrupa'ya, Afrika'ya kol salıp
Gayzımız Hint ve İran, Mısır ve Balkan'a yetirdin
Üç kıtada beş denizde …. çalan Türkleriz
…
Bin dokuz yüz yirmi üçün ilk teşrini sonunda
Cumhurluğu ilan ettin taç ve tahtlar yıkıldı
Dini alet eden miskin medreseler tekkeler
O taassup yolları, hurafeler yıkıldı
Teceddütte Asya'ya rehber olan Türkleriz[14]

NEŞET

Milli Marş Namına Naciz Bir Güfte
Sen büyük Türksün, başın yükseklerde olmak şan sana
Yakışır şan ve şeref saçmak bugün el hak sana
Aç ta bak tarihteki ecdadının mazisine
Kainatı titreten şanlar bırakmıştır sana
…
Türk nedir göster cihana, şan bırak evladına
Türk nedir anlat zamana nam bırak ahfadına
Şanlı şöhretli büyük Türkler desinler adına
Ya ölüm ! ya şerefli bir hayat lazım sana…

Neşet[15]

Büyük Gazimiz Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Namına Yapılan Marş
(Suz-i dil makamında bestelenmiştir.)

Millete bahşetti ulviyet doğup nuru Kemal

14 KBYEK 8258, EK5-58d, 58c

15 KBYEK 8258, EK6, 10a

Türkleri müstağrak etti nurlara nuru Kemal
Kainatı itti tenviri ol dehanın şulesi
Yer değil hatta semada buldu Hurşitler Kemal
…
Hakkıdır millet sürurundan coşup koşsa sana
En küçük ferdi de dinler edersin hasbihal
Zatına layık kemal bulmak tasvirden baid
Lal olup aciz kalır ……. Ehli kemal

Neşet[16]

DOKTOR ALİ RIDVAN

Müracaat Dilekçesi ve Şiiri

Arz-ı acizanedir

Vekalet-i celilenin tamiminde ki esasata riayet ederek Türk Cumhuriyeti için bir Milli Marş güftesi tertip ettim.

Manzur-ı ali buyrulacağı üzere melfuz manzume, açık bir Türkçe ile yazılmıştır. Tamimde zikr olunacağı ve talep buyrulduğu vech ile Türk'ün büyük mazisini, varlığını ve yüksek istikbalini vazıh bir üslup ile ifade etmektedir. Bütün mısralarında Türk'ün yüksek kabiliyetlerinin izleri görüldüğü gibi, güftenin umumiyetle metanet ve ümit verici bir tarzda olmasına itina edilmiştir.

Bu cihetlerin nazarı dikkate alınarak manzumenin Milli Marş güftesi olmak üzere kabulünü istirham ederim efendim.

İstanbul Gureba Hastanesi Etıbbasından Doktor Ali Rıdvan 1926[17]

Milli Marş
Coşkun yüreğim şevk ile ümit ile çarpar
Cennet gibi Türk ülkesi baştan başa şadan
…
Durmaz yürürüm gayeme kuvvet bana haktır
Ferda doğuyor pembe şafaklar gibi nevvar
Cennet vatanın her yanı pür nur olacaktır
Ruhumda güneşler yaratan mucizeler var

Doktor Ali Rıdvan 1341[18]

16 KBYEK 8258, EK6-10b
17 KBYEK 8258, EK7-11a
18 KBYEK 8258, EK7, 11b

NUTKULLAH

Türkiye Milli Marş Güftesi

Yıllarca semamızda duran cehl ile zulmet
Birden boğulup gitti ve kurtuldu millet
…
Türk ülkesi baştan başa Türk Milleti'nindir.
Türküm diyen her fertte vatan hissi derindir
Bir Türk eri bi-şüphe bu dünyaya bedeldir
Mazide nasıl milletimin varsa gururu
Atiyi de tesit edecek say ve nuru

28/12/1925 Nutkullah [19]

YAHYA SAİM

Milli Marş

Dilber vatanın bağrını yüz bin sene evvel
Rabbim dökülen kırmızı kanlarla yarattı
Bayrak, ağaran göklere yıldızlara yüksel
Aşkım sana yurdum gibi bir cennet arattı
…
Yerlerde sürünmekte şeref yok, yaşamak hak
Göklerde meleklerle uçan sevgili bayrak

Kayseri lisesi Edebiyat….muallimi
Yahya Saim - 1926[20]

ASAF TALAT

Müracaat Dilekçesi ve Şiiri

Maarif vekaleti celilesi kalemi mahsusa müdürlüğüne

Pek muhterem Bey Efendim,

19 KBYEK 8258, EK8, 12

20 KBYEK 8258, EK9, 15a

Milli Marşımızın güftesi için Kanun-ı Sani 1342 sonuna kadar bir müsabaka küşad edildiğini gazetede okudum. Bence şiir ilham neticesi olmalıdır. Binaenaleyh, sevki tabi ile vücuda gelmiş olan eşarımdan birini takdim ediyorum. Pek zayıf bir ümitle kazanacak olursam mükâfatını Teyyare Cemiyetine takdim edeceğimi arz ve hürmetlerimle kabulünü niyaz ederim efendim.

Bayezid Mürettebmahkeme-i Asliye Reisi

Asaf Talat

25 Kanun-ı Evvel 1341[21]

Milli Marş

Ey yüce Türk, ey kahraman
………………… yok yapan
Sana bu azamet bu şan
Miras kalmıştır atadan

Ey Türk her şeyin güzeldir
Bir Türk dünyaya bedeldir
Sözü bir darbı meseldir
Nice büyüksün dünyadan

Bunu sade et ispat
Medeniyet de kıl sebat
Hurafeleri başından at
Olur…Gazi Paşa'dan

Cumhuriyet sana candır
Hakim kanun vicdandır
Seni mahveden sultandır
Sultan fenadır ve yadan

Yüksel ey Türk göklere çık
Zihnin açık, yolun açık
Manilerin varsa
Sakın her türlü beladan

Uyan ey Türk, fen ve sanat
Kazandırır sana servet
Senden izzet, senden himmet
Muvaffakiyet Hüda'dan

21 KBYEK 8258, EK10-18b

Ay yıldızı sen parlattın
Düşmanı vatandan attın
Sen harikalar yarattın
Yaşa ey Türk'ü yaşatan

Asaf Talat
25 Kanun-ı Evvel 1341-1925[22]

MUŞ VİLAYETİ TAHRİRAT MÜDÜRÜ MEMDUH

Milli Marş

Bilsin artık bütün alem hedefim hep ileri
İnkılap ordusunun her yüce Türk bir neferi
Okunur…………nasıyelerinden eseri
Yükselen sancağımın…… azmin zaferi
…
Yaşa ey sevgili millet yalnız sen var ol
Seni sevmekte ……… gittiğimiz her yeni yol

Muş Vilayeti Tahrirat Müdürü
Memduh 13-12-1341[23]

MUALLİM BEHRAM LÜTFİ

Türkiye Cumhuriyeti Çorum Maarif Müdürlüğünden

Maarif Vekaleti Celilesine

Hülasa: Muallim Behram Lütfi Bey tarafından

Yazılan Milli Marşın lütfen takdim

Kılındığına dair

Milli marş müsabakasına iştirak etmek üzere erkek orta mektebi Türkçe muallimi Behram Lütfi Bey'in yazdığı eserin lütfen takdim kılındığını arz eylerim efendim.

28 Teşrinisani 1341

22 KBYEK 8258, EK10, 18a-b

23 KBYEK 8258, EK11, 28a-28b

Daha dünya karanlıktı giden yoktu izinden
Türk varlığı parıldadı ....içinden
..................ilk ışığı Türk erini istedi
Hilal, Türkiyesinde.....................
Türk'ü hilal doğurdu
Türk hilali korudu
Hilal gökte duracak
Türk ebedi kalacak
...
Türk varlığı tarihlerin güzel şanlı feyzidir
Türk birliği dört bucağın .... Özüdür
Tarihimin her yaprağı la yemut bir...
Nasıl vecde gelmeyeyim Türklüğümün önünde...

Muallim Behram Lütfi[24]

MÜTEKAİT İSMAİL

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaletine,
Ezine –Çanakkale
1 Kanun-ı Evvel 1341

Efendim Hazretleri,
Millet Marşı güftesinin tahriri hakkındaki müsabakaya dair ilanı okudum.
Yazdığım güfteyi lütfen arz ve takdim eylerim............... efendim hazretleri.

Ezine ilk erkek mektep muallimi
Mütekait .... İsmail Hakkı[25]

NEDİM HALİT (HALİS)

Milli Marş
Bir elinde bilgi ışığı yürür turan aslanı
Bir zamanlar sen idin Hint'i Çin'i kurtaranı
Altın oluk kalbinden sendin nurun yaratanı
Sensin sensin hep senin şarkın......insanı

24 KBYEK 8258, EK12, 30a-b
25 KBYEK 8258, EK13, 32a

Altayların bozkurdu …………kurtuldun
Yıldızların nuru gibisin turandan doğmuştun
…
Altayların bozkurdu …………kurtuldun
Yıldızların nuru gibisin turandan doğmuştun

Çok karanlık günlerde ……..bizi denedi
Çok dikenli yollardan ezdin geçtin hep ileri
Türk'üz Türk'üz biz Türk'üz, biz her Türk'ün rehberi
Kin…….hak……………..kalbi……….

7 Kanunuevvel 1341 Geyve mahkeme-i asliye mustantifi

Nedim Halit veya Halis[26]

ERZURUMLU SALİM POLAT

Vekil Bey Efendimiz Hazretleri

Ben sonraları arız olan bir hastalık neticesi gözden malul bir Türk ……..yim. Gazete okuturken Türk …….ima eder bir marş için seçim açıldığını öğrendim. Türklüğün vatanı hakkında …… bir yürek taşıdığımdan senelerden beri susmuş olan kalbimin…….. na sığındım. Buna merbuten takdim ettiğim ….. güftemin tali Türk'ün lisanı……….gibi …..birinciliği tutabilirse, kazanmış olacağı mükafatın da, mümkün ki gözlerimin açılmasına …….teşkil edeceği ümidiyle tazimatı mahsusama ……takdim ediyorum vekil bey efendi hazretleri.

1 Kanunusani 1341 Diyarbekir de fatih mahallesinde 562 numaralı hanede

Mukim Erzurumlu Salim Polat

Türk Ebediyet Marşı
Şu gürbüz ses musiki mi,çağlayan mıdır ya…..
Yoksa Türk'ün ebediyet marşı mıdır? ….Arkadaş !
Dinle, vecdim, heyecanım bak ruhumu kükretti
Hakkım bana…………………………..öğretti
…
Yerler benim, gökler benim, hep güllüğüm bağımdır
Dünya şahit, yönüm benim şanlara karşıdır
Ey vatandaş dinle şu sesi, ebediyet marşıdır.

1 Kanun-u Sani 1341 Salim Polat[27]

26 KBYEK 8258, EK14, 33a-b

27 KBYEK 8258, EK15, 38a-b

MUHİTTİN AKYÜZ (1870-1940)

Türk asker, diplomat, siyasetçi. Kurtuluş Savaşı'na katılan üst dereceli komutanlardan birisidir. Savaştan sonra diplomat ve milletvekili olarak görev yapmıştır. 1870 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. 1885-1888'de Harp Okulu'nu bitirdi. Teğmen rütbesiyle askerliğe başladı. 1888 yılında Harp Okulu'nda öğretmen yardımcılığına başladı. 1897'deki Türk-Yunan Harbi'ne de katıldıktan sonra tekrar Harp Okulu'nda öğretmenliğe döndü ve 1905'te sürgüne gönderilene kadar bu işi sürdürdü**. Öğrencilere padişah I. Abdülhamid aleyhinde görüşler aşıladığı gerekçesiyle 1905'te rütesi geri alındı ve önce Fizan'a, ardından Diyarbakır'a ve Erzurum'a sürüldü.** İstiklal Madalyası sahibi olan Muhittin Akyüz, 3 Ekim 1940 günü hayatını kaybetti. Ölümünde milletvekili olarak bulunuyordu. Ankara Hava Şehitliği'nde gömülüdür.

Müracaat Dilekçesi ve Şiiri

Maarif Vekaleti Celilesine,

Milli marş güftesinin tanzim ve maarif vekaleti celilesine irsal ve takdimi hakkında ceraid-i yevmiye ile vukuu bulunan ilanattan cesaret alarak tanzim eylemiş bulunduğum marşın notasını lütfen takdim-i huzur-u samilerine arz olunur efendim hazretleri.

12 Kanun-ı Sani 1926

Mütekaidin-i Askeriyeden Miralay Muhittin

Marşı Milli (1)
Cümle millet ferahlandı gülüyor
Aziz vatan sahibini buluyor
İslâm ile henüz nimetleniyor
Her taraf cennet asa oluyor
Yaşasın vatan yaşasın millet deniyor
Ne büyük nimet bu söz söyleniyor

Marşı Milli (2)
Ehli vatan ahdi Zişan ettiler
Vatan için ölmeyi mukaddes bildiler
Vatandaşlar el ele birleştiler
Yaşasın adalet yaşasın müsavat dediler

Aslan yürekli Kemal Paşa uludur
İtikadı iman ile doludur
Allah'ın pek sevgili kuludur
Askeri her tarafta doludur[28]

28 KBYEK 8258, EK16, 56a-b

HACI HAŞİM

Hars Müdüriyeti Aliyesine

Maarif vekaleti celilesince Milli Marş ittihaz edilmek üzere bir manzume inşadının müsabakaya va'z buyrulduğunu dün akşam gazetesinde okudum.

Reisi Cumhur Hazretlerinin geçenlerde İzmir'e teşrif buyurdukları sırada bir kışla duvarında " Bir Türk dünyaya bedeldir" ibaresini havi bir levha görmeleri üzerine bence doğrusu "Bir Türk dünyaya bedeldir" buyurmuş olmalarından mülhem olarak yazdığım manzumeyi takdim ediyorum. Şeraiti kabulleri sadelik olduğunu bilmekle beraber lisanımızın henüz Arabi ve Farisi kelimattan istiğna hasıl edecek ve her sözü ifade için …… matlubeyi haiz olacaka derecede zenginleşememesi sebebiyle bu şarta temelli riayete imkan bulamadığımı maal ıztırar vel ….. arz ederek bil vesile takdim ve …. eylerim efendim.

İstanbul'da Beyazıt civarında Mustafa Paşa Hanın da 11 numaralı yazıhanede

Hacı Haşim[29]

Milli Marş

Türk´üz, bu şeref bizler için fahre mahaldir
Bir Türk, sözün doğrusu dünyaya bedeldir.
Türk´ün ezeli, kudreti meşhur meseldir.

Bir Türk, sözün doğrusu dünyaya bedeldir.

Biz halka teceddüd-i medeniyet yolu açtık
Her yerde ilim ve marifet envarını saçtık.
Hiç kimseden alemde ne yıldık ne de kaçtık.

Bir Türk, sözün doğrusu dünyaya bedeldir.

İmdad-ı Hüda, akıl ve zeka yaverimizdir.
Tedbir ve basiret ebedi rehberimizdir.
Dünyada yine en güzel ülke yerimizdir.
Bir Türk, sözün doğrusu dünyaya bedeldir.

Hacı Haşim

BEKİR OĞLU MUHAMMED TEVFİK

Milli Marş Güftesi

29 KBYEK 8258, EK17, 57a-b

Tarihte harikalar yaratan mert, yılmaz Türkleriz
Cihanda efsaneler …….. cengaver bir milletiz

Ta ezelden gök yüzünde dalgalanan ay yıldız varlığımızın arması
Yüce münci-ü kemallerde Türk benliğinin güneşi

Terakki ve medeniyet yolunda ballar yapan arılar gibi çalışacağız
Hak uğrunda kudurmuş kaplanlar gibi çarpışacağız

Eğer vatandaşlar şu aziz vatana tecavüzkar bir el uzanırsa
Kükremiş arslanlar gibi hudut boylarına taşacağız

Her bucağından yurdumuzun atacağız zafer zafer naraları
Saçacağız zaferden sonra hayat, şeref, istikbal ışıkları

Müsterih ol ey şu aziz vatanın uğrunda giden kahraman simalar
Sizi temsil eden milletten hürmet ebediyen hürmet sizlere

Muhammet Tevfik[30]

MARŞIN BESTEKARI ZEKİ ÜNGÖR'E AİT İKİ MEKTUP

Türkiye Büyük Millet Meclisi Maarif Vekâlet-i Celilesine

Arz-ı âcizîdir,

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Maarif Vekâlet-i Celilesi'nden bestelenmek üzere taraf-ı âcizâneme lütfen gönderilen bir kıt'a İstiklal Marşı güftesini minnet ve şükranla aldım. Sevgili Anadolu'muzun hayat ve istiklâl davasındaki metîn azmini, yüksek imanını bütün âleme tanıttıracak, vatanın bugünkü mukaddes fedâkârlığını yarının evlatlarına hürmetle hatırlatacak bir marşın kıymeti şüphesiz ki yüksek olmak lazımdır.

Bendeniz de bu nokta-i nazardan, mesleğimin bahşettiği tecrübeye ve ihtisasa binaen mümkün olduğu kadar canlı ve sert aynı zamanda muvaffakiyetle terennüm edilebilecek bir besteyi bi't-tertib huzur-ı âlîlerine takdim etmekle mübâhiyim. Yalnız güftenin aruz vezninde olması, mısraları teşkil eden hecelerin musiki ölçülerine göre tertip edilmemesi ve her kıtada yek-diğerinden farklı düşmesi eserin kuvvet ve revişini ihlal ettiği gibi, güftenin âhenk ve ifadesini de haleldâr ediyor ve her kıta için ayrı bir bestenin tertibini icap ettiriyor. Bu ise bir marş için tabii doğru olamaz. Çünkü marşların gayet kısa ve sade mısralardan ibaret olması rağbet-i umumiyeyi daha ziyade celp ve temin ettiği zât-ı âlîlerince takdir buyrulur fikrindeyim. Bu itibarla güftenin yalnız ilk ve son kıtalarının bestesini takdim ediyorum. Eğer bestenin tarzı muvâfık bulunur, diğerlerinin tertip ve tanzimi arzu olunursa emr-i vâlâlarına intizardayım.

30 KBYEK 8258, EK18, 5

Tertip ettiğim bu besteyi bütün mahzurlardan kurtarmak için Ali Ulvi Bey'e tanzim ettirdiğim diğer bir güfteyi de ayrıca bu besteye tatbik ile manzur-ı âlîleri buyrulmak üzere takdim ediyorum. Hürmetler…"

Musika-yı Hümayun Orkestrası Muallimi Zeki
15 Haziran 1921 [31]

Belgeler içerisinde yer alan ve Marşın bestekârı Zeki Üngör'e ait yukarıda ki mektup diğer belgelerden pek çok yönüyle ayrılmaktadır. 60 civarındaki belgenin tamamı 1925 yılındaki müsabakaya ait iken, sadece bu mektup 1921 yılındaki ilk müsabaka ile ilgilidir. Mektubun yazılış tarihi 15 Haziran 1921. Kazım Nami (Duru) Bey'e iletilmek üzere yazılmış.

İlk mecliste Âkif'in şiiri ittifakla seçildikten sonra yine meclis kararıyla bestelenmek üzere memlekette tanınmış bestekârlara gönderilir. Zeki Üngör'de bunlardan birisidir. Kendisine bestelenmek üzere meclis tarafından gönderilen bir kıta marşı sadece bestelemekle kalmamış buna Ali Ulvi Elöve'ye yazdırdığı bir marşı da ekleyerek geri göndermiştir. Elimizdeki bu mektup sadece bu durumu özetleyen belge durumundadır. Maalesef bugün bu beste ve Ali Ulvi Elöve'nin yazmış olduğu güfte bulunmamaktadır.

Bestekârın hatıratlarında maalesef bu bilgilere rastlayamıyoruz. Çünkü Zeki Üngör'ün kardeşi Ethem Üngör tarafından yazılan ve Zeki Üngör'e ait hatıratlarda marşın 1922 yılında besteleniş hikayesi şu şekilde anlatılır:

"Kurtuluş ordusu süvarilerinin İzmir'e girdiklerinden iki veya üç gün sonra evimde oturuyorduk. Kapı çalındı. İlkokul öğretmeni İhsan merhum geldi. Büyük bir heyecan içinde süvarilerin İzmir'e girişlerini anlatmaya başladı. Hepimiz coşmuştuk. Hemen kalkıp piyanonun başına geçtim ve derhal içimden doğan parçayı çalmağa başladım. Böylece marşın ilk "ti..." yerine kadar olan akoru çıktı. Bu şekilde iki üç mözör yaptım. Arkadaşlarım "Aman" dediler, "bu çok güzel bir şey olacak" Bunun üzerine İhsan'a, İzmir'in kurtuluşunu ve büyük zaferi bütün teferruatıyla anlatmasını rica ettim. O anlattı, ben çaldım. Böylece kısa zamanda eserin taslağı ortaya çıktı. Ertesi gün de çalıştım. İki gün sonra beste bitti. Götürüp arkadaşlara gösterdim. Çok beğendiler. Bunun üzerine bu müziği millî marş olarak takdime karar verdim. Ve kıymeti hakkında daha kat'i bir karar edinmek maksadıyla sonra direktörden gelen bir mektupta, eserin çok orijinal bulunduğu ve melodisinin Türk milletinin ihtişamına yakışacak şekilde olduğu belirtilerek tebrik ediliyordum. Bu mektup geldikten on beş gün sonra beni Ankara'dan çağırdılar..."

Yukarıda ki ifadelerden şimdiki bestenin Eylül 1922 tarihinden sonra yapıldığı anlaşılıyor. Oysa kendisine ait bu mektupta Haziran 1921 tarihinde bestenin yapılışı anlatılıyor. Demek ki Zeki Üngör'ün 1921 de yaptığı ilk beste bugün ki besteden farklı idi. Zaten marşın ilk ve son kıtalarını bestelediğini belirtmiş. Bugün ki beste birinci ve ikinci kıtaya aittir.

Ayrıca mektupta marşı bestelemenin ne kadar zor olduğunu belirtmiş. Bu durum, mar-

31 KBYEK.8258 1, EK19, 1

şın beste ve güftesinin uymadığı eleştirilerini açıklamamız da ve anlamamız da bizlere yardımcı olmaktadır.

OSMAN ZEKİ ÜNGÖR KİMDİR? (1880 -1958)

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın ilk şefi ve İstiklal Marşı'nın bestecisidir. Santuri Hilmi Bey'in torunu olan Osman Zeki Üngör, 1880 yılında Üsküdar'da doğdu. On bir yaşındayken Muzıka-yı Hümayun (saray orkestrası)'a alındı. Orkestradaki başarısı II. Abdülhamit'in dikkatini çekti ve konser kemancısı olarak yetiştirildi. Vondra Bey'den sonra uzun yıllar başkemancı olarak çalıştı.

1924'te Ankara'da çok beğenilen iki konser veren topluluk, Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti adı altında cumhurbaşkanlığına bağlandı ve Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın çekirdeği oluştu. Topluluğun ilk şefi olan Osman Zeki, 1934 yılında sağlık nedeniyle emekliliğini istedi. İstiklal Marşı dışında, çoğu marş türünde başka yapıtlar da bestelemiştir.

1958 yılında hayatını kaybeden sanatçının cenazesi, askeri bando tarafından İstiklal Marşı çalınarak Karacaahmet'te toprağa verilmiştir.

SONUÇ

Buraya kadar ki bilgi ve belgeler göstermiştir ki, marşımızı geçmişte olduğu gibi gelecekte de değiştirmek isteyenler çıkacaktır. TC Anayasası'nın 3. maddesi uyarınca Türkiye Devleti'nin "Millî marşı "İstiklal Marşı"dır. Bu hüküm de Anayasanın 4. maddesi uyarınca, değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif dahi edilemez. Ancak daha da bu hukuki korumanın ötesinde Marşımız, milletimizin gönlünde öyle bir yer etmiştir ki hiçbir çaba başarılı olamamıştır.

Yakın tarihimize ait ve konumuza dair birçok bilgi ve belge günümüze ulaşmamıştır. Bu konuda en önemli iddia 23 Aralık 1947 yılında Ulus'ta ki Maarif Vekâleti deposu yangınıdır. Acaba ilk yarışmaya ait 724 şiir bu yangında yok olmuş olabilir mi? Bu belgeler bugün devletin arşivlerinde bulunmadığına göre bu iddialar ciddi şekilde araştırılması gerekir.

İşte bu noktada gün yüzüne çıkarılan 1925 yılı milli marş müsabakasına ait bilgi ve belgeler yakın tarihimize ışık tutmaktadır. Belgelerin, bir dönem Maarif Vekâleti görevlisinin evinde saklandığı, öldükten sonra da mirasçıları tarafından birilerine devredildiği ve satılarak, eski eser-belge piyasasına çıkarıldığı düşünülmektedir. Zira bu gün kayıp birçok mahkeme sicilli de devrin kadılarının ailelerine miras yoluyla intikal etmiştir.

Milli marş müsabakasına ait belgeler, 1925 yılı marş yarışmasına ait bilgileri ortaya çıkarmasının yanında, Cumhuriyetin ilk yıllarına ait oldukça zengin şiir ve beste örneklerini de ihtiva etmesi açısından önemlidir. Müracaat dilekçelerinde ki bazı bilgiler, ilk marş yarışmasına ait hakikatleri de ortaya çıkarmıştır. Mesela bunlardan bir tanesi, şairlerin para ödülünden duydukları rahatsızlıktır. Bir diğer konu, şiirlerin hiçbirisinin "Milli Marş" olabilecek nitelikte olmayışlarıdır. Zira ilk marş yarışmasında da en büyük eleştirilerden birisi, 724 şiirden hiçbirisi Milli Marş olabilecek yeterlilikte olmayışıdır. Bugün ilk marş

yarışmasına ait 6'sı hariç 724 şiirden hiçbirisi elimizde olmadığına göre bu değerlendirmeyi yapmada 1925 yılına ait şiirler ayrı bir önem arz etmektedir.

Gerçekte, bayrak, vatan, dil gibi mukaddes olan milli marşlar, keyfi değiştirilemez. Çünkü eser, millet hayatındaki büyük çalkantılar, ölüm-kalım savaşlarının sonucu doğmuş ve millet ruhunun tercümanı olmuştur. Buluşma yeri olarak "İstiklâl Marşı: Bir milli mutabakat metnidir".[32]

Bir milletin geçmişinden vaz geçmesi mümkün değildir. Millet onu tanımak istemese de o mazi, milleti bırakmaz.[33] Milletler; hatıralar, gelenekler, tarih ve millî mukaddesatla yaşar. İstiklâl Marşı, "milli duygu ve heyecanı her zaman ayakta tutacak derecede yüksek bir şiir", "bizatihi büyük bir sanat eseridir". "ruhları coşturan bir hamaset ve belâgat abidesidir". Bir daha yaşanmaz millî maceranın "kelâm Anıtı"dır.[34] Şimdiye kadar hiçbir şair, "bu değerde bir millî ve vatanî şiir meydana getirememiştir".

"İkide bir İstiklâl Marşı'nı değiştirmek maksadıyla otaya atılmak çılgınca ve haince bir harekettir".[35]

Marşımız, milletimizin gönlünde öyle bir yer etmiştir ki inşallah onu değiştirmeye kimsenin gücü yetmeyecektir.

Kaynakça

Beşir AYVAZOĞLU, 1986, İstiklâl Marşı Tarihi ve Manası, Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları,
Caner ARABACI, (Doç. Dr.) "Cumhuriyet başlarında ilk İstiklâl Marşı arayışı." Mehmet Âkif Edebiyat ve Düşünce Bilgi Şöleni Kitabı ,TYB, 2009
Fahrettin GÜN, Mehmet Âkif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları, İstanbul, 2010
Faruk K. TİMURTAŞ, Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 1987,s.36
http://turkiyekulturportali.gov.tr/Sayfalar/KimKimdir/Dr.HamitZubeyirKosay.aspx
http://www.enfal.de/ecdad140.htm
http://www.turkceciler.com/sairler/enis_behic_koryurek.html
Kâzım YETİŞ, Mehmet Âkif'in Sanat, Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler, Ankara 1992.
Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Belgeliği (KBYEK), İstiklâl Marşı 8258/1-58d
M. Ertuğrul DÜZDAĞ, Mehmed Âkif Ersoy, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1998.
Mehmet DOĞAN, Camideki Şair Mehmed Âkif, İstanbul 1998.
Mehmet Emin ERİŞİRGİL, İslâmcı Bir Şairin Romanı: Mehmet Âkif , Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006.
Mustafa ÖZÇELİK, Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı, Lamure yayını, İstanbul 2005.
Rıdvan CANIM - Etem ÇALIK, Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı, Yedi İklim1995, İstanbul.
Veli ERTAN, Mehmet Âkif Hayatı Eserleri ve Tesiri, İstanbul 1969, s. 54-58

32 Mehmet DOĞAN, Camideki Şair Mehmed Âkif, İstanbul 1998, s. 108.

33 Kâzım YETİŞ, Mehmet Âkif'in Sanat, Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler, Ankara 1992, s.V.
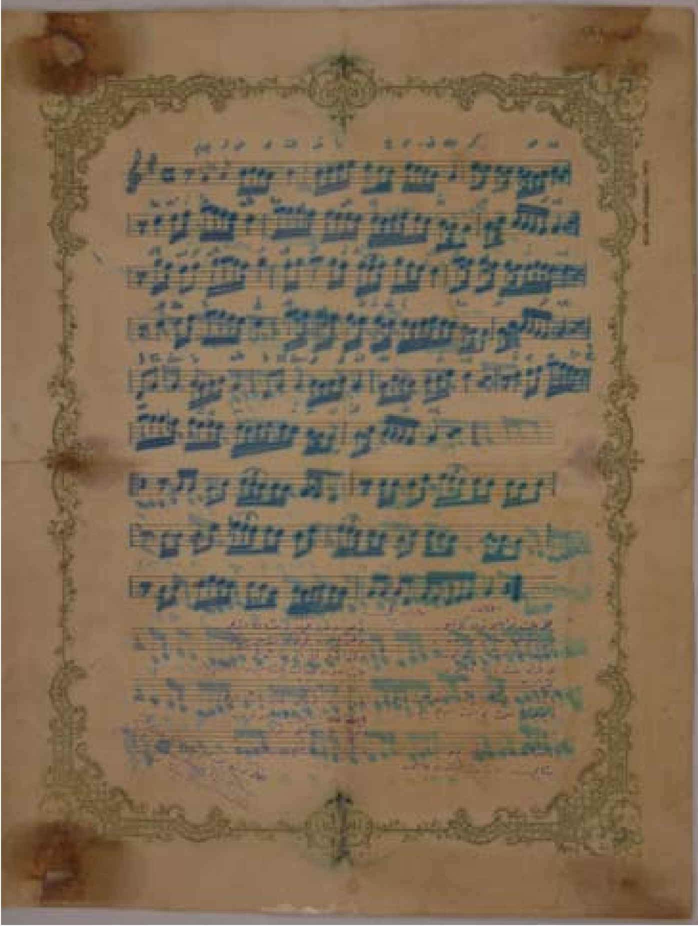
34 Mustafa Özçelik, *Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı*, Lamure yayını, İstanbul 2005, s. 113.

35 Faruk K. Timurtaş, Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 1987, s. 36

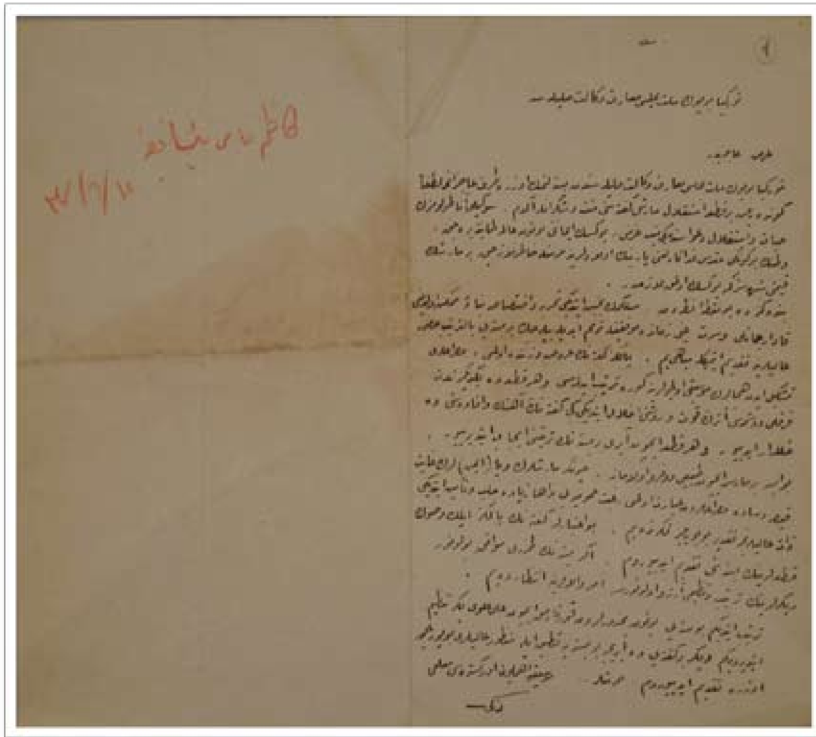
KONYA BÖLGE YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ 8258 DEMİRBAŞ NUMARASINA KAYITLI İSTİKLÂL MARŞI YARIŞMASI İÇİN YAPILAN MÜRACAATLAR VE GÜFTELER

EK1

2a- Maarif Vekaleti müsveddeliği yazılı 6 sayfa üzerine Hars Müdürü Dr. Hamit Zübeyir Koşay tarafından yazılan yarışmanın şartnameleri.

56b- İstanbul Cafer Paşa Parkından Muhiddin'in
"***Marşı Milli***" adlı 2 adet Güftesi.

1- Musika-yı Hümayun Orkestrası Muallimi Zeki Üngör'ün mektubu (15.06.1337 tarihli mektubu)

6a- Bıçakçızade Hakkı'nın Müracaat dilekçesi.

3b- Enis Behiç Koryürek'in Müracaat dilekçesi ve "***Türklerin Neşîdesi***" adlı Güftesi.

2. Oturum

Oturum Başkanı
Hicabi KIRLANGIÇ (Prof Dr.)

Necmettin TURİNAY (Dr.)
"Âkif'in Leylâ-yı Vicdân'ı"

Abdullah HAMİDİ (Prof Dr.)
Mehmet Âkif Ersoy'un Şiirinde Kosova ve Arnavutlar

Mustafa ÖZÇELİK
"Hatıra Kitaplarında İstiklâl Marşı"

İdris Nebi UYSAL (Yrd. Doç.Dr.)
"İstiklâl Marşı'nı Anlama Sözlüğü"

Tahsin YILDIRIM
"Mehmet Âkif Ersoy'un Meclis Çalışmaları"

Adnan İSMAİLİ
"Mehmet Âkif'i Yeniden Keşfetmek"

Âkif'in Leylâ-yı Vicdân'ı

Necmettin TURİNAY
Dr. , Yazar

"Tahkikât-ı Edebiye" başlığı altında, Servet-i Fünûn'un 1919'da açtığı bir soruşturmaya verdiği cevapta Âkif: "Nazımla bugün yürümek istediğim gaye, rezâil-i içtimâiyemizi ortaya koyup, halkı bunlardan nefret ettirmeye çalışmaktır. Zaten şiire Sâdi mesleğini taklid ile başlamıştım. (…) Acemlerden Sâdi'yi pek çok okudum. Öyle zannederim, en çok tesiri altında kaldığım edîp Sâdi olacaktır" diyordu.

Şarkın ahlâk ve hikmet abidesi Sâdi, uzun asırlar içinde elden ele dolaşan *Bostan*'ı ve *Gülistan*'ı ile, eski kültürümüzde mümtaz bir yere sahiptir. Eski Hint hikâyelerinden *Binbir Gece* masallarına kadar şarkın hep aynı havuzda toplanan sanatını, İslâmi ahlâk ve hikmetle meczeden bu iki eser, Şirazlı dehânın iki büyük şaheseridir. Onun çok basit eski hayvan hikâyelerinden, saraylarda cereyan eden vukuattan ve zengin, fakir, köylü, şehirli ve esnaf etrafında cereyan eden basit olaylardan nasıl kolaylıkla ezeli hikmetlere ulaşabildiğine hep şaşılmıştır. Eski ahlâk kitaplarımızı besleyen terminolojinin kaynağı da, gene Şirazlı Sâdi'nin *Bostan* ve *Gülistan*'ında yatar. Onun için Âkif, şarkın bu hikmet sultanı için:

Gülistan'ı hâlâ hazân bilmiyor
Safâ'yı rebîisi eksilmiyor

diyor.

Âkif'in çok meşhur, *Hasta, Küfe, Seyfi Baba, Meyhane, Bayram, Selma, Koca-karı ile Ömer, Mahalle Kahvesi* gibi eserlerinde, "rezâil-i içtimâiye"mize gerçekten çok keskin bir neşter vurulur. Çoklarınca hatırlandığı için, özellikle bu şiirlerini zikrediyoruz. Âkif, "Öyle zannederim en çok tesiri altında kaldığım edib Sâdi olacaktır" dediğine göre, bu şiirle Sâdi mesleğinin ilgisi behemehal kurulmak gerekir.

Adını andığımız şiirlerde ilk göze çarpan husus, az çok bir tahkiyeye istinat etmeleridir. Bu hikâye edişte ikinci olarak güçlü bir realite duygusu hakimdir. Ayrıca bu *nazım-hikâyeler* bizi, Maupassant tarzı hikâyede olduğu gibi, beklenen bir sonuca veya buradaki şekliyle hikmete ulaştırır. Sâdi'nin sanatında gördüğümüz de bundan

pek farklı değildir. Cemiyetin her diliminden insanlar, bunlar arasında cereyan eden bir hikâye, nüansları kaçırmayan bir dikkat ve şuurlu bir seleksiyon! Arkasından da insanı şaşırtacak sonuçlar, ezelî hikmetler!

Artık Sâdi tarzı, yani hikâyeden hikmete şeklinde formüle edebileceğimiz bu mantık, özellikle ilk *Safahat*'ların portresini çizer. Yani "hikâyeden hikmete" mantığı, neredeyse müstakil epizotlar teşkil ederek birbirine eklenen bu şiiri, hacim olarak durmadan besler. Sonra bununla da kalmayarak, yoğun diyaloglar girer bu şiire. Bakarsınız ki *Safahat*lar realist diyebileceğimiz hikâyeler ve güçlü hitabet örnekleri ile çağdaş bir *nasihat-nâme*-ye dönüşmemiş midir?

Şair, zorlu bir süvari gibi, altındaki atı çatlatacak raddelere kadar varır. Yani süvarinin gayreti, aşkı, fedakarlığı o derecededir ki kendisi gözümüzde efsaneleşir; fakat altındaki at sanki can vermeye ramak kalmıştır. Buradaki tehlike şiiri, nesrin misyonuna koşmaktan kaynaklanır. Servet-i Fünun'dan gelen ek bir tesirle de mısra parçalanmış, beyit-bent fikri yara almış, yoğun tasvir ve diyaloglar arasında, şiir zaman zaman mahalle aralarına kadar inmiştir. Hele hele nesirde kalması gereken ve aslında nesri besleyen aşırı realite duygusu ve bunun yolu sayılması icabeden yoğun tasvir gayreti; gerçek şiirin dayanağı olan imajların da yerini işgal etmekle, bu şiir sanki ikinci bir darbe daha almış gibi görünür.

Âkif'in bazı şiirlerini bu arzu edilmez sonuca doğru sevkeden, ne yazık ki onun ahlâkçılığı ve hepimizin merbûtu bulunduğumuz yüksek idealizmdir. Servet-i Fünûn'un batıdan, Âkif'in ise doğudan yani Sâdi'den yola çıkarak vardığı bu sonuç, zaman zaman aynı noktada çakışır. Burada Tevfik Fikret'in *Balıkçılar* vs. şiirleri hatırda tutulmalıdır.

Ancak zamanın bezgin ve bunalmış muhiti bu şiirdeki aşka, ahlâk ve iman telkinine, yılmaz mücadele azmine kolayca kendisini teslim etmiş, beğenmiş ve hâlâ daha hakim olan Servet-i Fünûn telâkkileri ile de her edebî zevk tarafından takdir edilmiştir. Zamanın dergileri gözden geçirildiğinde, edebiyat otoritelerinden her birinin bu şiir hakkındaki imrenişlerini okuruz. Az önce de belirttiğimiz gibi kâh Servet-i Fünûn'dan kalma edebî telâkkiler, kâh Balkan bozgunu ve Cihan savaşı şartları içinde kendilerinde bulmadıkları bir ideal aşkını görmekle, çok küçük batıcı bir mülhid grup hariç devrin aydınları bu şiire şiddetli bir prestij duydular. Yani merhumun şiiri, kendi zamanı içinde sağlam bir tenkitle karşılaşmadı. Onun kendisi ve şiiri hakkında yazılanlar, yoğun bir gıpta olarak özetlenebilir. Bu şiirdeki aşk, ümit, ideal yüksekliği ve iman karşısında hemen herkes küçülüyor, zafiyetini duyuyor ve neticede de son derece samimi bir yüceltme mekanizması kendiliğinden devreye girmiş oluyordu.

Fakat bizce Âkif'in asıl şiiri sırf burası değildir. Nedense, o zamandan beri bu şiir, hep o *manzûm-hikâye* tarafıyla, realiteyi kavrama ve kucaklama tarafıyla izah edilir oldu. Yani kendi zamanındaki değer ve ölçülere ve edebî telâkkilerin değişmezliğine olan itimat ne sarsılmış, ne de yenilenmeye ihtiyaç duyulmuştu.

İnsanı bu ölçülerden kuşkuya düşürmeyen taraf, merhumun bütün şiirini saran, kucaklayan ızdırap olur. Edebiyatımızda Fuzûli'den sonra ızdırabı umûmileştiren, onu mâşeri bir vicdana dönüştüren ikinci bir şiir kaydedilemez. Fuzûli'de tek insanın ızdırabı, tek tek bütün insanların, yani mücerret insanlığın ızdırabına dönüşür. Yani onda gördüğümüz hasret ve yücelme iştiyakı, varlığın kesretinden ruhun istiklâlini temin yolundaki bir gay-

retten, bunun zorluk ve imkânsızlığından beslenir. Bu yolda insan ruhunun duyduğu aşkla, kesretten doğan tezat, sadece Fuzûli'nin değil bütün insanlığın ezeli hikâyesi olup çıkar.

Ne var ki Âkif'in ızdırabı ilk anda *ben-merkezli* bir ızdırab olarak gözükmez. Namık Kemal'in "Kendi derdi gönlümün billâh gelmez yâdıma" dediği gibi, o da kendisini ihmal ile önce *rezâil-i içtimâiyemiz*'e, arkasından millet ve ümmet kavramları içine dahil edilebilecek bir bütünlüğün giriftar olduğu hastalık, fakirlik, ahlâki düşkünlük, taklitçilik, din zafiyeti vs. gibi hallere karşı duyduğu acıyı dile getirir. Yani kendi dışındaki bir insanın ve muhitin ızdırabına sahip çıkar, onun kendini mesul bilen bir tercümanı olur. Âkif bu perdede gerçekten bir toplumun mücessem vicdanı gibidir. Onun çizdiği aynada, aydın ve toplum kendini seyretme imkânı bulur. Sonra bu şiir kişi ve toplum boyutunu da aşarak, kendini daha yüksek bir amaca koşar. Osmanlının son şehâmetinin destanı da, mersiyesi de bu şiirde resmedilir. Öyle bir an gelir ki ortadaki *destansı mersiye*, İslâmın yirminci yüzyıl başındaki gurûbunun zemzemeleri olarak algılanır. Fuzûlî'de ruhun istiklâli aşkı ve vahdete erme ihtiyacı ile kesretten doğan bu acı duygusu; Âkif'te yeis nedir bilmeyen bir ümit ve imanla İslâm milletlerinin, hatta daha açık bir ifade ile de İslâmın zevâli karşısındaki bir tezada yaslanır. Fakat bunca feryat ve figana, fedakârlığa rağmen sonuç da bellidir: Koskoca bir hüsran!.. Şairin diliyle söyleyelim:

"Yoktur elemimden şu sağır kubbede bir iz
İnler Safahat'ımdaki hüsran bile sessiz!"

Burası son derece tehlikeli bir noktadır. "Bedrin arslanları"nı hatırlatan bir mücadelenin sonu işte ortada: Dualar müstecâb olmamış, en samimi yakarışlar makes bulmamıştır. Önceki yıllarından tanımadığımız derin bir yeis ve hüsrandır artık şairi kuşatan. Bu bunalmışlık hali bir imanı çözebilir, ruhu yıpratabilir, kalbi karartabilirdi. Yani kendi çağdaşlarında yıllardan beri gördüğümüz bir bedbinliğe Âkif, mütareke içlerinde ve sonrasında kapılabilirdi. Fakat ruhun bu en desteksiz ve karanlık anında, muhakkak ki Âkif korkunç bir sınavdan geçmiş, neticede Rabb'ine en yakın bir mertebeye yükselmiştir. Dolayısıyla dünyaya nizam vermek isteyen bir iradenin çözülüşünü idrâki, bir tükenmeye yol açmayarak bilakis vecidli bir imanî yükselişe inkılâb eder. *Hüsran, Bülbül, Leyla, Hicran, Secde* gibi şiirler, siyasî-maddi planda her şeyin tükendiğini idrak eden şairin, içine girdiği vecit ve istiğrakın derin, melâlli söyleyişleri olurlar.

Zevalini gördüğü İslâmın âtisi artık bir "Leyla"dır, Leyla kadar uzaktadır. Bu noktada, "*ferdâ-yı Mev-ûd*" uğruna dökülen kanlar, artık bir nisbet olarak ileri sürülmekten kaçınılır. Şairin "*Gel ey Leyla*" biçimindeki yakarışları, onu gerçekten bir Mecnûn mertebesine yükseltir: "Gel ey Leyla, gel ey candan yakın cânân, uzaklaşma", "Cemââtler kölendir, Kâbeler haclen… Gel ey Leyla!", "Senin derdinle canlardan geçen Mecnûnla uğraşma!", "Bu nâzın elverir Leyla, in artık bâlâdan/ gibi.

Leylâ sonrası şiirlerinden *Gece*, *Hicran* ve *Secde*'de bütün alemi tecelliler yumağı halinde görür. Sûri mantık bu tecellileri birbirini tamamlayan, biri diğerinin sebebi ve neticesi olarak, yani kâinatı vahdete yönelik bir "devinim" biçiminde idrak edemez. Âkif'in önceki zamanlarında olduğu gibi!.. Fakat işte şimdi fark ediyor ki alem bir "vahdet-gâh"dan ibaretmiş. Onu bize tam aksine "vahşet-zâr" olarak gösteren, insanın ve eşyanın şuuruna

eremediği *hicran*'dır. Görüntüdeki tezatlı hâl, nesneler alemindeki bir değişmeden değil; bizim içimizdeki bir sebepten, geçirdiğimiz bir "iç-inkılâptan" ile gelir. Şaire göre, "Bir bu'd-ı mutlakta her şey; karanlıklar, ışıklar, gölgeler *lebriz-istiğrak*'tır. Bu noktada idrak edilen, kâinatın ezeli zikr ü tesbihidir. Bu bakımdan şair, "Gel ey dünyaların Mevlâsı, Leylâ-yı vicdanım" diye yakardığı alemlerin Rabbine yönelik bir cezbeye vecd içinde iştirak eder. Yani kendini böyle bir cezbenin içinde bulur. Cezbe ise hilkatin zikridir ve *hicran*'ın şiddetinden kuvvet alır.

Şairin derin vecdinin ifadesi olan ve yüksek seviyeli bir lirizme eren bu şiirler, tekrar tekrar okunsa yeridir. Âkif ilk *Safahat*'lardaki şiirleriyle de büyük insandır. Fakat bu parçalardaki ıztırabı derin, vecdli ve mecnûnânedir. Şair kâinatı "kudretin bir vahyi halinde" görerek, "*Leylâ-yı vicdanı*" yolunda gerçek bir faniliğe erer. Bu seviyedeki şiirlerde gördüğümüz, tasavvufun yüksek mertebelerine yönelik, zaman ve mekân kaydından azade cezbeli bir seyahattir. *Safahat*'ın öteki kitaplarındaki uzun hikâyeler içinde de, bu seviyede yüksek şiirlerle zaman zaman karşılaşırız. Ve bizce Âkif'in hilkatindeki asıl şiir işte budur.

Mesela nice yıllar önce kaleme aldığı *Arif Hikmet* mersiyesinde, böyle yüksek bir şiire duyduğu gıptaya işaretler vardır. Ayrıca *Safahat*'taki nice bölümler, ve meselâ "*İstiğrak*" adlı parça bu bakımdan hatırlanmalıdır. Reddettiği divan ve tasavvuf ıstılahlarına, bu son şiirlerinde yer yer tesadüf ederiz. Ama asıl dikkatimizi çeken, yüksek din ve tasavvuf lirizmine Âkif'in eskinin biraz da şematizme dönüşen terminolojisini bırakarak orijinal bir denemeyi gerçekleştirmiş olmasıdır. Başlangıçta tenkit eder gibi olduğumuz şiir tarzında da, bu ara önemli değişiklikler gözlenir: İlk önce hikâye etme, yani vaka anlatma devre dışı kalmaya başlamış, didaktik vaaz uslûbu terk edilmiş ve mısra bütünlüğüne doğru bir kayış gözlenir olmuştur.

Bir ara Âkif'le Fuzûli arasında kurduğumuz ilgi, bu son şiirlerde daha iyi ortaya çıkar ve tam bir çakışmaya dönüşür. Bu, şiirlerin tarzındaki bir müşâbehetten değil, yüksek şiirin kaynağına ortaklaşa erişten ileri gelir. Ne var ki Âkif bu noktaya, uzun maceraların ve mücadelelerin sonunda vardı. Zaten onu bu uzun maceralara sevkeden de yaradılışındaki muztarib taraftır. Büyük dehâlar çoğu zaman ruhlarındaki bu asalete uzun çileler, fedakârlıklar sonunda ancak erebiliyorlar. Âkif'in uzun mücadelesi de, aslında hilkatindeki hakikati kovalamaktan, yakalamak arzusundan başka bir şey değildi.

Mehmet Âkif Ersoy'un Şiirinde Kosova ve Arnavutlar

Abdullah HAMİDİ
Prof. Dr., Priştine Üniversitesi

Mehmet Âkif Ersoy Türk edebiyatının en önemli şairlerinden biri, Türk milli marşın yazarı, *Sirat-ı Müstakim* dergisinin muharriri, birkaç dili (Arapça, Farsça, Fransızca) çok iyi bilen kişiydi. Yüksek ahlak değerlerle donatan insan, insan ve milli karaktere sahip olan, sosyal ve siyasal çeşitli büyük savaşları yaşamıştır. Kısaca Mehmet Âkif Türk milli şairi sayılmaktadır. Böylece, Mehmet Âkif'in vefatının 50. yılında *Tercüman*'ın yayınladığı kitabın önsözünde Kemal Ilıcak: "Milli şairimiz merhum *Mehmet Âkif Ersoy*'u kaybedeli yarım asıl dolmuş bulunuyor. Fani varlığının aramızdan ayrılmasına rağmen manevî şahsiyeti, imanı, milliyetçiliği ve milletimize yaptığı hizmetler ebediyen yaşayacaktır".[1] der.

Bilindiği gibi, Mehmet Âkif, sanatkâr olduğu kadar aynı zamanda mütefekkir bir insandır. Hem fiilen hem fikren, o ülkenin hemen her meselesi, her derdiyle ilgilenen bir insandı.

1873 İstanbul Fatih'te doğan Mehmet Âkif, Kosova'nın Suşitse köyünde doğan ve tahsilini İpek'te başlayıp İstanbul'da tamamlayan ve Fatih Medresesi'nde müderrisliğe kadar yükselen meşhur alim Tahir Efendi'nin oğludur. Babasından dinî eğitimini alan Mehmet Âkif Rüştiyeyi bitirdikten sonra Mülkiye Baytar Mektebinde gider. Baytar Mektebi'ni birincilikle bitirir; okul ikincisi ise Simon adında bir ermeni gencidir. Başarılarından ötürü Âkif'le Simon, Ziraat Nezareti Umur-i Baytariye Şubesi'nde alıkonulurlar. Böylece memuriyet hayatı başlayan Âkif, asıl vazifesi Nezaret'te olmakla beraber, bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla ilgili olarak Rumeli, Anadolu ve Arabistan'da dört yıl kadar dolaşmış, bu arada imparatorluğun çeşitli bölgelerinde yaşayan insanları, özellikle köylüleri yakından tanımıştır ki, bu tecrübesi ileride çok işine yarayacaktır.[2] Memuriyet gereği dolayısıyla baba ocağı İpek'i ziyaret ettiğini, hatta akrabalarını bulduğunu ve onları yakından tanıdığını sanılmaktadır.

Bilindiği gibi Türk toplumun en sıkıntılı günlerini Âkif'in yaşadığı dönemde geçirmiştir. İstibdat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönem-

1 Kemal ILICAK, *Mehmet Âkif ve Safahat,* Tercüman, İstanbul, 1986, Önsöz, s. 3.

2 *Mehmed Âkif ve Safahat*, Beşir Ayvazoğlu başkanlığında bir araştırma ekibi tarafından hazırlanmıştır, Tercüman Tesisleri'nde dizilmiş ve basılmıştır, İstanbul , 1986, s. 8

lerini yaşamış olan Âkif, hadsiz hesapsız kalkışlar, yıkılışlar, ihanetler ve sefaletlerle karşılaşmıştır. Dolayısıyla onun hem şiirleri hem de nesirleri söz konusu dönemin maddi ve manevi bir panoraması hükmündedir. O, kendi edebiyat ürünleriyle halkı eğitmek istiyor, onu karşılaştığı durumu, sıkıntıları ve problemleri hakkında haberdar etmek istiyor ki onların üzerinden mümkün olduğu kadar daha az akıbetlerle geçsinler. Normal olarak onun nasihatleri daha çok dinî nasihatlerdir; çünkü onun hitap ettiği topluluk de dinî – İslamî topluluktur. Malum ki onun işlediği konular o dönemde toplum için güncel olmalarının yanı sıra günümüzde de güncelliklerini kaybetmemişlerdir; çünkü onun şiirlerinden çıkan nasihatler evrensel nasihatleridir.

Âkifi'in ilgilendiği şey İslâmcılık ve bu fikirleri yaymak ve aynı zamanda uyuyan Müslümanları uyandırmaktır. Ancak "Meşrutiyet'in" getirdiği fikir hürriyeti, Müslüman Arap ülkelerinde de milliyetçilik akımlarının uyanmasına sebep olur ve "Artık Âkif'in feryatları, birlik çağrıları ve "tefrika"dan şikayetleri boşlukta kaybolacak, hiçbir yansıma bulmayacaktır. Her şeye rağmen ümidini kaybetmeyen Âkif, önce 31 Mart hadisesi, ardından Arnavutluk isyanı, derken Balkan harbiyle derinden yaralanmıştır. Denilebilir ki, Devleti Aliye'nin trajik çöküşünü hiç kimse onun kadar bütün hücreleriyle yaşamamış, kaybedilen şeylere onun kadar ağlamamıştır".[3]

1913'te Balkan Harbi'nin acılarıyla yazdığı şiirleri "Hakkın Sesleri" adlı kitabında toplamıştır. Âkif'in o yıllarda sadece şiirleri, makaleleri değil, vaazlarıyla da halkı uyandırmak için cami kürsülerinde feryat etmiştir. Ve belki en heyecanlı ve böyle samimi feryatlarla dolu olan şiiri, baba ocağı Kosova'nın faciasını terennüm ettiği şiirdir.

Bu münasebetle o zamanki toplumun tasviri için büyük katkısı olan Mehmet Âkif'in bu şiirini ele alacağız.

Diğer şiirlerin çoğu gibi Kosova'ya ait bu şiir de güçlü bir sosyal ve kahramanlık motifi taşımaktadır. Mehmet Âkif bu motifi güçlü sanatsal bir üslupla işlemiştir.

Bu manzumeyi çok acı feryatlarla başlar, çünkü baba ocağı olan Arnavutluk yanıyor, hem de bu sefer çok feci yanıyor ve kimse imdadına koşmadığı için ölü babasından yardım istiyor:

Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,
Bak, nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!
Diriler koşmadı imdâdına, sen bari yetiş …
Arnavutluk yanıyor …Hem bu sefer pek müthiş!

(Safahat, Üçüncü Kitap, s. 203)[4]

Bu felaket komşu ülkeler Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan'dan geliyordu ve çeşitli işkencelerle ve katliamla üç milyon Arnavut'a eziyet ediyorlardı. Şair gittiği her yerde gözünü önüne yalnız kanlı ova olarak nitelediği vefasız Kosova'yı görüyordu:

3 *Mehmed Âkif ve Safahat,* Tercüman, İstanbul, 1986, s. 22-23.

4 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* 14 Baski, Istanbul, 1981.

Nerede olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova …
Sen misin, yoksa hayâlin mi? Vefasız Kosova!

Hem de nasıl bir felaket, nasıl bir yangın, nasıl bir tufan ki Âkif'in feryatlara boğulduğu ve sesinin dozunun gittikçe yükseldiği görülür:

O ne yangın ki: ocak kalmadı söndürmediği!
O ne tûfan ki: yakıp yıktı bütün vâdiyi!

Keza sanat bakımında çok uygun mısralarla yanmış baba ocağı ve kardeşlerin katliamı için kendi duygularını heyecanla ifade ediyor ve bu şekilde şair, Arnavut halkının acılarının bir parçası oluyordu. Âkif, Arnavutların birliğini istiyor; ama istediği bu birlik kavmiyet adına değil, milliyet adına olacaktı:

Fikri kavmiyyet-i tel'in ediyor peygamber.
En büyük düşmanıdır ruh-ı Nebî tefrikanın
Adı batsın onu Islam'a sokan kaltabanın!

Mehmet Âkif bu manzumede etkileyici bir hitabetle Arnavutlara karşı uygulanan şiddeti tasvir ederken o zamanınki gerçeği ifade eder, Arnavutların yoksulluk sosyal durumunu gerçek bir biçimde tasvir ederken Jön Türklerin ve birkaç Avrupa devletinin Arnavutlara karşı uyguladıkları siyaseti tenkit ediyordu. Bu yüzden de o, merhum babasından da vatanın sefalet içindeki durumunu ve Arnavutların özgürlük emellerini görmek için kalkmasını talep ediyordu. Nitekim bu manzume Âkif çok genç yaşındayken ölen babasına olan hasretini de ifade ediyor:

Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın
Olacak mıydı feda hırsına üç kaltabanın?
Dedemin sürdüğü can ektiği toprak gitti …
Öyle bir gitti ki hem; bir daha gelmez ebedî!
Ne olurdun bunu kalkıp da göreydin acaba?

Ve bu şiir sona yaklaşırken Âkif Müslümanların durumunu ele alıyor, onların parçalanmasını tenkit e diyor ve *"Artık ey millet-i merhûme, sabah oldu uyan!"* derken onların asırlık uykusundan uyanmasına ve memleketin acil meseleleriyle ilgilenmesini talep ediyor. Sonra "Medeniyet" derken Avrupa medeniyeti kast ediyor ve Avrupalıların niyetlerini ortaya koyuyor:

"Medeniyyet"! size çoktan beridir diş biliyor;
Evvelâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor.

Onun öfkesi büyük, memleketinin mesut olacağına inanan adamın bu imanı sarsan felaketlerle karşılaştığı zaman, içinde saklayamadığı isyanlardır. Ve bunu ispatlamak için bir Arnavut olarak Arnavutların durumuna atıfta bulunarak şiirin son mısraları söylüyor:

Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,
Ne bu şûrîde siyâset, ne bu fâsid dâva?
Görmüyor gittiği yanlış yolu, zanım, çoğunuz…

Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!
Bunu benden duyunuz, ben ki evet, Arnavudum …
Başka bir şey diyemem… Işte perişân yurdum!...

Türkiye'de doğmasına rağmen, o gururla Arnavut olduğunu vurguluyor. Aslen bu bölgeden olduğunu baba ocağına hitap ettiği mısralarla ispat etti. Ve onun vatanperverliği İstiklâl Marşı, Çanakkale gibi manzumelerin yan ısıra Kosova'ya atfettiği manzumeden de anlaşılıyor.

Yaşadığı dönemde İstanbul'da birkaç Arnavut aydın da faaliyetlerini sürdürüyordu. Onun fikir ve sanat adamlığı çapında ancak Şemsettin Sami zikredilebilir. Ne yazık ki Arnavut kamuoyunu için bilinmeyen bir kişi olarak kaldı. Bunun nedeni de eserlerini Osmanlı Türkçesiyle yazmış ve şairin ideolojisinden kaynaklanıyor olması gerekir.

Buna rağmen Mehmet Âkif, Osmanlı kültürüne büyük eser veren ve Arnavut kültüründe hak ettikleri yerini hala alamayan Arnavut yazarların o kısmını temsil eden bir sembol olarak sayılabilir.

Biz Arnavutlar 500 yıl gibi uzun bir süre Türk halkları ile aynı devlet içinde yaşadık. Ortak bir kültürü, ortak bir mirası paylaştık. Ama biz Arnavutlar o mirası çok az tanıyoruz. Ve o mirası ihmal ederek sanat ve bilimin o büyük payını bir kenara bırakarak kendilerimize haksızlık ediyoruz. Çünkü bu miras kültürümüzü zenginleştirerek geçmişimize ışık tutacaktır. Bu doğruluda Safahat'in Arnavutça çevirisini[5] de anlamamız gerek.

Mehmet Âkif'in düşünce dünyası çok derin. Dolayısıyla böyle vaktin sınırlı olduğu bir toplantıda onun duygu ve düşünce dünyasındaki temel meselelere daha fazla eğilmek mümkün olamayacaktır. Şimdilik bu kadarla iktifâ ediyor ve hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Kaynakça

1. Mehmed Âkif ve Safahat, Beşir Ayvazoğlu başkanlığında bir araştırma ekibi tarafından hazırlanmıştır, Tercüman Tesisleri'nde dizilmiş ve basılmıştır, İstanbul, 1986.
2. Mehmed Âkif Ersoy, Safahat, 14 Baskı, İstanbul, 1981.
3. Mehmet Âkif Ersoj, Fletët, Logos – A, Shkup 2006, f. 642.
4. Süleyman Nazif, Mehmet Âkif, İstanbul, 1971.
5. Myxhahid Korça, Fjalor shqip-turqisht / Türkçe- Arnavutça Sözlük, Logos – A, Shkup, 2009.

5 Mehmet Âkif Ersoj, Fletët, Logos – A, Shkup 2006, f. 642.

Hatıra Kitaplarında İstiklâl Marşı

Mustafa ÖZÇELİK
Yazar

Mehmet Âkif'in şiirleri arasında özel bir yerde duran İstiklâl Marşı, Âkif'le ilgili (biyografi, monografi, inceleme…)hemen her tür eserde hakkında mutlaka bilgi verilen bir şiirdir. İstiklâl Marşı'na duyulan ihtiyaçla başlayan bu satırlar; marşla ilgili açılan yarışma, Âkif'in marşı yazmaya ikna edilmesi, meclisteki görüşmeler, diğer eserler arasından milli marş olarak seçilmesi, Âkif'in ödülü kabul etmemesi, bestelenmesi, hakkında ilk günden bugüne yapılan tartışmalar… bu kitaplardaki İstiklâl Marşı bahsinin ana başlıklarını teşkil eder.

İstiklâl Marşı, sonradan müstakil eserlerin de konusu olmuş ve marşın bütün hikâyesini ayrıntılı bir şekilde ele alan kitaplar da yayımlanmıştır.[1] Yine aynı şekilde İstiklâl Marşı ile ilgili müstakil makaleler de yazılmıştır.[2] Bütün bunlar, gerek Âkif'in gerekse İstiklâl Marşı'nın bu millet için büyük bir değer ve önem taşıdığının da bir göstergesidir.

İstiklâl Marşı'nın konu olarak işlendiği kitaplar, yalnızca bunlarla da sınırlı değildir. O devirde yaşayan ve bu olayın tanıkları arasında bulunan pek çok yazarın hatıralarını anlattıkları eserlerde de İstiklâl Marşı'na yer verdiklerini görmekteyiz. Bunlar, birinci elden verilen bilgiler olduğu için şüphesiz daha büyük önem taşırlar. Diğer yandan, bu tür eserler; İstiklâl Marşı ile ilgili olarak sonradan yazılmış

1 Bu türdeki kitaplardan bazıları şunlardır.: Kerim Yund, İstiklâl Marşı Bilgisi(19619, İsa Kocakaplan, İstiklâl Marşımız ve Mehmet Âkif, (2005), Ali Kaytancı, İstiklâl Marşımız ve Milli Ruh(1972), Muhiddin Nalbandoğlu, İstiklâl Marşımızın Tarihi(1964), Beşir Ayvazoğlu, İstiklâl Marşı, Tarihi ve Manası(1986), Rıdvan Canım/Ethem Çalık, Mehmet Âkif ver İstiklâl Marşı(1995), Yaşar Çağbayır, İstiklâl Marşının Tahlili(1998), Hikmet Sami Türk, İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif(2004), Mustafa Özçelik(Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı(2005)

2 Bu makalelere örnek olarak şunları analım: Faruk Kadri Timurtaş, İstiklâl Marşı ve Mehmed Âkif, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, sy. 62 İst. 2002,, Ertan Ünal, İstiklâl Marşımızın Doğduğu Gün, Popüler tarih dergisi sy. 19, İst. 2002, Emin Işık İstiklâl marşı Üzerinde Düşünceler, Kubbealtı Akademi, sy.3 İst. 1987, Mehmet Kaplan, İstiklâl Marşı, Milli Kültür sy. 9 Ank.1977, Orhan Okay, İstiklâl Marşı DİA İst. 2001, Hasibe Mazıoğlu, Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı, Milli Eğitim dergisi, sy. 70 Ank. 1986, Ayhan Songar, İstiklâl Marşımızın Pskanalizi, Türk Edebiyatı, Mart 1983 sy. 11

kitaplara da kaynaklık teşkil etmişlerdir. İşte bu yüzden bu kitaplara topluca bakmak, anlatılan hatıralardaki, benzer ve farklı yönleri belirlemek İstiklâl Marşı hakkındaki bilgi ve yorumlarımızın daha sağlıklı yapılabilmesi açısından önem taşımaktadır.

A-Doğrudan Mehmet Âkif'i konu alan eserler:

Bu eserler konu olarak Mehmet Âkif'i ele alırlar. Dolayısıyla bu bağlam içinde İstiklal marşı'na da yer veren kitaplardır. Bu kitaplarda İstiklâl Marşı'nın aldığı yer, eserlere göre değişiklik göstermektedir. Bu konudaki en geniş malumata H. Basri Çantay'ın "Âkifname" kitabında rastlarız. Eşref Edib'in Mehmed Âkif, Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları adını taşıyan kitabı da marş konusunun geniş biçimd eyer aldığı bir eserdir. M. Emin Erişilgil'in bütünüyle Âkif'i anlattığı "Bir İslamcı Şairin Romanı" isimli eserinde de İstiklâl Marşı'na bir bölüm ayrılmıştır.

Âkif'le dolayısıyla İstiklâl Marşı'yla ilgili hatıra kitaplarından biri de Âkif'in yakın dostlarından Mithat Cemal Kuntay'ın "Mehmet Âkif Ersoy, Hayatı, Seciyesi, Sanatı" isimli kitabıdır. Bu tür kitaplardan biri de Mehmet Âkif'in oğlu Emin Ersoy'a ait olanıdır. 1948 yılında Cemal Kutay'ın çıkardığı Millet mecmuasında neşredilen bu hatıralar, daha sonra Kuntay'ın "Necid Çöllerinde Mehmet Âkif" kitabında yer almış, aynı hatıralar eklerle zenginleştirilerek 2010'da Y. Turan Günaydın tarafından "Babam Mehmet Âkif İstiklâl Harbi Hatıraları" adıyla yayımlanmıştır.

Bu beş hatıra kitabı, hem Mehmet Âkif hem de İstiklâl Marşı konusunda kaynak niteliği taşırlar. Bunlar arasında Eşref Edip'le Çantay'ın kitabı verdikleri malumatın genişliği bakımından öne çıkarlar. Eşref Edib, Âkif'in adeta her şeyini kayda geçiren bir isimdir. İstiklâl Marşı'nın yazıldığı yıllarda da birliktedirler. Çantay da Âkif'in çok yakın bir dostudur. Parlamenter olarak aynı mecliste görev yapmışlardır. Dahası; Çantay, İstiklâl Marşı meselesinin başından sonuna kadar içinde olan bir isimdir. Diğer yandan Erişilgil de Âkif'i yakından tanıyan bir isimdir. Baytarlık dairesinde bir süre birlikte çalışmışlardır. Dolayısıyla o da birinci elden bilgiler veren tanıklar arasındadır. Kuntay da Âkif'in yakın dostudur. Oğlu da Milli Mücadele yıllarında babasının yanında bulunmuştur.

B-Âkif ve İstiklâl Marşının bölüm olarak yer aldığı eserler:

Bu tür eserlerin asıl konusu Mehmet Âkif ve İstiklal marşı değildir. Yazarlarının yaşadıkları döneme ilişkin çeşitli hatıraları yer alır. İşte bu tür hatıralardan bir de Mehmet Âkif'e ve istiklal Marşı'yla ilgilidir.

Bu tür eserlerin başında Mahir İz'in, "Yılların İzi" adını verdiği hatıra kitabı gelir. Eserde"İstiklâl Marşı'nın yazılması" başlığı altında bir bölüm bulunmaktadır. Yazar, bu bölümün ardından 724 şiir arasında seçilen 6 şiirin metnini de kitabına koymuştur. Yazarın I. TBMM'deki görevi dolayısıyla devrin olaylarına sahih tanıklığı ve Âkif'in yakın dostlarından olması bu hatıraları önemli kılmaktadır.

Diğer eserler ise İstiklâl Marşı'nın yazılış ve kabul ediliş sürecinde bu konuyla ilgisi olan kişilere aittir. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Mustafa Baydar tarafından hazırlanan "Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları", o dönemde Orta Öğretim Genel Müdürü olan

Kazım Nami Duru'nun "Cumhuriyet Devri Hatıralarım", yine o dönemde İzmit Mebusu olan Hamdi Namık Bey'in "İstiklâl Mucizesi" kitabı, Kazım Karabekir'in "İstiklâl Harbimiz" isimli hatıraları, I. İcra Vekilleri Heyeti içinde genç Türkiye'nin ilk Maarif Vekili (Eğitim Bakanı) olan ve İstiklâl Marşı'nın başlangıç sürecinde yarışma genelgesini hazırlayan Rıza Nur'un "Hayat ve Hatıratım" kitabı, Cumhuriyet dönemi siyaset ve devlet adamlarından Hilmi Uran "Hatıralarım" isimli eseri, I. T.B.M.M. askerî müşavirlerinden Halil Rüstü Bey'in el yazısı ile yazılmış gayrı matbu hatıratı, Orhan Karavelioğlu'nun hazırladığı "Bir Ankara Ailesinin Öyküsü" kitabı bu tür eserlerdendir.

C-Gazete ve dergilerde yer alan hatıralar:

Konu ile ilgili bazı hatıralar ise gazete ve dergilerde yer almıştır. O tarihlerde Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Genel Müdürü olan Yusuf Hikmet Bayur'ın hatıraları, Fethi Tevetoğlu tarafından "Mehmet Âkif'ten Hatıralar" başlığı altında Gazi Eğitim Fakültesi.dergisinin Mehmet Âkif Özel sayısında yayımlanmıştır. Yine Milli Mücadele yıllarının önemli tanıklarından Celal Bayar da kendisiyle 1984 yılında yapılan bir röportajda İstiklâl Marşı'nın Mecliste kabulüyle ilgili hatıralarını anlatmış, bir sayfa tutarındaki bu hatıra metni, Türk Edebiyat dergisinin Mart 1983 tarihli sayısında "Celal Bayar, İstiklâl Marşımızın Mecliste Kabulünü anlatıyor" başlığıyla yayımlanmıştır.

Bu hatıralardan bir kısmı ise Âkif'in aile fertlerine aittir. Âkif'in kızları Cemile Doğrul, Feride Akçor'un ve en küçük kızı Suat ile torunu Selma Argon ve hatıralarına kim gazete ve dergilerde yer almıştır.[3]

Bu konuda adından söz edeceğimiz son örnek ise o dönemde ilk Büyük Millet Meclisi matbaasını kuran ve oraya müdür olan devrin ünlü gazetecilerinden Feridun Kandemir'in, "Dün ve Bugün" dergisinin 36. sayısında (13 Temmuz 1956) "İstiklâl Marşı Nasıl Yapılmıştı?" Başlığı altında yayımlanan hatıralarıdır.

HATIRA KİTAPLARINDAKİ DETAYLAR

Hatıra kitaplarında anlatılanlar bir arada düşünüldüğünde İstiklâl Marşı'nın bütün bir hikayesini öğrenme imkanı bulabilmekteyiz. Şimdi konu ile ilgili anlatılanları kronolojik yöntemle ve belli başlıklar altında ele almaya çalışalım:

Marşa duyulan ihtiyaç

İstiklal Marşı'na neden ihtiyaç duyulmuştur? Bu konuya açıklık getirenlerden biri Eşref Edip'tir. Onun "Kudsi ve mübarek" olarak nitelendirdiği Milli Mücadele günlerinde "Bu mukaddes mücadelenin büyüklüğünü, kudsi heyecanını terennüm edecek, onu gelecek asırlara nakşedecek zaman gelmişti"[4] Bu yüzden Millî Hükümetin İkinci Maarif Vekili olan Hamdullah Suphi Tanrıöver'in de dediği gibi" İstiklâl Savaşında duyulan heyecanı

3 Ayşe Olgun'un Selma Argon'la yaptığı röportaj. Yeni Şafak gazetesi, 3.4.2006, Cemile Doğrul'la İstiklâl Marşı'nın 50. yılı dolayısıyla yapılan röportaj, Hayat Mecmuası 1 Nisan 1971, Yusuf Çağlar, Âkif'in kızı Suat Hanım Anlatıyor, Zaman gazetesi, 28.12.2008

4 Eşref Edib, Mehmed Âkif, Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları s.126

bir sanatkârın kelimeler hâline sokması, yalnız sonraki nesiller için değil. İstiklâl Savaşı devresinde yaşayanlar için de kuvvet kaynağı olacaktı."[5] Şükrü Sökmener ise olayın başka bir gerekçesini şöyle belirtir:"Millî heyecanı koruyacak ve millî azim ve imanı manevî alanda besleyerek zinde halde tutacak, Marseyyez[6] örneğinde bir millî marşı hazırlanması" gerekiyordu.[7]

Milli marş ihtiyacının bir başka gerekçesi ise Kandemir'in anlatımıyla şudur: " Büyük Millet Meclisi açılarak milli hükümet de kurulduktan sonra dost yabancı memleketlerle mümessillikler teatisi gibi temaslar başlayınca milli marş ihtiyacı da bütün bütün kendini gösterdi. Ankara'ya resmen gelen yabancı devletler sefaret heyetleri karşılanırken kendi marşları çalınıyor fakat biz milli marş diye çalacak bir şey bulamadığımızdan müşkül vaziyete düşüyorduk.[8]

Mahmut Goloğlu ise hatıralarında Milli marş ihtiyacı genel arzunun yanı sıra Mustafa Kemal'in şahsi tutumuyla da ilgili olduğu belirtilir: "Yeni bir başkent kurulması yolundaki teklifini kabul ettirememiş olan Mustafa Kemal Paşa, yeni bir devlet düzenine yönelttiği ataklarına devam ediyordu. Ve yeni bir aşama olarak, Millî Mücadele duygu ve çabalarını vicdan ve gönüllere yerleştirip dünyaya duyuracak olan "İstiklâl Marşı" konusunu ele aldırdı" demektedir.[9]

Marşla ilgili ilk teşebbüsler

Atatürk'ün başkanlığındaki İcra vekilleri toplantısında İsmet İnönü, İstiklâl Marşı konusunu açar. Bunun üzerine bir Milli Marşın yazılması ve bestelenmesi noktasına gelinir ve konuyla Maarif Bakanlığının ilgilenmesine karar verilir.[10] Bu kararın ardından ordu adına İsmet İnönü, Maarif Bakanı Rıza Nur'la görüşür.

Hadisenin resmi sürecini o zamanlar İsmet Paşa'nın yaveri olan Şükrü Sökmen Süer, şöyle anlatmaktadır. "O zamanki tabiriyle Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi (Genel Kurmay Başkanı) İsmet Bey (İnönü), Maarif Vekili rahmetli Rıza Nur Bey'i makamında ziyarete gitmişti. Ben de Başyaveri olarak yanında idim. Sayın İnönü bu ziyareti,(…) bir millî marşın hazırlanmasını teklif için yapmıştı, istiklâl Marşı işte bu teşebbüsün neticesidir."[11]

Yarışmanın açılması

İstiklâl Marşı ile ilgili yarışmanın açılış sürecini o dönemde Orta Öğretim Genel Müdürü olan Kazım Nami Duru şöyle anlatmaktadır:"Bir gün Orta Tedrisat Müdürü odasında çalışıyordum. Kalpağımı masamın bir kenarına koymuştum. Kapı açıldı. İçeriye kısa boylu bir Erkân-ı Harbiye Albayı girdi. Onu görünce ayağa kalktım, kalpağımı giydim. "Buyuru-

5 M. Emin Erişilgil, İslamcı Bir Şairin Romanı s.360

6 1792'de yazılmış, 1795 ve 1879'da Fransız milli marşı olarak kabul edilmiştir.

7 Mehmet Çetin, İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif, s.13

8 Feridun Kandemir, İstiklâl Marşı Nasıl Yapılmıştı? Dün ve Bugün, s.36 13 Temmuz 1956 s.

9 Mahmut Goloğlu, Cumhuriyete Doğru, s.113

10 Mehmet Önder , İstiklâl Marşı Hatıraları, Türk Edebiyatı aralık 1986 sayı 158, s.34

11 Muhiddin Nalbandoğlu, İstiklâl Marşımızın Tarihi Nalbant, s.55

nuz" dedim. Bu zat "Ben Garp Cephesi Erkân-ı Harp Reisi İsmet" dedi. Kendisini masanın önündeki iskemleye buyur ettim. Oturdu."Beni size Doktor Rıza Nur Bey gönderdi. Orduca karar verdik. Bir İstiklâl marşı istiyoruz. Bunun güftesini, bestesini ayrı ayrı müsabakaya korsunuz. Her birini kazanana beşer yüz lira vereceğiz" dedi. Emirlerini hemen yapacağımı söyledim; o da kalktı, gitti"[12]

İsmet Paşa ile Kazım Nami Duru'nun görüşmelerinin ardından bir tamimle yarışma şartları valiliklere ve basın yoluyla da kamuoyuna duyurulur. Hakimiyet-i Milliye'de (7 Kasım 1920) "Türk Şairlerinin Nazar-ı Dikkatine/Maarif Vekaletinden" başlıklı bir ilanla şairlere ayrıca bir çağrı yapılır. Ve eserlerin 23 Aralık 1920'de Maarif vekaletince edebi bir heyet tarafından seçileceği ve kazanana 500 lira mükafat verileceği duyurulur.[13]

Süreç nasıl işledi?

Müsabaka ilanını takiben bu konu ile ilgili Mecliste bir encümen kurulur. Bu arada yarışma için Çantay'ın ifadesiyle"Aradan kısa bir zaman geçtikten sonra Vekâlete bir çok marşlar gelmeye başlamıştır."[14] İlanda, yarışma süresinin iki ay olduğu ve 23 Aralık 1920'de sona ereceği bildirilmiştir. Bu esnada Rıza Nur yerine H. Suphi Maarif bakanı olur. Dolayısıyla uygulamayı bundan böyle o yürütecektir. Bakan değişikliği sebebiyle süre bir ay daha uzatılır.

Marş yarışmasına ilgi, oldukça büyük olmuştur. Eşref Edib, bu durumu "Her taraftan güzel şiirler yağmağa başladı. 724 parça şiir geldi."[15] Sözleriyle bunu belirtir. Bu 724 rakamı yarışmaya bu sayıda şiirin katıldığı şeklinde ortak bir kanaat halini almıştır.

724 sayısı esas alınacak olursa Âkif'inkinin bu sayının dışında olduğu, onunkiyle birlikte sayının 725 olduğunu söylemek gerekecektir.[16] Diğer yandan; 724 rakamı Eşref Edip'ten itibaren hep tekrarlanır. Fakat, bu sayıya kuşkuyla yaklaşanlar da vardır.[17]

Kimler katıldı?

Gelen şiirler arasında devrin ünlü şairlerine ait şiirler yoktur. Feridun Kandemir bu durumu onların İstanbul'da olmasına bağlar. "Devrin şair ve edip olarak tanınanların hepsi

---

12 Kazım Nami Duru, Cumhuriyet Devri Hatıralarım, s. 5

13 F. Abdullah Tansel, Mehmed Âkif Ersoy, s.96

14 Hasan Basri Çantay, Âkifname, s.81

15 Eşref Edib, Mehmed Âkif, Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları, s.126

16 Kamil Yeşil, İstiklâl Marşı yazma yarışmasına kaç (büyük) şairimiz katıldı? başlıklı yazısında." İstiklâl Marşı'nın yazıldığı yıllara bir bakalım. Edebiyat ve fikir dünyası birbirinden birikimli, ünlü romancı, öykücü ve şairlerden başka edebî bir ürüne imza atmakla başlayan gazetecileri de saysak ve o dönemde Anadolu'da yaşayan saz ve halk şairlerini de ilave etsek gene de 724 kişiye ulaşamıyoruz. Bu yarışmaya bazı şairlerin iki eserle katıldığını varsaysak bile bu rakama ulaşılması gene de zor görünmektedir. O zaman sormadan geçmeyelim: Acaba İstiklâl Marşı Yazma Müsabakası'na gerçekten 724 şair/şiir katılmış mıdır? Doğrusu, bu sorunun açıklığa kavuşması, cevabını bulması gerekir. Yazının tamamı için bkn. Milli Gazete, 22.12. 2005

17 Muhiddin Nalbandoğlu,: İstiklâl Marşımızın Tarihi, s..59-60). Zeki Saruhan da öyle düşünür: " "Bu sayıyı kuşkuyla karşılamak gerekir. Aksini düşündürecek bir kanıt da vardır. Rıza Nur, kendisi Ankara'da iken yarışmaya otuz kadar güfte geldiğini yazıyor ki, kendisi Ankara'dan Moskova'ya hareket ettiği 4 Aralık 1920'ye yani katılımı için verilen 23 Aralık tarihinden 19 gün öncesine kadar Ankara'dadır. İlanın gazetelerde yayımlanışının üzerinden bir ay 9 gün geçmiştir. 4 Aralıktan 23 Aralık'a kadar hatta bu tarihten marşın Mehmet Âkif'e ısmarlandığı 5 Şubat 1921 e kadar yeni güftelerin geldiğini varsaysak bile 724 sayısı inandırıcı değildir. M. Emin Erişilgil, İslamcı Bir Şairin Romanı, s. 15

Abdülhak Hamid, Yahya Kemal, Faruk Nafiz, Süleyman Nazif, Faik Ali, Cenap Şahabettin, Yusuf Ziya, Orhan Seyfi, Enis Behiç, Yakup Kadri.. hepsi hepsi Ankara'dan ve Anadolu'dan uzakta, İstanbul'da bulunuyorlardı."[18]

Bu durum karşısında, milletvekilleri harekete geçer. Kandemir bu durumu şöyle anlatır:" Bu sebeple İş başa düşmüştü. Her hususta olduğu gibi bunda da ister istemez yağımızla kavrularak neticeye varmak zorunda idik. Bu zaruret milletvekillerini harekete getirdi. Zaten bütün Ankara'da eli kalem tutan aydın namına kim varsa Meclis çatısı altında toplanmıştı. Aralarında öteden beri şairliğe heveslenmiş hatta bir sürü şiirler yazmış olanlar da yok değildi. Derhal kolları sıvadılar. Başta Bolu mebusu Tunalı Hilmi Bey olmak üzere yarım düzineye yakın milletvekili faaliyete geçti. Kısa bir zamanda yazdıklarını Maarif vekili Hamdullah Suphi'ye sundular. O da bunları meclise getirdi. Umumi heyete arz etti." [19]

Finale kaç şiir kaldı?

"Secici kurulda bulunan Hüseyin Suad'a göre imzasız üç şiir finale kalır. Âkif'in şiirinde de imza olmadığı halde hemen tanınır ve o şiiri seçerler. H. Suphi ise 1 Mart 1921 deki ilk görüşmede "Yedi tanesi en fazla evsafı haiz olarak görülmüş ve ayrılmıştır" der. Bilinenler finale kalan 6 şiirdir. Bunlar da Ali Suavi.(A.S rumuzuyla), Hüseyin Suad (Yalçın) Kemaleddin Kami, (Kamu), İskender Haki, Muhittin Baha Bey (Bursa Milletvekili.Yarışmaya (M) rumuzu ile katılmış, ancak müzakereler esnasında şiirini geri çekmiştir.), Mehmed Muhsin[20].

Mehmet Âkif'in "İstiklâl Marşı" şiirini Bakanlığa göndermesinden sonra, Meclis'te bu konu için kurulan Edebiyat Heyeti'nce, Âkif'inki de dahil üç eser seçilerek Bakan Hamdullah Suphi tarafından, cephede askerlere okunmak üzere ordu komutanlıklarına gönderilmiş; beğenilen eserin bildirilmesi istenmiştir. [21]

Âkif neden girmedi?

Gelen şiirler arasında Âkif'inkinin olmaması H. Suphi'nin dikkatini çekmiş ve daha da önemlisi bunun sebebini merak etmiştir.:. "Vekilin asıl merak ettiği nokta, Âkif'in bu müsabakaya katılmamasının sebebiydi."[22] Çünkü, hem bu tür bir şiiri Âkif'in yazabileceğini bilmekte hem de onun milli meselelerle ilgili hassasiyetini bildiği için şiir gönderebileceğini düşünmektedir.

Mehmet Âkif'in bu müsabakaya vaat edilen ödül dolayısıyla katılmak istemediği kay-

18 Kandemir, İstiklâl Marşı Nasıl Yapılmıştı? Dün ve Bugün, s.36 13 Temmuz 1956 s. Bu şiirler Çetinin kitabında da var s.14-15

19 Kandemir, İstiklâl Marşı Nasıl Yapılmıştı? Dün ve Bugün, s.36 13 Temmuz 1956 s. Bu şiirler Çetinin kitabında da var s.14-15

20 Mahir İz, bu isimleri Meclis Zabıt kâtipliğinde bulunmuş olan İhsan Kaftangil'in hususi koleksiyonunda mevcut matbu nüshadan aynen naklediyorum, demektedir. Mahir İz, Yılların İzi, s. 129

21 Muhiddin Nalbantoğlu, İstiklal Marşımızın Tarihi, s. 105

22 Erişilgil, M. Emin, İslamcı Bir Şairin Romanı, s.360

nakların ortak kanaatidir.[23] Ama bu duruma ilave iki sebepten daha bahsetmek gerekir. Bunlardan biri Âkif'in milletvekili oluşu, diğeri de bunun bir yarışma biçiminde olmasıdır. Mahir İz'in "Ben mebusum, müsabakaya iştirak etmem, ayrıca yazarım".[24] Şeklinde aktardığı bilgi Âkif'in bu düşüncesini ortaya koymaktadır. Çantay'ın anlattıkları ise durumun diğer tarafını açıklamaktadır: "Bu marşın onun tarafından yazılmasını kendisine söylendiğinde " Ben ne müsabakaya girerim, ne de «caize» alırım!., cevâbını vermişti. Ben ricâlarımı tekrar ettikçe o da aynı sözünü söylüyor ve " Bırak yazsınlar. Ben bu yaştan sonra yarışa mı çıkacağım, ayıp değil mi?" diyordu. [25]

Nasıl ikna edildi?

Böyle bir marşı ancak Âkif'in yazabileceğine inanan H. Suphi, hiç vakit geçirmeden bu meseleye bir çare aramaya yani Âkif'i ikna etmenin bir yolunu bulmaya çalışır. Bu konuda en tafsilatlı bilgi Hazan Basri Çantay'ın hatıralarında bulunmaktadır. Çantay, başından beri böyle bir marşı Âkif'in yazmasını istemekte ve kendisini bu konuda teşvik etmekte fakat malum sebepler yüzünden ikna edememektedir. Bir gün mecliste H. Suphi yanına gelerek "Şimdiye kadar 500'den fazla marş geldi. Ben hiç birini beğenmedim. Üstad'ı ikna edemez misin?" demesi üzerine Çantay da "Âkif Bey müsabaka şeklini ve ikrâmiyeyi kabul etmiyor, eğer buna bir çâre ve bir şekil bulursanız yazdırmaya çalışırım."[26]cevabını verir.

Bunun üzerine Âkif'e verilmek üzere bu husustaki endişesinin giderileceği konusunda teminat veren bir tezkere yazar. Çantay'ın bundan sonrası için söyledikleri özetle şöyledir. Bir meclis toplantısı esnasında Âkif'le yan yana otururken Çantay, göstermelik şekilde bir şeyler düşündüğü ve yazdığı havasını verir. Âkif, ne düşündüğünü ne yazdığını sorar. O da İstiklâl Marşı der. Gelen şiirlerin beğenilmediğini böyle bir marşın mutlaka yazılması gerektiğini, bu konudaki endişelerin giderileceğini söyler. H. Suphi ile olan görüşmelerinde söz eder ve ona Âkif'i ikna edeceğine ve yazdıracağına dair söz verdiğini belirtir. Âkif, tekrar tekrar söz mü verdin sorularına hep aynı cevabı alınca Çantay'ın elindeki kâğıt ve kalemi alarak marşı yazmaya başlar.[27]

Tanrıöver'in tezkeresine gelince Çantay "Marş yazıldıktan sonra tezkireyi de göstermiştim."[28] Demektedir. Buna göre; Âkif, tezkereyi daha sonra görmüştür. Öyleyse onun bu kabulünde asıl etkili olan iki konu daha vardır. Birisi, söz meselesi, diğeri de memleketin marşa duyduğu ihtiyaçtır. Bu iki durum, Âkif'in karakteristik özelliklerini vermesi bakımından önemli bir ayrıntı olarak görülmelidir.[29]

Erişilgil ise "Âkif, bu mektubu alınca onu iki defa okudu. Kendi kendine «demek ki Maarif Vekilince son çare benim yazmam imiş. Ben bir şey yazmazsam memleketi muhtaç

23 Eşref Edib, Mehmed Âkif, Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları s. 127

24 Mahir İz, Yılların İzi, s.128

25 Hasan Basri Çantay, Âkifname s. 81

26 Hasan Basri Çantay, Âkifname s. 82

27 Hasan Basri Çantay, Âkifname 82-83

28 Hasan Basri Çantay, Âkifname, s.83

29 Hasan Basri Çantay, Âkifname s.81-83

olduğu telkin ve tehyic vasıtasından mahrum etmiş oturmuşum; o halde bunu yazmak benim için bir vazifedir» dedi ve Tekke odasına çekilerek İstiklâl Marşı'nı yazıyordu."[30] Demektedir. Bu ifadeler Çantay'ınkinin aksine Âkif'in tezkireyi marşı yazmadan gördüğünü, iki defa okuduğunu ve marşı yazmayı bir vazife telakki edip tekkedeki odasına çekilerek İstiklâl Marşı'nı yazmaya başladığını göstermektedir.[31]

Nerede yazdı?

Kaynakların çoğunda İstiklâl Marşı'nın Taceddin Dergâhı'nda yazıldığı belirtilir. "Üstad Tâceddin Dergâhı'nın odasına kapandı, o günkü heyecanlardan ilham alarak "İstiklâl Marşı"nı yazdı.[32] Bu bilgi elbette doğrudur fakat eksik bir yanı vardır. İşte onu hatıra kitaplarından öğreniyoruz. Buna göre asıl mekân Taceddin Dergâhı'dır. Fakat Âkif, şiiri üzerinde çalışmayı bu mekân dışında da sürdürmüştür.

Bu yerlerden en önemlisi Meclis'tir. Çantay'ın "Meclis müzâkere ile meşgul, Âkif marş yazmakla" diyerek marşın yazıldığı mekanlardan birinin de meclis olduğunu söyler.[33] Ayrıca zaman zaman uğradığı gazete idarehaneleri ve gittiği diğer yerler de Âkif'in marşla meşgul olduğu mekânlardır. O zamanlar Hakimiyet-i Milliye'nin müdürü olan Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu, Âkif'in gazetenin yazı odasında marş üzerinde çalıştığını ve ilk dörtlüğünü kendisine okuyarak kanaatini sorduğunu söylemektedir.[34] "Hikmet Bayur da şöyle der:"Bazı akşamları Dış İşleri Bakanlığı'na uğrar beni alır ve birlikte gezerken yazdığı beyitleri okurdu. Aramızda tartışmalar olurdu; ancak okuduklarını çok beğenirdim."[35] Diyerek konunun başka bir yönüne ışık tutmaktadır.

Kaç günde ve ne zaman yazdı?

"Marş yazma işinin kaç gün aldığını bilemiyoruz.[36] Fakat kimi kitaplarda zaman bildiren ifadelere de rastlanır. Çantay'ın, hatıralarında "Aradan iki gün geçti, sabahleyin erken üstâd bizim evde, marşı yazmış, bitirmiş.[37]demesi dikkate alınırsa marşın iki gün içinde yazdığı sonucuna ulaşılabilir.

Bu meselede şunu da söyleyebiliriz: Âkif'e mektup 5 Şubatta gönderilmiştir. Âkif, şiirini 17 Şubatta Sebilürreşad'da yayımlamıştır. Buna göre "On gün gibi kısa bir zamanda yazılmış görünüyor[38]. Damadı Ömer Rıza Doğrul da "17 Şubat günü İstiklâl Marşı'nı yazdı ve orduya ithaf etti"[39] sözleri de on günde yazdığı fikrini desteklemektedir.

30 M. Emin Erişilgil, İslamcı Bir Şairin Romanı, s.362

31 Belşir Ayvazoğlu, İstiklâl Marşı, Tarihi ve Manası, s.25

32 Eşref Edib, Mehmed Âkif, Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları s. 129

33 Hasan Basri Çantay, Âkifname, s.83

34 Muhi,dddin Nalbantoğlu, İstiklâl Marşımızın Tarihi ,s.82-84

35 Yaşar Çağbayır, İstiklâl Marşı'nın Tahlili s.243

36 M. Emin Erişilgil, İslamcı Bir Şairin Romanı.,s 33

37 Hasan Basri Çantay, Âkifname, s.84

38 Mehmet Çetin, İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif, s. 20

39 Mehmet Âkif: Safahat, Haz. Ömer Rıza Doğrul XX

Nasıl Yazdı?

Hikmet Bayur, Âkif'in "yarışmaya katılmak düşüncesi olmasa bile bu konuda bir şeyler yazmaya başladığı" şeklindeki ifadesi, şiirin yazılma sürecinin kendisine resmi teklif gelmeden önce başladığını göstermektedir:"Âkif, İstiklâl Marşı için açılan müsabakaya katılmak istememişti. Birçok dostu ve ben onun da katılmasında direndik. Belki de bu direnmeler yüzünden başlangıçta yarışmaya katılmak düşüncesiyle olmasa da, bu konuda bir şeyler yazmaya koyuldu[40] Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu'nun şu hatırası da Âkif'in bu marşı yazmakta çok istekli olduğunu göstermektedir: "Bugünkü isyanı en iyi ben ifadelendirmek istiyorum. Bunun için bilmezsin, ne büyük istek var!"[41]

Âkif'in Balkan Savaşı yıllarında yazdığı "Cenk Şarkısı"sından itibaren bu tür şiir denemeleri yaptığını biliyoruz. İstiklâl Marşı öncesi bunun son örneği ise "Ordunun Duası" şiiridir.[42] Nitekim bu şiir de İstiklâl Marşı gibi bestelenmiş ve cephelere tamim edilmişti. Dolayısıyla o güne kadar milletinin mücadelesini şiirleştiren Âkif'in Milli Mücadeleyi destanlaştıracak bir şiire de zihnen hazır olduğunu kabul etmek gerekir.

Bir diğer husus ise Âkif'in şairlik gücüdür. İşte Âkif, kendisinin ikna edilmesinden sonra dergâha kapanarak şiirini yazmaya koyulmuş ve bütün mesaisini bu işe ayırmıştır. Eşref Edib, bu durumu şöyle belirtir:"Üstad Tâceddin Dergâhı'nın odasına kapandı, o günkü heyecanlardan ilham alarak "İstiklâl Marşı"nı yazdı."[43]

Âkif'in marşı yazma esnasındaki ruh hali de hatıra kitaplarında yer almaktadır. Buna örnek olarak da Eşref Edib'in şu hatırasına bakalım:"Taceddin Dergâhı'nda Marş'ı yazarken çok zaman 'istiğrakla' kendinden geçerek ulvî bir âleme daldığı, mâverâdan bir ses bekler gibi olduğu demler vardı: Yüzlerce asır Türk milletiyle beraber yaşayacak olan bu marşı ne vakit okusam, Taceddin Dergâhı'nda Üstâd'ın bu şiiri yazarken düşündüğü zamanları hatırlarım: Odanın bir tarafına çekilmiş, elinde ufak bir kâğıt...Tefekküre dalmış... Ara sıra bir kelime yazıyor... Bazen yazdığını çiziyor... Sonra tekrar yazıyor... Bazen saatlerce düşünüyor... Bazen bir beyit üzerinde günlerce uğraştığı olurdu.[44]

Marşı ilk kimler dinledi?

Bu konuda kızı Cemile'nin İstiklâl Marşı'nın 50. yılı vesilesiyle Hayat Mecmuası'nın 1 Nisan 1971 tarihli nüshasında anlattığı hatıraya göre "marş yazıldıktan hemen sonra evlerinde okunmuş... O gün dergâhtan gelen Mehmet Âkif, çocuklarına müsveddeyi vermiş ve kızları heyecandan şiiri okuyamadığı için Süheyla Hanım adlı bir yakınları, İstiklâl Marşı şiirini okumuştur."[45]

Bu konuda diğer bir hatıra ise Orhan Karaveli'nin annesi Raife Hanım'a aittir. Anlatılanlara göre Âkif, Ankara'da Taceddin dergahında değil de Taceddin Veli camiinin imamı Tev-

40 Fethi Tevetoğlu Mehmet Âkif'ten Hatıralar s.1

41 Muhiddin Nalbantoğlu, İstiklâl Marşımızın Tarihi, s 32-33

42 Zeki Sarıhan, Vatan Türküsü, İstiklal Marşı, Tarihi ve Anlamı, s. 20

43 Eşref Edib, Mehmed Âkif, Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları, s. 129

44 Eşref Edib, Mehmed Âkif, Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları, s.124

45 Yusuf Çağlar, 28 Aralık 2008, Zaman

fik Hoca'nın Gazeller sokağındaki evinde (imam lojmanı) kalmakta ve yemeklerini Raife Hanımla kız kardeşi Naime Hanım getirmektedirler. Bir gün Raife Hanım, Âkif'in odasına yemeği vermek için girer. Âkif, ona yeni yazdığı bir şiiri(İstiklal Marşı) okur. Bahsi geçen kişi durumu babasına anlattıktan sonra şöyle der:"İstiklâl Marşı'mızın sözlerini dünyada ilk dinleyenin ben olacağımı nereden bilebilirdim?"[46]

Âkif'in marşı meclise göndermesi

Mehmet Âkif, şiirini bitirince Meclise imzasız olarak göndermiştir. "Âkif'in jüriye verilen manzumesi imzasızdı ama, bütün âza seçtiğimiz eser onundur, diyorlardı. Bu manzumenin vezninden, kafiyelerinden tutun, mısralara yerleştirdiği kelimelerin manası, sesi, kısacası herşeyi «beni Âkif yazdı» der gibiydi. Doğrusu da aynı eda ile, aynı mâna ile İstiklâl Marşını kim yazabilirdi?[47]

Mithat Cemal de olayın detayları var: "Hüseyin Suat, bana, bunu anlatırken,- imzasız gönderilen marşlardan, dedi, alelusul, üçünü seçtik; fakat Âkif'in şiirini imzası olmadığı halde, tanıdık.[48]

Gazetelerde yayımlanması

Meclisteki görüşmeler sonucunda Milli marş olarak henüz kabul edilmeden önce 17 Şubat'ta önce Sebilürreşad'da 17 Şubat 1337/ 1921 Perşembe sabahı "Kahraman Ordumuza" ithaf edilen bu muazzam şiir, "Kahraman Ordumuza" ithafıyla yayınladı. Daha sonra Hakimiyeti Milliye'nin 17 Mart ve 14 Nisan 1921. sayısında çıktı. Dört gün sonra 21 Şubat 1921'0de Kastamonu'da Açıksöz gazetesinde, 12 gün sonra ise Konya Öğüt gazetesinde yayınlandı.[49] 17 Kasım 1921 de ise A. Rifat Beyin bestesinin notasıyla birlikte Yarın gazetesinde çıktı.[50]

Meclisteki tartışmalar

Marşla ilgili olarak mecliste üç oturum yapılır. 26 Şubat 1337/1921 tarihli ilk oturumda konu tartışılır ve "şiir, encümene gönderilsin, ihtisas komisyonu kurulsun, şiirler basılıp dağıtılsın fikirleri etrafındaki tartışmaların sonunda "Tab ve tevzi edilmesi" karara bağlanır. Mahir İz'in hatıralarından şunu da öğreniyoruz: ""Maarif Vekaleti'nde teşkil edilen bir komisyonda incelenmiş ve içlerinden altı tanesi seçilerek Meclis Matbaası'nda bastırılıp

---

46 Orhan Karaveli, Bir Ankara Ailesinin Öyküsü, s. 86-88
Karavelioğlu'nun Taceddin Dergahı'nı imam meşrutası/lojmanı olarak göstermesi, "kendi ailesine paye çıkartmak adına gerçekleri çarpıtma" şeklinde eleştirilere konu olmuştur. Bkn. Nazif Öztürk,Taceddin Dergahı Şeyhi Osman Vafi Efendi. Mehmet Âkif Edebi ve Fikri Akımlar-Sempozyum Bildirileri, s246 Ankara 2009 Buradaki temel yanlışlık şudur. İstiklâl Marşının yazıldığı yer Taceddin Dergahı değil imam lojmanı olarak gösterilmesidir. Nazif Öztürk,Taceddin Dergahı Şeyhi Osman Vafi Efendi. Mehmet Âkif Edebi ve Fikri Akımlar-Sempozyum Bildirileri, s 204-205 Ankara 2007

47 Erişilgil, M. Emin, İslamcı Bir Şairin Romanı, s.361

48 Mithat Cemal Kuntay, Mehmet Âkif Ersoy, Hayatı, Seciyesi, Sanatı, 119

49 Mehmet Çetin, İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif , s.20

50 F. Abdullah Tansel, , Mehmed Âkif Ersoy, s. 97

mebuslara dağıtılmıştı.[51]

1 Mart 1337/1921 tarihli ikinci oturumda tartışmalar yine devam eder. Konu ile ilgili Tanrıöver'in hatıuralarında yer alan bilgiye göre Tanrıöver, gelen şiirler, uygun nitelikte olmadığı için Âkif'e müracaat ettiğini ve onu şiiri yazmaya ikna ettiğini söyleyerek diğer altı şiirle beraber incelenmesini ve kararı meclisin vermesini ister. Kendi görüşünü de açıklamaktan çekinmez." Arkadaşlar reyimi ihsas ediyorum. Beğenmek, takdir etmek hususunda haizi hürriyetim. İntihabımı yapmışım, fakat sizin intihabınız benim intihabımı nakzedebilir. Arkadaşlar bu size aittir efendim." H. Suphi bu sözlerin ardından Âkif'in şiirini okur. Her kıtanın ardından sürekli alkışlar gelir.

Meclisin bu esnadaki coşkusunu E. Edib şöyle anlatır: "Maarif Vekili, bu marşı Büyük Millet Meclisi kürsüsünden okuduğu zaman mebusların alkışlarından Meclis'in tavanları sarsılıyordu. Ruhları o kadar heyecan kaplamıştı ki bütün Meclis yekpâre bir kalb hâlinde dalgalanıyordu. Üstad ise mahcubiyetinden, başını kollarının arasına sokmuş, sıranın üstüne yumulmuştu."[52]

12 Mart 1337/1921 deki son oturumda meclise sunulan altı takrir arasında. Kastamonu Mebusu Doktor Suad, Ankara mebusu Şemseddin Bursa Mebusu Operatör Emin Bitlis mebusu Yusuf Ziya, Isparta Mebusu İbrahim Kırşehir mebusu Yahya Galib ve H. Basri'nin "Mehmet Âkif Beyin şiirinin tercihan kabulü" teklifi oylanarak büyük çoğunlukla kabul edilir.[53]

Kabulü sırasında Mehmet Âkif

Hatıra kitaplarında marşın kabulü sırasında Âkif'in bulunduğu hali anlatan ifadeler de yer almaktadır. Bu konuda Celal Bayar, "Âkif kendisi de orada idi. Fakat böyle başı öne eğik, sakin sakin dinledi. Gözümün önündedir (…)."Marş okundu, hepimiz heyecanla kabul ettik. Hatırlarım. O vakit dahi Âkif'in eski halini, o mütevazi halini hiç değiştirmediği gözümden kaçmamıştır."[54] Derken Erişilgil de Âkif'in o esnadaki mahcup haline dikkat çeker: "Milletvekillerinden bazıları Âkif'in oturduğu tarafa bakıyordular ama, onu görmek gerçekten güçtü: oturduğu yerde o kadar büzülmüştü.[55]

Âkif, bulunduğu bu ruh haliyle orada daha fazla kalamaz ve dışarı çıkar. Erişilgil buna dair de şunları söylemektedir: " Meclis'in içindekiler de, dinleyici localarında bulunanlar da hep Âkif'i görmek istiyorlardı. Onun oturduğu sıraya baktılar, kimse onu göremedi. Heyecanından mıydı, yoksa içinden «Ne yaptım sanki» diyerek duyduğu tevazudan mı idi, bilinmez, bir parça önce salondan çıkmıştı. [56]

Yazıldığı günlerde ortam

51 Mahir İz, Yılların İzi, s. 128

52 Eşref Edib, Mehmed Âkif, Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları, s. 129

53 Hasan Basri Çantay, Âkifname, s. 90-92

54 Celal Bayar İstiklâl Marşımızın Mecliste Kabulünü Anlatıyor, Türk Edebiyatı, Mart 1983 s. 8

55 Erişilgil, M. Emin, İslamcı Bir Şairin Romanı, s.362

56 Erişilgil, M. Emin, İslamcı Bir Şairin Romanı, s.363

İstiklâl Marşı'nın yazıldığı günlerde memleketin içinde bulunduğu hal de hatıra kitaplarına yer almaktadır. Bunlardan Nafiz Aytun'un hatıralarında yer alan bilgi şu şekildedir: " Marşın yazıldığı 17 Şubat 1921 tarihinde Türk yurdu, baştanbaşa düşman istilâsına uğramış, taş taş üstünde kalmamış... İstiklâl Savaşı bütün şiddetiyle devam etmektedir. Birinci İnönü Harbi başlayalı bir ay bir hafta olmuş, ikinci İnönü Savaşı da bu tarihten bir buçuk ay sonra sona erecek ve 26 Ağustos 1922'de başlayan Başkumandanlık Meydan Savaşı'na ise daha tam bir buçuk yıl vardı. Fakat Türk milletinin sonsuz harikalar yaratacağına inanmış olan şair, bu ölüm dirim savaşının en şiddetli ve en kanlı bir devresinde milletinin İstiklâl Marşı'nı yazmaktadır."[57]

Ödül ne oldu?

Âkif, kabul edilen istiklâl Marsı'na devletçe tahsis edilen 500 lirayı almamıştır.[58] Yalnız bunu ne şekilde olduğu konusundaki bilgilerde kimi farklılıklar görülmektedir.

Mahir İz, "Âkif Bey, parayı alıp Sarıkışla hastanesindeki yaralı gazilere hibe etmiştir. "[59] derken bu paranın fakirlere dağıtıldığını[60], orduya hibe edildiğini[61] Kızılay'a bırakıldığını.[62] söyleyenler de vardır.

Çantay, kitabının konu ile ilgili bölümünde yer alan bir dipnot bilgisinde verilen bilgi ise bize işin doğrusunu göstermektedir. Çünkü bu bilgi Sebilürreşad'ın bir haberine dayanmaktadır. "O, ikramiyeyi almadı, yoksul kadınlara ve çocuklara örme işleri öğretmek üzere açılan Dar'ül-Mesaiye tahsis ve ciro etti."[63]

Dar'ul Mesai'nin "Hilal-i Ahmer (Kızılay) bünyesinde kadın ve çocuklara iş öğreten ve cepheye elbise diken" bir cemiyet olduğu düşünülecek olursa[64] Dar'ül Mesai adını anmadan Kızılay'a verdi şeklindeki bilgileri de doğru kabul etmek gerekecektir.

Safahatına neden koymadı?

Mehmet Âkif, İstiklâl Marşı şiirini, bilindiği gibi "O şiir artık benim değildir. O, milletin malıdır. Benim millete karşı en kıymetli hediyem budur..."[65] diyerek Safahat'ına koymamıştır. Bu durum, hatıra kitaplarında şöyle yer almaktadır: Erişilgil: "İstiklâl Marşı'nı Safahat'ına neden koymuyorsun? Diyenlere": -O, benim değil ki memleketimindir, diye cevap verirdi.[66]

57 Adalet Çil: Açıklamalı İstiklâl Marşı, s.30

58 Erişilgil, M. Emin, İslamcı Bir Şairin Romanı, s.263

59 Mahir İz, Yılların İzi, s. 129

60 F. Abdullah Tansel, Mehmed Âkif Ersoy , s.96

61 Ömer Rıza Doğrul, Safahat s.XX

62 Ersoy, Emin: Babam Mehmet Âkif, İstiklâl Harbi Hatıraları, s. 70

63 Hasan Basri Çantay, Âkifname , s.93

64 Bülent Günal, Vatan şairi unutulmadı, Habertürk, 28.12.2010

65 Eşref Edib,: Mehmed Âkif, Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları, s.135

66 Erişilgil, M. Emin, İslamcı Bir Şairin Romanı, s.363

Kızı Cemile'nin de söyledikleri bunu teyit etmektedir. "Onu kendisine mal etmezdi. 'Bu marş, benim değil, bana ilhâm eden milletimindir, milletimin sesidir.' derdi. Hatta sırf bu yüzden şiirlerini topladığı 'Safahat' adlı yedi ciltlik esere onu koymamıştır." [67]

İlk İtirazlar

İstiklâl Marşı, yazıldığı ilk günden itibaren tartışılan bir metin oldu. İlk tartışmalar meclis görüşmeleri esnasında yaşandı. Bunlar ilk bakışta usule ilişkin görünse bile satır ararlında muhtevaya da ilişkin oldukları görülür.

Rıza Nur'un itirazları

Bu durum hatıra kitaplarına da yansımıştır. Bu anlamda birer ilki teşkil ettikleri için Rıza Nur ve Kazım Karabekir'in söylediklerine bakalım. Rıza Nur, bilindiği gibi hadisenin başındaki aktörlerden biridir. O, Moskova'ya gidince yerine H. Suphi bakan olmuş, sonraki süreci o yönetmiştir. İşte Nur'un eleştirileri bu noktada olan gelişmelerdir.:"Böyle zamanlarda milletler en güzel milli marşlarını yaparlar. Bir milli marş güfte ve bestesini en iyi yapana beşer yüz lira nakdî mükâfat vereceğimi ilân ettim. Ben orada iken otuz kadar güfte, birkaç beste gelmişti. Ben Rusya'ya gidince Hamdullah. Suphi bunları hiç nazara almayıp, Mehmed Âkif'in bir şiirim mecliste okuyup kabul ettirmiş. Bu yolsuz harekettir. Maatteessüf bizde daima böyledir. Bu tarz ile erbabında gayret kalmaz. Vekâlet yalancı mevkiiye düşer. Düşünülmemiş, ben ise bunları erbabından mürekkep bir komisyona verip onlara seçtirecektim. Âkif'in bu marşının güftesi arûzlu ve hece adedi çok vezindedir. Şiir nizamlı şiirdir. Bu sebeple ağır ve pek monotondur Halbuki marşların güfteleri serbest şiir olmak lâzımdır. Güfte de yüksek bir şey değil, beste de."[68]

Kazım Karabekir'in itirazları

İstiklâl Savaşı'nın ünlü paşası, Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa da bilindiği gibi İstiklâl Marşı yarışmasına katılmıştır. Ancak Paşa, yarışmaya katılmakla kalmamış; Meclis'in Âkif'in şiirini resmî Marş olarak seçip ilân etmesinden bir buçuk yıl (18 ay) sonra, zamanın Başbakanı Rauf Orbay'a 26.7.1338 (1922)'de Sarıkamış'tan yazdığı mektupta, Âkif'in şiirinin Millî marş olmaya uygun olmadığını belirtip uzun uzun tenkit eder. sonra da, seçimin iptal edilmesini isteyip onun yerine güftesi ve bestesi kendisine ait bir eserin seçilmesini "istirham" eder. Ona göre Âkif'in şiiri problemlidir. Güfte "pek yüksek ve muhterem olmakla birlikte "Millet vicdanından çıkan bir ses olmayıp halka hitabedir. Medeniyet aleyhtarıdır." [69]

Sonuç

İstiklâl Marşı'nın yazıldığı günlerde Âkif'in yakınında yahut çevresinde bulunan ve konu ile ilgili olarak TBMM'de görev üstlenen ve bütün bu sürece tanık olan kişilerin marşla

67 YUSUF ÇAĞLAR, 28 Aralık 2008, Zaman Pazar)

68 Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, c.3, s. 634–635

69 Kazım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, s.1126–1127)

ilgili olarak hatıra kitaplarında anlattıkları detaylar, bize marşın yazılış süreci hakkında birinci elden bilgiler vermektedir. Bu bilgiler ışığında yaptığımız bu değerlendirmelerle İstiklâl Marşı'nın bütün hikayesini ortaya koymaya çalıştık. Konuyla ilgili olarak bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu bilgiler ışığında daha sağlıklı bir malumatın verileceğini düşünüyoruz.

Kaynakça

Ayvazoğlu, Beşir: İstiklâl Marşı, Tarihi ve Manası, İstanbul 1986
Bayar, Celal: Celal Bayar İstiklâl Marşımızın Mecliste Kabulünü Anlatıyor. Türk Edebiyatı, İstanbul Mart 1983
Çağbayır, Yaşar: İstiklâl Marşı'nın Tahlili, Ankara 1998
Çantay, Hasan Basri: Âkifname, İstanbul 2008
Çetin, Mehmet: İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif, Ankara 2003
Çil, Adalet: Açıklamalı İstiklâl Marşı, İstanbul 1991
Doğan, D. Mehmet: İslâm Şairi, İstiklâl Şairi, Ankara 2008
------------------------ Mehmet Âkif Türkiye'de Modernleşme ve Gençlik Sempozyum Bildirileri, Ankara 2007
------------------------- Mehmet Âkif Edebi ve Fikri Akımlar Sempozyum Bildirileri, Ankara 2009
Duru, Kâzım Nâmi: Cumhuriyet Devri Hatıralarım, İstanbul 1958
Duymaz, Recep: Milli Mücadelemiz ve İstiklâl Marşı'mız, İstanbul 2009
Edib, Eşref: Mehmed Âkif, Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları, İstanbul, 2010
Erişilgil, M. Emin, İslamcı Bir Şairin Romanı, Ankara 1986
Ersoy, Emin: Babam Mehmet Âkif, İstiklâl Harbi Hatıraları, İstanbul 2010
Ersoy, Mehmet Âkif: Safahat, Haz. Ömer Rıza Doğrul: Safahat İstanbul 1981
Goloğlu, Mahmut, Cumhuriyete Doğru, Ankara 1971
Gör, Hamdi Namık, İstiklâl Mucizesi, Ankara 1956
İz, Mahir, Yılların İzi, İstanbul 1975
Karabekir, Kazım: İstiklâl Harbimiz, Ankara 1991
Karaveli, Orhan: Bir Ankara Ailesinin Öyküsü, İstanbul 2002
Kuntay, Mithat Cemal, Mehmet Âkif Ersoy, Hayatı, Seciyesi, Sanatı, Ankara 1990
Kutay Cemal: Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi c.4, İstanbul 1961
Nalbandoğlu, Muhiddin: İstiklâl Marşımızın Tarihi, İstanbul 1964
Nur, Rıza: Hayat ve Hatıratım, c.3 İstanbul 1968
Önder, Mehmet: İstiklâl Marşı Belgeleri, Türk Edebiyatı s. 158 İstanbul 1986
Sarıhan, Zeki: Vatan Türküsü, İstiklâl Marşı, Tarihi ve Anlamı, Ankara 2008
Tansel, F. Abdullah, Mehmed Âkif Ersoy, İstanbul 1973
Tevetoğlu Fethi;, Mehmet Âkiften Hatıralar Gazi Eğitim Fak. Dergisi Mehmet Âkif Özel sayısı 1986 c.3 s. 1
Uran Hilmi: Hatıralarım, Ankara 1959
Yund, İstiklâl Marşı Bilgisi, İstanbul 1961
Yücebaş, Hilmi: Bütün Cepheleriyle Mehmet Âkif, İstanbul 1958

İstiklâl Marşı'nı Anlama Sözlüğü

İdris Nebi UYSAL
Yrd. Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif Ersoy, biri diğerinden ayrı düşünül(e)meyen, birine bakınca diğeri akla gelen, birini görünce diğerini de görebileceğiniz iki güzel söz, iki millî varlık, iki tarihî ve abidevî değerdir. Ne söylerseniz söyleyin, ne (kadar) yazarsanız yazın, hangi sıfatlarla anlatırsanız anlatın dile getirdikleriniz, yazdıklarınız bu iki değeri anlatmak için kâfi gelmeyecektir. Öyle ki yeni Türk devleti için hayatı oluşturan dört ana unsur gibi bir model oluşturulmak istense kuşkusuz, Mehmet Âkif Ersoy ve/ya *İstiklâl Marşı* o unsurlar içerisinde yerini alacaktır.

Ortak bir kanaatin ifadesi olarak *İstiklâl Marşı*, "ifade ettiği mana, taşıdığı değerler, bu mana ve değerlerin dile getiriliş şekli bakımından Türk milletinin ve Türk şiirinin yüz akı olan bir metindir." (Akay ve Andı, 2010: 13) Baştan sona insanları uyaran ve onlara uyanık olmayı salık veren, duygu ve vurgu değeri yüksek ifadelerle örülmüş bir şiirdir o. Millete armağan edilen bu görkemli eserin dua bölümlerinde ise boynu bükük, gözü yaşlı kişilerin ruh hâlini yansıtan bir üslup göze çarpar. Güçlü ve samimi duyguları bir araya getiren bu metin, Âkif'in Türk şiir vadisindeki duruşunu, Türk düşünce tarihindeki yerini göstermesi bakımından hayli önemlidir.

Millî ve insanî değerlerle dinî motifleri dengeli bir şekilde birleştiren bu metin (Okay, 2010: 79), adeta yeniden yola çıkan bir milletin yol haritası niteliğindedir. Esasen Âkif'in şiir vadisinde ortaya koyduğu ürünler, birtakım duygu ve düşüncelerin ifadesinden ibaret değildir. İçinde yaşadığı toplumun durumunu gördükten sonra şiir vadisindeki yönünü değiştiren Âkif, bu değişimin ardından gerçekçi bir çizgide memleketin içinde bulunduğu siyasi, toplumsal şartları dikkate alarak fikir üreten, değişik teklifler getiren bir düşünce adamı olur. Bu tavır, hayat boyu çalışkan, üretken, dinamik ve enerjik bir duruş sergileyen büyük şairin *İstiklâl Marşı* başta olmak üzere pek çok şiirinde kendisini hissettirir. Dolayısıyla ona mütefekkir-şair gözüyle bakmak, kendisini ve eserlerini bu

bağlamda değerlendirmek gerekir. Nitekim *İstiklâl Marşı*'nda millî mücadelenin haklılığını memleket gerçekçiliği çerçevesinde anlatmaya çalıştığı açıkça görülür.

İstiklâl Marşı, başlangıçtan bugüne Türk şiir dilinin en güzel örneklerinden biridir. Âkif'i ve hayat felsefesini yansıtan bu şiirde yer alan her kelime önemlidir ve tahtında farklı manalar barındırır. Bununla birlikte metin dikkatle incelendiği takdirde birtakım kelimelerin- hak, iman, cesaret, hürriyet, vatan, gayret- öne çıkıp mısraların mana yükünü taşıdığı ve metnin bu kavramlar etrafında şekillendiği görülecektir. Her biri çok şey anlatan bu kavramlar, Âkif'in hayatında büyük yer ettiğini düşündüğümüz kavramlardır. Dolayısıyla bunlar, bir anlamda, Âkif'in milletine bağışladığı bu ölümsüz eserin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak ansiklopedik sözlük maddeleri niteliğindedir. Bu yönüyle yapmaya çalıştığımız iş, *İstiklâl Marşı*'nı anlama ve yorumlama çabası olarak değerlendirilebilir.

Şiirin öne çıkardığı kavramlardan biri olan hak, şairin dünyasında vazgeçilmez bir yer tutar. "Allah, adalet, doğru, doğruluk, gerçek, pay" gibi pek çok manaya delalet eden bu kelime, muhtelif anlam ve çağrışımlarla eserin hemen her yerine nüfuz etmiş, derin izler bırakmıştır. Özellikle şiirde farklı sözlerle ifadesini bulan hakkı bilip tanıma, ona iman/itaat etme, hakka uygun konuşma ve davranma şairin temel ilkeleri olup toplumda görmeyi arzu ettiği hasletlerdir.
Bilindiği üzere Hak, iltica makamıdır. Dua ve niyazın ulaşacağı, karşılık göreceği yegâne makamdır. Bu gerçeğin farkında olan Âkif, milletin dualarını ilahi makama gür bir sesle duyurma görevini üstlenir. Onun istekleri, kuşkusuz, milletinin istekleridir. Ayrıca bu dilekler nefsinin değil, ruhunun dilekleridir.

Yaşamak, insanoğlu için en temel haktır. Ancak insanların da yaşamayı hak etmesi gerekir. Bu irade ve kararlılık, *İstiklâl Marşı*'nın nüvesini teşkil eder. Mehmet Doğan (2010: 191), Âkif'in milletimizi "*istiklâlini imanıyla hak eden millet*" şeklinde nitelendirdiğini söyler. Bu ifade, hak-iman-hürriyet kavramları arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından önemlidir. Hakk'a tapmak, hakkı gözetmek, haktan yana olmak istiklâli bu millet için bir hak hâline getirmiştir. Böyle bir milletin hakkını istemesi gayet tabiidir. Bu talebin Hak'tan karşılık bulacağı kesindir.

Hak, "adalet" demektir aynı zamanda. Mülkün temelinde adalet vardır. Modern dünyanın ve içinde yaşadığı toplumun adaletten uzaklaştığını gören şairin eserinde bu kavrama dikkat çekmesi oldukça manidardır. Nitekim *Safahat*'ta İslâm âleminde adalet ve cesaretiyle öne çıkan halife Hz. Ömer'e çokça vurgu yapıldığı görülür (Uysal, 2009: 901). Bu tavır, devrin manzarasını resmetmekle birlikte *Safahat* şairinin adalet ve cesaretiyle temayüz eden bir devlet/lider, millet/birey beklentisi içinde olduğunu anlatır. "Ömer" adı, millî şairin mısralarında bir çözüm, umut dolu bir bekleyiş ve adeta bir dayanak haline gelmiştir.

Öte yandan haklılık, hakkını savunmayı gerektirir. Hakkı savunmak; bilinçle çalışmak, sabırla mücadele etmek, korkusuzca yürümek demektir.

İstiklâl düşüncesinin bayrağı hâline gelen bu şiirin tematik sözlüğünü oluşturan madde-

lerden bir diğeri imandır. "İnanma, hak dini kabul etme, vahdaniyet ve nübüvveti tasdik eyleme, kalp ile tasdik ve dil ile ikrar etme" (Sami, 1901: 251) anlamlarına gelen iman, şiirin en belirgin kavramlarından biridir. İman, dinî manada "Allah'ı ve onun vahiyle bildirdiklerini kabul etmekle birlikte bunlara bağlanma ve böylece onun güvenliği altına girmekten doğan emniyet duygusu"dur (Bolay, 1997: 215). İman, inanan kişinin kendisini emniyette hissettiği manevi bir kaledir. Şiirde "ocak, göğüs, gövde" kelimeleriyle ifadesini bulan bu kale, somut anlamda vatanı işaret etmektedir.

İman dilimizde mecazen "güçlü inanç" (TDK, 2005: 961) anlamına da gelmektedir. Nitekim şiirde ilk kelimeden itibaren güçlü bir inanç kendisini hissettirir. Bu, kaynağını haktan alan ve haklı oluşu ifade eden bir inançtır. Bir şair bir duyguyu ne kadar kuvvetle yaşar ve içselleştirirse şiir o kadar sağlam ve güçlü olur. Âkif'in bu ölümsüz eserde yaşadığı ve yaşatmaya çalıştığı temel duygu inançtır. Öyle ki şiirine güven ve iman telkin eden kelimelerle başlayıp bunu metnin sonuna kadar sürdürdüğü görülür. Burada Âkif'in millî ruhu şaha kaldıracak bir coşkuyu dile getirerek dağılan, halsiz ve güçsüz kalan bir milleti böyle bir iman etrafında toplamak istediği açıktır (Yetiş, 2010: 136).

İman, kendisini taşıyan bireylere birtakım görevler yükler: Onun esaslarını yerine getirmek, kutsal değerleri korumak, bu uğurda çaba göstermek gibi. Marşın muhataplarını harekete sevk eden emirlerle yüklü mısraları, bireylere sorumluluklarını hatırlatan ifadelerle doludur: "*Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın/ Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın*", "*Bastığın yerleri 'toprak' diyerek geçme, tanı/Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı*" mısraları, sözü edilen sorumluluklardan bir kısmının öne çıktığı bölümlerdir. Milletin fertlerine birtakım uyarılar gönderen bu sözlerin her biri, bilinçaltına yerleşen bazı olumsuz duygu ve düşüncelerden uzaklaşma, milletçe unutulan olumlu yönleri tekrar canlandırma amacını taşımaktadır. İmanın koruyucu dairesi içine giren kişilerin yüklendiği sorumluluklardan biri de inancı yani ümidi kaybetmemektir. Şairin yüksek sesle haykırdığı "*Doğacaktır sana vadettiği günler Hakk'ın*" dizesi sağlam bir inancı ve umudu işaret eder. İslâm inancının temel ilkelerinden olan umut, kişideki güçlü ve sağlam inancın ışığını aksettirir.

Duygu ve düşüncelerin dile getirilmesi sırasında karşıtlıklardan yararlanılması, şiir dilinde etkili ve güçlü bir anlatımın oluşmasını sağlayan yollardan biridir. Âkif'in, *İstiklâl Marşı*'nda zıt unsurlardan etkin bir şekilde yararlandığı görülür. O, medeniyetin karşısına tek dişi kalmış canavarı koyarken, çelik zırhlı duvara karşılık iman gücünü öne çıkarır. Oldukça gerçekçi bir tavırla yapılan bu eşleştirme, karşılaştırma işlevinin dışında üstünlüğün yönünü göstermesi bakımından çok anlamlıdır. Ona göre yapılan hayâsızca akınları durduracak olan gövdenin içindeki sarsılmaz iman gücüdür. İman gücü er geç akıl gücüne galip gelecektir.

Toprak, şiirde öne çıktığını düşündüğümüz bir diğer kavramdır. Bilindiği üzere hayatı şekillendiren dört temel unsurdan biri de topraktır. İnsanın yaratılışından ölümüne kadar geçen süreçte kendisiyle birlikte olduğu varlıkların başında gelen toprak; suyla hayat bulur, güzellik kazanır. İnsanoğlunun emeğiyle şekillendirdiği, kanıyla değerlendirdiği aziz bir varlıktır toprak. İnsanın onunla teması tek yönlü değildir. Toprak da insanoğluna

şekil ve ruh veren bir yapıya sahiptir. Kişiye vefayı, alçakgönüllülüğü öğretir, aidiyet duygusu kazandırır. Dolayısıyla bu ruh ve şuurun farkında olan bireylerin topraktan kopması, ayrı kalması zordur, hatta mümkün değildir. Âkif böyle bir kişiliğe sahiptir.

"Bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası (TDK, 2005: 1995)" demek olan vatan, sıradan bir toprak parçası değildir. Şehitlerin kanıyla bereketlenen ve değer kazanan toprak, onların yeryüzündeki mekânıdır. O, altındaki şehitleri sarıp sarmalayan, üzerindeki mabetleri taşıyan, ezanların beş vakit okunduğu coğrafyayı anlatır bize. Vatan hem üstünde yaşayanların hem de altında bulunanların kendisini güvende hissettiği toplumsal bir alandır. Bayrak, ocak, hilal gibi simgeler ancak bir vatanın zemininde vücut bulur, yaşamını sürdürür.

Toprak/vatan, Âkif'in dünyasında ve söz varlığında önemli bir yer tutar. *İstiklâl Marşı* başta olmak üzere *Safahat*'ta birçok şiirde toprağa dikkat çekilir, vatan vurgusu ile karşılaşılır. Çanakkale şehitleri için yazılan mısralar, Bursa'nın işgali üzerine kaleme alınan *Bülbül* şiiri bu hassasiyetin herkesçe bilinen örnekleridir. Bu hassasiyet *İstiklal Marşı*'nda "yurt, toprak, vatan, ocak, yer" kavramları etrafında dile getirilmiş, vatanın güzelliği ve eşsizliği "cennet vatan" benzetmesi ile ortaya konmuştur.

Vatan sevgisi, kişide sağlam ve güçlü bir inancın varlığına işarettir. Zira vatan, kişinin inancını yaşayabileceği yerdir. Allah'ın insan hayatını anlamlı ve değerli kıldığı mekândır. Fertler için dünyada hayatın anlamlı ve değerli hâle gelmesi, fertlerin sahip olduğu varlıklarla birlikte olmalarına ve taşıdıkları manevi değerleri yaşayabilmelerine bağlıdır. Bu gerçeğin farkında olan Âkif, *İstiklâl Marşı*'nı vatan zemini üzerine kurar. Unutulmamalıdır ki vatanı kaybetmek, bağrında yatan her şeyi yitirmek demektir. Vatanın elden çıkması, canın, cananın kaybedilmesi; dilin, kültürün yok olması; tarihin, geleceğin bir başkasının eline geçmesi, mahremiyetin ifşa edilmesi demektir. Büyük şairin "*Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda*?" mısrası, vatanın sahipsiz olmadığını sağlam bir üslupla anlatır. Şair, vatanına o kadar düşkündür ki ciddi rahatsızlığına rağmen son nefesini bu topraklarda vermek için büyük çaba harcamıştır. Bu uğraş, toprakla kişi arasında kurulan bağın en güzel örneklerinden biridir.

Hürriyet yani özgürlük, şairin hayatına yön veren temel ilkelerden biridir. Öyle ki şiir vadisindeki yönünü değiştirmesine vesile/sebep olan bu düşünce, Âkif'te kararlı bir üslup ve keskin ifadelerle karşılığını bulan bir ülküdür. Bu düşünce kendisinde öylesine yer etmiştir ki şair, hürriyeti izah ederken karşıt kavram olarak esareti değil, izmihlali tercih eder. Onun tutsaklığı aklına bile getirmediği aşikârdır. Başkaca söylersek varlık ya da yokluk. Şiirde bir kez geçen izmihlal, istiklâlin ne denli önemli olduğunu anla(t)mak için kâfidir.

Eserde eğilmeyen bir baş tavrı hâkimdir. Kaynağını Hak'tan alan ve iman gücüyle beslenen bu tavır, aslında hem şairin hem de milletin tavrıdır. Âkif, burada milletin sözcüsü ve tercümanı konumundadır.

Hürriyet hem dünyanın hem dinin birincil şartıdır. Şiirlerinde bu gerçeği veciz sözlerle

dile getiren Âkif, daima insanlığı, adamlığı, Müslümanlığı hürriyetle özdeşleştiren anlayışla hareket etmiştir. Unutulmamalıdır ki insan hür oldukça insandır. Çünkü hür insan düşünebilir, yazabilir, başka yerlere gidebilir, bağırabilir, inancının gereklerini yerine getirebilir.

Hürriyet, ezelden beri hür yaşayan bir milletin en temel karakteridir. Bu vasfın ezelden beri taşınması, sonsuza kadar süreceğine de işaret eder. Âkif, bu özelliğe sahip olan bir milleti hürriyetinden uzaklaştırmaya kalkışmayı çılgınlık, delilik olarak değerlendirir. Şairin ifade ettiği gibi temel karakteri hürriyet olan bir toplumun hürriyetine kastetmek, akıl kârı bir iş olmasa gerek.

Âkif, yaratılış ve sanat anlayışı yönüyle de özgürlüğüne düşkün birisidir. Yaşadığı dönemin egemen şiir anlayışını benimsemediği gibi iyi derecede tahsili olmasına rağmen klasik şiir geleneğinden de uzaktır. Kendi çizdiği yolda yürüyen bir şairdir. *İstiklâl Marşı*'nda bölümleri birbirine bağlayan nakaratın bulunmayışı, şairde ve şiirinde istiklâl düşüncesinin edindiği yeri anlatması bakımından önemlidir. Dikkat edilirse eser, birbirinden ayrı gibi görünmesine rağmen anlamca birbirini tamamlayan bölümlerden kurulu bir metindir. Bu yaklaşımın millî şairin karakteriyle örtüşmesi gözlerden kaçmaz: Hem birey ve millet olarak bağımsız olmak hem de ait olduğu bütünden kopmayan, ona değerler katan bir parça olmak.

Cesaret, büyük şaire *İstiklâl Marşı*'nı yazdıran temel vasıflardan biridir. Cesaret, "güç veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulduğu güven, yiğitlik, atılganlık" (TDK, 2005: 361) demektir. Cesaret varlığını haykırabilmek, öz güveni harekete dönüştürebilmek demektir.

Bilindiği üzere korku, insanı rahatsız eden en temel duygulardan biridir. Korkak insan, ruhunu ve beynini korkuya teslim eden, sağlıklı düşünemeyen, çözüm üretemeyen ve doğru hareket edemeyen insandır. İnsanda birtakım ruhsal ve fiziksel değişmeler meydana getiren, toplumda kargaşaya yol açan bu ruh hâli inanç, güven gibi moral değerlerin baş düşmanıdır. Bu bağlamda metinde ilk kelimeden itibaren bütün bu hâl ve ihtimalleri reddeden bir tavır hissedilir. Âkif'in cesaret aşılayan bir kelimeyle şiire başlaması önemlidir ve tüm dikkatleri üzerine çeker. Muhataplarına geçmişi hatırlatan, geleceğe umutla bakmayı telkin eden, ümitsizlik ve yılgınlığı dağıtan bu söylem, şiirin sonuna kadar devam eder, "*Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlal*" hükmüyle son bulur.

Cesaret ve kahramanlıkla birlikte ele alınması gereken ve bu sözlüğe altıncı madde olarak eklenebilecek olan diğer kavram gayret, yani çalışkanlıktır. "Çalışma, çaba, çalışma isteği; koruma, esirgeme duygusu" gibi anlamlara sahip olan bu kelime, eskilerin dünyasında "kutsal sayılan şeylere yabancıların saldırmasını görmekten doğan dayanamama duygusu"nu da ifade eder (TDK, 2005: 730). Bu, şiirde kesin sözlerle ifadesini bulan ve uğruna çaba harcanması gerektiğini salık veren bir duygudur. Şair bu öğütleri kendisi üzerinden duyurur. Nitekim "ben" vurgusuyla başlayan/şekillenen mısralar, *İstiklal Marşı*'nda ve *Safahat*'ta sıkça karşımıza çıkar. Bu mısralarda şair ya da şiirde konuşturduğu kişiden çok, milletin söz konusu edildiği açıktır. Burada milleti oluşturan her ferdin

elini taşın altına koyması gerektiği açıkça dile getirilmiştir.

Cansızlık, pasiflik, uyuşukluk onun dünyasında yoktur. Eserlerinde, insanı coşturan bir hareketlilik vardır. Onun dili, kendisi gibi canlı bir dildir. *Safahat*'taki birçok şiir, günlük hayatın dinamizmini resmeden üslup ve dille kaleme alınmış, çalışkanlık temasını işlemiştir. Şairin *İstiklal Marşı*'nda kullandığı kelimeler aksiyon, canlılık belirten kelimelerdir. Özellikle kesinlik bildiren fiilleri (fışkırmak, kükremek, parlamak, taşmak) seçtiği görülür. Bu yönüyle Âkif, fiillerin şairidir (Ercilasun, 2007: 636). Bu hareketlilik, Âkif'te ruhsal ve düşünsel derinlik oluşturan iman fikrinin ürünüdür. O, çalışmadan tevekkül eden bir anlayışa şiddetle karşı çıkar.

Tarihsel bir doku üzerine kurulan *İstiklâl Marşı*, milletin varoluş/diriliş mücadelesini dünyaya duyurduğu bir eserdir. Endişe ve korkunun asla yer almadığı, aksine sağlam ve güçlü bir inancın samimi söyleyişlerle dile getirildiğini düşündüğümüz bu eserde büyük şair tarafından kullanılan her söz, yukarıda bahsedilen kelimelerin kavram alanına girmektedir. Bu bakımdan *İstiklâl Marşı*'nı anlamak; Âkif'i, onun mütevazı bir üslupla "*aczimin giryesidir*" şeklinde tarif ettiği görkemli eseri *Safahat*'ı ve içerisinde yer aldığı medeniyetin temel dinamiklerini anlamak demektir. Anılan kavramlar, geçmişten bugüne millî ve manevi bir iklimde yaşayıp bu iklim ve ruha uygun bir çizgide yürüyen bir milletin tarih ve medeniyet sahnesindeki duruşudur. Büyük bir milletin ortak iradesinin dile geldiği bu mısralar şu hükmün açıkça dile getirilişidir: "Bir millet tek/bir sözde, tek/bir kararda, tek/bir ağızda, tek/bir yürekte birleşmiş; Mehmet Âkif de onların haykıran dili olmuştur." (Aslan, 2010: 227)

Kaynakça:

Akay, Hasan-Andı, Fatih (2010), "Ön Söz", *İstiklâl Marşı İstikbal Marşı, 41 Dize 41 Yorum*, İstanbul: Hat Yayınevi, s. 13-15.

Aslan, Bahtiyar (2010), "Kükremiş Sel Gibiyim, Bendimi Çiğner Aşarım", *İstiklâl Marşı İstikbal Marşı, 41 Dize 41 Yorum*, İstanbul: Hat Yayınevi, s. 221-229.

Bolay, S. Hayri (1997), *Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yay.

Doğan, Mehmet (2010), "İstiklâli İmanıyla Hak Eden Millet", *İstiklâl Marşı İstikbal Marşı, 41 Dize 41 Yorum*, İstanbul: Hat Yayınevi, s. 191-202.

Ercilasun, A. Bican (2007), "Mehmet Âkif'in Dili", *Makaleler*, Ankara: Akçağ Yay., s. 629-637.

Ersoy, Mehmet Âkif (2007), *Safahat*, Ankara: Akçağ Yay.

Okay, Orhan (2010), "Millî Marş ve Edebî Metin Olarak İstiklal Marşı", *İstiklâl Marşı İstikbal Marşı, 41 Dize 41 Yorum*, İstanbul: Hat Yayınevi, s. 71-80.

Şemsettin Sami (1901), *Kamus-ı Türkî*, İstanbul: İkdam Gazetesi.

Türk Dil Kurumu (2005), *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yay.

Uysal, İdris Nebi (2009), "Mehmet Âkif Ersoy'un Şiirlerinde Kişi Adları", *I. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu*, Bildiriler, Burdur, s. 889- 902.

Yetiş, Kazım (2010), "O Benim Milletimin Yıldızıdır, Parlayacak", *İstiklâl Marşı İstikbal Marşı, 41 Dize 41 Yorum*, İstanbul: Hat Yayınevi, s. 131-136.

Mehmet Âkif Ersoy'un Meclis Çalışmaları

Tahsin YILDIRIM
Yazar

Âkif'in tam bir münevver aydın sorumluluğu içinde hareket etmesinin en güzel görünümlerinden birisi, işgal sonrasında Türk millî iradesinin bünyesinde somutlaştığı çelik irade Mustafa Kemal'in Anadolu'da Batılı emperyalist güçlerin istila ve işgallerine karşı başlattığı Kuvâ-yı Milliye direniş harekâtına tam bir kararlılıkla katılmasıdır.

Mehmet Âkif İstanbul'da iken, son Osmanlı Meclis-i Mebusânı 16 Mart 1920'de İngilizler tarafından basılarak dağıtılmıştır. Maalesef İstanbul artık fiilen de işgal edilmiştir. İşgal kuvvetlerinin akıl almaz uygulamaları İstanbul'daki Müslüman halkı canından bezgin hâle getirmiştir.

İşgal güçleri İstanbul'da taşkınlıklar yaparken, son Osmanlı Meclis-i Mebusânı'nın üyelerinden bazıları, 23 Nisan 1920 günü yeni açılacak Meclise katılmak üzere Ankara'ya geçmişlerdir. Seçilen bazı milletvekilleri ile işgal altındaki İstanbul'dan kaçabilen bir kısım milletvekillerinin katılımıyla Büyük Millet Meclisi açılmıştır.

Mehmet Âkif Bey Meclis Yolunda

Ülkenin üzerinde kara bulutların dolaştığı o günlerde Âkif, Milli Mücadelenin kalbi olan Ankara'ya geçmek istiyordu. İşte o günlerin birinde, bazı kaynakların nakline göre, yürüyüşünden asker olduğu anlaşılan biri Âkif'i Çengelköy'deki evinde ziyaret etmiştir.[1] Bu ziyaret evin odalarından birinde yirmi beş dakika kadar süren özel görüşmeden sonra anlam kazanmıştır. Bu görüşmeden sonra Âkif'i düşünceli bir hal almıştır.[2] Bu cümleden onun Milli Mücadeleye Ankara'dan direkt davetle gittiği de düşünülebilir. Zaten herhangi bir davet gelmese de o, bu mücadelede mutlaka yerini almak isteyecek yapıda bir insandır.

1 Bu kişinin daha sonra ölümü hakkında sır perdelerinin aralanmadığı cinayete kurban giden Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey olduğu iddiaları vardır.

2 Beşir Ayvazoğlu, İstiklâl Marşı Tarihi ve Manası, Tercüman Gazetesi, İstanbul, 1986, s. 13.

Mehmet Âkif, Millî Mücadele'nin kalbi olan Ankara'ya geçip bu kutlu görevde yer almak heyecanını duymaktadır. Âkif, Ankara'ya geçişini sadece damadı Ömer Rıza Doğrul ile birlikte seyahat edeceği yakın arkadaşı Eşref Edip'e haber verir. Onlarla bir sırrı paylaşır gibi konuşurak: *"Artık burada duracak zaman değildir. Gidip çalışmak lâzım. Bizim tarafımızdan halkın tenvirine ihtiyaç varmış. Çağırıyorlar... Mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara'ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sen de idarehanenin işlerini derle topla, Sebilürreşad klişesini al, arkamdan gel. Meşihattakilerle de temas et, harekât-ı milliye aleyhinde bir halt etmesinler."*[3] der. İşte bu gözüpek davranış, sonuçlarını elde edeceği çıkara göre değil, bizzat derinlerden gelen köklü bir "ruh"un mirasçısı bir anlayışla davasına sahip çıkmış bir âbidedir Âkif.

Mehmet Âkif Bey Ankara Yollarında

Mütarekenin acı günleri birbirini kovalıyor, ama her şeye rağmen Anadolu'daki hareket de gitgide genişliyordu. Güçler Ankara'da toplanmaya başlamıştı. Akan nehir sularının birleştiği deniz gibi, vatanseverler de Ankara'ya akmaya başlamışlardı.

Âkif de, oğlu Emin'le birlikte Ankara yollarına düşmüştür. Âkif'in Millî Mücadele'ye hangi şartlarda katıldığını ve ailesinden nasıl ayrıldığını kızı Feride Akçor'dan dinleyelim: *"Hiç unutamadığım hatıra, babamın ilk Anadolu'ya gidişi esnasında cereyan etmiştir. Annem bir sabah geldi, 'Çocuklar! Kalkın, babanız Halkalı'ya gidiyor' dedi. Babam her zaman Halkalı'ya giderdi. 'Dersi var' diyorduk. Baktım, babam kapının önünde, giyinik vaziyette duruyor. Baktım, babamın gözlerinden yaşlar akıyordu. İlk defa o vaziyette görüyordum babamı. Çok fena oldum. Gayet tabiî birşeyler anladım. Ben de kendimi tutamadım. Ağlayarak yukarıya koştum. Babam da arkamdan koştu. Beni kucakladı. 'Üzülmeyin' dedi. Babamın o hâlini çok iyi anlıyordum. Çünkü bir daha ya görüşecektik, ya görüşmeyecektik.*

Sonradan görüştüğümüz bir asker, babamın Anadolu'ya gidişini anlattı. Küçük kardeşimle birlikte yola çıkmıştı. Aileden bir hatıra olsun diye onu yanına almıştı. (Çok sevdiği bu erkek kardeşim sonradan vefat etti.) Kardeşimi hep sırtında taşırmış. Ayakkabıları yırtılmış. Ayakları kanlar içindeymiş."[4]

Mehmet Âkif'in beraber yolculuk yaptığı oğlu Emin, 11 Nisan 1920 tarihinde başlayan İstanbul'dan Anadolu'ya yolculuğunu şu cümlelerle anlatmaktadır: *"İstanbul en hazin ve en kara günlerini yaşıyordu. Müttefikler bu güzel şehri işgal etmişlerdi. Çengelköy'de büyük bir evde oturuyorduk. Bir Nisan sabahı babam beni pek erken uyandırdı; kalabalık olan evimizde bir fevkaladelik, garip bir heyecan vardı. Annem gizlemek istediği gözyaşlarını saklayamıyor, herkes bana düşünceli görünüyordu. Çabucak hazırlandık, Mehmed Âkif ile gün doğmadan Üsküdar'a müteveccihen yola düzüldük.*

(..) Çengelköy ile Karacaahmet arasındaki mesafeyi süratle kat ettik. Henüz güneş doğarken Üsküdar'ın büyük bir kısmını kaplayan Karacaahmet Mezarlığı'na vâsıl olmuştuk. Orada bizi fayton arabası bekliyordu. (..) Kısıklı üzerinden derhal hareket ettik. Fayton ikindiye kadar bizi Alemdağı arkalarında bir çiftliğe götürdü. O günlerde bizim geçtiğimiz yollar pek tehlikeliydi. İşgal ordularına hizmet etmeyi kabul eden bazı hamiyetsiz vatansızlar yolları

3 Eşref Edip, Mehmed Âkif, Hayatı-Eserleri, 1962 s. 139.

4 Dücane Cündioğlu, Mehmed Âkif'i Hiç Ağlarken Gören Olmuş mudur?, Yeni Şafak gaz., 14 Mayıs 2006.

kesiyor, Millî Mücadele'ye menfaat temin edebilecek herhangi bir teşebbüse mâni olmaya ellerinden geldiği kadar gayret ediyorlardı.

Çiftlikte pür-silah heybetli insanlar dikkatimi çekti. Bunların bazıları göğüslerine çapraz fişeklikler asmışlar, başlarına da İzmir zeybeklerininkine benzeyen başlıklar dolamışlardı. İşte bu kahramanlar o muazzam savaşın ilk günlerinde düşmanlarına karşı cephe tutan Kuva-yi Milliye'nin serhat fedaileri oluyorlardı. Orada az bir zaman istirahat ettik. Geceyi o civar köylerinin birinde köy muhtarının misafiri olarak geçirdik.

Ertesi gün sabah erken hareket ettik. O gün bütün gün yol aldık. İzmit ile Adapazarı arasında bir köye geldik. Orada Kuva-yi Milliye'ye cephane götüren kalabalık bir kafileye rast geldik ve onlara iltihak ettik. Atların taşıdığı cephane sandıklarının üzerinde şarka doğru giderken cereyan eden ufak bir hadiseyi kaydetmek istiyorum: Emsali arasında cesaret ve atılganlığıyla tanımış bir çavuş, kır atının üzerinde aşka gelerek mavzerini havaya bir iki el boşalttı. Bu vaziyetten cesaret alan efrâd onu taklide başladı. Kuva-yi Milliye'ye cephane taşıyan, bu uğurda ölümü göze alan bu kafile, böyle bir hareketle hata ediyor, boş yere sayısız fişek yakıyordu. Mehmed Âkif, bu hâlin devamına dayanamadı, atını ileri sürerek şöyle bağırdı: 'Arkadaşlar, boşa attığınız her kurşun bir düşman öldürmeye kâfi gelir. Bugünse elimizdeki kurşundan sandıklarımızdaki cephanelerden çok düşmanımız var, size rica ederim atışa nihâyet veriniz.' Bu sözler derhal tesir etti. Silah sesleri kesildi. O zamanlar Biga, Karabiga hatta Geyve ve Adapazarı eteklerine kadar uzanan bir Anzavur Ahmet çetesi türemişti. İngilizlerin bir iki ay zarfında paşalık unvanı ile taltif ettikleri Anzavur Ahmet Paşa aslen Çerkez; maiyeti de Abaza, Gürcü ve Türklerden mürekkepti. İngilizler ve güya halifeye çalışan bir teşkilât reisi olan Anzavur kara cahil bir adamdı.

Kafilemiz Geyve Boğazı'na yaklaşırken bir köyde konakladı. Orada Kuşçubaşı'nın oğlu Eşref Bey'le birleştik. (…)[5]

Tehlikeli mıntıka geçildikten sonra biz, yani Mehmed Âkif ve ben, Ali Şükrü Bey, Kuşçubaşı Eşref Bey, Binbaşı Şükrü Bey kafileden ayrıldık, tren yolu üzerinden dekovil ile Eskişehir'e kadar daha çabuk gittik. O zamanlar Yunanlılar İzmir'i işgal etmişler; Manisa, Aydın, Ödemiş üzerine ilerliyorlardı. Eskişehir'den Ankara'ya tren ile gittik. Atatürk, Ankara'daydı. Millet Meclisi yeni teşekkül etmişti. Gazi ile babamın ilk görüşmelerini bugünkü gibi hatırlarım. Tren öğleye doğru Ankara'ya vâsıl oldu. "[6]

Milli şairimiz bir söyleşisinde de Ankara'ya geçişini şöyle anlatmaktadır: *"İstanbul'dan, mücadele aleyhine fetva çıktığı gün ayrılmıştım. Üsküdar'dan araba ile şimdi ismini hatırlamadığım bir köye gittik, oradan 'Cuma'yı tuttuk. O zaman Adapazarı'nda karışıklıklar vardı, kenarından geçtik, kâh öküz arabalarıyla, kâh beygirlerle Lefke'ye geldik ve trenle Ankara'ya ulaştık. Ankara… Ya Rabbi, ne heyecanlı, helecanlı günler geçirmiştik. Hele Bursa'nın düştüğü gün… Ya Sakarya günleri… Fakat bir gün bile ümidimizi kaybetmedik, asla yeise düşmedik. Zaten başka türlü çalışılabilir miydi? Ne topumuz vardı, ne tüfeğimiz. Fakat imanımız büyüktü."* [7]

---

5 Alıntı metinde konumuzla ilgisiz gördüğümüz cümleler tarafımızdan çıkartılmıştır.

6 Emin Ersoy Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'le Beraber Bir Yaylı Araba İle Yola Çıktık Millet mec., 12 Şubat 1948, S. 12 Şubat 1948, S. 106, s. 18

7 Konuşan: Feridun Kandemir, Yedigün, 1 Temmuz 1936, S. 173, s. 6-8

Mehmet Âkif Bey Ankara'da

Mehmet Âkif, Ankara'ya Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı olan 23 Nisan 1920 tarihinden bir gün sonra, yani 24 Nisan 1920'de ulaşmıştır.[8] Âkif, burada sevinçle karşılanmıştır.

Âkif Ankara'ya yeni geldiği sıralarda bir ziyarete gitmekte olan Atatürk ile karşılaşır. Mustafa Kemal, Mehmet Âkif'i görünce yaklaşır ve ona oğlu Emin'in ifadesi ile *"Sizi bekliyordum efendim; tam zamanında geldiniz. Şimdi görüşmek mümkün olmayacak; ben size ziyarete gelirim."*[9] diyerek memnuniyetini ve daha sonra görüşme isteğini belirtir.

Ankara'ya gelen *"Mehmet Âkif, Hacı Bayram Camisi'nde vaaza başladı. Mehmet Âkif, sadece Ankara'nın kalbinin attığı bu camide değil ülkenin değişik yerlerinde de vaazlar verdi. Halkın bir kez daha kendisini hatırlaması ve üzerine serpilmiş olan ölü toprağından arınması gerekiyordu. Bu sayede yurdu saran düşmanlara karşı halk bilinçlendiriliyor, gelecek günlerde onları ne gibi tehlikelerin beklediği söyleniyordu.*

Yaralı da olsa aslan, aslandı. Ve karşısına geçip onu esaret altına almanın hazzını yaşayan, bununla keyiflenen metal yığınlarına, taş kalplilere ve başkasının toprağında gözü olanlara cevap verilecekti."[10]

Mehmet Âkif Bey Sobası, Sırası Dahi Olmayan Bir Mecliste

İhlâs ve samimiyetin, vatanperverliğin yegâne duygular olduğu bu mecliste bir soba dahi yoktur. Milletvekilleri dışarıda giydikleri kışlık kıyafetleri ile müzakerelere katılmaktadır. Bolu Milletvekili Fuat Bey bu durumdan şikâyetle Meclis başkanına müracaatla *"Soğuğun şiddeti, sobasız salonda müzakereyi imkânsız hale getirmiştir. Bu halin sağlığımıza menfi tesir yapacağını göz önüne alarak, soba kuruluncaya kadar toplantıların tehir edilmesini arz ve teklif ederim."* diyordu.

Bu önerge okunduğunda bütün salondan duyulan ses *"Red, red… Soğuk da olsa toplanalım."* olmuştur. Milletvekilleri tir tir titremelerine rağmen kürsüde konuşan Bolu milletvekili Fuat Beyin konuşmasını kesip inmesi için *"Red, red…"* nidalarını durmadan tekrarlıyorlardı. Bu milletvekillerine göre zaman kendi sağlıklarını düşünme zamanı değildi. Kendilerinden önce cephedeki askerin ve Anadolu insanının sağlığı önemliydi. Nitekim onlarda öyle yaptı.

İmkânsızlıklar da sadece bunlar değildi. Meclisteki yokluklardan en dikkat çekici olanı milletvekillerinin doğru düzgün oturacakları bir sıralarının olmaması idi. Unutmamak gerekir ki Mecliste milletvekillerinin oturdukları sıralar bile civardaki okullardan getirilmişti. İlk bakışta hemen göze çarpan sınıflardan getirilen sıralara oturan yürekli milletvekillerinden oluşan bu meclis Türk'e biçilen kefeni yırtmış dünya tarihini alt üst etmiştir.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen yılmadan çalışıp çabalayan milletvekilleri milletin de

8 M.Ertuğrul Düzdağ, Mehmed Âkif Ersoy, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, s.90.

9 Emin Ersoy Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'le Beraber Bir Yaylı Araba İle Yola Çıktık Millet mec., 12 Şubat 1948, S. 12 Şubat 1948, S. 106, s. 18

10 Murat Kaya, Alkışı Sevmeyen Şair, Gonca Yay., İst., 2007, s. 49.

desteği ile insanımıza hür bir yaşamı hediye etmiştir.[11]

Birinci Meclis'teki Milletvekili Sayısı

Zor günlerin Meclisinin üye sayısı hala tartışmalıdır. Kaynakların ortaya koyduğu rakamlar çok farklıdır. Ancak Meclisin yayınladığı kitapta 437 rakamı verilmektedir.[12] Bizde eserimizde bu sayıyı verdik.

Birinci Meclis'in milletvekili sayısı ile ilgili çok farklı görüşlere rastlamak mümkündür. Mahmut Goloğlu 390, Ali Fuat Cebesoy 442, Damar Arıkoğlu 318, Mazhar Müfid Kansu 399, Erik Jan Zürcher 324, Tarık Zafer Tunaya 338, Frederick Frey, Fahri Çokel ve Ahmet Demirel 437, Ahmet Mumcu 390, Yılmaz Altuğ 383, İhsan Gümüş 378 sayılarını ifade ederler. Ayrıca 18 Ağustos 1920 tarihli *"Hukuk-ı Esasiye Encümeni Mazbatası"*nda 365, 1 Eylül 1920 tarihli yasa tasarısında 360, Mustafa Kemal Paşa 1 Mart 1921 tarihinde Meclisin ikinci toplantı yılını açış konuşmasında 350 sayısını vermişlerdir.[13]

Birinci Meclis'te Yapılan Seçimler

Birinci Meclis açılınca işlerin düzenli yürüyebilmesi için ilk iş olarak milletvekillerinin görevlerini belirleyecek seçimler yapılmıştır. Bunun için ilk önce Meclis Başkanlığı seçimi yapılır. Yapılan Meclis başkanlığı seçiminde iki aday yarışır. Bunlar Son Osmanlı Mebusan Meclisi Başkanı ve anayasa profesörü olan Celaleddin Arif ve Milli Mücadelenin lideri olan Mustafa Kemal'dir. Bu seçimin ardından Mustafa Kemal aldığı 110 oy ile Meclis Başkanı, Celaleddin Arif ise 109 oy ile Meclis İkinci Başkanı olur.[14]

Başkanlık Divanı seçilerek reis vekilliklerine Mevlevi Postnişini Abdülhalim Efendi ile Hacı Bektaş Çelebisi Cemalettin Efendi seçilmiştir.

İdareci üyeler; Balıkesir milletvekili Atıf Bey, Sivas Milletvekili Emir Paşa, Manisa milletvekili İbrahim Süreyya Bey seçilmişlerdir.

Kâtipliklere ise Kütahya milletvekili Haydar Bey, Kütahya milletvekili Cevdet Izrap Bey, Konya milletvekili Refik Bey, Bursa milletvekili Muhittin Baha Bey, Sivas milletvekili Rasim Bey, Yozgat Milletvekili Feyyaz Ali Bey seçilmişlerdir.[15]

Meclisin açılışının ertesi günü Osmanlı Mebusan Meclisinin içtüzüğünün uygulanması kararı alınmıştır. Yine o günkü toplantıda aşağıda sıralayacağımız 11 Meclis Komisyonun kurulmasına karar verilmiştir.[16]

1. Diyanet İşleri, VÂkiflar,
2. İçişleri, Genel Güvenlik, Posta Telgraf,
3. Dışişleri,

11 Mustafa Müftüoğlu, Tarihi Gerçekler 1, Seha Neşriyat, İst., 1993, s. 150.

12 Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi, T.B. M.M. Yay., Ank., 1993, C.3.s. 14.

13 Ahmet Cemil Ertunç, Cumhuriyetin Tarihi, Pınar Yay., İst., 2004, s. 15

14 Ahmet Cemil Ertunç, Cumhuriyetin Tarihi, Pınar Yay., İst., 2004, s. 13.

15 Mahmut Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet 1920, Başnur Mat., Ank., 1970, s. 161-162.

16 Mahmut Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet 1920, Başnur Mat., Ank., 1970, s. 161.

4. Maliye, Gümrükler,
5. Ticaret, Tarım, Orman, Madenler, Ekonomi,
6. Adalet ve Mezhepler,
7. Eğitim,
8. Milli Savunma,
9. Bayındırlık,
10. Sağlık ve Sosyal Yardım,
11. Propoganda, İrşat.

Meclis daha sonra 2 Mayıs 1920'de Meclis üyeleri arasından ilk "İcra Vekilleri Heyeti" de teşekkül ettirildi ki; bu durum Erzurum Kongresi'nde hazırlanmış olan planın uygulanması olarak kabul edilebilir.

Meclis; yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kendinde toplamış "Kuvvetler Birliği" temeline göre kurulmuştur. Meclis, yasaları yapmak ve bunları kendi arasından seçtiği hükümet üyelerine uygulatmakla iki yetkisini doğrudan doğruya kendisi kullanıyordu. Meclis'ce alınan kararların uygulanabilmesi için kendi içinden seçilerek 11 üyeden oluşturulan yürütmeye "İcra Vekilleri Heyeti" üyelerine de, Meclis'e karşı sorumlu olduklarından "nazır" veya "bakan" denmeyip sadece "vekil" deniyor ve bunlar hükümeti meydana getiriyordu.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Adı Nasıl Oluştu?

Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 tarihi itibariyle resmen faaliyete başlar. Ama bu sırada kurulan meclisin resmi bir ismi yoktur. İsim konusunda bir karara ulaşmakta zorluk yaşanmıştır. Bunun sebebi Meclis'in ismine büyük önem verilmesindendir. Sonunda meclisin açılışından kısa süre öncesinde bazı milletvekilleri "Meclis-i Kebir", "Meclis-i Kebir-i Milli", "Kurultay" veya "Meclis- Mebusan" isimlerini ön plana çıkarır.

Meclis açılmasına rağmen resmi bir adı olmayan kurumdur. O sıralarda çeşitli önerilere rağmen isim konusunda bir karara varılamamıştır. Meclis'in açılış konuşmasını yapan Başkan Şerif Bey'in *"Büyük Millet Meclisi'ni küşad eyliyorum.* [açıyorum.]*"* demiş olması genel eğilimin oluştuğunu gösteren ipucudur.

Meclis'in açılışını takip eden günlerde, Milli Mücadelenin yani Mustafa Kemal'in denetiminde yayınlanan Hâkimiyet-i Milliye gazetesi ısrarla *"Meclis-i Kebir-i Milli"* ismini kullanır. Bu ismin hareketin resmi yayın organı olan Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde sürekli vurgulanması sonucu bu isim yaygınlık kazanmıştır. Ancak takip eden günlerde, *"Meclis-i Kebir-i Milli"* tamlamasının Türkçeye aktarılmış hali olan "*Büyük Millet Meclisi"* ismi daha çok kullanılır hale gelmiştir. Bir süre sonra da bazı milletvekilleri mevcut ismin önüne "Türkiye" ibaresini ekleyerek bu ismi kalıcı hale getirmişlerdir. [17]

17 Birinci Meclis, Ed: Doç.Dr. Cemil Koçak, *İhsan Güneş, Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Toplanması ve Nitelikleri,* Sabancı Üniversitesi Yay., İst., 1998.

8 Şubat 1921 tarihli İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi'ndeki kullanımını takiben "Türkiye Büyük Millet Meclisi" Meclis'in daimi ve resmi adı olur.

Mehmet Âkif Burdur Milletvekili

Mehmet Âkif, Milli Mücadele'ye katkı sağlamak üzere Ankara'ya Meclisin açılışından bir gün sonra gelmiştir.

Ankara'ya gelen Mehmet Âkif Burdur'dan milletvekili seçilmiştir. Onun hemen milletvekili seçilmesinin sebebi o sırada yeni seçilmiş olan bir milletvekilinin istifa etmesi ve Mustafa Kemal Paşanın onun yerine Âkif Bey'in yazılmasını istemesidir.

Mehmet Âkif Bey'in milletvekili seçilmesi, Mustafa Kemal'in 29 Nisan 1920 tarihli bir telgrafı ile Burdur'un bağlı bulunduğu Konya vilâyetinin vali vekili ve kolordu kumandanı olan Albay Fahreddin Altay'a şu telgraf ile bildirilmiştir: *"İstifasında musır bulunan Burdur Livası Büyük Millet Meclisi azalığına Ankara'da bulunan şair Mehmet Âkif Beyefendinin intihabının temin ve neticesinin iş'ar buyrulması"* rica edilmektedir.[18] Burada yapılan seçim sonucunda da en fazla oyu yine Mehmet Âkif Bey almıştır.

Mehmet Âkif, ayrıca 5 Haziran 1920'de Biga milletvekili seçilmiştir.[19] Milletvekili seçilmesinin hemen ardından meclisteki çalışmalara katılmıştır. O, meclise *"İslâm Şairi"* unvanıyla mebus olarak girmiştir.[20] 8 Temmuz 1920'de de Burdur'dan da milletvekili olduğu kesinleşmiştir. Aynı anda iki farklı yerden milletvekili olunmayacağı için 18 Temmuz 1920'de Biga milletvekilliğinden istifa ederek sadece Burdur milletvekili olarak görev yapmıştır.[21]

Mehmet Âkif Mecliste Burdur ve Biga milletvekili olarak görülmektedir. Ancak meclisteki 3 Temmuz 1336 tarihli oturumun tutanaklarında *"İslâm Şairi Mehmed Âkif Bey, İzmit"* kaydı düşülmüştür. Bu durum sanıyorum sehven olmuştur.[22]

Hayatının her anını dolu dolu yaşayan Mehmet Âkif, Burdur Milletvekili sıfatı ile I. Meclisin çalışmalarına katkıda bulunmuş; başyazarlığını da yaptığı Sebilürreşat dergisinde yazdığı şiir ve makaleleri ile Millî Mücadele'ye tam destek vermiştir.[23]

İrşat Heyetleri Niçin ve Nasıl Kuruldu?

Milli Mücadele dikensiz gül bahçesi olmayıp, zorlukların, mücadelelerin hareketidir. Birlik olmanın gerektiği bu zamanda maalesef bazı kişiler iç ve dış güçlerin tesiriyle Milli Mücadele aleyhine tavır takınmışlar hatta daha ileri giderek isyana kalkmışlardır.

İşte Anadolu'nun iç isyanlarla sarsılmakta olduğu günlerde Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nde menfi propagandalarla halkın zehirlenmesinin önüne geçilmeye çalışılmak-

18 İhsan Güneş, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünsel Yapısı, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 1985, s. 50.

19 Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi, T.B. M.M. Yay., Ank., 1993, C.3. s. 210.

20 D. Mehmed Doğan, "İslâm Şairi" Âkif Bey, Ankara'ya Ne Zaman Geldi, Yedi İklim der., Aralık 2006, S. 201, s. 32.

21 Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi, T.B. M.M. Yay., Ank., 1993, C.3. s. 211.

22 Dr. Alemdar Yalçın, "Mecliste Âkif", Türk Edebiyatı der., Mehmed Âkif Özel Sayısı, Mart 1983, S. 113, s. 9.

23 Mehmed Âkif'in meclisteki çalışmaları için: Dr. Alemdar Yalçın, "Mecliste Âkif", Türk Edebiyatı der., Mehmed Âkif Özel Sayısı, Mart 1983, S. 113.

ta, çareler aranmaktadır.

Damat Ferit Paşa Milli Mücadele aleyhtarı fetva yayınlatmakta yetinmemiş, Ankara merkezli milli harekete karşı gerçekleştirilecek ayaklanmalar için de bütün alt yapı çalışmalarını hazırlamıştır. Bolu, Düzce, Adapazarı, Geyve, Yozgat, Zile, Bozkır gibi önemli merkezlerin yanı sıra Ankara'nın çok yakınlarındaki Beypazarı'nda bile isyan ve tahrik hareketleri baş göstermiştir. Ankara için büyük bir tehlike olarak görülen Beypazarı isyanı, beldedeki aklı başındaki din adamlarının eşrafla işbirliğinde bulunmaları ve Ankara ile irtibata geçmeleri sayesinde başarısız kalmıştır. Beypazarın'daki elli iki din adamı ve eşraf adına Müftü Mevlüt Efendi ve Belediye Reisi Hakkı Bey tarafından B.M.M.'ye gönderilen bir telgrafta, halkın ne şekilde iğfal edildiği anlatılıyor ve isyancılara karşı mücadelede kan dökülmesinden ısrarla kaçınılması gerektiği belirtiliyordu: *"Görülecektir ki aldatılmış halk, sözlerine güvenecekleri şahsiyetlerin aydınlatması ile hem milli mücadele saflarındaki yerlerini alacaklar hem de affedilmiş olmanın minneti ile mallarını vatan için seve seve vereceklerdir."* diyerek B.M.M.'ye gönderilen bir telgrafla çözüm önerisini sunmuşlardır.

25 Nisan 1920'de B.M.M.'de ele alınan bu telgraf metni üzerine olumlu ve olumsuz bir çok görüş ileri sürülmüştür. Kimi mebuslara göre kaza önderlerinin teklifi gayet makul gelirken kimilerine göre de ibret için ceza verilmesi gerekiyordu. Tartışmaların uzaması üzerine kürsüye gelen Mustafa Kemal Paşa, Müftü Efendi ve arkadaşlarından yana tavır koymuştur. Mustafa Kemal'e göre problemin tenvir ve irşat yoluyla çözülmesi gerekmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'dan sonra sözü Nakşibendi Şehyi Servet (Akdağ) Efendi alarak halkı irşat ve tenvir üzerinde durmuştur. Servet Efendi ülkenin içinde bulunduğu nazik vaziyeti dikkate alarak vaktiyle aydınlatılmamış ve hakikatler anlatılmayarak aldanmış olmanın günah ve vebalinin sadece bu masum insanların üzerine yükletilmeyeceğini, Beypazarı'ndaki olayın bütün ülkede var olan temel illetin bir zerresi olduğunu, cezanın son tedbir olarak ele alınmasını, aydınlatma ve uyarmanın din adamlarının görevleri arasında olduğunu söylemiştir. Kırşehir Mebusu Müfit Efendi de aynı mealde bir konuşma yapmıştır. Sivas Mebusu Emir Paşa ise halkı suçlamanın haksızlık olduğunu belirtip halkın ancak ulemayı dinlediğini, onların telkinlerine kıymet verdiğini, yapılan hizmetlerin faydalı olması samimi olarak arzu ediliyorsa her hoca efendi, her müderris, ulemadan her zat, kendi muhitinin irşat ve tenvirini üzerine alması gerektiğini, bu yapılmadan eğer bir ceza terettüp ediyorsa, bu tecziyeyi bir başkasının yerine getiremeyecegini ileri sürmüştür. Meclis de halkın irşat ve tenviri fikrinde birleşiyordu. Meclis Başkanı Beypazarı'na gidecek heyetin seçilmesine teklif edince, Yozgat Milletvekili İsmail Fazıl Paşa şu şahısları önermiştir: Kırşehir Mebusu Müfit Efendi, Mevlana postnişini Abdulhalim Çelebi Efendi, Ankara Müftüsü Rıfat Börekçi Efendi.

İsmail Fazıl Paşa'nın önerisinin kabul edilmesi üzerine heyet, beraberlerine Ankara'da bulunan Kırşehir eşrafından Hacı Mehmet Efendi'yi de alarak önce telgrafhaneye gitmişler ve Beypazarı Müftüsü Mevlüt Efendi ve Belediye Reisi Hakkı Bey ile ulemandan tanıdıkları şahsiyetlerle görüşmüşlerdir. Sonra hadise yerine gidip problemi çözmüşlerdir.

Meclisteki bir celsede İrşat Heyeti'nin kurulması kararlaştırılmıştır. İlk önce bir defaya mahsus olarak işletilen İrşat Encümenleri daha sonra yurdun en ücra köşelerine kadar

giderek yaygın bir hizmet görmüşlerdir.

***

27 Nisan 1920'de Meclis toplantısında irşat encümeni meselesi yeniden gündeme getirilmiştir. Şeyh Servet Efendi'nin takririyle irşat şubesi kurulması teklif edilmiştir. Şeyh Servet Efendi teklifinde şu açıklamalar bulunmuştur: *"İnsanlığı aydınlatmanın, insan varlığının mutluluğu yolunda en önemli hizmet olduğu, çok eski devirlerden beri bilinen bir gerçekdir. Ne yazık ki düşmanlarımız bu güzel hakikati, kötü yollarda kullanmakta ve 'Batılı 'Hak' gibi gösterme gayreti içinde bizi dertlendirmektedir. Propaganda adı verilen olayları özel ve gizli çıkarlara alet etme, düşmanlarımrzın başarı ile yürüttükleri en tesirli silahtır. Silaha, bezer tesirli silahla karşı konulur. Doğruluğuna inandığımız hakikatleri milletemezin önüne açıkça sermek için biz de harekete geçelim... Bu gaye ile Millet Meclisi'mizin halk hizmetleri için kuracağı şubeler arasında bir' İrşat Şubesi'nin eklenmesini teklif ediyorum."*

Bir irşat heyetinin eksikliğini hisseden Hamdullah Suphi'de (Tanrıöver) kürsüdeki konuşmasında şunları söyler: *"Halkı kim aydınlatacak, doğru yolu kim gösterecektir".* Sivas milletvekili Emir Paşa da konuşmasında aynı soruyu sorar ve cevaplandırır: *"Halk bugün kimi dinler? Hangi sınıfın, meslek erbabının kanaatlerine hürmet duyar? İrşat ve tenviri kimler yapabilir? Halk ancak ulemayı dinler, onların telkinlerine kıymet verir... Her hoca efendi, her müderris, ulemadan her zat, kendi muhitinin irşat ve tenvirini üzerine almalı..."* Mustafa Kemal Paşa da Beypazarı isyanı münasebetiyle Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada *"Şimdi muhterem heyetiniz, Ulemayı kiramdan beş zat intihab etsin, bunlar oradaki ulema ve eşrafı çağırsın, hakikatleri anlatsın ve iğfal edilenler affedilsin. Bu münhasıran Beypazarı'nda değil, aynı akibete maruz kalan bütün vatanın temel meselesidir"*[24] der. Nitekim bu görüşler doğrultusunda ulemadan teşkil edilen bir irşat heyeti Beypazarı'na gider ve karışıklığı önler. Daha sonra Bursa milletvekili Şeyh Servet Efendi'nin teklifi ile sair karışıklıklarda, halka Milli Mücadele istikametinde doğru yolu göstermesi maksadıyla, aynı şekilde ulemadan bir *"Encümen-i İrşad"* teşkil edilir.[25]

Takririn kabulünden sonra *"Encümen-i İrşat ve Heyet-i Nasiha"* kurularak faaliyete geçmiştir. Böylece Kurtuluş Savaşı'nda din adamları gerçek yerlerini bulmuşlardı.

Meclis zabıtlarında irşat heyetleri ile ilgili bilgiler Sakarya Savaşı'na kadarki döneme kadar gelmektedir. Sakarya'nın en buhranlı günlerinde bile Meclis'teki medrese eğitimi almış mebuslar cephelerin ön safında idiler. Onların kurdukları irşat heyetleri ise vatanın en uzak köşelerindeki olumsuz propaganda ve telkinleri boşa çıkarıyor, orduya cephe gerisinde güven temin ediyordu. Milli Müdafaa ve Erkân-ı Harbiye olarak kendilerinden ne zaman yardım istenmişse ulema tarafından bu isteklerin çoğunun yerine getirildiğinin bahtiyarlığını yaşıyorlardı.

7 Mayıs 1920'de seçilen ilk irşat heyetinde şu şahıslar bulunuyordu: Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey, İsmail Suphi (Soysaloğlu) Bey, Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey, Dr.Fuat Umay Bey, Şer'iyye vekillerinden Hadımlı Vehbi Hoca, *Mehmet Âkif (Ersoy) Bey,* Kayseri mebusu Hoca Âlim Efendi, İzmir Mebusu Yunus Nadi Bey, Saruhan Mebusu Mahmut Celal Bey, Isparta Mebusu Ulemadan Hafıs İbrahim Efendi, Karahisar-ı Şarkı Mebusu Mesut Bey, Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey, Karahisar-ı Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey, Ço-

24 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 1.3, C.3. 25.4.1336 (1920), C.l, s.48-49.

25 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 15, C.l, 27.4.1336 (1920), C.l, s.99.

rum Mebusu Sıddık Bey, Erzincan Mebusu Emin Bey, Bolu Mebusu Ulemadan Abdullah Sabri Efendi, Kayseri Mebusu Ulemadan Remzi Efendi, Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey, Saruhan Mebusu Reşit Bey, Diyarbakır Mebusu Hacı Şükrü Bey ve Kastamonu Mebusu Hüseyin Sabri Bey. Tamamı 17 kişi olduğu tesbit edilen B.M.M. İrşat Komisyonu'nda yer alanların 6'sı din adamı vasfını haiz şahsiyetlerdir. Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey'in Başkanlık yaptığı heyette din adamı sıfatıyla görev yapmış olan kişilerde vardır.[26] Ancak bir başka kaynakta Konya'daki isyanla ilgili oluşturulan bu heyete Mehmet Âkif'in başkanlık ettiğini ve 5 Mayıs 1920 tarihinde zaruri masraflar için 20.000 kuruş harçırah aldıklarını yazmaktadır.[27]

İrşat Heyeti Üyesi Âkif

Ankara Hükümeti ile birlikte çalışan Mehmet Âkif sıradan bir vaiz değildir. O gerektiğinde İrşat Heyeti Üyesi gerektiğinde Ankara Hükümeti'nin bir görevlisi olarak inceleme heyeti üyesi olarak da görev yapmıştır. Milli Mücadele esnasında çıkan Bozkır isyanlarının çıkış sebepleri ve sonuçlarını araştırmak, muhtemel isyanı önlemek için Ankara Hükümeti tarafından bir kurul oluşturulur. Meclisin seçtiği komisyon da Antalya Mebusu Hamdullah Suphi, Trabzon Mebusu Ali Şükrü ve Konya Mebusu Refik Beyler ile birlikte Mehmet Âkif de vardır. Milletvekilleri bu isyanın ardından de *"İrşat Heyeti"* olarak Konya'ya gider.

Konya'ya *"İrşat Heyeti"* üyesi olarak giden Âkif'in Konya'daki Milli Mücadele lehine yaptığı çabaları oğlu şu cümlelerle anlatır: *"Babam Konya'da Kuva-yi Milliye'yi takviye edebilecek gönüllü kafilelerini çoğaltmak, bu yol uğrunda milletin gönlünde heyecanlar yaratmak maksadıyla nutuklar söyledi. Konferanslar verdi. Kalabalık insan kitleleri onu huşu içinde dinliyor, sözlerine hak veriyorlardı."*[28]

Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey'in Başkanlık yaptığı heyette din adamı sıfatıyla görev yapan Hoca Alim Efendi ile ilgili olarak anlatılan şu anekdot hayli ilginçtir: " *Heyetimiz üyelerinden Dr. Tevfik Rüştü, Hoca Alim Efendi'ye dedi ki:*

-Efendi Hazretleri !...

Siz şimdi kentlerde, köylerde, İstiklâl, vatan sevgisi, cihat, devlete itaat gibi zafer için şart mevzuların ilahi ve dini emir olduğunu tevsik eden misaller vereceksiniz. Bunları acaba halkın kolaylıkla sıkıntısız, apaçık anlayacağı bir dille yapmanız mümkün müdür? Hoca Efendi, Tereddütsüz cevap verdi:

-Ne demek? Neden olmasın? Hatta böyle olması dinimizin sarih emridir... Biz bu Hakikatleri Halkamı anlatacağız, yoksa kendimize mi?

Vazife bölümü yaptık. Açıklayacağımız meseleleri Dr.Tevfik Rüştü ile ben ele alıyorduk, Hoca Alim Efendi de gayemize uygun telkinleri dini naslarla apaçık bir dille önlerine koyuyordu. Camiler insan almıyordu. Vazife gördüğümüz yerlerde mahalli tabirleri bile öğreniyorduk. Doktorla ve ben Türk Ocağına mensup idik Yaşlı, fakat ruhu genç, düşüncesi ileri ve man-

26 Dr. Recep Çelik, Milli Mücadelede Din Adamları, Emre Yay., İst., 1999, C. 2, s. 210-211.

27 Bilal N. Şimşir, Ankara… Ankara, Bir Başkentin Doğuşu, Bilgi Yay., Ank., 1988, s. 178.

28 Emin Ersoy, Anlaşıldı ki Mustafa Sagir Bir Hain ve Casustu. Mustafa Kemal Paşa'yı Öldürmek İçin Ankara'ya Gelmişti. Şair Âkif Bir Mektubunu Açınca…, Millet mec., 25 Mart 1948, S. 112, s. 15.

tığıyla hakiki bir din âlimi kudretinde olan Âlim Efendi Hoca da hiç tereddüt göstermeden, büyük bir azim, hatta şevk ve zevkle bize önderlik etti. En çetin ve kalıplaşmış zannedilen mevzuları halkın diline, duyuşuna, görüşüne göre değerlendirdik. Lütfen dikkat ediniz. İndirdik demiyorum, belki yükselttik... Çünkü kalıptan çıktı ruha mazhar oldu."

Mehmet Âkif Kastamonu'da

Kastamonu Mehmet Âkif içinde önemli duraklardan biridir. Âkif, İnebolu'ya Anadolu'ya geçişinden üç ay sonra 16 Ekim 1920'de ulaşır. İnebolu'da büyük bir coşkuyla karşılanır. Burada camilerde vaazlar verir. Ardından 19 Ekim 1920'de Kastamonu'ya geçer.[29] Onun Kastamonu'ya gelişini Açıksöz gazetesi şu haberle duyurur: *"Mehmed Âkif Bey şehrimizde. Büyük İslâm şairi, edib-i âzam, Mehmed Âkif Beyefendi, iki gün evvel şehrimize gelmiştir. Sebilürreşat'daki yazıları ve birçok âsâr-ı ber-güzidesiyle İslâmlık âleminin yegâne şairi olarak tanınan Mehmed Âkif Beyefendi'ye gazetemiz namına beyân-ı hoş amedî ederiz."*[30]

Yaylı bir araba ile İnebolu'dan Kastamonu'ya gelen Mehmet Âkif'i burada Müdafaa-i Hukuk ve Gençler Mahfeli[31] üyeleri sevgi ile karşılamıştır. Âkif bu gençlerle bazı akşamlar çeşitli sohbetler yaparak onların Millî Mücadele ateşini körüklemiştir.[32] Kastamonu'da yayınlanan gazeteler onun gelişine geniş yer vermişlerdir.

Nasrullah Camisi'nde Bir Vaiz

Mehmet Âkif, Millî Mücadele aleyhinde fetva yayınlayan İstanbul Hükümetinin bu tavrından sonra arkadaşı Eşref Edip ile Sebilürreşat dergisinin klişeleri ile birlikte halkın Millî Mücadele'ye katılmasını teşvik etmek ve moral değerleri yükseltmek için Balıkesir, Ankara ve civar illere gittikten bir süre sonra Kastamonu'ya gittiğini yukarıda da zikretmiştik. Mehmet Âkif ile beraber, uzun yıllar başyazarlığını yaptığı Sebilürreşat dergisi de Kastamonu'ya taşınmış ve bu derginin 464, 465 ve 466. sayıları Kastamonu'da basılmıştır.[33]

Mehmet Âkif 16 Ekim- 25 Aralık 1920 tarihleri arasında burada ikamet ederek Millî Mücadele lehinde faaliyetlerde bulunup halkı aydınlatmak için vaazlar vermiştir.[34]

---

29 Hüsnü Özlü, Milli Mücadelede İnebolu, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İst., 1996, s. 107.

30 Zeki Sarıhan, Mehmet Âkif, Kaynak Yay. İstanbul 1996, s. 117.

31 Gençler Mahfili ya da Kastamonu Gençler Kulübü 1920 yılının Şubat ayında kurulmuştur. Özellikle gençleri bedenen ve fikren Millî Mücadele'ye hazırlamak için önemli gayretler göstermiştir. 17 Ekim 1920'den itibaren 18 sayı yayınlanan Gençlik Mecmuası adıyla dergi çıkarmışlardır. Bu dergide çeşitli ilmî, edebî ve içtimaî yazılar yayınlanmıştır. Gençler Mahfili, vilayette ağırlığı olan bir teşkilat olup gelip geçen önemli kişiler bu mahfile uğramışlardır.

32 Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Gençliği, Kaynak Yay., İst., 2004, s. 90.

33 Mehmed Âkif Kastamonu'da Haz: Mustafa Eski, Ayyıldız Matbaası, Ank., s. VIII.

34 Mehmed Âkif 19 Ekim- 25 Aralık 1920 tarihleri arasında burada ikamet ederek Millî Mücadele lehinde vaazlar vermiştir. Buradaki hayatına ait kısmi bilgi için:

a. Mustafa Eski, Millî Mücadele'de Mehmet Âkif Kastamonu'da, Ankara, 1983.
b. Fazıl Çiftçi, Mahalli Basın Işığında Kastamonu ve Çevresi, Kastamonu Belediyesi Yay., Kastamonu, 2006, s. 349-360.
c. M.Ertuğrul, Düzdağ, Mehmed Âkif Ersoy, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.
d. Hayrettin Karan, Eşref Edip, Millî Mücadele Yılları, Haz: Fahrettin Gün, Beyan Yay., İst., 2002.

Kastamonu'dan Ankara'ya dönüş

Mehmet Âkif, yaklaşık iki ay kadar Kastamonu'da kaldıktan sonra 25 Aralık 1920 günü Eşref Edip'le birlikte Sebilürreşat'ın başlık klişelerini de alarak Ankara'ya dönmek için yola çıkmıştır. Yukarıda 25 Aralık 1920 tarihini vermemize karşın Âkif'in Ankara'ya dönüşü için farklı tarihler verilmektedir.[35]

Ailesini Kastamonu'da bırakan Mehmet Âkif Ankara yoluna düşmüştür. Âkif'in Kastamonu'dan Ankara'ya dönüşünü oğlu şu cümlelerle ifade etmiştir: *"Babam Kastamonu'da bir ay kadar kaldı.[36] Beni anneme emanet ederek Ankara'ya gitti. Çünkü ben Kastamonu ilk mektebine yazılmıştım. Babamdan ayrılmak doğrusu çok gücüme gitti. O da bana çok tutkundu. Lâkin bir seneye yakın bir zamandan beri beni adamakıllı özleyen validem ısrar etti. Beni babam ile Ankara'ya yollamadı. Çocukken gâyet zekiydim. İstiklâl Marşı şairi ile o zamanlar geçirdiğim maceralar seyahatler ile dolu hayat pek hoşuma gitmişti. Annem ve ablalarım ile Kastamonu'da normal ve rahat bir ömür geçiriyorduk, lâkin bu hayat tarzından pek çabuk usandım. Ankara'ya babamın yanına dönmek için can atıyordum."*[37]

Tacettin Dergahı'nda Bir Misafir

Kastamonu'da iki ay kadar kalan Mehmet Âkif, 25 Aralık 1920'de Eşref Edip'le birlikte Sebilürreşat'ın klişelerini alarak Ankara'ya dönmek için yola çıkmıştır.

Âkif'in Ankara'ya geleceğini haber alan hem Kastamonu hem de Balıkesir milletvekilleri ona bir oda bulmaya çalışmışlardır. Hasan Basri Çantay'ın dalâletiyle Tacettin Dergahı Şeyhi, Ankara'ya dönen Âkif'e oturduğu dergahın bir odasını tahsis etmiştir.[38]

Tacettin Dergahı artık Âkif için bir yuva Milli Mücadeleye yön verenler için birkaç toplanma ve sohbet yerinden biri olmuştur.

Atatürk, Mehmet Âkif Görüşmesi

Atatürk ile Mehmet Âkif belki de defalarca görüşmüştür. Ancak elimizde bilgilere göre iki önemli görüşmesi vardır. Bunlarda kısa sohbetler şeklindedir.

---

35 Eşref Edip yola çıkış tarihini 25 Kanunievvel 1336 olarak verirken a.g.e., 1938 bs. s.69; 1960 bs. s.151; Düzdağ, a.g.e., s.lO5'te Aralık sonu, Tansel a.g.e., s.91; Doğan a.g.e., s.51'de 25 Aralık 1920; Uçman a.g.m. s. 26'da 1920; Sarıhan, a.g.e., s.l40'da 24 Aralık 1920; Ahmet Kabaklı, Mehmet Âkif, İstanbul 1977, s.34'te Ocak 1921 olarak vermektedir. Fevziye Abdullah Tansel ise Âkif'in *"Yunan Ordularının Ankara'ya doğru ilerlemesi üzerine tekrar Kastamonu'ya döndü. Buradaki kazalardaki camilerde yine va'azlar verdi."* demektedir. a.g.e., s.91-92. [Bu bilgiler künyesini verdiğimiz eserden alınmıştır. Yrd. Doç. Dr. Yaşar Semiz, Yrd. Doç. Dr. Osman Akandere, " Millî Mücadele'de Mehmed Âkif (Ersoy) Beyin Faaliyetleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Kasım 2002, C.XVIII, S. 54.]

36 Burada sanıyorum Emin Ersoy'un yanlış hatırlaması sözkonusudur. Çünkü Mehmet Âkif Kastamonu'da iki ay kalmıştır.

37 Emin Ersoy, Âkif, Gözyaşları İçinde Yazıyordu, Millet mec., 1 Nisan 1948, S. 113, s. 15.

38 Erişirgil, a.g.e., s.420. Eşref Edip, a.g.e., 1960 baskısında da "*Ankara'ya gelince doğru Tacettin Dergâhı'na indik. O zaman Ankara'da mesken buhranı olduğu için herkes bir tarafa sığınmıştı. Tacettin Şeyhi bir hürmet-i mahsusa olmak üzere dergâhı üstada tahsis etmişti"* demektedir. Eşref Edip, a.g.e., s.152. [Nakleden: Yrd. Doç. Dr. Yaşar Semiz, Yrd. Doç. Dr. Osman Akandere, " Millî Mücadele'de Mehmed Âkif (Ersoy) Beyin Faaliyetleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Kasım 2002, C.XVIII, S. 54.]

Bunlardan ilki Âkif'in Ankara'ya yeni geldiği sıralarda bir ziyarete gitmekte olan Atatürk ile karşılaşması sonucu olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Mehmet Âkif'i görünce yaklaşır ve ona oğlu Emin'in ifadesi ile *"Sizi bekliyordum efendim; tam zamanında geldiniz. Şimdi görüşmek mümkün olmayacak; ben size ziyarete gelirim."*[39] diyerek memnuniyetini ve daha sonra görüşme isteğini belirtir.

Eşref Edip'in naklettiğine göre Atatürk, Mehmet Âkif arasında bir başka görüşme daha vardır. O da Ankara'ya gelişlerinden bir süre sonra Mustafa Kemal Paşanın, Âkif'le kendisini Ankara istasyonunun küçük bir odasında kabul ederek yaklaşık bir saat kadar süren görüşmesidir. Atatürk'ün Âkif'i ilgi ve hasretle karşıladığı bu görüşme sıcak bir ortamda gerçekleşmiştir. Bu konuşma sırasında Mustafa Kemal onların İstanbul'dayken de Millî Mücadeleye yaptıkları hizmetleri bildiğini belirttikten sonra konuşmasını şöyle sürdürmüştür: *"Kastamonu'daki vatanperverane mesainizden çok memnun oldum. Sevr Muahedesi'nin memleket için ne feci bir idam hükmü olduğunu Sebilürreşat kadar hiçbir gazete memlekete neşredemedi. Manevî cephemizin kuvvetlenmesine Sebilürreşat'ın büyük hizmeti oldu. Her ikinize de bilhassa teşekkür ederim"* [40]

Mehmet Âkif'in Ankara'ya Milli Mücadeleye katıldıktan sonra Atatürk tarafından her zaman Millî Mücadele'ye ait hizmetleri övgüyle zikredilmiştir.

Atatürk, Mecliste Mehmet Âkif'i Neden Eleştirmişti?

İtilaf Devletleri, Birinci İnönü Savaşı'ndan sonra Sevr Antlaşması'nın bazı maddelerini değiştirmek için Londra'da bir konferans düzenlemeyi kararlaştırmış bunun içinde İstanbul hükümetini davet etmişlerdir.

İnönü Savaşı'ndan sonra 8 Şubat 1921 günü TBMM Hükümeti ile İstanbul Hükümeti arasında gündeme gelen Londra Konferansı'nda Türkiye'yi kimin tensil edeceği çekişmesi vardır. T.B.M.M bu görüşmede ülkeyi ancak kendilerinin temsil etmeye yetkili olduğunu İstanbul'daki Tevfik Paşa Hükümeti'ne açık bir ifade ile daha önce bildirmiştir. Meclisin bir oturumunda ise konferans hakkında İstanbul'da Sadrazam Tevfik Paşa'ya çekilecek telgraf tartışılmıştır.

Bu oturumda Burdur mebusu Mehmet Âkif (Ersoy), TBMM'den Babıâli'ye gönderilmek için hazırlanan telgrafın üslûbunu oldukça ağır bulmuş ve bunun yerine kendisinin hazırladığı bir metin önermiştir. Kabul edilmeyen bu metinde dikkat çekici önemli cümleler şunlardır: "*Bugün İstanbul'un uhde-i hamiyyetine düşen vazife derhal BMM'nin meşruiyetini tasdik ve konferansa murahhas göndermek hakkının bu Meclise ait olduğunu ilân etmektir. Bunun hilâfında hareket milletin halâsına set çekmek, tefrika ve inkisama badi olmak, makam-i Hilâfet ve Saltanatı (Papalık) gibi kuvva-yı maddiyeden mahrum ve gayrı meşru bir şekle sokarak ecnebilerin amaline bâziçe derekesine indirmek demektir."*[41]

Bu oturumu yöneten Hasan Fehmi Beyin celseyi açmasından sonra ilk sözü Heyet-i Vekile Reisi Fevzi Paşa almış ve aralarında şu konuşmalar geçmiştir: *"Efendim, İstanbul ile mu-*

39 Emin Ersoy Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'le Beraber Bir Yaylı Araba ile Yola Çıktık Millet mec., 12 Şubat 1948, S. 106, s. 18

40 Hayrettin Karan, Eşref Edip, Millî Mücadele Yılları, Haz: Fahrettin Gün, Beyan Yay., İst., 2002, s. 94.

41 Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, C.I, s.411.

haberenin neticesini arz etmiştim. Bunun üzerine heyet-i âliyeniz cevap vermek için bir karar ittihaz buyurmuştu. Üç dört gündür bunun tehiri İstanbul münasebâtında bazı teşevvûşâta sebebiyet veriyor. Rica ederim cevap verilsin de İstanbul'la hesabımız kesilsin." demiştir.

Oturumda ikinci sözü Mehmed Âkif almıştır. O da *'Efendiler İstanbul'la aramızdaki suitefehhümün kalkması bu ikiliğin bertaraf edilmesi için Meclisi âliniz karar verdi. İstanbul'a bir telgraf yazılacaktı ve son cevap olacaktır.'* demiştir.

Hamdullah Suphi Bey (Antalya)-(yerinden) 'Beyefendi yazmışlar, geldiler burada okudular' diye söze karışmıştır.

Mehmet Âkif Bey (Burdur), yazılan telgraftaki ifadeleri oldukça ağır bulduğunu, amacın uzlaşmayı temin etmek olduğunu bunun için de, telgrafta yer alan bazı ifadelerin yumuşatılması gerektiğini söyleyerek kendisinin yazmış olduğu telgraf metnini okumaya başlamıştır. Âkif, 'Mütarekeden beri devam eden ve inayet-i Hakk'la hayat ve istiklâlimizin halâsına kadar devamı muhakkak olan Mücadele-i Milliye sayesinde bugün lehimize olarak bir vaziyet inkişaf etti. Bu müsait vaziyetten istifadeye koşmak bütün Kuva-yi devlet için bir vecibe-i hayatiye iken, İstanbul'un hakayik-i ahvâle göz yumarak ruhdan ziyade şekil ile meşgul olduğu nazarı teessütle görülüyor. Zaman geçmiş, vakayii tahlil ile uğraşacak zaman değildir. Ecnebiler devletimizin bütün varlığını paymâl etmişler, en tabii hukukunu çiğnemekten sıkılmamışlardır... İstanbul nazarında henüz resmen asi telakki edilen Anadolu bugün istiklâli için, makam-ı hilafet ve saltanatın tahlisi için canla başla uğraşıyor, kanını döküyor. Binaenaleyh bugün söz sahibi ancak kendisi olmak icap edeceğini itiraf ve kabul etmek ve aradaki suitefehhümü bertaraf ederek BMM'ye tefviz-i umur eylemek kendisinin ve bütün memleketin selâmeti namına İstanbul için en mutekaddim ve mütehattın bir vazifedir' diyerek İstanbul hükümetinin memleketin idaresini TBMM hükümetine devretmesi gerektiğini belirtmiştir.

'Konuşmasının devamında *'Gerek zât-ı şahânenin, gerek bütün cihan-ı İslâm'ın malûmu olmalıdır ki Büyük Millet Meclisi'nce bugün makam-ı hilâfet ve saltanatın halâsını ve milletimizin istiklâl-i tammını temin etmekten başka hiçbir gaye mutasavver değildir ve bunun böyle olduğunu her milletvekili ferden ferda yemin ile teyit etmiştir. Onun için bugün İstanbul'un mânâsız vesveselerle nazar-ı ecanipte milletin vahdetini kesredecek gayrimeşru bir tavır takınmasına Büyük Millet Meclisi son derece müteessiftir. Artık bu gayrimeşru vaziyete bir an evvel hatime vermek; bu zavallı, bu fedakâr milletin mukadderâtını idare etmekte bulunan Büyük Millet Meclisi'yle tevhid-i mesai etmek, aynı gayenin husûlüne el birliğiyle çalışmak dinî, vatanî, millî vezâifin akdemidir.' diyerek İstanbul hükümetinin TBMM'sine ve onun hükümetine karşı takındığı gayrimeşru tavıra bir son vermesini söylemişti.*

Konu ile ilgili Mehmet Âkif'in açıklamaları o günkü oturuma katılan milletvekilleri tarafından farklı yönleri ile tartışıldı. Ancak Âkif'in görüşleri, konuşmasından bazı alıntılar da yaparak Mustafa Kemal Paşa tarafından ciddi şekilde eleştirildi.

Âkif'in '...Bugün lehimize olarak bir vaziyet inkişaf etti. Bu müspet vaziyetten istifadeye koşmak bütün Kuva-yi devlet için bir vecibe-i hayatiye iken İstanbul'un hakayik-i ahvâle göz yumarak ...' diye başlayan cümleyi ele alan Mustafa kemal Paşa '...Vaziyet öyle değildir efendiler. Elhamdülillah bizim vaziyetimiz iyidir...' dedi.

Mustafa Kemal Paşa, Âkif'in *'...Bugün İstanbul'un uhte-i hamiyetine düşen en mühim vazife derhal TBMM'nin meşruiyetini tasdik ve konferansa murahhas göndermek hakkının mün-*

hasıran bu meclise ait olduğunu ilân etmektir...' sözlerini de tenkit ederken şöyle demiştir: 'Efendiler bu meclis meşrudur ve bunun meşruiyetini kimseye tasdik ettirmek lâzım değildir. İkincisi; bu meşru meclis, meşru ve selâhiyettar olan murahhaslarını (Londra Konferansı'na) göndermiştir. Bu heyetin Avrupaca tanınması için Tevfık Paşa'ya ricaya ihtiyacımız yoktur. Binaenaleyh böyle bir şeyi beyannamemizde söylemek, giden heyet-i murahasımızın kıymetini katiyen sıfıra indirmek demektir."[42]

Bu telgraf meselesi yüzünden Mehmet Âkif ve Mustafa Kemal arasında kısa süreli kırgınlık meydana gelmiştir. Ancak bu kırgınlık kısa süre sonra açılan İstiklâl Marşı yarışmasında sona ermiştir. Atatürk bu marşın kabulünü ısrarla savunmuş ve Âkif'e İstiklâl Marşından dolayı tebriklerini iletmiştir.

İstiklâl Marşı konusu meclise gelmiş, 1 Martta Âkif'in şiiri mecliste okunmuş, 12 Martta da hükümetin de ısrarıyla İstiklâl Marşı, millî marş olarak kabul edilmiştir.

Sebilürreşat'a[43] Dair Bir Tartışma

Milli Mücadelenin lideri ve sembolü olan Mustafa Kemal Paşa mücadelesini verirken karşısında mevcut düşmanlarının yanı sıra bir de işbirlikçi yerli ve yabancı basını bulmuş ve onlarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bunların arasında özellikle İstanbul basını içerisinde yer alan Alemdar, Peyam-ı Sabah, Ümit ve İstanbul gazeteleri sayılabilir. Refik Halit, Refi Cevat, Ali Kemal gibi devrin önemli kalemleri, Milli Mücadele hareketine açık bir şekilde karşı çıkmışlar ve düşüncelerine her fırsatta yazılarıyla ortaya koymuşlardır. Bunu yanı sıra Milli Mücadeleye destek veren gazetelerimizde mevcuttur. Bunlar arasında da İleri, Vakit, Yeni Gün, Akşam, İkdam, Tasvir-i Efkâr, Tercüman-ı Hakikat, Sebilürreşat gibi gazeteler ve dergiler sayılabilir.

Görevi içeride ve dışarıda Kurtuluş Savaşı lehine propaganda yapmak olan Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü'nün bütçesi 28 Şubat 1921 günü TBMM'de görüşülmüştür.

İrşat ve propaganda amacıyla kurulmuş olan Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti parasızlık, teşkilâtsızlık ve tecrübesizlik gibi sebeplerden ötürü beklenen tanıtım faaliyetlerini lâyıkıyla yapamadığı iddiası ile Meclis'in sert eleştirilerine hedef olmuştur. Bu kadar eleştirilen kuruma haliyle yönetici dayanmıyor sıkça müdür değişiyordu. Öyle ki iki buçuk ay içinde altı değişik müdür göreve getirilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde milletvekillerinden bazıları da Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin iyi çalışmadığını Meclis'te konu edince, 26 Eylül 1920'deki tartışma sırasında Mustafa Kemal Paşa söz almış ve gerçeğin ortaya çıkması için, sorum-

42 Yrd. Doç. Dr. Yaşar Semiz, Yrd. Doç. Dr. Osman Akandere, " Millî Mücadele'de Mehmed Âkif (Ersoy) Beyin Faaliyetleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Kasım 2002, C.XVIII, S. 54.

43 Sebilürreşat, Sırat-ı Müstakim adıyla çıkmış dergidir. Ebulula Mardin ve Eşref Edip tarafından II. Meşrutiyet'ten sonra çıkarılan ve Mehmed Âkif'in başyazarı olduğu haftalık bir dergidir. İlk sayısı 27 Ağustos 1908 yılında çıkmış, 183. sayıdan itibaren Sebilürreşat adını almıştır. Birkaç kez kapatıldığı için kısa sürelerle çıkamayan dergi 1925 yılına kadar yayınını sürdürmüştür. 5 Mart 1925 tarihinde son sayı olan 641. sayı yayınlanmıştır. Yazarları arasında Mehmed Âkif, Manastırlı İsmail Hakkı, Babanzâde Ahmed Naim, İzmirli İsmail Hakkı gibi İslâmcı anlayışı savunan kişiler vardır. Dergi ilk yıllarında Ahmet Ağaoğlu ve Yusuf Akçura gibi Türkçü aydınların yazılarına da yer vermiştir. Âkif'in şiirlerinin büyük bir çoğunluğu bu dergide yayımlanmıştır. Derginin bibliyografyası için: Abdullah Ceyhan, Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad Mecmuaları Fihristi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

lulara soru sorup onların bu aksamalar konusunda fikirlerinin alınmasının doğru olacağını, ondan sonra karar verilmesinin iyi olacağını söylemiştir.[44]

Bu görüşmelerde Sebilürreşat'la ilgili ilginç bir tartışma da çıkmıştır. Mustafa Kemal Paşanın da övgüsünü kazanmış olan Sebilürreşat 3 Şubat 1921 tarihli 467. sayısı ile Ankara'da çıkmaya başlamıştır. Her zaman Milli Mücadelenin sesi olan Sebilürreşat Ankara'da yayınlanan ilk nüshasında Âkif'in Kastamonu ve ilçelerinde Milli Mücadele lehine yaptığı konuşmalardan derlenen bir yazı yayınlanmıştır. 17 Şubat 1337-9 Cemaziyelahır 1339 (1921) tarihinde yayınlanan 468. sayısında ise Âkif'in Türk milletine armağan ettiği en büyük eseri *"İstiklâl Marşı"* basılmıştır.

Millî Mücadele yıllarında propaganda amaçlı olarak gazetelere çeşitli yardımlar yapılmaktadır. İşte tartışmada bu yardımın dağıtımındaki aksaklıktan doğmuştur. Bu tartışmaların birinde milletvekillerinin bir kısmı propoganda amaçlı olarak devlet tarafından satın alınıp halka ücretsiz dağıtılan bazı dergiler gibi Sebilürreşat'ın da devlet tarafından satın alınması ya da alınmaması konusunda iki farklı fikir ortaya atmıştır. Oysa Millî Mücadele'ye önemli katkılar sağlayan Sebilürreşat, Mustafa Kemal Paşanın da teveccühüne mazhar olmuştur. Dönemin Millî Mücadele taraftarı gazetelerine düzenli yardımlar yapılırken Sebilürreşat'a verilen yardımlarda aksamalar olduğu için Karesi (Balıkesir) mebusu Abdulgafur Efendi, Matbuat Umum Müdürlüğü'nün çalışmalarını kürsüden eleştirmiştir. Bu konuşma da tartışmanın çıkmasına sebep olmuştur. Bazı milletvekilleri bu olaya müdahil olmuş, bu yaşananlar Mehmet Âkif'i üzmüştür. TBMM'nin 25 Nisan 1921 tarihli toplantısında Kütahya Mebusu Besim Atalay tarafından hazırlanan Köy Hocası ile Sebilürreşat dergilerinin bedeli devlet tarafından ödenerek köy ve nahiyelere kadar ücretsiz dağıtılması hususunda bir yasa teklifi kabul edilmiştir.[45] Ancak daha sonra bu yardım yine bilinmeyen sebep ya da emir üzerine yeniden kesilmiştir.

Bülbül: "Kelimeler Ağlıyor, Millet ise Kan Ağlıyordu."

Kastamonu'dan Ankara'ya gelen Âkif'in yaşadığı acılardan biri de Yunanlıların Bursa'yı işgali idi. Bu işgal çoğu insanın moralini bozarak onları karamsarlığa itmiştir.

Batı'nın desteğini arkasına alarak zulmünü kat kat artıran Yunanlılar, Anadolu köylerine saldırmışlardır. Bu karışık ortamdan istifade eden vatan haini isyancılar da bu nazik durumdan yararlanarak kirli emellerine ulaşmak için çeşitli yerlerde isyan çıkarmışlardır.

Yunanlılar 8 Temmuz 1920'de Bursa'ya girerek burayı işgal etmişlerdir. Yunanlıların bu işgaline her yerden tepkiler gelmiştir. [46]

İlk Osmanlı başkenti Bursa, Yunanlılar tarafından işgal edilir, aynı zamanda Osmanlı devletinin kurucusu Osman Gazi'nin türbesine, Türk'ün mukaddesâtına hakaret etmişlerdir.[47] Mayıs 1921'de *"Yunan ordusu Yalova, Gemlik civarında Müslüman köylerini yakıyor,*

44 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, Ankara 1961, s. 122.

45 Yrd. Doç. Dr. Yaşar Semiz, Yrd. Doç. Dr. Osman Akandere, "Millî Mücadele'de Mehmed Âkif (Ersoy) Beyin Faaliyetleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Kasım 2002, Cilt, XVIII, S. 54.

46 Bu konuda bilgi için: Yard. Doç. Dr. İhsan Güneş, "Bursa'nın Yunan Ordusu Tarafından İşgali ve Bunun Doğurduğu Tepkiler", Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Askeri Tarih ve Staratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ank., 1985, s. 140-166.

47 Bayram Altıntaş, Osmanlı'ya Dair, Rağbet Yay., İst., 2000, s. 10.

İzmit'te çoluk çocuğu bir haneye doldurarak ateş ediyor, birçok Müslümanların burun ve kulaklarını kesiyordu. Gonaris İngiliz gazetelerinde vuku bulan beyanatında: "Biz ehl-i salip harbi yapıyoruz!" demişlerdi.

Âkif, yine bunalmıştı, yine inliyordu, yine bedbahttı, yine muzdaripti. O, bu hâl karşısında keder ve ıstırap içinde haykıran ilk Türk şairidir. Bir hüzün destanı yazılır. Her gün Yunan istilâsı altındaki topraklarımıza, özellikle de Bursa'ya dair elim haberler geliyordu. Eline kalemini aldı ve Türk edebiyatına o güzel *"Bülbül"* şiirini kazandırmıştır. Âkif, *Bülbül*'ü yazar ve âdeta inletir.

Bursa'nın işgali üzerine Meclis'te yapılan bu görüşmelere anlamlı "Bülbül" şiiri tercüman olmuştur. Âkif'in yazıp yakın dostu Hasan Basri'ye (Çantay) ithaf ettiği *"Bülbül"* onun Milli Mücadele'de çektiği ıstırabı en iyi anlatan eser olmuştur. Nihad Sami Banarlı, *"Bülbül"* şiiri için *"kelimeler ağlıyor, millet ise kan ağlıyordu."* demektedir.

İstiklâl Marşı'nın Yazımı ve Mecliste Kabülü

Bir milli marşın gerekliliğine ait istek genel kabul görmüş ve hemen çalışmalara başlanmıştır. Bunun için ilk önce Maarif Nezareti okullara bu yarışmayı ve şartlarını duyurmuştur. Şairlere de gazetelere ise *"Türk şairlerinin nazar-ı dikkatine"* ifadesi yer alan bir ilan verilmiştir. Yayınlanan bu ilanda 23 Kânunuevvel 1336 (1920)'de bir edebî heyetin gönderilen eserleri inceleyip değerlendireceği de yazılmıştır. Millî marş olarak kabul edilecek olan esere 500 lira, besteyi yapana da 1000 lira ödül verileceği ilan edilmiştir. Yarışmaya 724 şiir gönderilmiş, ne var ki millî marş olmaya değer bir şiir bulunamamıştır.[48]

İstiklâl Marşı Âkif'e Nasıl Yazdırılmıştır?

Meclis'e İstiklâl Marşı yarışması için birçok metin gelmiştir. Söz konusu eserler içerisinde Mehmet Âkif'in şiiri yoktur. Rıza Nur'dan sonra Maarif Nazırı olan Hamdullah Suphi, Mehmet Âkif'in marşa ödül konulması nedeniyle yarışmaya katılmadığını öğrenince şaire yazdığı mektupta ödül konusunun uygun bir şekilde çözümlenebileceğini ve yarışmaya katılmasını ister.

Devrin önemli şairlerinden, mebuslarına hatta generallerine kadar birçok kişi kendince bir İstiklâl Marşı yazarak yarışmaya gönderir. Ne var ki değerlendirme heyeti başkanı Hamdullah Suphi (Tanrıöver), bu şiirler arasından Millî Mücadelenin ruhunu yansıtan bir şiir bulamaz. Bu şiirlerin içinden Mehmet Âkif'in şiirinin çıkmaması da can sıkıcıdır onun için. Âkif'in İstiklâl Marşı'nı yazmasını Hasan Basri Çantay vesilesi ile yazdırılmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde İstiklâl Marşı Görüşmeleri

Millî Marş konusu TBMM'nin gündemine bir kez daha 26 Şubat 1921 tarihinde gelmiştir. Görüşmelerden sonra Mehmet Âkif'in de şiirine itirazlar olmuştur. Oturum başkanı tartışmaların yoğunlaşması üzerine ortaya çıkan görüşlerin daha sakin bir kafa ile değerlendirip tartışılması için zaman kazanmak istemiştir. Bunun için Mehmet Âkif'e ait

48 Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi, T.B. M.M. Yay., Ank., 1993, C.3, s. 211.

metnin basılıp milletvekillerine dağıtılmasını isteyenler, istemeyenler şeklinde oylama yapmıştır. Yapılan oylamada basılıp dağıtılması fikri benimsenmiştir.

Bu ilk görüşmeden üç gün sonra 1 Mart 1921'de konu yeniden meclise gelmiştir. O günün oturumunda İstiklâl Marşı çeşitli yönleri ile tartışılmıştır. O günkü oturumun başkanlığını da yapan Mustafa Kemal Paşa önemli bir konuşma yapmış, ardından Hasan Basri Bey'in, Hamdullah Suphi Bey'in İstiklâl Marşı'nı kürsüden okumasına dair teklifi oylatmıştır. Teklifin kabul edilmesi üzerine Başkan, Hamdullah Suphi Bey'i kürsüye davet etmiştir. Hamdullah Suphi Bey kürsüye çıkarak Mehmet Âkif Bey'in İstiklal Marşını yazma sürecini anlatmıştır. Çeşitli oturumlardan sonra İstiklal Marşı'nın resmen kabul edilmesi TBMM'nin 12 Mart 1921'deki ikinci oturumunda ele alınmıştır. Bazı mebusların marşla ilgili görüşlerini açıklamalarından sonra yapılan oylamada Mehmet Âkif'in şiiri *"ekseriyet-i azîme ile"* İstiklâl Marşı olarak kabul edilmiştir.

Meclis Kayseri'ye Taşınmayı Tartışıyor

10–24 Temmuz 1921 tarihleri arasında yapılan savaşta Kütahya, Afyon gibi büyük stratejik önemi bulunan şehirlerin Yunanlıların eline geçmesi ihtimali insanları umutsuzluğa düşürmüştür. [49]

Bu umutsuzluk ve moral bozukluğu meclise de yansımıştır. TBMM'nin 23 ve 30 Temmuz 1337 (1921) tarihli gizli oturumlarında *"Yunan taarruzu üzerine vaziyet-i harbiye hakkında müzakerât ve TBMM'nin Kayseri'ye nakli"* tartışılmıştır. Bu oturumda söz alanlar hükümetin Anadolu'nun göbeği addolunan Kayseri'ye taşınması fikrini ortaya atmışlardır. Bu fikri savunanlardan biri de Heyet-i Vekile Reisi Fevzi Çakmak'tır.

Meclis'teki bazı milletvekilleri *"çekilmenin manevî zararlarının orduya kadar sirâyet edebileceği"* hususunun altını çizerek hükümetin Kayseri'ye taşınmasının mahzurlarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Mecliste az konuşan Âkif bu hususta çok konuşmamakla beraber meclisin Kayseri'ye taşınmasına karşı çıkmaktadır. Ayrıca bu konu hakkındaki fikirlerini çeşitli sohbet ve tartışma ortamlarında fikrini şu cümlelerle ifade etmiştir: *"Benim Öldüğüm Yerde, Oğlum da Ölsün"*

Millî Şair Cephede

Ordu ve halk Büyük Taarruz'un ne zaman yapılacağını beklerken TBMM'nin 24 Temmuz 1922 tarihli oturumunda ordunun manevî kuvvetini artırmak için çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Bu amaçla orduya moral vermek üzere milletvekillerinden meydana gelen bir heyetin cepheye gönderilmesine karar verilmişti.

Ordumuz 26 Ağustos 1922'de Büyük Taarruzu başlatmıştır. Kısa zaman sonra da zafer

49 Kütahya – Eskişehir Savaşları (10 -24 Temmuz 1921): 10 Temmuz'da Yunan saldırısı İnönü-Eskişehir, Afyon ve Kütahya hattında geniş bir cephede başladı. Bu durumda Mustafa Kemal Paşa fazla kayıplar verilmeden ordunun Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesine karar verdi. Ordu, Sakarya'nın doğusunda toparlanmaya başladı. Yunanlılar da Sakarya Nehri kıyılarına kadar ilerlediler. Yunanlılar Sakarya Nehri'nin batı tarafında durmuşlar, yeni bir saldırı için hazırlıklara başlamışlardı. Bu savaşın sonucu olarak Eskişehir, Afyon ve Kütahya elimizden çıkmıştır. Meclis tarafından M. Kemal 5 Ağustos 1921'de başkomutan seçilmiştir. M. Kemal ayrıca üç ay süreyle meclisin yetkilerine de sahip olacaktır.

kazanılmıştır. Sebilürreşat'ta zaferle ilgili ilk yazı 31 Ağustos 1922 tarihinde yayınlanır. Son anda dergiye girdiği izlenimini veren ve *"Allahuekber"* başlığını taşıyan imzasız yazı şöyledir: *"Ey bin üç yüz seneden beri namuslu, dini müdafaa eden kahraman millet! Sen şimdi bu son gaza-yı ekberle dünyadaki davaların en haklı, en kutsî, en şerefli olanını müdafaa ile o şeref ve şanı yaşatıyorsun. Yürü..."*

Âkif, 1-16 Ağustos 1922 tarihleri arasında, Ali Fuat Paşa'nın başkanlığında cepheleri dolaşan bir meclis heyetine katılarak, aynı ayın sonunda başlayacak olan Büyük Taarruz öncesinde askerlerimize cesaret verici konuşmalar yapmıştır. 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz'un zaferle sonuçlanıp düşmanın İzmir'e doğru kovalandığı günlerde ise Âkif, heyecan içinde Ankara'da duramamış, cesetlerle dolu savaş bölgelerini dolaşmış: düşmanın çıkardığı yangınlara su taşımış, bu şekilde Bilecik'e kadar gitmiştir.

Bu büyük zaferden sonra halkta moraller düzelmiş insanımız geleceğe daha güvenle bakar hale gelmiştir.

Birinci Meclisin Seçim Kararı

Muayyen zamanlarda yapılacak seçim siyasetin yapısı gereğidir. Ancak bu seçimler belirtilen zamanda demokrasiyi işletmek ve siyaset kurumuna güveni tazelemek için mi yapılır. Yoksa baskın seçim tabir edilen ani seçimle muhaliflerin tasfiyesi için mi yapılır. İşte bu sorular demokrasilerde sıkça cevabı aranan sorulardandır.

Batı Anadolu gezisini İzmir İktisat Kongresi'ne katılarak tamamlayan Mustafa Kemal Paşa, 4 Şubat 1923'te Lozan barış görüşmelerinin kesilmesi üzerine Ankara'ya geri dönmekte olan İsmet Paşa ile 18 Şubat'ta Eskişehir'de buluşarak onunla birlikte Ankara'ya döner. Mustafa Kemal Paşa'nın Batı Anadolu gezisi sırasında yeni Türkiye'nin yakın gelecekteki konumu çizen açıklamalarının ardından, İsmet Paşanın meclise bilgi vermeden önce Eskişehir'de Mustafa Kemal Paşa ile buluşarak ona bilgi vermesi Ankara'da siyasi atmosferi gerginleştirir.

Lozan barış görüşmeleri üzerinde mecliste 27 Şubat'ta başlayan oturumlar 6 Mart 1923'e kadar şiddetli bir şekilde devam eder. Daha 1922 yılı Aralık ayı başında Vakit gazetesinden Hakkı Tarık'ın seçimlerle ilgili bir sorusu üzerine*; "şüphesiz meclis şayan-ı kabul göreceği sulh olduğu şeraitini tasdik ettiği gün, hükümet mevcudiyeti olan ikmal etmiş olacaktır ve teşkilata-ı esasiye kanunu da sarih olduğu gibi,iki sene devam etmek üzere yeni intihabat icra olacaktı"*[50] diyen Mustafa Kemal Paşa, meclis genel kurulundaki görüşmeler sırasında İkinci Grubun uzlaşma tavırlar sergilemesi üzerine böyle bir mecliste barış konusunu bir sonuçta bağlamanın güç olacağını düşünmüş ki;fikir değiştirerek Meclis yenilenmedikçe millet ve memleketin ağır ve sorumluluk bekleyen işlerini yürütmenin olanaksızlığına inanır ve derhal seçime gidilerek meclisin yenilenmesi konusunda hükümeti ve Anadolu Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyetini ikna eder.

Seçimlerin yenilmesini isteyen önerge 1 Nisan 1923'te Aydın milletvekili Esat Bey ve 120 arkadaşı tarafından TBMM'nin vatan savunması amacıyla toplanarak bunu gerçekleştirdiği vurgulandıktan sonra, *"Şimdi memleket mesail-i sulhiyeyi ve terakkiyet-ı ikdisadiyeye*

50 Vakit,5 Kanunu evvel 1922.

istihdaf ettiği için, millete yeniden müracata ihtiyaç hasıl olmuştur."[51] deniliyor ve derhal seçim çalışmalarına başlanması isteniyordu. Önerge TBMM'de aynı gün görüşülerek, imza sahiplerinin alkışları arasında kabul edilir. Yine aynı gün Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa, meclisin seçim kararı aldığı hükümete bildirerek derhal seçim çalışmalarına başlanmasını ister.[52]

Büyük Millet Meclisinin 1 Nisan 1923 tarihinde seçimlerin yenilenmesi kararı Meclisin basit çoğunluğunun oylarıyla alınmıştır. Bu karar bizzat 1921 Teşkilât-ı Esasîye Kanunu-nu*n "madde-i münferide"*sine aykırıdır. Zira, ilk Büyük Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesine karar verebilmek, "madde-i münferide"de öngörülen *"gayenin husûlü (amacın gerçekleştirilmesi)"* şartına bağlıydı. Gayenin gerçekleştirilmiş olduğuna ise, ancak *"madde-i münferide "* gereği *"Büyük Millet Meclisi aded-i mürettebinin sülüsan-ı ekseriyeti"* yani Meclis üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile karar verilmesi gerekiyordu. Oysa seçimlerin yenilenmesi kararı üçte iki çoğunluk ile değil, basit çoğunlukla alınmıştır.

1923 seçimlerini ülkenin her yerinde iki istisna dışında Mustafa Kemal Paşanın belirlediği listelerdeki Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin üyeleri kazanmışlardı.

Birkaç bağımsız aday dışında, seçimleri Halk Partisi kazanmıştır. İkinci Dönem Meclisi çalışmalarına 11 Ağustos 1923'te başlamıştır.

Ahmet Kabaklı *"Birinci Meclis kapatıldı, devlet millet kaynaşması bitti."*[53] Demiştir. Burada dikkat edilmesi gereken iki nokta vardır. Birincisi ilk Meclis seçime mi gitti kapatıldı mı? İkincisi ise 1923'te oluşan Meclis millete rağmen millete karşı bir meclis midir?

Mehmet Âkif İkinci Mecliste Neden Yer almadı?

İstiklâl Marşı şairi Milli Mücadeleye derin çoşkunluk getiren Atatürk'ün çevresindeki ilk *"mücahit"*lerdendir.[54]

Âkif, Edirne'den Ankara'ya döndüğü zaman kafası Halim Paşanın Mısır'a davetiyle meşguldü. Bu haleti ruhiye içinde İstiklâl Marşı'nın Mecliste görüşüldüğü dönemde seçildiği Maarif Encümeni Komisyonundaki görevinden 9 Aralık 1922'de istifa etmiştir. Meclisin 16 Aralık 1922 tarihli oturumunda okunan istifa dilekçesi sağlık sebeplerine dayandırmıştır.[55]

Mehmet Âkif ilk mecliste hâlâ milletvekilidir. Ancak komisyondan istifasından sonra 8 Mart 1923'te de tekrar İrşat Encümeni'ne seçilmiştir.

Zaten tarihî misyonunu tamamlamış olan I. Meclis'te 1 Nisan 1923'te seçim kararı alınır. Mehmet Âkif, 27 Mart 1923'te en yakın arkadaşlarından biri olan Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey'in,[56] Muhafız Tabur Komutanı Topal Osman tarafından öldürülmesinden

51 İkdam,2 Nisan 1923.

52 Anadolu'da Yeni Gün, Meclis Kararının Hükümete Tebliği, 2 Nisan 1923.

53 Cumhuriyet'in 70. Yılında Aydınlar Konuşuyor, Yeni Asya Yay., İst., 1995, s. 203

54 Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak, Milli Mücadele'de Atatürk'ün Çevresinde İlk Mücahitler, Genç Yay., İst., 1986, s. 163.

55 TBMM Zabıt Ceridesi 1.Devre, C.25, s.408.

56 Ali Şükrü Bey. 1884 yılında Trabzon-Vakfıkebir'de doğdu. Bahriye Mektebi'ni bitirdi. Donanma-ı Muavenet-i Millî Cemiyeti'nin satın almak istediği gemilerle ilgili olarak İngiltere'ye gitti. Son Osmanlı Meclisi'ne Trabzon milletveki-

sonra Meclis'ten iyice soğumuştur. Âkif, mecliste bu olayın haricinde yaşadığı diğer bazı olumsuzluklardan dolayı tekrar aday olmayı düşünmemiştir.

İki Yadigâr: İstiklâl Madalyası ve Mavzer Tüfeği

Farklı bir hâlet-i ruhiye içinde olan İstiklâl Marşı şairi 1923 yılı Mayıs ayının başında Sebilürreşat dergisinin klişeleri, ailesi ve yakın dostu Eşref Edip ile birlikte İstanbul'a geri dönmüştür. Ankara'dan ayrılıp İstanbul'a gelen Mehmet Âkif'in yanında Millî Mücadele hatırası olarak iki yadigar vardır: İstiklâl Madalyası ve bir de o dönemde mebuslara hatıra olarak verilen mavzer tüfeği.

li olarak katıldı. Bu meclisin, 16 Mart 1920'de İngilizler tarafından kapatılması üzerine, Ankara'ya gitti ve Türk Kurtuluş Savaşı'na katıldı. TBMM'de Trabzon milletvekili olarak da görev aldı. Düşünceleri bakımından tutucu olması nedeniyle Mustafa Kemal ve kadrosunun aleyhinde bir tutum izlemeye başladı. Mustafa Kemal'in Muhafız Alay Komutanı olan Topal Osman Ağa tarafından 1923 yılında öldürüldü. Ali Şükrü'nün öldürülmesi olayı, TBMM ve kamuoyunda yankılara yol açtı. Ali Şükrü Bey, "Tan" adında bir gazete çıkarmıştır. Bu gazete 19 Ocak 1923 ile 8 Nisan 1923 tarihleri arasında Ankara'da 68 sayı çıkmıştır. Ali Şükrü Bey'in vefatından sonra kapanmıştır. Mehmet Şükrü, Yusuf Ziya, Ali Şükrü, Recep, Abdulaziz Çaviş, Kadı Mahmut, Mehmet Şeref, Abdulkadir Kemali, A. Ferit gazetede imzası olanlardır.

Bu gazete ve Ali Şükrü için bkz:

a. Ahmet Demirel, Ahmet, Ali Şükrü Beyin Tan Gazetesi, İletişim Yay., İst.,1996.

b. Kadir Mısıroğlu, Ali Şükrü Bey, Sebil Yay., İst., 1996.

Mehmet Âkif'i Yeniden Keşfetmek

Adnan İSMAİLİ
Kalkandelen Devlet Üniversitesi,
Üsküp, Makedonya

Arnavut sözlü edebiyat geleneğinde, aynı zamanda diğer Balkan kültürlerinde de, halk edebiyatı ürünü olarak bilinen kahramanlık türküleri vardır. Bunlar, insanlık tarihinden miras kalan geleneksel hikayeler olup, Balkan halklarının eski eserlerinde çokça görülmektedir. Ancak Arnavut kültüründe, *kahramanlık türküleri (şiirsel hikayeler)* olarak bilinmektedir. Bu türküler sıradan olup, bir kahramanın savaşa gitmesi ve savaştan sonra eve döneceğine dair söz vermesi anlatılır. Ancak uzun süre bir haber alınamayan bu kahramadan tam ümit kesilmişken o evine döner, yaşadıklarını anlatmaya başlar ve yeniden keşfedilir.

Bu tarz kahraman olarak Yunan kültüründe Uliks (Odisey), eski Arnavut geleneğinde Ümer aga ve bir de Arnavut asıllı Türk şair ve istiklal marşı yazarı Mehmet Âkif Ersoy'dur.

Osmanlı devletinin dört bir köşesine dağılmış olarak, Osmanlı'nın 5 asırlık hükümranlığı boyunca bir çok Arnavut emeği ve teri ile sanat ve bilimin farklı alanlarında değerli eserler ortaya koymuştur. Dünya bu değerlerin itina ile korunması ve tanıtılmasında çaba harcarken, biz Arnavutlar bu değerleri farklı nedenlerden ötürü yeni yeni tanımaya başladık. Vazifemiz bu şahsiyetleri ve bu şahsiyetlerin meydana getirdikleri eserleri ve çalışmaları kültürel düşünceye aktarmamızdır. Osmanlı Devleti'nde eserleri ve şiirleri ile (dini ve siyasi) isim yapmış bir Kosova evladı daha yeni keşfedilmiştir. Amacımız Kosova asıllı olan bu değeri ön plana çıkarmak ve onun eserlerinin Arnavutça tercümelerini, Arnavut kültür zincirinde hak ettiği yeri sağlamaktır.

Şairin doğum yeri

Büyük Türk şairi Mehmet Âkif Ersoy'un memleketi İpek şehrine bağlı Suşitsa köyüdür. (İpek'e 22 km uzaklığında – Kosova Cumhuriyeti'nin kuzey doğusundadır.) Bu köyde

140 hane mevcuttur. İki cami bulunmaktadır. 1999 savaşından sonra yapılan biri yeni ve 1999 yılında Sırp güçleri tarafından yakılan eski camidir. Bu yakılan camii Mehmet Âkif'in ailesinin tarihiyle bağlantılıdır.

19. yy ortalarında (1850-51 yılı) Yukarı Suşitsa köylüleri bir cami inşa etmeye karar verirler. Bu amaçla eğitim almak ve bu camide imam hatiplik yapması için İstanbul'a göndermek üzere köyde akıllı, iyi ve zeki bir genç aramaya başlamışlardır. Köylüler birbirleriyle danışırken, eski bir Arnavut geleneğine göre köyde en çok oğlu olan birini bu yola göndermek için seçim yapmışlar. Böylece 7 oğlu olan Mehmet Âkif'in dedesi bir oğlunu Türkiye'ye gönderme görevi verilmiştir. O da oğullarının arasında Tahir'i (1826 – 1888) seçmiştir. O, hem eğitimindeki başarısı ile hem de ahlaki değerler anlamında diğerlerinden farklıymış. Bu şekilde Tahir İstanbul'a yol alır. Orada eğitim görüp büyük bir alim ve müderris olur. ("Fatih" Medresesi'nde hocalık yapar). Dönemin ilim ve bilim merkezi olan İstanbul'da hayatını devam ettirmeye karar verir. Daha sonra Emine Şerif Hanım'la evlenip Mehmet Âkif dünyaya gelir. Bugün Sutşitsa'da Tahir Efendi'nin kardeşlerinden kalan sadece tek bir aile kalmıştır. (Diğer aile fertleri Sırp- Hırvat-Sloven Krallığı döneminde Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır.) Bu aileden kalan birinci kişi Mulay aşiretinden Adem Beça adlı kişidir (1929 doğumlu). Bu kişi, şairin 2. derece kuzenidir – Adem ve Mehmet Âkif'in babaları birinci derece kuzen, dedeleri ise kardeştir. Adem Beça, şairin sadece bir defa İpek şehrine geldiğini fakat köye gelip gelmediğini bilmemektedir. Her ne kadar farklı kaynaklar bu ziyaret esnasında şairin baba köyünü ziyaret ettiğini belirtseler bile.[1]

Adem'e göre Mehmet Âkif vefat ettiğinde (1936 yılında) 7 yaşındayken şunun konuşulduğunu hatırlamaktadır. Türkiye'de büyük şair olan bir kuzeninin yani Tahir'in oğlu Mehmet'in vefat ettiği konuşmaları hatırladığını söylemektedir. O, ailesinden birkaç kişi cenaze törenine katılmak üzere Türkiye'ye gittiğini cenazeden sonra ise, İstanbul'daki Mehmet Âkif'in ailesinden birinin Şusitsa'ya geldiğini söylemektedir. Bundan sonra ise ilişkilerin kesildiğini ve bugüne kadar hiçbir ilişkinin kalmadığını belirtmektedir.

Adem Bey, Tahir Efendi ve Mehmet Âkif isimlerinin hatırlanması için bir oğluna Tahir ismini, bir torununa da Mehmet ismini vermiş. Bugün Yukarı Suşitsa köyü yoksulluk içinde, asfalt döşenmemiş yollar, sadece cuma günleri açılan bir cami, Tahir Efendi için inşa edilen eski Osmanlı camii ise mezarlarıyla birlikte çok kötü durumdadır. Teselli edecek tek şey ise 1999 savaşından sonra köylülerin ilkokula Mehmet Âkif Ersoy ismini vermeleridir.

Bu köy için daha fazla şeyler yapmak bizim görevimizdir. Eski caminin onarılması, mezar taşlarının düzeltilmesi, bu aileye yardım sunulması ve şairin isminin yeniden canlandırılması gerekmektedir. Aynı şekilde bu aileyi, Türkiye'deki aile ile buluşturmak şair adına yapılacak en anlamlı görev olacaktır. Bunlarla birlikte Arnavut - Türk ilişkilerinde yeni bir sayfa açmak ve bu iki kardeş millet arasındaki bağları güçlendirmek olacaktır.

Mehmet Âkif'in Türk ve Arnavut Kültürleri arasındaki yeri:

Mehmet Âkif Ersoy'un ismi Türk fikir yapısında sadece bir yazar ve büyük bir düşünür

1 Ledian Cikalleshi, *Mehmet Âkif Ersoj – shqiptari që shkroi himnin e flamurit turk, URA, nr. 2(5), 2010, fq. 75-76*

olarak değil, aynı zamanda İstiklâl Marşı yazarı olarak önümüze çıkmaktadır. O, önemli sanatçıların, eleştirmenlerin, filozofların çok olduğu bir yüzyılda büyük ses getirmiştir. 75. Ölüm yıl dönümünde andığımız bu yılda Arnavut kültüründe kendi yerini bulması gerekmektedir. Her ne kadar Türkiye'de doğmuş olsa da İpek'li (Suşitsa köyü), Kosova kökenli olduğunu gururla söylemektedir. Böylelikle o kendi kökleri ile hayatı ve eserleri arasında bir köprü kurmaktadır.

Ne bu karmakarışık siyaset, ne bu bozguncu da'vâ?
Görmüyor gittiği yanlış yolu, sanırım, çoğunuz...
Size kılavuzluk eden haydudu artık kovunuz!
Bunu benden duyunuz, ben ki, evet, Arnavudum...
Başka bir şey diyemem... İşte perişan yurdum!.. !..[2]

İstanbul'da milliyetçi yazarların yoğun olduğu bir dönemde yaşamış olsa da 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında, onun sanatsal ve fikri değeri sadece Şemsettin Sami ile karşılaştırılabilir. Bizim düşünce yapımıza yabancı kalmasının sebebi eserlerini Osmanlıca yazmış olması ve ideolojik şuurdan olduğu varsayılır. Ancak Mehmet Âkif Arnavut kültürü için, Osmanlı kültürüne büyük katkılar sunmuş bir Arnavut asıllı yazar sembolü olarak görülebilir. Fakat onun Arnavut kültüründe kendi yerini alması için hâlâ beklemektedir.

İhmal edilen Arnavut yazar ve şairler, bir dünya imparatorluğu aracılığıyla o kadar yüzyıl dünyaya bilimsel ve sanatsal eser vermiş bulunmakla birlikte onları unutulmaya bırakmışız. Bu eserler bizim kültürümüzü zenginleştirmekle birlikte yaptıklarımızın da şahididir. Bu eserler aynı zamanda bize gurur kaynağı olacaktır. Bu gerçekler Osmanlı Devleti'nin gelişmesinde Arnavut toplumunun da katkısı olduğunu kanıtlamaktadır.

Mehmet Âkif'in Arnavut diline gelmesi ile sadece bir hatırlamak değil, aynı zamanda Arnavut kültüründeki büyük yazarlar zincirinde yeni bir halka olacaktır. Mehmet Âkif'in Safahat adlı eseri, tarihi ve kültürel gelişmelerle toplumumuzun bilinçlenmesinde önemli rol oynar. Şuur anlamında gelgitlerde olduğumuz bu dönemde, milletimizin Batıyla olan bağları ne derece güçlü ise de, Doğu ile de bir o kadar güçlüdür. Bunu yaşadığımız 5 asırlık dönemde ispatlamış olduk. Arnavut kültürünün, Osmanlı döneminde meydana gelen kendi mirasımızı farklı bir bakışla görmeye başlamamız gerekmektedir. Marin Barletti (15. yüyıl İşkodra'lı bir Arnavut yazar) latince yazmış ve Arnavut edebiyatında önemli bir yer elde etmiştir. Bununla birlikte Fransızca yazılan *Bardha e Temalit* adlı eseri ilk Arnavut romanı olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla Mehmet Âkif'in Safahatı'nın bir Arnavut edebiyatı ürünü olmamasının hiçbir bilimsel dayanağı yoktur. Her ne kadar Türkçe yazılmış olsa bile. Bununla beraber bu eser Arnavut edebiyatı derslerinde Arnavut edebiyatı vitrinine bir an önce çıkması gerekmektedir. Bu gibi kişiler Arnavut edebiyatına yeni değer ve zenginlik katacak ve güçlendirecektir.

Sonuç olarak bu ölüm yıldönümü, mademki Mehmet Âkif'in eserlerinin Arnavutça çevirisinin 5. yılına denk geldi, bir an önce, yeni sanatsal realite ile, hiçbir ideolojik ön yargı-

2 M.A. Ersoy, *Safahat*, Logos-A, Shkup, 2006, fq. 284.

lara kapılmadan daha iyi tanınması için katkıda bulunmak gerekmektedir.

Mehmet Âkif ve Arnavut Meselesi

Mehmet Âkif kimlik olarak İslâmı kabul etmiş ve önyargılı milliyetçi düşüncelerden uzak kalmıştır. Ana tarafından Türk, baba tarafından Arnavut olması onun baba vatanının Arnavutluk olduğunu rahatça söylemesine sebep olmuştur. Eserinde, bir kaç yerde "Vatan'dan" söz ederken Türkiye'yi kastetmiştir. Bununla birlikte az da olsa birkaç yerde vatan kavramını Arnavutluk ve Kosova üzerinde işaret etmiştir. Çünkü onda milliyetçilikten çok ümmetçilik kavramı daha ağır basar. Buna örnek olarak:

Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk
Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, mezarından kalk!
Diriler koşmadı yardımına, sen bari yetiş...
Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müthiş!

Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın,
Olacak mıydı feda hırsına üç kaltabanın?
Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...
Hem de bir daha sonsuza dek gelmeyecek şekilde gitti!
Ne olurdun bunu kalkıp da göreydin acaba?
"Meşhed"in beynine haç saplanacak mıydı baba!
Ne felaket: Mescidler ahıra dönüversin,
Hırvat'ın askeri çıkıp üstünde hora tepsin!
Bari bir hatıra kalsaydı şu toprakta diri...
Yer yarılmış, yere geçmiş şehit türbeleri!

Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...
Sen misin, yoksa hayalin mi? Vefasız Kosova!
Hani binlerce kıvanç verici hâdiseydi senin her adımın?
Hani koynunda yarıp geçtiği yol Yıldırım'ın? Hani asker?
Hani kalbinde yatan Şah-ı Şehid?
Ah o zafer kurbanı nerde bugün?
Nerde o bayram? Söyle, Meşhed, öpeyim secde edip toprağını:
Yok mudur sende Murad'ın iki üç damla kanı?

Ah Meşhed! O ne? Üstündeki meyhane midir?
Görmüyorum, kandilin nerede?
Şu kadeh midir? Ya içinde yatan şapkalı sarhoşlar kim?
Yoksa yanlış mı? Hayır, söyleme, bildim...
Bildim! Basacak mıydı, fakat, göğsüne Sırp'ın çarığı?
Serilip yerlere binlerce şehidin sarığı,
Silecek miydi en alçak askerin çizmesini?
Dürtecek miydi geçen, leş gibi her parçasını?
Ya şu üç parçalı bayrak dikilirken tepene,
Niye indirmedi, kim çıktı bu halkın önüne?

Siz ey bu yangını ıhzar eden beş altı sefil,
Ki ettiniz bizi Hırvat'la Sırb'a karşı rezil
Neden Halife'ye Kur'an'la bağlı Arnavud'u
Ayırdınız da harab ettiniz bütün yurdu?

Yukarıdaki mısralarda onun baba topraklarına olan bağlılığını göstermektedir. Fakat onun vatan anlayışı, dönemin milliyetçi akımı çerçevesinden farklıdır. İster Türk, ister Arnavut olsun. Bu anlamda Türklerin Mehmet Âkif'i Türk olarak kabul etmeleri doğaldır. Ancak, Arnavutların da Arnavut gibi görmesini doğal karşılamak gerekmektedir. Bu düşünceye şöyle açıklama verir:

Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez
Son siyaset ise Türklük, o siyaset yürümez
Sizi bir aile efradı yaratmış Yaradan
Kaldırın ayrılık esbabını artık aradan.[3]

Yada:

"Arnavutluk" ne demek? Var mı şeriatte yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!
Arabın Türke, Lazın Çerkeze yahut Kürde;
Farsın Çinliye üstünlüğü mü varmış? Nerde!

Bu dizeler Mehmet Âkif'in milliyet anlayışının toplumsal kategori olarak gördüğünü bize göstermektedir. Onu Arnavut yada Türk milliyetçisi olarak göstermek, bana göre ölçüsüz bir sınıflamadır. O bütün bu anlayışların üstünde herkesi kucaklayan bir sanatçı, bir değer, bir devdir.

Ancak şunu özellikle vurgulamam gerekir ki, İstiklâl marşı anısına düzenlenen bu toplantıda Safahat'ın Arnavutça yayıncısı olarak bulunmamdan dolayı memnuniyetimi ifade etmem gerekir. Aynı zamanda, bu marşın bir okuyucusu ve bu marşı ve kitabı Arnavutça okumuş bir toplum düşüncesinin bir ferdi olarak, İstiklâl marşının ne amaçla yazıldığını bilmesek, bunun sanki toplumumuz için de yazıldığı kanaatine varacaktık. Örneğin:

Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlal:
Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır; hakka tapan, milletimin istiklâl.

Arnavut dilinde Safahat

Arnavut kültür dünyası, Türk milli marşı yazarı için "İstiklal Marşı yazarı" İpek'li bir Arnavut'tur demekten öteye gidememişlerdir. Bununla birlikte bu şair hakkında kısa yazılar yazılmıştır. Dolayısıyla bu değerli şahsiyetin eserlerinin Arnavut dünyasına geri getirmemiz gerekmektedir. Ancak tüm eserleri Arnavut dilinde elimizde olsaydı belki, bu yazarla bağlarımız daha güçlü olacaktı. Arnavut kültürünün ideolojik ve sanatsal tanımlaması, kapılarını en sonunda bu büyük sanatçı ve düşünüre açmalıdır. Bu vesiley-

3 M.A. Ersoj, *Fletët*, Logos-A, Shkup, 2006, fq. 261

le başta onun ismi ile Üsküp'te kurulmuş olan "Logos-A" Yayınevi, "Mehmet Âkif Ersoy" adında bir kütüphane kurarak bu vazifeyi tamamlamayı bir borç addeder.

Bu bağlamda uzun bir ekip çalışması sonucunda Tercüman Dr. Mithat Hoca tarafından ve farklı dil uzmanları ile 2006 yılında Mehmet Âkif'in Safahat adlı eserini Arnavutça'ya çevirdik. Bu da yayınevi olarak bizim için ve aynı zamanda Arnavut kültürü için büyük bir şölen oldu. En sonunda Mehmet Âkif fikirleriyle kendi baba ocağına dönmektedir. Tahir Efendi Arnavut topraklarında dünyaya geldi, fakat Arnavut kültürüne, Türk kültürünün en büyük eseri olarak döndü.

Bunun yeniden keşfedilmesi ve tanıtılması lazım. Nasıl ki Odisey Penelope ve Ümer aga hanımıyla yeniden tanışmıssa, Safahat eseri Arnavut kültüründe Mehmet Âkif'in yeniden keşfedilmesine sebep olacaktır.

Böylelikle kahramanlık türküleri, kahramanların yeniden tanınmasıyla birlikte sakin ve mutlu bir hayata devam edecektir. Bunu Mehmet Âkif'i Arnavut kültürünün içinde yaşayarak gerçekleştireceğiz. Bu yeni keşifle o, dil ve coğrafya sınırlarını aşmış olacaktır.

Mehmet Âkif'in babası Tahir Efendi'nin doğum yeri olan Suşisa köyünden bir görüntü

Ey bütün kapıları açan, bize iyilik kapılarını aç" Yukarı Suşisa köyündeki eski caminin kitabesinde yazan eski yazı ve aynı zamanda hicri takvimine göre caminin inşa tarihi yer almaktadır (1855 – 1856). Bu tarihlerde Tahir Efendi Türkiye'ye göç etmiştir.

Eski camii, 19. yy Tahir Efendi bu camiye imam hatiplik yapması için Türkiye'ye eğitime gönderilmiştir. 1999 yılındaki savaşta yakılmıştır.

"Tahir Efendi'nin ailesi bu evde yaşamıştır" – Adem Beça (Mulay) yukarı Suşisa köyünde sağ kalan tek kuzeni.

Mehmet Âkif Ersoy

Mehmet Mulay - Mehmet Âkif Ersoy'un ismini taşıyan Adem Beça'nın torunu

Mehmet Âkif'in evinde şimdi çok dallı büyük bir ağaç yer almaktadır

3. Oturum

Oturum Başkanı
Bilal KEMİKLİ (Prof.Dr.)

Recep DUYMAZ (Prof.Dr.)
"Mehmet Âkif Ersoy'un Estetiği - I) Estetik Süje/ Sanatkâr"

Ercan YILDIRIM
"Batı Karşıtlığı, Vatan Millet Bağlamında Âkif'in İslâmcılığı"

Ahmet Faruk KILIÇ (Doç.Dr.)
"İstiklâl Marşı'nın Fonksiyonel önemi ve Meclisteki Âkif"

Nesime Ceyhan AKÇA, (Yrd.Doç.Dr.)
"Âkif'in Duası"

Seriyye GÜNDOĞDU (Ağayeva) (Yrd.Doç.Dr.)
"Mehmet Âkif'e göre sağlam cemiyetin kurulmasında aile ve kadının rolü"

Sezai COŞKUN (Yrd.Doç.Dr.)
"Türk Millî Eğitimi'nin Mehmet Âkif Algısı"

Mehmet Âkif Ersoy'un Estetiği – I): Estetik Süje/Sanatkâr

Recep DUYMAZ
Prof. Dr., Trakya Üniversitesi

Giriş

Mehmet Âkif Ersoy üzerine yapılan çalışmalar gittikçe artmaktadır. Hayatı, eserleri ve İstiklal Marşı'na dair araştırmalar, onu sürekli olarak gündemde tutmakta ve dikkatleri onun üzerine çekmektedir. Mehmet Âkif'i ve eserlerini yakından tanımamıza yardımcı olan bütün çalışmalar, kuşkusuz faydalıdır; çünkü o, bizim ortak metinlerimizden biri olan İstiklal Marşı'mızı yazmıştır. İstiklal Marşımız bizim din, dil, vatan, millet, bayrak ve bağımsızlık gibi ortak değerlerimizi ifade eden bir metindir. Bu değerlerimizi, asıllarına uygun olarak anladığımız, sahiplendiğimiz ve yücelttiğimiz gün, karşılaşmakta olduğumuz bireysel, toplumsal ve siyasal sorunlarımızı kuşkusuz daha kolay ve daha çabuk aşabileceğiz.

Mehmet Âkif Ersoy, Türk edebiyatı tarihinde her şeyden önce şiirleriyle öne çıkmış bir şahsiyettir. Onunla ilgili çeşitli vesilelerle yapılan hemen her toplantıda şiirlerinden söz edilir ve mutlaka birkaç şiiri okunur. Öğrenciler, öğretmenler ve şiir severlerce ezberlenen şiirleri de vardır. Bu basit gözlem bile gösteriyor ki o, daha çok şiirleriyle tanınan ve yaşamaya devam eden bir sanatkârımızdır.

Bununla beraber şiirlerinin toplandığı *Safahat*'ındaki manzumelerinin yanında, hacim bakımından onlardan daha fazla nesirlerinin de bulunduğunu artık biliyoruz. Çağdaş İslâm düşünür ve edebiyatçılarından yaptığı çevirileri de bu kapsamda düşünmek mümkündür. Makale, deneme ve eleştirme gibi edebiyat türleriyle adlandırabileceğimiz nesir yazılarında din, eğitim, kadın, toplum ve daha pek çok konunun yanında sanat, edebiyat, bediiyat, günümüz diliyle söyleyecek olursak, estetik disiplinine ait düşüncelerini de yazmıştır.

Kabul etmeliyiz ki onun nesir yazıları, şiirleri kadar okunmamış, incelenmemiş ve üzerlerinde analitik çözümlemeler yapılmamıştır. İlk, orta ve yükseköğretim kurumlarında öğrencilere bazı şiirleri ezberlettirilirken o şiirlerdeki duygu, düşünce ve havanın beslendiği, tüttüğü zemini gösteren sanat, edebiyat ve bediiyat/estetik

yazıları ise hep ihmal edilmiştir. Bu ihmalkârlığın akademik çevrelerdeki araştırmacılara varıncaya kadar yükseldiğini de söyleyebiliriz.

Halbuki şiirlerinin içeriği, biçimi, dil ve üslubunun kökleri, nesir yazılarında açıkça ortaya koyduğu düşünceleri, inançları ve idealleridir. Şiirlerindeki o coşkun duygular, umutlar, kırılışlar, hüsranlar… dilin ifade imkânlarıyla vücuda getirdiği güzellikler… hep o köklerden gelir, o zeminden beslenir ve tüterler. Onun ilerlediği sanat yolunu şimdilik:

İman/ideal - Sanat eseri - Estetik/bediiyat kuramı

Şeklinde ilerleyen bir çizgi halinde gösterebilir ve kendi içinde tam bir bütünlüğe ve tutarlılığa ulaştırdığını söyleyebiliriz.

Mehmet Âkif, hayat hikâyesi, şahsiyeti, düşünceleri ve şiirleriyle Cumhuriyet dönemi nesillerini derinden etkilemiş bir sanatkârımızdır. Hemen her nesil, her şeye rağmen, onun hayat hikâyesini okuya okuya, şiirlerini dinleye dinleye büyümüş, kendi kişiliğini dokurken onun eserlerinden birkaç iplik parçası daima almıştır. Onun bu kadar besleyici ve yoğurucu olmasının sebebi, yukarıda sadece adlarını yazarak gösterdiğimiz estetiğinin/bediiyatının köklerinin bu topraklardan beslenmesi, ideali, eseri ve estetiğini, kişiliğinde tam bir uygunluk ve bütünlük içinde birleştirmiş olmasıdır. Biz bu çalışmamızda, onunla ilgili araştırmalarda ihmal edildiğini veya lâyık olduğu ölçüde üzerinde durulmadığını düşündüğümüz estetiğini ele almaya başlayacağız.

Mehmet Âkif Ersoy'un Sanatına/Estetiğine Bakışlar

Mehmet Âkif'in hayatı, eserleri, düşünceleri ve İstiklal Marşı'mız üzerine çok sayıda kitap yazıldığını az yukarıda söylemiştik. O kitaplarda şairimiz ve İstiklal Marşı'mızla ilgili kuşkusuz faydalı bilgiler bulunmaktadır. Bununla beraber araştırmalarımıza göre o çalışmalarda sanatkârımızın bir yönü hep ihmal edilmiştir. O da "estetik yönü"dür. Gerçi bazı dergilerdeki yazı veya kitapta bölümlerde onun, estetiğiyle diyemesek de, sanatıyla ilgili bilgi ve düşüncelere rastlanmaktadır. O yazı veya kitapta bölümlerde "Mehmet Âkif'in sanatı" başlığı altında şiirlerinin içeriği, nazım biçimleri, kullandığı vezin kalıpları, dil ve üslubu hakkında öğrenciler için faydalı bilgiler verilmekle yetinilmiştir. Sanatına dair bu tür bilgiler verilirken estetik disipline dâhil edebileceğimiz görüşler de kuşkusuz yer yer serpiştirilmiştir; ancak hemen belirtmeliyiz ki estetik disiplinden ve bütünlükten yoksun olan o yazılardan yola çıkarak Mehmet Âkif'in estetiğini ortaya koymak mümkün değildir. Yine de biz, hem Mehmet Âkif'in, estetiğe yakın bir kavram olan, sanatına şimdiye kadar nasıl yaklaşıldığını göstermek, hem de ileride onun estetiğiyle ilgili yazacaklarımıza bir zemin hazırlamak maksadıyla şairimizin sanatına dair zamanımıza gelinceye kadar sadece kitapta bölümlerde nasıl bakıldığını ve neler yazıldığını, zamandizinsel olarak, kısa kısa gözden geçireceğiz.

Mehmet Âkif'in ölümünden sonra hakkında ilk kitabı Eşref Edip hazırlamıştır[1]. *Mehmet Âkif Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları* adını taşıyan eserin başında "Önsöz" diyebileceğimiz başlıksız kısa bir yazıda, yazar, bu kitabı Mehmet Âkif'in candan dostu Mid-

1 Eşref Edip, *Mehmet Âkif, Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, Asâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1938.

hat Cemal'in cesaret vermesiyle hazırladığını söyler. Mehmet Âkif'le otuz sene birlikte geçen hayata ait hatıralarını yazıya geçirdiğini ifade ettikten sonra, kitabının tasnifini, üstadın matbuat hayatını sırasıyla takip etmeyi kolaylaştıracak şekilde yaptığını bildirir.

Ona göre zaman ve hadiseler, Mehmet Âkif'in şiirleri üzerinde çok etkili olmuştur. Birinci *Safahat*'ı oluşturan şiirlerin çoğu, İkinci Meşrutiyet'in (1908) ilan edilmesinden önceki nispeten sakin ve geniş zamanlarda yazılmışlardır. Bu sebeple onlar üzerinde daha fazla durulmuş ve daha çok "işlenmiş"lerdir. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra zaman ve hadiseler değişir ve büyük bir fitne kopar. Koca koca memleketler elden gider, milyonlarca vatandaş yerinden yurdundan olur. Başta Balkanlar olmak üzere Kuzey Afrika ve Kafkaslarda dayanılmaz acılar yaşanır… İçte ve dışta yaşanan bu ıstıraplar, Âkif'in ruhunda dinmez sızılar yaratır. İkinci, üçüncü *Safahat*larında bu hadiselerin ve yıkılışların izleri görülür.

Mehmet Âkif'in şiirlerinin ve hayatının tarih sırasına göre tespiti, Eşref Edip'e göre, şiirlerini bilimsel yöntemlerle çözümleyecek araştırmacılar için son derecede önemlidir. Bu noktayı göz önünde bulundurmayanlar, *Safahat* hakkında "esaslı bir çözümleme" yapamazlar. Eşref Edip, şiirlerini ilham eden durum ve hadiseler, özellikle Balkan facialari, Boğaz savaşları, istiklal mücadeleleri… göz önüne getirilirse onun "şiirlerinin yüksek kıymetleri daha ziyade anlaşılacak"tır der. Bu sebeple eserinde "onun daha ziyade bu cephesini göstermek istediğini" ifade eder. Yazar, bu zamanları Âkif'le birlikte geçirdiklerini, bu sebeple bunları yazmayı kendisine bir "vazife" bildiğini ifade ederek önsözünü tamamlar.

Eşref Edip, kitabını on sekiz bölüm halinde düzenlemiştir:

1) Başmuharrirliği,

2) Balkan Harbinde,

3) Harb-i Umûmîde,

4) Mütarekede,

5) Harekât-ı Millîye'de,

6) Kur'an Tercümesi,

7) Mısır'da Yaşayışı,

8) Mısır'da Sevdiği Dostları,

9) Hastalığı ve Lübnan'a Seyahati,

10) Aziz Dostları,

11) Ahlâk ve Secâyâsı, Bazı Fikir ve Nükteleri,

12) Mütenevvi Hâtırât,

13) İstanbul'a Dönüşü ve Hastalığı,

14) Vefatından Sonra,

15) Memleket Mütefekkirlerinin İhtisasları:

"Safahat" Mübdii, Cenap Şehabettin,

İki Secde, Süleyman Nazif,

Demokrat Şair, Fuat Köprülü,
Şahsiyeti, Evsâf-ı Mümeyyizesi, İsmail Habip,
Dev ile Cüce, Ercüment Ekrem Talu,
Türk Halkının Gönlünü Terennüm Eden Şair, İbrahim Alaettin,
Türk Edebiyatına Erkek Sesi Getiren Şair, Orhan Seyfi,
Adı Türk İstiklaline Bağlı Şair, M. Turhan Tan,
İstiklal Harbi'nin Manevi Cephesi Kahramanı, Abidin Daver,
Vatan Şairi Şehit Mehmet Âkif, Peyami Safa,
Türkçe Yaşadıkça Anılacak Şair, Hakkı Süha,
Müşterek Taraf, Falih Rıfkı Atay,
Cennet Gibi Yurt, Naci Sadullah,
Milleti Terennüm Eden Şair, Hasan Ali Yücel,
Âkif'in Hayatı Daha Büyük Bir Şiirdir, Hüseyin Cahit,
İdeal Kahramanı, Sadri Ertem,
Türkçü, Cemiyetçi, İslamcı, Son Posta,
Asıl Kıymeti ve Yüksek Ahlakı, Orhan Seyfi,
Şiirlerinde Hâkim Vasıflar: İçtimaî, Millî, Dinî, Refik Ahmet,
Bütün Türk Irkına Taziyet, Nizamettin Nazif,
Âkif'in Mümtaz Vasıfları, Esat Adil Müstecabî Oğlu,
Mehmet Âkif'in Ölümü, Hasan Rasih Tanay,
Büyük Şair, T. N. Uygur,
Büyük Vatan Şairi Mehmet Âkif, Mükip Kutadgu,
Edebiyatımızda İçki Düşmanlığı, Süleyman Nehip Ulukut,
Âkif Edirne'de, Şeref Aykut,
Yaşayan Âkif, Kadri Öz Yalçın,
Moralist Şair, Aziz Taşan,
Asırların Nadir Yetiştirdiği İnsan-ı Kâmil, Tahir Harimi,
Hakiki Dost, Ferit,
Büyük Âkif, Tahir Olgun,
Âkif'in Omuzlarını Çökerttiği Ağır Yük, Mühendis Salim,
Şiirde Dindarlık, Yakup Kadri,
Yüksek Seciyesi, Büyük İmanı, Abdülfeyyaz Tevfik,
Mehmet Âkif Sanatı, Ali Ekrem,
Mehmet Âkif Şahsî ve Aile Hayatı, Ömer Rıza Doğrul,
Mehmet Âkif Lisanı, Nazmı, Şiiri, Sanatı, Mehmet Behçet Yazar,
Mehmet Âkif Zihniyeti ve Düşünce Hayatı, Nevzat Ayas,
Mehmet Âkif İslamcılığı ve Milliyetçiliği, Halim Sabit,

Eşsiz Şair, Fahri Zeki Önal,

Âkif'e Ait Bazı Hatırat, Aksekili Ahmet Hamdi,

Âkif ve Safahat, Ispartalı Hakkı,

Âkif'in İdeolojisi, Agâh Sırrı Levent,

Âkif'e Vatan Ağlar, Abdürrahman Şeref,

Ömrü Feryatlarla Geçen Âkif, Mehmet Ali Aynî,

En Büyük Türk Şairi, Kazım Nami Duru,

Eşi Olmayan Şair, İbrahim Alaettn,

Mehmet Âkif, Doktor Mazhar Osman,

Tanıdığım Âkif, Doktor Fahrettin Kerim,

Davasına Candan Bağlı Şair, Kazım Karabekir,

Temiz Mayelerle Yoğrulmuş Şair, Doktor Cemal Zeki,

Heyecanlı, Faziletli Şair, İbrahim Aşkı Tanık,

Fazilet Nümunesi Âkif, Hasan Hikmet,

Nazmın Şahikasına Yükselen Şair, Mustafa Nihat,

Mehmet Âkif Memleket Aşkı, M. Şemsettin Günaltay,

16) Gençliğin Teessür ve İhtisasları,

17) Bestelenmiş Şiirleri,

18) Yazdıkları ve Söyledikleri.

Bu bölümler arasında 15'incisini teşkil eden "Memleket Mütefekkirlerinin İhtisasları" başlığı altında Ali Ekrem'in "Mehmet Âkif Sanatı" ile Mehmet Behçet Yazar'ın "Mehmet Âkif Lisanı, Nazmı, Şiiri, Sanatı" başlığını taşıyan iki yazı, konumuzla ilgili oldukları için üzerlerinde kısaca durmamız uygun olur. Eşref Edip, Ali Ekrem'in yazısının başına koyduğu açıklamada, onun *Sebilürreşad* dergisinde *Safahat* hakkında "birçok yazılar yazdığını" belirtmiş, o yazılardan buraya ancak "bazı kısımlarını nakil ile" yetindiklerini ifade etmiştir.

Ali Ekrem, bir konuyu anlatmak için önce duymak lâzım geldiğini ifade ederek Mehmet Âkif'in şiirlerinde "tasvir" ve "teshir" kudretinin bulunduğunu söyler. "Selma", "Hasta", "Meyhane" ve "Seyfi Baba" şiirlerinin kendince güzel yönlerini anlatır. Ona göre başta "Hasta" şiiri olmak üzere bir sanat eserinin güzelliğini, "Müteessir" oluşu sağlar.

Mehmet Behçet Yazar, konusunu, 1) Nasıl Tanıştık, 2) Şiirlerinde Mevzu, 3) Şiirde Mesleği, 4) Âkif'in Nazmı, 5) Âkif'i Kimler Beğenemez, 6) Coşkun ve Geniş Kaynak, şeklinde sırlayarak anlatmıştır. Görüldüğü gibi bunların arasında şairimizin estetiği bir yana, sanatıyla ilgili olanı bile yoktur.

Bir yıl sonra bu kitabın ikinci cildi basılmıştır. İkinci cilt, altı kısma ayrılmıştır:

1) İhtifaller,

2) İhtifallere Dair Yazılar,

3) Münakaşalar,
4) İlk Şiirleri,
5) Hatırlar,
6) Tenkit ve Tahliller[2].

Eşref Edip, kitabının Önsöz'ünde yazdıklarına uygun olarak Mehmet Âkif'in hayatını, dönemin olayları ve dostları arasında anlatmış, arkadaşlarının hatıralarını almış, ölümü üzerine onu şahsen tanıyan ve tanımayan yetmiş yazarın yazılarına yer vermiştir. Adlarını yukarıda verdiğimiz o yazılar, şairimizin hayatına, eserlerine, şahsiyetine, mizaç ve karakterine dair bilgiler verirlerse de estetiğine ait hiçbir bilgi ve düşünceye yer vermezler. Kitabın birinci ve ikinci cildinde Mehmet Âkif'in estetiğine dair bir kısım/bölüm olmadığı gibi, bu disiplin hakkında müstakil bir yazı da yoktur. Sadece Ali Ekrem ile Mehmet Behçet Yazarın yazı başlıklarında estetiğe yakın bir kavram olan sanat kelimesi kullanılmakla yetinilmiştir.

Ölümünü takip eden yıllarda, can dostu Midhat Cemal Kuntay, yazdığı *Mehmet Âkif Hayatı – Seciyesi – Sanatı* adlı eserini üç bölüme ayırmıştır:
1) Hayatı,
2) Seciyesi,
3) Sanatı.

Mehmet Âkif Ersoy'un sanatıyla ilgili ilk önemli tespitleri Midhat Cemal Kuntay yapmıştır. Kuntay, kitabının Üçüncü Bölüm'ünde onun sanatının çeşitli yönlerini şu başlıklar altında anlatmıştır:
Sanatının Rengi,
Bir Mısraı,
Sanatının Tebliği,
Yerlilik,
Osmanlıca'nın Türkçe Olması,
Aruzla Resim Yapan Adam,
Kafiyeleri,
Nazmındaki Natıka,
Şahsî Aruz,
İstihza Şiirleri,
Hicivleri, Kendi Olmak,
Sesi,
Yanlış Anlaşılan Adam,
Bir Mecmua,
Muterizleri,
Şiire Neyle Başladı?
Ali Ekrem ve Âkif,
Çalışmak,

2 Eşref Edip, *Mehmet Âkif Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları, c. 2*, Asâr- İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1939.

Üç Beyit,
"Vitam İnpedere Vero"[3].

Midhat Cemal, Mehmet Âkif'in sanatıyla ilgili çoğu yerde isabetli düşünceler ortaya koymakla beraber, estetik bir disiplinden yoksun olduğu için verdiği bilgiler darmadağınıktır. Burada, estetiğe dair bir terim olması sebebiyle şairimizin sadece "sanatkâr" yönüyle ilgili olarak söylediklerine dokunmakla yetineceğim. Ona göre sanatkâr, rüyası olan insandır. Rüya, yaşanmakta olan reel zaman ve mekânı aşma arzusunun bir ifadesidir. Rüya, sahibini sürekli olarak uzaklara, bilinmezliklere, hatta karanlıklara davet eden bir peri, bir sevgili veya bir hayaldir. Rüyası olan şair, hesabı, kitabı, çevresindeki realiteyi yok saymasa bile, onları hep aşmaya, daha doğrusu onları rüyasının sisli ve bulanık havasında görmeye eğilimlidir. Bir adım daha ileri giden sanatkâr, ortaya koyduğu metinlerle kendisini, duygusal olarak anlamalarını beklediği okuyucularına, muhataplarına da aynı rüyayı gördürür, en azından gördürmeyi ister.

Mehmet Âkif'in de bir "rüya"sı vardır; fakat o, "sanatın büyük rüyasını gözleri açık olarak" görmeyi ister. Gözleri açık olarak görülen bir rüyanın, hele onun anlatımının ise bütün büyüsü ve çekiciliği kaybolur. Ona göre Mehmet Âkif'i hem büyük bir "nâzım" yapan, hem büyük bir "şâir" yapmayan şey, "rüya"sını gözleri açık olarak görmek istemesidir. Neyse ki şiir yazarken ifadeyi ilk gelen şekliyle kabul etmeyip daima daha iyisini ve güzelini aramaya devam etmesi, onun metinlerini, bir emeğin ve titiz bir işçiliğin ürünü olarak görmemizi sağlar. Yerli olmak, Kur'an ve hadis dillerini anlamak, samimi olmak ve sanatı tabiide aramak, Midhat Cemal Kuntay'ın Mehmet Âkif'in şahsında, sanatkârda gördüğü özelliklerin başlıcalarıdır.

Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Âkif Hayatı ve Eserleri* adlı kitabını, " Önsöz"den sonra dört bölüm halinde düzenlemiştir:
1) Hayatı ve Eserleri,
2) Eserlerinin Hususiyetleri,
3) Tenkitli Bibliyografya,
4) Safahat'ta Bulunmayan Şiirleri[4].

Araştırmacımız, "Eserlerinin Hususiyetleri" başlığını taşıyan İkinci Bölüm'ünü,

Şiirlerinin Mevzuları,
Nazım Şekilleri,
Dil ve Tekâmülü,
Başka Hususiyetleri,
Şöhret ve Tesiri.

adlı alt başlıklara ayırarak inceler. Başlıklarda görüldüğü gibi, araştırmacı, burada sanatkârımızın şiirlerinin mevzuları ile nazım şekilleri ve eserlerinin dil özellikleri üzerinde durur. Edebiyatı, birey, aile ve topluma faydalar sağlayan bir vasıta olarak gören Mehmet Âkif, hikâyeyi düşün-

3 Midhat Cemal, *Mehmet Âkif,* Semih Lûtfi Kitabevi, İstanbul 1939; *Mehmet Âkif,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986.

4 Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Âkif Ersoy*, Kanaat Kitabevi, İstanbu 1945; Mehmet Âkif Ersoy, Hayatı ve Eserleri, İrfan Yayınevi, İstanbul 1973, s.

celerini yaymaya en elverişli edebiyat türü olarak görmüş ve bunun doğal bir sonucu olarak çok sayıda manzum hikâye yazmıştır. Tansel, onun hikâyelerini, içtimaî hikâyeler, hayatından alınma hikâyeler ve tarihî hikâyeler olmak üzere gruplandırır. Araştırmacımız, onun şiirlerini ise:

Dinî didaktik şiirler,

Dinî lirik şiirler, olmak üzere kabaca ikiye ayırır. Edebiyatı, birey, aile ve topluma faydalar sağlayan bir vasıta olarak gören bir sanatkârın temalarının toplumla ilgili olması kadar doğal bir şey olamaz. Aşk, ihtiras ve melankoli gibi şahsî mevzular onun şiirlerinde çok az yer tutmuştur. Onlar da sanat hayatının daha ziyade ilk yılları ile Mısır'daki son yıllarında yazdığı manzumelerinde karşımıza çıkan temalardır.

Fevziye Abdullah Tansel, Âkif'in, şiir, mana bakımından kıymet ifade etmiyorsa, hece veya aruz vezniyle yazılmış olmasının ona bir değer kazandıramayacağına dair isabetli görüşünü ifade ettikten sonra, Âkif'in aruzu tercih ettiğini söyler ve kullandığı aruz kalıplarının listesini verir. Nazım şekli olarak da başta mesnevi ve kıt'a olmak üzere daha başka nazım şekilleri kullandığını yazar. Dilinin edebiyat anlayışına uygun olarak sanat hayatında gittikçe sadeleştiğini, yerel unsurlara, deyim ve atasözlerine geniş yer verdiğini örneklerle anlatır. Araştırmacımız, Mehmet Âkif'in estetiğine diyemezsek de, sanatına dair en isabetli görüşlerini "Başka Hususiyetleri" başlığı altında "Realistliği", "Mahallilik"i, "Tabiilik ve samimilik"i ve "Sehl-i Mümtenilik"i yan başlıklarını kullandığı sayfalarda anlatır. Bunların arasında en dikkat çekici ve tartışmaya değer olanı, Mehmet Âkif'in "parnassien" edebiyat akımına mensup olduğunu ileri sürdüğü görüşleridir. Mehmet Âkif parnasyen miydi? Bunu ileride tartışacağımızı haber vererek, şairimizin sanatına, kitapta bölümlerde, nasıl bakıldığını araştırmaya devam edelim.

Cemil Sena Ongun, *Mehmet Âkif Hayatı, Eserleri ve İdealleri* adlı kitabını, "Sunarken" başlığından sonra,

A – Mehmet Âkif'in Hayatı,

B – Safahat'ın Tahlili,

C – Mehmet Âkif'in Şahsiyeti, Değeri ve İdealleri.

yan başlıklarını taşıyan bölümlere ayırmıştır[5]. Cumhuriyet döneminde estetik üzerine ilk kitabı yazmış olan Cemil Sena Ongun'un[6], Mehmet Âkif gibi bir sanatkâr hakkında yazdığı kitabında onun estetiğine dair bir bölüm ayırmaması bir eksikliktir, talihsizliktir. Bununla beraber *Safahat*'ı tahlil ettiği bölüm ile şahsiyeti, değeri ve ideallerini anlattığı bölümlerde şairimize dair estetik yargılarını yer yer serpiştirmiştir.

Birinci *Safahat*'tan başlayarak şairimizin eserini şiir şiir değerlendiren Cemil Sena, "Küfe" hakkında şunları söyler. " Küfe"de yine kadere isyan etmek isteyen bir temayül görünür. Trajik bir hayat sahnesi, hamal olmaya mahkûm bir çocuğun hal ve istikbali hikâye edilmiştir. Manzum bir hikâye bu kadar güzel yazılabilirdi. Muhavere canlı, görüş kuvvetli, lisan temizdir". Ona göre "Meyhane", Âkif'in şaheserlerinden biridir. "Seyfi Baba" ise onun büyük şahsiyetinin bir müjdecisidir. "Dirvas" kaynağı tarihî, fakat savunduğu

---

5 Cemil Sena Ongun, *Mehmet Âkif, Hayatı, Eserleri ve İdealleri,* Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul 1947.

6 Cemil Sena, *Estetik,* Kanaat Kitabevi, İstanbul 1931; *Estetik Sanat ve Güzelliğin Felsefesi,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1972.

fikirler modern anlayışa uygun bir metindir. "Mahalle Kahvesi" şairimizin şöhretini hazırlayan en başarılı eseridir. Asım'daki Çanakkale savaşına dair olan şiir "muhteşem"dir. Son Safahat'taki "Sanatkâr" şiiri, "bir musikişinasın taltifi"dir.

Âkif'in şahsiyeti, değeri ve ideallerini anlatırken Eşref Edip'in kitabında Âkif hakkında görüş bildiren şahsiyetlerin genellikle olumlu düşüncelerine temas ettikten sonra, onu sevmeyenlerin de bulunduğunu ifade eder ve bu ayrılışın sebebinin daha çok sanatın mahiyet ve gayesini anlayış bakımından "aynı düşüncelerde birleşmemekten" doğduğunu söyler. Ongun, Âkif'i, Osmanlı Devleti'nin devam ve bekasını sağlamak için gerekli tedbirleri nazım yoluyla öğretmeye çalışan bir "mütefekkir" olarak görür. Siyasal ve toplumsal davaların nazım yoluyla anlatılmasını, sanat için hoş görmeyenler, bu tür eserlerde "estetik bir cazibe" bulamazlar. Cemil Sena, daha da ileri giderek şunları söyler: "Halbuki Âkif esasen sanat için sanatın aleyhinde olduğu gibi, yazılarında estetik gayeler takip etmeye de özenmiş değildir".

Araştırmacımız, daha *Birinci Safahat*'tan itibaren:

"Moruk, kaçıncı kadeh? Şimdicik sızarsın ha!"

yolunda küfür, hakaret, alay ve müstehcenlik ifade eden kelimelerin dökümünü verir ve Âkif'in bunları bol bol kullanmakla, milletin hoşlanmadığı insanların davranışlarını eleştirmek, onları küçük düşürmek yoluyla kendilerinden bir bakıma intikam aldığını söyler. Bu tür kelime, deyim ve sözler, Âkif'in şiirlerinin halk arasındaki etkileyiciliğini, yaygınlığını arttırmış ve yeni bir şiir anlayışının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Cemil Sena, bu yeni şiir anlayışına "demokrat estetik" adını vermiştir.

Cemil Sena'ya göre Mehmet Âkif'in şiirlerinde mutlaka bir "gaye" vardır. Bu gayenin anlaşılması uğrunda sadelik, tabiilik ve gerçekliği de korumak ister. Bu yolda o kadar ileri gider ki estetik anlamda "sanatçılık"tan bile vazgeçer. Onun şiirlerinde soru, şüphe, tereddüt ve kapalılık değil, okuyucunun idrakini zorlamayan tam bir açıklık ve netlik vardır.

Zahir Güvemli, *Mehmet Âkif Hayatı Sanatı Şiirleri* adlı eserini, adına uygun olarak üç bölüm halinde düzenlemiştir:

1) Hayatı,

2) Sanatı,

3) Şiirleri[7].

Güvemli "Sanatı" başlığı altında Mehmet Âkif, hakkında pek fazla yazı yazılan bir şair olduğunu ifade ettikten sonra, Namık Kemal ve Tevfik Fikret gibi onun da hayranlarının çokluğundan söz eder. Hayranlarının yazılarının çoğu "hissî" dir. "Sanatının iç ve dış yapısıyla pek az müellif" uğraşmıştır. Güvemli, onun sanatını, dört yan başlık altında incelemiştir:

1) Nazım Tekniği: Mehmet Âkif, yedi cilt tutan "Safahat"ında aruz veznini ve bu veznin en yaygın birkaç kalıbını kullanmıştır. Nazım şekli olarak da en çok mesnevi tarzını tercih etmiştir. O da nazmı, nesre yaklaştıranlardan biridir. Güvemli'ye göre bu çığırın bütün hüneri, "nesir dilinin cümle yapısını muhafaza ederek vezinli söz söylemekten ibarettir".

7 Zahir Güvemli, *Mehmet Âkif Hayatı Sanatı Şiiri,* Varlık Yayınları, İstanbul 1953.

"Küfe"nin şu mısralarını örnek gösterir:

"Bırak hanım, o çocuktur, kusura bakmam ben…

Adın nedir senin oğlum?

-Hasan

-Hasan dinle.

Bu mısralardaki cümle bölümleri, yani kelimelerin tertibi aynen konuşma dilinde olduğu gibidir. İşte Âkif'in başarısı budur".

2) Üslubu: Araştırmacımız, şimdiye kadar Mehmet Âkif'ten bahseden herkesin birleştiği bir nokta olduğunu söyler: "Şairin üslubu son derece sade ve tabiidir". Sadeliği, "yabancı kelimelerden ve karışık cümle şekillerinden uzak" olmakla açıklar. Şiirlerinde elinden geldiği kadar konuşma dilinin cümle kuruluşuna bağlı kalabildiğini ilave eder:

"Bir de baktım ki tek onluk bile yokmuş kesede;

Mühürüm boynunu bükmüş, duruyormuş sade!".

Mehmet Âkif'in şiirlerinde kullandığı kelimelerin hemen hepsi, "isim", "fiil" ve "edat"lardır. "Sıfat pek az kullanır". Nesne ve olayları anlatırken onların gerçekliğini beş duyumuzun yardımıyla anlamamızı kolaylaştıran niteleme sıfatlarına "iltifatı yoktur". Bu sebeple şiirlerinde "renkli, canlı bir tasvir bulamayız". Güvemli, bunun sebebini şairimizin muhayyilesinin "kâfi derecede geniş olmaması"nda bulur. Bunun sonucu olarak üslubunu "kuru, her şeyi olduğu halde anlatmaya çalışan, fakat renksiz ve mesafesiz, derinliği olmayan bir üslup" şeklinde niteler.

3) Örgüsü,

4) Fikirleri yan başlıkları altında incelemiştir.

Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif* adlı kitabını altı bölüm halinde düzenlemiştir:

1) Şahsiyeti,

II) Sanatı,

III) İdealizmi,

a) Milliyetçiliği,

b) İnkılâpçılığı,

c) Din ve Mistisizmi,

IV) Safahat'ın Felsefesi,

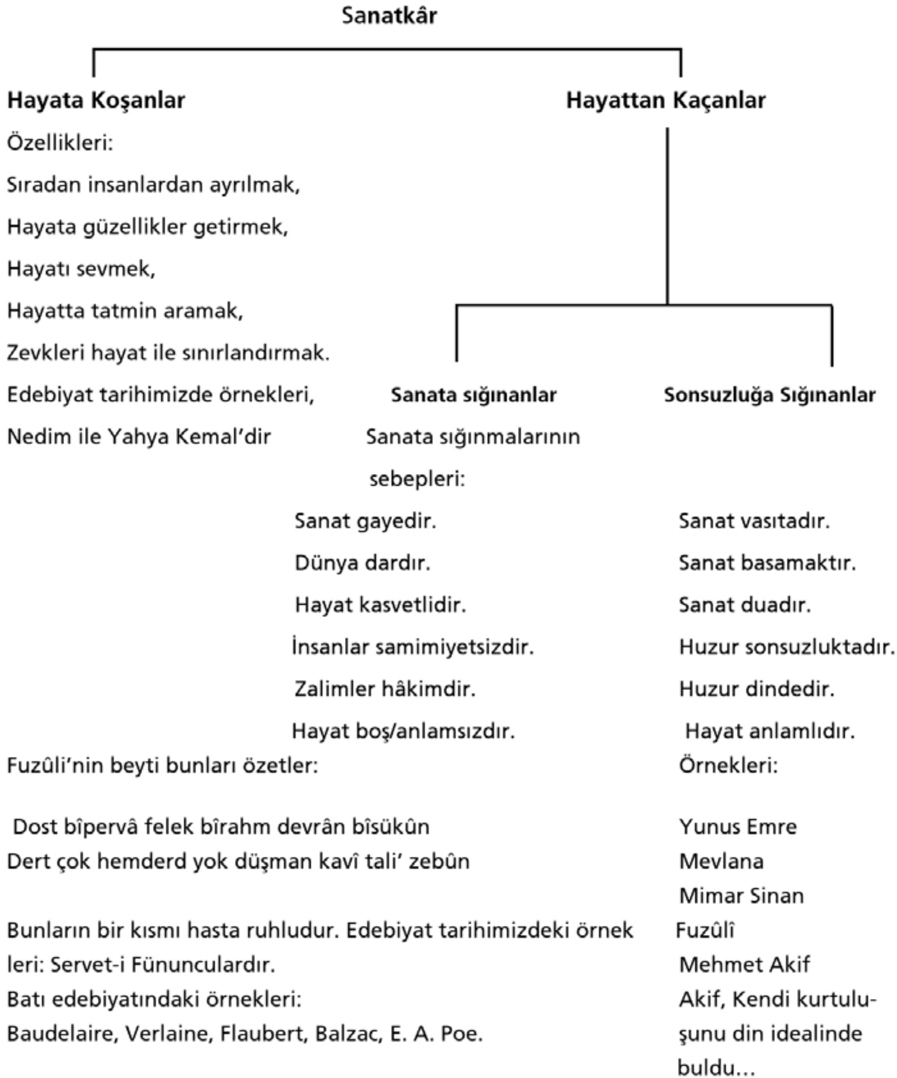
V) Hürriyet Anlayışı,

VI) İsyanı[8].

Konumuzla doğrudan doğruya ilgili olan ve "Sanatı" başlığını taşıyan ikinci bölüm üzerinde kısaca duralım. "Sanat her şeyden önce bir büyük hayatı yaşamak ihtirasıdır" cümlesiyle söze başlayan Nurettin Topçu, sanatkârın toplumun dışında dinlenen bir varlık

8 Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif,* Hareket Yayınları, İstanbul 1970.

olmadığını ifade ederek sözlerine devam eder. Ona göre âlim, düşüncesinin dünyasına kapanabilir; fakat sanatkârın buna hakkı yoktur; çünkü o, hayatımıza ve dünyamıza dair iddiası ve ihtirası olan bir şahsiyettir. Topçu, sanatkârları ikiye ayırır:

Topçu, her sanatkârın dehasının kaynağının başka başka olduğunu söyler:

"Shakespeare feryadını şüpheden aldı. Michalange ilahî kudrete musallat olmuştu. Yu-

nus, Rabb'inin temaşasına vurgundu ve onun hasretiyle yanıyordu. Nietzsche şiddete tapındı. Bethoven benliğine kavuşmak için tabiat kuvvetlerini parçalamak istiyordu. Céanne'ın aşkı ona güneşten gelmişti. Baudalaire varlıklara küfretmede kutsal bir vecd duyuyordu. Namık Kemal hamiyetin kahramanıdır. Sinan, gök kubbeyi duaya açılan ellere yaklaştırdı". Mehmet Âkif'in sanatının kaynağı ise Kur'an'dır. Onun ruhundaki feryatlara Kur'an "karışmış"tır.

Topçu, Mehmet Âkif'in sanatının gelişmesini, Mimar Sinan'ın sanatının gelişmesiyle paralellik kurarak anlatır:

Mimar Sinan	Mehmet Âkif
Çıraklık devri: Şehzade Başı Camisi	I. Safahat
	II. Safahat: Süleymaniye Kürsüsünde
Kalfalık devri: Süleymaniye Camisi	III. Safahat: Hakk'ın Sesleri,
	IV. Safahat: Fatih Kürsüsünde
	V. Safahat: Hatıralar
Ustalık devri: Selimiye Camisi	VI. Safahat: Asım
	VII. Safahat: Gölgeler.

Araştırmacımız, üslubun sanat eserindeki esaslı rolüne temas ettikten sonra, onun "hal duygusu" ile "sanatkârın şahsî tarihinden" oluştuğunu ifade eder ve şairimizin üslubunu anlatmaya geçer. Nurettin Topçu, Mehmet Âkif'in sanatına dair yazanlar arasında onun bu yönünü ilk defa estetik disipline en yakın bir içerik ve terminolojiyle anlatmıştır.

Sezai Karakoç, *Mehmet Âkif* adlı eserini, bölüm adını kullanmamakla beraber,

1) Hayatı, İnanç ve Düşünce Oluşumu,

2) Şiiri,

olmak üzere iki ana başlık altında toplamıştır[9]. "Şiiri" başlığı altında onun şiirini, dolayısıyla sanatını değerlendirmiştir. Ona göre Türk edebiyatında Âkif kadar "hayatı şiire ve şiiri hayata sokmuş" başka bir şair yoktur. Ancak buradaki hayat/zaman, felsefe ve metafizikteki soyut hayat/zaman değil, belli bir milletin, Osmanlı Devleti'nin, tarihin akışı içinde belli bir döneminde yaşadığı yıkılışların ve yeniden kuruluş umutlarının birbirleriyle çarpıştığı sancılı, çalkantılı ve altüst olduğu, adeta somut, bir zaman dilimidir.

O, Âkif'in şiirinin, iki unsurdan kurulduğunu söyler:

9 Sezai Karakoç, *Mehmet Âkif*, İstanbul 1968; *Mehmet Âkif,* Diriliş Yayınları, İstanbul 1979.

Âkif'in şiiri = Realite + İslâm

Buradaki realite, Osmanlı Devleti'nin İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesini takip eden yıllarda yaşadığı Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde hazin yıkılışıdır. Bu yıkılışın belirtilerini şairimiz toplumun hemen her kesiminde, mektep ("Hasta" şiiri) , sokak ("Küfe"), ev ("Seyfi Baba"), Bayram yeri, ("Bayram"), "Meyhane" ve "Mahalle Kahvesi"inde görmüş, bir sanatkâr sorumluluk duygusuyla bunların sebeplerini düşünmüş ve tekrar dirilmenin yollarını kafasında kurmuştur. Bu özelliklerinden onun şiirinin ikinci unsuru ortaya çıkar. O unsur "İslâm"dır. Âkif'e göre umut ve tekrar diriliş, İslâm'ı "asrın idrakine söyletmek" düzeyinde önce algılamak, sonra da bilim ve sanatla anlatmaktır.

Karakoç'a göre Âkif'in şiirinin biçim alışı şu şartlarda bulunabilir:

"1) Klasik kültür ve Sadi'de mükemmel örneğini bulan ve ahlâkî bir sonucu hedef tutan doğu manzum hikâyeciliği,

2) O günün sanat okulları içinde birinci planda bulunan Batı Realizmi,

3) İslâm ideali,

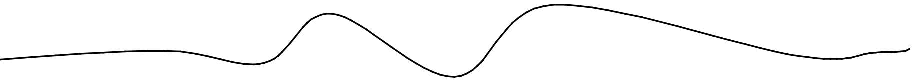
4) Tarihin en trajik günlerini yaşayan bir devlet ve millet,

5) Realiteye objektif ve tahlilî bakma alışkanlığını veren müspet bilgiler tahsili"[10].

Karakoç, Âkif'in şiirinin temel özelliklerini anlatırken yaptığı iki benzetme açıklayıcıdır:

"Âkif'in şiiri bir nevi günlük (jurnal) tür". Buradaki günlük, şairin günlük hayatını, onun iç benliğini oluşturan eşya ve yakın çevresindeki insanlarla münasebetlerini anlatan değil, içinde yaşadığı milletin birey, aile, toplum yapısını ve o toplumdaki bütün kurumları altüst eden sarsılış ve yıkılışları anlatan bir günlüktür.

"Âkif'in şiiri dalgalı, coşkun, şelaleler yaparak akan bir nehirdir". Şiir, normal zamanlarda sakin sakin akan bir nehir gibidir. Mehmet Âkif'in şiirlerini yazdığı zaman dilimi ise, birey, aile, toplum ve devlet kurumlarının altüst olduğu olayların yaşandığı bir dönemdir. Âkif'in şiiri de bu dalgalanmaya uygun olarak düz bir çizgi halinde akıp giderken, bazen birden bire coşan ve şelaleler yaparak akıp giden bir nehre dönüşüverir:

Mehmet Âkif'in Şiiri

İkinci Meşrutiyet'in ilanını takip eden Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya Savaşı ile Türk milletinin canını dişine takarak verdiği var olma mücadelesi, bu nehrin coşmasının, dalgalanma ve şelaleler yapmasının görünürdeki başlıca sebepleridir.

Millî Mücadele başarıyla sona erikten, yeni bir devlet kurulduktan ve devrimler başladıktan sonra Mehmet Âkif susar. Nehir, yatağına çekilir, coşmak, dalgalanmak ve şelale-

10 Sezai Karakoç, a. g. e. s. 36

ler yapmak bir yana, sakin sakin bile akmaz olur… Bu susma bile anlayana anlamlı bir mesajdır.

M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Âkif* adlı eserini, Birkaç Söz'den sonra yedi bölüm halinde düzenlemiştir[11]:

1. Bölüm: Hayatı,

2. : Eserleri,

3. : Ahlâkı ve Şahsiyeti,

4. : Şiir ve Sanatı,

5. : Yazılarından Seçmeler,

6. : Şiirlerinden Seçmeler,

7. : Mehmet Âkif'e Dair Hatırlar.

Bunların arasında konumuzla ilgili olanı, "Şiir ve Sanatı" başlığını taşıyan dördüncü bölümdür. Araştırmacı, bu bölümü kendi içinde üç alt başlığa ayırarak incelemiştir:

I) Kendi Kaleminden Edebiyat ve Sanat Görüşü: Mehmet Âkif'in "Edebiyat" ve "İntikad" adlı makalelerinden parçalar almıştır.

II) Şiir ve Sanatı Hakkında: Mehmet Âkif'in sanatı, şairliği ve *Safahat*'ı üzerine, henüz kendisi hayattayken birçok yazı kaleme alındığını ifade ettikten sonra, Ömer Seyfettin, Süleyman Nazif, İsmail Habip Sevük, İbrahim Alaattin Gövsa ve Hakkı Süha Gezgin'in yazılarından kısa kısa alıntılar yapmıştır.

III) Midhat Cemal'in Tahlil ve Tespitleri: Araştırmacımıza göre Mehmet Âkif'in şiirini en iyi anlayabilecek durumda bulunan ve en yakından takip eden zat, Midhat Cemal Kuntay'dır. Kendisi de iyi bir şair, romancı ve edebiyat tarihçisi olan Kuntay, bu değerlendirmeyi yapmaya ehil ve muktedir bir yazardır. Düzdağ, onun *Mehmet Âkif* adlı eserinde, şairimizin şiir ve sanatını da ele alarak değerlendirmelerde bulunduğunu söyler ve o değerlendirmelerden bazı parçalar aktarır.

Orhan Okay, *Mehmet Âkif Bir Karakter Heykeli'nin Anatomisi* adlı eserini, Önsöz'den sonra,

M. Âkif'in Resmî Biyografisi,

Karakteri,

Tarihî ve Siyasî Şahsiyeti,

Edebî Hayatı ve Sanatı,

Safahat,

Cemiyet Meseleleri Karşısında,

11 M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Âkif Ersoy*, Ankara 1988; *Mehmet Âkif Ersoy*, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2002.

İslâm İdeali,

Kader ve İrade Meselesi Karşısında,

Destan ve Hamaset Şairi Âkif,

Dinî Lirizm yahut Duanın Şiiri,

başlıklarını taşıyan bölümlere ayırmıştır[12]. Bunların arasında konumuzla ilgili olanı, "Edebî Hayatı ve Sanatı" adını taşıyan bölümdür. Orhan Okay, Mehmet Âkif'in ilk şiir kitabı *Safahat'*ı otuz yedi yaşındayken bastırdığını söyler. Bu kitabına 1908 – 1911yılları arasında yazdığı 44 şiirini almıştır. Eşref Edip'in, Mehmet Âkif için yazdığı hacimli kitabında bir gün onun ağzından şu sözleri işittiğini aktarır:

"Gençlik devrinde idi. Gazeliyata dair çok şiirler yazdım. Müteaddit defterler doldurdum. Bir aralık bunların birini kaybettim. Buna çok yandım yakıldım. Fakat bilahare şiirimi içtimaî mevzulara tahsis edince o defterin kaybolmasına hiç acımadım. Diğer defterlerimi de kendi elimle imha ettim. Neşretmediğim şiirler pek çoktur"[13]. Nitekim Ertuğrul Düzdağ, *Safahat*'ın yeni basımına "Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden Bazıları" başlığı altında yaklaşık 2000 mısra civarında tutan o manzumelerinden bir kısmını ilave etmiştir. Bu örneklerden Mehmet Âkif'in 1904 yılından hayli önce şiirler yazdığı ve o şiirlerin Ziya Paşa, Muallim Naci ve Abdülhak Hamit yolunda eski tarz gazeliyat türünden manzumeler olduğu anlaşılmaktadır.

Şiir/Sanatının Gelişmesi:

Bireysel temalı	Toplumsal Temalı	Bireysel/Tasavvuf Temalı
Şiirler: - 1900	şiirler: 1911- 1923	şiirler: 1925-1936

Okay, Mehmet Âkif'in şiirinin/sanatının gelişme çizgisini kabaca üç devreye ayırarak anlatır. Başta "Destûr" olmak üzere birinci devreye ait şiirlerinde aşk, tabiat ve bireysel temalar baskın bir şekilde öne çıkmıştır. 1900'lü yılların başlarından itibaren toplumsal temalara doğru bir yönelme başlamıştır. Bu yönelme 1911 yılından itibaren Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin birinci devresinin sonuna kadar gittikçe artarak devam eder. Bu dönemde milletin yaşadığı olaylar da bu yönelmeyi kuşkusuz beslemiştir.

Halkalı Baytar Mektebi'ndeyken Ispartalı Hakkı'nın teşvikiyle Fransızca'yı öğrenen Âkif, Victor Hugo, Ernest Renan, Anatole France, Alfred de Musset, Lamartene, Roussesu, Sienkiewicz (Fransızca'sından), Alphonse Daudet, Emile Zola, Duma Fils'i severek okur. Bu okumalar onun başta Fransız olmak üzere Batı düşüncesini ve edebiyatını yakından tanımasının yolunu açar. Bu yoldan ilerleyerek romantizm ve realizm akımlarını tanır.

Okay, onun yerli sanatkârlarımızdan da okuduklarının listesini verir:

12 Orhan Okay, *Mehmet Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yayınları, Anara1989.

13 Orhan Okay, a. g. e. s. 33

Süleyman Çelebi, Bakî, Nef'î, Nedim, Şeyhulislam Yahya, Şeyh Galip, Âkif Paşa, Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Recai zade Mahmut Ekrem, Osman Şems, Muallim Cûdî, Abdülhak Hamit, Eşref, Midhat Cemal ve Faruk Nafiz. Âkif Doğu'yu da ihmal etmemiştir: İbn-i Fariz, Feyzî- i Hindî, Nâbiga, Mütenebbî, Ebu Temmam, Buhturî, Muhteşem-i Keşânî, Ebû Firâs ve Muhammet İkbâl beğenerek okudukları arasındadır.

Araştırmacımız, Âkif'in realistliğini 1911 yılında *Safahat* adıyla neşrettiği daha ilk kitabının adından başlayarak anlatır: "Yüz manasına gelen safha kelimesinin çoğulu olan bu isimle, hayatın çeşitli yüzlerini göstermek istiyordu. Yalnız bu isim bile onun edebiyattaki realist görüşünü aksettirir". Devamında Mehmet Âkif'in kendi şiirlerini değerlendirdiği üç şiirinden parçalar aktarır.

Birincisi, *Safahat*'ın manzum önsözü diyebileceğimiz,

"Bana sor sevgili kari sana ben söyleyeyim"

mısrasıyla başlayan şiirdir. Buna göre şiirde tasannu/yapaylık şairimizin gazeliyat ve Servet-i Fünun döneminde kalmış bir uğraşıdır. Artık şiir için yeni bir yol tutmak gerektiğini düşünür. " O da gerçeği şiirle dile getirme yoludur" . Bu yeni şiirin hüneri ise "samimiyet"tir.

İkincisi, "Süleymaniye Kürsüsü"ndendir:

"Hayır, hayal ile yoktur benim alışverişim

Buna göre Âkif'in şiirinde hakikat uğruna, sözün "sanatkârane" olması feda edilebilir.

Üçüncüsü, "Asım"dandır. "Asım"da Köse İmam ile Âkif'i temsil eden Hocazade arasında şöyle bir konuşma geçer:

"Hangi bir fende teâli edebildin evlât
Hangi san'atta rüsûhun göze çarpar? Anlat!
Ulemâdan mı sayıldın, fukahâdan mı?
\- *Hayır!*
Ya siyâsî mi nesin? Kendine bir meslek ayır!
-Şairim.
-Olmaz olaydın: O ne yüzler karası!
Bence dünyadâki işsizlerin en maskarası
-Affedersin onu!
-İmkânı yok etmem, ne demek!
Şi're meslek diye oğlum, verilir miydi emek?"[14]

görüldüğü gibi Âkif, Köse İmam'ın dilinden şairlere, bu arada kendi şairliğine ciddi eleştiriler yöneltir.

Buna göre, az yukarıda şiirinin/sanatının gelişme çizgisinde gösterdiğimiz gibi, Âkif,

14 Orhan Okay, a. g. e. s. 42.

şiire bireysel temalarla başlamış, toplumsal temalarla devam etmiş, sonunda tasavvuf rengi ağır basan yine bireysel temalı şiirlere dönmüştür. Bu dönüşlerin sebebi, kuşkusuz Osmanlı Devleti'nin içinden geçmekte olduğu tarihsel ve toplumsal çalkantılardır. Buna göre Âkif'in şiiri, yaşadığı dönemin tarihsel ve toplumsal olayların sadık bir aynasıdır.

Kâzım Yetiş, Mehmet *Âkif'in Sanat – Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler* adlı kitabını, Önsöz'den sonra iki bölüm halinde düzenlemiştir[15]:

I. Bölüm: Sanat ve Edebiyat,

II. Bölüm: Devrin Meseleleri İçinde Âkif.

Başlığından da anlaşıldığı gibi Birinci Bölüm, konumuzla ilgilidir. Araştırmacı, bu bölümü kendi içinde şu başlıklar altında işlemiştir:

1. Edebiyat Anlayışı ve Sanattan Beklediği,
2. Muhayyileyi İşletme ve Konu Bulma,
3. Edebî Eserin Planı,
4. Edebî Eserde Tasvir,
5. Şiir Okuma,
6. İntikad – Tenkid,
7. Yabancı Dil ve Edebiyatlarla Türk Dili ve Edebiyatı Hakkındaki Görüşleri.

Yazar, Âkif'in edebiyat anlayışını anlatırken estetiğin ilk unsuru olan sanatkâra dair düşüncelerine, dağınık da olsa, yer yer temas etmiştir: "Sanatkâr, kendisinin değil cemiyetin malıdır. Mutlaka her cemiyette hastalıklar, hasta ruhlar vardır. Sanatkârın vazifesi iyiyi ve doğruyu bulmak ve cemiyeti bunların etrafında toplamaktır. Yoksa cemiyeti daha hasta hale getirmek değildir" (…) "Darılmasınlar, gücenmesinler ama sanatkârız diye meydana atılan birçoklarını biz âdî birer simsar bulduk! Âdî kaydını ilave ediyoruz; çünkü eklerini belli etmeyecek kadar maharet gösteremiyorlar" (…) " Ona göre şâir veya sanatkâr, "Hüsran" şiirinde ifade ettiği gibi cemiyetin önünde giden ve ona yol gösteren, iman ve heyecan veren bir kimsedir. Bu şâir "ruh-i millîmizi" tatmin etmelidir. Bunun için de:

"- Hayır, hayal ile yoktur benim alışverişim;

İnan ki: her ne demişsem görüp de söylemişim"

diyebilmekte, kendisini ve şiirini gerçeğin acı yüzü ile karşı karşıya bırakmaktadır:

Şudur cihanda benim en çok beğendiğim meslek:
Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek!"

Araştırmacımız, estetik terminolojiyi kullanmamakla beraber, Mehmet Âkif'in bazı makalelerinden yola çıkarak estetiğin diğer unsurlarına dair görüşlerinden de yer yer bah-

15 Kâzım Yetiş, *Mehmet Âkif'in Sanat – Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler,* Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992.

setmiştir.

Fazıl Gökçek, *Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası* adlı eserini, Önsöz ve Giriş'ten sonra üç bölüm halinde düzenlemiştir:

1) Mehmet Âkif'in Şiir Anlayışı,

2) Mehmet Âkif'in Şiirinde Muhteva,

3) Mehmet Âkif'in Şiirinde Şekil ve Üslup[16].

İkinci ve üçüncü bölümler, konularının gerektirdiği birçok alt bölümlere ayrılmıştır. Gerek bölüm ve gerek alt bölüm başlıklarında sanat ve estetik kelimelere geçmemekle beraber, araştırmacımız, "Birinci Bölüm"de Mehmet Âkif'in şiir anlayışını anlatırken, estetiğin alanına giren konulardan da dolaylı olarak söz etmiştir. Bu sebeple biz de "Birinci Bölüm" üzerinde kısaca duracağız.

Fazıl Gökçek, şairimizin şiir anlayışını anlatmaya başlarken, şairin temel malzemesinin "dil" olduğundan bahisle, Mehmet Âkif'in dil hakkındaki görüşlerinden söz eder. O, şiir yazmaya başladığı yıllarda edebiyatımıza Servet-i Fünun'un dil anlayışı hâkimdir. Servet-i Fünuncular, Tanzimat'ın ilk döneminde İbrahim Şinasi'yle başlayan dilde sadeleşme hareketine ilgisiz kalmışlardır. Günlük hayatta Konuşulan dili aynen şiire yansıtmak ona bir estetik değer kazandıramayacağı gibi, toplumun konuşma dilinden kopuk yapay bir dilin de şiire bir sanat değeri kazandıramayacağı açıktır. Bu sebeple "konuşma dili ile yazı dili ve daha özel olarak şiir dili arasında" bir "denge" kurulması gerekir. Araştırmacımıza göre, "Âkif'in bu dengeye riayet eden şairlerden olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz". Âkif, lisanı "tasfiye" edelim diyenler ile etmeyelim diyenlerden ikisine de karşı çıkarak şiirin "işlenmiş bir dil"le yazılabileceğini düşünür. Türkçenin "şîve-i millî"sinin hem Doğu, hem Batı'dan gelen yabancı dil unsurlarına karşı korunması ister.

Gökçek, Âkif'in, toplumcu şiir anlayışına sahip olduğunu söyler. Doğu'da, Batı'da kalıcı eserler vermiş sanatçıların eserleri incelenirse, her birinin yazdığı eserlerde "mutlaka bir gaye takip ettiği" görülür. Mehmet Âkif, edebiyat eserleri vasıtasıyla "toplumun ahlaken yükseltilmesi" gayesini tercih etmiştir. Araştırmacımız, onun edebiyat anlayışını anlatırken "tehzip" etmek, "irşad" etmek, "yerli" olmak, "fayda"cı olmak, "hakikat" ve "tabiat"a uygun olmak kelimelerini kullanır ve onun şiirlerinin hayalî değil, hakikî olduğunu kendi cümleleriyle aktarır: "Ben şiirde hayale dalmam. Ben âdî şeylerden bahsederim".

Araştırmacımız, Mehmet Âkif'in sanat eserine dair görüşlerini anlatırken hem isabetli alıntılar yapmış, hem de isabetli yorumlarda bulunmuştur: Onun "Şiirin ilhamı azdır. Şiir çalışmakla, uğraşmakla olur" cümlelerini, "Şiir sürekli üzerinde çalışmak gereken bir sanattır; ilhamla değil, işçilikle meydana gelir" cümleleriyle geliştirir. Devamında Âkif'in şiirin biçimine dair görüşlerine yer verir ve şairimizin hece karşısında aruz veznini tercih ettiğini söyler.

16 Fazıl Gökçek, *Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.

Sonuç

Mehmet Âkif Ersoy'un ölümünden itibaren zamanımıza gelinceye kadar hayatına, eserlerine ve şahsiyetine dair pek çok eser yazılmıştır. Bu eserlerden bazılarında onun sanat, edebiyat ve diğer güzel sanat dallarına dair görüşlerine de yer yer temas edilmekle beraber, hiçbirisinde estetiği bir bütün olarak ele alınmamıştır.

Biz bundan sonraki çalışmalarımızda onun ihmal edildiğini düşündüğümüz bu yönünü ele alacağız.

Kaynaklar:

Düzdağ, M. Ertuğrul, *Mehmet Âkif Ersoy,* Ankara 1988; T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2002.

Eşref Edip**,** *Mehmet Âkif Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları***,** Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1938.

Gökçek, Fazıl, *Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.

Karakoç, Sezai, *Mehmet Âkif*, İstanbul 1968; Diriliş Yayınları, İstanbul 1979.

Kuntay, Midhat Cemal, *Mehmet Âkif*, Semih Lûtfi Kitabevi, İstanbul 1939; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986.

Okay, Orhan, *Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1989.

Ongun, Cemil Sena, *Mehmet Âkif, Hayatı, Eserleri ve İdealleri*, Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul 1947.

Tansel, Fevziye Abdullah, *Mehmet Âkif Ersoy,* Kanaat Kitabevi, İstanbul 1945; Mehmet Âkif Ersoy, *Hayatı ve Eserleri*, İrfan Yayınevi İstanbul 1973.

Topçu, Nurettin, *Mehmet Âkif,* Hareket Yayınları, İstanbul 1970.

Yetiş, Kâzım, *Mehmet Âkif'in Sanat – Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler,* Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992.

Batı Karşıtlığı, Vatan, Millet Bağlamında Âkif'in İslâmcılığı

Ercan YILDIRIM
Yazar

Mehmet Âkif'in Türk düşüncesine, Türkiye'ye kattığı en büyük değer, Anadolu toprakları üzerinde "müstakil" bir millet olarak yaşayabileceğimizi, vaazları, eylemleri, şiirleriyle göstermesi olmuştur.

Âkif'in Türkiye'de siyaset ve fikir hayatına getirdiği en yüksek vasıf ise düşünce – eylem birlikteliğinin sağlanabileceğini kanıtlamış olmasıdır. Âkif'in düşünceleri, harekete geçmesini sağlamıştır. Mücadelesi, tatbiki uygulamaları ise fikri yapısının hakiki ve reel temele oturmasına sebep olmuştur.

Âkif vatan ve millet kavramlarını kuramsal bir amaçla kullanmamıştır. Bilakis millet ve vatanı kendi gerçekliği içinde, savaşın, çatışmanın göbeğinde tanımlamıştır. Âkif için vatan ve millet içerik olarak Anadolu'nun İslâmlaşmasındaki gaza – cihad kaygısını karşılarken, şekil bakımından modern bir hiyerarşidedir.

Anadolu topraklarının varolma – yokolma ikiliğine girmesinden sonra Âkif imparatorluk döneminde çokça kullandığı "ümmet"ten vazgeçmemiştir, hala. Ancak ümmetin varoluşunu Türk milletinin kurtuluşuna bağlamıştır.

Dünyada bir Muhammet Ümmeti devam edecekse bu Batı karşısında İstiklal Harbi'ni zafere kavuşturan Türk milletinin selamete çıkmasıyla mümkün olacaktır. Âkif bu çabasını tarihin hükmüne bağlamıştır. İstiklal Harbi ve İstiklal Marşı bu uygulamanın modern döneme taşınması ve bir anlamda yeniden tanımlanmasıdır. Böylece Türkiye'nin kuruluşu ve kurtuluşu tarihi rolün yeniden ancak bu kez daha sert ve kısa sürede hayata geçmesiyle mümkün olmuştur.

10. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar devam eden uzun İslâmlaşma dönemini Türkiye 19. yüzyılda ikinci kez tekrarlarken, bu kez süre hayli kısalmıştır. Çatışan aktörler ve kaygılar yine aynıdır: Kıta Avrupası ile Türkler. Kıta Avrupası, Avrupalı ya-

şam tarzını geri plana itecek gücün Anadolu topraklarında belirdiğini görünce onu ortadan kaldırmak için uzun ve yıpratıcı savaşları göze almıştı. Tüm bu çabalar Anadolu'da kâfirlerin istemediği bir düzenin kökleşmesine yol açtı. Çünkü Türkler İslâm'ın belirgin bir inşa faaliyetinin ancak Avrupa ile mücadele etmekte olduğunu göstermişti.

Tanzimat sonrasında Anadolu topraklarının Türklerin elinde kalabilmesini Kıta Avrupasıyla uzlaşma daha da ileride yetkenin onlara devredilmesinde görülmüştü. Sonuç Anadolu topraklarından Türklerin çıkarılması, ön Asya'dan Asya'nın içerilerine sürülmesiyle sonuçlanacak savaşlar şeklinde tezahür etti. İstiklal Harbi Anadolu topraklarında kalabilmenin yalnızca mücadeleyle olabileceğini, Kıta Avrupasıyla işbirliği yerine çatışmayla mümkün olacağını kesinleştirdi.

İstiklal Harbi dolayısıyla İstiklal Marşı bunun en açık örneğidir: Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ? / Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan, şühedâ // Değmesin ma'bedimin göğsüne nâ – mahrem eli; / Bu ezanlar – ki şehâdetleri dinin temeli – / Ebedi yurdumun üstünde benim inlemeli. / (…) Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir îmanı boğar, / 'Medeniyyet' dediğin tek dişi kalmış canavar?"

Mehmet Âkif İstiklal Şairi olma ile birlikte Türk düşüncesine çok farklı katkılar yapmıştır. En başta örnek olmuştur. Çünkü Türkiye'de fikir hareketleri söz konusu olduğunda, okumuş – yazmışların "hareketin içinde" yer aldıkları çok da vaki değildir. Mehmet Âkif bir kere inandığı ve düşündüğü hususları "hayata geçirme" iştiyakı ile doludur. Bu aşk ve azim onun at üstünde, mavzerle, kalemle cephelerde, sahada yer almasına neden olmuştur.

Bu bakımdan "söylediklerinin ceremesini" çeken ve bu yüzden sahih ve sahici kalan ender fikir adamlarından biridir Âkif.

Onun ki klasik, şablona dayalı bir aktivizm değildir. Âkif'in eylemciliği "fikrin yaşanabilirliğini" kanıtlamaya dayanır. Hayata geçirilmesi ve kabul edilmesi imkânsız görüşleri savunarak hedef saptıran düşünce adamlarından değildir.

Ondaki fikri endişe ile varoluşsal kaygı örtüşür.

İslâm olarak yaşama tasası, fikrî bir kesinlik halini alır.

Müstakil Bir Hayat İçin İstiklal Harbi

Âkif için İslâm'a göre yaşamak keskin bir hat çizmekle mümkündür. Küfür ve Hak sınırı. İslâm'ın alanını daraltmak isteyen, Batılılar olduğuna göre, onların katkısı olmayan bir hayatı tercih etmek, istemek ve bu uğurda savaşmak gerekir. İstiklal Harbi, "bu işin" savaşsız olmayacağının kanıtıdır.

Âkif müstakil bir hayatı öngörür, hayatıyla bunu ispat etmeye çalışır.

İstiklal Harbi müstakil bir hayatın kurulabileceğini zihnimize yerleştirir.

Âkif'in varoluşsal kaygısı bu müstakil hayatın Avrupalıların elinden kurtarılıp, yaşatılmasıyla ilgilidir. Bu da yalnızca İslâmla mümkündür: "Mütarekeden sonra ise müstakil olarak Müslüman olarak iki Müslüman hükûmet kalmıştı ki biri biz idik. (…) İngilizin asıl düşmanlığı bizedir. Çünki biz asırlardan beri hilafeti elimizde tutuyoruz. Asırlardan beri âlem – i İslâmın başında olarak ehl – i salîble çarpışıyoruz. Dünyanın bütün Müslü-

manlarının selâmetlerini, necatlarını yıllardan beri müştak oldukları istiklallerini bizden bekliyorlar." (Abdülkadiroğlu, 1991, 152)

Âkif'in bu Nasrullah Camii'ndeki vaazı ilk olarak Batı ile aramıza keskin bir sınır çeker. Sonra tarihsel olarak Türklerin ehl – i salîble "çarpışan" niteliğini öne çıkarır. Sonrasında ise İslâm milletlerini doğrudan Türklere bağlar. Âkif bu bağlantıyı kendi kendisine değil, Müslümanların beklentisini bilerek yapar. Çünkü Âkif İslâm dünyasını, Müslümanların beklentilerini en iyi bilen kişilerdendir.

Âkif daha önceleri de dile getirdiği ancak İstiklal Harbi nedeniyle sıklaştırdığı görüşlerinde müstakil kalmanın bedelini de yine bu kürsüde dile getirir. Âkif için müstakil kalmanın tek maliyeti vardır: "Ey cemaat – ı Müslimîn! İşte bugün bizden istedikleri, ne filan vilayet, ne falan sancaktır. Doğrudan doğruya başımızdır, boynumuzdur, hayatımızdır, saltanatımızdır, devletimizdir, hilafetimizdir, dinimizdir, imanımızdır." (Abdülkadiroğlu, 1991, 154)

Âkif'in Türkiye'de çağdaş İslâm / Türk düşüncesine getirdiği belirgin yenilik İslâm, vatan, millet ve hayatı, bunların selameti için mücadeleyi, Batı ile çatışmayı "bir"leştirmesidir.

Bu vasıflar sonradan ayrıştırılmıştır. Çünkü Kemalistler de kendilerinin müstakil bir millet öngördüklerini savunur. Ve buraya Âkif'i oturtmaya, hakkını vermeye çalışır!: "Birçok fikirlerde birleşmediğimiz Âkif bizden asla ayrılmayan tarafı, şerefli ve müstakil bir millet görmüş olmak dâvâsı idi." (Edip, 2010, 392)

Yalnız Kemalistler değil sonraki dönemlerde Türk düşüncesi içindeki ideolojik yönsemelerin hepsi Âkif'in birleştirdiği hususların birer kulpundan tutarak, millet bağını çözmüşlerdir.

Mehmet Âkif'in hayatı birçok yönden Türkiye'nin özeti gibidir. İslâm Şairi Âkif bir yandan tarihi, Türklerin tarihsel yönlerini temsil eder, eylem ve söylemleriyle açıkça beyan eder. Diğer taraftan modernleşme çabalarından itibaren, batılılaşma, İslâm, siyaset, savaş, edebiyat, İstiklal Harbi, laik Türkiye gibi belirleyici mefhumların kesiştiği bir şahsiyet olmuştur.

"İhtiyaç olduğu için" İstiklal Harbi'ne çağrılmasıyla gönüllü sürgüne gönderilmesi arasındaki paradigma karşıtlığı da göz önüne alınırsa Türkiye'nin geçirdiği aşamaları Âkif'in üzerinden okumak gerekir.

Meşrutiyet'ten itibaren Âkif'in savunduğu fikirlerle karşı olduğu görüşler, ahlaki istikameti ile mücadele ettiği karakteristik özellikler Türkiye'nin merkezindeki konulardır.

İstiklal Harbi Mehmet Âkif'in fikri yapısının rafine olduğu, fiiliyattaki tecellisidir.

İstiklal Şairini dört ana bölümde incelemek gerekir:

1. BATI KARŞITLIĞI

İstiklal Harbi Gazadır

Mehmet Âkif İstiklal Harbi'nin gaza ve cihad olduğu görüşündedir. (Ersoy, 2010, 39 / 48)

Mehmet Âkif'in Batı hakkındaki fikirleri kendi bağlamları içinde değerlendirilecek denli

kesiftir. Âkif moderniteyi de bu şekilde ele alır. Âkif'in derdi Müslümanların Batı karşısındaki yenilgisidir. Bu yenilginin, geri çekilmenin son bulup tekrar eski üstünlüğün kazanılması için çaba harcanması fikrindedir.

Bu yüzden Âkif Batının, modernitenin "teknik" yönünün Müslümanlara geçmesini ister. Burada iki amacı vardır aslında: ilk olarak tekniğin anlamı uyarınca Müslümanların iş yapabilme yetilerini en üst seviyeye çıkartma. İkincisi ve asıl önemlisi Batıdaki teknolojik imkânların Müslüman ülkelerinde de bulunması hatta daha ileri götürülmesi. Şairin erken dönem fikirlerinde bu temel yaklaşımları gerek vaazlarında gerekse Safahat'ın da sıklıkla görülür. Bu fikirleri esasında İslâmcılık düşüncesinin temel karakteristiği haline de gelmiştir.

Ancak istiklalin elden gitmeye başlamasıyla birlikte sorunun Müslüman / kâfir karşıtlığında düğümlendiğini kavrar. Çünkü ne yapılırsa yapılsın Batı amacından, Türkleri geriletmekten vazgeçmeyecektir.

Önceleri daha ılımlı baktığı Batı karşısında Âkif, Çanakkale Savaşı'ndan sonra sarih hale getirmiştir.

İstiklal Harbi'nin gerekçelerinin en yetkin şekilde anlatıldığı konuşmalardan biri olan Nasrullah Kürsü'sünde Âkif "vatanımızın, dinimizin menfaatı, ticaretimizin, servetimizin, refahımızın terakkisi namına icab ederse, mümkün olursa mütekabil, müşterek müttefikler üzerine bunlarla çekişe çekişe pazarlık ederek ittifak edebileceğimizi" söylerken, zihnimizin bir köşesinde Batı için bizim ezeli ve ebedi düşman olduğumuz gerçeğinin unutulmamasını da ister. (Abdülkadiroğlu, 1991, 143)

Âkif İstiklal Harbi esnasında toprakların işgal edilmesinin verdiği kızgınlıkla Batı ülkelerine yüklenir. Bu belki konjonktürel bir durum şeklinde algılanabilir. Ancak daha 1913 yıllarda dahi Âkif Batı konusunda net ve keskin görüşler barındırır.

Âkif İslâm beldelerinin hali karşısındaki üzüntüsünü yalnız bir cepheden eleştirmez. 1913 tarihli Hakkın Sesleri'nde bu yıkımın ana nedeni olarak Müslümanları görür: "Bizde leşten daha hissiz, daha kokmuş can var" / Bakmayın, hem tükürün çehre – i murdârımıza! / Tükürün: Belki biraz duygu gelir ârımıza!" (Ersoy, 1994, 188)

Fakat devamında Batıya da aynı muameleyi yapar: "Tükürün Ehl – i Salîb'in o hayâsız yüzüne! / Tükürün, onların asla güvenilmez sözüne! / Medeniyyet denilen maskara mahlûku görün: / Tükürün maskeli vicdânına asrın, tükürün!"

Âkif Batıyı değerlendirirken iki şeyin altını çizer. Birincisi Batı ile Ehl – i Salib aynı şeydir. İkincisi Batının sözüne güvenilmez. Şair sonraki yıllarda da bu kanaatini sürdürür.

Esasında benzer yargılar Âkif özelinden uzun zamandır Batılılarla iş yapan, onlarla ittifaklar kuran ve modernleşme taleplerini aşırılaştıran Türklerin genelinde vardır. Âkif 1913'de çok ehemmiyet verdiği "hürriyet"in yani Batılı metodolojinin boşa çıktığının farkındadır. İmparatorluğun yok olduğunu görmüştür. Hâlbuki Batılı devletler imparatorluğun devamı konusunda garantiler vermiştir. Medeniyyet denilen vahşete en başta sözünde durmadığı için lanetler eder. (Ersoy, 1994, 187)

Âkif küfür / Hak ikiliğini sık sık çan / ezan, haç / hilal simgeleriyle birlikte kullanır. Daha imparatorluk yıkılmadan evvel çatışmanın kaynağını gösterirken İstiklal Harbi'nin istikametini çizmiştir. Zira Âkif koşulsuz olarak İslâm'dan yana tavır koyar. Vatanın kurtarılma-

sını öne alırken milletin İslâmla varolduğu hakikatine vurgu yapar.

Şairin hedefinde vatan kurtarıldıktan sonra İslâm'ın merkezde yer alacağı bir sistem mevcuttur. Bundan başkası mümkün müdür?

Bir Tarafta İslâm Bir Tarafta Batı Medeniyeti

Âkif için İslâm şablonik kıymet ifade etmez. İslâm her zaman taraflardan biridir. Dolayısıyla Âkif için çatışma esastır. Âkif'te varlık – yokluk ikiliğinde herhangi bir yumuşama gözlenmez. Çünkü eğer İslâm âlemi yenilecek, Anadolu toprakları Avrupalılar eline geçecekse, ezan susacak ve yerine çan gelecektir: "Artık ey millet – i merhûme, sabah oldu uyan! / Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü bu çan?" (Ersoy, 1994, 192)

Mehmet Âkif "Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü çan?" mısraıyla üç hususu direkt açıklar. Müslümanlar için İslâm yeterli gelmemektedir ki İslâm'ı yaşama konusunda mütereddit davranmaktadırlar. Bu sert eleştiriden sonra Âkif ezan – çan karşıtlığıyla, tarihsel olarak Hak – batıl ayrılığına vurgu yapar. Bu ikiliği göstererek, şiirin gücüyle çan seslerini hafızaya yerleştirir ve bir yandan korkutur diğer yandan ikaz eder.

Âkif Batı ile medeniyeti aynı anlamda kullanır. Hangisi kullanılırsa kullanılsın bir "düşman"dan bahsedilir. Âkif şiirlerinde Batı ülkeleri arasında ayrım yapmaz. Dost gözüken, ittifak yapanları bile aynı kefeye koyar.

Batı tek millettir.

Ortaya koydukları medeniyetin amaçları ise sarihtir: "'Medeniyyet!' size çoktan beridir diş biliyor; / Evvelâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor." (Ersoy, 1994, 192) Şiirin yazıldığı 1913 tarihinde parçalama son haddine varmıştır zaten. Âkif vatan topraklarının elden çıkacağı uyarısını / öngörüsünü de o tarihlerde yapmaktadır.

Âkif samimiyetinden şüphe edilmeyecek ender şairlerden biridir. Batılılar konusunda da Âkif samimi görüşlerini ve iç tecrübelerini anlatmaktan çekinmez. Âkif Batı için "Acaba sair milletlere karşı biraz şiddetli davranılmıyor mu? Müslüman olmayan akvam hakkında daha merhametkâr olmak îcab etmez miydi?' gibi düşüncelere dalardım. Vakıa bu hatıraların sırf şeytânî vesveselerden başka bir şey olmadığını bilirdim." (Abdülkadiroğlu, 1991, 139) gibi hoşgörülü fikirler beslediğini de itiraf eder.

Âkif'in bu vesveseleri atmosferden de kaynaklanır. Şairin yaşadığı zaman aralığı bizim batılılaşma maceramızın zirvesine tekabül eder. İslâmcılar dâhil tüm fikir akımları Batılı hayat tarzını yüceltmiştir. Avrupa medeniyeti, irfanı, adaleti yanında İngiliz adaleti, Fransız hamiyeti, Alman dehası bilhassa Tanzimat sonrası nesiller için hep model olarak gösterilmiştir. Âkif bu anlayışın özellikle okumuş yazmışların üzerinde büyük tesir gösterdiğini belirtir. Buradan yola çıkarak Âkif Avrupa ülkelerini, Batıyı tek başlık altında ve tamamen olumsuzlayarak tanımlar: "Bu adamların sözleriyle özleri arasında asla münasebet, müşabehet olamayacağını bir türlü düşünemedik. (…) Avrupalı dediğimiz milletlerin esaret altına, tahakküm altına aldıkları bîçare insanlara karşı reva gördükleri zulmü, gadri, hakareti gözümüzle görünce artık aklımı başıma aldım."

Âkif'in sevgisi gibi kini de azametlidir.

Batının Türkler hakkındaki niyetini öğrendikten sonra onları tanımlarken sert ibareler

kullanmaktan çekinmez. Keskin hatları çeker.

Âkif bu bakımdan hayatının diğer safhalarında olduğu gibi Batı ile münasebetlerde de yalnızca iki taraf bilir. Sözlerini ve eylemlerini iki tarafa göre belirler. Müslümanlara vaazlarını, ikazlarını da buna göre yapar. Getirdiği tekliften geri dönmesinin mümkünü yoktur.

Eğer Âkif'in dediklerini dikkate almayacak olursanız mutlaka karşı taraftansınızdır. Vatanın kurtarılması İslâm davasına bağlı olduğu, o da medeniyeti tek bünye kabul etmeyi gerektirdiği için saflar kendiliğinden belirginleştirilmiştir.

Mehmet Âkif'in "Bunların (Avrupalıların) bütün insanlara, bilhassa Müslümanlara karşı öyle kinleri, öyle husumetleri vardır ki hiçbir suretle teskin edilmek imkânı yoktur." (Abdülkadiroğlu, 1991, 140) sözleri, içinde bulunduğu şartların zorluğundan sadır olmuş değildir. Çünkü Âkif tarihsel bağlamı doğru yerinden yakalamıştır. Ancak Nasrullah Kürsüsü ve Anadolu'nun diğer yerlerindeki konuşmalarında bu hususu yeterince derinleştirememiştir.

Milleti milli mücadeleye hazırlama gayreti retorik söyleyişlere başvurmasını gerektirmiştir. Âkif benzer sözlerle Batı ile savaşın dönemlik, geçici ve ekonomik temelli olmadığını göstermiştir.

Batı ile Türklerin mücadelesi varoluş sahasının ihatasına dayanır.

Birbirlerinin alanlarını daraltmaya, gerilemeye yönelik bir çatışma söz konusudur.

Mehmet Âkif'in Batı ile ilişkilerini zahiren değerlendirmek yanlış sonuçlara götürebilir. Çünkü o milletinin tekrar eski gücü ve üstünlüğe kavuşması için Avrupa'daki teknik imkânlara kavuşmasını hedeflemekteydi. Bu yüzden Müslümanlarla Batılıları mukayese ettiğinde Avrupalıları sık sık övdüğü görülür. Ondaki modernleşme algısı da esasında bu teknolojik ağırlıkla ilgilidir fakat her hâlü kârda Batı Müslümanlar için düşmandır. Âkif teknik olarak ilerlemiş milletin rüyasını şiirinde "vecd" içinde gösterir: "Sayısız mektep açılmış; kadın, erkek okuyor; / İşliyor fabrikalar, yerli kumaşlar dokuyor. / Gece gündüz basıyor millete nâfi' âsâr; / Âdetâ matbaalar bir uyumaz hizmetkâr. / Mülkü baştan başa i'mâr edecek şirketler; Halkın irşâdına hâdim yeni cem'iyyetler, / Durmayıp iş buluyor, gösteriyor, uğraşıyor; / Gemiler sâhile boydan boya servet taşıyor…" (Ersoy, 1994, 165)

İslâmcılık hareketinin modernitenin önemli bir mahsulü olduğunu bu satırlardan; teknolojik yönseme ve maddi refahı öne almasından algılayabiliriz.

Âkif için Batıyı geçmek yine Batının elindeki tekniğe malik olmakla mümkündür.

Endülüs: Ehl – i Salible Bir Arada Yaşama Deneyiminin Başarısızlığı

Âkif Endülüs'ü İslâm dünyasına örnek gösterir. Hangi açıdan? Başarısız bir model olması yönünden. Çünkü Endülüs İslâm dünyasının kurduğu önemli medeniyetlerden biridir. Ancak Âkif için Endülüs hiç de iyi bir örnek değildir. Tacı elinden alınan Endülüs Hıristiyanlarla bir arada yaşama gayreti göstermiştir. Ancak bu tecrübe hüsranla sonuçlanmıştır. Ehl – i Salib Müslümanları Endülüs'ten çıkarmıştır.

Âkif Batı karşıtlığını Endülüs üzerinden yaparken aslında vatan kurmanın önemli parametrelerinden birini belirginleştirir: "Karşıdan vâlide sultan bunu pek haklı görür, / Der

ki: Çarpışmadın erkek gibi düşmanlarla; / Şimdi, hiç yoksa, kadınlar gibi olsun ağla!" (Ersoy, 1994, 172)

Düşmana yenilmenin sonu Hıristiyanlaşmaktır: "Kimi câmi'lerin artık kocaman bir opera, / Kiminin göğsüne haç, boynuna takmışlar çan, / Kimi olmuş balo vermek için âlâ meydan! / Vuruyor bando şu karşımda duran minberde; / O, sizin secdeye baş koyduğunuz mermerde, / Dişi, erkek, bir alay murdar ayak dans ediyor;" (Ersoy, 1994, 171) Çünkü Âkif dünyadaki siyasal gidişatı aktarırken Batılı ülkelerin siyasallıklarıyla ilgilenmez.

Âkif için her türlü gelişmenin, gündelik hayatın, fikrin altında din vardır. Âkif bu bakımdan Batının din ile yükseldiğini kaydeder.

Batının ayağını değdiği, hükümranlığı altına aldığı her yeri bir nevi Hıristiyanlaşma olarak değerlendirir. Âkif bu derece keskin ve dönemine göre sahih bakış açısına sahiptir.

İslâm Dünyası Türkiye'nin Uhdesindedir

Mehmet Âkif münevverleri Safahat'ında sık sık eleştirir. İslâm dünyasını yererken kullandığı ifadeler Müslümanların dünyasının çağı anlamamasına yöneliktir.

Âkif İslâm dünyasını tümüyle Anadolu'ya bağlar. İslâm dünyasının hamisi Türklerdir. Müslümanların Hıristiyanlaşmasının önündeki "tek" engel yine Türklerdir. "Biz olmasak bu kadar hânumân yetîm olacak! / Gıcırdamakla beraber serîr – i şevketimiz / Bu dini kurtaran ancak bizim hükûmetimiz. (…) Zavallı âlem – i İslâm eğer sâlibe henüz / Sarılmıyorsa, kolundan çeken: Bu kudretiniz. / Bu kudret olmasa: Dünya tanassur eyleyecek… / O halde, şimdi bizim hakkımız değil ölmek."

Mehmet Âkif erken dönemlerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfuz alanı çerçevesinde genellikle Müslümanların genel sorunlarıyla ilgilenmiş, İslâm dünyasını ümmet merkezinde değerlendirmiştir. İstiklal Harbi fikirlerini derinleştirirken, pratikte karşılık bulmasını sağlamıştır.

İslâm'ı yok etmeye çalışan Batılılara karşı koymaya sıra geldiğinde Âkif, İslâm dünyasından ümitsizdir. Çünkü tarihi olarak da Anadolu'nun İslâmlaşması, İslâm'ın dünya üzerinde etkinliğini artırarak, hayat nizamı kurması Türklerin etkisiyle olmuştur. Âkif şiirinde, sonraki dönemde vaazlarında Müslümanların, Hıristiyanlaşmasını yani Batılıların hükümranlığı altına girmesini Türklerin engelleyeceğini belirtir.

Âkif'in kafirle mücadelesi erken dönemlere dayanır.

Yer Halkalı Ziraat Mektebi… Sınıfta öğrenciler arasında başarı mücadelesi vardır. Âkif'in rakipleri bir Musevi ile Ermeni Agop. Musevi'nin riyaziyesi kuvvetlidir. Ermeni ise derslerinin yanında güreşle ilgilenmektedir. Yani Âkifle mücadelesi çift yönlü. Âkif koskoca okulda sınıf birinciliğini bu iki "Türk olmayana" vermeyi "zül" kabul eder. Geceyi gündüze katar sınıfının birincisi olur. (Ersoy, 2010, 75 – 76)

Âkif "Frenk olmaktan iğrenir." (Kuntay, 1939, 316)

Mehmet Âkif fikri, siyasi yönüyle değil gündelik hayatında dahi "başka"larından beklenti içinde bulunmayı reddetmiştir. O "Başkalarından merhamet, adalet dilenmenin, mürüvvet, insaniyet beklemenin" (Abdülkadiroğlu, 1991, 135) İslâm'ın mantığına aykırı olduğunu düşünürken, millet olmanın mantığına ters düştüğünü ifade eder. Âkif dünyada

bir sistem olduğunun yapılan işlerin bu sistemden kaynaklandığının farkındadır. 1931 yılında Kuşçubaşı Eşref'e yazdığı mektupta bu sistemin imparatorlukları devirdiğini yazarken (Günaydın, 2009, 78) Mev'ızaları'nda (Abdülkadiroğlu, 1991, 152 – 160, 178) ve diğer konuşmalarında sık sık İngilizleri, sistemin merkezini ele alır.

Mehmet Âkif zamanla Avrupa'nın "ne mal olduğunu" anlamıştır. (Abdülkadiroğlu, 1991, 155) Batılılar Müslümanları etkileyecek, şirin gözükecek işler yapmaktan geri durmazlar. Fakat Batılılar planlarını kısa süreli yapmazlar, asırlık tertip düşünürler. Âkif bunun en sarih biçimde İstiklal Harbi'nde yani Türkleri Anadolu'dan çıkarma çabalarında görüldüğünü belirtir. Dolayısıyla Âkif'in Ehl – i Salib düşmanlığı bundandır.

Kurtuluşun Tek Çaresi: Savaşmak

Âkif açıkça yazar: "Benim bu kürsüden söyleyecek bir sözüm varsa o da garb medeniyeti dediğimiz o rezil âlemin bir an evvel hâk ile yeksan olmasını temmennîden ibarettir." (Abdülkadiroğlu, 1991, 155)

Âkif zaten uyarmıştır: "Korkuyorum Garb'ın elinden yarın, / Kalmayacak çekmediğin mel'anet." (Ersoy, 1994, 285)

Âkif kurtuluşun tek çaresinin Avrupalılarla savaşmak olduğunu yazar: "Hakk – ı hayatın daha çiğnenmeden, / Kan dökerek almalısın merd isen."

Mehmet Âkif'in medeniyet karşısında durduğu, onu değişik isimlendirmelerle, küçültücü ifadelerle anlattığı şiirlerinin başında Çanakkale şiiri gelir. İstiklal Marşı bu yaklaşımın en rafine ve olgunlaşmış halidir. Ancak Âkif, Çanakkale ile imparatorluğa yönelik saldırıların mahiyetini netleştirmiştir. Çünkü Anadolu'dan Türkleri çıkartmak için belki de tarihin en büyük Haçlı kuvvetleri toplanmıştır: "Eski Dünyâ, Yeni Dünyâ, bütün akvâm – ı beşer, / Kaynıyor kum gibi, tûfan gibi, mahşer mahşer. Yedi iklîmi cihânın duruyor karşısında, / Ostralya'yla beraber bakıyorsun: Kanada! / Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk; / Sâde bir hadise var ortada: Vahşetler denk. / Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ…"

"Medeniyet denilen kahpe, hakîkat yüzsüz" bu toprakların namusuna göz koymuştur. Âkif Batının saldırıları karşısında İstiklal Harbi'nde de çok sık kullanılan, namus, ırz ve iman simgelerini tekrarlar. Çünkü bu savaş yalnızca Anadolu coğrafyasını ilgilendirmez.

Çanakkale demek Bedir Savaşı demektir.

İslâm'ın selameti nasıl Bedir'den gelecek zafere bağlıysa, Çanakkale'nin kazanılması da İslâm'ın sürekliliğin garantisidir.

Dönem itibariyle Anadolu'nun "bizde" kalması yalnızca Âkif'e münhasır bir fikir değildir. Genel olarak herkes bu mücadelenin İslâm mücadelesi olduğunun farkındadır. "Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i" gibi keskin görüş konusunda kimse mütereddit değildir. Çünkü Çanakkale ehl – i salibin saldırılarını kıracak, geriletecektir. Âkif bu aşamada tarihe başvurur ve Avrupalılarla savaşın bu topraklar için varoluşsal olduğunu net bir biçimde söyler: "Şarkın en sevgili sultanı Salâhaddîn'i, / Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayrân…"

Çanakkale'deki muharebe Haçlılara karşı yapılan çatışmaların en kutsalı, cihatların en büyüğüdür.

2. AHLAK

Mehmet Âkif düşüncelerini yalnızca yazarak ifade eden bir fikir adamı değildir. Onun en büyük özelliği "sahaya" inmesidir. Ancak buradaki saha modern konferans salonları da değildir. Âkif memleketin kurtuluşunu, mücadeleyi cami kürsülerinden, cephelerden millete aktarır. Çünkü İstiklal Harbi sonrasına kadar millet camide, meydanlardadır. O çok rahatlıkla kürsülere çıkarak hem dini bilgisini hem de imparatorluğun içine düştüğü durumu siyasal bağlamda modern metotlarla aktarabilmektedir. Mehmet Âkif dönemінin aydınından farklı bir portre çizer. İslâmcılar dâhil fikirlerini dergi ve kitap sayfalarına hapsetmemiştir.

Sözünün Gücü Ahlakındaki Sağlamlıktan

Zaten yüksek bir satış oranı yakalamış Sebilürreşad bile Âkif'in coşkun anlatma isteğini karşılayamaz. O fikrin her türlü gereğini yerine getirmekten, sonuçlarına katlanmaktan çekinmez. Millet ve vatan müdafaası için gereken ahlaki donanım şairde fazlasıyla mevcuttur.

Söylediklerinin etki gücünün çok yüksek olması ahlaki zaaf göstermemesinden ve sürekli milletin içinde, sahada, cephede yer almasındandır.

Vatan ve millet fikirlerindeki sağlam yaklaşım, ahlaki sahiciliğiyle birebir örtüşür. Âkif'i yalnızca değerli kılan değil, döneminin aydın portresinden ayırıp, İstiklal Marşı'nı yazabilecek şerefe kavuşturan husus fikirlerini sahici bir temelden serdetmesidir.

İstiklal Marşı'nın herkes tarafından sorgusuz, sualsiz benimsenmesi sahiciliğindendir. Âkif için İstiklal Marşı'nı yazmak normaldir. Çünkü yaşayışı ile İstiklal Marşı arasında herhangi bir fark yoktur. Yazdıklarından ayrı düşünmesi bir tarafa, ayrı yaşaması bile mümkün değildir.

Âkif'te olmayan hiçbir şey İstiklal Marşı'na girmemiştir.

Millette olmayan hiçbir husus İstiklal Marşı'nda yer bulmamıştır.

İstiklal Marşı'nda her vurgu İstiklal Harbi'nden neş'et etmiştir. İstiklal Harbi ile millet, millet ile Mehmet Âkif birbirinden ayrılmaz.

Mehmet Âkif yazılarında sık sık Müslümanların çalışmamasına kızar. Çünkü kendisi çok çalışkandır. Bir an boş durmayı sevmez.

Ondaki görev ahlakı üst düzeydedir. Vazifesi dururken önünde, başka bir şeyle ilgilenmez. Mısır'a gittikten sonra yazdığı mektuplarda bu vasıflarını öne alır. Fakat yüksek gaye hedefi ve bu uğurda çalışma şevki Mısır'da, inzivada körelmiştir: "Gaye uğrunda çalışmak, didinmek, nihayet ölmek. Âh ne güzel meşgale, o ne hoş eğlence, o ne mesut hâtime imiş! Ben onu şimdi adamakıllı hissediyorum. Acaba yine o günler gelecek mi? Yine gayemiz uğrunda canımızla başımızla çalışabilecek miyiz?" (Günaydın, 2009, 81)

İstiklal Harbi sürecinde canlı, verimli, coşkun, aşk içindeki Âkif Cumhuriyet ile birlikte

çökmüştür.

Âkif Cumhuriyet'in kurulup, ilerlemesinden sonra Türkiye'de duramadı. Çünkü Âkif Türkiye'yi İslâm dünyasının hamisi olarak görüyordu. Batılılara karşı İstiklal Harbi'ni verdikten sonra Sebilürreşad'daki yazılarında, konuşmalarında belirttiği üzere Müslümanlardaki yanlışlardan arınmış bir İslâmi anlayışla devletin yeniden kurulacağı ümidini taşıyordu.

Yeni vatan çatkısının içerisinde yeni ve aslî bir İslâm anlayışı, idaresi öngörüyordu. Eskisini dahi bulamadı.

Uğruna çarpıştığı Batılı düzen tesis edildi. Peyami Safa'nın dediği gibi Fransa'da "Marseillaise" şairi baş tacı edilirken (Edip, 2010, 391), İstiklal Marşı yazarı polis takibi, hayati tehlike, devletin yeni halini içine sindirememe ve şapka giymemek için Mısır'a gönüllü sürgüne gitti. (Doğan, 1998, 59; Yıldırım, 2007, 39; Edip, 2010, 153)

Mücadelenin içindeyken "Hisseme düşen vazifeyi ifa ediyorum; İnsan çalışmak ile mükellef, muvaffak olmakla değil." (Günaydın, 2009, 81) fikrindeki Âkif, Mısır'daki inziva boyunca bu görüşünü tashih eder. İstiklal Harbi'nin sonucundaki devletin şekillenmiş hali, kendi tasarlarının hiç gündeme gelmemesi gaye uğruna "muvaffak olmanın", "sonuca ulaşmanın" da önemli olduğu fikrine götürür.

Ahlaki Sağlamlık, Para, Samimiyet, Vatan Sevgisi

Mısır'da temel fikirlerini tashih etmeyi sürdürür Âkif. Şairin en bariz özelliği para ile arasındaki belirgin mesafedir. Âkif mücadelesinde gösterdiği sürekliliği, milletin teveccühünü ve sözünü dinlenir kılmayı, İstiklal Marşı gibi pâk bir metni yazmasını para ve ona açılan yolları reddetmesine bağlıdır: "Bir de baktım ki: tek onluk bile yokmuş kesede; / Mühürüm boynunu bükmüş duruyormuş sâde! / O zaman koptu içimden şu tahassür ebedî: Ya hamiyetsiz olaydım, ya param olsa idi!" (Ersoy, 1994, 63)

Sebilürreşad'ın idarehanesinde bir gün Âkif arkadaşıyla birlikte evden getirdiği kuru fasulyeyi yemektedir. O sırada içeri birisi girer. Dâhiliye nezaretinden geldiğini, Nazırın selamı olduğunu ve yazılarında ileri gitmemesini rica ettiğini söyler. Âkif, görevliye "Nâzırına söyle, kendilerini düzeltsinler! Bu gidiş devam ettiği müddetçe bizi susturamazlar. Ben fasulye aşı yemeye razı olduktan sonra kimseden korkmam!" (Düzdağ, 1996, 73)

Âkif'in umumiyetle parası olmazdı. Para onda gündelik hayatın "temel" ihtiyaçlarını karşılayacak kadar olurdu. Bir keresinde İstiklal Harbi sırasında şartlar nedeniyle ailesine para gönderememişti. Cebinde parası birikmiş, 960 lira olmuştu. "Zengin oldum" diyordu. (Ersoy, 2010, 62 / 79)

Hâlbuki İstiklal Marşı nedeniyle verilen parayı almamıştı. Oğlu Emin'in deyimiyle babası 500 liraya muhtaçtı. Fakirdi. Parası yoktu. Lakin malum olduğu gibi gönlü çok boldu. Bu yalnız karakteri ile ilgili değildi kuşkusuz.

Vatan anlayışı, İstiklal Marşı'nın manası ve gayesi uğruna maddi değerleri görmemesiyle de ilgilidir. Çünkü o sırada Ankara'nın ayazında paltosu yoktur. Şefik Beyin muşambası ile idare etmektedir. Dahası ondaki kararlılık ve istikametindeki doğruluk had safhadadır. "Âkif Bey, şu mükâfatı reddetmeyip de bir muşamba yahut bir palto alsaydın daha iyi

olmaz mıydı?" diyen Şefik Beyle iki ay konuşmaması onun samimiyetinin de en belirgin nişanesidir. (Edip, 2010, 136)

Mısır'daki ikametinde evinde eşya namına neredeyse hiçbir şey yoktur. Birkaç kanepe, iki demir ayak üzerinde tahtadan karyola, hasır seccade, bir çift nalın, bir divit, bir de duvardaki lüks sayılan Afganistan seccadesi… (Edip, 2010, 184) Ancak Mısır'daki hayatı bazı hususlarda pişmanlık belirtisi göstermesine neden olmuştur. Abbas Halim Paşa'nın yardımları, vatandan uzak kalmak dahası mücadeleler, çatışmalar içinde geçen hayatında bir insan olarak hayatın asgari şartlarını yaşayamaması "paraya kıymet vermedim, şimdi yanıldığımı görüyorum, hayat, dünya benim bildiğim gibi değilmiş! Lâkin çok geç aklım başıma geldi." (Ersoy, 2010, 62) sözlerini söyletir.

Âkif bunu artık mücadeleyi bırakmış olarak söylemektedir. (Karakoç, 2005, 31) Çünkü Cumhuriyet idaresinin girdiği Batılı yol bütün ömrü boyunca söylediği tezlerin hepsine aykırıydı.

Münzevilik aramaya başlamıştı. Ancak arkasında bıraktığı hareketli, savaşçı hayatı klasik inziva fikrini hep boşa çıkarmaktaydı. Erken dönem mektuplarında, Mısır'a gittiği yıllarda, "Ah, bu Hilvan münzeviliği benim evvelce elime geçseydi! (…) şimdi hayli eser vücuda getirmiştim, zannediyorum." diyen Âkif, (Günaydın, 2010, 38 / 69 / 75 / 116) hastalığı nedeniyle Türkiye'ye dönene kadar zaman zaman dostlarını arasa bile bu halinden memnun olmuştur.

"Ulvi gayeye giden emekler" (Günaydın, 2010, 35) diyen Âkif, bu yüzden devamlı olarak koşturmuştu. Ahlakı hiçbir zaman yakınmasına müsaade etmedi. "İnsan daima hâlinden hoşlanmanın yolunu aramalı" (Günaydın, 2010, 14) anlayışından bir an olsun vazgeçmedi. Çünkü Âkif'in tabiatı hislerini gizlemeye müsaade etmez. (Ersoy, 2010, 47) Bu onun sahiciliğinden ileri gelir.

Âkif, haşin bir yapıdadır. Dostluğu da düşmanlığı da keskindir. İstiklal Harbi esnasında bir yolculukta otomobil şoförü İtalyan'ın, sözünü dinlememesi üzerine onu tartaklamıştır. Aynı zamanda naziktir de. (Ersoy, 2010, 52 – 55)

Her Şartta Memlekete Hizmet

Samimiyeti, yaptığı işleri içten, sahteliğe başvurmadan bitirmesi Kemalistlerin bile hakkını verdiği bir husustur.

Zor günlerinde bile şair arkadaşlarına "memlekete hizmet edin. Memlekete hizmet edin." (Günaydın, 2009, 112) tavsiyesinde bulunmuştur. Çanakkale harbi ile her an ilgilenmiş, sonucu merakla beklemiştir. "Eyvah, son istinadgâhımız da yıkılırsa ne olur?" diyerek, çocuklar gibi ağlaması bundandır.

Kendisini avutan, sıkıntılardan arındıran tek husus, vatan hizmetinde çalışmaktır. (Edip, 2010, 89 – 93)

Âkif'in samimiyeti söyledikleri ile yaptıkları arasında fark bulunmamasındandır. Dindardır. Sözünde ziyadesiyle durur, cömerttir. İstiklal Harbi esnasında koştururken, Celaleyn Tefsiri'ni 19 kez hatmetmiştir. (Düzdağ, 1996, 105)

Haksızlıklara katlanamaz. Mehmet Emin Erişirgil, Baytarlık Dairesine katip olarak işe gir-

diğinde Âkif onunla yakından ilgilenir, okuyabilsin diye yarım gün izin verir. Bu alakası Erişirgil'i Âkif'in imtihanda yardım ettiği şeklinde yorumlanır. Kâtip işten atılır. Bu haksızlığa dayanamayan Âkif de istifa eder. (Özçelik, 2009, 42)

Âkif'in samimiyeti, fakirlere ve yoksunlara karşı hassasiyeti üst düzeydedir. Samimiyetini her zaman sözle göstermemiş, uygulama aşamasına da getirmiştir. İtibar edilen bir şahıs olmasında uygulamaya dönük çabalarının büyük rolü vardır.

Şam seyahati esnasında bir istasyon binasına gelir. Çanakkale zaferini burada öğrenir. Çok sevinçlidir. Orada kaldıkları süre zarfında istasyon memurunun hayatıyla da ilgilenir. Adam iki evlidir. Kadınlardan birinin dişi çok ağrımakta diğeri hamiledir. Bir diş ilacı verirler, ağrı hemen kesilir. Evlerine baktıklarında büyük bir yoksullukla karşılaşırlar. Evde bir ot minderden başka bir şey yoktur. Kadın birkaç güne kadar doğum yapacaktır. Böyle bir ortamda da muhtemelen can kaybı da olacaktır. Âkif Şam'a giderek bunlar için malzeme almaya karar verir. Ancak yanındakiler, zaten aylardan beri çölleri deve üstünde geçtikleri çok yorgun oldukları ve Şam'a gidip gelmenin meşakkati yüzünden itiraz eder. Beş gün beş gece yolculuk lazımdır. Âkif hepsine kulak tıkar. Gerekli malzemeleri alır gelir. (Edip, 2010, 95 – 97)

Âkif pratiktir. İşin yapılması için bir an önce çalışmaya koyulur. Çünkü bir işin halli "nakit, vakit, vukuf"a bağlıdır. (Günaydın, 2009, 16) Ancak şair pragmatik değildir. İlkelerinden, dininden taviz vermez. İttihat Terakki'ye girişi esnasında yemin metnini beğenmeyip değiştirtmesi buna en iyi örnektir. "Bilakaydüşart Cemiyet'in emirlerine itaat edeceğim" cümlesini "Ben cemiyetin yalnız emri marufuna biat ederim; mutlak surette söz veremem, yemin edemem." (Doğan, 2008, 33) diyerek değiştirir.

"Zulmü alkışlayamam, zâlimi asla sevemem; / Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem. (…) Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim. Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim. / Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım: / Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım. / Zâlimin hasmıyım ammâ severim mazlumû" (Ersoy, 1994, 377) en önemli şiarlarındandır.

Mehmet Âkif'in cepheden cepheye koşturması ülkesi konusundaki hassasiyetinden ileri gelir. Türkiye'nin Avrupa milletleri arasında geri düşmesi bir tarafa yenilmesi ve ortadan kalkma tehlikesi zaten lirik olan Âkif'in iyice çırpınmasına neden olmuştur. "Ben böyle bakıp durmayacaktım, dili bağlı" demesi bundandır.

Mehmet Âkif şiir, makale ve hutbelerinde ahlakın çok belirleyici olduğunu anlatır. Hatta imparatorluğun içinde bulunduğu zor durumda kurtulmak büyük oranda yine ahlaka bağlıdır. Çünkü hilafet merkezinin bu duruma gelmesinin nedeni Müslümanlardır. Âkif cemaate fiili durumdan herkesin sorumlu olduğunu, kimsenin kendini dışarı çıkarmaya çalışmaması gerektiğini söyler. "Artık bundan böyle ahlaklı olmaya çalışalım. Çünki ahlaksız bir cemaat yaşıyamaz." (Abdülkadiroğlu, 1991, 103 – 104)

Sorunun çözümü, memleketin kurtulması, birlikte olmaya bağlıdır. Onun için herkesin hatayı kabullenip, sorumluluğu üstüne alması gerekir. Âkif için ahlak Batılı yaşam tarzının hususiyetlerini yapmak, zevk, sefahat, giyim kuşama bağlı olduğu kadar asıl mesuliyet, görev ile ilgilidir.

Müslümanların bu hale gelmesi "emeksizce yaşama"ları yüzündendir.

Hususi menfaatler, fırkalar imparatorluğu bu hale getirmiştir. Çünkü Müslümanlarda vazife hissi bulunmamaktadır. "Herkes kendini, nefsini muâheze etsin; herkes kendi nefsini murakabe altında bulundursun. Herkes kendinden mes'ul. Doğrusu hiçbirimiz vazifesini bihakkın îfâ edemedi. Eğer herkes çalışsa idi, vazifesini îfâ etse idi vatan – ı İslâm böyle perişan mı olurdu?" (Abdülkadiroğlu, 1991, 121 / 124, 135)

Okumuş Yazmışlar Olanlardan Sorumlu

Mehmet Âkif devlet yetkililerine, Müslümanlara sert eleştiriler getirir. Bu eleştirilerinde hiçbir çekincesi yoktur. Ancak Âkif eleştirirken aynı zamanda dini ve vatanı için çabalar, bizatihi uygulama sahasına çıkar. Âkif'in eleştirilerinde başköşeyi milletin okumuş yazmış kesimi çeker. Okumuş gençler nefsanî arzular peşinde koşmaktadır. "Mütefekkirlerimiz şebabın bu delâlini reşad şeklinde göstermeye sıkılmazken; mütefenninlerimiz hücre – i mesâilerini siyaset ocağına çevirirken; edîblerimiz şâirlerimiz kendilerini Nedîm devrinde" sanır. (Abdülkadiroğlu, 1987, 185) Hatipler ve vaizlerin söyledikleri ise kalplere ulaşmaz.

Mehmet Âkif'in önemli ve temas edilmeyen vasıflarından biri de oluş süreci içinde olayların mahiyetini doğru kavrayabilmesidir.

İmparatorluğun ve Müslümanların içinde bulunduğu problemler hem pratik bakımdan hem de umumi manada Âkif tarafından tespit edilmiştir. Âkif sorunların çözümlerine samimi ve hakiki öneriler getirir.

İstiklal Harbi onun çözümün en belirgin parçası olmayı kabul edişidir. İmparatorluk bünyesinde birçok okumuş yazmış olduğu halde yalnız İstiklal Marşı ile değil dergiciliği ve yazılarıyla öne çıkması hep bundandır. Âkif eleştirdiği okumuşları yererken onlar gibi olmaktan imtina etmiştir aynı zamanda. Çünkü: "Maalesef görüyoruz ki efrâd – ı millete mürşidlik etmesi lâzım gelen, hem de kendilerini o mevkide gösteren zümre, yani mütefekkir tabaka, sözleriyle, yazılariyle, hareketleriyle halkı pek yanlış bir yola götürüyorlar!" Abdülkadiroğlu, 1991, 61)

Mehmet Âkif Türkiye ne olacaksa bunun ancak İslâmla mümkün olabileceğini kendi benliğinde kesinleştirmiştir. Bu yüzden mütefekkirleri yoğun bir bombardıman altına alır. Süleymaniye Kürsüsünde şiirinde imparatorluktaki okumuşların hangi tezleri savunduklarını açıkça yazar.

Tamam, Şark geridir; ancak okumuşların Müslümanlara bir tek tavsiyesi vardır: "Kayıtsız şartsız tek yol olan medeniyeti yani Avrupa'yı takip." Âkif bunun akabindeki teklifin "din kaydının kaldırılması" olduğunu görmüştür.

Âkif muadili birçok aydından farklı olarak karakteri, mücadeleciliği ile öne çıkmıştı. İslâm konusunda gösterdiği tavizsiz tutum onu güzide bir konuma yükseltmişti. Âkif okumuş yazmışların fonksiyonlarını açıklarken de yine çok yerinde tespitler yapar. Âkif'e göre okumuşlar kendilerinden beklendiği gibi milletin müstakil yol tutturması, kendi benliği üzere yürümesi için fikirler öne sürmesi gerekirken tam tersini yapmakta yani kendi yolundan yürümesini engellemeye çalışmaktadır: "Nâsın efkârı – ki efkâr – ı umûmiyye odur – / Gitmesin kendi yolundan… Bu nasıl kâbil olur?"

Mehmet Âkif varlığıyla Türkiye'nin teklif edilen çıkış yolları arasında hep üçüncü ve esas-

lı bir yolun bulunabileceği fikrinin, çabasının ve örneğinin adı olmuştur. İstiklal Marşı bunun beyanıdır: Türkiye hiçbir dış örneği kendine rehber edinmeden, tarihinden aldığı miras uyarınca sahici bir yol tutturabilir. Âkif okumuş yazmışlara karşı sadece fikirleriyle değil, varlığıyla da bunu gösterdiği için aynı cenah tarafından yoğun ve sert eleştirilere maruz kalmıştı: "Bu memleket müstakil olmazsa cami kalmaz iddiasında bulunduğu, hele Balkan Harbinde medeniyetin yüzüne tükürün dediği için bazı aydınlara göre çok geri adamdı." (Erişirgil, 1986, 3)

Âkif'in manda karşıtlığı, Türkiye'nin kendi dinamikleriyle hareket edebilecek bir ülke olduğunu düşünmesinden ileri geliyordu. Manda modası çıktığında: "Türklerin yirmibeş asırdan beri istiklâllerini muhâfaza etmiş bir millet oldukları tarihen müsbet bir hakikattir. Türkler istiklâlsiz yaşayamaz." (Edip, 2010, 102) demiştir.

3. İslâm

Kurtuluş da Müstakil Bir Hayat da İslâmla Mümkündür

Türklerin istiklali ve dünyada kendi inançları doğrultusunda yaşama düzeni kurmaları İslâm ile olmuştur. Âkif de zaten tarihi hakikatler ve altyapı olmadan genel yargılarda bulunmaz. Bu yüzden Mehmet Âkif için saldıran ve yok etmeye çalışan Batıya karşı koymak, ona alternatif bir düzen tesis etmek kadar modern manada bile olsa millet bağı ve vatan İslâm ile tanımlanabilir. Dolayısıyla istiklal zaten milli mücadeleden anlaşılacağı üzere bizim için yalnız İslâm ile mümkündür.

İslâm ölüler dini değildir. Âkif, döneminde sıkça tekrarlanan ve İslâmcılar tarafından bayraklaştırılan İslâm'ın yanlış anlaşıldığı başlığı altındaki fikirleri yoğun biçimde savunur. Ancak onlardan ayrılan yönü çok fazladır.

Bir kere Âkif İslâm'ın yaşanabilir yönü üzerinde durur.

Bilhassa Balkan Savaşları'ndan sonra İslâm algısı ve Müslümanların yaşayışları üzerine eleştirileri yoğunlaşır. Bu yine Âkif'in vatanperverliği ile ilgilidir. Çünkü sorun bu vatanın tarihsel misyonu uyarınca varlığını "daha da güçlenerek" devam ettirmesindedir. Ama Müslümanlar o derece uyuşuktur ki, vatanın elden gittiği bilindiği ve bu ikrar edildiği halde yine hiçbir şey yapılmamıştır: "Başımıza gelen bu felâketler evvelce görülmez bir şey miydi? Vallahi değildi. Vallahi hepimiz biliyorduk. O kadar bağırdık, çağırdık: Din gidiyor, vatan gidiyor, dedik.. Kim dinledi? Hiçbirimiz aman gitmesin, tutalım, diye el uzattık mı? Vallahi uzatmadık." (Abdülkadiroğlu, 1991, 121)

Düşmanlar gece gündüz çalıştığı halde, Müslümanlar üzerlerine çöken miskinlikten bir türlü kalkamamıştır. "Bizde hani sa'y, hani mücahede, hani azim?" (Abdülkadiroğlu, 1991, 121) Müslümanlar o derece tembellik ve gaflet içindedir ki vatanın gidişinin esasında dinin de gidişi olduğunun farkındadır. Ancak her şeyi göze almıştırlar. Bunda İslâm'ın değil ama Müslümanların suçu, din anlayışının etkisi büyüktür. Çünkü Müslümanların yaşadığı ile Şeriat birbirinden taban tabana zıttır: "Heyhat ki din ne söylüyor, biz ne anlıyoruz!" (Abdülkadiroğlu, 1991, 67)

"Ölüler dinî değil, sen de bilirsin ki bu din, / Diri doğmuş, durucak dipdiri, durdukça zemin. / Neye israf edelim bir sürü iknâiyyât? (…) Beşeriyyetle beraber yürümektir şânı. / Yürümez dersen eğer, rûhu gider İslâm'ın;" (Ersoy, 1994, 396) Yanlış din anlayışı nedeniy-

le Kur'an – ı Kerim'in dünyaya geliş maksadını hatalı algılamak Müslümanların geriliğine sebep olmuştur. Âkif klasik anlamda bir modernist olmadığı halde İslâm düşüncesi ile ilgili fikirleri nedeniyle, Müslümanların siyasal anlamda kurtuluşlarını "bir an önce" gerçekleştirmeleri için geliştirdiği fikirlerden dolayı modernist olarak algılanmıştır.

Çanakkale'de ve İstiklal Harbi'nde memleketin kurtulması için devamlı olarak Allah'a sığınan ve dualar eden Âkif tabi ki klasik anlamda modernist değildi. Ancak Müslümanların hiçbir şey yapmadan oturmaları, tembellik göstermeleri ve Kur'an'ı farklı ve tek maksatla kullanmaları modernist anlaşılmasına neden olmuştur: "Kur'an – ı Kerim hastalara, ölülere okumak için nâzil olmamıştır. Kur'andaki şifa, cehlenin anladığı gibi değildir!.." (Abdülkadiroğlu, 1987, 103)

Âkif için modernist ya da gelenekselci tabirleri kullanılamaz.

Âkif'in derdi sonraki İslâmcılarda da görüldüğü üzere "modern dünyada Müslüman kalma"da değildi. Çünkü Âkif eklektik ve konformist değildir.

Onun son derece düz, sade ve temel bir kaygısı Müslümanların selameti ve yeniden büyük bir millet olma endişesi vardır. Bunun için Âkif yerleşik değerleri, modernitenin esaslarına eğilim göstermemiştir. Teknik ve teknolojik gelişmelerden bîhaber yaşamanın "ilkelliğini" son derece sert bir şekilde eleştirirken, var olmanın Batı / medeniyet ile çatışmayla mümkün olacağını açıkça göstermiştir. Bu savaşımdaki, vatanın kurtuluşundaki temel yapı taşı / dinamik İslâm'dır.

Mehmet Âkif Müslümanları İslâm dolayısıyla sertçe yermiştir. Çünkü Müslümanlar kendi varlık gerekçelerini inkâra varacak nispette İslâm'dan uzaklaşmışlardır.

İslâm Reformcusu mu, Modernist İslâmcı mı?

Genel hatlarıyla Âkif Müslümanları dini bilmemekle, Kur'an'a uzak durmakla, Kur'an'ı yanlış anlamakla, ümmetin her konuda bilhassa teknik ve ilmi planda geri kalmakla, fitneye düşmekle, fırkalara ayrılmakla, tembellik, çalışmamak, tevekkül başlığı altında miskinlikle, aile gibi kurumları yıkmakla, her musibeti ve yenilgiyi kadere bağlamakla, uykuda olmakla, cehalete düşüp bunda ısrarcı olmakla, İslâm diyarlarını bakımsız, yıkık, viran bırakmakla, bidat ve hurafelere sarılmakla, aklını kullanmamakla, taklidi yüceltmekle vs. itham etmektedir. "Müslümanlık bu değil, biz yolumuzdan saptık, / Tapacak bir putumuz yoktu, özendik, yaptık!" (Ersoy, 1994, 387)

Âkif eleştirilerini büyük oranda ahlaka dayandırır: "Zulme tapmak, adli tepmek, hakka hiç aldırmamak / kendi âsûdeyse, dünyâ yansa baş kaldırmamak; / Ahdi nakzetmek, yalan sözden, tehâşî etmemek; / Kuvvetin meddahı olmak, aczi hiç söyletmemek; / Mübtezel bir çok merasim: inhinâlar, yatmalar, / Şaklabanlıklar, riyâlar, muttasıl aldatmalar; / Fırka, milliyet, lisan nâmiyle dâim ayrılık;" (Ersoy, 1994, 293)

Mehmet Âkif milletin yanlışlarını teşhis ederken döneminin İslâmcılığından ayrı düşündüğünü net ifadelerle belli eder: "Ben ki ecdâda söven maskaralardan değilim," (Ersoy, 1994, 386)

Doğrusu Âkif'in Türkiye'de İslâmcılık düşüncesine en büyük katkısı buradadır; Âkif İstiklal Harbi tecrübesinde gösterdiği gibi kurtuluşu savaşa, çatışmaya kendi potansiye-

li üzerinden bir hayat tarzı inşa etmeye münhasır kılmıştır. (Ersoy, 1994, 284) Mehmet Âkif'in düşündüğü ve uğrunda mücahede eylediği toplum, millet, devlet örgüsü İslâm ile örülmüş olmalıdır: "Ancak Kur'an'ın ruhuna bağlı bir cemaat içinde yaşamanın mânası olabilirdi. Âkif'in gözünde tek cemaat, İslâm cemaati idi. İslâm alemi olmasa, onun dünyaya gelişinin sebebi olmayacaktı." (Topçu, 2006, 13)

Her ne kadar saltanat ve hilafet konusunda Âkif tereddüt etmese bile klasik dönemin sona erdiğinin farkındadır. İstiklal Harbi sonrasında hilafetin devam etmesi durumunda toprakları daralmış bir ülkede halifeli bir devletin hangi misyonları yükleneceği hususunda Âkif'in önemli katkılar sunacağı açıktır.

Mehmet Âkif döneminin İslâmcıları Abduh, Efgani gibi "İslâm reformisti midir?" (Georgeon, 2006, 14)

Âkif şiirlerinde, vaaz ve makalelerinde "dinin aslına" değinmez. Dinin temel hususları, ehl – i sünnet kaideleri ile ilgili eleştirilerde bulunmaz.

Âkif için sorun Müslümanların uygulamalarıdır. Onlar da belirtildiği gibi formel hususlardır. Müslümanların İslâm'dan yeterince ve doğru beslenememesi ile ilgilidir. Belki ihyacı denebilir fakat Âkif için kaynaklar bellidir. Müslümanlardan beklediği bunlara hakkıyla uyulmasıdır. Onun ki siyasal veya hukuksal bir endişeden öte ahlaki bir tutumdur. Müslümanların İslâm'ın getirdiği ahlakı uygulamasını ister. Zaten bunlar yerli yerine oturdu mu siyasal verimler de kendiliğinden belirecektir. Âkif'in milleti için ettiği içten dualar bunun önemli göstergesidir: "Ya ilâhî bize tevfîkini gönder… / - Âmin! / Doğru yol hangisidir, millete göster… / - Âmin! / Bî – günahız çoğumuz… Yakma ilâhî! / - Âmin!"

Mehmet Âkif erken dönemlerinden itibaren Türk milletinin kendi potansiyeli üzerinden yeniden yükselebileceğini söylemiştir. Onun belirgin vasfı bulunduğu çağı, yöntemlerini, sevmemesi kabul etmemesidir. "Zamanını sevmemesi" onu başkalarından ayırıp, kuvvetli yapmıştır. (Kuntay, 1939, 296) Halbuki Âkif sahici biçimde milletin kendi içinden, tarihsel fonksiyonunu ve birikimini kullanarak yükselebileceğini her durumda izah etmiştir: "Sırr – ı terakkinizi siz, / Başka yerlerde taharrîye heveslenmeyiniz. / Onu kendinde bulur yükselecek bir millet; / Çünkü her noktada taklîd ile sökmez hareket." (Ersoy, 1994, 178) Artık Batının tekniğini kullanmamanın imkânı görünmemektedir: "Çünkü kâbil değil artık yaşamak bunlarsız; / Çünkü milliyeti yok san'atın, ilmin; yalnız,"

İslâm temeliyle yükselmiş aile anlayışımızın yıkılmadığının altını çizen Âkif, Batıcıların bunlara saldırdığını açıklar. Batı taraftarları "ailede inkılap" teklif ederek, memlekette İslâm'ın tabandaki etkisini de kırmaya çalışırlar. Âkif bütün bunlara sert bir şekilde cevap verir. Yalnız ona değil. "Bir de halkın dinî var, sık sık taarruzlar gören. / Hâle bak: Millette hissiyâtı oymuş öldüren! / Dîni kurban etmeliymiş, mülkü kurtarmak için!.." (Ersoy, 1994, 204; Abdülkadiroğlu, 1991, 83 – 84) anlayışına da.

İslâm, Hayat, Millet, Vatan, Türklük Birbirinden Ayrılmaz

Mehmet Âkif din ile hayatı eş anlamlı kullanır.

Birisi olmazsa diğeri de ortadan kalkar. Bu herkes için böyle değildir. Müslümanlara has bir özelliktir. Âkif modernitenin etkilerinin görülmeye başlanmasından itibaren İslâm konusundaki en sağlam ve temelli yaklaşımı geliştirir. Âkif İslâm'ı hayat ve millet ile sım-

sıkı bağlar. Hatta bütünleştirir. Modern ulus kavramı karşısında bize özgü milleti net ifadelerle tanımlar, belirler.

İslâm olmadan millet, Türk milletinden söz etmek imkânsızdır. İslâm olmadan yaşanan bir hayatta yoktur. (Abdülkadiroğlu, 1991, 100) "İslâm din – i tevhiddir., çünki İslâm ekmel – i edyândır. Din – i İslâm kadar Allah'ın kullarını tevhîd etmiş, birbirine ısındırmış bir din yoktur."

Âkif Müslümanların pratik uygulamalarında din ile dünya arasında ayrıma gittiklerini düşünür. (Abdülkadiroğlu, 1991, 122) Modern paradigmanın devreye girmesinden sonra gözlenen bu hakikati Âkif esasında daha uzun bir geçmişe yayar. O nasıl din ile hayatı birleştirirse, mücadele ile dini de bir arada düşünür. "Biz Müslümanlar başka milletlere benzemeyiz. Din rabıtasını ihmal edecek olursak, bu hareketimizin cezasını, ukbaya kalmaz, daha dünyada iken çekeriz…" (Abdülkadiroğlu, 1991,43)

Âkif İslâm hakkındaki bu derece açık ve belirleyici ibarelerin ardından milleti mücadeleye, vatanı kurtarmak için çaba harcamaya çağırır.

Artık "durup düşünecek zaman değildir", "Allah yolunda, hak yolunda, din uğrunda, millet uğrunda rahatını, uykusunu, malını, canını feda edivermek" vaktidir; elden gidenler gitmiştir ama "şu kalan hayatı olsun" kurtarmalı. (Abdülkadiroğlu, 1991, 103 – 104 / 118 / 83)

Çünkü bu topraklar dinin, İslâm'ın son yurdudur. (Ersoy, 1994, 180)

Çiğnendi mi İslâm ortadan kalkacak demektir. Âkif diğer İslâm ülkelerinin anahtarının bu topraklar olduğunu açıkça yazar. Bu yüzden kurtuluşun tek yönlü değil millet bütünlüğüyle mümkün olduğunun altını devamlı olarak çizer.

Âkif milletin bazı kabuller içine girmesini ister. Öncelikle memleketin büyük bir tehlikede olduğunun anlaşılması ve kabul edilmesini zorunlu görür. Memleket demek İslâm demektir, yani hayat. İslâm'ın kaybedilmesi yaşamın Müslümanlar için son bulması manasına gelir. Âkif vaazlarında, makalelerinde, tefsirlerinde ve şiirlerinde bu gerçeği açıklar önce.

Sonra, kurtuluşun reçetelerini teker teker saymaya başlar. Bunların başında milletin kurtulma iradesini göstermesi gelir. (Ersoy, 1994, 192 / 199) Âkif bu hususta da çarpıcı ikazlar yapar. Tefrikanın son bulmasını, çalışmayı, topyekûn gayret ve mücadelenin istiklalin anahtarı olduğunu geniş geniş izah eder. Âkif bu maksatla yollara düşer, cami kürsülerinde boy gösterir, elinde dergi klişesi ile milleti örgütlemeye çalışır.

Mehmet Âkif müttaki bir Müslümandır. Aşırı tevekkülü, kadere yaslanmayı devamlı surette eleştirmiş, yermiştir. Ancak millet ve istiklal meselesi geldiğinde önüne başka çare bulamaz.

Allah'a yalvarır sürekli.

Safahat'ta çok sayıda çok dua, yakarış vardır. Âkif hemen her şiirinde yardımı Allah'tan ister. Dualarında samimiyetin ve vecdin doruklara vardığı gözlenebilir.

Anlaşılıyor ki Âkif zaman zaman çaresizliğe saplanabilmektedir. İstiklal söz konusu olduğunda insanüstü müdahaleler gereklidir. Nitekim Çanakkale ve İstiklal Harbi'nde çok sayıda buna özgü örnekle karşılaşılabilir.

Mehmet Âkif son raddede artık Allah'a müracaat eder. İslâm konusundaki takvası ve sahiciliğini duasına yansıtır.

Milletini, vatanını doğrudan ezanla, Kur'an ile ayetle bir tutar. Kabe'nin selametini dahi bu toprakların uhdesine verir:

"Kur'an ayak altında sürünsün mü, İlâhî?

Âyatının üstünde yürünsün mü, İlâhî?

Haç Kâbe'nin alnında görünsün mü İlâhî?

Çöksün mü nihayet yıkılıp koskoca bir din?" (Ersoy, 1994, 277)

Vatan ve İslâm İçin Çalışmaları

Mehmet Âkif imparatorluğun sona erip İstiklal Harbi'nin başlamasından sonra, her zamanki gibi devletin ve milletin verdiği görevi tereddütsüz kabul ederek Anadolu'ya geçmiştir. Çeşitli faaliyetlerinin ardından İstiklal Harbi kazanılınca Mustafa Kemal, Âkif ile Eşref Edip'i çağırtıp; "Kastamonu'da vatanseverliğe yakışır yoldaki çalışmalarınızdan çok memnun oldum. Sevr Antlaşması'nın memleket için ne kadar feci bir idam hükmü olduğunu Sebilürreşad kadar hiçbir gazete memlekete neşredemedi. Manevi cephemizin kuvvetlenmesine Sebilürreşad'ın büyük hizmeti oldu. Her ikinize de bilhassa teşekkür ederim." der. (Edip, 2002, 94)

Bu muhavereden pek çok sonuç çıkarılabilir. Birincisi Sevr antlaşmasının kesinlikle reddedilmesi gerektiğini en iyi biçimde halka bir İslâmcı dergi, İslâmcılar anlatmıştır. Yine İstiklal Harbi gibi tamamı manevi güçle kazanılmış bir muharebenin bu yönünü yine İslâmcılar güçlendirmiştir. Tabi ki böyle bir atmosferde kazanılan savaşın marşını da bir İslâmcı, Âkif yazacaktır.

Mehmet Âkif 1920'de kurulan Meclis kayıt defteri'ne "İslâm Şairi" şeklinde kayıt edilmiştir. (Doğan, 2008, 10)

Çünkü döneminde şair İslâmla özdeşleşmiştir. Her anlamda bir bütünleşme söz konusudur. Bu yüzden İstiklal Marşı Âkif'in eseridir. İstiklal Marşı Mehmet Âkif'in uzun yıllar dillendirdiği fikirlerin, çabalarının rafine bir sonucudur.

Millet tasarımının, yurt müdafaası ve altyapısının, Batılıların emellerinin, onlarla mücadelenin kısa fakat keskin ve anlaşılabilir metnidir. Modern ulus örgütlenmesindeki sıkıntıların hele ki Türkiye gibi ünsiyetini başka paradigmalara devretmiş ülkelerdeki yapıtaşıdır İstiklal Marşı.

Cumhuriyet tarihi boyunca kendini belli eden "milli mutabakat metni"dir. (Doğan, 1998, 102)

Mehmet Âkif imparatorluğun son yıllarından beri bağımsızlık vurgusu yapar. Geleceği görmüştür. Özgürlük, bağımsızlık için tarihle şekillenmiş vatan ve millet vurgusuyla birlikte varoluşsal önemdeki İslâm'dan örülen bir mücadele hattı çizer. İstiklal Harbi tamamen bu fikrin takipçisi ve sonucudur.

Harbin ilk yıllarında Meclis'in ilan ettiği "Memleket Beyannamesi" sarih bir şekilde bu gerçeği ilan eder. "(…) din ve milletlerinin şerefi için kan döken karındaşlarınızı arkadan

vurdurmak isteyen alçakları dinlemeyin ve onları Millet Meclisi'nin kararları üzerine cezalandıracak olanlara yardım edin, ta ki din son yurdunu kaybetmesin, ta ki milletimiz köle olmasın." (Doğan, 2008, 48)

Burada, tam bir cümle bile olmayan bu satırlarda bile üç noktanın altı çizilmektedir. Birincisi İstiklal Harbi'ne darbe vurmak, milletin yekvücut olmasını engellemek isteyenler vardır. Harbin sonucuna baktığımızda bunların başarılı olamadıkları görülür. İkincisi Âkif'in erken dönem şiirlerinde sık sık söylediği gibi bu toprakların dar bir coğrafyayı değil tüm İslâm dünyasını uhdesine aldığı ve İslâm'ın son yurdu olduğu tüm dünyaya ilan edilir. Savaşın adının niçin İstiklal Harbi olduğu da açıkça vurgulanır. Çünkü sonuçta kölelik veya hürriyet vardır.

Memleket Beyannamesi "Allahın lâneti düşmana yardım eden hainlerin üzerine olsun ve rahmet ve tevfiki halife ve padişahımızı, millet ve vatanı kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik olmasın." cümleleriyle biter.

Yine bir cümlenin içerisinde çok sayıda vurgu ile karşılaşılır. Âkif'in çabasında da görüldüğü gibi Meclis İstiklal için mücadele çağrısı yaparken vatan, millet, halife ve padişahı bir arada kullanmaya özen göstermektedir. Çünkü İstiklal Harbi bunların üzerine bina edilmiştir.

Beyannameyi okuyanlar eksik bir şeyle karşılaşmayacaktır.

Mehmet Âkif'in hayatında "mütemadi saadet duyduğu devir yalnız İstiklal Savaşı sıralarında, Taceddin dergâhının bir odasında, yaşadığı zamandır. (…) Âkif bir kere Ankara'da istediği düşünce birliğini, ideal birliğini bulmuştu: Herkes 'Ya öleceğiz, ya müstakil yaşayacağız' diyordu." (Erişirgil, 1986, 353)

İstiklal Şairi o dönemin dar imkânlarına rağmen hem meslek icabı hem de mücadele için çok yerlere gitmiştir. Rumeli, Arnavutluk, Arabistan ve civarını gezen şair, Teşkilat – ı Mahsusa'nın görevlisi olarak Berlin'e, Arabistan'a, Şam'a, Lübnan'a; Anadolu'da Burdar'a, Balıkesir'e, Kastamonu'ya, Adana'ya, isyanı engellemek için Konya'ya ve daha bir çok il ve ilçeye uğrayarak orada ahaliyi uyarıcı konuşmalar yapmıştır.

Bu seyahatler dile getirilir ama o dönemin ulaşım vasıtaları ve yolun sıhhati pek izah edilmez. Âkif de bundan bahsetmemiştir. Bunu muhtemelen yakınma olarak algılayacağı; millet ve yurd için mücadelede aklına bile getirmemiştir. Onunla Anadolu'yu gezen oğlu Emin zaman zaman bu zahmetlerden bahsetmiş, yaylı arabaların ve sık sık durmak zorunda kalmalarının, gece bozkır soğuklarının kendilerini çok etkilediğini belirtmiştir. (Ersoy, 2010, 48 – 70)

Mehmet Âkif İstanbul'da Sebilürreşad için Darülfünundaki görevinden ayrılırken, mücadelesini yalnız vaazlar, makaleler ve şiirlerle göstermemiştir.

Yaptığı seyahatlerde, çöllerde ortama uygun vaziyet almış, asker gibi elde mavzer çarpışmıştır: "Tam bir asker, hattâ kumandan… Elde mavzer, belde fişeklik, başta kefiye: Hecin üstünde bir şahin gibi ucu bucağı olmayan çölleri yarıp gidiyor." (Edip, 2010, 92)

İmparatorluğun son yılları, İstiklal Harbi ve sonraki dönem için Âkif prototiptir. Onun İslâm anlayışı döneminin fikir adamlarından çoğunlukla farklı, sahih ve sahicidir. İslâmcılığı, vatanperverliği söyleme, doktrine dayanmaz; içtenliğe, varoluşa, kurtuluşa, cihada, ahlaka ve fikre bağlıdır.

4. YENİ BİR MİLLET TANIMI

Çöküşün Nedeni Tefrika

Mehmet Âkif Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması, hilafet ve saltanatın son bulmasının birinci müsebbibi olarak tefrikayı görür.

Tefrikanın türlü çeşitleri bulunur ancak bu topraklardaki tefrika millet bağını çözmüştür. Çünkü Âkif'te millet, ırk, ümmet kavramlarının gelip dayandığı / çıkış yaptığı yer aynıdır: din ve vatan.

Bir kere Âkif için vatan yani bir toprak parçası mutlaka gereklidir. Erken dönem şiir ve vaazlarında tüm Müslümanları kapsayan nitelemelere giden Âkif, imparatorluğun toprak kayıplarının etkisi, I. Dünya Savaşı ve Çanakkale'den sonra İslâm'ın yurdu, dolayısıyla Müslümanların yurdu olarak Türkiye'yi görmeye başlamıştır.

Âkif'in milleti, ihtilaflara düşen, tefrika neticesinde ipleri başkalarının eline veren millet olduğu gibi tekrar yetkeyi devralma iradesini gösteren ve çarpışmanın ortasına kendini atan millettir. Bu bakımdan İstiklal Marşı'nda geçen "milletim", "vatan", "yurdum", "ırkım", "hilal", "bayrağım" ibareleri birlikte ve toplam on beş kez kullanılmıştır. (Kara, 2011, 18)

Âkif ömrünün sonuna kadar bağlandığı fikirlere yüz çevirmemiştir. İslâm birliği düşüncesi başlığı altındaki görüşlerini ve çabasını her zaman devam ettirmiştir. Ancak sıcak çatışmalarla birlikte bunları dile getirme şeklini değiştirmiştir.

Bir kere Âkif "ümmetin" selametini kendi üzerine almıştır!

Dünyadaki tüm Müslümanların sorumluluklarını Anadolu topraklarına yüklemiştir. İslâm'ın devamını ve Müslümanların inançlarını yaşamalarını imparatorluk yönetimine bağlamıştır.

Niçin?

Diğer Müslüman ülkeler batılıların karşısında güç olamamışlardır. Dağınık, merkezden yoksun, kendi idare etme şartları imkânsızdır. Her yönüyle merkeze yani hilafete bağımlıdırlar. O derece ki inançlarını yaşamaları bile payitahttaki düzenin devamına bağlıdır. Tarihsel tecrübeleri yoktur. Düzen, devlet kurma deneyimleri de sınırlıdır.

Dinlerini yaşamaları Anadolu'nun salimen ayakta kalmasına bağlıdır: "İşte o zavallıların şimdilik dinlerini olsun muhafaza edebilmeleri de şu hükûmet sâyesindedir. Maazallah bu hükûmet, bu son Müslüman hükûmeti de yıkılacak olursa Rusya'daki, Çin'deki, Hind'deki, Cava'daki elhasıl dünyanın her yerindeki yüzlerce milyon Müslüman artık dinine sahip olamayacak. O zaman biz yalnız kendi vebalimizi değil, dörtyüzmilyon ibadullahın vebalini de yükleneceğiz! Ne dünyayı görecek gözümüz, ne huzûr – ı Rabb'ülâlemîn'e çıkacak yüzümüz kalmayacak!" (Abdülkadiroğlu, 1987, 173)

Batılıların bu memlekete ordularından önce tefrika girmiştir. "Artık Allah için olsun birbirimizle uğraşmaktan vaz geçelim. Artık bu fırkalara, bu mel'un tefrikalara nihayet verelim." cümleleri Âkif'in makalelerindeki yakarışlarından biridir.

Zira Âkif "Tehlikeyi en evvel görenlerden biri ve en evvel vâveylâ – yı îkaz koparan dindaş, ırkdaş, vatandaş" tır. (Süleyman Nazif, 1991, 69)

Bu yüzden şair Müslümanları yalnız bu sıfatlarla birleştirmek istediğinden ırk, kavim,

millet kavramlarını aynı manada kullanmayı tercih etmiştir.

Müslümanların arasında asabiyetin bulunmadığını gösterme çabası, tüm eserlerinde belirgindir. Onun için Süleymaniye Kürsüsü'nün bir bölümünün başı ile devamında Müslümanlar hem kavim (Müslümanlar gibi mâzisi büyük bir kavmi,) hem de millet olarak tavsif edilmektedir.

Etnik Unsurların İslâm ile Bağları Kalmamıştır

İslâm birbirinden ayrı birçok akvamı bir arada tutabilmiştir, tarih boyunca. (Ersoy, 1994, 169)

İslâm'ı temelinden yıkacak güç ise kavmiyettir.

Müslümanlık gibi güçlü bir bağ varken Müslümanların bu derece ayrışmalarını Âkif anlayamaz. Bu bakımdan şair Müslümanları bir arada tutmak için her türlü söylemi geliştirir, kullanır. Bunlardan biri Müslümanların aile olduklarıdır. Müslümanlardaki bu parçalanma ancak Batılıların işine yarayacaktır. Âkif Süleymaniye Kürsüsü'nde de bunun detaylarını verir. Âkif kürsülerden açıkça Müslüman etnisiteyi uyarır.

Bu uyarılarda geleneksel anlamda millet vurgusunu kullanır. Milletten çıkışın ancak İslâm'dan çıkmakla mümkün olacağını bildirir: "Ey cemaat – ı Müslimîn, siz ne Arapsınız, ne Türksünüz, ne Arnavutsunuz, ne Kürtsünüz, ne Lâzsınız, ne Çerkezsiniz! Siz ancak bir milletin efrâdısınız ki o millet – i muazzama da İslâmdır. Müslümanlığa veda etmedikçe kavmiyet da'vasında bulunamazsınız. Peygamberimiz sallalahu aleyhi vessellem Efendimizin bin üç yüz bu kadar sene evvel ümmetine bildirdiği bu hakîvkatı hatırınızdan çıkardığınız gibi dünyanız azab, ahretiniz ise büsbütün harabdır." (Abdülkadiroğlu, 1991, 78 – 79)

Mehmet Âkif imparatorluk bünyesinde bu kadar farklı etnisite ile İslâm rabıtası nedeniyle kardeş gibi yaşadıklarını belirtir. Ancak tefrika ile birlikte Müslümanlar adeta birbirlerine düşman kesilmişlerdir. Avrupa'daki fırka anlayışı ile bizdekinin farklı olduğunu savunur şair. Bu yüzden Batıdan gelen bu metodlara meyl etmekten kaçınmak gerekir. Çünkü maksat memleketin selâmetidir. (Abdülkadiroğlu, 1991, 101)

Âkif imparatorluk bünyesindeki etnik unsurlara bir teklifte bulunulduğunu açıklar. (Abdülkadiroğlu, 1987, 198 – 199) "Aradaki râbıta – i İslâmiyeyi te'yid etmek şartıyla mensûb oldukları akvamı okutmak, yazdırmak, ilim ve irfan sahibi etmek, servet, san'at, ticaret hususunda terakkî ettirmek için geceli gündüzlü uğraşırlar. Sonunda bu müteferrik cüz'lerin hey'et – i mecmûasından bir küll – i müterakkî husûle gelir ki Hilâfet – i İslâmiye ve Saltanat – ı Osmaniye'nin baka – yı azametine ebediyen hâdim olur, durur."

Ancak tarihi fonksiyonu uyarınca modern bir "bir arada yaşama" çabasına kimse yanaşmaz.

Çünkü bu etnik unsurların artık İslâm ile bir yerlere varma niyetleri kalmamıştır.

Âkif'in bu tespitleri millet olma kriterleri bakımından da önemlidir. Şair millet olmanın getirilerini örtük bir şekilde sorunları anlatırken ele almıştır aslında. Çünkü tefrika başlığı altındaki meseleler millet olmanın birinci şartıdır. Zira imparatorluğun sonuna doğru millet vatanı ve dini dışındaki her değeri öne almış, menfaatlerini bunların önüne ge-

çirmiştir. "Milletler ancak aralarındaki rabıtalar çözülerek, herkes kendi başının derdine, kendi havasına, kendi menfaatini temin etmek sevdasına düştüğü zaman yıkılır."

Nasrullah Camii Kürsüsü'ndeki ibareler, Müslümanlar Batının kültürünü fazlasıyla içselleştirdiğini göstermektedir.

Âkif memleketin kurtuluşu için en başta millete, tarihsel fonksiyonu icabınca millet olma bilinci vermeye çalışır. Çünkü millet artık değer skalasını değiştirmiştir. Öncelikleri farklıdır.

İslâm varoluşsal önemden yavaş yavaş çıkmaktadır. Bu yüzden şair, kurtulmayı İslâm'a endeksler. Çünkü onun için millet büyük oranda dindir. Din ile vardır. Tanımlanması, eylemleri, kültürü dinin etkisindedir: "Hangi millettir ki efrâdında yoktur hiss – i din?" / En büyük akvama bir bak: Dîni her şeyden metin." (Ersoy, 1994, 204 – 205)

Millet olmak geçmişin değerlerine, "ecdada" az çok benzemek gerekir. Onlara özgü düstur, ırkın gerektirdiği, necib evlada münhasır şiar gerekir. (Ersoy, 1994, 288) Beka hissinin ebediliği de milletin vazgeçilmez hususiyetlerindendir. Çünkü batış gibi kurtuluş da bir aradadır. Âkif diğer etnik unsurlara da bu şekilde mesajlar vererek, imparatorluk bünyesinde teşekkül eden milletin birlikte yükseldiğini dolayısıyla ne kadar özerk ve özgür olsalar bile yine batışlarının bir arada olacağının altını çizer.

İstiklal Şairi'nin kurtuluş için vazgeçilmez saydığı millet birliğini teşekkül çabası Türk düşüncesinin teğet geçtiği birçok konudan biridir. Âkif'deki millet algısı inşa faaliyetinin de sonucudur. Çünkü millet yıkılmıştır. Adeta tarumar olmuş, şehirleri gibi virane haline gelmiş, dilenci bir pozisyona düşmüştür. Âkif muadillerinden farklı olarak inşa etmek istediği milletin referans noktalarını, gelecek hedeflerini İslâmi temele oturtmuştur.

Sahih olması bir tarafa Âkif'in çabası pratiktir de. Çünkü millet kısa süre içinde bir araya gelerek bağımsızlığını müstakil mahiyetini kazanmak zorundadır.

Bunun için şairin elinde veriler de vardır. En başta İstanbul. Süleymaniye Camii, Fatih Camii… Bir milletin burada kökleştiğinin timsalidir. Âkif'in çizdiği Fatih Camii portresi yine onun düşüncesini yansıtan mısralarla yol alır. Âkif'in derdi ruhunda kavileştiği için her hususta bunun acısını dile getirir. Görünüşteki bir ibadethaneden, taş yığınından ileridedir cami. Yalnız cami değil göğe kadar yükselmiş ibadettir. Hakikatin temsilcisidir: "Asırlar geçti hâlâ bâtılın pîş – i hücûmunda, / Göğüs germektedir, bir kere olsun olmadan bîzar." Mezarlıklar. "Şanlı bir tarihsin: Mâzi – yi millet sendedir." (Ersoy, 1994, 34)

Ezanları da benzer şekilde tanımlayan şair, milletin benliğini korumasında modern anlamda bayrağını yükseltmesini de şart koşar. Milletin marifet, fazilet ve ahlak ile varlığını devam ettireceğini söyleyen Âkif, tarihin tekerrür edeceğinin unutulmamasını, geçmişten ders almanın millet bağlamını sürdüreceği kanaatindedir.

Milletin idraki tarumar olmuştur. Ziraatten fen dallarına kadar hepsinin yolu kapanmıştır. Cehalet, tembellik, tefrika milleti çözmek üzeredir. Milleti oluşturan değerlerden vakar, haya ortadan kalkmış, mukaddesat unutulmuş, Hüda'ya saldırılmış, hatıralara hürmet bitmiş, ananeler yadedilmemekte, mübtezel bir yaşam herkese yayılmıştır. (Ersoy, 1994, 240 – 241)

İstiklal Şairi bir an olsun ümidini yitirmemiştir. Bunun nedeni elbette millet anlayışı ve İslâm'dır. Herşeye rağmen "Binâ – yı milleti i'lâ eden temel sağlam"dır. (Ersoy, 1994, 257)

Millet: Ümmet, Batı ile Çarpışma ve Müstakil İslâmi Hayat

Temelin sağlamlığı başta İslâm'a sonra da tarihe bağlıdır.

Âkif eserlerindeki tarih vurgusunu buna dayandırır. Millet ile tarihin kopmaz birlikteliğini göstermek için. Bu bakımdan o bilindik manada modernist değildir. Zira klasik gelenekçi hiç değildir. Âkif'in yapmak istediği Batı karşısında geri düşmüş Müslümanların yepyeni bir düşünce ve eylem ile tarihsel fonksiyonuna kavuşmasıdır. Bu bakımdan tarihi hakikatleri direkt kullandığı gibi tarihsel pratik içinde Müslümanların yapıp ettiklerini eleştirir de.

Dönemin İslâmcıları gibi sadece Kur'an ve sünnete dayanıp tarihi birikimi yok saymaktan kaçınır.

O, konjonktürün tesiriyle yepyeni bir düşünce kotarmıştır. Dünyanın gittiği istikametten ayrı kalmadan tarihsel misyonunu millete tekrar vermiştir.

Âkif "Şark'ı baştanbaşa yıllarca dolaş"ıp, görmüştür. (Ersoy, 1994, 178)

50 bin rakamıyla bugün bile erişilemeyecek bir satışa sahip derginin idarecisidir. Dünyanın her yerindeki Müslümanlardan mektuplar, bilgiler, haberler ilk elden kendisine ulaşır. Müslümanların maddi ve hissi dünyalarını yakinen tanır.

Eserlerinde Müslümanların durumuna çok üzülür ve istisnasız tüm Müslümanları kapsayan bir hassasiyet geliştirir. Âkif'in gördüğü payitaht / Anadolu dışındaki Müslümanların Batı karşısında irade göstermeleri mümkün değildir. Onun için Müslümanların gözleri de bu coğrafyadadır.

O zaman Batıyı bu topraklarda alt edip İslâmi bir hayat inşa etmekle İslâm'ın ve böylece dünyadaki Müslümanların da güvenliği sağlanmış olur.

Âkif'teki vatan budur.

Sınırları keskin bir toprak parçası değil, İslâm ve Müslümanların emniyetli oldukları yerdir vatan.

Bunu muhafaza ederek yaşayan Müslümanlarda millettir.

Âkif dönemin İslâmcılarının "İslâmiyet'te vatan ve milliyet yoktur." (Kadri, 1999, 166) fikriyatının karşısında öncü bir tavırla çıkmış ve vatan, millet kavramlarını İslâm ile birleştirmiştir.

Hatta "ümmet"i de doğrudan Anadolu'nun selametine bağlayarak, Batı karşısında varolma mücadelesine eklemiş ve belli sınırlar içerisinde tanımlamıştır. Çünkü Anadolu'nun kurtuluşu "Müslümanların" meselesidir. Dolayısıyla bu mesele bir kavm, ırk, cinsle sınırlandırılamaz.

Ümmetin gözü Anadolu'da olduğuna göre etnik unsurlardan bahsetmek hadiseyi saptırmaya götürecektir. Âkif burada milleti modern manasındaki "nation"a yaklaştırmak bir tarafa "ümmet"le genişletir.

Millet demek artık Batı karşısında çarpışıp, müstakil İslâmi bir hayat inşa etmeye çalışan Müslümanların adı olur.

"Bir zamanlar biz de millet, hem nasıl milletmişiz: / Gelmişiz dünyâya milliyet nedir öğretmişiz! / Kapkaranlıkken bütün âfâkı insaniyetin, / Nûr olup fışkırmışız tâ sînesinden

zulmetin; / (…) / Bir taraftan dinimiz, ahlâkımız, irfanımız; / Bir taraftan seyfe makrun adlimiz, ihsânımız; / Yükselip akvâmı almış fevc fevc âğûşuna; / Hepsi dalmış vahdetin âheng – i cûşâcûşuna. / Emr – i bi'l – ma'rûf imiş ihvân – ı İslâmın işi; / Nehy edermiş, bir fenalık görse, kardeş kardeşi. / Kimse haksızlıktan etmezmiş tegâfül ihtiyâr; / Ferde râci' sadmeden efrâd olurmuş lerzedâr." (Ersoy, 1994, 201 – 202)

İslâmcılar hangi dönemde Âkif kadar müstakil bir İslâmi hayatı, Batı ile çatışmayı hedeflemişler, tüm Müslümanların selametini önceleyerek, vatanları için mücadeleyi öne almışlardır?

Kaynakça

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim; Abdülkadiroğlu, Nuran (1987) Mehmet Âkif Ersoy'un Makaleleri. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim; Abdülkadiroğlu, Nuran (1991) Mehmet Âkif'in Kur'an – ı Kerim'i Tefsiri – Mev'ıza ve Hutbeleri. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Doğan Mehmet (1998) Camideki Şair. İz Yayıncılık.

Doğan Mehmet (2008) İslâm Şairi İstiklal Şairi Mehmet Âkif. Yazar Yayınları.

Düzdağ, Ertuğrul (1996) Mehmed Âkif Ersoy. Kültür Bakanlığı.

Edip, Eşref (2002) Millî Mücadele Yılları. Beyan Yayınları.

Edip, Eşref (2010) Mehmed Âkif. Beyan Yayınları.

Erişirgil, Mehmet Emin (1986) İslâmcı Bir Şairin Romanı Mehmet Âkif. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ersoy, Emin Âkif (2010) Babam Mehmet Âkif. Kurtuba Yayınları.

Ersoy, Mehmet Âkif (1994) Safahat. Akçağ Yayınları.

Georgeon, François (2006) Osmanlı – Türk Modernleşmesi. Yapı Kredi Yayınları.

Günaydın, Yusuf Turan (2009) Mehmet Âkif'in Mektupları. Ebabil Yayınları.

Kadri, Hüseyin Kâzım (1999) İslâm'ın Avrupa'ya Son Sözü. Pınar Yayınları.

Kara, İsmail (2011) "Kimin Milletindensin?". Dergâh Dergisi. Ocak 2011. Sayı: 251.

Karakoç, Sezai (2005) Mehmed Âkif. Diriliş Yayınları.

Kuntay, Mithat Cemal (1939) Mehmed Âkif. Semih Lütfi Kitabevi.

Özçelik, Mustafa (2009) Mehmet Âkif Ersoy. Kronolojik Hayat Hikâyesi. Erguvan Yayınevi.

Süleyman Nazif (1991) Mehmed Âkif. İz Yayıncılık.

Topçu, Nurettin (2006) Mehmet Âkif. Dergâh Yayınları.

Yıldırım, Tahsin (2007) Milli Mücadele'de Mehmet Âkif. Selis Kitap.

İstiklâl Marşı'nın Fonksiyonel Önemi ve Meclisteki Âkif

Ahmet Faruk KILIÇ
Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi

İstiklal Marşı'nın kabulünün 90. yılını kutladığımız 2011 yılının "Âkif Yılı" olması da son derece anlamlıdır. Biz çalışmamızı İstiklal Marşı ile Mecliste'ki Âkif arasında kurmaya çalıştığımız bir analoji üzerine bina etmeye çalışacağız. Ayrıca, İstiklal Marşı'nın fonksiyonel önemi konusunda üniversite öğrencileri üzerinde yaptığımız bir ankete de yer vereceğiz.

Mecliste Aktif Olmaya Niyet Etmiş Bir Vekil

Mehmet Âkif Ersoy, 24 Nisan 1920'de Ankara'ya varmıştır.[1] 4 Haziran 1920'de Burdur milletvekili seçilmiştir.[2] Kendisi ertesi günü yani 5 Haziran 1920'de Burdur'dan milletvekili seçildiğine dair mazbatasını almıştır.

Âkif'in Büyük Millet Meclisinde genel olarak fazla öne çıkmadığı bilinmektedir. Fakat bu durum onun mütevazı şahsiyetiyle ilgili bir durum muydu, yoksa Meclisteki ortamla ilgili bir durum muydu? Yaygın izah şu merkezdedir: Bütün hayatı boyunca ateşli bir kürsü hatibi, dinleyicileri hislendiren ve heyecanlandıran bir vaiz olarak bilinen Âkif, Meclis'te çok aktif bir görüntü sergilememiştir. Bunda mütevazı şahsiyetinin, siyasi çekişmelerden hoşlanmayan ruh yapısının ve belki biraz da şair alınganlığının etkisi vardı.

Yukarıdaki izah, meseleyi Âkif'in şahsiyetiyle açıklayan görüştür. Bunun elbette haklı yönleri vardır. Fakat, meselenin bir de Meclisteki ortam boyutuyla da düşünülmesi gerekir. Çünkü bazı karineler dikkate alındığında Âkif'in Mecliste

1 Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2008, s.28.

2 Ahmet Demirel, Birinci Mecliste Muhalefet İkinci Grup, İletişim Yay., İstanbul, 1994, s.94.

aktif bir milletvekili olmaya niyet ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Öncelikle Âkif, şahsiyet ve mesleği itibariyle çok hareketli bir insandır. Baytarlık mesleğine başladığı 1893 yılından Ankara'ya geldiği tarihe kadar çok aktif bir hayat yaşamıştır. Böyle bir hayat tarzı olan bir insanın Mecliste bir anda pasifleşmesi, tamamen onun şahsiyet ya da ruh yapısıyla izah edilemez.

Onun aktif olma isteğini gösteren en önemli belge, Meclisi'nin gizli bir oturumunda yaptığı konuşmadır. O, Büyük Millet Meclisi'nin 8 Şubat 1921 günkü gizli celse olarak yapılan 147. oturumunda söz almıştır. Bir gün önce de yani 7 Şubat 1921 tarihinde yazdığı İstiklal Marşını Maarif Vekaleti'ne göndermiştir. Onun İstiklal Marşı'nı yazdığı günlerde, aynı zamanda; böylesi önemli bir siyasi metin yazması, üzerinde dikkatle durulması gereken bir noktadır. Bize göre Âkif, mecliste aktif bir siyasetçi portresi çizecekti. Böyle olmasaydı, İstiklal Marşı'nı yazdığı günlerde, siyasi bir konu hakkında hiç kafa yormazdı.

Âkif, Meclisin bu gizli oturumunda Londra Konferansı'na (21 Şubat 1921) katılım yüzünden Ankara ve İstanbul arasında ortaya çıkan temsil problemi üzerine söz almıştır. Bu sırada Ankara tarafından İstanbul'a gönderilmek üzere bir telgraf yazılmıştır. Meclis adına gönderilecek bu taslağı okuyan Âkif, bunun çok ağır ifadeler içerdiğini düşünmüş ve daha uzlaşmacı bir telgraf taslağı hazırlamıştır.

Âkif'in Meclis'e sunmuş olduğu bu metin, yeni dönem için adeta bir *inkılap felsefesi* önerisi gibidir. Bu teklif, onun genel hayat anlayışının bir yansımasıdır. O, geleneksel ile modern değerleri, Doğu ile Batı'yı bir armoni içerisinde uzlaştırmak istiyordu. Dolayısıyla o, kökten tavır ve tutumlara karşıydı. Bu çerçevede, İstanbul'un onca hatasına rağmen, İstanbul ile Ankara'nın uzlaştırılabileceğine inanıyordu. Bununla birlikte o, yer yer İstanbul'u da eleştirmekten geri durmamıştır: *"...Ecnebiler Devletimizin bütün varlığını payimal etmişler, en tabii hukukunu çiğnemekten sıkılmamışlardır. Bu tecavüzlere diğer taraflardan evvel maruz kalan ve el'an ecnebi tahakkümü altında baş bile kaldıramayan İstanbul'un bu ahvali göz önünde tutarak ona göre bir vaziyet ittihaz etmesi zaruri iken, makus bir istikamet alması cidden mucibi teessüftür."*[3]

Âkif de Londra Konferansına öncelikle Ankara'nın katılması gerektiğini savunmuştur: *"Bu gün İstanbul'un uhdei hamiyetine düşen en mühim vazife derhal BMM'nin meşruiyetini tasdik ve konferansa murahhas göndermek hakkının münhasıran bu Meclise ait olduğunu ilan etmektir."*[4]

Âkif'e göre İstanbul, Ankara'yı benimsemek zorundadır. Aksi takdirde Hilafet ve Saltanat makamı; maddi müeyyidesi olmayan Papa'lığa benzeyecek ve meşruiyetini kaybedecektir: *"Bunun hilafına hareket milletin halasına set çekmek, tefrika ve inkisama badi olmak, Makamı Hilafet ve Saltanatı (Papalık) gibi kuvayı maddiyeden mahrum gayri meşru bir şekle sokarak ecnebilerin amaline baziçe derekesine indirmek demektir. Buna ise Şeriatı garrai İslamiyenin katiyen müsaadesi yoktur."*[5]
Âkif'in taslağı, İstanbul'a yapılacak son bir uyarı mahiyetindedir. Buna göre İstanbul'un

3 TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.I, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1985, s.410, 411.

4 a.g.e., s.411.

5 a.g.e., s.411.

gereksiz endişelerinden kaynaklanan ikilik ortadan kaldırılacak, din ve millet için hep beraber çalışılacaktır : *"Artık bu gayrimeşru vaziyete bir an evvel hatime vermek; ...B. M. Meclisiyle tevhidi mesai etmek, aynı gayenin husulüne elbirliği ile çalışmak dini, vatani, milli vazaifin akdemidir... selameti dinü devlet namına son defa olarak temenni ederiz."*[6]

Âkif'in İstanbul'a gönderilmek üzere hazırladığı bu metin, aynı celsede müzakere edilmiştir. Yapılan konuşmalara bakıldığında bazı vekillerin onu desteklediği görülmektedir. Örneğin Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey şöyle demiştir: "... her halde Âkif Bey Hocamızın müsveddeleri cidden müreccahtır. Bendeniz Âkif Beyinkini göndermek istiyorum."[7]

Bununla birlikte, o dönem Mecliste baskın olan milletvekillerine göre İstanbul ile herhangi bir uzlaşma aramaya gerek yoktur. Çünkü artık İstanbul'un işi bitmiştir. İstanbul ile Ankara arasında büyük bir düşünce farkı vardır. Örneğin Bursa milletvekili Muhittin Baha bu konuda şöyle demiştir: "Efendim; bendenizce ne şekilde yazılırsa yazılsın İstanbul'un zihniyeti başka, bizim zihniyetimiz başkadır. Bizim zihniyetimiz milletten doğan bir zihniyettir. Onlarınki tefessüh etmiş bir zihniyet, bizimki milletin ruhundan doğan yeni zihniyettir. Bu mütefessih zihniyetin bizim zihniyetimizi anlamasına imkân yoktur."[8]

Aynı günkü meclis toplantısında Âkif'in metnini en ciddi şekilde eleştiren kişi M. Kemal Paşa olmuştur. Ona göre de artık İstanbul'un hiçbir hükmü kalmamıştır. Dolayısıyla Meclis'in İstanbul tarafından meşru görülmesine ihtiyaç yoktur: "Burdur Mebusu Âkif Bey biraderimizin yazmış olduğu şeyde bazı mühim tadilat yapılması lüzumunu görmekteyim... Efendiler bu Meclis meşrudur ve bunun meşruiyetini kimseye tasdik ettirmek lazım değildir... Bu heyetin Avrupa'ca tanınması için Tevfik Paşaya ricaya ihtiyacımız yoktur."[9]

M. Kemal Paşa, Âkif'in yaptığı Hilafet ve Papalık kıyaslamasına da karşı çıkmıştır. O, Âkif'in kurduğu bir cümleden hareketle de Hilafet makamının anlamsızlaştığını da savunmuştur: "Sonra Efendiler; makamı Hilafet ve Saltanatın tabiri sırasında Papalık kullanılmıştır. Makamı Hilafet ve Saltanatın Papalık kelimesiyle heyetimiz tarafından ifade olunmasına ve bu kelimenin kullanılmasına bendeniz şahsen taraftar olamam... Yine altıncı sayfada bazı izahat vardır. -Sevr muahedesini kabul etmeye cevazı şer'i yoktur deniliyor. Edilirse makamı muallayı Hilafeti mühmel bir hale getirir deniyor.- Halbuki Sevr muahedesi kabul edilmiş ve makamı Hilafeti mühmel bırakmıştır. Malumu alinizdir ki efendiler, Şurayı Saltanatta Sevr muahedesini Zatı Şahane bizzat ayağa kalkmak suretiyle kabul etmiştir. Binaenaleyh vaki bir şeydir. Eğer bu vaki gibi kabul edilirse, zaten Makamı Hilafet ihmal edilmiştir. Halbuki biz bunu itiraf etmek istemiyoruz."[10]

Halbu ki, Âkif'in metninde "açık bir baskı" kaydı vardır. Buna göre böyle bir ortamda alınan bir kararın hükmü yoktur dolayısıyla bu durum Hilafet makamını anlamsızlaştırmaz:

6 a.g.e., s.411.

7 a.g.e., s.413.

8 a.g.e., s.413.

9 a.g.e., s.414,415.

10 a.g.e., s.415.

"...Makamı manayı Hilafeti mühmel bir hale koyan (Sevr) muahedenamesini kabule cevazı şer'i yoktur. Şayet İstanbul'u böyle gayrimeşru bir vaziyete sokan sebep cebrü ikrah ise bu gün o sebebin zail olduğu iddia olunamaz."[11] M. Kemal Paşa'da söz konusu konuşmasında Halifenin baskı altında olduğunu kabul etmiştir: " Halbuki Efendiler biz Zatı Şahene, İstanbul'da düşman süngüsü altında iradesini istimale gayri muktedir, yani esirdir dedik. Binaenaleyh bizim Meclisimizi bir esir tasdik edemez."[12]

Bu noktada Âkif'i en yakın arkadaşları bile onu tam olarak anlayamamışlardır. Balıkesir milletvekili Hasan Basri Çantay, meseleye sadece bir propaganda açısından bakmıştır: "Bendeniz İstanbul'dan ziyade, ey millet, ey Alemi İslâm; işte biz bunu yazdık. Bu rezil İstanbul zihniyeti bunu bile kabul etmiyor. Hatta bu Alemi İslâm'ın şairi tarafından yazılmıştır diye propaganda edilecek olursa gayet iyi tesir yapacaktır."[13] İhtimal ki Âkif'in bu önerisi hararetle destek bulsaydı Büyük Millet Meclisi çatısı altında çok aktif bir Âkif portresiyle karşılaşacaktık. Fakat gerek Mecliste, gerekse İstanbul tarafında uzlaşma eğilimi güçlü değildi. Bu durumda Âkif'in yapabileceği fazla bir şey kalmamıştı. O, biraz burukluk, biraz alınganlık içinde, *hayat felsefesini* Meclis'e yansıtamamış bir vekil olarak; görev süresi bitinceye kadar milletine hizmet etme yolları aramıştır.

İstiklal Marşı Büyük Bir Zaferdir

Âkif, kendi hayat felsefesini o günün Meclisine yansıtamamıştı fakat, bu bağlamda çok önemli bir hamle yapmıştır. O da İstiklal Marşı'dır. İstiklal Marşı, Âkif'in hayat anlayışını yansıtmaktadır. Âkif, 8 Şubat 1921 tarihinde gizli celsede oluşturamadığı birlik ve beraberlik anlayışını İstiklal Marşıyla sağlamıştır. O bu marşla geçmiş ile geleceği, dini olanla milli olanı ve geleneksel değerlerle modern değerleri bütünleştirmiştir. O günün Meclis ve toplumunda pek yeşerme imkanı bulamayan bu tohumlar; İstiklal Marşıyla milletin sinesine ekilmiştir.

Âkif, İstiklal Marşına Safahat'ın özünü yerleştirmiştir. Onun ruhunu Mecliste oluşturmaya çalışmış fakat, bunda yeterince muvaffak olamayınca biraz pasif bir görüntü içine girmiştir. Aslında bu pasiflikte büyük bir aktivite vardır. Bunun anlaşılması için 80-90 yıl geçmesi gerekmiştir. İstiklal Marşı, Âkif'in hayat felsefesi ve idealleri açısından büyük bir zaferdir.

Çünkü, İstiklal Marşı toplumu bütünleştiren bir değerdir. O içeriği itibariyle; milli birlik ve beraberliğin en güçlü ifadelerinden birisidir. Mehmet Doğan, İstiklal Marşı'nı bu yönüyle *"Bir Milli Mutabakat Metni"*[14] olarak tanımlamaktadır. Onun toplumumuz için önemi çok büyüktür. O kimlik kartlarımızdan birisidir. O Milli Mücadeleden beri her dönemde son derece önemli fonksiyonlar göstermiştir.

İstiklal Marşı, milli kimliğimizin dinamiklerini yansıtmaktadır. Tarih şuuru, sağlam karakter, doğruluk, adalete bağlılık, başarıya olan sarsılmaz inanç, maddi ve manevi değerlerin önemi bunlardan bazılarıdır. İstiklal Marşını öğrenen yeni nesiller bu değerleri de

11 a.g.e., s.411.

12 a.g.e., s.415.

13 a.g.e., s.416.

14 D. Mehmet Doğan, Camideki Şair Mehmet Âkif, İz Yay., 1998, s. 107.

kalp ve ruhlarına kodlamış olmaktadır. Dünyadaki milli marşlar arasında çok azı İstiklal Marşı kadar fonksiyonel değer taşımaktadır. Öncelikle o, yeni kurulan devletin bir habercisidir. Bu marş yazıldıktan sonra yeni devletin kurulacağına olan inanç ve güven daha da artmıştır. Dünyadaki birçok milli marş devlet kurulduktan sonra yazılmıştır. İstiklal Marşı ise, Türkiye Cumhuriyeti Devleti resmen kurulmadan önce meşhur olmuş ve devletin kurulmasına sembolik olarak büyük katkı sağlamıştır.

İstiklal Marşı, her okunduğunda milli heyecanı beslediğinden dolayı kalp ve ruhlara dinamizm kazandırmaktadır. Günümüzde okullarda, resmi kurumlarda, resmi spor müsabakalarında, bilimsel ve sanat toplantılarında v.s. okunan İstiklal Marşı; bizi biz yapan temel değerleri bize yeniden hatırlatmaktadır.

İstiklal Marşı'nın Temel Fonksiyonlarıyla İlgili Anket Bulguları

İstiklal Marşı'nın fonksiyonel önemi bağlamında 7-11 Mart 2011 tarihlerinde üniversite öğrencileri arasında bir anket çalışması yaptık. Buna göre öğrencilere önceden habersiz bir şekilde, İstiklal Marşı'nın fonksiyonel açıdan ne ifade ettiğini sorduk. Öğrencilerin, ön hazırlık yapmaksızın; bu konudaki kanaatlerinin samimi ve doğru veriler olduğunu düşünüyoruz.

Ankete 185 adet I. Sınıf üniversite öğrencisi katılmıştır. Öğrenciler kanaatlerini kimlik belirtmeksizin küçük anket kağıtlarına yazmışlardır. Öğrenci profili ağırlıklı olarak Marmara ve Karadeniz Bölgesindendir. Bununla birlikte İç Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinden olan öğrenciler de vardır. Ankete katılan öğrencilerin yaş aralığı 19-21'dir. Öğrencilerin %70'i bayan %30'u erkektir. Şimdi anket bulgularını ele alalım.

Size göre, İstiklal Marşı fonksiyonel açıdan ne ifade etmektedir?

Milli ve dini değerlerin bütünlüğünü ifade eder	70	% 37,8
Coşkun duygular yaşatarak içimi titretir	35	% 18,9
Vatan sevgisi ve iman gücünü gösterir	22	% 11,8
Tarih şuuru verir	21	% 11,4
Bağımsızlığın simgesidir	18	% 9,8
Cesaret ve güven duygusu verir	13	% 7,1
Dindar ve samimi bir şahsiyetin önemini hatırlatır	6	% 3,2
TOPLAM	185	% 100

* Yukarıdaki verilere baktığımızda, en fazla yoğunluğun "Milli ve dini değerlerin bütün-

lüğünü ifade eder" başlığı altında toplandığını görüyoruz. Öğrencilerin % 38'e yakın kısmı İstiklal Marşı'nın fonksiyonel açıdan milli ve dini değerlerin bütünlüğünü ifade ettiğini belirtmiştir. Milli olanla dini olanın bütünleştirilmesi çok önemli, aynı zamanda zor bir olgudur. Tarihimizde bu bütünleşmenin sağlanamadığı dönemlerde ağır faturalar ödemek zorunda kalmışızdır. Üniversite öğrencilerine göre İstiklal Marşı, bu bütünleşmeyi sağlayan en önemli değerlerimizden birisidir. Ankete katılan öğrencilerin bu bağlamdaki ifadelerinden bazıları şöyledir:

"İstiklal Marşı milletin can damarıdır. *Birlik* ve *beraberlik* duygularının fitilini ateşleyen, ümmet olma bilinci aşılayan, *iman gücümüzü* hatırlatan *en büyük manevi desteğimizdir."* (Nu:10) "Ortaokula kadar ona tepkiliydim, bana böyle öğretilmişti. Türkçe dersinde onun açıklamasını öğrenince marşın, *bizim kültürümüzü*, *imanımızı* yansıttığını gördüm ve bu marştan gurur duyuyorum." (Nu:182) "Ben aynı zamanda İstiklal Marşı'nı *dini sembol* olarak görüyorum. Dini bağımsızlığımızı da sergiler İstiklal Marşı. *Din ve yurt* kavramları birbirinden ayrılmamalı, ayrılamaz." (Nu: 36)

"*Milli ve dini bütünlük,* beraberlik." (Nu: 38) "İstiklal Marşı *devletin birliğini* ifade etmektedir." (Nu: 95) "İstiklal Marşı; Türk milletinin tarihini, kültürünü, *maddi ve manevi* yaşantısının dile döküldüğü bir *aynadır…*" (Nu: 2) "… *Din, dil ve ırk ayırımı olmadan* aynı vatanı paylaşan insanlar olarak *tarihimizin en güzel şiiridir."* (Nu: 26) "Birlik ve beraberliği temsil ediyor. *Irkçılığa karşıdır. Eskidiğini* veya kaldırılması gerektiğini asla düşünmüyorum." (Nu: 137) Yukarıda görüldüğü gibi bazı öğrenciler, İstiklal Marşı'nın din, dil ve ırk ayırımı yapmadan aynı vatanda yaşayan insanları bütünleştirdiğini ifade etmektedir.

"İstiklal Marşı bence *bayrağımız* kadar önemlidir…" (Nu: 103) "Devleti birleştiren *iman kalesi...*" (Nu: 104) "Devletin Müslüman olduğunu gösteriyor…" (Nu: 110) "Birlik, beraberlik ve inancı temsil ediyor. Marşımız bu beste içinde kayboluyor. Beste şiir tadını vermiyor." (Nu: 126) Ankete katılan bazı öğrencilerin bestenin şiiri gölgelediğini ifade etmeleri önemli bir noktadır.

"İstiklal Marşı, *vatan bütünlüğü* ve *milletin tek çatı altında toplanması* açısından halka yönelik yazılmış bir şiirdir…" (Nu: 9) "Okullarda her Pazartesi ve Cuma okutulan İstiklal Marşı'nda *birlik ve beraberlik mesajı* veriliyor. Fakat bu sadece okunuyor. Anlamının düşünülmeyip, gereğinin yapılmaması çok kötü…" (Nu: 13) "İstiklal Marşı, Türkiye'nin aslında bir İslâm devleti olması gerektiğini gösterir. Çünkü *onun her kıtasında İslâm'dan izler vardır."* (Nu: 19)

"İstiklal Marşı, milli mücadele döneminde *İslâmi bir bütünlük* içinde halkın birbirine ne kadar *kenetlendiğini* görmemizi sağlar. Onu her okuduğumuzda o günlerin hissiyatını anlamaya çalışarak *değerlerimize, özümüze* dönmeliyiz." (Nu: 35) "Ülke birliği, *kültür birliği* ve insanları birleştiren ortak nokta." (Nu: 40) "Milletimizin *birlik ve beraberlik içinde* olduğunun ispatıdır." (Nu: 43 "Dinin, *imanın, milli birliğin* en güzel ifadesi. Verilen mücadelede *Hak ve halkın* her an bir arada olduğunu ifade ediyor." (Nu: 48)

* Öğrencilerin %19'a yakın kesimi ise, İstiklal Marşını okuduklarında, dinlediklerinde coşkun duygular yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu duygular; vatan, millet ve bayrak sevgisi gibi sevgilerdir. Aynı şekilde şehitlere olan saygı, ezan ve şahadet gibi duygular

da bunlar arasında yer almaktadır:

"Kendimi yorgun hissettiğimde İstiklal Marşını düşünür, *titrer ve kendime gelirim. Hakka tapan millet* elbette istikbalde mutlu olacaktır." (Nu: 52) " Kurtarıcı bir kitabe gibidir. Her okuduğumda *bir titreme* hissediyorum." (Nu: 58) "Milli ve dini duygularımı güçlendiriyor. Marş okunurken *içim ürperiyor."* (Nu: 68) "Duyguda birliktir, kültürümüzü inancımızı kuvvetli bir şekilde ifade eden *eskimeyen bir marştır."* (Nu: 72)

"Buhranlı bir çağda ümmeti Muhammed'in, İslâm aleminin belini doğrultması ve *tekrar şahlanmasının* bir nişanesidir." (Nu: 102) "…Sadece ezberleyip de geçilmeyecek, hissedilmesi gereken *canlı bir tablo* gibi görülmeli İstiklal Marşı…" (Nu: 6) "… İstiklal Marşı bize aslında ilerisini de gösteriyor. Türk milletinin geleceğini." (Nu: 12) *"İstiklal Marşı bir devletin kalbidir."* (Nu: 15) "İstiklal Marşı *Türk milletinin kalbidir.* Bir insan kalpsiz yaşayamayacağı gibi Türk milleti İstiklal marşsız hiçtir." (Nu: 89)
"İstiklal Marşı *toplumu tamamen yansıtmıştır.* Ancak günümüzde o marşın yansıttığı toplum bulunmamaktadır. Toplum aslından dönmüş durumdadır. Bundan dolayı *günümüzde pek anlamı kalmamıştır.* Ancak toplum bu duygulara geri döndüğünde eski anlamını tekrar kazanacaktır." (Nu: 18) "*İstiklal Marşı duadır* bence. Vatanını düşmana kaptıracakken Allah'ın yardımıyla tekrar ona kavuşan bir milletin Rabbine çağrısıdır." (Nu: 50) "Bir *dua* gibidir. Izdıraptır, *çiledir, iman* ile yeniden dirilmenin adıdır." (Nu: 51)

* Öğrencilerin % 12'ye yakın kesimi ise, İstiklal Marşı'nın vatan sevgisini ve iman gücünü gösterdiğini ifade etmişlerdir. Bu konuda kanaat belirten birçok öğrenci, İstiklal Marşı ile birlikte "vatan sevgisi imandandır" hadisini daha güzel anladıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum İstiklal Marşı'nın milli ve dini duyguları nasıl bütünleştirdiğini göstermesi açısından çok dikkat çekicidir:

"*Vatan sevgisi imandandır,* hadisini İstiklal Marşıyla bir araya getirdiğimde anladım ne demek olduğunu." (Nu: 29) "Ben İstiklal Marşımızı okuduğumda en çok hissettiğim şey, *bu vatanın imanla kurtarıldığı*, bu imanın sürdükçe vatanımızın da varlığını koruyacağıdır." (Nu: 31) "Vatan sevgisi imandandır, hadisini aklıma getiriyor. Her satırı beni kendime getiriyor yani *özümü, ecdadımı hatırlatıyor* bana." (Nu: 46) "İstiklal Marşı okunduğunda benim aklıma ülkeme layık olabilmem için çalışmam gerektiği geliyor." (Nu: 28)

* Öğrencilerin % 11'i İstiklal Marşı'nın tarih şuuru kazandırdığını belirtmiştir. Bu marş sayesinde geçmişe saygı duyduklarını ifade etmişlerdir. Fonksiyonel açıdan İstiklal Marşı'nın tarih şuuru kazandırması son derece önemli bir noktadır. Çünkü, geçmişiyle bağı kopan nesillerin gelecek adına yapabileceği fazla bir şey olamaz:

"İstiklal Marşı *bana ecdadımı anlatıyor,* benliğimi hatırlatıyor. İstiklal Marşı *çok samimi duygularla yazılmış* ve ben bunu her okuduğumda hissedebiliyorum." (Nu: 32) "İstiklal Marşı, yazıldığı döneme ışık tutmaktan çok, günümüz ve geleceğimiz için Türk Milleti'ne bir *mürşittir*… Kısacası İstiklal Marşı, Türk Milletini *köklerine dönmeye çağrıdır.* Eğer onu mürşit olarak kabul edersek, eski şanlı tarihimizi tekrar yaşayacağımızı düşünüyorum." (Nu: 1)
" İstiklal Marşı *tarih kokuyor.* Bir Türk genci geçmişini daha iyi kavramak istiyorsa bu marşı okumalı idrak etmeli." (Nu: 41) "İstiklal Marşı'nın *tarihi geçmemiştir* ve bence geçmeye-

cektir de." (Nu: 45) "Birlik, beraberlik. *Bize ruh veren bir pınardır."* (Nu: 83) "Türk milletinin *mücadele ruhudur."* (Nu: 85) *"Geçmişim, geleceğim her şeyim."* (Nu: 88)

* Öğrencilerin % 10'a yakın bir kesimi, İstiklal Marşı'nın bağımsızlığın simgesi olduğunu belirtmiştir. Bu bağımsızlık; hem devletin, hem milletin hem de dinin bağımsızlığıdır. Öğrenciler, özgür ve bağımsız olmayan bir milletin dinini de tam manasıyla yaşayamayacağını; bundan dolayı bağımsızlığın çok önemli olduğunu ifade etmişlerdir: "Bağımsızlığımızı, *bölünmez bir millet* oluşumuzu ifade eden bir anttır…" (Nu: 185) "İstiklal Marşı *bağımsızlığın simgesidir*…." (Nu: 8) "İstiklal Marşı'nın bana hatırlattığı ilk duygu *inanç ve azimdir.* Bu ikisi olmadan özgürlük olmaz, *özgürlük olmadan da din yaşanamaz."* (Nu: 16) "İstiklal Marşı *özgürlüğümüzün sembolüdür."* (Nu: 17) "İstiklal Marşı *esarete başkaldırıdır.* Milli değerlerden kasıt Türk milletiyse ben milliyetçi olmadığım için her türlü milli duygu ve davranışa karşıyım. İstiklal Marşını severim fakat asla İstiklal Marşında saygı duruşunda durmam." (Nu: 101)

* Öğrencilerin % 7'si İstiklal Marşı'nı okuduklarında cesaret ve güven duygularının tazelendiğini ifade etmişlerdir. Milletlerin cesaret ve güven duyguları çok önemlidir. Cesareti ve güveni sarsılan milletlerin dünya sahnesinde yapacağı fazla bir şey olamaz. İstiklal Marşı'nın fonksiyonel açıdan bu duyguları da beslemesi bizce son derece önemli bir noktadır:

"Benim için *cesaret veriyor.* Korkması gereken biz değiliz… *İslâm, Müslümanlık*… Bunların bilincinde olduğumuz zaman başarı kendiliğinden gelecektir…" (Nu: 4) "*Manevi* büyük bir *dayanaktır*. İyi ki Milli marşımız var." (Nu:54) "Üstünlük ve izzet vesilesi olan *iman sayesinde her türlü zorlukla başa çıkılabilir."* (Nu: 20) "İstiklal Marşı tabiri caizse *navigasyon gibidir.* Yolunu kaybetmek üzere olanlar onun herhangi bir mısrasına bakmak suretiyle ondan büyük dersler çıkarabilirler." (Nu: 22)

"İstiklal Marşı cesaret verir. *Vatan ve dini* bir arada buluşturmuştur." (Nu: 47) "Türkler eğer kazanmak istiyorsa *imanı* hayatlarının her alanında kullanmalıdırlar." (Nu: 44) "Ülkenin *nüfus cüzdanı,* yeise düşmemek gerektiğinin sembolüdür." (Nu: 65) "Bizi biz yapan değerlerin kelimelere dökülmüş halidir. On kıtanın hepsinde *imanın; cesarete, ümide ve birliğe etkisi* görülmektedir." (Nu: 23) "Her şeye rağmen *iman gücünün* sarsılmadığını gösteren bir marştır. İstiklal Marşı günümüzde kıymetini bilmediğimiz bir mümtaz eser, bir yol göstericidir." (Nu: 27) "Yıkılmayıp ayakta kalmayı, dağ gibi büyüttüğümüz *batıyı küçük görebilmeyi* ifade ediyor." (Nu: 60)

"Türk milletinin ruhunu yansıtır, dini duyguları da yansıtır. Cesaret veren bir marşımızdır." (Nu: 42) "İstiklal Marşı *uyanıştır*, yeni bir tazelenme, *yeni bir güçtür,* bataryası bitmek üzere olan bir laptop'u fişe takmaktır." (Nu: 30) "Gücünü *imandan* alan toplumun *bağımsızlık* simgesidir." (Nu: 33) "İslâm'ın ve Türk milletinin *kıyamete kadar* devam edeceğini gösteriyor." (Nu: 56) "Manevi bir *ilaç gibidir,* kullanmaya devam eden çağın buhranlarından kurtulur." (Nu: 71)

* Öğrencilerin %3,2'si ise, dindar ve samimi bir şahsiyetin önemi üzerinde durmuşlardır. Onlara göre bu model şahsiyet, marşın yazarı Mehmet Âkif Ersoy'dur. Onun samimi ve dindar olması öğrencileri derinden etkilemiştir. Bu bağlamda birçok öğrenci; dindar ve

samimi insanlarla her türlü zorlukla başa çıkılabileceğini ifade etmiştir. Bu da dikkate değer bir noktadır. Demek ki, İstiklal Marşı gençlere dindar ve dürüst olma gibi duygular da ilham etmektedir:

" İslâm'ı yaşayan *dindar bir şairi* ifade ediyor..." (Nu: 163) "Bu marşta güçlü bir karaktere sahip *Müslüman şahsiyet'i* görüyoruz." (Nu: 34) "Milli birlik, beraberlik, bağımsızlığın simgesi ve Âkif'in bize sunduğu en önemli bir *mirastır.*" (Nu: 39) "Her okuyuşta *tüylerim ürperir.* Yıllarca Âkif'in dini yönü ihmal edildi. İstiklal Marşı bir imandır bir meydan okumadır." (Nu: 183) "İstiklal Marşı dediğimiz, okurken gururlandığımız *bu marşı ne kadar yaşayabiliyoruz?*" (Nu: 21) "On kıtasında bir *İslâm Toplumu* atmosferi vardır…" (Nu: 25) "Birliğin *en samimi* en nadide bir şekilde satırlara dökülmüş halidir İstiklal Marşı…" (Nu: 7)

Sonuç

İstiklal Marşı, kendisine mecliste, sosyal hayatta daha fazla aktif olma imkanı verilmeyen Âkif'in; duygu, düşünce ve ideallerini yansıtan en önemli bir eserdir. Onda Safahat'ın özü ve ruhu vardır. Onda geçmiş ve gelecek vardır. Onda dini ve milli değerler vardır. Onda sevgi ve bütünleşme vardır. Marş, bu ve benzer yönleriyle büyük bir değer aşılayıcıdır. Yeni nesiller onun değerleriyle yetişmektedir. Âkif'in mücadelesi açısından bakıldığında, bu büyük bir zaferdir.

İstiklal Marşıyla ilgili yaptığımız anketin ana tablosundaki farklı veriler, esasen birbirinden tamamen bağımsız değildir. Fonksiyonel açıdan farklı yedi veri, aslında birbiriyle yakından bağlantılı hatta, birbirini tamamlayan verilerdir. Mesela "Milli ve dini değerlerin bütünlüğünü ifade eder" şıkkı ile "Vatan sevgisi ve iman gücünü gösterir" şıkkı birbirini tamamlayan verilerdir. Bu iki şıkkın toplamı % 50'ye yaklaşmaktadır. Buna diğer şıkları da ekleyebiliriz. O halde buradaki yüzde oranlarının öğrencilerin öncelik sırası olduğunu söyleyebiliriz. Mesela tarih şuuru verir diyen % 11'lik kesim, İstiklal Marşı milli ve dini değerleri birleştirmez, dememekte; zımnen bu şıkkı da kabul etmektedir.

Yukarıdaki açıdan baktığımızda, tablodaki yedi farklı kategorinin, İstiklal Marşı'nın üniversite I. Sınıf öğrencileri üzerinde oluşturduğu yedi temel fonksiyon olduğu görülmektedir. Şüphesiz ki, İstiklal Marşı'nın insanlar ve toplum üzerindeki fonksiyonları bu yedi maddeden ibaret değildir. Onun çocuklar, yaşlılar, sporcular, devlet adamları, askerler, yurtdışında yaşayan vatandaşlar vb. üzerinde birçok fonksiyonları vardır. Kanaatimizce bunların da araştırılması gerekir.

Bize göre anketteki verilerden çıkan en belirgin sonuç; İstiklal Marşı'nın büyük bir *bütünleştirme gücüne* sahip olduğudur. O, çok farklı toplum kesimlerini aynı zeminde birleştiren büyük bir şemsiye gibidir. O, sadece toplum kesimlerini değil, geçmiş ve geleceği de kendi potasında eritmektedir. Dolayısıyla birçok öğrencinin ifade ettiği gibi *onun ihtiyarlaması,* zamanının geçmesi söz konusu değildir. Belki bazı öğrencilerin vurguladığı gibi, onu anlama güçlüğü içinde olan insanlardan söz edebiliriz. Bu da onun kusuru değil, onu anlayamayacak derecede irtifa kaybeden toplumun sorunudur. Devleti idare eden, topluma yön veren, sorumluluk makamında olan insanların; bu noktaya çok dikkat etmesi gerekir.

Âkif'in Duâsı

Nesîme Ceyhan AKÇA
Yrd. Doç. Dr., Karatekin Üniversitesi

Duâ, tüm inananlar için en emin dertleşme kapısıdır. Bütün dinlerin duâyı tavsiye etmesi gibi İslâm dîni de duâyı inananlar için vazgeçilmez bir fiil olarak ibadetin bir parçası saymış, inananları duâya çağırmıştır. Kur'an-ı Kerîm'de 18 yerde müstakil olarak duânın önemi ifade edilmişken; 132 yerde çeşitli hadiseler etrafında ve peygamberlerin hayatları aracılığıyla insanlara duâ etme fiili öğretilmiştir.[1]

"Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana duâ edince, duâ edenin duâsına cevap veririm. O hâlde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana îmân etsinler." (Bakara Sûresi,a;186)[2]

Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinden hareket ettiğimizde onun Allah'la irtibatındaki samimiyet, devamlılık ve saygı çok açık bir şekilde hissedilir. Onun nesirlerinin tümünü incelememekle beraber Sebîlü'r-Reşad'ta yazdığı makaleleri, Millî Mücadele yıllarında verdiği vaazlarından bizlere intikal edenler ve mektupları da bu hususta bize yeterince fikir verir niteliktedir. O, Allah'ın adının anılmadığı tek bir metin kaleme almamıştır desek yanlış olmaz.

Âkif'in bilhassa şiirlerinde onun sistemli bir şekilde yer verdiğini düşündüğümüz "duâ ve yakarış"ın temel hususiyeti, şahsını aradan çıkararak İslâm ümmetinin içinde bulunduğu hâle imdâd arayışıdır. O yaşamında, dağılan yurdun her bir karışı için neredeyse bütün enerjisiyle bedenen didinirken dili ve gönlü ile duâsını Allah'a bağlamıştır.

Biz burada öncelikle şâirin Safahat'ında yer almakla birlikte aynı zamanda Millî Mücâdele yıllarında Kastamonu Vaazları ile de birleşen duâ şiirlerine göz atalım:

---

1 Kur'ân-ı Kerîm, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Yenigün Matbaacılık, Ank.2006, s.20. (Alfabetik indekste "duâ etmek" ve "duâ âyetleri" ile ilgili kısımdan ayet numaralarına bakılabilir.)

2 Ku'ân-ı Kerîm, s.27. (Bakara Sûresi, Âyet;27)

Âkif Kürsüde

Âkif'in 1912 yılında kaleme aldığı ve Fatin Hoca'ya ithaf ettiği "Süleymâniye Kürsüsünde" adlı uzun şiiri, bilindiği üzere şâirin kısa bir dış atmosfer tasvirinden sonra okuyucusunu da beraberine alarak câmie girişi ve Süleymâniye Camiini ince ince anlatışı ile başlar. Uzun süren câmi tasviri, cemaatle birlikte şâirin vaaz kürsüsünde gördüğü mehîp alınlı ihtiyar hocaya yönelmesiyle kesilir. Herkesi bakışlarıyla kendisine bağlayan bu ihtiyar, "Beni va'z edecek sanmayın, ulemâdan değilim." diyerek cemaati uyarır; ancak "Bana siz âlem-i İslâm'ı sorun, söyleyeyim/ Çünkü hiçbir yeri yok gezmediğim, görmediğim/ Şark-ı Aksâ'dan alın Mağrib-i Aksâ'ya kadar/ Müslüman yurdunu baştan başa kaç devrim var" diyerek konuşacakları olduğunu da belirtir. Vâiz kürsüsündeki ihtiyar, başlar konuşmaya: Vaktiyle geldiği İstanbul'un jurnalciler, müzevirler elindeki perişan hâlinden bahseder önce. Rahatsızlık duyduğu bu atmosferden Rusya'ya gitmiş, orada da Müslümanları yoğun bir baskı ve zulüm altında görmüştür. Rusya'da takibe uğraması, yolunu Türkistan'a, Buhara, ve Semerkant'a çevirir. Bu memleketlerdeki taassub ve cehaletten doğan İslâm'ı yanlış algılama hâline kahrolur. Çin ve Mançurya'daki Müslüman ahâli de aynı hâldedir. Gittiği her yerde Müslümanlar, kurtuluş için Osmanlı'dan medet umarlar. Ta Haydarâbad'da İstanbul takip edilir. Sultan, Kanun-ı Esâsi ilân etti diye sevinç gösterileri yapılır. Vâiz, olacakları hisseder ve ağlar. İstanbul'a döner, hürriyet nâmına halkın edepsizce eğlencelerini, maksada uygun olmayan davranışlarını görüp perişan olur. Fas, Tunus ve Cezair elden gitmiş, İran taksim edilirken bu millet hâlâ uyanmalı değil midir? Müslümanlar, aç, çıplak ve perîşanken bir şeyler yapmak gerekmez midir?

Vâiz, bu manzaraları sıralarken cemaat gözyaşlarına boğulur; ancak şimdi ağlamanın kimseye faydası yoktur. Neden Japonlar yüksektedir? Neden Garp ilerdedir? Bu sırrı çözüp, onların ilimlerine yönelmek gerekmektedir. Gözyaşıyla çözülecek iş yoktur. Âkif, şiirini vaaz kürsüsünden edilen duâ ile bitirir:

"…
Yâ İlâhî bize tevfîkini gönder…
-Âmîn!
Doğru yol hangisidir, millete göster…
-Âmîn!
Rûh-ı İslâm'ı şedâid sıkıyor, öldürecek.
Zulmü te'dîb ise maksûd-ı mehîbin, gerçek,
Nara yansın mı beraber bu kadar mazlûmîn?
Bî-günâhız çoğumuz… Yakma İlâhî!
-Âmîn!
Boğuyor âlem-i İslâm'ı bir azgın fitne,
Kıt'alar kaynayarak gitti o girdâb içine!
Mahvolan âileler bir sürü ma'sûmundur,
Kalan âvârelerin hâli de mâ'lûmundur.
Nasıl olmaz ki? Tezelzül veriyor arşa enîn!
Dinsin artık bu hazîn velvele yâ Rab!

-Âmîn!
Müslüman mülkünü her yerde felâket vurdu…
Bir bu topraklar kalıyor dînimizin son yurdu!
Bu da çiğnendi mi, çiğnendi demek şer'i mübîn;
Hâksâr eyleme yâ Rab, onu olsun…
-Âmîn!
Vlhamdülillâhi Rabbi'l-Âlemîn…"[3]

Âkif'in şiir içinde İslâm âleminin perîşan manzarası hakkında bir vaize söylettiği sözler ve ardından edilen duâ, 1920 yılında Kastamonu'da Nasrullah Camiinde neredeyse aynıyle tekrarlanacaktır. Bu sefer vâiz kürsüsünde Mehmet Âkif Ersoy vardır. Vaaz boyunca Âkif, gayrı Müslimlerin tek bir millet olduğunu, Almanlarla ittifakımız esnasında Kudüs elimizden çıktığında Avusturya'da Hıristiyanların mutluluk gösterileri yaptıklarını anlatır. İngilizlerin, Fransızların İslâm ülkelerindeki sömürgelerinde yaptıkları zulümleri tek tek sıralayan Âkif, Hıristiyan dünyanın dost edinilemeyeceğini vurgular. Bu sebeple bir an evvel düşmanı yurdumuzdan atmalıyız, der; çünkü vaktiyle kan dökemeyen, mücadele edemeyen milletler, sömürenleri elinde tüm geleceklerini kaybetmişlerdir. Bir olunmalı ve tüm Müslümanlar birbirlerine sarılmalıdırlar; ayrıca mazlum İslâm âlemi hâlâ bizden bir şeyler beklemektedir.

Âkif, vaazını "Süleymâniye Kürsüsünde" şiirinin sonunda yer verdiği duâ ile bitirir.

Âkif'in vaazları seçilmiş bir âyetle açılır ve o âyetin tefsiri etrafında şâir, devrin dünyasından Hıristiyan ve İslâm âleminden bahseder. Batı'nın ilmi, tekniği, kültürü, temizliği; buna mukabil âlem-i İslâm'ın cehâleti, fakirliği, pisliği, nizamsızlığı hemen her vaazının bir bölümünde dile gelir. Bu ataletin ve acziyetin sebebi nedir? Bu hususta İslâm'ı suçlamak ne kadar doğrudur? Sıraladığı soruları cemaate izah eden Âkif; ümmetin eksikliklerini, nasıl yeniden ayağa kalkılabileceğini anlatmaya çalışır. Vaazları ihtar ve duâ ile yüklüdür.

Âkif'in Kastamonu vaazlarından birinde daha şâir, vaazını şiirden duâsı ile tamamlar. Türlü cephelerde İslâm'ın son kaleleri için mücadele eden ümmeti anan ve cemaate "aslâ ye'se düşmeyin" mesajı veren şâirin; 3 Şubat 1921'de verdiği bu vaazının sonunda cemaati duâ için odaklamaktaki mahareti de anılmaya değer:

"Geliniz, Allah'ın inayetinden ye'se düşmek suretiyle bilerek, bilmeyerek daldığımız dalâlet girdabından silkinip çıkalım. Cenâb-ı Hakk'ın kudretine, azametine va'd-i ilâhîsinin hulf şâibesinden berâetine olan imanımızı tecdîd edelim. Bârgâh-ı merhametine sığınalım. Yüzlerce seneden beri kahrından, celâlinden başka bir tecellisini görmediği için hüsran bucaklarında kalan haybet ve hirman karanlıklarında bunalan şu dört yüz milyon felâketzedeye artık nûr-ı cemâliyle tecellî etmesini Hak'dan niyâz edelim:

O nûru gönder, İlâhî, asırlar oldu, yeter!

3 *Millî Mücadele'de Mehmet Âkif Kastamonu'da*, (Haz. Yrd.Doç.Dr. Mustafa Eski), Önder Matbaacılık, Ankara-2008, s.35-36. (Mustafa Eski, bu çalışmasında Âkif'in Kastamonu'da verdiği ve Sebilü'r-Reşad'ta yayımlanan vaazlarını bir araya getirmiştir.)

Bunaldı milletin âfâkı, bir sabah ister.
İnayetinle halâs et ki dalga dalga zalâm
İçinde kaynamasın çırpınıp duran İslâm!
Bu secdegâha kapanmış yatan yürekler için;
Bütün solukları feryâd olan şu mahşer için;
Harîm-i Kâbe'n için, en büyük kitabın için;
Avâlimindeki âyât-ı bîhesâbın için;
Nasîb-i dâimi hüsran kesilmiş ümmet için;
O bîkes ümmete va'd ettiğin saâdet için;
Yegâne bezmine mahrem sirâc-ı sermed için;
Resûl-i Muhteremin, sevgilin Muhammed için;
Biraz ufukları gülsün cihân-ı İslâm'ın!
Hudûdu yok mu bu bitmez tükenmez âlâmın?
O, bir zamanlar, İlâhî, zemine hâkim iken,
Nedense gitgide mahrum olunca azminden,
Esaretin ne kadar şekli varsa katlandı…
Vatanlarında garîb oldu kendi evlâdı!
O azmi sen vereceksin ki eylesin sereyan
Soluk benizlere kan, inleyen göğüslere can.
O ruhu ver ki İlâhî, kıyam edip dînin
Zemine feyzini yaysın hayât-ı mâzînin."[4]

Yukarıda anılan şiir duâ, *Safahat'ın V. Kitabı, Hatıralar*'da yer alan "Necid Çöllerinden Medine'ye" adlı şiirin içinde de geçer. Şiirin yazılış tarihi verilmemiştir. Selim Somuncu, "Şairin Necid seyahatinin tarihi 1917 olduğuna göre muhtemelen bu şiiri de seyahati yaptığı yıl yazmıştır."[5] der. Şiirin bulunduğu vaazı 1921'de verildiğine göre, yukarıda italikle verilen kısım şiire sonradan ilâve edilmiş, şiirin aslındaki üç mısra da burada yer almamıştır.[6]

"Necid Çöllerinden Medine'ye" şiiri Âkif'in Müslüman dünyayı içinden gözlemleyerek yazdığı bir şiiridir. Vaazında yer verdiği duâ, şiirinde Medîne'de Peygamberimizin kabri başında farklı memleketlerden gelmiş, başka başka milletlerden binlerce Müslüman'la birlikte yapılan duâdır. Tüm Müslümanlar gözyaşları içerisinde inlemektedirler.

Yâre Sitem de Var

Çöken, dağılan ve kaybedilen her bir parçasından Müslüman âhları yankılanan Osman-

4 *Millî Mücadele'de Mehmet Âkif Kastamonu'da*, (Haz. Yrd.Doç.Dr. Mustafa Eski), Önder Matbaacılık, Ankara-2008, s.78-79.

5 Selim Somuncu, " Berlin'den Necid Çöllerine Doğudan ve Batıdan Haberdar şiirler: Safahat'ın Beşinci Kitabı: *Hatıralar*", HECE Mehmet Âkif Özel Sayısı, Nu:133, Ocak 2008,s.296.

6 Şiirin aslında mevcut üç mısra şunlardır: "Şu hâk-i pâke bürünmüş semâ-yı rahmet için", "O, çünkü, âleme hâkim yegâne kudret iken/ Bir inkılâb ile mahrûm olunca azminden,"

lı Devleti; dağılışıyla birlikte uzak mekânlardaki Müslümanların da umudunu tüketmiş, onların kendilerini sahipsiz hissetmelerine yol açmıştır. Âkif, böyle zor bir asrın Müslüman münevveridir. Allah'ın va'dinin hak olduğuna öyle kuvvetle inanır, İslâm'ın muzaffer olacağına inanır; ancak her gün başka çığlıklar yükselir yeryüzünden. Anadolu elden çıkarsa son kalesi de gidecektir İslâm'ın. Âkif de insandır ve gözyaşlarına sitemler bulaşır:

"Yâ Rab! Bu uğursuz gecenin yok mu sabahı?
Mahşerde mi bîçârelerin yoksa felâhı!
Nûr istiyoruz… Sen bize yangın veriyorsun!
"Yandık!" diyoruz… Boğmaya kan gönderiyorsun!
(…)
Eyvâh! Beş on kâfirin îmanına kandık;
Bir uykuya daldık ki: cehennemde uyandık!
Mâdâm ki ey adl-i İlâhî yakacaktın…
Yaksaydın a mel'unları… Tuttun bizi yaktın!
Küfrün o sefîl elleri âyâtını sildi:
Binlerce cevâmi' yıkılıp hâke serildi!
(…)
İslâm'ı elinden tutacak, kaldıracak yok…
Nâ-hak yere feryâd ediyor: Âcize hak yok!
Yetmez mi musâb olduğumuz bunca devâhî?
Ağzım kurusun… Yok musun ey adl-i İlâhî"[7]

*Safahat III. Kitap "Hakkın Sesleri"*nde yer alan bu şiirin yazılış tarihi 1913'tür. Balkan Savaşları'nın İstanbul'a akıttığı Müslüman bedenler, yitirilen topraklar ve bırakılan yerlerde, göç yollarında hunharca dökülen kan, yıkılan camiler, İstanbul'u dolduran muhacir kafileleri elbette Mehmet Âkif'i derinden etkilemiştir. Ve imdâdı Hakk'tan beklemiştir.

1925 yılında Hilvan'da kaleme aldığı "Hicran" adlı şiirde de henüz şâirin gönlü sükûna ermemiştir:

"İlâhî! Bir hata ettimse, elvermez mi husrânım?
Güneşler doğdu, aylar doğdu, ben hâlâ perîşânım!
(…)
Şu öksüz yurda bir gülmez misin! Hâlâ yetimindir;
Bütün yangındı indirdiklerin bir gün de nûr indir.
Hayır, ben handeden geçtim, celâlin etmesin tehdid,
Açar haşyetle donmuş her sücûdum renk renk ümmîd.

7 Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ank.1990, s.175-176.

İlâhî! Pek bunaldım, nerde nûrun? Nerde gufrânın?
Cehennem gezdirip dursun mu âfâkımda hicrânın?
Evet, gafletti sun'um lâkin insan gaflet etmez mi?
Yıkandım bir ömrdür döktüğüm, yaşlarla, yetmez mi?"[8]

Âkif'in sitem yüklü mısralarında îmânî bir zaaf aramak doğru değildir. O, zor zamanlar boyunca memlekette ye'se düşülmesin diye cami cami, topluluk topluluk gezmiş, nefes tüketmiştir. Üzüntüsünü, çaresizliğini ve zaman zaman çöken âsâbını, keder yükünü Rabbiyle paylaşmıştır. Her sefer yeniden toparlanmış, Allah'a yeniden sığınmıştır.

Mehmet Âkif, mısralarına sıkça karışan duâları ile duânın ehemmiyetinin elbette farkındadır. Kendisiyle birlikte toplulukları da bu yönde teşvik etmiştir; ancak o, Müslümanların sadece duâ ile yetinmemeleri gerektiğini, mutlaka harekete geçmelerini nasihat eder. 13 Aralık 1920'de verdiği bir vaazında "Allah 'hüsrân-ı mübîn' gibi yaman bir akıbete uğramaktan cümlemizi masûn buyursun." duâsı ardından cemaatin coşkuyla eklediği "Âmîn!"e şöyle karşılık verir:

"Ey Cemaat-i Müslimîn! Böyle yalnız duâ ile iş bitmez. Öyle olsaydı, Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz Ashâb-ı Kirâmını toplar, İslâm'ın selâmeti, saadeti nâmına ne yapılmak lâzıma hepsini Cenâb-ı Hak'dan niyaz ederek onlara "Âmin!" dedirtirdi. Halbuki böyle yapmadı. Allah'ın en sevgili kulu, en son ve en muhterem Peygamberi olan o Nebiyy-i Muazzam dini, Kelimetullahı i'lâ için hiçbir an mücahededen fedakârlıktan geri durmadı. Ömr-i saadetleri ibâdât içinde, taat içinde, mücahedât içinde, hareketler içinde, faaliyetler içinde geçti. Medîne-i Münevvere'yi düşman hücûmundan kurtarmak için kazılan hendeğe ilk kazmayı vuran kendileri olmuştur."[9]

Bu tavsiye, özellikle Millî Mücadele karşısında ne yapacağına henüz tam olarak karar verememiş zümreleri harekete geçirmesi bakımından etkileyici olmuştur zannediyoruz. Hem duâ edilecek hem gayret edilecektir. Öyle ki iki insan bir araya geldiğinde duâ edilen, duâ etmeye mecbur hissedilen günlerdir yaşanan günler. Ben burada Âkif'in duâlı mısralarının tamamını elbette söyleyemeyeceğim; ancak, yine Âkif'in bulduğu bir topluluğa elini açtırışını, duâyı duâya katışını okuyarak sunumumu tamamlamak istiyorum: "Vâiz Kürsüde"dir.

"İkindi oldu mu yahu? Nedir bu "Salli!" sesi?
Evet…İkindi… Gelin bâri duâ edelim!
Kabul eder diyelim… Hakk'a ilticâ edelim:
Yâ Rab, bizi kahretme, helâk eyleme…
-Âmîn!
Tâ ibret olup kalmıyalım âleme…
-Âmîn!
Yetmez mi celâlinle göründüklerin artık?

8 Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ank.1990, s.412.

9 *Millî Mücadele'de Mehmet Âkif Kastamonu'da*, (Haz. Yrd.Doç.Dr. Mustafa Eski), Önder Matbaacılık, Ankara-2008, s.59-60.

Kurban olayım, biz bu tecelliden usandık!
Bir fecr-i ümîd etmeli ferdâları te'mîn…
Göster bize, yâ Rab, o güzel günleri…
-Âmîn!
Ferdâlara kaldıksa eğer… Nerde o ferdâ?
Hâlâ mı bu İslâm'ı ezen mâtem-i Yeldâ?
Hâlâ mı bu âfâka çöken perde-i hunîn?
Nârın yetişir… Bekliyoruz nûrunu…
-Âmîn!
Müstakbel için sîne-i millette emel yok!
Sensin edecek "var!" diye vicdanları tatmin.
Çok görme, İlâhî bize nefhanı…
-Âmîn!
Kur'an ayak altında sürünsün mü, İlâhî?
Âyâtının üstünde yürünsün mü, İlâhî?
Çöksün mü nihayet yıkılıp koskoca bir din?
Çektirme, İlâhî, bu kadar zilleti…
-Âmîn!
Velhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn…[10]

10 Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ank.1990, s.242-243.

Mehmet Âkif'e Göre Sağlam Bir Cemiyetin Kurulmasında Aile ve Kadının Rolü

Seriyye GÜNDOĞDU
Yrd. Doç. Dr., Qafqaz Üniversitesi

Giriş

M.Âkif toplumun problemlerini kendine dert edinen bir aydın olarak ülkenin giderek zayıflamasını kendine dert eder, bu hal onun kalbinde hüzün yaratır. Ülkenin ve milletin kurtuluşunu Âkif, üzerinde ısrarla durduğu en önemli sosyal meselelerden biri de cemiyette ve ailede kadına verilen değerdir. Dolayısıyla aile müessesesinin kadın ve erkek olmak üzere iki kişi tarafından kurulan bir devlet olarak değerlendirsek ve bu devlette başlayan iç çatışmalar onu yerle bir eder ve bireylerine büyük zarar verir.

M.Âkif cemiyetin huzuru için ailelerin huzurlu ve devamlı olması esastır. Sağlam cemiyet sağlam aileler üzerinde kurulur. Çocuğun terbiyesi, yetişmesi, her yönden gelişmesi, faydalı bilgiler edinmesi konusunda annenin rolü çok önemlidir. Kadının bir anne olarak bu vasıfları göstermesi için aile ve cemiyette kadın daha huzurlu yaşatılmalıdır. M.Âkif İslâm'ın kadına, anneye verdiği değeri şiirlerinde dile getirerek bunu anlamayanları ve ya anlamak istemeyenleri ciddi şekilde eleştirir.

"Yıkılmış İaneler" şiiri şairin poetikasında önemli yerlerden birini tutuyor. Burada ailelerin dağılma sebepleri çok açık ve net olarak gösterilir. Perişan ailelerin çocukları yaşadıkları topluma ne kadar faydalı olabilir?- fikrini de akıllara sokuyor. Aileleri sıkıntı içinde olan bir toplum hiçbir zaman ilerleyemez, gelişemez. Mutlu aileler ne kadar çok olsa, toplum da bir o kadar sağlam ve güçlü olur. Aksi takdirde hasta ve çökmüş bir cemiyetle karşı karşıya kalırız.

Bir değil yüz bin bahar indirse hatta asuman

Ailelerin bu durumu karşısında üzülen şair cemiyetin geleceğini pek parlak görmüyor. Toplumda ortaya çıkan problemlerin esasının aile ve kadın ilişkilerine bağlı olduğunu düşünen

M.Âkif, bu problemlerin çözümünde kadının müstesna rolünü belirtiyor.

Şiirlerinde dört sosyal mekânın; mektep, camii, meyhane ve kahvelerin etkileyici güce sahip olduğunu söyler. Mektep ve camii bu müessesenin mutluluğunu ne kadar artırırsa, meyhane ve kahveler de onu bir o kadar mahveder. Çünkü mahalle kahvesi şairin sözleriyle desek, "tembellik yuvası", "cemiyetin ve milletin ölmeden mezara gömüldüğü bir ümitsizlik ocağıdır.

Ailelerin dağılmasını ve cemiyette kadın anlayışının bozulmasını Mehmet Âkif "Meyhane", "Mahalle Kahvesi", "Köse İmam" ve "Asım" manzumelerinde aksettirmiştir.

M. Âkif'e göre kadının zavallı duruma düşmesinin sebepleri

Türk Edebiyatında kadın ve aile konusunun sosyal yönden tahlili Tanzimat döneminden itibaren başlamıştır. Bu N.Kemal'i, A.Hamit'i de rahatsız eden konu olmuştur.

A.Hamit o zamana göre büyük bir adım atmış ve kadın hakları ve hürriyetini savunmuştur. "Garam" adlı eserinde İslâmiyet'in ilk dönemini, Hz. Muhammed (s.a.s) zamanını tasvir ederek kadınların erkeklerle birlikte toplantılarda, camilerde hutbe dinlediklerini, savaşta onlarla omuz omuza savaştıklarını hatırlatır.

Harba azmeyler diler merdan ile,
Farkı yoktur hanenin meydan ile,
Beyt-i ashaba bulurlardı müsul,
Bezm-i ahbaba ederlerdi duhul.
Hutbe dinlerlerdi hempa-yı rical,
Hasıl etmezlerdi setr-i cemal." (Akıncı, 1954:125)

Kadın haklarını savunan A.Hamit'in fikirleri bu gün çok basit görünse de, dönemi için oldukça önemli fikirler idi. Buna göre hatta onu feminist adlandıranlar da olmuştur. N.Kemal de kadının bir eşya gibi satılmasına, toplumda onun fikirlerine önem verilmemesine kızar, eserlerinde itiraz sesini yükseltir.

Tanzimat'tan sonra "Servet- Fünun" şair ve yazarlarından T.Fikret, H.Ziya, M. Emin toplumda kadın problemine daha çok ferdi yönden yaklaşmışlar. Sosyal yönden bu mesele, yalnız 1908 II Meşrutiyetin ilanından sonra M.Âkif ve Z.Gökalp'ın eserlerinde görülmüştür.

M.Âkif kadının toplumda zavallı duruma düşmesinin iki esas sebebini gösterir:

1. Cahillik sonucu toplumda İslâm'ın yanlış anlaşılması

2. Doğuda kadına gösterilen tazyik

M. Âkif, her iki meseleni sert ve ironik bir dille aksettirerek İslâm'da aile içi ve fertler arası olan saygı, sevgi ve güven meselesinin toplumda giderek bozulmasını eserlerinde kahramanın ve olayların yardımı ile mükemmel bir şekilde yansıtmıştır. Aynı zamanda da, İslâm dininin kadınlara nazik davranmayı emrettiğini hazırlatarak, fikrini peygamber efendimizin "Müminlerin imanca en kâmil olanları, ahlakı güzel ve ailesinde saygılı davrananlardır. Sizin faydalı olanınız hanımına faydalı olandır." Sözleriyle ispatlıyor. (Akseki,

1966:263)

"Cennet annelerin ayakları altındadır"- diyerek cenneti annelerin ayakları altına seren, ona büyük önem veren İslâm dininin aksine olarak, yanlış yorumlamalar "Kadın erkeğin kölesidir, onu istediği zaman alır ve ya boşayabilir", gibi İslâm ahlakına uygun olmayan fikirler ileri sürülmüştür. Hatta dört hanımla evlenmenin de mümkünlüğünün İslâm'dan geldiğini söyleyerek, ihtiyaç içinde olmasına rağmen birkaç kadınla evlenenler de İslâm'ı kendi istedikleri gibi yorumlamışlar. Maalesef İslâm dininin esaslarını bilmeden ve mahiyetini anlamadan atılan adımlar sadece fertlerin ve ailelerin değil, bütünlükte cemiyete vurulan darbedir.

Şair karı-koca ilişkisini kadının ailede ve cemiyetteki yeri gibi sosyal meseleni "Köse İmama" adlı manzum eserinde mükemmel bir şekilde tasvir eder.

Köse İmam M. Âkif'in idealleştirdiği mümin bir aydındır. O yaşadığı mahallenin bütün problemleri ile ilgilenir, sosyal hayattaki rolü ve kazandığı saygı ve sevgi sayesinde onları halletmeğe çalışır. Bir az önce üzerinde durduğumuz yanlış düşünceyi şair bu manzumede ön plana çıkarmıştır. Eserde maddi yönden sıkıntıları olmasına rağmen tekrar başka biriyle evlenmek isteyen kocasına karşı çıkan kadının insafsızca dövüldüğü tasvir edilir. Kadın başına gelen olayı Köse İmam'a anlatır ve ondan yardım ister

Ne kafam kaldı dayaktan, ne gözüm, hep şişti;
Karşı koysaydım eğer mutlak işim bitmişti.
Ağladım, merhamet et, yapma dedim. Kim dinler.
Boşamakmış beni dünden beri efkarı meğer... (Düzdağ,1999: 111)

Kadının bu durumu Köse İmam'da hem merhamet, hem de hiddet hissi uyandırır. O, kadının kocasını çağırttırır, onu yanlış yolda olduğunu söyler ve kınar. Bunu "haysiyetine" sığdırmayan koca şöyle cevap verir.

Size halt etme düşer… Dövmüş isem kendi karım

Keyfim ister döverim sen diyemezsin dövme (Rıdvanoğlu,1997:162)

Şair Köse İmam'ın dili ile kadını bir eşya olarak gören, onun duygularını ayaklar altına atan erkekleri tenkit eder. Buna rağmen, kadının kocası dinin erkeğe dört kadın alma gibi bir izin verdiğini söyler:

Ya şeriat ne için,
Bize evlenmeyi ta dörde kadar emr etsin?
İki alsam ne çıkar saye-i hürriyyette
Boşamışsam canım ister boşarım elbette.
İşte meydanda Kitap! Hem alırız, hem boşarız! (Düzdağ, 1999:112)

M. Âkif ini kötü niyetlerine alet edenlere, "Kitap" tan habersizlere, yanlış yolda olanlara Köse İmam'ın dili ile ders vermeğe çalışır. İslâmiyet'te" hem alır, hem boşarım",- gibi maneviyattan uzak sözlere yer olmadığını Hz. Peygamber (s.a.s) efendimizin sözleri ile ifade etmiştir.

Müslümanlık'ta Şeriat bunu emretmiş imiş:
Hem alır, hem de boşarmış: ne kadar sade bir iş!
Karı tatlıki için bak ne diyor Peygamber:
"Bir talak oldu mu dünyada, semalar titrer!" (Düzdağ,1999:113)

M. Âkif bir ailenin dağılmasıyla bütün kâinatın titremesi gibi büyük fikrin önemsenmemesi, toplumda dini, imanı umursamamanın cahilce yanlış yorumlamaların sonucu ailede ilişkilerin bozulması ve çocukların mutsuzluğunun nedeni olarak aileleri dağılan cemiyetin ahlakının bozulmasında görür.

"Aile meselelerini konu edinen önemli eserlerinden biri de "Mahalle Kahvesi"dir. Bu eser hem döneminde, hem de sonralar eğitici özelliğine göre yüksek değerlendirilmiştir. M. Âkif'in beyninde kahve bir musibet kaynağı olan bataklıktır; "Mahalle kahvesi", "Safahat"ın sekiz sayfasını tutan muazzam bir manzumedir" (Öztürkmen,1990:195)

M. Âkif'in "Mahalle Kahvesi" adlı manzum şiirinde yaşadığı toplumda aile hayatını, karı-koca ilişkilerini açıp gösterir. Şiir mutlu bir ailenin tasviri ile başlanır. Şair aileni bir "cennet bahçesine" benzetir. Şiirin devamında bu güzel, mutlu yuvada sıkılan kocanın dışarıda eğlenceye meyletmesi ve sonsuz itibariyle ailenin dağılmasından bahsedilir. Kahveni huzurlu aile müessesesinin düşmanı olarak gören şair, onu pislik ve tembellik yuvası olarak tasvir eder. Buraya gelen insanları kırlangıçların dili ile kınar:

Tavanın pervazı altındaki toprak yuvadan,
Bakıyor bunlara yan yan iki çift ince nazar:

"Ya sizin bir yuvanız yok mu?" diyor anlaşılan,
Dişi erkek çalışan yavrulu kırlangıçlar... (Düzdağ,1999:109)

M. Âkif'in bu manzum hikâyeyi insanla kuşu kıyaslayarak bitirmesi de manidardır. Kuş yuvasını tasvir etmekle şair emeğin ve aile hayatının insan hayatında ne kadar büyük önem arz ettiği mesajını vermeğe muvaffak olur.

M. Âkif çalışmayan, gününü gün eden, içki masalarından, sarhoş arkadaşlarından ayrılmayan, günlerle evine gitmeyen aile reisinin çoluk çocuğunu perişan ettiğini, bir yuvanın dağılmasını "Meyhane" adlı manzum eserinde ustalıkla dile getirmiştir.

"Aile reisi" adını taşıyan bu insan artık meyhanenin daimi müşterilerinden birine çevrilir. Günlerle evine gitmez, hanımının ve çocuklarının durumu ile de ilgilenmez. Kapılarda çalışarak ekmek parası kazanan hanımının elinden son kuruşunu da alan, evin eşyalarını satıp parasını içkiye veren koca ailesinden habersizdir. Hem maddi, hem de manevi yönden sıkıntı çeken kızları belli yaş haddine gelse de, "Sarhoşun kızı" olduğundan, küçümseniyor ve dışlanır. Sarhoş baba yüzünden oğul da eğitimini yarıda bırakmak mecburiyetinde kalır. Çünkü okulun parası ödenmiyor.

Çocuklar babalarının hatası yüzünden acı çekiyorlar. Cemiyetin bireyleri olan bu gençler daha çocuk yaşlarından psikolojik sarsıntı yaşıyor. Böyle bozuk psikolojili bireylerin bulunduğu toplum ne kadar sağlam olabilir. İşte M.Âkif de meseleye bu noktadan yaklaşarak, aile bireylerinin hataları cemiyetin kurulmasına, gelişmesine ciddi şekilde engel

olduğunu belirtir.

M.Âkif "Asım" manzumesinde de kadına karşı yapılan haksızlıklardan bahseder. "Köse İmam"da olduğu gibi, burada da kadına istendiği zaman çıkarılıp atılacak bir ayakkabı gibi bakmaları M.Âkif'in tenkit hedefine çevrilmiştir.

Senin karım dediyin adeta papuç gibidir:
Biraz vakit taşınır, sonradan değiştirilir. (Düzdağ,1999:36)

"Asım" eserinde 65 yaşlı Paşa karısını boşayıp, evinde çalışan Elena adlı Rum kadınla evlenmek ve bütün devletini onun adına geçirmek ister.

Çoluğun var, çocuğun var, haremin namuslu;
Yaşın altmış beşi bulmuş, otur artık uslu.
Neren eksik, be adam, böyle ne var çıldıracak?
Karı derdiyle yıkılmaz bu kadar yıllık ocak? (Düzdağ,1999:329)

Bu durumu gören İmam, çocukların rızkını eğlence pençesinden kurtarmak için Paşa'dan büyük miktarda tazminat alır.

M.Âkif'in kadın ve aile konusundaki mesajlarının XX. asrın başlarında Azerbaycan şair ve yazarlarına tesiri

M.Âkif kadın ve aile konusundaki problemlerin çözümünü Peygamberimizin hadislerinden örnekler getirerek gösterir. Cemiyetin gelişmesinde, yükselmesinde, cehaletin ortadan kalkmasında, eğitimin yayılmasında kadının önemli rolünü gösteren M.Âkif, çocukları eğiten annelerdir, çocuklar da bizim geleceğimizdir. Sağlam aile sağlam cemiyet demektir mesajını verir.

Burada Azerbaycan'ın sevilen şairi- H.Cavit'in "Peygamber" eserinde kadına verdiği değeri Peygamber efendimizin dilinden söylemesi çok manidardır.

Kadın, kadın?! Onu duymak, duyurmak isterken
Yakar düşüncemi bir şule, bir zehirli diken.
Bütün hayatı çiçeklendiren fakat o... niçin,
Niçin ezilsin o, bilmem niçin sürüklensin ?!
Kadın – güneş, çocuk – ay... Nuru ay güneşten alır.
Kadınsız ülke çabuk mahv olur, zavallı kalır.
Kadın eliyle fakat bahtiyar olur şu cihan,
O bir melek... Onu takdis eder büyük Yaradan.(Cavit,2005:191)

Kadının ailedeki yerini vurgulayan H.Cavit, M. Âkif gibi onun cemiyetin hayatında önemli yeri olduğunu vurgular, H.Cavit yine M. Âkif gibi peygamber efendimizin hadislerine ve Kur'an ayetlerine istinat eder.

O pek sevimli, güzel, ince, nazlı bir hilkat,
Onun ayakları altındadır fakat cennet:
Kadın gülerse şu ıssız muhitimiz gülecek,
*Sürüklenen beşeriyet kadınla yükselecek...(*Cavit, 2005:192)

H.Cavit de M. Âkif gibi, aileyi sağlıklı bir toplumun temeli olarak kabul ettiğini belirtir. Çocuk geleceğin hazırlayıcısı olduğundan onların sağlıklı bir aile ortamında yetiştirilmeleri önemlidir. Aile, aile üyelerinin her biri için birer korunaktır.(Bolay,1986: 24) Bu bağın çöküşü en çok çocukları ve aileleri etkilemektedir. Bu da neticede toplumu, insanlığı etkiler.

H.Cavit de M. Âkif gibi kadının eğitim almasını, hak ve hukuklarını öğrenmesini arzu eder. Türk edebiyatında ilk defa olarak M. Âkif kadın haklarının korunmasına hukuki açıdan yaklaşır. Aynı yaklaşım Azerbaycan'ın büyük tiyatro yazarı C. Cabbarlı'da da görülmektedir. Bu şair ve yazarların daha çok A.Hamit'ten ve T.Fikret'ten etkilendiğini söyleyenlere daha bir delil gösterebiliriz. Elbette ki, Azerbaycan şair ve yazarlarına Hamit, Fikret, R. M. Ekrem ve diğerlerinin etkisi muhakkaktır. Fakat bu araştırma M. Âkif etkisinin daha çok olduğunu gösterir. Mesela, A.Hamit "Garam"in ilk yıllarını gösterirken, M. Âkif daha ileri giderek kadınları hukuka, eğitime ve bilgiye yöneltir. Türk Edebiyatında ilk defa bu manzumede M.Âkif kadın haklarının korunmasının hukuki yollarını göstermiş ve milleti gaflet uykusundan uyandırmağa çalışmıştır.

Bu cehalet yürümez; asra bakın; asr-ı ulum!
Başlasın terbiyeniz, ailelerden oğlum.
Sade hürriyyeti i'lan ile bir şey çıkmaz;
Fikr-i hürriyeti hazm ettiriniz halka biraz. (Rıdvanoğlu,2007:166)

C.Cabbarlı "Elmas" ve "Sevil" eserlerinde de kadının aile ve cemiyetteki sefaletini anlatır, kadının bir eşyadan farkı olmadığını mükemmel sahnelerle görüntülüyor. Fakat C.Cabbarlı da M. Âkif gibi kadının ezilmesini sakin seyredemiyor, onu ilme yönelterek, kendi hak ve hukuklarını öğrenmeğe ve korumaya çağırır. "Yuvayı dişi kuş yapar" fikri C.Cabbarlı eserlerinde kendini daha dolgun ifade eder.

Cemiyette ve ailede kadının müstesna rolünü aynı dönemde yaşayan Azerbaycan şair ve yazarları da M.Âkif gibi sağlam cemiyetin temelini sağlam aileye, sağlam aileyi de eğitimli, bilgili, akıllı kadına bağlıyor.

Sonuç

M.Âkifin 90 yıl önce gündeme getirdiği aile ve kadın problemi ne yazık ki, bu gün de aktüelliğini koruyor. Cemiyette kadınların yaşadıkları trajedileri polisle, cezayla durdurmak tecrübelerden de gördüğümüz gibi mümkün değil. Bu mesele yalnız M.Âkif gibi büyük mütefekkirin gösterdiği yolla, İslâm ve Kur'an yolu ile çözülür.

Kaynaklar

1. Akıncı, G. A.Hamit Tarhan(1954), "Hayatı, Eserleri ve Sanatı", Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
2. Akseki, A.H (1966) "İslâm Dini" İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
3. BOLAY, Süleyman Hayri (1986)."Mehmet Âkif'in Aileye Bakışı",Türk Kültürü Dergisi. Sayı:24. Cilt:4.
4. Cavit, Hüseyin (2005), Eserleri C.III, "Peygamber", Lider Neşriyatı Bakü.
5. Doğan, Mehmet (2006), Camideki Şair M. Âkif, İz yayıncılık, İstanbul.
6. Düzdağ M.E (1999), Mehmet Âkif Ersoy, "SAFAHAT", İstanbul, Şule Yayınları.
7. Haksal, Ali Haydar (2006), Âkif Duyuşlu Asım, İstanbul, İnsan Yayınları.
8. Okay, Orhan (1989), M. Âkif,(Bir Karakter Heykelinin Anatomisi), Ankara.
9. Öztürkmen N. M (1990), "Mehmet Âkif Ersoy ve Dünyası", Ankara, Kültür Bakanlığı.
10. Rıdvanoğlu, (2007), Safahat, İstanbul, Saray Yayınları.
11. Yetiş, Kazım (1992) M. Âkif'in Sanat, Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı 65, Türk Fikir ve Sanat adamları Dizisi, Sayı7, Ankara.

Bir Kanonik Kurban: Türk Millî Eğitiminin Mehmet Âkif Algısı

Sezai COŞKUN
Yrd. Doç. Dr. ,Yıldız Teknik Üniversitesi

Modernleşmenin toplumsal ve siyasal alandaki en önemli görünüm biçimlerinden biri ulus devletlerle gerçekleşmiştir. Ulus devletler, gereksinim duydukları ulusu 'inşa etmek' için Althusser'in kavramsallaştırmasıyla ifade edecek olursak 'ideolojik aygıtlara' ihtiyaç duymuşlardır. 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başlangıcında medyanın henüz bugünkü kadar toplum mühendisliği için işlevsel olmadığı dönemlerde edebiyat, en kullanışlı ideolojik aygıtlardan biridir. Şüphesiz önceki yüzyıllarda da egemen yapılar, edebiyatı, otoritelerinin temini ve devamı istikametinde kullanmışlardır. Ancak ulus devlet, edebiyatı bir mühendislik unsuru haline getirmiş ve edebiyat bir 'araca' dönüşmüştür. Edebiyatla egemen yapılar arasındaki bu ilişki biçiminde karşımıza çıkan en açıklayıcı kavram, 'kanon'dur. Bu kavrama geçmeden önce, 'millî eğitimin' egemen yapıların toplumu biçimlendirme ve bilinçlendirmeleri için en çok kullanılan alanlardan biri olduğu da belirtilmelidir. Milli eğitimde öğretilen edebiyat, adeta ulusal kanonun ekseninde inşa edilmek istenen yeni insan ve yeni toplum tipi için çift yönlü bir 'imkana' sahiptir. Türk milli eğitim sisteminin cumhuriyet döneminde edebiyatı hangi zihnî perspektifte algıladığına ve bu doğrultuda özel olarak Mehmet Âkif'in bu perspektif içerisinde nasıl bir yer tuttuğuna geçmeden önce 'kanon' kavramına ve bunun Cumhuriyet ideolojisinde nasıl kullanıldığında kısaca bakmak yerinde olacaktır.

Tarih içerisinde farklı anlamlar yüklenerek günümüze kadar gelen 'kanon', daha ziyade kilisenin otoritesi etrafında şekillenen bir anlam tarihine sahiptir. Ancak hemen her tanımında otoritenin belirleyiciliğinin öne çıktığı görülür. '16. yüzyıldan önce din kaynaklı bir sözcük olarak "kilisenin kurallarına göre yaşamayı seçmiş din adamı... kilisenin çıkardığı kural, kanun ve yönetmelikler..."; 16. yüzyıldan itibaren seküler kullanım alanına sahip olarak "ferman, kural, kanun, temel ilke, aforizma, bir konunun

sistematik ve bilimsel sunuluşuna ilişkin prosedür, konunun otoritelerinin belirlediği kıstas ve kriterlere ilişkin yargılar" gibi anlamlar yüklenmiş, bir taraftan da "dine ilişkin kullanımını sürdürmüş ve Kilise'nin özgün kabul ettiği İncil metinleriyle, gene Kilise'nin Azizler arasına kabul ettiği yeni isimlerin eklenmesiyle oluşan kutsal metin ve kişilerin listesi olmuştur. Bugün 'edebî kanon' derken kastettiğimiz anlam da buradan türemiş olmalı: Herhangi bir otoritenin ya da otoritelerin kutsadığı iyi yazarlar listesi ve buna eklenecek isimlere verilen izin ya da onay."[1]

'İyi yazarlar' tanımlamasında, bir yandan söz konusu isimler kutsanırken bir yandan da gelecek kuşakların bu 'iyi yazarlar' gibi insanlar olması, bu 'iyi yazarların' temsil ettiği toplumsal durumun veya algının temsilcileri olması istenir. Edebî kanonda yapılmak istenen sadece estetik zevkin yönlendirilmesi değildir; bu estetik zevki taşıyacak insanı bir bütün halinde şekillendirmektedir. Jusdanis'in dikkat çektiği üzere, "Edebiyat kanonu bir anlatılar toplamı olarak, bir cemaatin üyelerinin ortak bağlarını anlamalarını sağlayan hikâyeler toplamıdır."[2] 'Kanon'daki bu özellik, edebî alanda 'ötekinin' ortaya çıkmasını sonuç vermektedir. Bugüne kadar ki tecrübelere bakıldığında edebî kanonda 'ötekine' pek tahammül edilmediği, 'iyi yazarlar' listesinin çok katı kurallarla ve kalın çizgilerle belirlendiği fark edilir. Çünkü, 'Kanonların bir ortak özelliği de çoğulculuğa tahammüllerinin olmamasıdır. Her kanon yeni bir kanonun çıkmasından hoşnut olmaz, eğer rakip bir kanon varsa bu kanonun güçlenmesini istemez. Onun güçlenmemesi için de bazı yollara başvurur.'[3]

Türk edebiyatında ilk örneklerini Tanzimat'ta gördüğümüz; ancak özellikle II. Meşrutiyet'in ardından ve Milli Mücadele dönemlerinde çok daha güçlü şekilde karşımıza çıkan edebî kanon, Cumhuriyet dönemiyle beraber inkılap kanonu olarak edebiyat dünyasına baştan sona tesir etmek ister. Bu süreçte bir yandan edebiyatçılara sipariş metinler kaleme aldırılmış, bir yandan da milletvekili yapılan edebiyatçılar aracılığıyla süreç tamamlanmaya çalışılmıştır. Dikkat çekici bir nokta olarak özellikle 1950'lere kadarki dönemde öne çıkartılan, edebî dünyanın temsilcileri olarak tanıtılan isimlerin çok büyük kısmının milletvekili olarak Meclis'te yer alması belirtilebilir. Siyasî yapının kanonik bir tavırla edebiyatı kuşatması şeklinde tanımlayabileceğimiz bu dönemde ders kitapları, bu tavrın uygulama alanı olur. Eserlerinden örnek alınan şahsiyetler, yer verilen metinler, metinlerin değerlendirilmesinde kullanılan kanonik dil hep siyasî arkaplan etrafında şekillenir.

1926'da temeli atılan Milli Talim Terbiye Dairesi'nin 1930'lardan itibaren belirlediği edebiyat ders kitaplarında Divan edebiyatı oranı gittikçe azalmıştır. Edebiyat ders kitaplarındaki ilk ciddi değişimin bu yıllarda gerçekleştiği söylenebilir. Yeni harflerin kabulünün ardından 31 Ekim 1929'da liseler için edebiyat müfredatı hazırlanmış, divan edebiyatının azalan yerini batı edebiyatı almaya başlamıştır. Bu dönem ders kitaplarını Saaddettin Nuzhet Ergun, Agah Sırrı Levend, Fuat Köprülü, İsmail Habib Sevük gibi önemli isimler hazırlasa da inkılap kanonundan azade kalamamışlardır. Kalmak isteyenler ise ciddi müdahalelere maruz kalmışlardır. İsmail Habib Sevük'ün *Edebî Yeniliğimiz*, bu kitap Nazım Hikmet'e yer yeren ilk eser olmasıyla da önemlidir, adlı eserinin resmi makamların mü-

1 Jale Parla, 'Edebiyat Kanonları', *Kitaplık*, nu: 68, 2004

2 Gregory Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür -Milli Edebiyatın İcadı-,* Metis Yayınları, İstanbul, 2008, s. 76

3 Selçuk Çıkla, 'Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılâp Kanonu', *Muhafazakar Düşünce*, nu: 13-14, 2007, s. 51

dahalesiyle içeriğinin şekillenmesi tipik bir örnektir.[4] Bu müdahaleci tavır, ulusun inşasında 'heyecanlı devirler' olarak görülebilecek Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze kadar sürmüştür. Millî Eğitim için ders kitabı hazırlamak isteyen hemen her yazardan duyabileceğimiz yakınmalar, edebiyat derslerinin bir toplum tasavvuru için 'uygun alan' olarak düşünülmeye devam ettiğini gösterir.

Yeni kurulan devletin Milli Marşını yazması ve dönemin edebî otoritelerince kabul edilen bir isim olmasıyla Mehmet Âkif'in ders kitaplarında genişçe yer alacağı varsayılabilir. Ancak yukarıda ortaya koyulmaya çalışılan 'kanon zihniyeti', Mehmet Âkif'i 'iyi yazarlar' listesinde pek görmemiştir. Görenler de onu olduğu gibi değil, yeni bir kimlik atfederek, 'iyi yazar' olma özelliklerini ona giydirerek kitaplarına dahil ederler.

Mehmet Âkif, ders kitaplarında daha ziyade Milli Edebiyat dönemi içerisinde ele alınmıştır. Onun Millî edebiyat akımına ne kadarıyla dahil edileceği ayrı bir tartışma konusu olsa da Talim Terbiye Kurulu'nun liseler için onayladığı ve Cumhuriyet dönemi edebiyatını da konu alan ilk kitap olan[5] *Edebî Yeniliğimiz*'de İsmail Habib Sevük'ün Mehmet Âkif değerlendirmesi, şairin Milli Edebiyata hangi bakış açısıyla dahil edildiği, genç kuşaklara 'iyi yazar' olarak hangi vasıflarıyla tanıtılmak istendiğini gösterir. İsmail Habib, Mehmet Âkif'in 'din şairliğinin bayraktarı' olarak değerlendirildiğini ancak bu tanımlamanın doğru olmadığını belirtir. Sevük'ün Mehmet Âkif algısı tam bu noktada ulusun inşasına evrilir ve bu inşa sürecine eklenir. Sevük, şairin 'koyu bir Türkçü' olduğunu belirterek bu yönünün 'din şairliği' vasfından daha önde ve çarpıcı olduğunu söyler: 'En ilerideki Türkçülerimiz de dahil olarak Türk nazmına, hem de yabancı addedilen aruz gibi bir veznin içinde, hiç kimse onun kadar Türk şivesini koymaya, Türk hançeresinin sesini o vezinlerin mısralarına yerleştirmeye muvaffak olamadı.'[6] Bu değerlendirmelerde Mehmet Âkif'in neden 'Türkçü' sayıldığı hususu, belirgin değildir. Yazar, Türk kültürüne ve edebiyatına hizmetinden dolayı onu ileri Türkçülerden biri kabul eder. Tipik bir örnek olarak ele alabileceğimiz bu yaklaşımda, şaire 'giydirilen' bir kimlikten bahsedilebilir. Bir anlamda Mehmet Âkif, minder dışından mindere çekilmekte ve 'aslında iyi şair' olduğu söylenmek istemektedir. Ama bu 'iyilik' vasfı, şairin kişisel özelliklerinden veya edebî kimliğinden değil, inkılap kanonuna uygun olduğu varsayılan 'özellikler' sebebiyle atfedilmektedir. Yaklaşık 1950'lerin ortasına kadar kaleme alınan edebiyat ders kitaplarında Mehmet Âkif'in ya bu perspektiften ya da 'Bayram', 'Süleymaniye Camiini Tasvir', 'Fatih Kürsüsünde' gibi şiirlerle yer aldığı görülür. Bu şiirlerin yer verildiği eserlerde, şairin şahsiyeti, değer dünyası, şiirinin arkaplanı pek vurgulanmaz. Türkçe'yi kullanımı üzerinden 'kurgulanan' bir kimlik olarak karşımızdadır şair. Ancak bu Türkçenin de şairin gerçek dili olmadığı, bunun da kurgusal bir değerlendirme olduğu görülür.

Dikkat çekici bir nokta ise Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında şairin ders kitaplarında yer alma oranıdır. 1951 yılında yayınlanan Vasfi Mahir Kocatürk'ün üç ciltlik *Metinlerle Türk Edebiyatı*'nda sadece 'Tilki ile Aslan' isimli şiirine yer verilir ve didaktik şiirin temsilcisi olarak takdim edilir. Kitapta Mehmet Âkif'in ne edebî kimliğine, ne tarihî şahsiyetine ne de değerler sistemine değinilir. Aynı yıllarda lise üçüncü sınıflar için hazırlanan Ab-

4 Ayrıntılı bilgi için bkzn. Elif Baki, *Ulusun İnşası ve Resmi Edebiyat Kanonu*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 19-21

5 Elif Baki, a.g.e., s.71

6 İsmail Habib Sevük, *Edebî Yeniliğimiz*, Devlet Matbaası, 1932, s. 363

durrahman Nisari'nin *Metinle Türk Edebiyatı* kitabında ise, şaire hiç yer verilmez. Nisar'nin bu kitabından dört yıl sonra yine lise üçüncü sınıflarda okutulmak üzere kaleme aldığı *Metinle Türk Edebiyatı* kitabında Âkif'in 'Çanakkale Şehitlerine' başlığıyla bilinen şiirine yer vermesini, Demokrat Parti'nin siyasal etkisine bağlamak her ne kadar 'aşırı yorum' gibi dursa da bir yazardaki bu dönüşümde siyasal havayı göz ardı etmek de mümkün değildir. Bu dönem kitaplarında Mehmet Âkif'in düşünce dünyasına değinilmediği gibi özellikle Milli Mücadelede oynadığı role yer verilmemesi dikkati çekicidir. Oysa, hususen 1950'lere kadarki edebiyat ders kitaplarında şair ve yazarların 'iyilik' vasıflarında Türk milli mücadelesinde oynadıkları rol veya bu mücadeleyi aktarma biçimlerine özel bir vurgu yapılır. Mesela, İsmail Habib, *Edebî Yeniliğimiz*'de Falih Rıfkı Atay'ın *Ateş ve Güneş* eserini, 'Uzun ve nihayetsiz bir cehennem gibi serilen Sina çöllerinde Türk'ün hudutsuz kahramanlığını evvela o eser anlattı.'[7] cümleleriyle değerlendirir. Gerek I. Dünya savaşı yıllarını gerek Milli Mücadele'yi ele alma oranı ve biçimi bakımından mukayese yapıldığında Mehmet Âkif'in hayli önde ve farklı olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Her şeyden önce İstiklal Marşı, bu dönemin toplayıcı metni olarak ele alınması gerekirken adeta yok sayılmaktadır. İstiklal Marşı'nı tahlil eden, Türk milletinin tarihi karşısında tuttuğu yere değinen, edebî ve estetik değeri üzerinde durulan herhangi bir değerlendirmeyle karşılaşılmaz.

Mehmet Âkif'in sadece birkaç şiirine yer vermekle kalmayıp onun şahsiyeti üzerinde de duran ancak bu şahsiyeti inkılap kanonu etrafında değil, şairin taşıdığı gerçek değer dünyası üzerinden anlatmaya çalışan ilk kitap olarak Nihat Sami Banarlı'nın 1956 yılında yayınlanan *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı* kitabını görürüz. Banarlı, cumhuriyet dönemi ders kitaplarında ilk defa Mehmet Âkif'i, 'vatan ve iman şairi' olarak değerlendirir. Banarlı'nın bu vurgusu, çok ciddi bir kırılmayı haber vermektedir. Mehmet Âkif ilk defa şiirini var eden değer sistemiyle söz konusu edilmekte, mevcut kanona eklenmeye çalışılan veya bu kanon üzerinden tanımlanan bir şahsiyet olarak değil, Müslüman kimliğiyle Müslümanların mücadelesinde yer alan bir isim olarak anlatılmaktadır. Örneğin Banarlı, *Hakkın Sesleri*'nin, 'Müslüman milletlerin birbirlerine sarılarak bir bütün teşkil etmeleri ve birlikte yükselmeleri idealini' anlattığına dikkati çeker.[8] Edebiyat kitaplarında ilk defa şairin Müslüman kimliğine değinilmekte ve Müslümanların meseleleriyle meşgul olmasına vurgu yapılmaktadır. Artık Âkif'in resmi inkılap kanonunun dışına yavaş yavaş çıkmaya başladığı görülür.

Siyasi alandaki değişimler, edebiyat kitaplarına doğrudan tesir etmiş, bu tesirin en bariz görüntülerinden biri de Mehmet Âkif üzerinde gözlenmiştir. Demokrat Parti'nin ikinci döneminde Banarlı vasıtasıyla Müslüman kimliğiyle milli duyarlılığının harmanlandığı, milli mücadelede oynadığı role yer verildiği görülürken 27 Mayıs darbesinin ardından yeniden 1950'lerin öncesindeki bir tablo karşımıza çıkar. 1970'lerin ortasına kadar sürecek bu algı döneminde Mehmet Âkif yine *Safahat*'tan alınan birkaç şiiriyle yer almakta, şahsiyeti etrafında değerlendirmelere pek yer verilmemektedir. Bu dönem ders kitaplarında şair, üsluptan ve kendisine ayrılan yerden anlaşıldığına göre 'iyi yazarlar' arasında pek görülmemektedir. Mesela, Banarlı yine ilk defa olarak şairin Milli Mücadeledeki duyarlığına vurgu bağlamında 'Bülbül' şiirine yer vermekte ve şiirin Milli Mücadele tarihi

7 İsmail Habib Sevük, *Edebî Yeniliğimiz*, s. 500

8 Nihat Sami Banarlı, *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 3*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1955

içerisindeki anlam dünyasına eğilmektedir. Ancak devam eden dönemde bir çok kitapta 'Bülbül'e veya onun Milli Mücadelede oynadığı role, duyduğu hissiyata değinene bunun vurgusunu yapan metinlere yer verilmediği gibi İstiklal Marşı'na dahi yer verilmemiştir. Bu dönemde yine istisna olarak 1965 yılında Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan tarafından hazırlanan *Türk Dili ve Edebiyatı* kitabında 'Bülbül' şiirine ve 'Çanakkale Şehitlerine' yer verilir ama Banarlı'nın dikkat çektiği anlam dünyasına pek değinilmez. Yasal bir zorunluluk olmadığı anlaşılan bu dönemde, Mehmet Âkif denince akla gelmesi gereken, ondan öte gelecek nesillere aktarılacak ilk metin olması gereken İstiklal Marşı'na yer verilmemesi, Âkif karşısında geliştirilen algının çok tipik bir yansımasıdır.

Mehmet Âkif'i Cumhuriyet döneminde, son yılları istisna tutarsak, onun edebiyat tarihlerini işgal eden herhangi bir şair olmaktan öte milletinin tarihinde tuttuğu yerle ele alan ve tahlil etmeye çalışan en kayda değer çalışma Mehmet Kaplan tarafından hazırlanan *Edebiyat* adlı ders kitabıdır.[9] Devrin yönetimi tarafından kısa süre sonra ders kitabı olma vasfı elinden alınan kitapta, Mehmet Âkif'in İstiklal Marşı'ndan, Çanakkale Şehitlerine, Süleymaniye Kürsüsünden şiirine değin şairin edebî dünyası kadar değer sistemini, inanç dünyasını ve milli kimlikte bir değer olarak anlamı üzerinde genişçe durulur ve diğer şairlerden farklı olarak milli kimliğin yapıcı bir unsuru olduğu hususuna vurgu yapılır. Kaplan'ın Âkif için yaptığı değerlendirmeler, o güne kadar etrafında inşa edilmeye çalışılan kanonun hayli dışındadır.

1980'lerden sonra kaleme alınan kitaplarda ise Mehmet Âkif'in yine siyasî yapının karakterine bağlı olarak 1950'lerin ortasında karşılaştığımız algısına benzer biçimde değerlendirildiği ve ders kitaplarına taşındığı görülür. Âkif'le ilgili 'milliyetçi-muhafazakar' kimlik vurgusu dikkati çeker. Şairin hem dini değer dünyası hem millî değer dünyası öne çıkartılır. Bu dönemde yine Âkif'i kayda değer bir dikkat ve ilmi hassasiyetle ele alan kitap olarak Orhan Okay editörlüğünde hazırlanan eser gösterilebilir.[10]

1990'ların sonuna kadar süren bu algıyı '28 Şubat Süreci' kesintiye uğratır. Bu dönemde ders kitapları, siyasî havanın uzantısı olarak daha belirgin bir toplum mühendisliği misyonuyla 'görevlendirilir.' İstiklâl Marşı'nın yerine 'Onuncu Yıl Marşı'nın geçmesinin tartışıldığı bu yıllarda Âkif'in dinî vurgusundan rahatsız olunduğu belirgindir. Günümüzde ise Mehmet Âkif daha geniş olarak yer almakta, daha fazla şiirine yer verilmektedir. Ancak bu yer alış biçiminin ve Mehmet Âkif'in okullarda resmi programlar çerçevesinde anılma programlarının onu ne kadar yeni kuşakların gündemine sunduğu tartışılmalıdır. Yaklaşık seksen yıllık süreçteki edebiyat ders kitaplarını konu alan incelememizde gördüğümüz, Âkif'in bu tarihsel süreçte, son dönemlere kadar büyük bir kanonik tavra muhatap kaldığı, ötekileştirilerek 'iyi yazarlar' listesine alınmadığı, vaziyeti kurtarma şeklinde ifade edebileceğimiz bir çabayla eserlerde yer verildiği, Nihad Sami Banarlı, Mehmet Kaplan gibi isimlerin şaire yönelik bu kanonik tavrı delmede önemli katkıda bulunduğu; son dönemde ise bu tavrın büyük oranda kaybolduğu görülür. Ancak 2007 yılında bir araştırmacının dikkat çektiği husus, bu tavrın tümüyle yok olmadığını da göstermektedir. Her yıl milyonu aşkın öğrencinin girdiği üniversite sınavında 1976'dan 2007 yılına kadar Mehmet Âkif'le ilgili sadece bir soru sorulmuş, İstiklal Marşı'nı veya

9 Mehmet Kaplan, *Lise Edebiyat*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977

10 Orhan Okay, Cemal Kurnaz, Yavuz Akpınar, Nurettin Albayrak, *Kredili Sisteme Göre Lise Edebiyat* Ülke Yayınları, Ankara, 1992

Safahat'ı konu alan herhangi bir soru ise sorulmamıştır.[11] Anlaşılan odur ki Mehmet Âkif, yeni bir ulusun inşasında pek de 'uygun malzeme' olarak görülmemiştir.

Sonuç

Mehmet Âkif, edebiyat tarihinin herhangi bir ismi değildir. O, Milli Mücadelede oynadığı rol, kaleme aldığı İstiklal Marşı ile bir 'değer sistemi'nin de temsilcisidir. Bir şairin siyasî yapının aktüel geçiciliği veya tasavvurları içerisinde 'malzeme' olarak görülmesi doğru olmadığı gibi siyasî gerekçelerle bir şairin genç kuşaklara takdiminde tasarruflarda bulunulması da doğru değildir. Âkif'in temsil ettiği 'değer sisteminin' aktüel siyasî mülahazaların üstünde olarak millî benlik tesis edilmesinde, ferdin şahsiyetini bulmasında bir fonksiyona sahip olabilmesi, onun başta ders kitapları olmak üzere yeni nesillere tanıtılmasıyla ilgilidir. Bu çerçevede Türkiye'de yapılan faaliyetleri ve yapılması gerekenleri özetle şu şekilde toplamak mümkündür:

İnceleyebildiğimiz kadarıyla Âkif genç kuşaklara tanıtılırken ihmal edilen noktalar olarak şunlar kaydedilebilir:

1- Öncelikle Mehmet Âkif'i konu alan hemen her hatıranın ortak noktası, onun şahsiyetidir. Orhan Okay'ın tanımlamasıyla Mehmet Âkif, 'bir karakter heykelidir.' Ancak cumhuriyet tarihi içerisinde hazırlanan kitaplarda, günümüzdekiler de dahil, şairin bu yönüne neredeyse değinilmemektedir. Oysa medeniyetimizde bilim, maddi bir unsur olarak bilgiyi iktisap etmekten önce ahlaklanma sürecidir. Genç kuşakların ahlaklanması sürecinde edebiyat tarihimizden önlerine koyulabilecek isim denilince akla ilk gelenlerden biridir Mehmet Âkif.

2- Mehmet Âkif, edebiyat tarihinin herhangi bir figürü değildir. O, şiiriyle de hayatıyla da bir değer sisteminin ve medeniyet tasavvurunun üzerinde yükselir. Ders kitaplarında bu yön üzerinde de neredeyse durulmamaktadır. Her büyük sanatkarın kaleme aldığı metinler, anlam tabakalarıyla genişler. Bir bütün olarak şahsiyet, bu katmanlara vÂkif olduğumuzda kavranabilecektir. Âkif'le ilgili yapılan değerlendirmelerin, alınan örneklerin büyük kısmı onu, şiirinin birinci anlam katmanından ibaret bir şahsiyet olarak sunar ki bu, Âkif'in şahsiyetini bulduğu, şiirinin anlam dünyasını devşirdiği dünyayı bilmeden onu sadece şiirle meşgul bir isim haline indirgemek olacaktır.

3-Âkif'le ilgili dikkat çekmek istediğimiz diğer bir eksiklik, okullarda Mehmet Âkif için yapılan etkinlikler hususundadır. 2008 yılında yayınlanan bir yönetmelikle Mehmet Âkif'in okullarda coşkulu şekilde anılması, çeşitli etkinliklerle anlaşılması istenmiştir. Ancak ister bu yönetmeliğin gereği olarak ister bu yönetmelikten bağımsız olarak Âkif'e duyulan sevgi sebebiyle yapılan etkinliklerin büyük kısmında şair, basmakalıp ifadelerle değerlendirilmekte, dünyasını anlama yönünde ciddi bir gayret gösterilmemektedir. En tipik yansımasını küçük yaştaki çocuklara İstiklal Marşı'nın ezberletilerek okutulması ve bunun karşısında duygu coşkunluğu yaşanmasında gördüğümüz duygusal tavır, şairi adeta bir tabloyu tasvir eder gibi anlamaktadır. Oysa tasvir etmek başka, anlamak başkadır. Böylesi daha ziyade hissi tavırlar etrafında gelişen anma etkinlikleriyle Mehmet Âkif'in bir kavrama dönüştürüldüğü söylenebilir. Kavramlar, bir meseleyi irdelememiz için anahtar vazifesi görür ama kavramı devamlı olarak tasvir etmekle yetinip anlama

11 Kamil Yeşil, 'Mehmet Âkif'e Tavır (mı)', *Türk Edebiyatı*, nu: 425, Mart 2009

çabası içine girmediğimizde etrafında bir takım kanonik görüntüler oluşacak ve özünden uzağa düşmemiz söz konusu olacaktır. Bu sebeple yapılması gereken Mehmet Âkif'in ders kitaplarında genişçe yer almasına paralel olarak başta İstiklal Marşı olmak üzere onun dünyasını kavramaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

BAKİ, Elif, *Ulusun İnşası ve Resmi Edebiyat Kanonu*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2010

BANARLI, Nihat Sami, *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 3*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1955

ÇIKLA, Selçuk, 'Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılâp Kanonu', *Muhafazakar Düşünce*, nu: 13-14, 2007

JUSDANIS, Gregory, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür -Milli Edebiyatın İcadı-,* Metis Yayınları, İstanbul, 2008

KAPLAN, Mehmet, *Lise Edebiyat*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977

NİSARİ, Abdurrahman, *Metinle Türk ve Batı Edebiyatı*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1957

OKAY, Orhan, Cemal Kurnaz, Yavuz Akpınar, Nurettin Albayrak, *Kredili Sisteme Göre Lise Edebiyat,* Ülke Yayınları, Ankara, 1992

PARLA, Jale, 'Edebiyat Kanonları', *Kitaplık*, nu: 68, 2004

SEVÜK, İsmail Habib, *Edebî Yeniliğimiz*, Devlet Matbaası, 1932

YEŞİL, Kamil, 'Mehmet Âkif'e Tavır (mı)', *Türk Edebiyatı*, nu: 425, Mart 2009

4. Oturum

Oturum Başkanı
Mehmet AKKUŞ (Prof. Dr.)

Muammer ESEN (Doç.Dr.)
"İslâm ve İstiklâl Şairi Mehmet Âkif'in İnanç Dünyası"

Mehmet Fatih BİRGÜL(Yrd. Doç. Dr.)
"Nurettin Topçu'nun Âkif'i ve Safahat'ın Felsefesi"

Bilal KEMİKLİ (Prof. Dr.)
"Demevî Şiir Yahut Âsım'ı Yeniden Okumak"

Yaşar ŞENLER (Yrd. Doç. Dr)
Safahat'ta Aydın Profili

İhsan SAFİ(Doç. Dr.)
"Mehmet Âkif'in Şanlı Osmanlı Devleti'nin Yıkılması Karşısındaki Duygu ve Düşünceleri"

Mithat DURMUŞ (Yrd. Doç. Dr.)
"Mehmet Âkif'in Millî Mücadele ve Millî Bilincin Uyanmasındaki Rolü"

İslâm ve İstiklâl Şairi Mehmed Âkif'in İnanç Dünyası

Muammer ESEN
Doç. Dr. , Ankara Üniversitesi

İstiklâl şairimiz Mehmet Âkif, aynı zamanda Kur'an'ı kendine rehber edinmiş bir İslâm şairidir. O, ekseni Allah korkusu olan bir dini kendisine mihver edinmiş; temel ahlakî meziyetleri bunun üzerine inşa etmeye çalışmış şuurlu bir Müslümandır.[1] O, yine aynı zamanda tevhid dininin müntesibi muvahhid bir mümin olarak, Müslümanların da birliğini savunan bir "tevhid şairi"dir.

Genel olarak dine bakışı

Bir kere Âkif, gerçek din, Allah'ın insanlar için vaz'ettiği hakikat dini olan İslâm ile, Müslümanlar elinde hurafelere bulaştırılarak gerçek hüviyetinden koparılıp çıkarılmış ve böylece kendi özüne yabancılaştırılmış bir "islam" arasındaki farkın ayırdında ve bilincindedir. Nitekim Âkif,

"Ah o din nerde, o azmin, o sebâtın dini;
O yerin gökten inen dîni, hayatın dîni?!"[2]

derken, "yaşanan Müslümanlık" ile, insanlık için gerçek bir hayat dini olan "vahyin İslâm'ı" arasındaki farka özellikle dikkat çekmiş ve ona karşı özlemini dile getirmiştir.

Belli ki Âkif, hurâfelerle bulandırılıp İslâm dışı gelenek ve göreneklerle karıştırılmak suretiyle tanınmaz hale getirilmiş bir din yerine, kendi gerçek, halis, öz hüviyetine kavuşturulmuş bir İslâm arayışı mücadelesi içindedir. Bu ise, ancak yeniden Kur'an'a dönmekle, ilhamımızı doğrudan ondan almakla mümkün olabilir. Nitekim o,

"Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhâmı,
Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı"[3]

---

1 Eşref Edip, *Mehmed Âkif,* s. 355.

2 Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat,* (Haz. M. Ertuğrul Düzdağ) Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990, s. 341.

3 Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat,* 349.

derken, işte bu açık gerçeğe işaret etmiştir.

Mehmed Âkif, tembellerin, miskinlerin, türlü ahlâksızlıkların, softalığın kaynağı kulaktan dolma bilgilerle donatılmış olan hurafeler dininden o kadar bizar olmuştur ki, "Eğer gerçek İslâm bana öğretilmemiş olsaydı, şu son zamanlarda gençlerin tutulduğu dinsizlik hastalığına ben de yakalanırdım."[4] demek zorunda kalmıştır. Yine o,

"Bakın ne hâle getirmiş ki cehlimiz dîni,

Hurâfeler bürümüş en temiz menâbi'ini"[5]

derken de, dine dair cehaletin; sahih, doğru, gerçek dini getirdiği acıklı duruma işaret etmekte ve yine kendi ifadesince "âdeta hurâfât mecmuası bid'at yığını haline gelmiş" bir dinden duyduğu ızdıraba dikkat çekmektedir. Sahih köklerinden uzaklaştırılarak bu hale getirilmiş "din" öyle bir bid'at yığını hurafât mecmuasıdır ki, bu yüzden biz, onun ifadesiyle, "Dinin şekl-i sahîhini kolay kolay tahattur bile edemiyoruz."[6]. Dinin getirildiği bu acıklı durumu Âkif, bir başka yerde ise,

"Yıkıp Şerîatı, bambaşka bir binâ kurduk;

Nebîye atf ile binlerce herze uydurduk"[7]

sözleriyle ifade etmeye çalışmıştır.

Âkif'in dine dair dile getirdiği bu sözlerden de açıkça anlaşılmaktadır ki, o, Kur'an ve sahih sünneti bir kenara itip de uyduruk rivayetlere, daha doğrusu sözlere dayandırılan hurafelerle aslî hüviyetini kaybetmiş türedi bir "din" ve mensuplarından şikâyetçidir. O, "Böyle gördük dedemizden!"[8] diyerek, sahih, gerçek Din yerine, geleneği, atalar geleneğini din edinenleri şiddetle eleştirmiş; "Böyle gördük dedemizden" sözünün "dinen merdûd"[9], yani reddedilmiş, dinen kabul görmemiş bir söz olduğunun altını özenle çizmiştir. Gerçekten de pek çok Kur'an ayeti, atalara atfedilip benimsenen "gelenek dini"ni şiddetle eleştirip reddetmekte; İlahî vahye istinad eden hakiki dinin yanında, atalardan tevarüs yoluyla gelen dinin hiçbir kıymeti harbiyesinin olmadığını defaatla ve açıkça belirtmektedir.[10] Tekrar Âkif'e dönecek olursak, yine o, bir başka şiirinde,

"Bu nasıl dar, ne kadar basmakalıp bir görenek?

Müslümanlık mı dedin?.. Tövbeler olsun ne demek!

dedikten sonra,

Hani Kur'an'daki rûhun şu heyûlâda izi,

Nasıl İslâm ile birleştiririz kendimizi,"[11]

---

4 Bkz. Şengüler, İsmail Hakkı, *Açıklamalı Mehmed Âkif Mülliyâtı,* 5/74.

5 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 221.

6 Şengüler, *Açıklamalı Mehmed Âkif Külliyatı,* 9/121.

7 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 221.

8 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 144.

9 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 144.

10 Bu bağlamda örneğin şu ayetlere bkz. Bakara, 2 / 170; Mâide, 5 / 104; A'râf, 6 / 28, 70,173; Yunus, 10 / 78; Yusuf, 12 / 40; İbrahim, 14 / 10; Enbiyâ, 21 / 53-54; Lokmân, 31 / 21; Ahzâb, 33 / 5.

11 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 342.

diyerek de Kur'an'ın ruhuna aykırı basmakalıp geleneklerle, Kur'an'ın gerçek derûnî ruhunu yansıtan Hak Din İslâm arasındaki farka dikkat çekmektedir.

Âkif din-dünya ayırımına da karşıdır[12]. Aslında böyle bir durum, İslâm'ın ruhuna da aykırıdır. İslâm'da din-dünya ayırımı olmadığı gibi, esasen Din, İslâm Dini, dünyadaki hayatımızı düzenleyen unsurları bünyesinde barındıran bir hayat nizamıdır. Dinin esasını teşkil eden sahih, yani doğru bir iman ile, bu inancın uzantısı olan Allah rızasına ve insanlık yararına uygun salih amellerin yapılacağı yer gerçekte bu dünyadır. Ahiret ise, burada yaptıklarımızın karşılığını bulacağı öteki dünyadır.[13] Dolayısıyla din asıl bu dünyada lazım olan bir şeydir.

Netice itibariyle Âkif, hurafelerden arındırılmış asıl özünü muhafaza eden hakiki din olan İslâm ile, bu gerçek İslâm'ı özümsemiş ve ona gönülden bağlı gerçek samimi Müslümanların özlemi içindedir. Ancak o,

"Kaç hakiki Müslüman gördümse, hep makberdedir.

Müslümanlık, bilmem amma, gâliba göklerdedir![14]

diyerek bu husustaki sitemini de dile getirmiştir.

Kur'an'a Bakışı

İslâm'ın temel kitabı Kur'an'dır. Dolayısıyla İslâm'ı gereği gibi anlayabilmenin yolu, Kur'an'ı doğru anlamaktan geçer. Çünkü Kur'an, Allah kelamıdır; Allah, Kur'an'ı, kendi dinini/İslâm'ı, insanlara onun vasıtasıyla öğretmek için indirmiştir. Allah kelamı olan Kur'an ve onun vasıtasıyla insanlara bir hayat nizamı olarak vaz'edilen İslâm da, O'na, yani Allah'a ait olduğuna göre, O'nun öğrettikleri dışında bir din aramak ya da O'nun vaz'ettiği dine eklentiler yapmak kimsenin haddi olamaz. Dolayısıyla İslâm'ı anlamanın yolu Kur'an'ı anlamaktan geçer; çünkü Allah kelamı olan Kur'an, İslâm'ın kitabıdır. Haliyle bizler ilhamımızı, doğrudan, bir vahiy kitabı olan Kur'an'dan almalıyız. Nitekim Mehmed Âkif de,

"Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı,

Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı"[15]

derken, işte tam da bu duruma işaret etmiş olmaktadır.

Gerçekten de Müslümanlar, Kur'an'a dönüş yapmadan, onu gereği gibi anlamadan İslâm'ı anlamaları, dolayısıyla onu gereği gibi hayata geçirmeleri mümkün değildir. Dinimizi, Kur'an'dan değil de, Müslüman olarak böyle bir hakkımız olmadığı halde, başkalarının doğru-yanlış sözlerinden öğrenmeye çalışırsak, işte o zaman bizler, Allah'ın dini olan İslâm'ı gerçek özünden uzaklaştırmış ve hatta ona türlü hurâfeleri de katmış oluruz ki, bunu önlemenin tek yolu, doğru dürüst Kur'an'ı anlamaktan geçer. Ama ne yazık ki,

12 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 201.

13 Bu konuda ayrıca bkz. MEhmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 253.

14 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 251.

15 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 349.

Âkif'in de ızdırabını çektiği gibi, Müslümanlar, çoğunlukla bunun tam tersini yapmaktadırlar. Âkif, bu durumu şu dizelerde ne de güzel betimler:

"İbret olmaz bize, her gün okuruz ezber de!
Yoksa, bir maksat aranmaz mı bu âyetlerde?
Lafzı muhkem yalınız, anlaşılan, Kur'an'ın:
Çünkü kaydında değil, hiçbirimiz ma'nânın:
Ya açar Nazm-ı Celîl'in, bakarız yaprağına;
Yahud üfler geçeriz bir ölünün toprağına.
İnmemiştir hele Kur'an bunu hakkıyla bilin,
Ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak için!"[16]

Evet Âkif, Müslümanların Kur'an'la ilişkisini, yukarıdaki dizeleriyle çok güzel açıklamıştır. Gerçekten de Müslümanlar, Kur'an, "okuyup ibret alın", "aklınızı kullanın", "ince ve derinden düşünün" gibi emirlerle insanları evren ve evrendeki olayları işlevsel akılla düşünüp-taşınmaya, ibret almaya çağırırken, ne yazık ki pek çoğumuz, Kur'an'ı, anlamadan, ibret almadan sadece ezbere veya yüzünden okumakla, ya da mezarlıklarda ölü toprağına okuyup üflemekle yetiniriz. Halbuki Âkif'in o güzel ifadesiyle dizelere döktüğü gibi;

"İnmemiştir hele Kur'an bunu hakkıyla bilin,
Ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak için!"

Kader'e Bakışı

Âkif, kendi döneminin ağır şartlarından muzdarip biri olarak, kader konusunda belirgin, sistematik bir düşünce oluşturamamıştır. Dolayısıyla o, şartların durumuna binaen, zaman zaman, daha çok da kendi iç dünyasında, neredeyse Cebrî bir kader anlayışına kayarken; buna mukabil zaman zaman da, özellikle de Müslüman toplumların kendi yanlış anlayışları ve tembellikleri sonucunda düştükleri acı durumları kadere fatura etmelerini eleştirirken ya da Müslüman toplumları, içine düşdükleri âtıl durumdan kurtarmak maksadıyla onları uyarmak, kurtuluşa ilişkin umutlandırmak istediği durumlarda ise, özgürlükçü bir kader anlayışını benimser gözükmektedir. Haliyle Âkif, anlaşılması zaten zor olan bu konuda nispeten bir kafa karışıklığı içindedir. Âkif;

"Cânîleri, kâtilleri meydana süren sen;
Cânideki, kâtildeki cür'et yine senden!
Sensin yaratan, başka değil, zulmeti nûru;
Sensin veren ilhâm ile takvâyı fücûru[17]*!"*[18]

derken, hemen hemen Cebrî kader anlayışını dile getirmiş olmaktadır. Zaten Âkif şiirinin devamında;

"Bir fâilin icbârı bütün gördüğüm âsâr!
Cebrî değilim… Olsam ilahî, ne suçum var?"[19]

16 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat*, s. 144.

17 Bu anlamı ifade eden bir Kur'an âyeti de vardır. Bkz. Şems, 91 / 8.

18 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat*, s. 14.

19 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat*, s. 15.

derken de, her ne kadar "Cebrî değilim" diyorsa da, "Bir fâilin icbârı bütün gördüğüm âsâr!" sözüyle bir bakıma o, "olsam ilâhî, ne suçum var?" ifadesiyle de açığa vurduğu gibi, belki bir serzeniş ifadesi olarak da olsa, en azından burada, Cebrîliğini ortaya koymaktadır.

Ancak Âkif'in, şiirinin devamında bir yerde söylediği;

"Sendense eğer bunca çektiğimiz devâhî,
Kimden kime feryâd edelim söyle İlâhî"[20]

sözünden, onun bu konudaki düşüncelerinin tam da yerli yerine oturmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yine Âkif,

"Ey bunca zamandır bizi te'dîb eden Allah!
Ey âlem-i İslâm'ı ezen, inleten Allah!
....
Çektirmediğin hangi elem hangi ezâdır?
Her anı hayatın bize bir rûz-i cezâdır!"[21]

diyerek de kadere ilişkin Cebrî düşüncelerini açığa vururken, bir yandan da sanki onda bir serzeniş, bir sitem hâli sezinlenmektedir.

Âkif, dönemin ağır savaş şartları altında dile getirdiği bu serzeniş yüklü ifadelerine karşılık, diğer taraftan bazı Müslümanların tevekkül bağlamındaki yanlış kader anlayışlarını ise;

"Kader senin dediğin yolda Şer'a bühtandır;

Tevekkülün, hele, hüsrân içinde hüsrandır.

Kader ferâiz-i îmâna dâhil... Âmennâ...

Fakat yok onda senin sapmış olduğun ma'nâ."[22]

şeklindeki sözleriyle eleştirmektedir.

Böylece bazılarının yanlış kader anlayışlarını eleştiri konusu yaptıktan sonra Âkif, kendi anladığı gerçek kaderin ne olduğuna ilişkin düşüncelerini şiirinin devamında;

"Kader, şerâiti mevcut olup da meydanda,
Zuhûra gelmesidir mümkünâtın a'yânda.
Niçin, nasıl geliyormuş... O büsbütün mechûl;
Biz ihtiyârımızın sûretindeniz mes'ûl,
Kader nedir, sana düşmez o istiknâh;
Senin vazîfen itâat ne emrederse İlâh."

şeklindeki ifadeleriyle dile getirdikten sonra, sözü, sonunda yine kaderi olduğundan

20 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 15.

21 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 245.

22 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 216.

farklı algılayanlara getirmekte ve onları;

"O, sokmak istediğin, şekle girmesiyle kader;
Bütün evâmir-i Şer'in olur bir anda heder"[23]

sözleriyle tekrar eleştirmektedir.

Yukarıdaki dizelerinde dile getirdiği üzere, Âkif'in burada anlatmak istediği kader, Allah'ın evrende olup bitenlere dair yasasıdır. Tanrı'nın fiziksel ve ama daha çok da toplumsal yasası demek olan "sünnetullah" kavramı da her şeyi bir ölçüye göre yapmak anlamını taşıyan *"kader"* ve *"takdir"* manasını ifade eder ki, esasen O'nun vaz'ettiği temel toplumsal yasalarda (sünnetullah) herhangi bir değişiklik olmaz. Şartları (şerâit) mevcut olunca daha öncekinden farklı yeni bir kaderin meydana gelmesi de mümkündür. Esasen bu da, O'nun değişmez temel toplumsal yasaları içinde cereyan eden bir olgudur. Ancak bizler, bunun gerçek mahiyetini, hakikatini bilemeyiz. Dolayısıyla mahiyetini bilmediğimiz bu tür bir kaderi değiştirmek bizim elimizde olmadığı gibi, esasen bizler, bundan sorumlu da tutulmayız. Bizim sorumlu olduğumuz, birey olarak kendi özgür tercihimize, seçimimize göre yaptığımız iyi-kötü fiillerimizdir ki, esasen bunları biraz önce bahsettiğimiz türden bir kader içine sokmamız da doğru değildir. Çünkü bizler, iyi veya kötü yöndeki fiillerimizi, eylemlerimizi bizzat kendi özgür tercihimize göre yaparız ve bundan dolayı da yaptıklarımızdan sorumlu oluruz. Çünkü sorumluluk, özgür olmayı gerektirir; özgür olmayanların, yaptıklarını icbar, yani bir zorlama altında yapanların, yaptıklarından sorumlu tutulması, Allah'ın adaletine sığmaz; böyle bir şey ahlâkî de olmaz. Dolayısıyla insan, özgür seçiminden dolayı, yaptıklarından sorumludur. Böylece Allah'ın da buyurduğu gibi, *"Zerre miktarı iyilik yapan da zerre kadar kötülük işleyen de karşılığını görecektir, alacaktır."*[24]Burada şunu da belirtmek gerekir ki, Âkif'in de benimsediği, kendi seçimimizden (ihtiyâr) dolayı mes'ulüz görüşü, Ehl-i Sünnet'in bu konudaki temel görüşüdür.

Âkif, ayrıca yanlış kader anlayışına sahip olanların sokmak istedikleri şekliyle kaderin benimsenmesi durumunda dinin bütün emirlerinin bir anda heder olacağından söz etmektedir ki, el hakk doğrudur. Nitekim Hz. Ali'nin de belirttiği gibi, kaderle ilgili durum, bazen yanlış anlayanların anladığı gibi olsaydı, o zaman Allah'ın bir din göndermesinin; Peygamber ve kitap göndermesinin bir anlamı olmazdı. Emir ve yasaklarının, başka bir ifade ile iyiliği emr, kötülüğü nehyin bir anlamı olmazdı. Emredileni yapanın, nehyedilen de kaçınanın ödüllendirilmesi, buna karşılık yapılmaması istenen yasakların yapılmasına karşılık cezalandırmanın da bir hikmeti olmazdı.[25]

Allah'ın evren ve evrendekiler için vaz'ettiği yasaların/takdirin ne olduğunu doğru dürüst anlamadan, doğru-yanlış, iyi-kötü yapılan her şeyi kaderin sırtına yüklemek suretiyle gerçekte, Allah'a bühtanda bulunanların utanmazlığına vurgu yapan Âkif, daha sonra, devamla,

"Kadermiş!" öyle mi? Hâşâ bu söz değil doğru,

---

23 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 216-217.

24 Zilzâl, 99/7-8.

25 Daha geniş bilgi için bkz. Kadı Abdulcebbar, *Fazlü'l-İ'tizâl ve Tabakâtü'l-Mu'tezile,* (neşr. Fuad Seyyid), Tunus 1986, s. 146-147.

Belânı istedin Allah da verdi… Doğrusu bu.
Talep nasılsa, tabîî, netice öyle çıkar,
Meşiyyetin sana zulmetmek ihtimâli mi var?"[26]

demek suretiyle, insanların iyi-kötü yaptıkları fiillerinin gerçekte kendi özgür seçimlerinin bir sonucu olduğuna da ayrıca vurgu yapmış olmaktadır. Çünkü neticede eylemler, insanın kendi özgür talebine binaen oluşurlar. Dolayısıyla onlar, kendi seçimlerinin neticesi olan fiillerinin karşılığını alırlar ki, bu, Allah'ın adaletinin bir gereğidir. Dolayısıyla Allah âdildir; zulmetmez. Nitekim bir Kur'an ayeti; *"Kim de bir kötülük yapacak olursa, (o da bilsin ki) o da kendi aleyhinedir. Senin Rabbin, kullarına asla zulmetmez"*[27]demek suretiyle bu açık gerçeğe, yani iyilikte bulunmanın da kötülük yapmanın da insanın elinde olduğu, herkesin yaptığının karşılığını aldığı ve dolayısıyla Allah'ın kimseye zulmetmediği gerçeğine ışık tutmaktadır.

Neticede şunu da ifade etmek gerekir ki, Allah'ın toplumsal yasaları şeklinde tecelli eden takdiri/kaderi ile; insanların kendi özgür iradelerine binaen yapıp-ettiklerini ayrı tutmak ve onları, bu anlamdaki bir kader kavramı içinde değerlendirmemek gerekir. Ancak şurası da unutulmamalıdır ki, insanları yapıp-etmelerinde özgür bırakan, onları o kabiliyette, yani iyiyi ya da kötüyü seçip onu özgür iradesiyle yapabilme kabiliyetinde yaratan da nihayetinde Allah'tır ve dolayısıyla bu da O'nun bir takdiridir; kaderidir. Bu bir çelişki oluşturmaz; çünkü insanı özgür bir varlık olarak yaratan, ona özgürlük takdir eden Allah'tır.

Sabır, Tevekkül **Gibi Kavramlara Bakışı**

Pek çok Müslümanın yanlış anladığı kavramlardan ikisi de *sabır* ve *tevekkül* kavramlarıdır. İnsanımız, olumlu manalar içeren bu iki kavrama, olduğundan farklı bir takım olumsuz anlamlar yüklemek suretiyle, esasen kendi içinde bulundukları atâlet, tembellik hâlini bu iki kavramın sırtına yükleme aymazlığı içine girmişlerdir. Âkif bu durumdan oldukça muzdariptir. O, Müslümanların sabır kelimesinin meddûlûne, yani işaret ettiği gerçek manaya sahip olmak şöyle dursun, ona vâkıf bile olmadıkları düşüncesindedir. Çünkü Müslümanlar, "sabır" dendiğinde, akıllarına, zorluklarına göğüs gererek bir işte azim ve sebat göstermeye değil; tersine zihinlerini, *meskenet*, yani miskinlik, tembellik, uyuşukluk ve acizlik ile *mezellet,* yani alçalma, bayağılaşma, hakir ve zelil olma durumuna yakın bir anlam kaplar. Müslümanlar, sabrı, "katlanmak", ancak başarıya ulaşmak uğruna doğru şeyleri yapmak yolunda türlü zorluklara göğüs gerip onların üstesinden gelmek olarak değil, tersine, katlanılmaması gereken her şeye, zelilliğe, hakirliğe, dövülüp-sövülmeye, haksızlığa, hakarete, özetle insanlık şerefini alt-üst edip lekeleyen her tür musibete tahammül etmek olarak anlamaktadırlar.[28]

Halbuki sabır, bu değildir. Âkif'e göre sabır, hak yolda tahammülü güç olan bela ve felaketlere *(şedâid)* göğüs gerip katlanmaktır. Ona göre sabır, faziletleri *(fazâil)* cezbeden,

26 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 215.

27 Fussilet, 41/46. Ayrıca bkz. Âl-i İmrân, 3/183; Enfâl8/51; Hacc, 22/10; Kâf, 50/29.

28 Bkz. Şengüler, İsmail Hakkı, Açıklamalı Mehmed Âkif Külliyatı, IX/156, 220.

rezillikleri, ahlâksızlıkları *(rezâil)* def'eden, güzel amelleri müdâfaa eden yegane unsurdur. Sabır, Allah yolunda, hak yolunda, din ve milliyet uğrunda rahatını, uykusunu, malını, canını feda etmek, bu uğurda katlanılması güç türlü zorluklara göğüs gerip bunların üstesinden gelmektir.[29]

Müslümanların yanlış anladığı kavramlardan biri de tevekküldür. Pek çok Müslüman, kaderi yanlış anladıkları gibi, tevekkülü de gerçek anlamından uzaklaştırarak ona olmadık olumsuz manalar yüklemek suretiyle onu gerçek olumlu anlamından uzaklaştırmaktadırlar. Nitekim Âkif de, buna vurgu yapmakta; çalışıp-çabalamadan, yorulmadan, tembel tembel oturduğu yerden ve bir de utanmadan saygısızca tevekküle yeltenme cüretini gösterenleri şiddetle yermekte; böylelerini, kader ve tevekkülün günahına girmekle eleştirmektedir.[30] O, yataktan çıkmadıkları halde "Allah'a dayandım" diyenlerin "tevekkül" anlayışlarını, "Mana-yı tevekkül bu mudur? Hey gidi nâdan" diye suçlamakta;

"Âlemde tevekkül etmek olsaydı "atâlet,"
Mirâs-ı diyânetle yaşar mıydı bu millet!"[31]

diyerek de atâletin, tembelliğin tevekkül olamayacağını belirtmektedir. Tevekkülün anlamının bu olmadığını, olmayacağını, ancak "ne yazık ki, beyni örümcekli bir yığın câhilin" dine karşı en rezilâne oyunu oynayarak onu bu mübtezel, yani değersiz, bayağı aşağılık şekle indirmek suretiyle halkı uyuttuklarını da söylemekte, düşünceyi, düşünen beyinleri uyuşturan bu tür örümcek beyinlileri alçaklıkla suçlamaktadır.[32]

Sonuç olarak İslâm, *sa'y,* yani çalışıp-çabalama dinidir, mücadele dinidir.[33] Çalışmadan, herhangi bir çaba sarfetmeden insanın elde edebileceği bir şey yoktur. Nitekim bir Kur'an ayetin de de ifade edildiği üzere "*İnsanın kendi çalışmasından başka bir şeyi yoktur. Onun çalışması, kuşkusuz ileride görülecek ve sonra da karşılığı tastamam olarak verilecektir."*[34] Öyleyse yapılması gereken önce azim ve sebatla, sabırla çalışmak, sonra da Allah'a tevekkül etmek, O'na dayanmak olmalıdır. Çalışmadan, çabalamadan Allah'a tevekkül edip de O'ndan tevfikini beklemek olmaz. Âkif bunu; ne de güzel ifade etmiştir:

"Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol!
Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol."[35]

29 Bkz. Şengüler, İsmail Hakkı, Açıklamalı Mehmed Âkif Külliyatı, IX/157.

30 Bkz. Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 216.

31 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 392.

32 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 218.

33 Âkif'in konuya ilişkin düşünceleri için ayrıca bkz. Şengüler, İsmail Hakkı, *Açıklamalı Mehmed Âkif Külliyatı,* IX/205-206.

34 Necm, 53/39-41.

35 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat,* s. 170.

Nurettin Topçu'nun Âkif'i ve Safahat'ın Felsefesi

Mehmet Fatih BİRGÜL
Yrd. Doç. Dr., Alparslan Üniversitesi

Rahmet ve minnetle yâd ettiğimiz Mehmet Âkif Ersoy'un sahip olduğu pek çok veçhe ve vasıf, daha yaşamından başlamak üzere araştırma konusu edilmiştir. Örneğin İstiklal Marşı şairidir Âkif; Osmanlı'nın temsil ettiği ittihad-ı İslâm davasının yılmaz bir savunucusudur; Müslüman dünyanın acılarını ve sefaletlerini, iç titreten bir hassasiyetle terennüm etmiş, geleceğe yönelik umut ve tasavvurlarını, görmek istediği gençliği ve toplumu, büyük bir kudretle tasvir etmiştir. Kuşkusuz tüm bunlar fazlasıyla doğrudur.

Mamafih merhum Âkif'in, pek işlenmemiş bazı yönleri yanında, şairin sanatına ve ortaya koyduğu fikriyata ilişkin oldukça ilginç bakış açıları da mevcuttur. Bu orijinal ve farklı analizlerden biri, Sorbonne'da doktorasını vermiş olan bir felsefe doçenti, Nurettin Topçu tarafından ortaya konulmuştur. Bu böyledir; zira Topçu, yalnızca bir filozof olarak değil, tüm ömrü boyunca sistemli bir biçimde savunduğu ve açımladığı felsefî sistem açısından okumaktadır Âkif'i. Netice itibariyle, doğal olarak, alışılmışın dışında ve farklı bir Âkif çıkmaktadır karşımıza.

İtiraf etmeliyiz ki 'Safahat'ın Felsefesi' tabiri, pek alışkın olmadığımız bir ifadedir ve Nurettin Topçu da bunun farkındadır. Bu nedenle bizzat kendisi "Niçin felsefe diyoruz? Buna hakkımız var mı? Âkif filozof mu?" diye sormaktadır. Mamafih Paul Valery'nin, felsefeye ilişkin tanımından[1] hareket eden Topçu, Âkif'in kendisine has sanat, ahlak ve din felsefesi olduğunu ileri sürmektedir. Merhum Nurettin Topçu'nun, bu iddiasının doğruluğunu göstermek için ortaya koyduğu maharetli analizleri sunmaya çalışacağız. Fakat bundan önce, dün olduğu gibi günümüzde de, kuşkusuz Âkif'in aziz hatırası önünde cılızlaşan bir takım eleştirilere yönelik, Topçu'nun verdiği cevaba değinmekte yarar var. Âkif demek, Sa-

1 Valery'nin tanımı şudur: "Kültür derecesi ne olursa olsun, bildiklerinin ve bilhassa içsel veya dışsal fakat vasıtasız deneme ile bildiklerinin bütünü üzerinde zaman zaman görüşler ortaya koyan insana filozof denir". Nurettin Topçu, Mehmet Âkif, Dergah Yay. İst. 1998, s. 73.

fahat demektir ve bu muazzam âbideyi, sırf ve saf edebiyat gözlüğüyle okuyan bazıları, Âkif'i çoğu zaman yavan, nasihat meraklısı bir manzumeci olarak görmüşlerdir. Topçu'ya göre, böyle düşünenler, şairin mısralarının ardındaki ruha nüfuz edememişlerdir. Çünkü onlara göre şiir, sarhoş edici ve ne olduğu bilinemez büyülü bir iksirdir. Okudukları mısralarda, nargile ya da şaraptan aldıkları hazzı arayanlar, Safahat'ın sayfalarından eli boş döneceklerdir. Zira Âkif'in şiirine can veren his ve düşünce kavranmadan, onun sanatının sağlıklı biçimde değerlendirilmesi de mümkün olamaz.[2]

Sonuç olarak Topçu'ya göre, kendine özgü sanat, ahlak ve din felsefesi ortaya koymuştur Âkif. Görüşlerini, heyecanını ve duygularını ifadelendirmeye en yatkın olan biçimle yani nazımla dillendirmesi, hiçbir şey değiştirmez. Sonuç olarak Topçu'ya göre *"bu mütefekkir sanatkârın bu güne kadar felsefî değerinin araştırılmaması, bizde tefekkürün, iri kitapların kaba cildinden, sanat anlayışının ise şarkvari gazelhanlıktan ileri gitmemiş olmasındandır"*.[3]

Nurettin Topçu Âkif hakkında ilk olarak, şüphesiz Âkif'te teşhis ve takdir ettiği en temel niteliği vurgulamaktadır. Âkif, ilk olarak ve her şeyden önce 'büyük adam'dır. Kendi kendine yeterliliğine kani olmadığı için, genel akışa tabi olan 'cemaat adamı'nın karşıtıdır 'büyük adam' ve hayatı ile eserini birleştirmek saadetine kavuşmuştur. Topçu'ya göre *büyük adam*ların üç temel niteliği bulunmaktadır:

1.'Büyük adam', tüm ömründe aynı kanaate ve inanca sahiptir; zamana, zemine, zaruret ya da çevreye göre değişmez. Aksine çevresini kendisine göre değiştirmeye çalışır.

2.'Büyük adam', hakiki anlamda münzevidir; her ne kadar kalabalık içinde yaşasa da, iç âleminde yalnızdır. Zira ilham perisi, yalnız ruhları ziyaret eder.

3.'Büyük adam', devlet ve ikbal mevkilerinden uzak durur. Kuşkusuz bunun nedeni, çevreye uymayı değil, çevreyi, kendi idealine göre değiştirme iradesi taşıyan ve kendi özünde yapayalnız olan bir ruh sahibi olmasıdır.[4]

Bu vasıflar çerçevesinde, Âkif'in 'büyük adam' olduğundan şüphe edilemez. Mamafih genellik içeren bu niteliklerin, Âkif'in özel ve biricik şahsiyetini tamamen aydınlattığını da ileri sürmek mümkün değil. Âkif'i, örneğin Mevlana ya da Gandi gibi diğer büyük adamlar içinde, hangi özelliklerinin özgün kıldığı sorusuna yanıt aramak gereklidir. Peki, Nurettin Topçu, Mehmet Âkif'in şahsiyetini, özünü nerede aramakta ve nasıl tasvir etmektedir? İşte bu noktada, Âkif'in sanat, ahlak ve din felsefesini araştırmaya başlayan, büyük İslâm şairinin orijinal özünü bu bağlamda soruşturan Topçu'nun, oldukça ilgi çekici bir portre ortaya koyduğunu görmekteyiz.

"Sanat" diyor Topçu, *"her şeyden önce bir büyük hayatı yaşamak ihtirasıdır. Sanatkâr, hayatımızın dışında dinlenen bir varlık değildir. Âlimin, düşüncesinin dünyasına kapanma ihtirasına mukabil, sanatkâr, bizim hayat ve dünyamız hakkında aşırı iddia ve ihtirasın sahibi olan insandır."*[5]

İşte Âkif, her şeyden önce bu ihtirasa sahip bir insan yani sanatkârdır. Mamafih bazı

2 Nurettin Topçu, Mehmet Âkif, s. 25.

3 Nurettin Topçu, Mehmet Âkif, s.73.

4 Nurettin Topçu, Mehmet Âkif, s. 15-6.

5 Nurettin Topçu, Mehmet Âkif, s. 19.

sanatkârlar hayata koşarlar; fakat bunların ideallerinin sınırı, yaşamdan ibarettir ve sanatlarının hududu da, her bakımdan sınırlı ve sonlu olan dünyayı aşamaz. Diğer kısım sanatkârlar ise hayattan kaçmaktadırlar; çünkü sınırlı ve sonlu olan dünya, onların içlerindeki ideali taşıyamaz; böylece dünya, kasvetli bir zindan olarak algılanır. Fuzulî'nin şu beyti, böyle bir ruh halini yansıtmaktadır:

Dost bî-pervâ, felek bî-rahm, devrân bî-sükûn

Dert çok, hem-dert yok, düşmen kavî, tâli' zebun

Hayattan kaçan sanatkâr, ya sanatına ya da sonsuzluğa sığınacaktır. İşte Âkif, Topçu'ya göre, sonsuzluğa sığınan bir sanatkârdır öncelikle. Mamafih, özü itibariyle sonlu olan sanatkârın, sonsuza yönelişi ve sığınışı, kendinden değil dışarıdan gelmek zorundadır. İşte bu dışarıdan gelen ve sanatkârın sonsuza yönelişinde kılavuzluk eden kaynak ilhamdır. Âkif'in ilham kaynağını belirlemek, bu nedenledir ki, Âkif'i anlamak için son derece önemli bir husustur. Topçu'ya göre, Poe'nun deyişiyle "şiir, ebediliğe açılan bir penceredir" ve bu ilahi temaşanın penceresi, Âkif'in şiirine, Kur'ân'la açılmıştır. İlham, bir fırtına gibi şiddetle onu istila ettiğinde dahi, Kur'ân, Âkif'in kalbini zehirli oklarla delinmekten korumuştur her zaman. Bu nedenle Âkif'in sanatı şeklin, görünüşün ya da süsün sanatı değildir. Onun sanatı, billur ışıklarla dolu bir dünyadan, sonsuzluğa doğru yükselen ilahi bir ses gibidir.[6]

Vahiy, doğuştan seçilmiş kişiyi yani peygamberi bir anda hakikate iletir. Fakat ilham, sanatkârı, bir anda sonsuza ulaştırmaz. Bunun için, doğru adımlarla ilerleyen bir süreç, içsel bir yolculuk gereklidir. Topçu'ya göre, Safahat'ın bu bakış açısıyla incelenmesi durumunda, Âkif'in, üç aşamalı bir seyri olduğu rahatça görülmektedir: Önce dıştan, iç dünyasına yönelen, buradan da -aslında Allah'tan başka bir şey olmayan- sonsuzluğa uzanan bir yolculuktur bu. Topçu, bir sanatkâr olarak, ilham eşliğinde ilerleyen Âkif'in eserini, Sinan'ın kendisi için yaptığı üçlü taksime tabi tutmaktadır: Çıraklık dönemi, kalfalık dönemi ve ustalık dönemi.[7]

Böylelikle Nurettin Topçu'nun, Âkif'in sanatını, şairin bütün ömrünü kaplayan ve sonsuzlukta nihayetlenen yolcuğu ile özdeşleştirmeye yöneldiğini görmekteyiz. Dolayısıyla Safahat'ın bölümleri, dıştan içe ve içten sonsuza yani Allah'a uzanan bir seyrin aşamaları olarak değerlendirilmektedir. İlk iki kitap yani Safahat ve Süleymaniye Kürsüsü'nde, çıraklık dönemini oluşturmaktadır. Âkif, işe nasıl başlamaktadır? Kuşkusuz, kırlardaki çiçeklerle, kuşlarla, rintlerin sofrası, denizin dalgası ya da güneşin ışıkları ile değil. Bizzat insanla, insanın toplumsal yaşamıyla yola koyulmaktadır Âkif. Bu nedenle Topçu'ya göre, çıraklık dönemini oluşturan ilk iki kitapta -tam anlamıyla- Âkif yoktur, cemiyet hayatı vardır. İşte Âkif'in dıştan başlayan yolculuğunun ilk merhalesi ya da diğer deyişle çıraklık dönemi, böyle bir karaktere sahiptir. Topçu'nun, Âkif hakkında kullandığı 'dış' kavramını dikkatle tavzih etmesi ve burada 'cemiyet'i kastettiğini vurgulaması özellikle dikkat çekicidir. Gerçekten de Safahat'ın ilk iki kitabı yani Safahat ve Süleymaniye Kürsüsü'nde, toplumu delik deşik eden bin türlü derde yönelik feryatlarla doludur. Neden? Çünkü Âkif, aynı zamanda Topçu'nun felsefî sistemindeki anahtar kavramlardan biri olan 'mesuliyet' duygusu ile dolup taşmaktadır. Bu nedenle Âkif'in sanatında –tıpkı Shakespeare

6 Nurettin Topçu, Mehmet Âkif, s. 22-3.

7 Nurettin Topçu, Mehmet Âkif, s.25.

ile Dostoyevski'de olduğu gibi, tabiatın hemen hiç rol oynamadığını görmekteyiz.[8]

Topçu'nun bu analizleri, tabiata değil, insana ve topluma odaklanan Âkif'in şiirinde, lirik esintilerin niçin dikkat çekici biçimde cılız olduğunu açıklamaktadır. Topçu'nun vurguladığı önemli bir husus daha var. Âkif, bu dönemde realisttir; gördüğü gerçeği, bir ressam gibi resmetmeye çalışmaktadır. Şüphesiz bu realizm, yolculuğunun başladığı 'dış' ile yakından ilgilidir. Ne var ki, duygusuz, duyarsız ve tepkisiz bir realizm değildir bu; Âkif, tamamen edilgen olarak yönelmemektedir gerçeğe. Aksine, sahip olduğu toplumsal realizm, Âkif'i bir isyana sürüklemekte, gördüğü gerçeğe yönelik tepkilerini de dillendirmektedir. Besbelli ki hayattan kaçmaktadır Âkif, fakat sığınacak bir hayat aramaktadır aynı zamanda. Ama bu onun aradığı hayat, 'Küfe' ya da 'Kahve'de tasvir edilen hayat değildir. Güçlünün karşısında ezilen zayıfın, cehaletle karışık bencilliğin, tensel zevklere dalmış, sarhoşlukta çare arayan zavallıların, yaşanan bin türlü sefaletin neden olduğu feryat, İslâm'ın merhamet ahlakından kaynaklanmaktadır. Topçu, bu ahlakı, kendi felsefî sistemi açısından 'ruhçu sosyalist ahlak' olarak isimlendirmekte bir mahzur görmemektedir.[9]

'Hakkın Sesleri', 'Fatih Kürsüsü'nde' ve 'Hatıralar' ise kalfalık dönemi eserleridir. Doğal olarak bu dönem, dıştan başlayan yolculuğun, içe doğru ivme kazandığı bir merhaleyi işaret etmektedir bize. Bu dönemde Âkif, içe yönelmesi nedeniyle, kendisini ilhama terk etmiş, insana ve cemiyete ait acıların tasviri, derinden hissedilen mesuliyet duygusunun neden olduğu feryatların gerisine düşmeye başlamıştır. Mamafih Topçu'ya göre, bu feryatların ardında, düzensiz ve nizamsız bir heyecan değil, önemli bir takım ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeler, şairin derununda taşıdığı 'millet', 'din' ve 'ahlak' ihtiraslarıyla açıklanabilir. İşte kalfalık dönemine geçen Âkif'in şiirinde, az önce belirttiğimiz gibi, dıştan içe yönelen bir akış nedeniyle, onu konuşturan ilkelerin ağır basmaya başladığını, daha öne plana çıktığını görmekteyiz. Topçu'ya göre, bu durumun sembolik ama oldukça dikkat çekici bir kanıtı, Hakkın Sesleri'nden itibaren, manzumelerin başına konan âyetlerdir. Bu durum, Âkif'in, ilham kaynağının Kur'ân olduğuna ilişkin açık bir vurgudur. Böylelikle Âkif'in şiirindeki realist tavır, idealizme doğru hızlı bir biçimde mahiyet değiştirmeye başlamaktadır. Bu nedenledir ki Nurettin Topçu, kalfalık döneminin ilk eseri olan Hakkın Sesleri'ni, şairin büyük sanatının başlangıcı saymaktadır.[10]

Nurettin Topçu, içe yönelmeyi ifade eden kalfalık dönemiyle ilgili olarak, bir başka orijinal tespit ileri sürmektedir. Etrafını saran cemiyetten, iç âlemine ve kendi ruhunun derinliklerine doğru ilerleyen Âkif, mimariden musikiye geçmiştir.[11] Topçu, Âkif'in sanatının, dıştan içe yönelmesini, mimarîden musikiye geçiş olarak nitelemekle, somuttan soyuta atlayışı kastetmektedir. Nasıl ki, kulağa hitap eden musiki, göze hitap eden mimarîden daha soyutsa, kalfalık dönemindeki Âkif de daha soyuttur. Şüphesiz Topçu'nun bu saptaması, Âkif'te teşhis ettiği realizme baskın çıkmaya başlayan idealist tavırla doğrudan ilgilidir.

Nurettin Topçu'nun, Âkif hakkında ileri sürdüğü, somuttan soyuta ve realizmden idea-

8 Mehmet Âkif, s.24

9 Mehmet Âkif, s.62.

10 Nurettin Topçu, Mehmet Âkif, s.64.

11 Nurettin Topçu, Mehmet Âkif, s.64.

lizme geçiş tespitini biraz daha dikkatle incelemekte yarar var. Çünkü Topçu, ideal duygular alanına yükselmeyen eserlerin, plastik bağlamda ne kadar estetik olursa olsun, tam anlamıyla sanat eseri hüviyetine sahip olamayacağı görüşündedir. İdealsiz, sadece nazma çekilmiş fikir apolojileri, sanat eseri değil propaganda ürünüdür. Aynı şekilde edebî sanatlar ve üslupçuluk da, yalnızca estetik duygu uyandırmayı hedefleyen kof bir gösterişten ibaret kalmaktadır. Topçu'ya göre, çıraklık dönemini oluşturan Safahat'ın ilk iki kitabında, realiteye yoğunlaşan ve tasvire ağırlık vererek, kendine özgü bir ifade ve üslup geliştiren Âkif, kalfalık döneminde beliren sonsuzluk ihtirasıyla 'din' ve 'ahlak' ideallerinin dünyasına tam anlamıyla ayak basmıştır. Bu analiz ışığında, Topçu'nun, 'Hakkın Sesleri'ni büyük sanatın başlangıcı olarak kabul etmesinin mahiyetini daha iyi kavramaktayız. Mamafih şunu vurgulamamız gereklidir: Âkif, realizmi terk ederek idealizme yönelmemektedir. Bilakis realizmin yanında idealizm güçlenmekte ve realiteyi kuşatmaya başlamaktadır.

Herhalde, Âkif'in kalfalık dönemine ait olup, Topçu'nun bahsettiği sonsuzluk ihtirasını en iyi yansıtan şiiri 'Necid Çöllerinden Medine'ye' başlığını taşımaktadır. Topçu'ya göre aşk ile isyanın, sevda ile duanın birleştiği bu muhteşem sahne, âdeta mistik bir feryadı haber vermektedir bize. Merhum Nurettin Topçu'nun açıkça belirtmediği bir ayrıntı, kalfalık dönemine ait eserlerin sonuncusu olan 'Hatıralar'ın son parçasının 'Necid Çöllerinden Medine'ye' şiirinin olması oldukça ilginçtir. Zira ustalık döneminin ilk eseri 'Âsım' bu muhteşem ve içli şiirin hemen ardından gelmektedir.

Topçu, Safahat'ın son iki kitabını yani Âsım ve Gölgeler'i, ustalık döneminin iki olarak kabul etmektedir. Ne var ki Âsım ile Gölgeler, birbirinden farklı ama birbirini tamamlayan yapılardır. Mehmed Âkif'in, dünya görüşünü bir bütün olarak ortaya koyduğu Âsım bir kubbe, mistisizme tırmanan ve derin dinî duyuşlarla meşbu Gölgeler ise bu kubbenin yanında yükselen minarelerdir. Âsım, hiç şüphe yok ki, Âkif'in sanatında en önemli merhalelerden birini oluşturmaktadır. Çünkü Âkif, neredeyse bütün halinde görülebilir Âsım'da. Nazım tekniği, dil oyunları ve edebî sanatlar, neredeyse eritilip kıvamlanmış aruzun sağladığı ahenk eşliğinde, muhteşem bir âbide oluşturmaktadır. Âkif, bu muhteşem âbide ile, sahip olduğu evrensel tasavvuru, idealindeki insan ve toplumu ortaya koymaktadır. Âsım'daki realite ve idealizm, öyle muhteşem bir dengeye sahiptir ki, eser, okuyucuyu adeta teslim almaktadır.[12]

Sözün başında bahsettiğimiz 'dış' kavramına tekrar dönelim. Başlangıçta insana ve toplumsal gerçekliğe yoğunlaşan Âkif, Âsım'da, kendi ruhundaki tabiatı ortaya çıkartmaktadır. Çanakkale Şehitlerine adanan muhteşem parçada, şairin, şehidin defnedildiği tabiat parçasını tasvir ettiğini görmekteyiz. Ne var ki burada tasvir edilen tabiat, Âkif'in kendi ruhundaki ilahi tabiattır. Topçu'nun deyişiyle 'tabiatüstü bir tabiattır'.[13] Bu şiirdeki saikalar, dağlar, taşlar, hilal ve güneşler, Süreyyalar, mor bulutlar, dış dünyanın değil, şairin iç âleminde kaynaşan tabiatın yansımasıdır. Bu muhteşem ve son derece duygulu manzara, Âkif'in ulaştığı zirveyi göz önüne koymaktadır.

Safahat'ın son kitabı olan Gölgeler'de, ilk altı kitaba göre yeni olan ise din anlayışı ve Allah'ın idrak tarzıdır. Daha önceleri Âkif'in din tasavvuru, daha şeklî ve somut iken, belki

12 Nurettin Topçu, Nurettin Topçu, s.68.

13 Nurettin Topçu, Mehmet Âkif, s. 24.

de çıktığı gönüllü sürgündeki ilham sonucu, imanı, mistik bir hale büründü. Topçu'ya göre, Gölgeler'deki manzumeler, dini, cami, minare ve cemaat kavramları eşliğinde kavrayan Âkif'in, tüm evrendeki Bir'i idrak edişinin şahitleridir. Artık şair, kendi mustarip varlığından sıyrılmış, içinde bunaldığı bu çokluk ve yokluk evreninden taşan ruhuyla birlikte, aşkın ve mistik aşamaya gelmiştir.[14] Topçu:

Bana dünyada ne diyar kaldı, emin ol ne de yar!

Diyen şairin, idealizmden mistisizme geçtiğini ileri sürmektedir.

14 Nurettin Topçu, Mehmet Âkif, s.70

Demevî Şiir Yahut Âsım'ı Yeniden Okumak

Bilal KEMİKLİ
Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi

Mustarip dava adamı

Mehmet Âkif, edebiyat tarihimizde "milli şair" hüviyetini haiz büyük bir şair olmanın yanında, dergiciliği ve düşünce yazılarıyla dönemine damgasını vuran bir mütefekkir, memleketin ve bütün bir İslâm âleminin içinde bulunduğu "karanlık"tan nura çıkmak için "ziya arayan" veya olmadı bu "ziyayı yeniden halketmek" isteyen bir hareket ve dava adamıdır. Bir isyancı ruh, en önemlisi kendini milletin birlik ve dirliğini yeniden tesis etmeye adamış bir görev adamı, gerçek anlamda bir devlet adamıdır… Bilhassa Âkif'in devlet adamlığı fikrini incelemek, bunun üzerinde durmak lazım. Bütün bu özelliklerini de dikkate alarak Âkif'i mustarip bir dava adamı olarak tanımlamak mümkündür.

Burada hemen şunu belirtmek isterim: Âkif'in şiiri, işte bu mustarip dava adamının feryadıdır. Daima mahzun, çıkış yolları arayan ve bu yolu bulacağına kani gerçek bir mü'min. Hiçbir zaman ümidini yitirmiyor; tıpkı Yusuf'unu kaybetmiş Yakub gibi… Bu bakımdan o, müşahede, murakabe ve tecrübe ettiği konuları şiir diliyle kayda alarak tarihe not düşmüş bir şahsiyettir. Bu konular, daha çok hayatın içinden, dönemin siyasi, sosyal ve kültürel meselelerine dönüktür. Dolayısıyla onu, zamanının tercümanı olarak nitelendirmek mümkündür. Gerçekten de yaşadığı dönemde sessiz çoğunluğun, gelişen dünyayı takip edemeyen ve bu gelişmelere karşı ne yapması gerektiğini bilmeyen geniş bir kitlenin tercümanıdır. Bu yüzden de çoğu kimse onu, sadece zahiri meseleler üzerinde düşünen, dolayısıyla da toplumcu yönü öne çıkan bir şair olarak gösterirler. Fakat hakikat öyle değildir; Âkif, bir yönüyle dışa dönük olmakla birlikte, onun esas konusu iç âlemdir. Asıl mesele içtedir; zira o, bâtında değişim yaşanmadan zâhirde yeni ve anlamlı bir hareketin olamayacağını bilir. Bunun için de insanı adeta şahdamarından yakalayan bir sese sahiptir. O sesin

şiire yüklediği anlamı, Âsım'dan yola çıkarak okumak mümkündür.

Arayış şiiri

Âsım'ı yeniden nasıl okuyabiliriz? Tebliğin temelini bu soru oluşturmaktadır. Tabi, metin yazıldığı dönemin eseridir; ancak metin şiir ise, orada anlam eserin yazıldığı dönemini aşar, ana gelir ve oradan yarına intikal eder. Meseleye bu zaviyeden bakarak anlam bilimin kavramlarla örülü felsefi diliyle boğmak ve anlamı tüketmek istemem. Yalnız şu konuya bir açıklık getirmek lazım: Âsım'ı nasıl nitelemeli? Evet, okuduğumuz şiirin özüne dönük düşünmemiz lazım. Bu meyanda hemen şunu belirtelim: Süleyman Nazif, Âsım'ı "kuğunun son şarkısı" diye nitelendirir. Osmanlı gemisi batarken, bir çıkış arayışı… Bu bakımdan **arayış şiiri** yahut kendi küllerinden **yeniden diriliş şiiri**dir diyebiliriz.
Arayış şiiri… Yeniden diriliş şiiri. Burada savaşlar, siyasi ayak oyunları, kültürel yozlaşma, sosyal kargaşa ve kavgalarla gücünü yitirmiş, yorulmuş, ekonomik olarak iflas etmiş, umudunu yitirmiş velhasıl birçok açıdan tükenmiş orta ve ileri yaşın, o batmak üzere olan gemiyle birlikte yok olacağının farkında olan şair, Âsım'a yüklendiği "ideal nesil" tipine hayat vermektedir. Bu ideal nesil, yıkılan şehri yeniden kuracak ve yarınları yeniden inşa edecektir. Dolayısıyla Beşir Ayvazoğlu'nun haklı olarak dile getirdiği gibi, Âsım *gelecek projesi*dir. Bu bakımdan Âkif'in ideolog yönünü de ele veren bir metindir. Ancak eser tamamlanmış mı? Burada bu soruyu sormak lazım; zira Âsım'ı okuduğunuzda, daha başka konuların da ele alınacağı izlenimine varıyorsunuz. Nitekim Eşref Edib de bu kanaatimizi doğrulayan bir bilgiyi nakletmektedir. Ona göre, Âkif Asım'ın devamını yazmak istemiş, ama nasip olmamıştır.

Âsım'a arayış, yeniden diriliş ve bir bütün olarak gelecek projesi kavramları açısından baktığımızda, şairin, kurulu düzene ve zihniyete ciddi anlamda muhalefet ettiğini söyleyebiliriz. Elbette 1924 Nisan'ında tamamlanan Âsım'ın yazıldığı günlerdeki şairin ruh halini Mithat Cemal'den, Faruk Nafiz, Süleyman Nazif ve bütün buralardaki bilgileri yeniden okuyan Beşir Ayvazoğlu'nun *1924 Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi*'nden okuyoruz. Bu okumalar, mustarip şairin, hayal demeyeyim, ama dertlerini ve umutlarını anlamamızı kolaylaştırıyor. Ama şunu açıkça söylemek isterim, o günden bugüne öylesine hızlı bir zaman yaşadık ki, bu mustarip şairle empati kurmak pek de kolay değil. Onun erdemlerini sayıp duruyoruz, ideallerini ve kavgasını dile getiriyoruz; ancak o kadar. Gerçekten de Âkif, başta Âsım olmak üzere hemen her şiirinde bizim kayıp aynamız gibi duruyor; o aynaya bakıp sûretimizi seyrediyoruz, lakin aynanın telkin ettiği sîretten yoksunuz. Sanki Kurna köyünde er meydanına çıkan cılız pehlivanlar gibiyiz… Fakat yine de bu yoksunlukla Âsım'ı yeniden okumakta ısrarcıyız. Israrcıyız; zira "elden, ayaktan düşmüş" bu pehlivana can suyu vererek "İslâm'ın o gürbüz, o civân unsurunu" bulup çıkarmak asli görevimizdir.

Burada Âsım'ın ne özetini, ne de orada ele alınan konuların tahlilini yapacağım. Burada eseri, sadece şiir kavramı etrafında okumak istiyorum. Zira şair, kah Köse İmam'ın eleştirel aklına teslim olup şiir eleştirisi yapıyor, kah Âsım'ın arayışlarında onu teselli sadedinde şiirler okuyor ve bu arada da kendisi şiir telakkisini ortaya koyuyor. Şiir hakkında

düşünmek ve şiiri anlamak, asli görevi hissetmek ve şiir yazmak olan şairin meselesi değildir. Fakat kudema, bazen divan dibâcelerinde, bazen de kasîde yahut gazellerinde kendi şiirinden söz eder. Bunlarda, kimi zaman şairin şiir telakkisini okumak mümkünse de, ekseriyetiyle daha çok fahriye niteliğindeki değerlendirmelerdir. Kimi zaman da rakip şairi hicveder. Âsım'da bu geleneğin izlerini görmek mümkündür.

Vefalı şair

Burada bir parantez açıp bir hususu paylaşmak isterim: Âkif vefalı bir şairdir. Bunun en güzel işareti, yazdığı şiirleri dostlarına ithaf etmesidir. Âsım'ı da kadim dostlarından "kardeşim" diye hitabettiği Fuad Şemsi'ye ithaf etmiştir. Fuad Şemsi, Abbas Halim Paşa'nın "vekîl-i umuûru"dur. Fakat onun hakkında fazla bir bilgimiz yok; Mahir İz'in ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun hatıralarında verdiği bilgilerden başka malumatımız yok, hakkında ayrıntılı ve derli toplu bir akademik çalışma yapılmamıştır. Rubaileri de olan Fuad Şemsi'nin yeni nesillere tanıtılması gerekir.
Bilindiği gibi, Âsım'da Köse İmam, şairin hayranı olduğu Boşnak Ali Şevki Hoca'dır. Ali Şevki Hoca hakkında da fazla bilgimiz yok. Ama şunu ifade etmek isterim, Âkif arayışını öncelikle ulemada ve onun mahalledeki temsilcisi imamda yoğunlaştırır. Bu diğer şiirlerinde de böyledir; nitekim Ali Şevki Efendi'ye ithaf ettiği Köse İmam, Hüsam Efendi Hoca ve Said Paşa İmamı bunun işaretidir. Burada Ali Suâvî'nin Şeyhülislam Arif Hikmet'in Tanzimat'taki rolünü anlatırken yaptığı bir değerlendirmeyi hatırlatmak isterim. Ali Suâvî diyor ki: "Bir şeyhülislamın İstanbul'a yapabileceği hizmeti bir Montesquie yapamaz." *Safahat*'ta da aynı yaklaşımı görmek mümkündür. Bu kanaat Kuvayi Milliye kadrolarında da görüyoruz; fakat nasıl oluyorsa, zaman içinde bazı romanlarda, filmlerde, fıkralarda ve karikatürlerde imam itibarsızlaştırılıyor. Merhum Topçu'nun konuşmalarında ve makalelerinde zaman zaman dikkat çektiği husus, imamın yeniden itibarına kazanması ve asli hüviyetine kavuşması meselesidir. Bu mesele Âkif için önemlidir; işgal ettiği makamın adamı olması gereken imam, yeniliklere açık, meraklı ve dertli olursa, sözü, sohbeti ve duruşuyla yeniden dirilişi gerçekleştirecek olan Âsım'ın neslini mayalayarak gidişatı değiştirebilir.

Âsım, Harb-i Umûmî dönemini tasvir eden önemli bir metindir. Bu büyük şiir, Osmanlı gemisinden bin bir güçlükle kurtarılan ve Anadolu'da tomurcuklanan yeni çınarın gölgesinde, 1924'te tamamlanmıştır. Balkan savaşlarının, cihan harbinin, bir bir sonen umut kandillerinin tanığı olan şair, Milli Mücadele'nin de baş aktörlerinden birisidir. Bu bakımdan şiir, Anadolu'da tomurcuklanan yeni çınarın köklerine ve bu köklerle birlikte tevarüs eden temel meselelere atıfta bulunur. BU doğrudan doğruya bir anlatım değildir; ancak meseleleriyle birlikte dün tasvir edilirken, yeniden toparlanmanın ve varolmanın da işaretini verir. Nitekim Süleyman Nazif'in "kuğu" nitelendirmesini bu açıdan değerlendirmek mümkündür.

Şairim diyebilmek

Âsım, Köse İmam'ın Hocası İpekli Temiz Tahir Efendi'nin oğlu Hocazade'yi –ki bu şair-

dir- Harb-i Umûmî günlerindeki bir ziyaretiyle başlar. Karşılıklı takılmalar ve tahrike de varan iğneleyici konuşmaların sonunda söz döner dolaşır, kırk altı yaşına gelmiş, ancak babası gibi bir itibara ulaşamamış olduğu düşünülen Hocazade'nin mesleğine gelmiştir. Köse İmam, "Hem benzemedin merhûma" dediği Hocazade'yi işe yaramayan bir "zübbe" olarak nitelendirir. Oysa Hocazade kendinden emin bir şekilde, "şairim" der; babam âlim ise, işte ben de şairim… Böylece Âsım'da şiir, dönemin şiir anlayışı, divan şiiri ve tasavvuf bir muhalif mümin nazarıyla tartışma konusu olur.

"-Şâirim.
— Olmaz olaydın: O ne yüzler karası!
Bence dünyâdaki işsizlerin en maskarası.
-Afedersin onu!
- İmkânı yok etmem, ne demek!
Şi're meslek diye, oğlum, verilir miydi emek?
Âh, vaktiyle gelip bir danışaydın Köse'ne,
Senin olmuştu bugün belki o kırk altı sene.
-Ama pek hırpaladın şi'ri...
— Evet, hırpaladım: Çünkü merkep değilim, ben de mürekkep yaladım,
Ben de târîh okudum; âlemi az çok bilirim.
"Şuarâ" dendi mi, birdenbire oynar sinirim,
İyi gün dostu herifler, o ne yardakçı gürûh,
O ne müstekreh adamlar! Hani bakmak mekrûh.
Dalkavukluktaki idmanları sermâyeleri...
Onlar azdırdı, evet, başlıca pespâyeleri.
Bu sıkılmazlara "medh et!" diye, mangır sunarak,
Ne erâzil adam olmuş, oku târihi de bak!
Edebiyyâta edebsizliği onlar soktu,
Yoksa, din perdesi altında bu isyan yoktu:
Sürdüler Türk'e "tasavvuf" diye olgun şırayı;
Muttasıl şimdi "hakîkat" kusuyor Sıdkı Dayı!
Bu cihan boş, yalınız bir rakı hak, bir de şarab;
Kıble: Tezgâh başı, meyhâneci oğlan: Mihrab.
Git o "dîvan" mı ne karn'ağrısıdır, aç da onu,
Kokla bir kerre, kokar mis gibi "Sandıkburnu!"

Sandıkburnu, Yenikapı'daki Galata'dır; meyhaneleriyle meşhur semt… Burada atıfta bulunulan Sıdkı Dayı kimdir? Belki bir Bektâşî Babası, ama hakkında malumatımız yok; ama burada onun şiir dili şairin ifadesiyle "pek hırpalanıyor". Bu vesileyle biz de dönemin şiir eksenli tartışmalarına tanık oluyoruz; Recaizade'den Naci'ye eski yeni, söz ve mana gibi tartışmaları hatırlıyoruz. Divan şairinin dalkavukluğu, daha sonraki dönemlerde de temel polemik konularından birisi olacak; ama asıl bu tartışmalar, şairliği meslek olmaktan çıkarıp,"dünyadaki işsizlerin en maskarası" haline getirecektir. Şiir iktidarını nesre kaptıracak, şaire kız verilmez olacaktır.

Burada şunu da belirtmekte yarar var: Şiir dili eleştiri konusu edilen Sıdkı Dayı, Gölgeler'de Âkif'in dilini belirleyecektir. Diğer bir ifadeyle, Gölgeler'de karşımıza çıkan "yeni Âkif, Sıdkı Dayı'nın dilinden aldığı ilhamla eser verecektir. Bu bakımdan bende-

niz iki Âkif var, diyorum; ilki hareket adamı, toplumu değiştirme çabasındaki Âkif, ki bu yenilikçi, meselelere eleştirel bakan, kendine güvenen, muttasıl cüz'i iradeyle her şeye müdahil olacağını sanan ve hep dışa dönük bir şair… İkincisi ise, bunca endişeye rağmen kurmak istediği yarını tesis edememiş, o bakımdan da kendine dönmüş, içindeki özle hasbıhal eden derviş Âkif. Bu ikinci Âkif, külli irâdeye teslim olmuş, rızaya ermiş ve bu bakımdan da Sıdkı Dayı'nın diline yaklaşmıştır.

İlginçtir, Sıdkı Dayı'nın şiir dilini eleştiren Köse İmam, onun öncülleri olan Attar'ı ve Sa'dî'yi sever ve okur; ama Hocazade'nin bunlar gibi büyük şair olamadığına atıfta bulunarak,

"*Sana şâir diyen, oğlum, seni gördüm yalnız:*
Kimi mevlidci diyor…"

der. Burada ciddi bir tenakuz var; hem Attar'ı, hem Sa'dî'yi okuduğunu sevdiğini söyleyeceksin ve hem de Süleyman Çelebi'yi tahfif edici değerlendirmeler yapacaksın. Bu ruh hali günümüze değin gelmiş, Süleyman Çelebi, bilhassa ondan nemalanan çevrelerce tahfif edile gelmiştir. Ama Âsım'da Hocazade'nin verdiği cevap çok manidardır:

"*-Ah olabilsem, nerde!*
Yetişilmez ki: Süleyman Dede yükseklerde."

Süleyman Dede gerçekten de yükseklerdedir; o şiir kuşunun kanatlarında can miracına ermiş ve oradan, o temaşa ettiklerini naklederek Vesiletü'n-necât'ı dile getirmiştir. Hala devrin Köse İmam'ı bir kısım ilahiyatçılar, "kimi bid'atçı diyor" lafını ededursun, "yükseklerdeki Süleyman Dede", efsane bir sâki olarak hizmetine devam ediyor, çağın kurak topraklarında susamış gönüllere Muhammedi muhabbeti sunuyor.

Demevî şiir

Geleneksel kültürde mizaç kavramı önemlidir. Klasik tıpta, ahlât-ı Erbaa denilen kan, balgam, safra ve sevda'nın vücuttaki dengesi anlamına gelen mizaç, bu sıvıların azalıp çoğalmasına göre bozulur ve hastalıklar ortaya çıkar. Bu sıvılardan birinin baskınlığı, kişinin mizacını da ortaya kor. Bu geleneksel tıp anlayışının, insanın ruhi yapısıyla bedeni arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından dikkat çeker. Fakat mesele şu ki, kalisk şiirimizde bu kavramlardan yola çıkarak şiir tasnifi pek yapılmamıştır. Tezkirelerde, fahriye ve hicviyelerde âbdâr, nüzhet-âmiz, latîf, pür-nikât, dil-pezîr, zibâ, güzide, dil-kuşâ vb kavramlarla şiir eleştirisi yapıldığını biliyoruz; ne var ki, demevî şiir, asâbî şiir ve lenfâî şiir gibi tanımlamalara –şimdilik- Âkif'te rastlıyoruz. Şu halde, nedir demevî şiir? Bu soruya cevap vermek için yine Âsım'a dönelim ve oradan iz sürelim.
Âsım'da şair bizi İstanbul'un farklı semtlerinde gezdirip, farklı problemlerle karşılaştırır ve sözü bir yerde alır Çanakkale'ye getirip oradaki destanı yazar. Sonra da boy boy tespihleri ile insan kesilen sözde sûfî dalkavuklara, *Multekâ'*dan öteye geçemeyen fakihlere, değişen hayatı anlama çabasında olamayan ulemaya getirir. Bütün bir asrı, hemde o en uzun asrı oradan okumak mümkündür. Ama bir yerde söz gelir, yarınları yeniden inşa edecek olan Âsım'a gelir. Âsım, tıpkı şi'r-i hamâset gibi, muazzam bir heykeldir. Âsım,

delikanlıdır; ister istemez tanık olduğu haksızlıklara isyan etmektedir. Mamafih "kalbi yıkık ve beni haraptır", bîçarelerin derdine dermân olmak için "muttasıl kıvranmaktadır." Sanki Ömer'in zabıta memurudur, Ebûzer gibidir; fesad yuvalarını tarumar etmekte, sokağı hali üzere terk etmiş olan Devletin yerini doldurmaya çabalamaktadır. Hatta kalkıp bu düzeni ve dirliği sağlamayan Bâbıâlî'yi basmaya niyetlenmiştir…. Bu yüzden şi'r-i hamâsettir.

Âsım, şairin de açıkça belirttiği gibi, demevî mizaca sahiptir. Şartlar o masumu, bu hale getirmiştir. Demevî mizaç, ekseriyetle şen, hayattan zevk alan ve cemiyetçi kişiliği ifade eder. Kendisiyle kolay ilişki kurulur, rahat konuşulur. Pek kolaylıkla terlerler, rahat uyurlar, hoş rüyalar görürler. Ancak dalgalardan kolay etkilenir, bazen ihtirasa ve şehevi arzuya duçar olur, acı çekerler. Hercai, ancak samimidir. Bedenen kuvvetli, akıllı, mağrur, eğlencenin, seyir ve tenezzühün her türlüsünü sever, hareketlidir. Kolay unutur, yalnızlığı sevmez, her zaman dost ve arkadaş düşkünüdür. O yüzden haksızlıklara tahammül edemezler… Âsım, o sebeple haksızlıklara tahammül edemiyor, çaresizlere kendince çare olmaya çalışıyor ve ister istemez zaman zaman hırçınlaşıyor.

Mehmet Âkif, oğlunun bu öfkesinin bir gün kendine zarar vermesinden endişelenen Köse İmam'ın talebiyle Âsım'la buluşup, onu dinlemeye ve ona akıl vermeye çalışmıştır. Buluşmalarında Âsım,

"*Yeni yazdıklarınız nerde, efendim, okusak?*
Aradım kimsede yok"

dediğinde, şair, her zamanki tevazu ve mahviyetkârlıkla,

"*Varsa üç dört eserim,*
Zât-ı sâmînizi hoşnûd edemez zannederim:
Demevî zevkiniz elbet demevî şi'r ister!"

diyecektir. Demevî şi'ir, hercai, ancak samimi şiirdir. Âsım gençtir, demevîdir. Lakin şair, onu dinginleştirecek, tabiri caizse damardan şırınga edilecek bir şiir yoktur. Bunun üzerine Âsım, biraz da şairin mizacına atıfta bulunarak "asabî olsa da razıyız, efendim, yeter ki lenfâî olmasın" diyor. Şair yaşadıklarıyla ve yaşı itibariyle asabî olyabilir, ama bu lenfâî de nedir? Lenfâî mizaç, serin kanlıdır, etrafında olup bitenlere karşı kayıtsız, gamsız, kedersiz… Âsım, bunca yaşanan olay karşısında benden kimse kayıtsızlık beklemesin demek ister. Böylece sohbet koyulaşır gider. Ve sonunda Bâbıâliyi arkadaşlarıyla basmaya niyetlenen Âsım'ı "^tahsilini ikmâle" ikna eder.

Şimdi Âsım'lar orada, Köse İmamlar da hemen yanı başlarında onların, fakat o gençlere icabında demevî şiirler okuyarak onları demleyecek ve Köse İmamlar'ı sohbetle rahatlatacak Âkifler nerede? Bu sempozyumlar, her halde bize o aradığımız Âkifi ve Âkifleri gösterecektir.

Safahat'ta Aydın Profili

Yaşar ŞENLER
Yrd. Doç. Dr. , 100. Yıl Üniversitesi

Aydın kavramı tarih boyunca değişiklikler geçirmiş, dönemine ve tanımlayanına göre farkılıklar kazanmış, bazen adını hak etmiş, bazen yabancılaşmanın adı olmuş bir kavramdır. Diyebiliriz ki her düşüncenin, düşünce gurubunun, her siyasi bakışın, her toplumsal yapının kendine has farklı bir aydın tanımı vardır. Elbette bu tanımlar, kişinin kabul ve redlerine göre biçimlenir. Herkes kendi duygu, düşünce, ideal, sosyal bakış açısına göre bir tanım ve anlayış ortaya koyacaktır.

Peki nedir bu "ağyârını mânî, efrâdını câmî" aydın kavramı?

Osmanlı'nın güçlü zamanlarında ilim adamları, müderris'ler, en azından medrese mezunları, şeyhler, tarikat mensupları ve Enderun'dan yetişen devlet adamları aydın kabul edilebilir. Osmanlı'nın son zamanlarında, Tanzimat'tan sonra aydın kavramının birden çok karşılığı ortaya çıkar. Her şeyiyle batıyı benimseyip olduğu gibi almak isteyen batıcı tip ile batıyı tümüyle reddederek kendimiz kalmayı tercih eden şarklı tip arasında ara renklerden oluşan bir tayf meydana gelir. Birçok düşünür, yazar, çizer bu tayfın kendilerine göre bir yerinde dururlar. Kimi batıcı, kimi Osmanlıcı, kimi Türkçü, kimi İslamcı bakışla yaklaşırlar Aydın kavramına.

Âkif, kâliyle, haliyle ve ef'âliyle bir aydın, bir münevver profili çizer. Bu bildiride bu son seçenekten hareketle Aydın kavramına İslamcı açıdan bakan Âkif'in çizdiği profil tespit edilmeğe çalışılacaktır.

"Merhum İbrahim Bey" manzumesinde Âkif, İbrahim Bey'i bize örnek bir insan olarak gösterir. İbrahim Bey için söyledikleri, onun aydın kavramı hakkındaki düşüncelerini derli toplu bir biçimde ortaya koyar. Âkif, İbrahim Bey'deki özellikleri bize şöyle tanıtır: Önce irfan ve fazîlet, sonra Şark'ın ve Garb'ın ilmî ve fennî güzelliklerini kendinde toplamış olmak, zengin bir hayat tecrübesine sahip olmak, edebiyatlarını bilecek kadar birkaç yabancı dile vÂkif olmak, mütevâzî olmak ve son olarak bir hakîm-i zû-fünûn olmak.

Âkif'in aydın anlayışı elbette bunlarla sınırlı değildir. Şimdi, onun

Safahat'ta yer alan şiirlerinde, aydın kavramını ve karakterizasyonunu ele alalım.

Âkif'e göre Aydın'da en önce lazım olan kavî bir îmandır. Gerideki her şey o kuvvetli iman üzerine inşa edilecektir. Asım'da bu imanı şöyle tanımlar:

"— İşte gördün ya, Hocam, millet için lâzım olan,
Hoca Mandal'daki îman gibi sağlam îman.
Titretirsin yine dünyâyı, emîn ol, tir tir;
Hele sen Şark'a o îmanda beş on sîne getir."

Bu kuvvetli imanın kaynakları Allah ve Peygamber sevgisidir. Müslümanlara dini tebliğ eden, tanıtan ve sevdiren Hazret-i Peygamber'dir. O'nun doğduğu gece için yazmış olduğu "Mevlid-i Nebi" şiirinde Âkif, o gecenin kendisi ve insanlık için anlamını ifade etmeğe çalışır. Gönlündeki ilahi aşkı ve Peygamber sevgisini coşkun bir deyişle dile getirir. Bu ifadeler, imanlı bir aydının kalbinde nasıl coşkun bir Allah ve Peygamber sevgisi taşıması gerektiğini gösterir:

"Ne lâhûtî geceymişsin ki teksin sermediyyette;
Meşîmenden doğan ferdâya hayrânım, ne ferdâdır!
Işık nâmıyle vicdanlarda ondan başka bir şey yok;
O bir sönsün, hayât artık müebbed leyl-i yeldâdır.
Perîşan sözlerimden bıkma, hoş gör, yâ Resûlâllah,
Kulun şeydâdır ammâ, açtığın vâdîde şeydâdır!"[1]

İnançlı bir aydının gönlünde taşıması gereken bir diğer duygu Allah korkusudur. Çünkü sonunda ölüm olan bu hayat, insana kişisel ve toplumsal sorumluluklar yükler. Ölüm sonrası bu sorumlulukların hesabı vardır. Âkif, inançlı bir aydının ölüm gerçeğini asla unutmaması gerektiğini söyler. Çünkü inanan insan için ölüm bir son değildir. Ardından hesap günü gelecektir. Âkif, bir mezar taşı için yazmış olduğu şiirinde, ölüm gerçeğini idrak eden aydın bir insanın, hayatını hesabını verebilecek tarzda yaşaması gerektiğini söyler. Mezarın lisan-ı haliyle anlattıkları iyi anlaşılmalıdır.

"Yâ Rab ne hatîbdir ki makber:
İnsanlara en derin meali,
Bir vahy-i bülend kudretiyle,
Telkîn ediyor lisân-ı hâli!
Ondan da alınmıyorsa ibret,
Yok bir daha almak ihtimâli!
Binlerce vücûd-i nazeninin
Bir servi hayâl-i yâl ü bâli,

1 s.417

Binlerce ser-i semâ-güzînin
Bir kabza türâb olur zevali.
Her seng-i mezar bin hayâtın
Fânilere karşı infiali.
Görsün de bu inkılâbı insan,
Dehrin nedir anlasın kemâli!"[2]

Bu ibretin verdiği dersle hayata bakan insanın kalbinde uyanan Allah korkusu onun nefsini, ahlakını, dünyaya bakış tarzını ve yaşama üslubunu terbiye etmesi için yeterli bir etkendir. Âkif'in Aydın'ı bu terbiyeyi kendine mal etmiş, bu ahlak çerçevesinde yaşayan ahlaken ve vicdanen yüksek bir insandır. Ona bu yüksekliği kazandıran Allah korkusudur. Âkif bu hakikati "Hatıralar" bölümünde "Ey Müslümanlar, Allah'tan nasıl korkmak lâzımsa öylece korkunuz…" ayet-i kerîmesinin meâl-i celîli'nin ilhamıyla kaleme aldığı manzumesinde dile getirir. Der ki:

"Ne irfandır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır;
Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır.
Yüreklerden çekilmiş farz edilsin havfı Yezdan'ın...
Ne irfanın kalır te'sîri kat'iyyen, ne vicdanın.
Hayat artık behîmîdir... Hayır, ondan da alçaktır."[3]

Ahlakın, namusun, milliyetin, istiklalin varlığı ancak Allah korkusunun kalplere yerleşmesiyle mümkündür. Bu duygunun kaybedilmesi cemiyetin çökmesine sebep olur. Ondan sonra da tüm milli varlık ayaklar altına düşer.

"Meğer kalbinde Mevlâ'dan tehâşî hissi yer tutsun...
O yer tutmazsa hiç rna'nâsı yoktur kayd-ı namusun.
Hem efradın, hem akvamın bu histir, varsa, vicdanı;
Onun ta'tîli: İnsâniyyetin tevkî'-i hüsranı!
Budur hilkatte carî en büyük kânunu Hallâk'ın:
O yüzden başlar izmihlali milletlerde ahlâkın.
Fakat, ahlâkın izmihlali en müdhiş bir izmihlal;
Ne millet kurtulur, zîrâ, ne milliyyet, ne istiklâl.
Oyuncak sanmayın! Ahlâk-i millî rûh-i millîdir;
Onun iflâsı en korkunç ölümdür: Mevt-i küllidir.
Olur cem'iyyet artık çaresiz pâmâl-i istilâ;"[4]

2 s.105
3 s.245
4 s.245

diyen Âkif, ahlakın korunmasının ancak Allah korkusuyla mümkün olabileceğini vurgular. Âkif'e göre, çağın aydınlarının istenen inkılabı yapabilmeleri için iki önemli özelliğe sahip olmaları gereklidir, Bunların birincisi marifet, ikincisi ise fazilettir. Zaten ahlâk beraberinde marifet ve fazileti getirir. Bunlardan birinin eksikliği toplumun yükselmesini, refaha ve mutluluğa ermesini engeller. Marifet, sahip olduğu bilgiyi, toplumun medeni milletler seviyesine gelmesi için gereken teknik imkanları sağlayabilmek için devreye sokar. Fazilet ise, toplum düzeninin ahlak ve kanunlar çerçevesinde devamı için şarttır. Âkif bu gerçeği "Asım"da şöyle dile getirir:

"Çünkü milletlerin ikbâli için, evlâdım,
Ma'rifet, bir de fazilet... İki kudret lâzım.
Ma'rifet, ilkin, ahâlîye sa'âdet verecek
Bütün esbabı taşır; sonra fazîlet gelerek,
O birikmiş duran esbabı alır, memleketin
Hayr-ı i'lâsına tahsis ile sarf etmek için.
Ma'rifet kudreti olmazsa bir ümmette eğer,
Tek faziletle teâlî edemez, za'fa düşer."[5]

"Seyfi Baba" şiirinde ise, onun yine kendi şahsını örnek göstererek belirttiği bir başka özellikle karşılaşırız. Bu özellik aydın bir insanın olmazsa olmaz denecek kadar sahip olması gereken merhamet ve yardımseverlik duygusudur. Hasta olduğunu duyduğu yaşlı dostunu ziyaretten çıkarken elinden geldiği kadar yardım etmek isteyen şair, boş kesesine bakarak içi yanar ve üzülür.

"Ortalık açmış uyandım. Dedim, artık gideyim,
Önce amma şu fakîr âdemi memnun edeyim.
Bir de baktım ki: Tek onluk bile yokmuş kesede;
Mühürüm boynunu bükmüş duruyormuş sâde!
O zaman koptu içimden şu tehassür ebedî:
Ya hamiyyetsiz olaydım, ya param olsa idi!"[6]

Âkif'in bir aydında bulunmasını istediği önemli bir özellik de samimiyet ve duygulara değer vermektir. Şair hayatını ve sanatını bu samimiyet üzerine kurmuş, yüreğinde hissettiklerini dile getirmiştir. Şiirleri hakkında,

"Bana sor sevgili kâri', sana ben söyleyeyim,
Ne hüviyyette şu karşında duran eş'ârım:
Bir yığın söz ki, samîmiyyeti ancak hüneri;

5 s.371-372

6 s.56

Ne tasannu' bilirim, çünkü, ne san'atkârım.
Şi'r için «göz yaşı» derler; onu bilmem, yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!"[7]

mısralarını söylerken, bu samimiyeti ortaya koymaktadır. Aczinin ve bu aczini idrakten doğan duyguların ifadesi olan şiirleri, kalbinin dili ve itirafı olmuştur.

"Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!
Oku, şâyed sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zîrâ onu yazdım, iki söz yazdımsa."[8]

Bu duygu yoğunluğu, bu hisseden kalp, içinde yaşadığı zamanın ihtiyaçlarından biridir. Çünkü insanlık, büyük bir çılgınlık döneminden yeni çıkmış, ölmüş, öldürmüş, kırmış, dökmüş, yakmış, yıkmıştır. Birinci Dünya Harbi ve onun ardından acılar, merhametli, duygu dolu yürekler ve incelmiş ruhlar tarafından dindirilecek, yaralanan ruhlar yine onlar tarafından tedavi edilecektir. Devir kabalıktan kurtulma, incelme, medeniyette yükselme devridir:

"Meşe hâlinde yaşanmaz, o zamanlar geçti;
Gelen incelmiş adam devri, hemen yontulunuz."[9]

Fakat bu incelme kafaca, bilgi ve nezaket olarak incelmedir. Yoksa Âkif, gücünü kaybetmeğe sebep olacak bir incelmeyi istemez:

"Ama dikkatli olun: Bir kafanız yontulacak;
Sakın aldanmayın: İncelmeye gelmez kolunuz!"[10]

Âkif'in aydınında bulunması gereken bir diğer özellik doğruluktur. Hayalcilik, yalan söz söylemek onun anlayışında yer bulamaz. "Fatih Kürsüsünde" manzumesinde her zaman hakikati hayale tercih ettiğini söyler. Bütün söylediklerini inanarak söylemiştir. İnanmadığı bir şeyi söylememiş ve müdafa'a etmemiştir. Sözlerinin bazen kaba saba olmasına bile aldırmaz. Onun için önemli olan sözlerinin arkasında bir yaşanmışlık bulunması ve doğru olmasıdır.

"— Hayır, hayâl ile yoktur benim alış verişim...

---

7 s.5

8 s.5

9 s.417

10 s.417

İnan ki: Her ne demişsem görüp de söylemişim.
Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:
Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek!"[11]

O, eğriliğin nüktesine bile razı değildir. "Hüsam Efendi Hoca" manzum hikâyesinde Âkif, nükteyle ve bir fıkra havasında bir ders vermek ister. Bir mesnevîhan olan Hüsam Efendi Hoca'nın şahsında, doğru yolda gitmek isteyen, her ne olursa olsun doğru yoldan şaşmayan bir aydın tipi çizer. Bu küçük hikayeyi beraber okuyalım :

"Nasılsa ismini duymuş ki bendegânından,
Hüsâm Efendi'yi aldırmak istemiş Sultan.
İrâdeler geledursun, o, i'tizâr ederek,
Saray civarına yaklaşmamış, değil gitmek.
Bu izz ü nâz üzerinden epey zaman geçmiş;
Günün birinde, Beşiktaş taraflarında bir iş,
Sürüklemiş o havaliye Mesnevî-hânı.
Duyunca vak'ayı Abdülmecîd'in erkânı,
«Çağırtalım mı?» demişler; «evet» demiş, Hünkâr;
Takım takım yola çıkmış hemen silâhşorlar.
Hüsâm Efendi henüz Dolmabahçe'lerde iken,
Gelip yetişmiş adamlar, üçer beşer, geriden.
— Efendimiz bizi gönderdi, çok selâm ediyor;
«Görüşmek istiyorum, kendi istemez mi?» diyor.
Uzun değil ki saray, işte dört adımlık yer;
Hemen dönün, gidelim, hiç düşünmeyin bu sefer!
Dönün, rica ederiz...
— Dinleyin, sabırlı olun:
Ben elli beş senedir teptiğim yegâne yolun,
Henüz sonundan uzakken, tükendi gitti ömür;
Tutup da bir geri döndüm mü, yandığım gündür!"[12]

Bütün bu üstün meziyetlerine rağmen aydın bir insan alçak gönüllü olmak zorundadır. Çünkü, tevazuyla birleşmemiş bir marifet ve fazilet düşünülemez. Bu özelliğe yine kendi şahsiyetiyle örnek teşkil eden Âkif' sahip olduğu sükuneti, derin ve içten tevazuu, yaşadığı mütevazi hayatı, "Resmim İçin" adlı kıtasında gözler önüne serer:

"Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince,

11 s.186
12 s.414

Günler şu heyulayı da er, geç, silecektir.
Rahmetle anılmak, ebediyyet budur amma,
Sessiz yaşadım, kim beni, nerden bilecektir?"[13]

Evet, çünkü Âkif, kendi dünyasında sakin ve sessiz bir hayat sürmüş, şöhret peşinde koşmamıştır. Ancak, kendini ve hayatını adadığı büyük dava onu elinden tutmuş, serviye sarılan bir sarmaşık gibi yüceltmiş, ebedi kılmıştır. Burada şu beyti hatırlamadan geçemeyeceğim.

Münenâbî olamaz düşmeyicek hâke nebât
Mütevâzî olanı rahmet-i Rahmân büyütür.

Âkif'e göre inançlı bir aydında bulunması gereken önemli bir özellik de azim ve çalışkanlıktır. Bize Sâdî'den örnekler veren şair, gerçek bir aydının emel ve azim sahibi ve her ne olursa olsun ye'se ve ümitsizliğe düşmeyen bir yapıda olması gerektiğini hatırlatır. Aşağıdaki mısralar onun bu görüşünün veciz ifadesidir:

"Bir gâye-i maksûda şitâb eyleyen âdem,
Tutmuşsa bidayette eğer azmini muhkem,
Er geç bulacak sa'y ile dil-hâhını elbet.
Zîrâ bu şu'un-zâr-ı tecellîde, hakikat,
Tevfîk, taharriye, taharri ona âşık;
Azmin de emel lâzımıdır, gayr-ı müfârık.
Olsun da emel azm ü taharriye mukârin;
Tevfîk zuhur eylemesin sonra... Ne mümkin!
Ba'zen iki üç haybet olur rehzen-i ümmîd...
İnsan o zaman etmelidir azmini teşdîd.
Ye'sin sonu yoktur, ona bir kerre düşersen
Hüsrana düşersin, çıkamazsın ebediyyen!"[14]

Başarı kazanmak için, azminde sabit ve ısrarlı olmak, daha önce aynı yollardan, aynı zorluklardan geçmiş olanların hikayelerini bilmek, tecrübelerinden faydalanmak şarttır.

"Varmak istersen -diyor Sâdî- eğer bir maksada?
Tuttuğun yollar tükenmekten muarrâ olsa da;
(…….)
İbret al erbâb-ı ikdâmın bakıp âsârına:

13 s.415

14 s.51-52

Dağ dayanmaz erlerin dağlar söken ısrârına."[15]

Bütün tabiat, kainat çalışmakta iken insana, hele de aydın olana çalışmamak, bir köşede atâlete mahkûm beklemek asla yaraşmaz. Bu atâlet ve donukluk ancak bir ölüde görülebilir.

"Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur!
Bunların hakkında bilmem bir bahânen var mı? Dur!
Mâsivâ bir şey midir, boş durmuyor Hâlık bile:
Bak tecellî eyliyor bin şe'n-i gûnâgûn ile.
Ey, bütün dünya ve mâfîhâ ayaktayken, yatan!
Leş misin, davranmıyorsun? Bari Allah'tan utan."[16]

Âkif'in aydını, çalışmayı bütün değerlerin ve hakların temeli sayar. Çalışmanın olmadığı yerde hiçbir şey meydana gelmez. Aydın insan çalışkandır. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi bütün kainat, varlık, madde ve zaman çalışmaktadır. İnsan bu oluşun, bu akışın dışında kalamaz. Kalırsa, hareketsiz kalarak donar ve ölür.

"Bekâyı hak tanıyan, sa'yi bir vazîfe bilir;
Çalış çalış ki bekâ sa'y olursa hakkedilir."[17]

Terakkî, yani ilerleme, yükselme denilen gelişme de ancak çalışma sayesinde vücuda gelir. İnsan ruhunda ve fıtratında mevcut olan yükselme arzusu onu geleceğe taşıyan sihirli bir kanattır. Bu istek insana yalnız kendi varlığını değil, tüm kainatı araştırma, öğrenme merakı vermiştir. İşte bir aydın, bu istek ve meraka sahip olmalı, geleceğe kendi eliyle katkıda bulunma iradesi gösterebilmelidir. Çünkü insan fıtratı bunu emreder:

"Teharrîden usanmazsın, tealiden teâlîye
Atıldıkça, atılsam şimdi, dersin, başka atîye!
Senin en şanlı eyyamında, en mes'ûd hâlinde,
Bir istikbâl-i dûra-dûr vardır hep hayâlinde.
O istikbâledir şevkin, odur ma'şûk-i vicdanın,
O kudsî neşvenin şeydâ-yı bî-ârâmıdır canın.
O şevkin dâim ilcâsıyle seyrin ıztırârîdir;
Terakki meyli artık fıtratında rûh-i sârîdir!
Bütün esrâr-ı hilkatten haberdâr olmak istersin."[18]

15 s.22
16 s.23
17 s.196
18 s.58

Aydın, vazifesinin ve sorumluluğunun idrakinde olan, bugünün işini yarına bırakmayan, çalışkan ve çalışmayı bir ahlak meselesi kabul etmiş kişidir. Çünkü aydın, bir "gâye-i âmâl"e sahiptir. Bu gaye, ilmini artırma ve hakikati öğrenme arzusudur.

"Bugünlük iş bugün lâzım yapılmak, yoksa ferdâya
Bırakmışsan... O ferdâlar olur peyveste ukbâya!

(…….)

Sakın ey nûr-i dîdem, geçmesin beyhûde eyyâmın;
Çalış hâlin müsâidken... Bilinmez çünkü encâmın.

(…….)
Diyorlar: «Ömrü insanın yetişmez kesb-i irfana...»
Bu söz lâkin değildir her nazardan pek hakîmâne.
Muhakkaktır ya insanlar için bir gâye-i âmâl;
Edenler ömrünün sâ'âtini hakkıyle isti'mâl,
Zafer-yâb olmasın isterse varsın asl-ı maksûda,

(…….)

Fakat insanlığın ma'nâsı olsun öğrenilmez mi?
Cibillîdir taharrî-i hakikat hırsı âdemde,
Onun mahsûlüdür meşhûd olan âsâr âlemde.
Atâlet fıtratın ahkâmına madem ki isyandır;"[19]

İnançlı bir aydın, İslâmın rûhunu anlamış olmalıdır. Hakkı, emeği ve çalışmayı esas alan bu ruh ne yazık ki artık layıkıyla anlaşılamamaktadır. Müslüman olduğunu söyleyen birçok kimse vardır. Ancak aralarında İslâm'ın ruhunu anlayan ya hiç yoktur, ya da çok sınırlıdır..

"Müslüman unsuru gayet mütedennî, doğru,
Şu kadar var ki değildir bu, onun mahzuru.
Müslümanlık denilen rûh-i İlâhî, arasak,
Müslümânız diyen insan yığınından ne uzak!"[20]

İslâm dini terakki dinidir. Daimi bir emek, gayret ve azim, terakki fikrini besler. Bazı ülke-

19 s.115
20 s.151

lerin gelişmesinin, ileriye gitmesinin arkasındaki sırrı araştıran Âkif bulduğu şu gerçeği bizimle paylaşır:

"Şark'ı baştan başa yıllarca dolaştım, gezdim;
Hem de oldukça görürdüm... Kafa gezdirmezdim!
Bu Arap'mış, bu Acem'miş, bu Tatar'mış, demedim.
Müslüman unsurunun hepsini gördüm kendim.
Küçük âdemlerinin ruhunu tedkîk ettim.
Büyük âdemlerinin fikrini ta'mîk ettim.
İstedim sonra, neden böyle Japonlar yüksek?
Nedir esbâb-ı terakkisi? Yakından görmek.
Bu uzun boylu mesaî, bu uzun boylu sefer,
Bir kanâat verecekmiş bana dünyâda meğer.
kanâat da şudur:
Sırr-ı terakkinizi siz,
Başka yerlerde taharriye heveslenmeyiniz.
Onu kendinde bulur yükselecek bir millet;"[21]

Çalışmayan insanların gelecekten bir şey beklemeye hakları yoktur. Onları terakki yerine çöküş, sefalet ve en sonunda esaret bekler. Âkif, "Meyhane" şiirinde çalışmayan, meyhane köşesinden ayrılmayan bir adamın kendisini ve ailesini nasıl bir felakete sürüklediğini gösterir.

"Kızın yetişti, alan yok, nasıl olur ki? Soran
Şu sarhoşun kızı İffet değil mi? Vazgeç aman!
Diyen kadınlara; Pek doğru, pek deyip gidiyor.
Bu söz zavallıyı bilsen ne türlü incitiyor!
Benim güzel meleğim, hiç de tâli'in yokmuş:
Anan benim gibi sersem; babansa bir sarhoş!"[22]

Bu örnek bizim için tersten okunması gereken bir metindir. Yani Âkif bir aydının asla böyle bir hayata saplanmaması gerektiğini ihtar eder.

Âkif, "Mahalle Kahvesi" manzumesinde yine aile meselesine değinir. Aydın bir insan "ev hayatı"na önem vermeli, aile saadetini tesis edebilmek için, akşamları kahvehane gibi yerlerde oyalanmadan vaktinde evine gelmelidir.

"«Hayât-ı aile» isminde bir ma'îşet var;
Sa'âdet ancak odur... dense hangimiz anlar?

21 s.152-153

22 s.30-31

Hayât-ı aile dünyâda en safâlı hayat,
Fakat o âlemi bizler tanır mıyız? Heyhat!
Sabahleyin dolaşıp bir kazanca hizmetle;
Evinde akşam otursan kemâl-i izzetle;
Karın, çocukların, annen, baban, kimin varsa,
Dolaşsalar, seni kat kat bu hâleler sarsa;
Sarây-ı cenneti yurdunda görsen olmaz mı?
İçinde his taşıyan kalb için bu zevk az mı? "[23]

Aydın, kadına ve kadın haklarına saygı gösterir. Tek eşliliğin, bilen için daima daha doğru olduğunu savunur. Bu fikirlerin yaygınlaşması ve kabul görmesi için eğitim şarttır. Meşrutiyetle halka sınırsız ve nizamsız bir şekilde tanınan fikir özgürlüğünün, nasıl kullanılacağı ve ne demek olduğu anlatılmalı, halk bu konuda eğitilmelidir. Hatta, fikir hürriyetinin daha iyi anlaşılabilmesi için terbiyeye aileden başlamak gerekir. Zira toplum bu cehaletle fazla yaşayamayacaktır:

"Bu cehâlet yürümez; asra bakın: Asr-ı ulûm !
Başlasın terbiyeniz ailelerden oğlum.
Sade hüriyyeti i'lân ile bir şey çıkmaz;
Fikr-i hürriyeti hazm ettiriniz halka biraz."[24]

Âkif, aydın bir insanın, sahip olduğu bilgileri halkla paylaşmak, gerekirse halkı eğitmek gibi bir sorumluluğu olduğu görüşündedir. "Süleymaniye Kürsüsünde" manzumesinde bütün İslâm alemini gezerek her yerde vaazlar veren, matbaalar kurarak halkı bilinçlendiren eğitici ve lider bir aydın tipi çizer. Bu tip, mütefekkir, halkıyla bütünleşmiş, onun değerlerini benimsemiş, halkla iç içe olmalı, halk-aydın kopukluğuna sebebiyet vermemelidir.

"Sizde erbâb-ı tefekkürle avamın arası
Pek açık. İşte budur bence vücûdun yarası.
Milletin beyni sayarsak mütefekkir kısmı,
Bilmemiz lâzım olur halkı da elbet cismi.
Bir cemâat ki dimağında dönen hissiyyât,
Cismin a'sâbına gelmez, durur âheng-i hayât;
Felcin a'râzını göstermeye başlar a'zâ.
Böyle bir bünye için vermeli her hükme rızâ."[25]

23 s.91

24 s.102

25 s.148-152

Fatih Kürsüsü manzumesinde de Fatih Camiinin mimarisi, sebili, şadırvanı ve kemeri gibi unsurlardan hareketle Osmanlı mimarisine ve medeniyetine uzanan Âkif, mısralarında eski medeniyetimize duyduğu hayranlığı dile getirir. Aydın, kendi milletinin kültürüne ve değerlerine bağlıdır.[26]

Âkif'in aydını, zulme direnen, tarihine bağlı, ecdadına saygılı, haksızlıklara karşı çıkan bir mizaçtadır. Adalete yürekten bağlı ve onuruna düşkündür. Merhametli ve yardımseverdir. Âkif, "Asım"da bu özellikleri kendi şahsında toplar. Köksüzlüğe doğru gittikçe süratli bir şekilde kaymakta olan Türk toplumunun mâşeri vicdanına şöyle seslenir:

"Zulmü alkışlayamam, zâlimi asla sevemem;
Gelenin keyfî için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdadıma saldırdı mı, hattâ, boğarım...
— Boğamazsın ki!
— Hiç olmazsa yanımdan koğarım.
Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam;
Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam.
Doğduğumdan beridir âşıkım istiklâle,
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle.
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?
Kesilir, belki, fakat çekmeye gelmez boyunum.
Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım."[27]

Başkaları için, toplum için fedakarlık, bir aydının önemli vasıflarındandır. Sosyal gaye için çalışmak, fedakarlıkta bulunmak, belirli bir olgunluk ve insan sevgisi ister. Âkif, Yermük Harbi gazilerinden Huzeyfetü'l-Adevî'nin başından geçen bir hadise anlatır. Yaralanmış İslâm mücahitlerinin davranışlarını, feragat ve fedakarlığa örnek gösterir. Dinleyenlerin çoğunun hatırlayacakları manzum hikaye şöyle:

"Huzeyfetü'l-Adevî der ki:
«Harb-i Yermûk'ün,
Yaman kızıştığı bir gündü, pek sıcak bir gün.
İkindi üstü biraz gevşeyince, sanki, kıtal,
Silâhı attım elimden, su yüklenip derhâl,
Mücâhidin arasından açıldım imdada,
Ağır yarayla uzaklarda kalmış efrada.
Ne ma'rekeydi ki, çepçevre, göğsü kandı yerin!
Huda'ya kalbini açmış, yatan bu gövdelerin,

26 s.185-196

27 s.329

Şehidi çoksa da, gazisi hiç mi yok?.. Derken,
Derin bir inleme duydum... Fakat, bu ses nerden?
Sırayla okşadığım sineler bütün bî-rûh...
Meğerse amcamın oğluymuş inleyen mecruh.
Dedim: Biraz su getirdim, içer misin, versem?
Gözüyle Ver! demek isterken, arkadan bir elem,
Enine başladı. Baktım: Nigâh-ı merhameti,
Götür! deyip bana îmâda ses gelen ciheti.
Ne yapsam içmeyecek, boştu, anladım, ibram;
O yükselen sese koştum ki: Âs'ın oğlu Hişâm.
Görünce gölgemi birden kesildi nevhaları:
Su istiyordu garibin dönüp duran nazarı.
İçirmek üzre eğildim, üçüncü bir kısa ah!
Hırıltılarla boşanmaz mı karşıdan, nâgâh!
Hişâm'ı gör ki: O hâlinde kaşlarıyle bana,
Ben istemem, hadi, git ver, diyordu, haykırana.
Epey zaman aradım âh eden o muhtazarı...
Yetiştim, oh, kavuşmuştu Hakk'a son nazarı!
Hişâm'ı bari bulaydım, dedim, hemen döndüm:
Meğer şikârına benden çabuk yetişmiş ölüm!
Demek, bir amcamın oğlunda vardı, varsa, ümid...
Koşup hizasına geldim: O kahraman da şehid."[28]

Harbin sona ermesiyle birlikte Huzeyfe silahını bırakarak yaralılara su dağıtmaya başlar. Her yaralı, kendisine yaklaşan Huzeyfe'ye daha ilerideki bir diğer yaralıya su yetiştirmesini söyler. Huzeyfe en öndekine vardığında onun şehadete erdiğini görür. Geri döner, geridekilerin hepsinin tek tek şehadet şerbeti içtiğini fark eder. Âkif'in manzum hikayesindeki bu fedakar davranış toplumumuzun ihtiyacını şiddetle hissettiği hasletlerden biridir.

Âkif'e göre aydın kişi, gerektiğinde vatanı ve milleti için her fedakarlığı yapar. Vatanın ve memleketin menfaatini daima kişisel menfaatinin üstünde tutar. Âkif, bu ana fikri işlediği kurt ve merkep hikayesiyle bize bir ders vermek ister:

"Kurt uzaklardan bakar, dalgın görürmüş merkebi,
Saldırırmış ansızın yaydan boşanmış ok gibi.
Lâkin aşk olsun ki aldırmaz da otlatmış eşek,
Sanki tavşanmış gelen, yâhud kılıksız köstebek!
Kâr sayarmış bir tutam ot fazla olsun yutmayı...
Hasmı, derken, çullanırmış yutmadan son lokmayı!..

28 s.406

Bir hakikattir bu, şaşmaz, bildiğin üslûba sok:
Hâlimiz merkeble kurdun aynı, asla farkı yok.
Burnumuzdan tuttu düşman, biz boğaz kaydındayız!
Bir bakın: Hâlâ mı hâlâ ihtiras ardındayız!"[29]

Âkif, kavmiyetçiliğin millet arasında tefrikaya sebep olacağını düşündüğünden, Aydın'ın böyle tefrika oluşturacak faaliyetlerle ilgilenmemesi gerektiğini söyler. Aydın, birlik düşüncesine sahip olmalı, ayrılık sebeplerini ortadan kaldırmalıdır. Güç birlikten doğar.

"Kaldırın ayrılık esbabını artık aradan.
Siz bu da'vâda iken yoksa, iyâzen-billâh,
Ecnebiler olacak sahibi mülkün nâgâh.
Diye dursun atalar: Kal'a, içinden alınır.
Yok ki hiçbir işiten... Millet-i merhume sağır!
Bir değil mahvedilen devlet-i İslâmiyye...
Girdiler aynı siyâsetle bütün makbereye.
Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;
Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez."[30]

Aydın, vatanın birliği için çalışır. Bu da ancak Müslümanların birliğinin sağlanmasıyla mümkündür.

"Değil mi cebhemizin sînesinde îman bir;
Sevinme bir, acı bir, gaye aynı, vicdan bir;
Değil mi cenge koşan Çerkeş'in, Laz'ın, Türk'ün,
Arap'la, Kürt ile bakîdir ittihadı bugün;
Değil mi sînede birdir vuran yürek... Yılmaz!
Cihan yıkılsa, emîn ol, bu cebhe sarsılmaz!"[31]

Vatan savunmasında aydının görevi önder olmaktır. Gerekirse en ön safta savaşa katılır, vatan uğrunda canını feda eder, düşman ateşini sinesine söndürür, vatanı kurtarır:

"Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;
Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!
Düşer mi tek taşı, sandın, harîm-i namusun?
Meğer ki harbe giren son nefer şehîd olsun."[32]

29 s.248
30 s.144
31 s.280
32 s.280

Sonuç

Baştan beri sayılan bütün özellikleri bir araya getirdiğimizde, Âkif'in Aydın profilini çizmiş oluruz. Buna göre Aydın, her şeyden önce iman sahibi, Allah'a ve Peygamber'ine sevgi besleyen, faziletli, merhametli, çalışkan, azimli, vatan ve millet için terakkinin gerekliliğine inanan, kadına ve aileye önem veren, tarihine, kültürüne, vatanına ve milletine bağlı, gerekirse bunlar için canını vermeğe hazır bir insandır. Daha doğrusu bir kahramandır. Bu özelliklerin büyük kısmının Âkif'in şahsiyetiyle örtüştüğü görülür. O, hayatını örnek aldığı insanlar gibi yaşamağa çalışmış, bunda da muvaffak olmuştur. Bir kahraman gibi yaşamış, bir fani gibi bu dünyadan göçmüştür. Bıraktığı ciltlerle eserin ve milli ruhumuzun şahlandığı "İstiklal Marşı"nın, onun ideale adanmış hayatını ve adını ölümsüzleştirmeğe yeterli olduğuna inanıyorum.

Kaynak: Safahat, Ersoy, Mehmed Âkif, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2011

Mehmet Âkif'in, Şanlı Osmanlı Devleti'nin Yıkılması Karşısındaki Duygu ve Düşünceleri

İhsan SAFİ
Doç. Dr., Rize Üniversitesi

Tebliğime başlamadan önce, Hasan Basri Çantay'ın Âkif'le ilgili bir hatırasını burada vermek istiyorum. Çantay, şunları söylüyor:

"Galiba 1926 senesindeydi. Ben hastalanarak İstanbul'a gitmiş, orada tedavi altına girmiştim. Karesi otelinde âcizi lütfen ziyarete gelen Âkif bana yeni bir şiirini okudu. Galiba Gece'siydi. Dedim ki: - Hazret, siz vadiyi değiştirmişsiniz! Cevap verdi: - Benim asıl vadim bu idi. Ben şiirlerimi cemiyete faideli olsun diye yazdım."[1]

İşte sadece bu satırlar bile bize Mehmet Âkif'in vatanını ve milletini ne kadar çok sevdiğini ve düşündüğünü göstermesi için yeterlidir. Bu sevgi yüzünden şiirinin asıl mecrasını bile değiştirmek zorunda kalmıştır.

Yine Süleyman Nazif de Âkif için şunları söyler:

"Tabiatın mehasininden, eşcar ve ezharın güzelliklerinden, güzel çehrelerinden aldığı maye-i tahassüsü daima gizlemiştir, ketmedemediklerini cemiyetin elvah-ı mukadderatına mezcetmiştir."[2]

Mehmet Âkif diğer şairler gibi isteseydi tabiatın; ağaçların ve çiçeklerin güzelliklerinden aldığı hisleri, duygulanmaları çok güzel bir şekilde ifade edebilirdi. Ama o bu duygularına ketm vurmayı, onları setr etmeyi, gizlemeyi tercih etmiştir. Onun yerine ülkenin içinde bulunduğu durumu ortaya koymuş, yanlış-

1 Hasan Basri Çantay, *Âkifnâme (Mehmet Âkif)*, Ahmed Sait Matbaası, İstanbul 1966, s.25.

2 Çantay, s.26

lıkları tespit etmiş, bu durumdan kurtulmak için insanlara çareler sunmuş, milletin ve ülkenin hâli perişan iken bu tarz sanatla uğraşmayı doğru bulmamıştır. Nadiren yazdığı bu tarzdaki şiirleri ise Türk edebiyatının semasında altın levhalar hâlinde asılı durmaktadır. O kadar güzeldirler.

Süleyman Nazif'in yukarıda söylediği sözlere misal olarak burada *Safahat* üçüncü kitap "Hakkın Sesleri"ndeki 5 Haziran 1913 tarihini taşıyan şiirindeki bahar tasvirini göstermek istiyoruz. Şiirde Âkif, bahardan şu şekilde bahsetmektedir:

Rengârenk coşkusuyla bahar gelmiştir. Allah, her tarafa bir yeşil kan, bir yeşil can yağdırmış ve gökyüzü yemyeşil olmuştur; dağ, dere gömgök kesilmiştir. Her taraftan hayat fışkırmaktadır. Çıplak, kurumuş kemik gibi olan dalların âdeta yüzlerinden kan damlamaktadır. Bugün yaratılış şenliğidir. Yaratılış, kırları mekân tutmuştur, kudretin feyizli eli kırlarda işlemiştir. İnsan gidip bunları görmelidir:

Çık da bir seyret bahârın cûş-i rengâ-rengini;
Nefh-i Sûr'un dinle mevcâ-mevc olan âhengini!
Bir yeşil kan, bir yeşil can yağdırıp, kudret, yere:
Yemyeşil olmuş, fezâ, gömgök kesilmiş dağ, dere.
En kısır toprak doğurmuş, emzirir birçok nebat;
Fışkırır bir damlacık ottan, tutup sıksan, hayat!
Dün, kemikten külçe hâlindeydi her çıplak fidan;
Bak: Ne sağlam kan, bugün, dolgun yüzünden damlayan!
Dün, kudurmaktaydı ormandan cahîmî bin zefir;
Âşiyan tutmuş, bugün, her dalda perran bir safir!
Dün, nigeh-bânıydı milyarlarca zî-rûhun sübât;
Silkinip çıkmış o mahbesten, bugün, bir kâinât.
Dün, ne mâtemdeydi âlem! Yer hazin, gökler hazin;
Sûr-i fıtrattır bugün: Fıtrat bugün sahrâ-güzin!
İşlemiş kırlarda yer yer kudretin feyyâz eli,
Öyle yapraklar ki sun'undan: Gidip bir görmeli!

Görüldüğü gibi Âkif burada çok güzel bir bahar tasviri yapmıştır. Hem de diğer pek çok şairden farklı bir tarz takip ederek. Masnuattan bahsederken Sani'i unutmuyor. Tabiattan mana-yı harfiyle değil mana-yı ismiyle bahsediyor. Yani kendileri namına değil onları bu kadar güzel yaratan yaratıcıları adına.

Şiirin buraya kadar olan kısmıyla Âkif, isterse ne kadar güzel bahar şiirleri yazabileceğini göstermiştir. Ama onun niyeti bu tarz şiirler yazmak değildir. Maksadı başkadır.

Nitekim şiirin ikinci bölümünde bu anlatımı sürdürmez, terk eder. Değil bir bahar, gökyüzü böyle yüz bin bahar indirse; benim ruhumdaki sonbahara hiç tesir etmez, der. Çünkü aklına hemen vatanı ve milleti gelir. Memleketin durumu düzelmedikçe, insanlarımızın başındaki bu büyük musibet geçmedikçe bahardan zevk alamaz, onu anlatan

şiirler yazamaz:

Öyle amma, gördüğüm elvâh-ı şevkin rağmine,
Bende hâlâ zevke benzer duygu yok, hâlâ yine!
Bir değil, yüz bin bahâr indirse hattâ âsuman;
Hiç kımıldanmaz benim rûhumda kök salmış hazan!
Dem çeker bülbül... Benim beynimde baykuşlar öter!
Sonra, karşımdan geçer bir bir, yıkılmış lâneler!
Âşinâlık yok hayâlin konsa en bildik yere,
Yâd ayaklar çiğniyor: Düşmüş vatan yâd ellere!
Başka ses bilmem, muhîtimden enîn eyler huruş;
Beklerim dinsin bu mâtem, beklerim, olmaz hamûş!
Âh! Tek bir âşiyandan bin yetîmin nâlesi,
Yükselirken, dinleyen insan mıdır bülbül sesi (*Safahat*, C.1., s.424.)

Burada söyledikleri aslında o dönemdeki şairleri de bir nevi tenkittir. Memleket işgal altındayken, her tarafta mağlubiyetler varken, insanlar büyük acılar çekmekteler iken nasıl olur da bunlar kalkıp aşktan, bahardan, gülden, bülbülden bahsedebilmektedirler? İşte Âkif böyle şairlerin insan bile olamayacağını söylüyor. **Tek bir yuvadan binlerce yetimin iniltisi yükselirken, bülbül sesi dinleyen insan mıdır?**

Mehmet Âkif'in Osmanlı Devletinin yıkılması üzerine yazdığı şiirlerinin daha iyi anlaşılması, insanların nazarında değerinin düşürülmemesi için yaptığımız bu uzun girişten sonra esas konumuz olan Âkif'in bu tarz şiirlerindeki duygu ve düşüncelerini göstermeye geçebiliriz.

Âkifnâme adlı Mehmet Âkif'le ilgili önemli bir kitabın sahibi olan ve yukarıda da ondan bir alıntı yaptığımız Hasan Basri Çantay'ın Âkif hakkında söylediği şu sözü tebliğimizin de özeti gibidir:

"Kalb-i İslâm'ı göğsünün içine sığdıran bu şairi görünce şehitler: - Biz bu kadar eziyet çekmedik ve ıstırabın bu derecesine biz tahammül edemeyiz diyeceklerdir."[3]

Ne kadar büyük, yerinde ve tam isabet bir tespit! Âkif'in ruh hâlini ortaya koyan ne kadar muazzam ve muhteşem bir ifade! Bu söze öyle böyle bir söz nazarıyla bakılmamalıdır. Aşağıda vereceğimiz örneklerde de görüleceği gibi Âkif, gerçekten memleketin başına gelen musibetlerden âdeta kendini helâk edecek derecede büyük ıstıraplar çekmiştir.

İşte biz de bu tebliğimizde Mehmet Âkif'in Şanlı Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetleri karşısındaki çektiği eziyeti ve ıstırabı yani onun bu büyük hadise karşısındaki duygu ve

3 Çantay, ay.

düşüncelerini elimizden geldiğince göstermeğe çalışacağız.

Mehmet Âkif, Osmanlı'nın yıkılmasından önceki baştakilerin yani yönetici konumundaki büyük kafaların durumunu şu şekilde vermektedir:

Başta bir kukla, bütün milletin istikbali
İki üç kuklacının keyfine mahkûm olmuş:
Bir siyaset ki didiklerdi, eminim, Karakuş![4]
Nerde bir maskara sivrilse, hayâsızlara pîr,
Haydi Mabeyn-i Nümâyûn'a! Ya bâlâ ya vezîr
Ümmetin hâline baktım ki: Yürekler yarası!
Ne bir ekmek yedirir iş; ne de ekmek parası.
Kışla yok, daire yok, medrese yok, mektep yok;
Ne kılıç var, ne kalem… Her ne sorarsan, hep yok!
Kalmamış terbiye askerde. Nasıl kalsın ki?
Birinin ömrü mülazımlıkta geçerken öteki,
Daha mektepte iken tayy-ı meratible ferik
Bir müşirlik mi var? Allahu veliyyüttevfik
Hele ilmiye bayağıdan da aşağı bir turşu
Bâb-ı fetva denilen daire ümmi koğuşu
Anne karnından icazetlidir, ecdada çeker;
Yürüsün, bir de sarık, al sana kadıasker!
Vükelâ neydi ya? Curnalcı, müzevir, âdî
Ne Hudâ korkusu bilmiş, ne utanmış ebedî
Güç okur, hiç yazamaz bir sürü hırsız çetesi..
Hani, can sağlığıdır doğrusu bundan ötesi! (*Safahat*, C.1., s. 314, 316)

Burada Âkif, padişahtan başlayarak, saraydakiler, vekiller, askerler, ilmiye sınıfı, şeyhülİslâmlık dairesine kadar bütün önemli kurumların durumunu tek tek gözler önüne sermektedir. Hepsinde liyakatsiz, ehliyetsiz insanlar bulunmaktadır. Buralarda memleket ve millet hayrına hiçbir güzel iş yapılmamaktadır. Hürriyet'ten önce Osmanlı'nın durumu böyledir. Hazret-i Peygamber'in: "İşler, ehil olmayanlara verildiğinde kıyameti bekleyiniz."[5] şeklindeki hadis-i şeriflerine de uygun bir durumdur bu. İşte Osmanlı'nın kıyameti de bu şekilde kopmuştur. Ehil olmayanlar pek çok önemli mevkii işgal etmiştir. Bunlar da Osmanlı'nın çöküşüne sebep olmuşlardır. Onu ayağa kaldıracak icraatları yapamamışlardır.

Yöneticilerin durumları böyledir. Peki, halk ve memleket nasıldır? Âkif, onları da şu şe-

4 Karakuş, önceleri köle iken efendisi tarafından azat edildikten sonra devlet kademelerinde yüksek rütbelere çıkan ve kendisine gelen davalarda kanun ve mantık dışı hükümler vermesiyle tanınmış olan Bahaeddin bin Abdullah.

5 Buhârî, Rikak 35, İlim, 2.

kilde anlatmaktadır:

"Zaman zaman görülen âhiret kılıklı diyar
Cenazeden o kadar farkı olmayan canlar
Damarda seyri belirsiz irinleşen kanlar;
Sürünmeler, geberip gitmeler, rezaletler;
....
"Dilencilikle yaşar derbeder hükûmetler;
Esaretiyle mübâhi zavallı milletler;
Harabeler, çamur evler, çamurdan insanlar;
Ekilmemiş koca yerler, biçilmiş ormanlar;
Durur sular, dere olmuş akar helâlar;
Sıtmalar, tifolar, türlü mevt-i sâriler;
Hurafeler, üfürükler, düğüm düğüm bağlar;
Mezar mezar dolaşıp, hasta baktıran sağlar...
Ataletin o mülevves teressübatı bütün!
Nümune işte biziz... Görmek isteyen görsün!
Bakın da haline, ibret alın şu memleketin!
Nasıldın ey koca millet? Ne oldu akıbetin?
Yabancılar ediyormuş -eder ya- istikrah
Dilenciler bile senden şereflidir billâh.
Vakarı çoktan unuttun, hayâyı kaldırdın;
Mukaddesatı ısırdın, Huda'ya saldırdın!
Ne hatıratına hürmet, ne ananâtını yâd;
Deden de böyle mi yapmıştı ey sefil evlât (*Safahat*, C.1., s.486, 488.)

Böyle bir memleketin geleceğinden hayır umulur mu? Eğer bir an önce düzelmese mağlup olması, esaret altına girmesi mukadderdir. Nitekim öyle de olur.

İlkin Balkanlar elimizden çıkar. Hem de ne çıkış! Beş yüz senedir bulunduğumuz ve adilane yönettiğimiz, cennete çevirdiğimiz topraklardan Bulgar, Yunan ve Sırp orduları ve eşkıyaları tarafından çoluk çocuk demeden yaşlı, genç ayırımı gözetmeden büyük bir kıtale, zulme ve tehcire tabi tutularak çıkmak zorunda bırakıldık.

Mehmet Âkif, Osmanlı Devletinin Balkanlardaki bu feci mağlubiyetinden çok etkilenmiş, âdeta çıldırmış gibi olmuştur. *Safahat*'ta buna büyük yer ayırmış, pek çok şiirinde bu elim hadiseden bahsetmiştir.

Âkif, sadece şiir yazmakla kalmamış, İstanbul'un büyük camilerinde vaazlar vererek halka hitaplar da etmiştir.

"1913 yılının ilk aylarında ve Balkan Harbi mağlûbiyetinin felâketli günleri içinde Beyazıd, Fâtih ve Süleymâniye camilerinde verdiği vaazlarında Âkif, İslâmiyet'in insanları kardeş yapan özelliği, Müslümanların başına gelen felâketlerin sebepleri, dinde ırkçılık olmadığı, milleti birbirine düşüren en büyük fitnenin ırkçılıktan çıktığı, bu cereyanın yurdumuzu parçalamak isteyen yabancılar tarafından içimize sokulduğu; felâketimizin ikinci mühim sebebinin ise ahlâk düşüklüğü olduğu, dünyadaki Müslümanların son ümidinin devletimiz olup, elbirliği ile devleti ve orduyu kuvvetlendirmemiz gerektiği, çalışmanın, eğitimin, dinimiz ve milletimiz için hayati önemi... gibi bahislerin üzerinde durmuş; Balkan Harbi dolayısıyla halkı orduya yardımcı olmaya çağırmıştır."[6]

Fatih Camiinde verdiği bir vaazda okuduğu şiir,[7] onun bu mağlubiyet karşısında ne kadar etkilendiğini göstermesi açısından önemlidir. Cenab-ı Allah'a samimi bir kalpten çıktığı belli olan kelimelerle seslenerek, O'ndan memleketin, Müslümanların, dinin bu kötü durumuna niye müsaade ettiğini sorar.

Şiir, Balkanlarda yapılanları gözler önüne sermektedir. 600 bin Müslüman birden boğazlanmıştır. Canlar yanmış, ismetler yırtılmış, seller gibi Müslüman kanı akıtılmıştır. Çoluk çocuk demeden, yaşlı genç ayırımı yapılmadan insanlar süngüler altında can vermiştir. Evler ateşe verilmiş, insanlar diri diri yakılmıştır:

İlâhî, altı yüz bin Müslüman birden boğazlandı...
Yanan can, yırtılan ismet, akan seller bütün kandı!
Ne ma'sûm ihtiyarlar süngüler altında kıvrandı!
Ne bîkes hanümanlar işte, yangın verdiler, yandı!
Şu küllenmiş yığınlar hep birer insan, birer candı!

Bu ciğerleri parçalayan hadiselerden sonra 600 sene Müslümanların elinde olan yerler artık Hristiyanların eline geçti. Ezanlar susturuldu, onun yerine çan sesleri işitilmeye başlandı. Fakat bu kadar eziyet çeken mazlumların kanı yerde kaldı. Onların hakkı alınmadı. Âkif Cenab-ı Allah'tan bunu sorarak bunun alınmasını ister:

....
Ezanlar sustu... Çanlar inletip durmakta âfâkı.
Yazık: Şark'ın semâsından Hilâl'in geçti işrâkı!
Zaman artık Salîb'in devr-i istîlâsı, ilhâkı.
Fakat yerlerde kalmış hakların ferdâ-yı ihkâkı,

6 age, s.42-43.

7 Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat* -Orijinal Metin-Sadeleştirilmiş Metin-Notlar, C.1-2, Hz., Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel, Yrd. Doç. Dr. Rıza Bağcı, Arş. Gör. Fazıl Gökçek, Feza Yayıncılık, Tarihsiz, s.378 – 383. Burada alıntı yaptığımız bundan sonraki şiirler için de bu kitaptan yararlanılmıştır.

Ne doğmaz günmüş ey âcizlerin kudretli Hallâk'ı!

Âkif, bunları yapan, Bulgur, Yunan ve Sırpları en rezil kavimler ve milletlerin en kahpesi olarak adlandırır. Bunların orduları da en alçak ordulardır:

İlâhî, şer'-i ma'sûmun şu topraklardı son yurdu...
Nasıl te yîd-i kahrın en rezîl akvâma vurdurdu
Evet, milletlerin en kahbesinden, üç leîm ordu,
Gelip tâ sînemizden vurdu, seyret hem, nasıl vurdu:
Ki istikbâl için çarpan yürekler ansızın durdu!

Mehmet Âkif bu yapılanları anlattıktan sonra Cenab-ı Allah'a seslenerek cemalini göstermediğini, celâliyle üç yüz elli milyon Müslümanları mağlup ettirdiğini söyler. Oturmuş eğlenilirken yok olup gidişinle, dinsizliğe mühlet verişinin manası nedir, diye O'ndan bu sualin cevabını öğrenmek ister:

Tecellî etmedin bir kerre, Allâh'ım, cemâlinle!
Şu üç yüz elli milyon rûhu öldürdün celâlinle!
Oturmuş eğlenirlerken senin - hâşâ - zevâlinle,
Nedir ilhâdı imhâlin o sâmit infiâlinle
Nedir İslâm'ı tenkîlin bu müsta'cel nekâlinle

Burada Mehmet, Âkif Cenab-ı Allah'a değil Müslümanların başına gelenlere isyan etmektedir. Gerçekten insanı isyan ettirecek kadar büyük hadiseler olmuştur. Bunların sebebi insanların kendileridir. Allah'a bunları vermek bir nevi Cebriye mezhebine girmek olur ki bu, Âkif'in akidesine uygun bir durum değildir. Nitekim onun bu hissî hâli fazla devam etmez ve şiirin sonunda gerçek kimliğine tekrar geri döner.

Âkif, şiirin sonunda bu durumun kâinatta cereyan eden bir kurala göre olduğunu, fıtrata uygun davranılmadığı için yani çalışıp ilerlemedikleri için Allah'ın Müslümanların mağlubiyetine izin verdiğini söyler. Çünkü dünyada çalışma kanunu vardır. Allah bu kanunu koymuştur. Çalışan kazanacaktır. ("İnsan için ancak çalıştığı vardır." Necm Suresi 39. Ayet) Hak olan budur. Allah da çalışmayanı, tembellik edeni, yan gelip yatanı yanı batılı galip getirerek haksızlık etmemiştir.[8]

8 Mehmet Âkif, *Safahat* dördüncü kitap "Fatih Kürsüsünde"de bu çalışma meselesine büyük bir yer ayırır. Uzun tutmasının sebebi insanların zihinlerine çalışmak fikrini zerk etmek için olmalıdır. Kâinattan örnekler getirerek zerreden şemse, seradan süreyyaya kadar her şeyin bir faaliyet içinde olduğunu çalıştığını söyler. Çalışmak, kâinatta cari olan bir kanundur. İnsanın bu kanundan müstesna olması düşünülemez. Nizam-ı kevne nigehben o sermedî kanun / Bütün cihanı tutarken tahakkümünde zebun. / Garîb olur beşeriyet çıkarsa müstesna / Hayata hakkı olan kimdir anlıyor, görüyor; / Çalışmayanları bir bir eliyle öldürüyor. (*Safahat*, s.484) Batılılar da buna uymuştur ve çok mesafe kat etmişlerdir. Onlarda görülen terakki numuneleri ve medeniyet harikaları çalışmalarının göstergesidir. Şark'ta ise durum tam tersidir. Görülen tüm kötü durumlar tembelliğin neticesidir. Müslümanlarda görülen bu tembellik ve miskinliğin sebebi eğitimsizliktir.

Sus ey dîvâne! Durmaz kâinâtın seyr-i mu'tâdı.
Ne sandın Fıtratın ahkâmı hiç dinler mi feryâdı
Bugün, sen kendi kendinden ümîd et ancak imdâdı;
Evet, sen kendi ikdâmınla kaldır git de bîdâdı.
Cihan kanûn-i sa'yin, bak, nasıl bir hisle münkadı!
Ne yaptın "Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â" vardı!
(*Safahat*, C.1., s. 378-3829

Safahat üçüncü kitap "Hakkın Sesleri"nin ilk şiiri olan bu şiir, Âkif'in Balkan mağlubiyetini anlattığı diğer şiirlerinin de özeti gibidir. Buradaki üç başlık yani Bulgar, Yunan ve Sırpların yaptıkları katliamlar; Müslümanların hataları; Allah'a sığınma, yalvarma diğer şiirlerin de esasını teşkil eder.

Kitaptaki en güzel şiirlerden biri olan 12 Haziran 1913 tarihli "**Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi**" başlıklı şiirde de aynı metot uygulanmıştır. Aradaki fark sadece Âkif'in Cenab-ı Allah yerine Sahib-i şeriat'a yani Hz. Peygambere seslenmiş olmasıdır. Ondan İslâm'a sahip çıkmasını, Müslümanlara yardım etmesini ister:

Yıllar geçiyor ki, yâ Muhammed.
Aylar bize hep Muharrem oldu!
Akşam ne güneşli bir geceydi...
Eyvah, o da leyl-i mâtem oldu!
Âlem bugün üç yüz elli milyon
Mazlûma yaman bir âlem oldu:
Çiğnendi harîm-i pâki şer'in;
Nâmûsa yabancı mahrem oldu!
Beyninde öten çanın sesinden
Binlerce minâre ebkem oldu.
Allâh için, ey Nebiyy-i ma'sum,
İslâm'ı bırakma böyle bîkes,
İslâm'ı bırakma böyle mazlûm. (*Safahat*, C.1., s.426)

Şiirin sonlarında Âkif, âdeta ağlamaktadır. Bu son üç mısra ise onun sanatının ustalığını gösteren en güzel örneklerden birisidir. Son derece samimi; insanları can evinden yakalıyor. İşte Âkif, bunu başaracak kadar şiirde maharetli birisidir.

Bu şiiri verdikten sonra Mehmet Âkif'in Balkan mağlubiyeti üzerine yazdığı şiirleri yukarıdaki tasnife göre incelemeye geçebiliriz.

BALKANLARDA BULGAR, YUNAN ve SIRPLARIN YAPTIKLARI ZULÜMLER:

Bulgarlar, ihtiyar, kadın, yetim demeden beş altı günde otuz bin insanı boğazlamışlardır. Pomakların yani Rumeli'de Bulgarca konuşan bir Türk ve Müslüman topluluğun göğsü süngülerle deşilip içlerindeki imanı âdeta alınmak isteniyor. Âdeta, nasıl Müslüman olursunuz, diye onlara bunlar yapılmıştır. Irzları, malları, yurtları Bulgarlar tarafından heder edilmiştir. Sebep de tekrar Bulgar olmaları isteniyor. Olmazlarsa öldürülüyorlar:

Bu mel'anetleri yapmaz - meğerki Bulgarlar!
—Ne ihtiyar seçiyor, bak, ne kimsesiz tanıyor;
Beş altı günde otuz bin adam boğazlanıyor!
Pomakların deşilip süngülerle vicdanı;
Alınmak isteniyor tâ içinden îmânı!
Birer birer oluyor ırzı, mâlı, yurdu heder...
Gidince hepsi elinden: "Ya Bulgar ol, ya geber!"
(*Safahat*, C.2., s.556)

Göğüsler baltaların en körüyle parçalanıyor, kafalar taşların altında eziliyor, gazlı bezle o bulunmazsa yağlı katranla insanlar yakılıyor. Bütün bu canilikler ancak Bulgarlara layık bir soğukkanlılıkla yapılıyor:

Şu, göğsü baltaların en körüyle parçalanan,
Şu, beyni taşların altında uğrayıp kafadan,
Karın, çamurların üstünde, inleyen canlar;
Şu, bir yığın kömür olmuş, kül olmuş insanlar;
Ki gazlı bezle, o olmazsa, yağlı katranla
Yakıldı Bulgar'a şâyeste bir soğuk kanla;

Onların dediklerini yapmayanları yani Hristiyan olmayanları şehit ediyorlar. Hristiyan olmak isteyenlere de fırsat vermiyorlar. Çünkü niyetleri bu değildir. Hristiyan bile olsalar kurtulamazlar. Öldürüleceklerdir. Bu bahanedir. Maksat ruhlarını da cesetleri gibi öldürmektir:

"Salibe secdeye varmak Huda'ya isyandır."
Deyip Huda'sına kurbân olan şehîdandır.
"Ya Bulgar ol, ya geber!" sâde hâinin dediği...
Tanassur etmeye koyvermiyor ahâlîyi,
Bahanesiyle imam görmüyor mu, çıldırarak,
Kuduzca saldırıyor intikam için ite bak!

Sarıklarından asılmışların hesabı mı var?
Yetişmiyor gibi yer, bir de gökyüzünde mezar! (*Safahat*, C.2., s.556)

Sırpların da Bulgarlardan aşağı kalır yanları yoktur. Onlar da benzer bir katliamı Kosova'da yapmışlardır. Öyle ki Kosova ovası, ıssız bir ovaya dönüşmüştür. Pek hazin bir vaziyette durmaktadır. Eski hâlinden bir eser kalmamıştır. Âkif'in, kuduz canavar diye adlandırdığı Sırplar burada taş üstünde taş bırakmamışlardır. Her tarafı yakıp yıkmışlardır. Murad Hüdavendigâr'ı koynunda taşıyan toprak şimdi Sırpların ayakları altında inlemektedir. Onun emanetine sahip çıkılamamıştır, buralar Sırplara bırakılmıştır:

— Nedir uzakta nümâyân olan şu ıssız ova?
Ki pek hazin duruyor?
Bilmiyor musun? Kosova!
Nasıl bilirdin! Evet, bilmesen de hakkın var:
Bırakmamış ki, taş üstünde taş, kuduz canavar!
Yol uğratıp da bu sahradan önce geçmişsen;
Görür müsün, bakalım, bir nişane geçmişten?
Ne olmuş onca mefahir? Ne olmuş onca diyar?
Nasıl da bitmiş o saymakla bitmiyen âsâr!
O, Yıldırım gibi sâhib-kıranların, ebedî
Sadâ-yı kahrı fezasında çınlıyan vâdî,
Bir inkılâb ile, yâ Rab, nasıl harâb olmuş?
Ki çırpınıp duruyor her taşında bin baykuş!
Murâd-ı Evvel'i koynunda saklıyan toprak,
Kimin ayakları altında inliyor, hele bak!
Kimin elinde bıraktık... Kimin emânetini!
O Pâdişâh-ı Şehîd'in huzûr-i heybetini,
Sonunda çiğneyecek miydi Sırb'ın orduları,
İçip içip gelerek önlerinde bandoları? (*Safahat*, C.2., s.558)

Sırp orduları, ahaliyi birer birer öldürmeye başlar. Bahaneleri de şöyledir: Müslüman nüfus gayrimüslimlerden çokmuş. Bunu dengelemeden idare zor olurmuş. O yüzden Müslümanları katletmeye başlarlar. Odun kıyar gibi binlerce can doğranır. Kosova, Prizren, İpek, Yakova karanlık bir renge bürünür. Her taraftan matem çığlıkları yükselmektedir. Beşikteki masumlar ile yaşlıların bile yaşama hakkı yoktur. Baltalarla kesilir, süngülerle delik deşik edilirler. Her tarafta kemik yığınları, kan pıhtıları vardır. Ocaklar bütün yıkılmıştır. Yüz elli bin hane ortadan kaldırılmıştır. İşte Sırplar ve Hırvatlar Kosova'da, Arnavutluk'ta Müslümanlara bunları yapmışlardır:

Nedir şu karşıda birçok karaltılar yürüyor?
Muzaffer ordu ahâlîyi şimdi öldürüyor.
Nüfûs-i müslime çokmuş da gayr-ı müslimeden,
İdare müşkil olurmuş tevazün eylemeden.
Demek tevazün içindir bu müslüman kesmek;
O hâsıl oldu mu artık adam kesilmiyecek!
Tevazün olmadı besbelli: Her taraf yanıyor;
Odun kıyar gibi binlerce sîne doğranıyor!
Ne reng-i muzlime girmiş o yemyeşil Kosova!
Şimale doğru bütün Pirzerin, İpek, Yakova,
Fezâ-yı mahşere dönmüş gıriv-i matemden...
Hem öyle arsa-i mahşer ki: Yok şefâ'at eden!
Ne bir yaşındaki ma'sûm için beşikte hayat-.
Ne seksenindeki mazlum için eşikte necat:
O, baltalarla kesiktir; bu, süngülerle delik...
Öbek öbek duruyor pıhtı pıhtı kanla kemik!
Bütün yıkılmış ocak, başka şey değil görünen;
Yüz elli bin bu kadar hânümânı buldu sönen! (*Safahat*, C.2., s.560)

Âkif'in Arnavutluk'un elden gitmesi karşısındaki üzüntüsünü bir kat daha artıracak başka bir sebebi daha vardır. O da buranın babasının, dedesinin yurdu, köyü olmasıdır. Âkif, babasına seslenerek kabrinden kalkıp üç milyon insanın nasıl doğrandığına, bir bakmasını ister. Diriler imdadına koşmadı, bari sen mezarından kalk diyerek onun ruhundan yardım ister, bu durumu ona şikâyet eder:

Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk
Bak nasıl doğranıyor Kalk, baba, kabrinden kalk!
Diriler koşmadı imdâdına, sen bâri yetiş... (*Safahat*, C.1., s.390.)

Arnavutluk yanıyordur. Hem de pek müthiş bir şekilde. Sönmedik tek bir ocak kalmamıştır. Tanıdık bir çehre kalmamıştır. Her taraf çöle dönmüştür. Geride hiçbir iz bırakılmamıştır. İnsanlar yakılmıştır. Cesetleri bile kalmamıştır:

Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müdhiş!
Tek kıvılcım kabarıp öyle cehennem kustu:
Ki hemen kol kol olup sardı bütün bir yurdu.
O ne yangın ki: Ocak kalmadı söndürmediği!
O ne tûfan ki: Yakıp yıktı bütün vâdîyi!

Âşinâ çehre arandım... O, meğer, hiç yokmuş...
Yalınız bir kuru çöl var ki, ne sorsan: Hâmûş!
Âşinâ çehre de yok hiçbirinin yâdı da yok;
Yakılan bunca hayâtın, hani, ecsâdı da yok!
Yoklasan külleri, altından, emînim, ancak
Kömür olmuş iki üç parça kemiktir çıkacak! (*Safahat*, C.1., s. 391.)

Âkif, bunları söyledikten sonra bir kez daha babasına seslenir ve senin öz vatanın, üç kaltabanın hırsına feda olacak mıydı? diye ona sorar. Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti, der. Hem de bir daha geri gelmemecesine:

Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın
Olacak mıydı fedâ hırsına üç kaltabanın
Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...
Öyle bir gitti ki hem: Bir daha gelmez ebedî!
Ne olurdun bunu kalkıp da göreydin acaba (*Safahat*, C.1., s.391.)

Murad Hüdavendigâr'ın türbesine haç saplanmıştır, mescitler hep ahır yapılmıştır. Hırvat askerleri türbenin üzerine çıkıp hora tepmektedirler. O yerlerden geriye bir iz bile bırakmamışlardır. Şehitlerin türbeleri yerle bir edilmiştir:

"Meşhed"in beynine haç saplanacak mıydı baba!
Ne felâket: Dönüversin de mesâcid ahıra,
Hırvat'ın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!
Bâri bir hâtıra kalsaydı şu toprakta diri...
Yer yarılmış, yere geçmiş, şühedâ türbeleri!
(*Safahat*, C.1., s.390, 392.)

Kosova artık tanınmaz bir hâle gelmiştir. O şanlı geçmişinden geride bir şey kalmamıştır. Şehitliğin üzerine meyhane kurulmuştur. İçerisinde sarhoşlar yatmaktadır. Sırp ayakları altında çiğnenmektedir:

Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...
Sen misin, yoksa hayâlin mi Vefâsız Kosova!
Hani binlerce mefâhirdi senin her adımın
Hani sînende yarıp geçtiği yol "Yıldırım"ın
Hani asker Hani kalbinde yatan Şâh-ı Şehîd
Ah o kurbân-ı zafer nerde bugün Nerde o iyd

Söyle, Meşhed, öpeyim secde edip toprağını;
Yok mudur sende Murâd'ın iki üç damla kanı
Âh Meşhed! O ne Sâhandaki meyhâne midir?
Kandilin, görmüyorum, nerde Şu peymâne midir?
Ya harîminde yatan, şapkalı sarhoşlar kim
Yoksa yanlış mı Hayır, söyleme, bildim... Bildim!
Basacak mıydı, fakat, göğsüne Sırb'ın çarığı
Serilip yerlere binlerce şehîdin sarığı,
Silecek miydi en alçak neferin çizmesini
Dürtecek miydi geçen, leş gibi her lîmesini (*Safahat*, C.1., s.394.)

Üsküp'te de durum aynıdır. Vardar nehrinde boğularak öldürülen erkek ve kadının haddi hesabı yoktur:

Şişip şişip gidiyorsun, değil mi, ey Vardar?
Ya boğduğun kadının, erkeğin hesabı mı var!
Mezarı olmuş iken bunca na'ş-ı mevvâcın,
Cenaze yutmaya hâlâ mı doymaz emvâcın?
Ne oldu yâdına her gün hutur eden o nukuş?
Nedir bu göğsüne çökmüş sevâd-ı cûşacûş?
Neden kısıldı muhitinde çağlıyan nagamât?
Bir âşinâ sesi duysaydım ölmeden... Heyhat! (*Safahat*, C.2., s.562)

Yunanlılar da Bulgarlar ve Sırpların benzeri bir katliam yapmıştır. Selanik'in, Siroz'un meşhur ovasında da durum aynıdır. Her taraf Müslüman kanına boyanmıştır ama Yunanlılar, Müslüman öldürmeye gene de doymamışlardır:

Selânik'in, Siroz'un, bak, o nâmdâr ovası,
Kimin elinde bugün, hangi haydudun yuvası?
Zemini öyle boyanmış ki, hûn-i İslâm'a:
Kızıl kesafeti çökmüş cebîn-i eyyama!
Kızıl ufukların altında kıpkızıl her yer...
Kızardı, baksana, dağlar, kızardı vadiler;
Kızardı çehre-i dünyâ; kızardı rûy-i semâ;
Fakat şu mavili bayrak kızarmıyor hâlâ!
Onun salındığı yerlerde bir kızıl tufan,
Ne can bıraktı, ne îman, ne boğmadık vicdan! (*Safahat*, C.2., s.562)

Minareler yıkılmıştır, medreseler, hatta kabirler bile yıkılıp dümdüz edilmişlerdir. Mescitlerin çoğu ortadan kaldırılmıştır. Geri kalanlar ise ya meyhane olmuştur ya da kilise. Şehirde Müslüman evlerine sürekli baskınlar yapılır. Kazalarda katliamlar yapılır. Kirletilmedik namus bırakılmaz. İşte bütün bunları bir zamanlar Osmanlı sayılan Yunanlılar yapmıştır:

Minareler serilip- hâke, sustu ma'bedler;
Yıkıldı medreseler; dümdüz oldu merkadler.
Mesâcidin çoğu meydanda yok, kalanlar ise,
Ya gördüğün gibi meyhanedir, ya bir kilise.
Şehirde evlere baskın; kazada katl-i nüfûs;
Kurada kalmadı telvis olunmadık nâmûs!
Yapan da kim? Adı Osmanlı, ruhu Yunanlı,
Bu işde en mütehassıs bölük bölük kanlı!
"Mukaddes ordu"yu te'yîd eden bu azgınlar
Saçıp savurdular etrafa öyle yangınlar-.
Ki uğradıkları yerlerde tütmüyor bir ocak...
Kıyâm-ı haşre kadar, belki tütmeyip duracak! (*Safahat*, C.2., s.564)

Adım başında eşkıyalık, adım başında katliam… Alçaklığın ne kadar kanlı şekli varsa yapmaktadırlar. Haç kazılmak için alınlar parça parça ediliyor. Güya vaftiz edilecek diye buzlu gölde insanlar donduruluyor. Rahimler süngülerle delik deşik ediliyor, kızların cesetleri çarıklarla çiğneniyor. Ailesi yok edilenler, evsiz barksız kalanlar, perişan analar, başıboş kalmış çocuklar, saç baş yolan nineler, inleyen babalar, camiye doldurulup bombalarla öldürülen insanlar, yakılan Müslümanlar. İşte Yunanlılar bunları yapmışlardır:

Adım başında şekavet, adım başında kıtal;
Şenâ'atin ne kadar kanlı şekli varsa: Helâl!
Şu, haç kazılmak için alnı parça parça olan;
Şu, vaftiz etmek için buzlu gölde dondurulan
Zavallılarla soğuklarda titreşen eytâm;
Şu, süngülerle aranmış delik deşik erhâm;
Şu, na'şı kanlı çarıklarla çiğnenen kızlar;
Şu, hanedanı sönenler; şu hânümansızlar;
Şu ümmehât-ı perişan; şu derbeder evlâd;
Şu, saç yolan ninecikler; şu inleyen ecdâd;
Şu, bombalarla çöken kubbeler derûnundan;
Kemik sütunları hâlinde fışkıran ecsâd;

Şu kül yığınları altında saklı gövdeleri
Tavaf eden, o yürekler dayanmıyan feryâd; (*Safahat*, C.2., s.564)

Balkanlardaki Müslümanlara Sırp, Yunan ve Bulgarların yaptıkları bütün bu katliamların, zulümlerin, insanlık dışı işlerin sebebi, sadece o insanların Müslüman olmalarıdır. Suçları budur. Başka günahları yoktur. Müslüman oldukları için dipçik altında kafaları ezilmiş, gözleri oyulmuş, süngülenmişlerdir, beşiğinden alınıp parçalanmışlardır. Kolları başları vücudundan ayrılmış, namusları kirletilmiştir, katran dökülüp yakılmışlardır, kadınların memeleri kesilmiştir, göğüsleri baltayla yarılmıştır, hâsılı Balkanlardaki Müslümanlar, sırf Müslüman oldukları için kurumuş ot gibi doğranmışlardır. Onların Bulgar, Sırp ve Yunanlılar nezdinde ot kadar bile değerleri yoktur:

Bu ne hicrân-ı müebbed bu ne hüsrân-ı mübin...
Ezilir rûh-i semâ, parçalanır kalb-i zemin!
Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:
Dipçik altında ezilmiş, paralanmış kafalar!
Bereden reng-i hüviyyetleri uçmuş yüzler!
Kim bilir hangi şenâatle oyulmuş gözler!
"Medeniyyet" denilen vahşete lâ'netler eder,
Nice yekpâre kesilmiş de sırıtmış dişler!
Süngülenmiş, kanı donmuş nice binlerle beden!
Nice başlar, nice kollar ki cüdâ cisminden!
Beşiğinden alınıp parçalanan mahlûkat;
Sonra, nâmûsuna kurbân edilen bunca hayat!
Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler
Göğsü baltayla kırılmış memesiz vâlideler!
Teki binlerce kesik gövdeye âid kümeler.
Saç, kulak, el, çene, parmak...Bütün enkâz-ı beşer!
Bakalım, yavrusu uğrar mı, deyip, karnından,
Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nice can!
İşte bunlar o felâket-zedelerdir ki, düşün,
Kurumuş ot gibi doğrandı bıçaklarla bütün!
Müslümanlıkları bîçârelerin öyle büyük
Bir cinâyet ki: Cezâlar ona nisbetle küçük! (*Safahat*, C.1., s.384–388)

Şimdi bütün bu şenaatler, fecaatler, cinayetler işlenirken, bunları görmezlikten gelmek, bu duruma seyirci kalmak, hiçbir şey yokmuş gibi fildişi kulelerde oturup aşktan, şaraptan, sevgiliden, bahardan, bülbülden, gülden bahsetmek insafa, vicdana, insanlığa sığışır mı? Şair hassasiyeti buna müsaade eder mi? Bu vahşeti yapan Yunanlıların me-

deniyetini Nev Yunanîlik akımı adı altında insanlara takdim hangi akla hizmet olur? Ya bunları dillendiren, tarihe belge olarak düşüren Mehmet Âkif'i, şimdiki rahat koltuklarına oturup da niye böyle şiirler yazdı deyip tenkit edenler veya bu yazdıklarına şiir değil deyip burun kıvıranlar o katliamlara ortak olmuş olmazlar mı?

Mehmet Âkif, burada bizim dayanamayıp tenkit ettiklerimize kendisi de *Safahat*'ta cevap vermektedir. "Berlin Hatıraları" başlıklı şiirinin içinde Rumeli'de yapılan mezalimi bir kez daha zikreder: Eşkıya çarıkları, imanları çiğnemiştir. Eski hanedanların yerini domuz çobanları almıştır. O soylu aileler, o beyler hep mahvolmuşlardır. Aile reisleri tamamen şehit düşmüşlerdir. Evler, dullar yetimlerle dolmuştur. Öyle bir katliam yapılmıştır ki dereler kan akmıştır. Namuslar, ayaklar altına alınmıştır. Aile eşiğinden bile dışarı çıkmamış başlar, Rusya içlerine taşınmıştır:

Alev, saçaklara sarmış... Yerinde yok Rumeli!
Şakî çarıkların altında hurdehâş îmân;
Hudâ yı titretiyor eyledikçe istîmân!
Domuz çobanları "Balkan"da hânedân-ı vakûr!
O hânedanlar, o beyler bütün bütün makhûr.
Reîs-i âileler kâmilen şehîd olmuş;
Kapanmış evlere dullar, yetîmler dolmuş.
Zemîn-i câmidi seyyâl bir alevdir bürüyor'
Bütün sular durarak pıhtı pıhtı kan yürüyor.
Değil ki mahremi olsun yabancı enzârın,
Bu ihtimâli tasavvurdan ürken ebkârın,
Açılmadık yeri yok şimdi, hepsi meydanda;
Ridâ-yı ismeti bir yanda, kendi bir yanda.
Harîminin eşiğinden uzanmamış başlar
- Üzerlerinde muhâfız bölük bölük canavar -
Sürüklenip karakışlarda Varna sahiline
Sefinelerle taşınmakta Rusya dâhiline! (*Safahat*, C.2., s.658, 660)

İşte bütün bunlar olurken, bu şairler, okuryazar kesimler, aydın geçinenler bunlardan bir tanesi bile çıkıp millete uyanın dememişlerdir. Etrafı yangın sarmış, evler yanıyor, bunlar yangını haber vermedikleri, söndürmeye koşmadıkları gibi karşısına geçip bir de seyretmişlerdir. Hatta bu işi yapanları da engellemeye kalkmışlardır. Ortada fol yok, yumurta yok, nedir senin bu yaptığın kuzum, diyerek:

Bu, yanmadık yeri kalmışsa, kağşamış yurda,
Meğerse Avrupa kundak sokar durumuş da,
"Uyan şu uykudan, etrafı yangın aldı, yetiş!"

Demek lüzumunu hiçbir beyin düşünmezmiş.
Unutmuşum, bunu olmuştu hisseden gerçek..
Çıkıp da: "Ortada fol yok, yumurta yok" diyerek!
(*Safahat*, C.2., s.658, 660)

Âkif, onlara beddua ederek vatanın felâketine yaş akıtmayan böyle insanların gözleri kör olsun der:

Nasıl Tahammül eder hür olan esaretine?
Kör olsun ağlamayan, ey vatan felâketine (*Safahat*, C.1., s528)

Buraya kadar verdiğimiz örneklerden de görüldüğü gibi Mehmet Âkif, Balkanlardaki hadiseleri başından beri çok iyi takip etmiş, bunları şiirlerine konu ederek insanları bulundukları gafletten uyandırmak, olup bitenden haberdar etmek için büyük çaba sarf etmiştir.

Âkif'in Balkanlardaki hadiselere bu kadar büyük yer ayırmasının, ısrarla bunun üzerinde durmasının, oralarda yapılanları insanlara anlatmasının başka bir sebebi daha vardır. O da şudur: Balkanlar elimizden çıkmıştır. Ama düşman bununla yetinmeyecektir. İstanbul'u ve Anadolu'yu da almak isteyecektir. İşte Âkif, asıl bunu engellemek için çırpınmaktadır. Geri kalan topraklarda da Balkanlardaki duruma düşülmemesi için tedbir alınmasını istemektedir.

Âkif, bu durumu göremeyenler, hâlâ gaflet içerisinde olanlara da veryansın eder. İşte Mehmet Âkif'in Balkan mağlubiyeti karşısında takındığı ikinci tavır da budur. Şimdi de bununla ilgili birkaç örnek vereceğiz.

Feda etmedik hiçbir şey elde kalmamıştır. Şeref, şan, din, iman, vatan, vicdan hepsi ayaklar altına alınmıştır. Türbeler, mezarlar, mescitler hepsi yıkılmıştır. Çoluk çocuk demeden insanlar kesilmiştir, kadınların namusuna musallat olunmuştur. Bütün bunlar olmasına rağmen hâlâ bazı insanların kılı bile kıpırdamamaktadır. Hâlbuki düşman daha uğrunda yaşanılacak bir şey bırakmamıştır ki bu insanlar harekete geçmek için onu beklesinler.

İşte Mehmet Âkif, bu ilgisizliğe, lakaytlığa, gayretsizliğe isyan eder. Böylelerine demediğini bırakmaz:

Düşün: Hayâta fedâ etmedik elinde ne var?
Şeref mi, şan mı, şehâmet mi, din mi, îman mı?
Vatan mı, hiss-i hamiyyet mi, hak mı vicdan mı?
Mezar mı, türbe mi, ecdâdının kemikleri mi?
Salîbi sîneye çekmiş mesâcidin biri mi?
Ne kaldı vermediğin bir çürük hayâtın için?
Sayılsa âh giden fidyeler necâtın için!
Çoluk çocuk kesilirken; kadınlar inlerken;

Zavallılar seni erkek sanır da beklerken;
Hayâyı, ırzı ekip yol boyunca, çırçıplak,
Kaçarsın, öyle mi, hey kalp adam sıkılmayarak! (*Safahat*, C.1., s.490)

Âkif, bu kadar bağırıp çağırması, kızması, anlatması fayda etmeyince böylelerine son bir çare olarak yalvarmayı bile dener. Onlara yalvararak bir an önce uyanmalarını, kendilerine gelmelerini ister. Memleketin hali fenalaşmıştır. Bundan sonrası çok kötü olacaktır:

Ey cemâat, yeter Allâh için olsun, uyanın...
Sesi pek müdhiş öter sonra kulaklarda çanın!
…………………….
Hiç sıkılmaz mısınız Hazret-i Peygamber'den,
Ki uzaklardaki bir mü'mini incitse diken
Kalb-i pâkinde duyarmış o musîbetten acı
Sizden elbette olur rûh-i Nebî da'vâcı.
………………
Sizi kim kaldıracak, sûru mu İsrâfil'in
Etmeyin... Memleketin hâli fenâlaştı... Gelin!
Gelin Allâh için olsun ki zaman buhranlı;
Perdenin arkası - Mevlâ bilir amma - kanlı! (*Safahat*, C.1., s.352)

Onlardan enbiya yurdu, şüheda burcu olan, bir yıkık türbesinin üstüne Mevlâ'nın titrediği, dışı baştanbaşa bir büyük neslin hatıralarıyla, içi boydan boya milyonla şehit cesediyle dolu olan bu toprakları, yerleri, vatanı, yurdu düşmana vermemelerini ister:

Enbiyâ yurdu bu toprak; şühedâ burcu bu yer;
Bir yıkık türbesinin üstüne Mevlâ titrer!
Dışı baştanbaşa bir nesl-i kerîmin yâdı;
İçi boydan boya milyonla şehîd ecsâdı,
Öyle meşbû'-i şehâdet ki bu öksüz toprak;
Oh, bir sıksa adam otları, kan fışkıracak!
Böyle bir yurdu elinden çıkaran nesl-i sefil,
Yerin üstünde muhakkar, yerin altında rezil! (*Safahat*, C.1., s.354)

Eğer verecek olurlarsa çok iğrenç bir durum olacaktır. Bunu düşünülmesi bile vicdanlar için yüz karasıdır. Eğer uyanılmazsa, Allah korusun, vatanları çökecektir. İnsanlar aç, paraları yok, kadın erkek hepsi çıplak, evler yıkılmış, kalacak yerleri yok. İnsanlar, sokaklarda yatıp kalkıyor. Yüzlerce köpek bunları çiğneyerek geçiyor. Namuslara musallat oluyorlar. Camiler opera olmuş. Camilere hep haç ve çan takılmış. İçlerinde balolar düzenleniyor. Minberde bando çalınıyor. Bir sürü murdar kişi içerisinde dans ediyor. Kubbelerde dualar, Kur'an'lar, ilahiler yerine şuh sözler, kahkahalar gümbürdüyor:

Yurdunuz bir çökecek olsa, iyâzen-billâh,
Öyle iğrenç olacak âkıbetin manzarası!
Ki tasavvur bile vicdanlar için yüz karası!
Azıcık bilmek için kadrini istiklâlin,
Bakınız çehre-i meş'ûmuna izmihlâlin:
Yarılıp sanki zemin uğrayıvermiş yer yer,
Bin sefil ordu ki efrâdı: Bütün âileler.
Hepsi aç, bir paralar yok, kadın erkek çıplak;
Sokağın ortası ev, kaldırımın sırtı yatak!
Geziyor çiğneyerek bunları yüzlerce köpek,
Satılık cevher-i nâmûs arıyor. Kâr edecek!
Sen işin yoksa namaz kılmak için mescid ara...
Kimi camilerin artık kocaman bir opera;
Kiminin göğsüne haç, boynuna takmışlar çan,
Kimi olmuş balo vermek için a'lâ meydan!
Vuruyor bando şu karşımda duran minberde;
O, sizin secdeye baş koyduğunuz, mermerde,
Dişi, erkek bir alay murdar ayak dans ediyor;
İşveler, kahkahalar kubbeyi gümbürdetiyor!
(*Safahat*, C.1., s.354, 356)

Fakat ne yapsa boştur. Bütün çabalarına rağmen insanların kılı bile kıpırdamamaktadır. Âkif, daha fazla dayanamaz, kendini tutamaz, belki ondan anlarlar diye böylelerine hakaret bile eder:

Dilenciler bile senden şereflidir billâh.
Vakârı çoktan unuttun, hayâyı kaldırdın;
Mukaddesâtı ısırdın, Hudâ'ya saldırdın!
Ne hâtırâtına hürmet, ne an'anâtını yâd;
Deden de böyle mi yapmıştı ey sefıl evlâd?
Hayâtın erzeli olmuş hayât-ı mu'tâdın;
Senin hesâbına birçok utansın ecdâdın!
Damarlarındaki kan âdeta irinleşmiş;
O çıkmak istemiyen can da bir yığın leşmiş!
İâde etmenin imkânı yoksa mâzîyi,
Bu mübtezel yaşayıştan gebermen elbet iyi.
Gebermedik tarafın kalmamış ya pek, zâten...
Sürünmenin o kadar farkı var mı ölmekten?
Sürünmek istediğin şey! Fakat zaman peşini

Bırakmıyor, atacak bir çukur bulup leşini!
Bugün sahîk-i âlemde sen ki bir lekesin;
Nasıl vücûdunu kaldırmasın, neden çeksin? (*Safahat*, C.1., s.488)

Hatta onların birer leş olduklarını bile söyler. Ve bu topraklar için şehit olan atalarımıza seslenerek böyle insanların murdar yüzlerine tükürmelerini ister. Onların lakaytlığına, gayretsizliğine, zalimlere alkış tutmalarına, bunca zulümlerini gördükleri hâlde hâlâ onların medeniyetini savunmalarına tükürmelerini ister:

Ey, bu toprakta birer na'ş-ı perişan bırakıp,
Yükselen mevkib-i ervâh! Sakın arza bakıp;
Sanmayın: Şevk-ı şehâdetle coşan bir kan var...
Bizde leşten daha hissiz, daha kokmuş can var...
Bakmayın, hem tükürün çehre-i murdârımıza!
Tükürün: Belki biraz duygu gelir ârımıza!
Tükürün cebhe-i lâkaydına Şark'ın, tükürün!
Kuşkulansın, görelim, gayreti halkın, tükürün!
Tükürün milleti alçakça vuran darbelere!
Tükürün onlara alkış dağıtan kahbelere! (*Safahat*, C.1., s.386)

Âkif, 1913 tarihli diğer bir şiirinde de bu leş ifadesini bir kez daha tekrarlar. Balkanlar elden gitmiştir, yukarıda söylediğimiz zulümlere maruz kalınmıştır, ülkenin geri kalanı da elden gitmektedir. Ama buna rağmen insanlarda bir hareket yoktur. Bir türlü bu durumu düzeltmek, engellemek için davranmamaktadırlar. Hareketten vazgeçtik his bile kalmamıştır, onlarda. Yani bu duruma üzülmemektedirler bile. İşte böylelerinin Âkif, leşten farksız olduklarını söyler:

Ey dipdiri meyyit! "İki el bir baş içindir"
Davransana... Eller de senin, baş da senindir!
His yok hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin
Hayret veriyorsun bana... Sen böyle değildin. (*Safahat*, C.1., s.400)

Mehmet Âkif, Cenab-ı Allah'a da yakarışlar etmiştir. Müslümanların içerisinde bulundukları perişan durumu arz ederek ondan yardım istemiştir. *Safahat* ikinci kitap "Süleymaniye Kürsüsünde"nin sonunda yaptığı dua bunlar içerisinde en tesirli olanıdır. Cenab-ı Allah'a samimi duygularla seslenerek ondan yardımını göndermesini, insanlara doğru yolu göstermesini ister. Çoğumuzun günahsız olduğunu söyleyerek diğerleriyle birlikte onları da yakmamasını ister. Müslüman yurtlarını her yerde felâketlerin vurduğunu, elimizde kalan bu son toprakların da işgal edilmesine müsaade etmemesini ister:

Yâ İlâhî bize tevfîkini gönder...

-Âmin!
Doğru yol hangisidir, millete göster....
-Âmin!
Rûh-i İslâm'ı şedâid sıkıyor, öldürecek.
Zulmü te'dîb ise maksûd-i mehîbin, gerçek,
Nâra yansın mı berâber bu kadar mazlûmîn
Bî-günâhız çoğumuz... Yakma İlâhî!
-Âmin!
Boğuyor âlem-i İslâm'ı bir azgın fitne,
Kıt'alar kaynıyarak gitti o girdâb içine!
Mahvolan âileler bir sürü ma'sûmundur,
Kalan âvârelerin hâli de ma'lûmundur.
Nasıl olmaz ki? Tezelzül veriyor arşa enîn!
Dinsin artık bu hazin velvele ya Rab!
-Âmin!
Müslüman mülkünü her yerde felâket vurdu...
Bir bu toprak kalıyor dinimizin son yurdu!
Bu da çiğnendi mi, çiğnendi demek şer' -i mübîn;
Hak-sar eyleme ya Rab, onu olsun...
-Âmin!
Ve'l-hamdu li'l-lâhi Rabbi'l-âlemîn. (*Safahat*, C.1., 372, 374)

Mehmet Âkif, zamanla bu yalvarmaların, duaların şiddetini giderek artırır ve neredeyse isyan noktasına kadar getirir. Nitekim *Safahat* üçüncü kitap "Hakkın Sesleri"ndeki 10 Nisan 1913 tarihli şiirinde Âkif Cenab-ı Allah'a seslenerek: "Bu uğursuz gecenin sabahı yok mu? Bu kadar sıkıntı çeken Müslümanların bu dünyada felahı olmayacak mı?" diye sızlanır ve vaziyeti ona şikâyet eder. "Nur istiyoruz, sen bize yangın veriyorsun, yandık diyoruz boğmaya kan gönderiyorsun!" diyerek de şikâyetlerini sürdürür. Eğer yardım etmezse âlem-i İslâm mağlup olacak ve eski putperestlik dönemine geri dönülecektir. Mekke ve Medine Hristiyanların eline geçecektir. 1335 senedir orada yapılan ibadetlerin yerini çan sesleri alacaktır. Tevhit anlayışı ortadan kalkıp teslis inancı bütün âlemi kaplayacaktır. Yoksa bunların olmasını mı istiyorsun, diyerek ondan böyle sualler sorar. Müslümanların başına gelen musibetlerin sebebini öğrenmek ister. Fakat âdeta muamma gibi duran bu durumun altından kalkılması, bu soruların cevabının bulunması o kadar da kolay değildir:

Yâ Râb, bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı
Mahşerde mi bîçârelerin, yoksa felâhı!
Nûr istiyoruz... Sen bize yangın veriyorsun!
"Yandık!" diyoruz... Boğmaya kan gönderiyorsun!
Esmezse eğer bir ezelî nefha, yakında,

Yâ Rab, o cehennemle bu tûfân arasında,
Toprak kesilip, kum kesilip âlem-i İslâm;
Hep fışkıracak yerlerin altındaki esnâm!
Bîzâr edecek, korkuyorum, Cedd-i Hüseyn'i.
En sonra, salîb ormanı görmek Harameyn'i!..
Bin üç yüz otuz beş senedir, arz-ı Hicâz'ın
Âteşli muhîtindeki sûzişli niyâzın,
Emvâcı hurûş-âver olurken melekûta;,
Çan sesleri boğsun da, gömülsün mü sükûta
Sönsün de, İlâhî, şu yanan meş'al-i vahdet,
Teslîs ile çöksün mü bütün âleme zulmet
Üç yüz bu kadar milyonu canlandıran îman
Olsun mu beş on sersemin ilhâdına kurban
Enfâs-ı habîsiyle beş on rûh-i leîmin,
Solsun mu o parlak yüzü Kur'ân-ı Hakîm'in
İslâm ayakaltında sürünsün mü nihâyet
Yâ Rab, bu ne hüsrandır, İlâhî, bu ne zillet
Mazlûmu nedir ezmede, ezdirmede ma'nâ
Zâlimleri adlin, hani, öldürmedi hâlâ!
Cânî geziyor dipdiri... Can vermede ma'sûm!
Suç başkasınındır da niçin başkası mahkûm
Lâ yüs'el'e binlerce suâl olsa da kurban;
İnsan bu muammâlara dehşetle nigeh-ban! (*Safahat*, C.1., 404, 406)

Mehmet Âkif, biraz daha ileri gider ve Cenab-ı Allah'a: "İlle de yakacaktın, adaletin bunu gerektiriyordu, melunları yaksaydın ya! Sen tuttun bizi yaktın." diyerek âdeta itiraz bayrağını çeker. "Kâfirler, Kur'an-ı Kerim'i ortadan kaldırdılar, binlerce cami yakılıp yıkıldı, kalan bir iki taneyi de kiliseye çevirdiler. Kadınlar dul kaldı, çocuklar babasız kaldı. Binlerce aile matem içerisinde... Milyona yakın insan vatanından büyük bir vahşetle çıkarıldı. Başımıza gelen bunca felâket yetmez mi?" diye de ilâve eder.

Mehmet Âkif, bunları sıraladıktan sonra öyle bir noktaya gelir ki sonunda şu sözleri bile söyler: "Ağzım kurusun, Yok musun ey adl-i İlâhî!"

Eyvâh! Beş on kâfirin îmânına kandık;
Bir uykuya daldık ki: Cehennemde uyandık!
Mâdâm ki, ey adl-i İlâhî, yakacaktın...
Yaksaydın a mel'unları... Tuttun bizi yaktın!
Küfrün o sefil elleri âyâtını sildi:
Binlerce cevâmi' yıkılıp hâke serildi!
Kalmışsa eğer bir iki ma'bed, o da mürted:
Göğsündeki haç, küfrüne fetvâ-yı müeyyed!

Dul kaldı kadınlar, babasız kaldı çocuklar,
Bir giryede bin âilenin mâtemi çağlar!
En kanlı şenâ'atle kovulmuş vatanından,
Milyonla hayâtın yüreğinden gidiyor kan!
İslâm'ı elinden tutacak kaldıracak yok...
Nâ-hak yere feryâd ediyor. Âcize hak yok!
Yetmez mi musâb olduğumuz bunca devâhî
Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i İlâhî! (*Safahat*, C.1., 404, 406)

İşte Mehmet Âkif, yaklaşık altı yüz senedir bizim olan vatan topraklarının, Balkanların elimizden çıkmasından, oradaki Müslümanların başına gelen ciğerleri yakacak hadiselerden bu sözleri söyleyebilecek derecede etkilenmiştir. Bu onun isyanını değil aksine vatanını, milletini ve dinini ne kadar çok sevdiğini gösterir. Onlar için çok sevdiği Allah'ına bile bu şekilde seslenebilmektedir. Bu sözlerin ne zaman söylendiğine, hangi hadiseler karşısında söylendiğine, kimin söylediğine, kime söylediğine bakmazsak Âkif hakkında yanlış hükümler verebilir, yanlış düşüncelere kapılabiliriz. Başkası söylese küfrün ta kendisi sayılabilecek bu feveranlar Âkif söz konusu olunca Allah'a yakınlığın, imanın alâmeti olmaktadır. Öyle sözler vardır ki kendisi küfür olduğu halde sahibi kâfir olmaz. Bu sözler aynı zamanda Mehmet Âkif'in zayıflığını değil aksine karşılaştığı hadisenin ne kadar büyük ve dehşetli olduğunu da gösterir. Bulgarların, Sırpların, Yunanlıların Müslümanları camilere doldurup yakarlarken söyledikleri hâşâ: "Allah'ınız yok mu? Gelsin sizi kurtarsın!" demeleriyle elbette Âkif'in burada söylediği: "Yok musun ey adl-ı İlâhî?" sözü arasında çok büyük fark vardır.

Biricik oğlunu kaybeden bir annenin feryatlarından, şikâyetlerinden, isyanlarından, yırtınmalarından farksızdır onun burada söyledikleri. O anneyi mazur görenlerin hak verenlerin Âkif'e de aynı nazarla bakmaları gerekmektedir. Bu helâket ve felâket yılları öyle dehşetli yıllardır ki insanın kolay kolay bunun üstesinden gelmesi mümkün değildir. Herkesin bir tahammül noktası vardır. Nitekim başka bir şiirinde Âkif bu durumu kendisi de ifade etmektedir. Onun elemi çok büyüktür. Bir yüreğin kârı değildir. Çünkü etrafında dönen matem o kadar dehşetlidir. Vatan kabristana dönmüştür. Öyle ki uzayıp gitmektedir. Sanki başı sonu yoktur. Sadece kendisi değil semanın ruhu, zeminin kalbi bile parçalanır bu durumun karşısında:

Gitme ey yolcu, berâber oturup ağlaşalım:
Elemim bir yüreğin kârı değil, paylaşalım:
Ne yapıp ye'simi kahreyliyeyim, bilmem ki
Öyle dehşetli muhîtimde dönen mâtem ki!..
Ah! Karşımda vatan nâmına bir kabristan
Yatıyor şimdi... Nasıl yerlere geçmez insan
Şu mezarlar ki uzanmış gidiyor, ey yolcu,
Nereden başladı yükselmeye, bak nerde ucu!
Bu ne hicrân-ı müebbed bu ne hüsrân-ı mübin...
Ezilir rûh-i semâ, parçalanır kalb-i zemin! (*Safahat*, C.1., s.386)

Âkif, 24 Nisan 1913 tarihli bir şiirinde de bu hadisenin dehşetine dikkatleri çeker. Balkanların kaybedilmesi, Müslümanlara yapılanlar, mezar taşlarına varıncaya kadar oralardaki eserlerin; camilerin, türbelerin, evlerin yakılması, yıkılması öyle büyük felâkettir ki insan bu yapılanları düşünmeye kalksa muhakkak ki beyni eriyip yaş gibi gözünden damlayacaktır. Aklın alacağı, taşıyabileceği, üstesinden gelebileceği işler değildir bunlar. İnsanın şuurunu kaybetmemesi, şoka girmemesi mümkün değildir:

Son ders-i felâket neye mal oldu? Düşünsen:
Beynin eriyip yaş gibi damlardı gözünden! (*Safahat*, C.1., s.408)

Âkif'in bu sözlerini anlamak istemeyenlere, yanlış yorumlayıp ona suizan edenlere Abdülhak Hâmid Tarhan'ın "Na-kâfi" şiirindeki bir mısradan ilhamla şu şekilde cevap vermek istiyoruz: "Felâket görmemişsin ki Âkif'i eylersin istihfaf."[9]

Benzer bir hadise de Hazret-i Peygamberin ve sahabelerin başına gelmiştir. Cenab-ı Allah, onları da büyük bir imtihana tabi tutmuş, öyle ki "Allah'ın yardımı ne zaman?" diyecek duruma gelmişlerdir. Bakara suresi 214. Ayet-i kerime bu hadiseden bahsetmektedir:

(Ey müminler!) Yoksa siz, sizden önce gelip geçenlerin başına gelenler size de gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Yoksulluk ve sıkıntı onlara öylesine dokunmuş ve öyle sarsılmışlardı ki, nihayet Peygamber ve beraberindeki müminler: Allah'ın yardımı ne zaman! dediler. Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır.

Hazret-i Peygamberin ve sahabelerin imanını sorgulamak veya onlardan şüphe etmek mümkün müdür? Allah'ın yardımı ne zaman demeleri hâşâ onun varlığı ve Müslümanlara muhakkak yardım edeceği konusunda şüpheleri olduğunu mu gösterir? Aksine çektikleri yoksulluk ve sıkıntının büyüklüğünü gösterir. Aynı şekilde bir Asr-ı Saadet Müslüman'ı gibi yaşayan, iman eden Âkif'in yukarıdaki sözlerine bakıp da ondan şüphe etmek, onun hakkında yanlış şeyler düşünmek de doğru değildir.

Bu bağlamda Âkif'in bazı çevreler tarafından bazı ibarelerine ilişilmek istenen Çanakkale Zaferi üzerine yazdığı şiirini de burada zikretmek istiyorum.

Çanakkale Zaferi, Osmanlı'nın son şanlı zaferi olmuştur. Osmanlı yıkılırken bile tarihe büyük bir kahramanlık örneği göstermiş ve öyle yıkılmıştır. Biz yedi cephede savaştığımız için mağlup olmuşuzdur. Osmanlı yenildiği dönemde dünyanın sayılı devletlerinden birisidir. Karşımıza ittifak edip çıkan devletler tek tek bize karşı savaşsalardı mağlup

9 Abdülhak Hâmid Tarhan, eşi Fatma Hanımın vefatı üzerine *Makber* adlı eserini yazdığı zaman bu eserle bazı kişiler alay etmişlerdi. O da, " Na-Kâfi" diye bir şiir yazarak bu kimselere cevap vermişti. Hâmid, bu şiirin bir dörtlüğünde: "Güler mi mateme dünyada hiçbir sahib-i insaf / Felâket görmemişsin, derdimi eylersin istihfaf" diyerek asıl felâketin insanlardaki bu davranışın olduğunu söylemişti. Yani matem tutan kişinin, vefat karşısında ne yaptığını bilmeyen, feryat u figân eden kişinin hareketlerini, söylediklerini komik görüp ona gülmenin. Asıl felâketin bu olduğunu söylemişti. İşte bu büyük Balkan felâketi üzerine Âkif'in söylediklerine gülenlerin, onu anlamamazlıktan gelenlerin, itham etmek isteyenlerin Hâmid'in burada söylediklerinden bir farkı yoktur. Asıl burada suçlanması gereken kişi Âkif değil aksine onun gösterdiği tepkinin, hassasiyetin binde birini bile göstermeyen, yapılanlara bigâne kalan, kıllarını kıpırdatmayan, normal şekilde hayatlarını devam ettirmeye çalışan, fildişi kulelerinde oturup sanat sanat içindir anlayışını devam ettiren, aydın geçinen, okuryazar denen kimselerdir.

edemezlerdi. Çanakkale'de de İngilizlerin yenilmez armadası, çelikten zırhlı gemileri, yanlarına Fransızları da almalarına rağmen Boğaz'dan geçememiş, İstanbul'u işgal edememişti. İstanbul'un İngilizlerin eline geçmesi demek; **İslâm âleminin merkezine girilmesi, İslâmiyet'in bitme aşamasına gelmesi demekti.** Bedir Savaşındaki duruma yakın bir durumdur bu. Orada da eğer üç yüz kadar Müslüman Müşrikler tarafından mağlup edilip öldürülseydiler, yeryüzünde İslâmiyet namına bir şey kalmayacaktı.

İşte yukarıda gösterdiğimiz gibi baştan beri bu tehlikeye dikkatleri çekmek isteyen, bunun önüne geçebilmek için mücadele eden Mehmet Âkif'in, Çanakkale Zaferini öğrenince ne kadar sevineceği aşikârdır. Mağlubiyet karşısında bu derece üzülen birisinin elbette zafer karşısında da onun muadili bir derecede sevinç gösterisinde bulunacağı tabiidir. Âkif, Mehmetçiklerin bu büyük başarısı karşısında sevinçten âdeta kendini kaybetmiştir. Zaferi parlak ifadelerle yüceltmiş, tebcil etmiştir. Bu ifadeleri abartı olarak görmemelidir. Sevincinin fazlalığı ona bunları söyletmiştir. O anki duygularının ifadesi oldukları için de bu söyledikleri mukteza-yı hâle mutabıktır. Aynı belâgattir:

Yaralanmış temiz alnından, uzanmış yatıyor,
Bir hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!
Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhid'i...
Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.
Sana dar gelmiyecek makberi kimler kazsın?
"Gömelim gel seni tarihe" desem, sığmazsın.
Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb...
Seni ancak ebediyyetler eder istiâb.
"Bu, taşındır" diyerek Kâ'be'yi diksem başına;
Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
(*Safahat*, C.2., s.842, 846)

Bu aynı zamanda bir hadiste[10] geçen, çölde devesini kaybeden bir adamın tam ümidini kestiği bir zamanda birdenbire devesini yanı başında dikiliyor bulunca sevincinden ne söyleyeceğini şaşırıp: **Allah'ım! Sen benim kulumsun, ben de senin Rabbinim!** demesine de yakın bir durumdur. Bedevi sevincinin şiddetinden dolayı böyle laflar ettiği gibi Âkif de kanaatimizce zaferin sevincinden yani İslâmiyet'in mağlup olmamasından dolayı bu sözleri söylemiştir.

Burada Mehmet Âkif'in şiirlerinin en büyük bir özelliği olan samimilik de karşımıza çıkıyor. Âkif'in insanları etkilemesinin, en çok okunan şairlerinden biri olmasının, halk tarafından benimsenmesinin sebeplerinden biri de onun tasannudan, yapmacıktan, argo tabirle edebiyat yapmaktan uzak olan ifade ve ibareleridir. Bir şiirinde bunu kendisi de söylemektedir:

10 Buharî, Da'avât 4; Müslim 3, (2744); Tirmizî, Kıyâmet 50.

Bana sor sevgili kâri', sana ben söyliyeyim,
Ne hüviyyette şu karşında duran eş'ârım:
Bir yığın söz ki, samîmiyyeti ancak hüneri;
Ne tasannu' bilirim, çünkü ne san'atkârım.
Şi'r için "gözyaşı" derler; onu bilmem, yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!
Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyliyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!
Oku, şâyed sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zîrâ onu yazdım, iki söz yazdımsa. (*Safahat*, C.1., s.22)

Âkif, gerek Balkan hadiseleri üzerine yazdığı şiirlerinde gerekse Çanakkale Zaferi üzerine yazdığı şiirinde tasannu yapmamıştır. Sanat endişesiyle veya başka sebeplerle o anki duygularını değiştirme, gizleme, olduğundan farklı gösterme ihtiyacı hissetmemiştir. Ne düşünmüşse, yaşamışsa sıcağı sıcağına onları mısralara dökmüştür. Bu kadar sevilmesinin, tutulmasının sebebi de bu samimiliğidir.

Mehmet Âkif bu şekilde Osmanlı Devletinin yıkılmaması için uğraşır, didinir, yırtınır ama mağlubiyetini de engelleyemez. Bunun üzerine Âkif, 1918 yılında, **"Umar mıydın?"** başlıklı bir şiir yazar. Sadece bu başlık bile bize çok şey anlatmaktadır. Aslında şiirin devamını okumaya gerek yoktur. Umar mıydın kelimesi her şeyi anlatmaktadır. Şiirden bir parçayı buraya alıyorum:

Görünmez âşinâ bir çehre olsun rehgüzarında;
Ne gurbettir çöken İslâm'a İslâm'ın diyarında?
Umar mıydın ki: Ma'betler, ibâdetler yetîm olsun?
Ezanlar arkasından ağlasın bir nesl-i me'yûsun?
Umar mıydın: Cemâ'at bekleyip durdukça minberler,
Dikilmiş dört direk görsün, serilmiş bir yığın mermer?
Umar mıydın: Tavanlar yerde yatsın, rahneden bîtâb?
Eşiklerden yosun bitsin, örümcek bağlasın mihrâb?
Umar mıydın: O, taş taş devrilen, bünyân-ı mersûsun,
Şu vîran kubbelerden böyle son feryâdı dem tutsun?
(*Safahat*, C.2., s.906)

İslâm'a, İslâm'ın diyarında gurbet çökmüştür. Mabetler, ibadetler yetim olmuştur. Ezanlar âdeta ağlamaktadırlar, camiler cemaatsiz kalmıştır, yıkık ve harap vaziyettedirler, eşiklerinde yosunlar bitmiştir, mihraplarını örümcek ağları kaplamıştır, sağlam yapılar Osmanlının yıkılışına eşlik eder gibi harap vaziyettedirler. İşte şanlı Osmanlı Devletinin yıkılacağını, başımıza bu büyük hadiselerin geleceğini kim umardı ki?

Âkif'in Ekim 1919 tarihini taşıyan **"Hüsran"** başlıklı şiirinde de hemen hemen az önce söylediğimiz aynı durum vardır. Sadece şiirin başlığı bile yine onun, şanlı Osmanlı Devletinin yıkılışı karşısındaki duygularını göstermesi için yeterlidir. Osmanlı'nın yıkılışını bu

kelimeden daha güzel ifade edebilecek başka bir kelime olamazdı herhâlde. İşte Âkif, bu kadar güzel bir kelimeyi bulmuştur ve bunu şiirinde kullanmıştır. Âkif'in mücadelesinin neticesi tam manasıyla bir hüsran olmuştur. O kadar uğraşması boşa gitmiştir. Yıkılışı engelleyememiştir:

HÜSRAN

Ben böyle bakıp durmayacaktım, dili bağlı,
İslâm'ı uyandırmak için haykıracaktım.
Gür hisli, gür imanlı beyinler, coşar ancak,
Ben zaten uzun boylu düşünmekten uzaktım! (*Safahat*, C.2., s.892)

Özellikle bu satırlara dikkatleri çekmek istiyorum. İşte: "Kimin himmeti milleti ise o tek başına bir millettir!" sözünün tam bir karşılığı burada görülmektedir. Mehmet Âkif, Osmanlı'nın mağlup olmasından dolayı kendisini sorumlu tutuyor. Aydın duruşu da bunu gerektirmektedir. Himmeti o kadar büyüktür ki tek başıyla Osmanlının mağlubiyetini engelleyecek azmi, izzeti, potansiyeli kendisinde görmektedir. Bu yüzden yaptıklarını yeterli görmüyor. İstese daha gür hisli, gür imanlı, beyinli olabilirdi. Bunun neticesi olarak da coşup Müslümanları uyandırabilirdi. Ama zaten uzun boylu düşünmekten uzak olduğu için bunu yapamamıştır. Dolayısıyla suç kendisindedir. Uyandıramadığı, harekete geçiremediği halklarda değil.

Âkif, elbette dili bağlı durmamıştır. İslâm'ı yani Müslümanları uyandırmak için haykırmıştır. Ondan başkaları onun yaptıklarının binde birini yapabilseydiler Osmanlı Devleti şimdi belki de yıkılmamış olacaktı. Ama kendisini sorumlu tutması büyük bir hamiyet örneğidir.

Âkif, Osmanlının yıkılışını engelleyemediği için son bir çare olarak Cenab-ı Allah'a müracaat eder ve ondan Müslümanları karanlıklardan aydınlığa çıkaracak olan nurunu göndermesini ister. Asırlar oldu, artık yeter, diyerek. Milletin ufukları bunalmıştır, bir sabah istemektedir. Müslümanlar dalga dalga karanlıklar içinde daha fazla kaynamasın. Âkif bunun için Kâbe, Kur'an'ı Kerim, şehitler gibi değerleri şefaatçi yapar:

O nûru gönder, İlâhî, asırlar oldu, yeter!
Bunaldı milletin âfâkı, bir sabah ister.
İnayetinle halas et ki, dalga dalga zalâm
İçinde kaynamasın çırpınıp duran İslâm!
Bu secdegâha kapanmış yanan yürekler için;
Bütün solukları feryat olan şu mahşer için;
Harîm-i Kâbe'n için: sermedî kitabın için;
Avâlimindeki âyât-ı bî-hesabın için;
Nasîb-i dâimi hüsran kesilmiş ümmet için;
Şu hâk-i pâke bürünmüş semâ-yı rahmet için:
Biraz ufukları gülsün cihan-ı İslâm'ın! (*Safahat*, s.682)

O nurun ne olduğu ise başka bir şiirinde karşımıza çıkmaktadır. Doğu'yu yani Âlem-i İslâm'ı yani Müslümanları karanlıktan istedikleri aydınlığa götürecek müeyyed bir el yani Mehdi:

İlâhî! Bir müeyyed bir kerim el yok mu, tutsun da,
Çıkarsın Şark'ı zulmetten, götürsün fecr-i maksûda?
(*Safahat*, C.2., s.908)

Bu bağlamda Âkif'in 8 Nisan 1922 tarihinde yazdığı "Leylâ" (*Safahat*, C.2., s.936,938) şiirini de değerlendirebiliriz. Leylâ, İslâm'ın geleceğidir. Yani Mehdi dönemindeki parlak devir:

Hayır! Şark'ın, o hodgâm olmayan Mecnûn-i nâ-kâmın,
Bütün dünyada bir Leylâ'sı var: Âtîsi İslâm'ın.

Âkif bu Leylâ'ya seslenir ve onun gelmesini ister. Daha fazla senin derdinle geçen Mecnun'la uğraşma der:

Gel ey Leylâ, gel ey candan yakın canan uzaklaşma!
Senin derdinle canlardan geçen Mecnun'la uğraşma!

Bu milletin en kahraman, en gürbüz evladı, kurban olup onun uğrunda doğranmıştır, yüz binlerce sönmüş yurt onun için yanmış, milyonlarca öksüz, dul ve başından geçen aslanların vebali onun boynundadır. Onun uğruna insanlar katledilmiştir, zindanlara atılmıştır. Bütün bunlar sana helâl olsun. Yeter ki bizi ümitsizlik istilâ etmeden sen görün der:

Düşün: Bîçârenin en kahraman, en gürbüz evlâdı,
Kimin uğrunda kurbandır ki, doğrandıkça doğrandı?
Şu yüz binlerce sönmüş yurda yangınlar veren kimdi?
Şu milyonlarca öksüz, dul kimin boynundadır şimdi?
Kimin boynundadır serden geçip berdâr olan canlar?
Kimin uğrundadır, Leylâ, o makteller, o zindanlar?
Helâl olsun o kurbanlar, o kanlar, tek sen ey Leylâ,
Görün bir kerrecik, ye's etmeden Mecnûn'u istîlâ.

Burada Âkif, Balkan harpleriyle birlikte ta Kurtuluş Savaşına kadar Müslümanların başına gelen yukarıda bahsettiğimiz o hadiseleri zikreder. Müslümanlar büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Artık vaat edilen İslâm'ın o güzel günlerinin gelmesi lâzımdır. Yani Mehdi ve döneminin... Bu çekilenlerin karşılığı ancak odur. Bu musibetzedeler bir teselli ister. Onların yüzü suyu hürmetine İslâm'ın o altın devri gelmelidir.

Fakat bu günler hâlâ çok uzaktadır. Eğer bütün bu olanlara rağmen yine o vaat edilen

günler gelmeyecekse, Âkif, hilâli, ezanları, camileri, cemaatleri, Kâbe'yi zikrederek onların hatırına görünmez âlemlerde olan Leylâ'nın yani İslâmiyet'in güzel günlerinin artık gelmesini ister:

Niçin hilkat zemîninden henüz yüksekte pervâzın?
Şu topraklarda, şâyed, yoksa hiç imkân-ı i'zâzın,
Şafaklar ferş-i râhın, fecr-i sâdıklar çerâğındır;
Hilâlim, göklerin kalbinde yer tutmuş, otâğındır;
Ezanlar nevbetindir: İnletir eb'âdı haşyetten;
Cihâzındır alemler, kubbeler, inmiş meşiyyetten;
Cemâ'atler kölendir Kâ'be'ler haclen... Gel ey Leylâ;
Gel ey candan yakın cânan ki gâiblerdesin, hâlâ!

Artık bu kadar nazlanması yeter. Bir an önce gel ki Cenab-ı Allah'tan şu yanmış yurda sonsuz bir bahar gelsin:

Bu nâzın elverir, Leylâ, in artık in ki bâlâdan,
Müebbed bir bahâr insin şu yanmış yurda, Mevlâ'dan

Görüldüğü gibi Mehmet Âkif bütün bu hadiseler karşısında hiçbir zaman ümitsizliğe düşmemiştir. Memleket işgal edilse bile bu tavrı değişmemiştir. Esareti, artık her şey bitmiştir diyerek kabullenmemiştir. Hemen Anadolu'ya geçip nasıl daha önce ülkenin yıkılmaması için çalışmışsa aynen öyle de ülkenin yeniden ayağa kalkması, esaretten kurtulması için de o şekilde çalışmıştır:

Ey benim her taşı bir mabed-i iman yurdum
Seni er geç bana mutlak verecek mabudum

diyerek. Bu da ayrı bir tebliğ konusudur.

"Mehmet Âkif'in Millî Mücadelede Millî Bilincin Uyanmasındaki Rolü"

Mithat DURMUŞ
Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi

Değerli Katılımcılar, Hanımefendiler, Beyefendiler, Sınır Taşı Kars'tan Soylu Selamlarımı Sunarak Konuşmama Başlamak İsterim.

Konuşmamda Âkif'in yaşamına dair bilgilere katılımcıların bu konuyu çok iyi bildikleri düşüncesi ile yer vermeyeceğim. Asıl konum olan *Âkif'in Milli Mücadelede Milli Bilincin Uyanmasındaki Rolü* konusu üzerinde duracağım. Fakat Âkif'i daha iyi anlayabilmek için ister istemez Milli Mücadele öncesine bakmak gerekir. Mehmet Âkif konuşurken üç kıtaya hükmediyorduk, biz Âkif üstüne konuşurken küçücük bir karaya hükmeder durumdayız. Üç kıtadan, küçücük bir karaya nasıl geldiğimiz Türk aydınının -toplumu yeniden yapılandırma düzleminde- ciddi anlamda üzerinde düşünmesi gereken bir konudur.

Âkif'in dünyaya geldiği döneme baktığımızda henüz 3 yaşındayken 1876'da I. Meşrutiyet ilan edilir. Osmanlı coğrafyası bir yandan savaşlar, bir yandan da Fransız İhtilalı'nın etkisi ile parçalanmaya yüz tutmuştur. Bütün bunlara Osmanlının kendine aşırı güvenmesinin bir sonucu olarak, gelişmelere kayıtsız kalması ile ilmiye sınıfının kokuşmuşluğu ve çürümüşlüğü de eklenince durum içinden çıkılmaz bir hal alır. Her geçen gün kan kaybetmekte olan Osmanlı, ilk meşrutiyetin ilanından 35 yıl önce de 1839'da Tanzimat Fermanını imzalamış olmakla güçsüzlüğünü resmi olarak onaylamış durumdadır. Azınlıkların bu fermana dayanarak hak taleplerinin ardı arkası kesilmemiş, kapitülasyonlarla devlet iktisaden de köşeye sıkıştırılmıştır. Bir Cihan Devleti olan Osmanlı, genel adı ile söyleyecek olursak *"Hasta Adam"* konumuna düşmüş, topraklarının paylaştırılması diğer ulusların temel kavgası haline gelmiştir.

Namık Kemal;

"Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini

Yok mudur kurtaracak baht-i kara maderini"

dizelerini işte bu sebeplerle yazar. Bu dizelerde dile getirilen bahtı kara mader (anne) bizzat Osmanlı'nın parçalanan vatan toprağıdır.

II. Meşrutiyet dönemindeki olayları ve gelişmeleri görmeden Âkif'i anlamak kolay değildir. Çünkü Âkif, eserlerini özellikle II. Meşrutiyetten sonra vermeye başlamış, bu dönemde etkin olan Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Adem-i Merkeziyetçilik gibi fikir hareketleri içindeki tartışmalara katılmış, yine bu dönemde İslamcılık anlayışını benimsemiş bir şahsiyet olarak bilinir. Esasen Mehmet Âkif'in başyazarı olduğu ve İslamcı yazar ve fikir adamlarının yayın organı olan Sırat-ı Müstakim ya da diğer adı ile Sebilürreşat dergisi, bir yayın politikası olarak daima Türkiye dışındaki Türk dünyası ile ilgilenmiştir. Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura gibi Azerbaycanlı Türkçülerin makalelerine yer verildiği söz konusu derginin koleksiyonu incelendiğinde açıkça görülecektir.[1]

İslamcılık anlayışını benimsemiş bir şahsiyet olan Mehmet Âkif, Osmanlı'nın içinde bulunduğu ilmiye ve dini sınıftaki kokuşmuşluğu, gericiliği edebiyatımızda en çok eleştiren şair olarak da dikkati çeker.[2] Âkif'in şiirlerini 1915 öncesi ve 1915 sonrası olarak iki dönemde incelemek gerekir. 1915'ten önce yazmış olduğu şiirlerinde Âkif'i büyük bir karamsarlık ve kızgınlık içinde görürüz. Şahıs olarak kendisi asla karamsar değildir, ancak halkın, ordu, sivil bürokrasinin ve Bab-ı Fetva dediği din kurumlarının kokuşmuşluğu onu gelecek açısından karamsarlığa ittiği gibi geriliğin de amansız düşmanı yapar. Gericiliği ve cahilliği onun kadar şiddetle eleştiren bir başka şairimiz yok gibidir.

"Çalış dedikçe şeriat, çalışmadın durdun,
Onun hesabına birçok hurafe uydurdun
Sonra bir de tevekkül sokuşturup araya
Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya"[3]
Dediği gibi bir başka şiirinde ise;
"Çünkü biz bilmiyoruz dini, evet bilseydik
Çare yok gösteremezdik bu kadar sersemlik,
Ya açar nazm-ı Celil'in bakarız yaprağına,
Yahut üfler geçeriz bir ölünün toprağına
İnmemiştir hele Kur'an, bunu hakkıyla bilin
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için."[4] der.

Gericiliği böylesine tenkit ederken, sivil bürokrasiden kaynaklanan başarısızlıklar karşısında da kızgınlığını, milletin hafızasında görülmemiş bir karabasan olarak yer eden Balkan Harbi sırasında yazdığı şiirinde;

1 İslamcı ve Türkçü aydınlar arasındaki farklar ve benzerlikler için bkz. İsmail Kara, *"Tanzimat'tan Cumhuriyete İslamcılık Tartışmaları"*, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yay., C. 5, s. 1409

2 Bu bildiride Yaşar Semiz'in "Milli Mücadele ve Mehmet Âkif" (http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s7/17.pdf) ET:20.02.2011*) başlıklı makalesinden geniş ölçüde yararlanılmıştır.*

3 Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, (Haz.: M. Necati Bursalı), Merve Yay., İst. (y.t.y), s. 253

4 Ersoy, age., s. 175

Üç beyinsiz kafanın derdine üç milyon halk

Bak nasıl doğranıyor? Kalk baba kabrinden kalk!"[5]

diyerek haykırır.

***

Âkif'te millet kavramının değiştiğinin en somut örneği ise, hepinizin bildiği gibi, İstiklal Marşı'dır. Bu şiirde artık "millet" bütün Müslümanları değil, Millî Mücadeleyi gerçekleştiren Türk milletini ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Aynı şiirde "ırk" kavramı da bu kez açıkça söylemekten bir beis görmez. Başka bir deyişle, "ırk" ve "millet", Mehmet Âkif'in düşünce dünyasında aynı anlama gelmeye başlamıştır.

Bizim bu konuşmada asıl üzerinde durmak istediğimiz husus, Mehmet Âkif'in, 1915 yılına kadar İslamî ve bu tarihten sonra millî bir kimlik olarak tanımladığı "millet" karşısındaki tavrıdır. Şairimiz, Balkan Savaşlarından Çanakkale direnişine kadar olan dönemde büyük bir karamsarlık içerisindedir ve âdeta milletten umudunu kesmiştir. Bunda kuşkusuz Rumeli ve Balkanlardaki Osmanlı topraklarının kaybedilmesi ve bu duruma yeterince karşı konulamamasına duyduğu tepkinin belirleyici bir rolü vardır. 1915'ten önceki tarihlere ait birçok şiirinde, din adamlarını, aydınları, askerleri, bilim ve devlet adamlarını tahkir ve tezyif edici ifadelerle anmaktadır. Örneğin Süleymaniye Kürsüsünde adlı manzum hikâyesinde şair; *"kışla, daire, mektep, medrese, kılıç ve kalem"* gibi sembolik kavramlarla ifade ettiği toplumsal sınıfları tam bir bozulma ve çürümüşlük olarak değerlendirir. Bunlar içinde Mustafa Kemal'in İnkılâplar ile değişikliğe gitme ihtiyacı hissettiği *dini kokuşmuşluk* en önde gelenidir. Ve Âkif de bu kokuşmuşluğu daha 1914'te açıkça ifade etmiştir.

"Saltanat namına, din namına bin maskaralık...

Ne felâket, ne rezaletti o devrin hâli!

Başta bir kukla, bütün milletin istikbali

İki üç kuklacının keyfine mahkûm olmuş:

(…)

Ümmetin hâline baktım ki yürekler yarası,

Ne bir ekmek yedirir iş, ne de ekmek parası.

Kışla yok, daire yok, medrese yok, mektep yok;

Ne kılıç var, ne kalem... Her ne sorarsan, hep yok!

(...)

Hele ilmiyye bayağıdan da aşağı bir turşu!

Bab-ı Fetva denilen daire, ümmî koğuşu."[6]

Bu ümmi koğuşunun Milli Mücadele ve Kuvay-i Milliye hakkındaki fetvası hepimizin malumudur. Biraz sonra bu konuya da işaret edilecektir.

"Ana karnından icazetlidir, ecdada çeker;

5 Ersoy, age., , s. 203

6 Ersoy, age.,, s. 168

Yürüsün, bir de sarık, al sana kadı asker!

Vükelâ neydi ya? Jurnalcı, müzevvir, adî;

Ne Hüdâ korkusu bilmiş, ne utanmış ebedî,

Güç okur, hiç yazamaz bir sürü hırsız çetesi...

Hani can sağlığıdır doğrusu bundan ötesi!"[7]

Siyaset, sivil ve askerî bürokrasi, ordu ve bilim-eğitim kurumlarındaki bu bozulmanın yanı sıra halk da her şeye boş vermiş ve vurdumduymaz bir hâldedir:

"Yoklayım şimdi avamın da biraz,

Nedir efkârı dedim. Hey gidi vurdumduymaz!

Öyle dalgın ki, meğer sûrunu İsrafil'in,

İşitip, yattığı yerden azıcık silkinsin!

Yürüyor, altı çürük toprağa gelmiş, seyyar

Bir mezarlık gibi: Her nasiye bir seng-i mezar!

Duymamış kaygı denen duyguyu vicdanında.

Okunur her birinin cephe-i hüsrânında"[8]

Mehmet Âkif, 1912 yılına ait bu şiirde bütün toplum kesimleriyle olumsuz ve karamsar bir bakış açısıyla tasvir ettiği milleti, aynı yıllarda kaleme aldığı diğer birçok şiirinde de aynı karamsarlıkla anlatmaya devam edecektir. Bu tarihlere ait şiirlerinin birçoğunda milleti **"***yığın", "cenaze", "leş", "meyyit", "dilenci", "yüreksiz"* gibi sıfat ve imajlarla birlikte andığı görülmektedir. Örneğin, *Hakkın Sesleri* adlı kitabındaki şu şiirinde:

"*Ey dipdiri meyyit! "İki el bir baş içindir"*

Davransana... Eller de senin baş da senindir!

His yok, hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin?

Hayret veriyorsun sen bana... Sen böyle değildin."[9]

Aynı kitapta yer alan bir başka şiirde yine "leş" imajıyla karşılaşıyoruz:

"Ey millet, uyan! Cehline kurban gidiyorsun!

İslâm'ı da "Batsın!" diye tutmuş, yediyorsun!

Allah'tan utan! Bari bırak dini elinden...

Gir LEŞ gibi topraklara kendin, gireceksen!"[10] der.

1913-1914 yıllarında yayımlanan Fatih Kürsüsünde adlı eserinde şair, millet için yine *"leş" ve "cenaze"* imajını kullanır. *Damarlarındaki kan âdeta irinleşmiş*"tir ve bütünüyle İslâm dünyası "bir yığın leş"ten ibarettir. Milletlerin içindeki yeri "dilenci mevkii"dir. Sadece günü kurtarmak için "şeref, şan, şehamet, din, iman, vatan, hiss-i hamiyet, hak, vicdan..." gibi bütün mukaddeslerini terk etmiştir:

"Zaman zaman görülen ahiret kılıklı diyar;

---

7 Ersoy, age.,, s. 168

8 Ersoy, age.,, s. 169

9 Ersoy, age.,, s. 208

10 Ersoy, age.,, s. 213

Cenazeden o kadar farkı olmayan canlar;
Damarda seyri belirsiz, irinleşen kanlar;
Sürünmeler, geberip gitmeler, rezaletler
(...)
Dilencilikle yaşar der-be-der hükûmetler;
Esaretiyle mübahî zavallı milletler;
Harabeler, çamur evler, çamurdan insanlar
(...)
Hurafeler, üfürükler, düğüm düğüm bağlar;
Mezar mezar dolaşıp hasta baktıran sağlar...
(…)
Bir baksana gökler uyanık, yer uyanıktır;
Dünya uyanıkken uyumak maskaralıktır."[11]

Mehmet Âkif'in "millet" hakkındaki bu olumsuz bakışının değişmeye başladığını, Hatıralar adlı kitabındaki bazı şiirlerde görmeye başlıyoruz. Çünkü Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile birlikte son Müslüman Türk Devleti'nin de parçalanmak istendiğini anlayan Anadolu halkı bu duruma engel olabilmek için Mütareke'nin imzalanmasının daha ilk haftasında Anadolu'da resmen olmasa da fiilen Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti Osmaniyesi, Kars Milli İslâm Şurası (daha sonra Cenûb-ı Garbı Kafkas Cumhuriyeti), İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti gibi teşkilatları oluşturmaya başlamıştır.[12]

Mütarekeden sonra Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları da vatanın kurtarılması yolunda projeler üretiyorlardı. Bu cümleden olmak üzere Mustafa Kemal Paşa, görevlendirildiği 9. Ordu Müfettişliği vazifesi için Samsun'a hareket etmeden önce vedalaşmak için gittiği eski ve yeni Genelkurmay Başkanları olan Fevzi Çakmak ve Cevat Çobanlı Paşalarla görüşerek Anadolu'da girilecek milli bir hareket için beş maddelik bir program hazırlarlar. Bu programa göre özetle, Anadolu'da yer yer ve birbirinden bağımsız olarak faaliyet gösteren milli direniş teşkilatları birleştirilerek milli bir kuvvet (Kuvay-ı Milliye) teşkil edilerek Milli Mücadele vücuda getirilecek ve zamanı geldiğinde de karşı taarruza geçilecekti. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçtikten sonra bu fikirler doğrultusunda hareket ederek 21-22 Haziran 1919 tarihinde Amasya Genelgesi'ni yayınlayarak vatanın ve milletin tehlikede olduğunu, İstanbul Hükümeti ve Sultan'ın bir şey yapacak durumda olmadığını vurguladıktan sonra bu tehdit ve tehlikeden ancak milletin azim ve kararlılığı ile kurtulunacağını belirtti. Ardından 23 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi toplanır. Nihayet 4 Eylül'de Sivas Kongresi açılır. Bu arada İstanbul Hükümeti kongreleri yasaklar. Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in tutuklanmaları kararını Valiliklere bildirir. *Milli örgütlenmenin engellenmesi için İngiliz Muhibileri Cemiyeti, Teali-i İslâm Cemiyeti (İslâmı Yükseltme Derneği) gibi İstanbul Hükümeti destekli teşkilatlar oluşturulur.* Ancak ne milli teşkilatlanma durdurulabilir ne de bu teşkilatlanmaya öncülük eden Mustafa Kemal ve arkadaşları tutuklanabilir.

11 Ersoy, age.,, s. 250

12 Yaşar Semiz, Millî Mücadele ve Mehmet Âkif, http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s7/17.pdf (ET:20.02.2011)

Anadolu'da bu gelişmeler olurken Âkif, işgal edilmiş olan İstanbul'daki olayları yaşamaktadır ve büyük bir ıstırap çekmektedir. Hele bazı kişilerin Anadolu'da başlamış olan Milli Mücadeleye saldırmalarına hiç tahammül edemez ve bu kanaatte olanlara ciddi anlamda tepki duyar. Onun bu yöndeki bir tepkisini Kurun Gazetesi başyazarı Asım Us şöyle naklediyor. *"Anadolu hareketinin ilk başladığı sıralarda idi. Bir gün Bab-ı ali caddesinde Sebil-ürreşad idarehanesinde birkaç kişi konuşuyordu. Hazirundan biri Anadolu hareketinin bir İttihatçılık eseri olduğunu söyledi. O zamana kadar düşünceli bir tavır içinde hemen hiçbir şey söylemeyen merhum Âkif, birdenbire heyecanlandı; bu sözü söyleyene dönerek: -Hayır; artık buna da İttihatçılık denemez. Bu memleket meselesidir. Buna herkes el birliğiyle sarılmalıdır."*

Âkif'in İstanbul'da bulunduğu süre içinde en çok canını sıkan konulardan biri de hiç şüphesiz bazı basının ve aydın zümrelerinin "Mandaterlik" istemesidir. Endişesi mandaterliğin gerçekleşeceği düşüncesinden değil fakat bu tür fikirlerin Anadolu'da başlamış olan milli mukavemeti kıracağı korkusundandır.

Bu endişe iledir ki Âkif :

" ... Türkler'in 25 asırdan beri İstiklallerini muhafaza etmiş oldukları tarihen müsbet bir hakikattir. Hâlbuki Avrupa'da bile mebde-i istiklali bu kadar eski zamandan başlayan bir millet yoktur. Türk için istiklâlsiz hayat müstahildir. Tarih de gösteriyor ki Türk, istiklalsiz yaşayamamıştır." der.

Mondros Mütarekesi'nden sonra İzmir'de Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti kurulmuş, İzmir'in işgalinden sonra Ege Bölgesinde Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak adıyla yapılan örgütlenmeler hızlanmış, direnme güçleri oluşmaya başlamıştır.

29 Haziran 1919'da Ayvalık'ın Yunanlılar tarafından işgali Balıkesir bölgesinde halkın kaygılarını arttırır. Yunan işgalinin başlaması ile birlikte Milli Mücadele'nin ilk örgütlü direnişi de Ayvalık'ta şekillenir. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın aynı gün verdiği emirle 17. Kolordu Komutanlığı Tekirdağ'dan Balıkesir'e nakledilir. Haziran'ın ilk haftası içinde de Balıkesir'de Kuvay-ı Milliye örgütü kurulur. Bölgede milli direnişi genişletmek ve daha iyi organize etmek amacıyla ilk toplantı Haziran sonlarında yapılır. Ardından da 26 Temmuz'da İkinci Balıkesir Kongresi toplanır. Kongre, düşmanı yurttan kovuncaya kadar mücadele kararını alır.

Balıkesir'de Mehmet Âkif'in dostları da vardı. Bunlardan birisi de Ses adında haftalık bir gazete yayımlayan Hasan Basri'dir. Bu gazetenin daha 21 Teşrinsani 1918 tarihli sayısında Mehmet Âkif'in Ye'is ve Bendinlik başlıklı yazısı yayımlanmıştır. Şubat 1920'de de kendisi Balıkesir'e Milli Mücadeleden yana tavır koyduğunu göstermek amacıyla gider. Bu Mehmet Âkif"in Milli Mücadeleye fiili katılımıdır.

Mehmet Âkif'in yakın dostu ve Sebil-ürreşad mecmuasının sahibi Eşref Edip, Âkif'in Balıkesir'e gidişini şöyle naklediliyor.

"Bütün o ümitsizlik içinde Üstad bir an fütura düşmedi. O bu milletin istiklalsiz kalacağını hatırına bile getirmiyordu. Ayvalık'ta, Balıkesir'de başlayan hareket-i milliyenin mutlaka büyüyeceğine, bütün memlekete yayılacağına imanı vardı. O taraftarda bir avuç kahramanın müdafaası, bu güzel topraklar için canlarını siper etmesi Üstad üzerinde büyük tesir husule getirmişti.

-Bir gün baktım, iradehaneye çok heyecanlı geldi:

-Haydi hazırlan, gidiyoruz, dedi.

-Nereye?

-Hareket-i milliyenin başladığı cepheye. Artık burada duramıyorum" dedi."

Balıkesir Cephesi'nde milli müdafaayı bizzat gören ve Milli Mücadele'yi "büyük bir gaza" telakki eden Mehmet Âkif, burada son derece heyecanlanarak *"zafer yolu bu yoldur"* demekten kendisini alamaz. Bu tarihten sonra M. Âkif'i Milli Mücadele içinde bir Kuvay-i Milliyeci olarak görürüz. Zaganos Paşa Caminde halka seslenen Âkif;

"Biliyorsunuz düşman (aramıza) asırlardan beri bölücülük-tefrika-tohumlarını ekti ve meyvelerini de topladı. Eğer Müslümanlar yaşamak istiyorlarsa, cemaat arasında dargınlığa, küskünlüğe, bölücü1üğe yol açacak en önemsiz gibi görünen söz ve davranışlardan kaçınılmalıdır. Tabii, varlıklarını sürdürmek İSTEMİYORLARSA, buna bir diyeceğimiz olmaz. Zira, Allah korusun hayat hakkımızı kaybettiğimiz gün, insanlığımızı da unutmamız gerekecek. Çünkü bizi tutsak edenler, hayvanlara yaptıkları muamelenin aynısını bize de yapacaklar."

Vaazı devamında:

"Bu hareketin, bu hizmetin sadece din ve vatan savunmasına yönelik olduğu, dost ve düşman tarafından tamamen anlaşılmalıdır. Yani bu mücadelenin herhangi bir çıkar için yapılmadığını, en yakınımızdaki ile en uzaktaki dahi bilmelidir. Bu görünümü sarsacak en ufak bir söz veya davranış hoş karşılanmamalıdır. Çünkü hepimizin amacı birdir ve bellidir. Amacı, hedefinden saptırma yolunda yapılacak bir girişim, -Allah korusun birliğimizi zedeleyebilir. Hepimizin bir vatan borcu, bir dini borcumuz vardır ki, onu ifa etme hususunda ufacık bir ihmal bile caiz değildir. Bu konuda hiçbirimiz köşemize çekilip seyirci kalamayız. Çünkü düşman kapıya dayanmış ve namusumuzu çiğnemek istiyor. Bu namert saldırıya karşı koymak, kadın-erkek, çoluk-çocuk, genç-yaşlı her fert için farz-ı ayn olduğu, bir an bile unutulmamalıdır." deyip birkaç gün daha Balıkesir'de kaldıktan sonra İstanbul'a döndüğünde İngiliz kuklası haline gelmiş Damat Ferit hükümeti ve onun yanlı basınının yönlendirmesi ile 3 Mayıs 1920 tarihinde başkâtibi bulunduğu Darül Hikmet-ül İslamiye'deki görevine son verilir.

Mehmet Âkif, İstanbul'da iken son Osmanlı Meclis-i Mebusanı 16 Mart 1920'de İngilizler tarafından basılarak dağıtılmış, İstanbul fiilen de işgal edilmiş, şehir karamsar bir havaya bürünmüştür. İşgal kısa zamanda dayanılmaz bir hal almıştır. İstanbul'da bu gelişmeler olurken yaklaşık 1,5 ay sonra 23 Nisan 1920 günü Ankara'da da Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Büyük Millet Meclisi adına Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından bütün Türk milletine hitaben yayınlanan beyannamede birlik ve beraberlik konusu üzerinde durulmuş ve Allah'ın rahmet ve yardımı talep edilmiştir.[13]

Bu gelişmeler olurken Mehmet Âkif de artık İstanbul'da kalmanın milli birlik ve beraberliğe bir yarar sağlamayacağı kanaatine vararak Anadolu' ya geçmeye karar verir.

Âkif, Ankara'ya gidiş kararını yakın arkadaşı Eşref Edip'e şu sözlerle açıklar.

13 Geniş bilgi için bkz.: B. Zakir Avşar, *"Siyasal İletişim Bağlamında Bir Biyografi Çalışması: Mehmet Âkif Ersoy"*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, Bahar 2010, S.30/ Spring 2010, Number: 30

"Artık burada duracak zaman değildir. Gidip çalışmak lazım. Bizim tarafımızdan halkı tenvire ihtiyaç varmış, çağırıyorlar. Mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara'ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sen de idarehanenin işlerini derle topla Sebil-ürreşad klişesini al arkamdan gel. İştirak edenlerle de temas et, Harekât-i Milliye aleyhinde bir halt etmesinler."

Âkif'in bu ifadeleri bize Anadolu'ya geçmesi için Ankara'dan bir davet aldığını düşündürmektedir. Nitekim Eşref Edip 37 yıl sonra 1957'de bu olaya açıklık getirerek hadiseyi şöyle nakletmektedir. 1920 Nisan ayı içinde, Ankara'da Büyük Millet Meclisi için son hazırlıklar yapılırken Sebil-ürreşat idarehanesine Ali Şükrü Bey gelir.

- "Haydi, hazırlanınız, gidiyoruz!" der.

- "Nereye?" diye sorarlar.

Ali Şükrü şu cevabı verir:

-"Ankara'ya. Oradan sizi çağırıyorlar. Mustafa Kemal Paşa sizi bekliyor. Sebil-ürreşat'ın Ankara'da neşrini istiyor." der.

Âkif, Mustafa Kemal'in bu davetine can-ı gönülden katılacağına bildirir ve 1920 Nisan'ının ikinci yarısında 12 yaşındaki oğlu Emin ve Ali Şükrü Beyle ile birlikte Alemdağ, İnebolu, İzmit, Geyve ve Eskişehir yolunu takip ederek Ankara'ya gider.

Mustafa Kemal, Meclisin önünde Âkif'i karşılar ve *"Sizi bekliyordum tam zamanında geldiniz."* der. Âkif, Ankara'ya geldiğinde İstanbul Hükümeti İngilizlerin de yönlendirmesi ile dönemin Şehülislamı Dürrizade Abdullah'a 11 Nisan 1920'de bir fetva yayınlatır ve bu fetvada Anadolu'da Milli Mücadeleyi başlatan Mustafa Kemal ve arkadaşlarını Halife ve Sultana karşı isyan eden asi, serkeş, hak yolundan ayrılmışlar olarak tanımlar. Halkın bu konudaki direncini kırmak isterler. Osmanlı'nın son zamanlarındaki dini kokuşmuşluğunu göstermesi açısından bu hadise son derece önemlidir. Şeyhülislamınıza İngilizler fetva yazdırabiliyor. Bundan daha çirkin bir kokuşmuşluk örneği gösterilebilir mi?.. Fetva, birçok yerde etkili olmuş halk tereddüt yaşamaya başlamıştır. Bunun üzerine Âkif, önce Eskişehir'e sonra ise (Ankara'ya geleli henüz 15 gün olmadan) oğlu Emin'le birlikte Burdur'a gitmiştir. Burdur'da halka yaptığı konuşmayı oğlu Emin şöyle aktarmaktadır:

"Fazla bağırdığı zaman sertleşen gür sesiyle konuşuyor, çok heyecanlı olduğu hareketlerinden belli oluyordu. İzmir havalisinden sızan kara haberleri, vatandaşlarımıza yapılan işkence ve hakaretleri, mülevves çizmeler altında çiğnenen tarihi ve ilahi mabetlerimizi öyle yanık bir dille ifade ediyor, bu facianın yürekler acısı durumunu öyle acı bir dille tarif ediyordu ki, bütün halk galeyana gelmişti."

Dürrizade'nin fetvası Konya'da da etkisini göstermiş halk Milli Mücadeleye karşı olumsuz bir tutum içine girmiştir. Bunun üzerine Âkif, 4 Mayıs 1920'de de Konya'ya gider. Âkif'in Konya'daki konuşmalarına ilişkin bilgiyi de yine oğlu Emin'den öğreniyoruz: *"Babam Konya'da Kuva-yı Milliyeyi takviye edebilecek gönüllü kafilelerini çoğaltmak, bu yol uğrunda milletin gönlünde heyecanlar yaratmak maksadıyla nutuklar söyledi. Konferanslar verdi. Kalabalık insan kitleleri onu huşu içinde dinliyor, sözlerine hak veriyorlardı."* Âkif'in bu geziler sırasında en çok zorlandığı yer de maalesef Konya olur. Henüz kendisi Konya'da iken Burdur milletvekilinin istifa etmesi üzerine Âkif, B.M.M. Reisi Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda Burdur Milletvekili olur. Âkif'in

Meclise girişi de böyle bir süreçte gerçekleşmiştir. Âkif, Ankara'ya döndükten kısa bir zaman sonra da Kastamonu'ya gider. Kastamonu'ya gitmeden bir gün önce Sebil-ürreşat dergisi de Kastamonu'da yayınlanmaya başlamıştır. Mehmet Âkif'in Kastamonu Nasrullah Camiindeki konuşması da milli birliğin kurulması gerekliliği üzerinedir. Konuşma metni Sebil-ürreşat dergisinde 11 sayfa olarak yayımlanır. Konuşma çok uzun olmasına karşın şu ifadeleri aktarmadan geçmek istemiyorum.

"Milletler topla, tüfekle, zırhla, ordularla, teyyarelerle yıkılmıyor, yıkılmaz. Milletler ancak aralarındaki rabıtalar çözülerek herkes kendi başının derdine, kendi havasına düştüğü zaman yıkılır." der. Yine bu konuşmasında düşmanın yerli işbirlikçilerle beraber hareket ettiğinden, Osmanlı döneminde Şam, Kudüs, Yemen'in elimizden böylece çıktığından, Milli Mücadelede de Güneydoğu Anadolu, Adapazarı, Düzce, Yozgat, Konya, Biga isyanlarının çıkışında aynı yöntemlerin kullanıldığından bahseder ve Sevr Antlaşmasının bölücü faaliyetlerine dikkati çekerek;

"Artık kime hizmet ettiğimizi, kimin hesabına birbirimizin gırtlağına sarıldığımızı anlamak zamanı zannediyorum ki gelmiştir... Çünkü böyle düşman hesabına çalışarak elimizde kalan şu bir avuç toprağı da verecek olursak çekilip gitmek için arka tarafta bir karış toprağımız yoktur. (…) Bir kısım halkın ve aydın düşüncelerin aksine düşmanlarımızın bizden istediğinin herhangi bir vilayet veya sancak değil, doğrudan doğruya başımız, boynumuz, hayatımız, saltanatımız, devletimiz, hilafetimiz, dinimiz, namusumuz ve imanımız olduğu bellidir. (…) Gözünüzü açınız ve iyice biliniz ki artık dinimizi, imanımızı, ırzımızı, namusumuzu, çoluğumuzu, çocuğumuzu barındırabilmek için arkamızda hiçbir yer kalmamıştır. Şayet düşmanların hilelerine, tezvirlerine, yalanlarına kapılarak birbirimize girmekte, birbirimizin kanını içmekte bir müddet daha devam edecek olursak, vatan toprağı ayaklar altında çiğnenip gidecektir."

Balıkesir'deki konuşmasına bir şiirle başlayan Âkif, buradaki konuşmasını da Balkan Savaşları sırasında yazdığı şu şiirle bitirir:

"Müslüman yurdunu her yerde felaket vurdu;

Bir bu toprak kalıyor dinimizin son yurdu.

O da çiğnendi mi, çiğnendi demek din-i mübin.

Hakisar eyleme Yarab onu olsun!"[14]

Nasrullah Camiindeki bu konuşma Anadolu'nun pek çok vilayetinde büyük heyecanlar uyandırır. İlk heyecan Diyarbakır'dan gelir. Daha sonra Erzurum, Kars, Maraş gibi ilerde de bu konuşmanın olumlu sonuçları elde edilir.

Mehmet Âkif yaklaşık iki ay Kastamonu'da kaldıktan sonra Ilgaz'ın karakışında dağ yolunu yürüyerek Ankara'ya geri döner ve İstiklalimizin marşının da yazıldığı Tacceddin Dergahına yerleşerek, Ankara halkını ve aydınını memleketin durumu ve ordusu hakkında bilgilendirir. Mustafa Kemal, Âkif'in Kastamonu'daki konuşması için şunları söyler:

"Kastamonu'daki vatan-perverane mesainizden çok memnun oldum. Serv Muahedesi'nin memleket için ne feci bir idam hükmü olduğunu Sebil-ürreşat kadar hiçbir gazete memlekete neşredemedi. Manevi cephemizin kuvvetlenmesine Sebil-ürreşatın büyük katkısı oldu. Size bilhassa teşekkür ederim."(Bilgi fişleri yorumlanacak…)

14 Ersoy, age.,, s. 194

Bütün bu çabalara rağmen ülkenin geleceği açısından zor günler yaşanıyor, ızdıraplı günler arka arkaya sıralanıyordu. Çok az sayıdaki insandan başka herkesin morali bozulmuş, ümitler tükenmeye yüz tutmuştu. Nasıl tükenmesin ki. Batıda İngilizlerin tam desteğini alan Yunanlılar hiçbir zaman unutulması mümkün olmayan pervasız vahşetler yaparak ilerliyor, güney illerimizde Fransız destekli Ermeni Çeteleri, doğuda Ermeniler adeta dehşet saçıyor; bu arada İstanbul Hükümetinin telkin ve fetvaları karşısında ne yapacağını bilmeyen ve aldanan gariban Anadolu insanı bazı şaşkınların oyununa kurban giderek Anadolu'nun çeşitli yerlerinde başlattıkları iç isyanlarla ortalığı kasıp kavuruyorlardı.

Böyle bir ortamda Yunan orduları 8 Temmuz 1920'de Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti Bursa'yı işgal ederler. Yakılan, yıkılan yerlerin dışında türbelerin de ayaklar altına alınması bütün yurtta büyük üzüntülerle karşılanır. Âkif, Ankara dönemi şiirleri dediğimiz Bülbül isimli şiirini bu üzüntülerle yazar.

"Eşin var âşiyanın var, baharın var ki beklerdin.
Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin?

Ne hüsrandır ki: Şark'ın ben vefâsız, kansız evlâdı,
Serapa, Garba çiğnettim de çıktım hâk-i ecdâdı!

Hayalimden geçerken şimdi, fikrim herc ü merc oldu,
Salahaddin-i Eyyubi'lerin, Fatih'lerin yurdu.

Ne zillettir ki: nâkûs inlesin beyninde Osman'ın;
Ezan sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ'nın!

Ne hicrandır ki: en şevketli bir mâzi serâp olsun;
O kudretler, o satvetler harâb olsun, türâb olsun!

Çökük bir kubbe kalsın ma'bedinden Yıldırım Hân'ın;
Şenâatlerle çiğnensin muazzam Kabri Orhan'ın!

Ne heybettir ki: vahdet-gâhı dînin devrilip, taş taş,
Sürünsün şimdi milyonlarca me'vâsız kalan dindaş!

Yıkılmış hânümânlar yerde işkenceyle kıvransın;
Serilmiş gövdeler, binlerce, yüz binlerce doğransın!

Dolaşsın, sonra, İslâm'ın harem-gâhında nâ-mahrem...
Benim hakkım, sus ey bülbül, senin hakkın değil mâtem!"[15]

Sinirlerin iyice gerildiği, ümitle ümitsizliğin birbirine karışmaya başladığı bir zamanda yüreklere su serpen iki sevindirici haber arka arkaya gelir. Bunlardan birincisi, Doğu'da Ermenilere karşı kazanılan zafer, diğeri de Yunanlıların Batı'da başlat-

15 Ersoy, age.,, s. 450-451

tıkları saldırıyı durdurmayı başaran I. İnönü Zaferi'dir.

Âkif, Süleymaniye Kürsüsünde, diğer kurumlarla birlikte bozulmuş ve çürümüş olarak gösterdiği ordu ve milleti *"Muazzam ordumuzun en muazzam evladı"* olarak nitelendirmeye de böylece yönelir. Bu muazzam ordu Mustafa Kemal'in ordusu Kuvay-i Milliyedir. Âkif bunu sonraki yıllarda yazacağı Çanakkale direnişini gerçekleştiren askerlerin dilinden, şu mısralarla verir:

"-Korkma!

(…)

Şu karşımızdaki mahşer kudursa, çıldırsa;

Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa;

Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar,

Aşıp da kaplasa afakı bir kızıl sârsar;

Değil mi cephemizin sinesinde iman bir,

Sevinme bir, acı bir, gaye aynı, vicdan bir;

Değil mi sinede birdir vuran yürek... Yılmaz!

Cihan yıkılsa, emin ol, bu cephe sarsılmaz!"[16]

Mehmet Âkif'in *"Değil mi sinede birdir vuran yürek... Yılmaz! / Cihan yıkılsa, emin ol, bu cephe sarsılmaz!"* dizeleri Doğu Cephesi komutanı Kazım Karabekir Paşanın kaleminde şöyle şekillenir.

"Çelik gibi kollu, tunçtan ayaklı

Türk hiç yılar mı?

Türk yılmaz

Cihan yıkılsa Türk yılmaz."

Mustafa Kemal Paşa ve Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa, İnönü Muharebelerini Meclise anlatır. Fevzi Paşa; **"***Büyük Millet Meclisinin genç ordusu, daha henüz ikmal olunmamış ordusu, ilk rüştünü bu suretle ispat etmiştir."* der. Yine Fevzi Paşa, Yunanlıların İnönü'den çekilirken, kadınların ırzına tasallut ettiklerinden ve halka ait hayvanları alıp götürdüklerinden bahsetmiş, bu durum milletvekillerini coşturmuş ve heyecanlı konuşmalara yol açmıştır. Konuşmacılar özellikle Avrupa'ya ve Avrupa medeniyetine öfkelenerek; *"…Nerde bu medeni Avrupa?... Efendiler, şiiriyle, medeniyeti ile hayal ettiğimiz Avrupa nerede?.."* derken bir yandan da Mehmet Âkif'in**;**

"Medeniyet denilen maskara mahlûku görün,

Tükürün maskeli vicdanına asrın tükürün"[17]

Dizeleri yankılanmaya başlar. Meclisteki bu heyecana Mustafa Kemal de katılır ve şu konuşmayı yapar:

"Milletimiz bugün, bütün mazisinde olduğundan daha çok ve ecdadından daha çok ümitlidir. Bunu ifade için arz ediyorum... Merhum Namık Kemal demişti ki:

16 Ersoy, age.,, s.329

17 Ersoy, age.,, s.202

Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini

Yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini.

İşte ben bu kürsüden bu Yüksek Meclis'in başkanı sıfatı ile Yüksek Heyetinizi teşkil eden bütün üyelerin her biri adına ve bütün Türk millet adına diyorum ki;

Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini

Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini."

İstiklalimizin kurucusu Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarını minnet ve şükranla anarken, birlik ruhumuzun manevi cephesini İstiklal Marşı ile taçlandıran Mehmet Âkif Ersoy'u da rahmetle anıyorum. Ruhları şad olsun!..

5. Oturum

Oturum Başkanı
Hüseyin Gazi TOPDEMİR (Prof. Dr.)

Cevat AKKANAT
"Bir Mukayese Denemesi: Mehmet Âkif Şiirinden İlham Alan Şairler"

Beyhan KANTER (Yrd.Doç.Dr.)
"Mehmet Âkif Ersoy'un Şiirleri Üzerine Sembolik Çözümleme: Bir Toplum İnşasında Şiirin Kesif Dili"

Adnan UZUN (Yrd.Doç.Dr.)
"Bursa'nın İşgali ve "Bülbül" Şiirinin Hatırlattıkları"

Mehmet AKKUŞ (Prof.Dr.)
"Mehmet Âkif'in Gençliğe Nasihatı"

Nazım ELMAS (Yrd. Doç. Dr.)
"Âkif ve Millî Mücadele"

Bir Mukayese Denemesi: Mehmet Âkif'ten Etkilenen Şairler

Cevat AKKANAT
Yazar

Büyük ve güçlü şairlerin, gerek kendi çağları, gerekse sonraki çağların üzerinde hatırı sayılır hakları vardır. Bu haklar, yol ve ufuk açma, yeni imkânlar hazırlama, en nihayet etki yaratma gibi nispeten izafî hallerden ötürü doğmuştur.

Olağanüstü nitelikte bir büyük şair olarak Mehmet Âkif, bu bakımlardan incelenmeye en layık şairlerden birisidir. Zira, bu yolculuğa çıkacak olanlar için, Âkif, zengin kaynaklar sunacaktır. Çünkü Âkif, hem kendi kuşağı, hem de sonraki kuşaklar için bir imtihan vesilesi olmuş ve şairler onu her ne olursa olsun, hassas bir şekilde okumadan geçememişlerdir. Bu okumaları müteakip, ister istemez kendilerinde Âkif'ten kimi izler kalmış ve bunlar kendi edebî eserlerinde yansımıştır.

Tam da bu noktada dikkat çekmekte fayda var, edebiyatta etkilenme deyince, günümüzde belirli bir kavram karmaşası yaşandığını biliyoruz. İlgilileri tarafından henüz ortak dil dairesine oturtulamamış etkilenme karşılığı olarak bugün, ilhamdan intihale, esinlenmeden anıştırmaya, çağrışımdan taklit etmeye, farklı uçlara açılan kavramlarla karşılaşırsınız.

Hemen belirtelim, etkileme yahut ilham verme nokta-i nazarından Âkif'e göz attığınızda, kuşkunuz olmasın, farklı boyutlarla karşılaşacaksınız. Zira Âkif, kimi şairde fikrî ve aksiyoner bir örnek tip şeklinde görünürken, kimi şairde bir ilham kaynağı şeklinde vücut bulmaktadır. Başka bir mukayese cümlesi kurarak şöyle de diyebiliriz: Kimilerinde yüzeysel bir taklit şeklinde kendisini ele veren Âkif etkisi, bir kısım ustalarda bambaşka bir hâl ile, sözgelimi, derinlerde ve örtük bir eda şeklinde hissedilebilmektedir.

Bu aşamada, geriye dönerek şu tespitimizi belirgin kılalım: Âkif'in 'etki' dalgalarını dikkate alıp inceleyenler şimdiye kadar genellikle onun, fikrî ve aksiyoner örnek tip oluşunu merkezîleştirmiştir. Bu, problemli bir durumdur. Çünkü, 'aksiyoner'lik, hatta onda vücut

bulmuş 'fikrî' duruş, sadece Âkif'e mahsus bir şey değildir. Onun fikrî teati yöntemini yahut fiiliyat biçimini, Âkif'i hiç tanımayan birisinde, hatta farklı dünyaların sahibi bir kişide de görebiliriz. Sözgelimi, Âkif'in yaşadığı çağa ve topluma benzer bir çağ ve toplumda yaşayan 'cemiyetçi' her şair, yaklaşık olarak aynı yahut benzer normlarla hareket edecektir. Bu bağlamda, sözgelimi Pablo Neruda, Ahmed Cevat, Luis Aragon, Mirza Elekber Sabir, Nazım Hikmet, Lorca, Necip Fazıl Kısakürek, Bahtiyar Vahapzade, Ahmet Arif, İsmet Özel, Metin Önal Mengüşoğlu, vb. Âkif'in şiirlerindekine benzer formlara imza atabilecek isimlerden sadece bir kaçıdır. Doğal olarak, bu isimlerde benzer huy, karakter, üslup, hatta şekil benzerliklerine rastlanılırsa, şaşmamak gerekir.

Âkif ve takipçilerini bu etki biçimi (aksiyonerlik) üzerinden incelersek işimizin hayli kolay olduğunu görürüz. Hatta, biraz sonra da görüleceği üzere, daha önce yapılan çalışmalara atıflar yaparak, işbu tebliği artistik bir biçimde sonuçlandırabiliriz.

Doğrudur, fikrî ve aksiyoner tutuma bağlanmak, diğer bir ifade ile, bir öncüyü bu yönleriyle takip etmek sonradan gelen bir şair için elbette anlaşılabilir bir yoldur. Bunun tespit edilmesi de kayda değer bir araştırma gayretidir. Sözgelimi, işinin ehli bir akademisyen pekâla, Namık Kemal'den Mehmet Âkif'e, Âkif'ten Metin Önal Mengüşoğlu'na bir çizgi uzatabilir. Bu çizginin içini doldurmak için, eminim pek çok materyali de kolaylıkla bulabilir…

Fakat şunu da söylemeden geçmemelidir: Kanaatimiz odur ki, edebiyat araştırmacılığında bu tarz bir 'iz takipçiliği' artık demode olmaya doğru evrilmiştir. Bu hükmü, bu tarz çalışmalarda içine düşünülen tekrarcılığa işaret etmek için vermiş değiliz. Biz biliyoruz ki, edebiyat eserini ele alış ve kıymetlendirişte kullanılabilecek yeni imkânlar artık 'saha'ya inmiştir. Araştırmacının hassas ve dinamik bir okur olarak metinler arası ilişki ağlarını çözmeye yönelik teşebbüsleri, bugün bu çerçevede izlenebilecek doğru yola tekabül eder.

Azerî Sahasında Yapılan Çalışmalar…

Şimdi bütün bu söylediklerimizi bir tarafa bırakıp, Âkif'le 'bir şekilde' kesişim gösteren şairlere ve bunların konumuz bağlamında örnek gösterilebilecek metinlerine göz atalım:

Bu konuda takdim edeceğimiz ilk isim Azeri şairi Mirza Elekber Sabir (1862-1932) olacaktır. Âkif'in çağdaşı olan Sabir, aynen onun gibi, sanatını toplumsal faydaya adamış bir şairdir. Tıpkı Âkif gibi, yaşadığı coğrafyanın sıkıntı ve ıstıraplarını yaşamış, Âkif'in *Safahat* ile yaptığı toplum panaromasını o da *Hophopname* adlı eseri ile gerçekleştirmiştir. Topluma dönük tespit, tasvir ve tahlil şiiri yazmaları bakımından birbirine benzetilebilecek bu iki isim, çeşitli akademik çalışmaların da konusu olmuşlardır. Bu bağlamda iki şairi mukayese eden Ali Erol[1], Âkif'le Sabir'in benzerlik taşımalarını, o dönemde iki ülke arasında kültürel bir diyalog sürecinin başlamış olduğunu ve Türkiye'deki gelişmelerin, özellikle aralarında *Sırat-ı Müstakim*'in de olduğu bazı yayın organlarının Azerî aydınlar üzerinde derin etkiler yarattığını belirtir. Bunun tersi de geçerlidir. Zira, Sabir'in yayınla-

1 Ali Erol, "Tasvir ve Tahlil Şiirleri ile İki Şair: Mehmet Âkif Ersoy ve Mirza Elekber Sabir", Burdur Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi, I. Uluslar arası Mehmet Âkif Sempozyumu Kitabı, Burdur, 2009, s. 101-112.

dığı *Molla Nasreddin* de Türkiye takip edilmiştir. Bu noktada Ali Erol, iki büyük şairin benzerliğini şöyle açıklamaktadır: "*Söz konusu dergilerin en önemli iki ismi olan Âkif ve Sabir'in toplumcu bir yaklaşım içerisinde ortaya koydukları çalışmalardaki benzerlik, şüphesiz ki o yıllarda yaşanan kültürel sahadaki paralelliği ve diyaloğu ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Ancak bu benzerlik, o yıllarda, aynı zamanda yeniden yapılanma içerisine girmiş olan iki toplumun sosyal psikolojisini, duygu ve gönül birlikteliğini de ortaya koymaktadır (…).*"

Azeri edebiyatında Âkif'le benzerlik gösteren bir başka şair Ahmet Cavat Akundzade'dir. Bu benzerliği bir makale ile dikkatlere sunan Maarife Hacıyeva[2], her iki şairi karakter olarak da birbirine yakın bulur. Buna göre, her iki şair de milli zaferlere nasıl sevindilerse, milli felaketlere de samimi bir şekilde ağlamışlardır. Öyle ki, zor zamanlardaki sitemleri dahi ortaktır. Âkif, "*Ağzım kurusun haşa, yokmuş Adili İlahi*" (Maarife Hacıyeva'nın tercihine uyulmuştur. Doğrusu şöyle olacak: "*Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i İlâhî!*") derken, Ahmet Cavat, "*Ey Allahım, yanıltdın/Her bir doğru adımı./Yoksa yoksul dünyadan,/Adaletin kalktımı?*" demiştir. Makalesinde Âkif'in yazdığı "İstiklâl Marşı" ile Ahmet Cavat'ın kaleme aldığı "Azerbaycan Devlet Himni"ni mukayese eden Maarife Hacıyeva, bu iki metnin ortak bir ruha sahip olduğunu örneklerle gösterir.

Ahmet Cavat'ı bir Mehmet Âkif takipçisi olarak ele alan bir başka akademisyen Seriye Gündoğdu'dur.[3] Gündoğdu, bu iki şairi "*manevi değerleri, halkın adet ve ananelerini*" bünyelerinde barındırmaları bakımından ele aldığını görüyoruz.

Buna göre, Ahmet Cavat, "*bir taraftan Mehmet Âkif gibi şiirleri ve faaliyeti ile halkı uyandırmağa çalışmış, diğer taraftan da ona karşı planlı olarak yapılan baskılara göğüs germiştir.*" Âkif'le Ahmet Cavat arasındaki benzerlik yaşayış ve ölümleri bakımından bile geçerlidir: "*Evet, bu şairlerin ikisi de millet için yaşadı, millet için öldü.*" Zira birisi sürgünde yaşamak zorunda kalmış, diğeri de kurşunlanarak öldürülmüştür. Ahmet Cavat'ın Âkif'e olan benzerliği şiirlerinin isimlerinde de kendisini gösterir: "*Mehmet Âkif'in 'Safahat'ında yer alan aynı adlı şiirlerine Ahmet Cavad'ın eserleri içerisinde de rast gelinir ('Safahat' da keçen 'Leyla', 'Bayram', 'Oyan', 'İmdad'). Bazı şiirlerin adları farklı olsa da, aynı konuyu kapsıyor. Mesela, Mehmet Âkif'in 'Ceng Şarkısı', 'Ordunun Duası' adlı şiirleri ile Ahmed Cavad'ın 'Bismillah', 'Ey Esger' ve 'Türk Ordusuna' adlı şiirlerinin konusu aynıdır.*"

Ahmet Cavat'ın Mehmet Âkif'le olan yakınlığını dikkatlere sunan bir başka isim Fergane Kazımova'dır.[4] Kazımova, bu iki şairi, "*sadece yaradıcılıkları ile deyil, yaşamlarındakı oxşarlıkları ile de yaxın*" bulmakta, doğup büyüdükleri ortamlardan, etkilendikleri kaynaklara, şiirlerinin söz dağarcığından formlarına, eserlerinin muhtevasından şairlerin İslâmi algılarına kadar değişik açılardan karşılaştırmakta ve ortak noktalar bulmaktadır. Bu bağlamlar içerisinde pek çok örneklerin yer aldığı makaleden yaptığımız şu alıntı tercihi, dikkate değerdir: "*M.A.Ersoyun: Ya Rab bu uğursuz gecenin yokmu sabahı? – sualına cavab olarak E.Cavad feryadların, iztirab ve ezabların işıklı sabahına inanırdı:*

İnandım ki, feryadın sonu var,
Bir gün geler: yer üzünde yaz olar."

2 Maarife Hacıyeva, "Marş ve Himn Anlayışı Mehmet Âkif Ersoy ve Ahmet Cavat", *Age.*, s. 489-494.

3 Seriye Gündoğdu, "Mehmet Âkif'in Azerbaycan Şairlerine Tesiri", *Age.*, s. 731-735.

4 Fergane Kazımova, "Türk Dünyasının İki Ünlü Şairi: Mehmet Âkif Ersoy ve Ehmed Cavad", Age., s. 265-270.

Seriye Gündoğdu gibi, Fergane Kazımova da iki şairin edebî metinlerinin isimlerini öne sürerek benzerliklerini ispatlamaya girişir: "*Aralarında 19 yaş ferk olmasına baxmayarak her ikisi öten esrin evvellerinde baş veren saydığımız ve saymadığımız milli kırğınların, işğalların, tökülen kanların neinki şahidi, hem de iştirakçısı olmuş, canları ve bütün ruhları ile vetenin, geniş anlamda türklüyün istiklalı üçün çarpışmışlar. E.Cavadın 'Şehidlere', 'Şehid esir', 'İmdad' ve s., M.A.Ersoyun 'Ceng marşı', 'Ordunun duası', 'Şehidler abidesi için', 'Çanakkale şehidlerine', 'Ey yolçu' ve s. Şeirlerinde istiklalın ezablı yolu tökülen kanlar, bu yolda şehid olanlar, müharibelerin acısını bütün varlıkları ile yaşayan xalkın düşdüyü veziyyet ele aydınlıkla eks olunmuşdur ki, bu şeirleri oxuyarken insan bir anlığa özünü o yerde, hadiselerin içinde hiss edir*."

Seriye Gündoğdu, yukarıda bahsettiğimiz makalesinde Mehmet Âkif etkisinin M. Hüseyin Şehriyar'ın edebi faaliyetinde de kendisini gösterdiğini kaydeder.[5] Zira "*Şehriyar da milletini, halkını canından çok sevmiş, bütün hayatını halkının öz kökü üstünde yeşerip boy atmasına sarf etmiştir.*" "*Derin millilik hissi M. Şehriyar şiirinin hayatiliğini, kudretini onaylamış, ona halkın sevgisini kazandırmıştır. Sosyal adaletsizliğe karşı çıkan şiiriyeti, istismarı, zulmü, sahtekarlığı, ikiyüzlülüğü, yalancılığı, reddetmiş, adalete ve ulviyete çağırmıştır*." Gündoğdu, bu yönüyle Şehriyar'ı Âkif'e bağlar: "*Şehriyar sanatının fikren ve konu itibariyle etkilendiği şahsiyetlerden biri de 'İstiklal Marşı'nın müellifi Mehmet Âkif Ersoy'dur. Şehriyar da Mehmet Âkif gibi zulme karşı çıkmış, itirazını belirterek, halkı da bu konuda mücadeleye çağırmıştır. Mehmet Âkif sanatı bütün millet, halk aşıkları gibi Şehriyar'ın da kalbinde taht kurmuştur. Mehmet Âkif'in: 'Cemiyete, hayata yaramayan sanat yerin dibine batsın!', –fikrini savunan Şehriyar aynı ifadelerle: 'Sanat, eğer içinde Allahın rızası varsa faydalıdır. Sanat sanatla, amma toplum için olmalıdır', – fikrini edebi faaliyetinde uygulamıştır.*" Şehriyar bu ilgiyi şiirinde de göstermiştir. Örneğin, "Türkiye'ye Hayali Sefer" adlı şiirinde, "İstiklâl Marşı"nın ilk iki dizesine benzer olan şu dizeleri yazmıştır: "*Görüm, ay nazlı hilalım, sancak/ Parlasın get-gede bu sönmez ocak.*" Şehriyar'a ait şu dizeler, onun Âkif'le hemfikir olduğu kadar, ondan ne kadar etkilendiğini de göstermektedir:

> *Âkifin şeirin oku, gör neler etmiş bize küfr*
> *Her gedem bir guyu gazmış, ne de salmış derine*
> *Biz de islama gayıtdıkda gelin elbir olag*
> *Türklerin her iki dünyası gayıtsın yerine.*"

"Mehmet Âkif Ersoy ve Azerbaycan Şairleri" başlıklı bir makaleyle Âkif'in Azeri şiirine etkilerini ele alan Lutfiye Asgerzade,[6] Hüseyin Cavid, Muhammet Hadi, Ahmet Cevat gibi yazarların, başka Türk yazarlarının yanı sıra, Mehmet Âkif'in de etkisinde kalmışlardır. Bunlardan Hüseyin Cavit "*1906–1909 yıllarında İstanbul Üniversitesi Edebiyat fakültesinde okumuş, Mehmet Âkif'in öğrencisi olmuş, ondan etkilenmiş, hatta Âkif'in başyazarı olduğu 'Sırat-ı Müstakim' dergisinde üç şiir yayınlatmıştır.*" Âkif gibi o da "*İslâma gönül vermiş, imanlı, erdemli bir insan*" olmuştur. Görüşlerini "*Hüseyin Cavid de Mehmet Âkif Ersoy gibi milli ruh sahibi idi. Vatanını, halkını, milletini seven bir fazilet sahibi idi.*" diyerek açıklayan Lutfiye Asgerzade, konuyu şu cümlelerle bağlamaktadır: "*Mehmet Âkif gibi Şark medeniyetini, Şark felsefesini derinden bilen Hüseyin Cavid'in yaratıcılığına göz attığımızda İslâm peygamberinin, şark fatihinin, şark şairinin, şark hükümdarının ve Şark âleminin doğru-dü-*

5 Gündoğdu, "Mehmet Âkif'in Azerbaycan Şairlerine Tesiri", *Age.*, s. 734.

6 Lutfiye Asgerzade, "Mehmet Âkif Ersoy ve Azerbaycan Şairleri", *Age.*, s. 479-482.

rüst bir şekilde anlatıldığını görüyoruz. Mehmet Âkif ile Hüseyin Cavid'i birbirine bağlayan meselelerden biri de Hak, hakikat ve iman meselesidir. Hüseyin Cavit de Mehmet Âkif Ersoy gibi sanat idealleri uğruna mücadele vermiş, ne zamanın ne bir kimsenin karşısında mağrur başını eğmemiştir. Daima inancına ve sanatına sadık kalmıştır."

Asgerzade, makalesinin devamında Ahmet Cavat'ı "*bayrak ve yurt sevgisi*" bağlamında Âkif'le irtibatlandırır. Makalenin sonlarına doğru ise Muhammed Hüseyin Şehriyar'ı onun Âkif hayranlığından ötürü gündemine alır. Yazarın son cümlesinde ise, şimdiye kadar ismini anmadığımız iki Azeri şairinin Âkif'e olan yakınlığı üzerinde durulur: "*Bağımsızlık döneminde Bahtiyar Vahapzade ve Halil Rza Ulutürk gibi ünlü şairlerin şiirlerin de Âkif'in adı saygı ile anılmaktadır.*"

Bu şairlerden Bahtiyar Vahabzade ayrı bir incelemenin konusu olmuştur. Bayram Gündoğdu[7], "Azerbaycan'da Mehmet Âkif Hayranı Bir Şair: Bahtiyar Vahabzade" başlıklı makalesinde, Vahapzade'nin "*Âkif'i bütün ruhuyla hissettiği*"ni, Âkif'in "*şiirlerini milli gurur hissi içinde gözyaşlarına hâkim olamadan söylediği*"ni yakinen gördüğünü söyler. Bahtiyar Vahapzade, özellikle "Çanakkale Şehitleri", "İstiklal Marşı" ve "Bülbül"e hayran olduğunu gözlemez. Bu metinler dolayısıyla "*Mehmet Âkif'i, Türk ruhunun, Türk tarihinin, Türk medeniyetinin tecellisi olarak görür ve bununla da iftihar eder.*" Âkif'e hayranlığını gizlemeyen Vahapzade, tıpkı onun gibi, "*sosyal gerçekliği daima göz önüne almış ve hatta bizzat onun içinde yaşayarak toplumun iyi bir gözlemcisi, sosyal problemlerin en yoğun hissedicisi olarak karşımıza çıkmıştır.*" Bayram Gündoğdu makalesini bitirirken, Vahapzade'nin Âkif'e olan yakınlığının derecesini de bildirir: "*Sonuç olarak, her iki şair de eserlerini dâhilindeki ağrı ve acıyla yoğurarak cemiyetin problemlerini halletmek niyeti ile yazmıştır. B. Vahabzade özellikle, M. Âkif'in Vatan, Millet, İman karşısındaki sevgisine hayran kaldığını ve bu yönde onu örnek alarak eserler verdiğini söylemektedir. Özellikle Âkif'in sanat ve edebiyat konusundaki fikirlerine tamamen katıldığını ifade etmektedir. Vahabzade'ye kendisini Türk Şairlerinden hangilerine yakın hissettiğini sorduğumda verdiği cevap çok ilginçtir. 'Ben kendimi Âkif'le Necip Fazıl arasında bir yerlerde görüyorum.'*"

Türkiye'deki Şairlerden Manzaralar…

Türkçe'nin konuşulduğu Azerbaycan'da Âkif etkisi böyleyken, Türkiye'deki tezahür ne âlemdedir? Kuşkusuz burada da ilk bakışta fikrî ve aksiyoner tutumlar arası bir ilişkilendirme gündeme oturuvermektedir.

Bu noktada akla gelen ilk isim, pek tabii olarak Necip Fazıl Kısakürek olmaktadır. Şimdi, bu çerçevede yazılıp söylenenlerden bir seçme yapalım.

"Necip Fazıl Kısakürek'in İdeoloji Bakımdan Etkilendiği Şair"[8] başlıklı akademik bir çalışmayla tanıdığımız Eşkane Babayeva (Ezimova), Türkiye'nin bu iki büyük şairini benzer ve farklı yönleriyle mukayese etmektedir:

"Benzerlikleri

1. İkisi de modern islam şairidir.

7 Bayram Gündoğdu, "Azerbaycan'da Mehmet Âkif Hayranı Bir Şair: Bahtiyar Vahabzade", *Age.*, s. 127-129.

8 Eşkane Babayeva (Ezimova), "Necip Fazıl Kısakürek'in İdeoloji Bakımdan Etkilendiği Şair", *Age.*, s. 239-246.

2. İkisi de mefkuresi olan, yılmaz dava adamı olmuştur.

3. Hem M. Âkif, hem de N. Fazıl şiirden başka dergicilikle uğraşmış, diğer türlerde de eserler vermiştir.

4. Karakter bakımında benzerlikleri çoktur. Mes: azimli, sabırlı ve çalışkan olmak. İkisi de tembellikten nefret eder. Bunu her iki şairden verdiğimiz örnekler esasında da görebiliriz:

Yorulmuş esnemekten
Herkes neyi bekliyor?
Bir ölü beklemekten,
Bu bekleyiş daha zor (N.F.K)

Çalış dedikçe şeriat, çalışmadın durdun
Onun hesabına bir çok hurafe uydurdun.
Sonunda bir de, 'Tevekkül' sokuşturup araya
Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya (M.A.E)

Veya;

Ey dipdiri meyyit, iki el bir baş içindir
Davransana! Bak el de senin, baş da senindir!39 (M.A.E)

5. İkisi de batı taklitçiliğine karşı çıkar.

Farklılıkları

1. N.Fazılın şiirleri lirik, M. Âkif`deyse didaktiktir.

2. M. Âkif için önemli olan şiirde fikirdir. N.Fazıl`sa fikirlerini histe fani ederek verir.

3. M.Âkif aruzu, N. Fazıl`sa heceyi kullanır.

4. Sanat görüşleri farklıdır. Âkif`e göre sanat halk için, Fazıl`a göre sanat Mutlak Hakikatı armak içindir.

5. Toplumsal sorunları dile getiren M. Âkif 'biz' şairi, N. Fazil`sa dışa çevrilmiş gözleri, insanın iç dünyasına çevire bilen 'ben' şairidir.

6. N.Fazıl nakşibendi tarikatına intisab etmiş, M.Âkif`inse herhangi bir tarikata mensupluğunu gösterecek belge yoktur."

Aksiyonerlik bakımından Âkif'le benzerlik ilişkisi düşünülebilecek bir başka şair Nazım Hikmet Ran'dır. Bu konuda Metin Önal Mengüşoğlu, *Müstesna Şair Mehmet Âkif* adlı kitabının giriş bölümünde Türkiyeli sosyalist şairlerin "*Âkif olmasaydı Nazım Hikmet de yetişmezdi.*"[9] dediklerini haber veriyor. Mengüşoğlu'nun sosyalist şairler kategorisi içine hapsettiği kişi (Mengüşoğlu'nun şahsımıza sözlü olarak verdiği bilgiye göre) Ataol Behramoğlu'dur. Behramoğlu'nun kastı, en başta Nazım Hikmet'teki sosyal tutumun Âkif'in tutumuna benzerliktir. Nihayet şunu da eklemek lazımdır ki, Nazım Hikmet sadece sosyal tutum ve içerik olarak değil, şiirinde kullandığı kimi biçim oyunlarıyla da

9 Metin Önal Mengüşoğlu, Müstesnâ Şair Mehmed Âkif, Pınar Yay., İst., 2007, s. 21.

(Mesela Mayakovski'den mülhem gösterilen basamaklı dizilişin örneklerini daha önce Âkif'te görürüz. Öyküleme tekniği, diyalogların kullanımı, vb…) Âkif'ten etkilenme bakımından incelenmeyi beklemektedir.

Oysa, Eşkane Babayeva'nın da belirttiği gibi, Sezai Karakoç bu tür mukayeseleri pek muteber bulmamaktadır. Karakoç, "Mehmet Âkif, Yahya Kemal ve Necip Fazıl" başlıklı makalesinde[10] bu üç şairle birlikte Tevfik Fikret, Nazım Hikmet ve Orhan Veli'yi de ele almaktadır. Âkif'in '*sıhhatli ve kahraman*' bakışının karşısında Fikret'in bakışını "*marazî ve sıtmalı*" bulan Karakoç, onun realizmini "*hastalıklı ve yabancı bir ruhun hor görüşü ile dolu*" olarak vasfeder. Bu noktada sözü Nazım Hikmet'e getiren Karakoç, "*Nazım Hikmet realizmi ise marksizmin propafandası için bir doktrin gözüyle bakmanın ve ezbere tesbitlerin ötesine geçmez. Halka ve onun dertlerine bakmaz. O hep doktrinine kanıt ve uygulanacak alan bulma bakımından ilgilenir halkla. Âkif gibi halkın yoksullunu halktan bir kişi olarak tâ yüreğinde duyan bir şair değildir Nazım Hikmet. Halkın derdi ve bu derdin gerçek kaynağı onu ilgilendirmez. O hep kendi doktrininin sayıklayıcısıdır. Bu bakımdan türk toplumunun ideasına o da yabancıdır. Âkifin sıcaklığını ve içtenliğini, yerliliğini bulma imkânı yoktur Nazım Hikmet'te. Yabancı bir şairdir o. Ve dahima yabancı kalmasını da bilmiştir. Adeta yabancı kalmanın Tanzimattan bu yana bir imtiyaz olduğunu sezenlerden biridir.*"

Karakoç'a göre Âkif'le Yahya Kemal ve Necip Fazıl'ı da mukayese etmek boşunadır. "*İlk bakışta bu üç şairi birbirine bağlamaya imkân yoktur. Gerçekte de aralarında sıkı bir bağ kurulamaz veya böyle bir çaba, suni bir çaba olur. Ancak, tarihin arka arkaya kesilip, başlayan hamleleri gibi bu üç şair, yirminci yüzyıldaki türk toplumunun birbirinden farklı, ama bir birini aralıklarla izlemiş üç psikolojisini karşılamaktadır. Gerçekte Âkif'in şiiri, imparatorluğun, geleneksel türk toplumunun ölüm kalım savaşı olur. Önlenmez çöküşten sonra Yahya Kemal bir anıtta toplar sanki macerayı, ulu ve unutulmaz bir medeniyet macerasını. Necip Fazıl'ın şiiri ise, her şeyin bittiği, kendi dünyamızın kapandığı, yaşamaya ve var olmaya yeniden başlanıp başlanmıyacağının sorulduğu ânda doğmuş, insanın toprağa ilk ayak bastığı andan bir haber olmuştur toplumumuz için. Ölmüşüz ama işte dirilmekteyiz. Çile (Senfoni) şiiri, sadece kişinin en yüce varoluş bunalımını dile getirmekle kalmaz, aslında o, türk toplumunun da ölüm can çekişmesi haline gelip yokluğun ağzında terler döktükten sonra birden kendini toplayıp 'ebedî olma'ya dönmesinin modern bir destanıdır.*"

Yeni tespitler…

Buraya kadar sıraladıklarımız, Mehmet Âkif'in aksiyoner tarafını takip eden şairlerle ilgili bilinen bazı hususları ihtiva ediyordu. Bu noktadan sonra, metinler arası bir yolculuğa çıkacağız.

Fakat bu yolculuğumuzu iki koldan sürdüreceğiz. Önce daha evvel yapılmış bazı tespitleri dikkatlere sunacak, ardından kendi tespitlerimizi sıralayacağız.

Müstesna Şair kitabında Metin Önal Mengüşoğlu iki abide şairin metinleri arasında, işimize yarayacak bazı ipuçları vermektedir. Mengüşoğlu, Necip Fazıl Kısakürek'in "Çile" (Senfonya) şiirinde yer alan "*Bildim seni ey Rab, bilinmez meşhur*" dizesini Âkif'in "Tevhid yahud Feryad *başlıklı şiirinin ilk iki mısraının sanki yeni dile tercümesi gibi*" bulmaktadır.

10 Sezai Karakoç, "Mehmet Âkif, Yahya Kemal ve Necip Fazıl", Edebiyat Yazıları-II, Diriliş Yay., İst.,1986, s. 50-54.

Mengüşoğlu, bu benzerliği şöyle izah etmektedir: "… *bu mısradan, her iki şairin de benzer endişeler taşıdığı aşikâr biçimde ortaya çıkmaktadır. Rabb'in tavvuru, tasviri, tanınması husussundaki acziyetin, bir tür izharı değil midir şu mısralar:*

Ey nur-i uluhiyetinin zılli avâlim,
Zıllin bile esrar-ı zuhurun gibi muzlim!

Necip Fazıl meşhur derken, Mehmed Âkif adeta meçhul demekte, lakin her ikisi de aynı şeyi kastetmektedir. Esasen ulûhiyet ışığının gölgesi bile alemleri oluşturan yalnız Allah'tır. Bu gölgenin bile en az kendi varoluşunun sırrı kadar esrarlı, karanlık ve meçhul oluşunun şaşkınlığı ve belki hayranlığının bir izharı gibidir bu mısralar."[11]

Mengüşoğlu'nun bize takdim ettiği ikinci örnek üzerinde de duralım: "İlahî Hitap"ın sesini eserlerinde sık sık hissettiren Âkif, "Durmayalım" başlıklı şiirinde Necm Suresi'nin 39. ayetinden ("*Leyse lil-insani illâ mâ se'a*": "*İnsan ancak elde etmeye çalıştığı şeyi bulur.*") ilham alarak topluma şöyle seslenmiştir.

Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur!
Bunların hakkında bilmem bir bahanen var mı? Dur!
Mâsivâ bir şey midir, boş durmuyor Hâlık bile.
Bak tecelli eyliyor bin şe'n-i gûnâgûn ile.
Ey bütün dünya ve mâfihâ ayaktayken, yatan!
Leş misin, davranmıyorsun? Bari Allah'tan utan!

Mengüşoğlu, bu takdimi yaptıktan sonra sözü şöyle bağlar: "*Hemen burada yeniden merhum Üstad Necip Fazıl'ı hatırlamanın tam sırası. O, Mehmed Âkif'in şiiri için pek olumlu konuşmamıştır, demiştik. Ne garip tecellidir ki Necip Fazıl'a popüler şair şöhreniti kazandıran meşhur şiiri Sakarya Türküsü'ndeki şu beyti bilmeyen yoktur neredeyse:*

Geldi ölümlü yalan gitti ölümsüz gerçek
Siz hayat süren leşler sizi kim diriltecek.

Görüldüğü gibi her iki şairin endişesi müşterektir. Lakin hüküm ve kanaatleri, hatta isimlendirmeleri de birbirine benzemektedir. Kimdir bu leşler, kimlerdir? Başka benzetecek kelime mi kalmamıştır? Ne var ki endişeler müşterek olunca varılan hüküm de ister istemez böylesine birbirine akraba kesiliyor. Üstelik şair inceliği ve nezaketi bir kenera bırakılarak koca bir kitleyi en mülevves bir keyfiyette tasvire yelteniyorlar. Durumu tasvire koyulmuşken önemini artırmak maksadıyla mümkündür ki böyle davranmışlardır. Cemiyetin ataletine, neme lazımcı tutumuna ille de neşter vuracak, onu ameliyata tabi tutacaklardır. Her ikisi de operatör şairlerdir. Ancak Âkif elbette öncedir ve öncüdür. Ayrıca İslâm mevzu bahis olduğu vakit, Âkif'in mevkii elbette çok daha ileridedir; bilgi ve eylem bakımından. Bizim dememiz odur ki, müştereklikleri, cemiyet meselelerini kendilerine dert, dava edinmekten çekinmemeleri, icabında bu uğurda sanatlarını yıpratan bir eda ve üslup içerisinde bulunmalarıdır."[12]

Mengüşoğlu'nun Necip Fazıl'ın Âkif'le gösterdiği bir benzerlik ilgisi, Necid Çölleri'nden Medineye" şiiri ile "Sakarya Türküsü"nde karşımıza çıkmaktadır. İlkinde Âkif "*Vatanlarında garip oldu kendi evladı.*" demiştir. Bunu Necip Fazıl, "Sakarya Türküsü"nde "*Öz yurdun-*

11 Mengüşoğlu, *Age.,* s. 42.

12 *Age.*, s. 47-48.

da garipsin, öz vatanında parya" diye söylemiştir. Bu durum, aynı hassasiyetten kaynaklanan bir '*çakışma*'dan başka bir şey değildir.[13]

D. Mehmet Doğan da Necip Fazıl'da Mehmet Âkif'e yaklaşan söyleyişlerden örnekler sunar. Doğan, "İki Hayatî Savaş, İki Büyük Şiir: Çanakkale Şehidlerine ve Sakarya Türküsü" başlıklı makalesinde[14], "*Sakarya Türküsü'nün en meşhur beyitlerinden biri*" olan "*Vicdan azabına eş kayna kayna Sakarya./Öz yurdunda garipsin, öz vatanında parya!*" beytini, "*Mehmet Âkif'in bir çok şiirinde çeşitli suretlerde ifade edilmiş*" olduğunu belirtir. Sunduğu örnekler ise şöyledir:

"*Müslüman yurdunu her yerde felaket vurdu…*
Bir bu topraklar kalıyor dinimizin son yurdu!" (Süleymaniye Kürsüsünde)
"*Ezanlar sustu… Çanlar inletip durmakta âfâkı.*
Yazık: Şarkın semasında hilâlin geçti işrakı.

…
Geçenler varsa İslâmın şu çiğnenmiş diyarından;
Şu yüz binlerce yurdun kanlı, zâirsiz mezarından.

…

Vatansız, hanümansız bir garibim.. Mülteca yok mu?" (Hakkın Sesleri)

"*Haykır! Kime, lâkin? Hani sahipleri yurdun?*" (Hüsran-Gölgeler)

"*Görünmez âşina bir çehre olsun rehgüzarında*

Ne gurbettir çöken İslâma İslâm'ın öz diyarında?" (Umar mıydın?- Gölgeler)

D. Mehmet Doğan'a göre, Sakarya Türküsü'nde sözkonusu hissiyatı "*anlaşılır kılan başka temalar da vardır.*":

"*Şimdi dövün Sakarya, dövünmek vakti bu ân;*
Kehkeşanlara kaçmış eski güneşleri an!"

mısralarıyla başlayan ve

"*Mermerlerin nabzında hâlâ çarpar mı tekbîr?*

Bulur mu deli rüzgâr o sedayı: Allah bir!" şeklinde tamamlanan bölüm, "Süleymaniye Kürsüsünde" şiirinin şu mısralarını andırmaktadır:

"*Donanma, ordu yürürken muzafferen ileri,*
Üzengi öpmeye hasretti Garbın elçileri!
O ihtişamı elinden niçin bıraktın da
Bugün yatıp duruyorsun ayaklar altında"

Doğan, "Sakarya Türküsü"nün üstteki bölümünü "Âsım"da yer alan "*Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem/Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemen…*" diye başlayan bölümüyle denk bulur.

13 *Age.*, s. 131.

14 D. Mehmet Doğan, "İki Hayatî Savaş, İki Büyük Şiir: Çanakkale Şehidlerine ve Sakarya Türküsü", Vefatının 73. Yılında Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni 4, Mehmet Âkif - Edebiyat ve Düşünce, Ank., 2010, s. 168-186.

D. Mehmet Doğan, konuyla ilgili son hükümlerini şu cümlelerle verir:

"*'Sakarya Türküsü'nde Necip Fazıl büyük ölçüde Mehmet Âkif gibi konuşuyor', diyebilir. (…) Diyebiliriz ki, hissiyat ve tefekkür itibarıyla Mehmed Âkif'in bıraktığı yerden Necip Fazıl başlamıştır.*" Bu arada Doğan, "Necip Fazıl'ın Mehmed Âkifleşmesi"ni 1947'de yazdığı "Muhasebe" şiiriyle başlatır. Aynı yıl yazılan "Destan" şiiri de Mehmet Âkif yolunda gidişe delalet eder.

Bizim Tespitlerimiz…

Sıra bizim tespitlerimize geldi.

Bu noktada uygulayacağımız yöntem, şairlerimizin, Âkif'in metinleriyle etkileşim halinde gördüğümüz metinlerini bir arada sunmak şeklinde tezahür edecektir. Böylece tespitlerimize vesika olan metinlerin okuyucu tarafından da mukayese edilmesine imkân vermek istiyoruz.

Şimdi, Âkif'in "İnsan"[15] başlıklı şirinden birkaç dize okuyalım:

"*Zeminlerden, semâlardan taşarken feyz-i Rabbânî*
Olur kalbin tecelli-zâr-ı nûrâ-nûr-i Yezdânî
Musaggar cirmin amma gâye-i sun'-i İlâhîsin;
Bu haysiyetle pâyânın bulunmaz, bîtenâhisin!"
(…)
"Semâlardan inen te'yidisin gûyâ ki takdîrin!
Atıldıkça, atılsam şimdi, dersin, başka âtiye!" (*Safahat*, s. 64-65)

Sezai Karakoç'un "Kar"[16] şiirinde yukarıdaki metnin ilk ve son dizelerini çağrıştıran şu satırlar vardır. Okuyalım:

"*Karın yağdığını görünce*
Kar tutan toprağı anlayacaksın
Toprakta bir karış karı görünce
Kar içinde yanan karı anlayacaksın

Allah kar gibi gökten yağınca
Karlar sıcak sıcak saçlarına değince
Başını önüne eğince
Benim bu şiirimi anlayacaksın." (*Körfez, Şahdamar, Sesler,* s. 92)

15 Mehmed Âkif Ersoy, Safahat (Haz: M. Ertuğrul Düzdağ), Gonca Yay., İst., 1989, s. 64-66

16 Sezai Karakoç, Şiirler III, (Körfez, Şahdamar, Sesler), Diriliş Yay., 5. Bas. İst., 1990, s. 92.

"Cemal Süreya'nın "Yunus ki Sütdişleriyle Türkçenin…" şiiri[17] ses, söyleyiş ve kimi kültür unsurlarını ihtiva etme biçimi gibi nitelikleriyle Âkif'in "Mahalle Kahvesi"[18]ndeki şu satırlara benzemektedir:

"*Duvarda türlü resimler: alındı Çamlıbeli,*
Kaçırmış Ayvaz'ı ağlar Köroğlu rahmetli!
Arab Üzengi'ye çalmış Şah İsmail gürzü;
Ağaçta bağlı duran kızda işte şimdi gözü.
Firaklıdır Kerem'in "Of!" der demez yanışı,
Fakat şu "Âh mine'l-aşk"a kim durur karşı?
Gelince Ezrakabânû denen acûze kadın,
Külüngü düşmüş elinden zavallı Ferhâd'ın!
Görür de böyle Rüfâî'yi: Elde kamçı yılan,
Beyaz bir arslana binmiş; durur mu hiç dede can?
Bakındı bak Hacı Bektaş'a: Deh demiş duvara!
Resim bitince gelir şüphesiz ki beyte sıra.
Birer birer oku kümkünse, sonra ma'nâ ver…
Hayır, hülâsası kâfi, yekûnu ömre sürer:
Bedâhaten kusulan herze-pâreler ki düşün
Epey zaman daha lâzımdı herze olmak için!" (*Safahat*, s. 105)

Cemal Süreya'nın bahsettiğimiz manzumesinden bir bölüm alarak benzerlik ilişkilerini somutlandıralım:

"…
Göğe urmak ister göbbekekleri
Nice şair nice duyarlık elçisi
Zehir Kazak zıkkım Gedayi
Bir buğday yüzlü zülfü dolaşığın
Özlemiyle karmış doğanın buyruğunu
Kütüğü nakıştan beter olmuş
Nar çiçeği Karacaoğlan;
Yaz kış yapraklı Dertli Boran;
Ezilmişin tutanakçısı Kabasakal;
Dördüncü Murad'ın çılgınlığıyla
Yeniçeri bedenine nişanlar vuran

17 Cemal Süreya, Sevda Sözleri, 2. Bas., YKY, İst., 1996, s. 95-97. (Bu şiir ilk kez Papirüs dergisinin 32. sayısında [Şubat 1969] yayınlanmıştır.

18 Ersoy, *Age.*, s. 102-110.

Seyrek asker Kayıkçı Kul Mustafa;
İşgal acılarından mavi bir lirizm çıkaran
Maliyeci şairlerin ilki Bayburtlu Zihni;
Ve sürgün şairlerin ne ilki ne de sonuncusu
Yiğit ve açık Türkmen: Dadaloğlu;
Kamu kuşların yedi bin yıl
Tam bir danişmendlik içre uçtuğu
Ve gülün tek bir solukta
Köy köy dolaşıp kahveringide
Kent kent kırmızıda toplandığı Gülşehri;
Kim bu Gülşehri öksüz Emrah kim?
Şems Banu ne olacak Kişverkişan nere kalesi?
Yu ulu Camiin ünlü romancısı
Yalvaçlara kimlik kâğıdı dağıtan
Çekidüzeni unutulmaz Süleyman Çelebi?
Sen işte bunlarla bildin Türkçeyi
Bunlarla
Gelen giden obayı sevdi" (*Sevda Sözleri*, s. 96-97)

Ses, söyleyiş ve dil unsurlarının dizilişi bakımından Necip Fazıl Kısakürek'in "Kaldırımlar I"[19] şiirindeki bir bölüm Âkif'in "Ahret Yolu"[20] şiirindeki şu mısralarla benzerlik içindedir:

"*Musallâ: Müncemid bir mevcidir eşk-i yetimânın;*
Musallâ: Âhıdır, berceste, mâtem-zâr-ı dünyânın;
Musallâ: Minber-i tebliğidir dünyâda, ukbânın;
Musallâ: Ders-i ibrettir durur pîşinde irfânın" (s. 124)

Necip Fazıl'ın "Kaldırımlar I" şiirindeki dörtlük ise şöyledir:

"*Kaldırımlar, çilekeş yalnızların annesi;*
Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır.
Kaldırımlar, duyulur, ses kesilince sesi;
Kaldırımlar, içimde kıvrılan bir lisandır." (*Çile*, s. 155)

Âkif'in "Alınlar Terlemeli"[21] şiirine şöyle girilir:

19 Necip Fazıl Kısakürek, Çile, Büyük Doğu Yay., İst., 1987, s. 154-155
20 Ersoy, *Age..*, s. 122-125.
21 *Age.*, s. 417-418.

"*Cihan altüst olurken, seyre baktın, öyle durdun da,*
Bugün bir serseri, bir derbedersin kendi yurdunda!
Hayat elbette hakkın, lâkin ettir haykırıp ihkaak;
Sağırdır kubbeler, bir ses duyar: Da'vâ-yı istihkaak
Bu milyarlarca da'vâdan ki inler dağlar, enginler;
Oturmuş ağlıyan âvâre bir mazlûmu kim dinler?" (*Safahat*, s. 417)

Buradaki ikinci dizede karşımıza çıkan söyleyişi Necip Fazıl'ın "Sakarya Türküsü"[22] şiirinde şu vaziyette görürüz:

"*Öz yurdunda garipsin öz vatanında parya.*" (*Çile*, s. 399)

Âkif'in 7. Safahat'ta bulunan "Firavun ile Yüz Yüze"[23] adlı şiirinde yer alan şu ifadelere dikkat edelim:

"*Aman bakın, ne perîşan şu toprağın hâli:*
Bucak bucak deşerek, toprak olmuş ensâli,
Çukurlarıyle, hayır, leşleriyle yutmuşlar!
Kefen soyanlar adammış, bu fâreler canavar!" (*Safahat*, 440)

Benzeri söyleyiş Necip Fazıl'ın "Sakaryü Türküsü"nde "*Siz hayat süren leşler, sizi kim diriltecek.*" (Çile, s. 399) şeklindedir.

Âkif Safahat'ın 7. Kitabını (Gölgeler) "San'atkâr"[24] (s. 475-482) şiiriyle tamamlar. Bu şiirin son satırları şöyledir:

"*Sularla engine düşmüş bir eski teknedeyim:*
Hayâta avdetimin, gâlibâ, yok imkânı.
Nedir ki, âilemin en muazzez erkânı,
Yanımdalar ya, ne olsak berâberiz… derken,
Kopan borayla bizim tekne ayrılır da hemen,
Birer birer dağılır her çatırdayan kemiği.

Kazâ sürükleyedursun hayâl olan gemiyi…
-Hayır, hayâli de yok gör ki şimdi meydanda!
Şu ben ne uğraşırım kaldığım bu ummanda
Tutunduğum iki bîçâre tahta parçasıdır,

22 Kısakürek, *Age.*, s. 398-400.

23 Ersoy, *Age.*, s. 439-446.

24 *Age.*, s. 475-482.

Nasıl bu dağ kesilen dalgalarla çarpışılır?
Bulutların yayılır perde perde kâbusu;
Çöker fezâlara artık leyâlin en koyusu.
Sağım, solum,önüm,arkam yığın yığın zulmet;
Ne gâye belli, ne mevki', ne veche var, ne cihet.
Döner döner çıkamam, ye's içinde kıvranırım;
Mezâra canlı giren bir zavallıyım sanırım!
Zaman olur, kabaran dalgalarla savrulurum;
Zamân olur, açılan bir cehennemî uçurum,
İner benimle berâber fezâıinleterek
Zamân olur, bulut altında gizlenen şimşek,
Deşer de zulmeti, bir sahne gösterir ki, inan,
Bütün bütün beni bizâr eder hayâtımdan:
'Kaderle pençeleşilmez, ecelse beklediğim,
Şu tahta parçalarından tecerrüd etmeliyim…
Yeter boğuştuğum artık…' derim… Hayır duramam
Taş olsa baş vururum, intihâra baş vuramam!
Batar, çıkar, giderim… (…)" (*Safahat*, s. 480-481)

Âkif'in bu dizelerinde dile getirilen melankolik hal, kimi kelime tercihleriyle birlikte, Zeki Ömer Defne'nin "Kıyıdaki Tekne"[25] şiirine de sanki ilham kaynağı olmuş gibidir. Her ne kadar bu şiir ortaöğretim müfredatında Arthur Rimbaud'nun "Sarhoş Gemi" şiiriyle birlikte takdim edilse de, bizce daha çok Âkif'in dizeleriyle benzerlik taşımaktadır:

"*Kurudum da kadid oldum kumlarda*
Bir sefer bekleye bekleye her gün ben.
Enginlerden bir rüzgâr esmez mi serin serin
Pul pul ürperişler geçer içimden.

Bir gün atlayıveresim gelir şu kıyılardan
Işıl ışıl yeşil yeşil sulara.
Al başını çek git, der deli gönül
Verip kendini bir büyük rüzgâra!
Ta yanıbaşında durup da böyle
Hasretini çektiğin şeylere hasret gitmek!
Hem tut o sular için halkol, hayat ol,

25 Zeki Ömer Defne, *Puyalar I: Sessiz Nehir*, Ana Basım Sanayi , İst., 1985, s. 84

Hem tut sonra o sulara hasret çek!

Biraz dalacak olsam ta içimden bir şeyin
Çıkıp dolaştığını duyuyorum denizde.
Ama öyle bitirmiş ki kum beni
Ardından bir türlü gidemiyorum işte.

Bazen ayak sesleri duyarım dört yanımda,
Bakarım, masmavi, levent bir umut.
Bakarım, sülün gibi serene sarılmış
Püfür püfür bir bulut.

Başımı, bordamı dövsün dalgalar,
Tuzlar tahtalarımı kemirsin istiyorum.
Çek beni fırtına, çek beni deniz!
Bırak beni sahil, bırak beni kum!

İnsaniyetinize sığınıyorum!" (s. 84)

Netice-i Kelam…

Âkif'in süreğen bir etkisi var. Kendi çağının ve sonraki kuşakların ustalaşmış şairlerine sirayet etmiş daima. Okumalarımız sürdükçe, bu konuda yeni tespitler yapacağız anlaşılan. Vesselam…

Mehmet Âkif Ersoy'un Şiirleri Üzerine Sembolik Çözümleme: Bir Toplum İnşasında Şiirin Kesif Dili

Beyhan KANTER
Yrd. Doç. Dr., Artuklu Üniversitesi

Giriş

Şiir, sembolik dil örgüsü oluşturarak topluma ait yeni metaforik alanlar yaratır. Bu alanlar içinde kimi zaman ya eskiye ait bir ideolojik eleştiri söz konusudur ya da geleceğe dönük yeni bir toplum tasarısı vardır. Kullanılan dilin yapısı, söz konusu topluma ait söylem ve dil birlikteliği oluşturmak için çoğu zaman yeniden kurulur. Şiirlerini dine dayalı sembollerle şekillendiren Mehmet Âkif Ersoy, toplumsal sorunlara ilmi derinlikli mülahazalarla yaklaştığı gibi kullandığı dil çatısını da din-kültür-simge üçlemesi ile tamamlar. Bunda, şairin yaşadığı devrin siyasi ve sosyal durumundaki değişimlerin etkisi göz ardı edilemez. Nitekim Osmanlı'nın 'karmaşık modernleşme teşebbüsüyle' birlikte birçok sosyal anomi durumuyla karşılaşan toplumun yaşadığı kimlik bunalımı, siyasi zeminde olduğu kadar sosyal zeminde de kaymalara yol açmıştır. Böyle kaotik bir ortamda, ortadaki tablo da geçmişin mirasına sahip çıkma ile geleceğin modern-seküler toplumunun inşa süreci arasındaki ikilemleri gözler önüne serer. Bu koşullar altında yeni kurtuluş hareketlerine sosyolojik zemin bulma gayreti içerisine girilmesi ile farklı ideolojik yaklaşımlar, bu ağır travmadan çıkma yolunda farklı çözüm önerileri ile toplumu içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarmak için paradigmalar öne sürerler. Mehmet Âkif Ersoy da düşünce dünyasını ve milletin kurtuluşu için önerilerini ve toplumun içinde bulunduğu manzaraları şiirleri aracılığıyla paylaşır. Zira toplumsal kimlik parçalanması yaşayan bir milletin içinden çıkmış olan Mehmet Âkif Ersoy, kendine ait bütün bilişsel sermayesini uygun bir dil aracılığı ile yaşadığı döneme taşır. Mehmet Âkif Ersoy, şiirlerinde parçalanmanın eşiğine gelen bir imparatorluğun sosyal buhran yaşayan halkına seslenirken medeniyet-din-kurtuluş söylemleriyle, inşa edilmesini arzuladığı devlet ve toplum sisteminin de sınırlarını çizer.

Yitirilen Bellek: Sosyal Ahlak Zaafı

Toplumsal yaşamın oluşturduğu birliktelik, değerler ekseninde bütünlük kazanarak bireylerin mekân aidiyetlerini aynı zamanda sosyal ve kültürel bir kimliğe dönüştürür. Bu kimlikler, toplumların geçmişten itibaren oluşturdukları dinsel ve kültürel kodlarla şekillenir. Osmanlı toplumunun temelde din ve gelenek üzerinden beslenen kültürel kodları da, Tanzimat'a kadar devamlılık arz etmesine rağmen bu süreçten itibaren kırılmaya uğrar. Geleneksel değerlerdeki bu kırılma/çözülme ve dinin ürettiği ahlaki anlayışın zaafa uğraması, Osmanlı toplumunun kültürel belleğinde birtakım sarsıntılara yol açtığı gibi sosyal yaşamda da ikiliklerin ve çatışmaların kaygan bir zemine taşınmasına sebep olur. Toplumun kendi öz değerlerinden/dininden uzaklaşması ve kendi kültürüne yabancılaşması, Mehmet Âkif Ersoy'un üzerinde en çok durduğu konulardandır. Ancak Osmanlı toplumunun yozlaşması ve ideal Müslüman tipinden uzaklaşılmasının sebep olduğu korku ve endişe, Mehmet Âkif Ersoy'da ümit olgusundan bağımsız değildir. Nitekim şair, din algısı üzerinden kurguladığı ve mekânsal aidiyet olgusunu vurguladığı şiirlerinde, kültürel bunalımın "yabancılaşmaya" dönüşümünü din ve gelenek/görenek bağlamında ele alırken idealizmden uzaklaşmaz. Çünkü "Âkif'in idealizmi, milliyet ve inkılap, din ve mistiklik davalarına çevrilmiş olarak çok cepheli bir karakter taşımaktadır"(Topçu, 1998:36). Zira şair, ahlâk kaybını, milleti, milliyeti ve istiklali yok edecek en büyük "izmihlal" olarak yorumlar:

"Fakat, ahlâkın izmihlâli en müdhiş bir izmihlal;
Ne millet kurtulur, zira, ne milliyet, ne istiklal
Oyuncak sanmayın! Ahlak-ı millî, rûh-ı millidir
Onun iflası en korkunç ölümdür: Mevt-i küllidir"(Safahat, 1984:307)

Milli ahlâkı, milli ruh olarak değerlendiren Mehmet Âkif Ersoy'a göre, ahlakın çökmesi ya da iflası en korkunç ölümdür. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki siyasi ve sosyal ortamdaki kaos ve Batı kültürüyle çok yakın ilişkiler kurulmasıyla ortaya çıkan boşlukların toplumsal yapıda yol açtığı zedelenmeleri şiirlerinde tahkiyeli bir tarzda anlatan Mehmet Âkif Ersoy, devrin manzarasını canlı hayat sahneleri şeklinde Safahat adlı kitabında gözler önüne serer. Böyle bir dönemde, hem yaşam tarzı hem de eserleriyle halka yön göstermek amacında olan Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinin genel kurgusu, yitirilmeye yüz tutan dini ve milli değerlerin hatırlatılması yönündedir. Batı hayranlığı yüzünden Batı'nın her anlamda üstünlüğünü kabullenen yazarların karşısında Batı'nın sadece bilimini benimseyen buna karşılık İslâm dininin kaynaklarını temel referans alan Mehmet Âkif Ersoy vardır. Şair, "Taklitçilikle "terakki"nin sağlanamayacağı, bir milletin kalkınması için kendi kaynaklarına dönmesi ve meselelerin çözümünü kendi milli yapısı içerisinde bulması gerektiği"(Gökçek, 2005:181) fikrini ahlakın yüceltilmesiyle birlikte ele alır. Çünkü Mehmet Âkif Ersoy'a göre, ruhtaki bunalımların sebebi ahlâkın kaybolmasıdır. Kurtuluşun imkânı ise ahlâkın yükselmesine bağlıdır.

19. yüzyıldan itibaren materyalizm ve pozitivizm gibi düşünce akımlarının Osmanlı İmparatorluğu'ndaki aydın çevrelerinde kabul görmesi, dinin insan yaşamını sekteye uğrattığı düşüncesini doğurur. Bu düşünüş tarzının temelinde, Batı'nın her yönüyle Osmanlı'dan üstün olduğu fikri yatar. Mehmet Âkif Ersoy, böyle bir süreçte İslâm dininin

halkı kurtuluşla erdirecek ve ahlaki zaafları ortadan kaldıracak yegâne unsur olduğunu şiirleri aracılığıyla yansıtır. Dinin geri kalmışlığa engel olarak sunulmasına karşı çıkan şairin, devrin sosyal ve siyasi manzarası ile ilgili realist tavrı, ideal insan/Müslüman tipi üzerinden samimi bir tarzda sunulur. Şaire göre, "İslâm âleminin çöküş sebebi, İslamiyet'in kendisi değil, kendisini Müslüman sayan halkın, bir tarihten sonra, onun ruhunu ikmal ederek, din diye bir batıl inançlar bataklığına saplanmış olmasıdır"(Kaplan, 1999:194).

Milletin kurtuluşunu dini değerlerine sahip çıkan bireylerin varlığında gören Mehmet Âkif Ersoy'a göre, bireylerin şahsi menfaatlerinin ve ihtiraslarının haksızlığa dönüşümünün ödettiği bedeller, Osmanlı milletinin geleceği için bir tehlikedir. Toplumsal çöküntünün temelinde, bireysel zaafların toplumsala dönüşmesinin etkileri olduğunu vurgulayan şair, ilmi gelişmelerin takip edilmesine tepki gösterilmesinden de hoşnut değildir. Şair, bu hoşnutsuzluğunu dile getirirken hırçınlaşan sesine rağmen kullandığı samimi üslupla toplumsal değerlerin taşıyıcılığını üstlenmeyi kutsamış bir misyonla karşımıza çıkar:

"gelelim şimdi, ne merkezde avamın hissi…
Şüphe yoktur ki tamamıyle bu fikrin aksi:
Görenek neyse, onun hükmüne münkad olarak
Garb'ın efkârını, asarını düşman tanımak;
Yenilik nâmına vahy inse kabul eylememek
Şöyle dursun o teceddüd ki dışarıdan gelecek
Kendi milliyetinin kendi muhitinde doğan
Yerli, hem halkı teceddülerle hatta udvan
Müşterek hissi budur işte avamın sizde" (Safahat, 1984:183)

Göreneğin dinin unsurları gibi algılanmasına itiraz eden Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde eleştirdiği noktalardan birisi de devlet kurumlarında işleyişlerin çıkar ilişkisine dayanmasıdır. Zira Osmanlı İmparatorluğu'ndaki çözülmelerin/bozulmaların kurumlara da sirayet etmesi ve bürokrasideki ağır işleyişin, yolsuzlukların ve bireylerin görev bilincinden uzaklaşmalarının oluşturduğu memnuniyetsizlik, Mehmet Âkif'in şiirlerinde, din eksenli sosyal değerler aracılığıyla ele alınır. Bürokrasideki bu çözülmeleri ve devlet kurumlarındaki yanlış işleyişleri adalet duygusunun yitirilmesine bağlayan şaire göre, düzelme öncelikle bireyden başlamalıdır. Çıkar ilişkilerinin ve ahlaki yozlaşmanın hesaplaşmasını yapan şaire göre, ahlak duygusunu oluşturan unsur ise Allah korkusudur.

Medeniyet Dilinin Yanlış Algısı

Toplumsal ilişkilerdeki yozlaşmaların ve ahlaka aykırı davranışların meşruiyet kazanması, Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde, "medeniyet algısı"nın dindışı modernizmle birlikte düşünülmesine bir tepki olarak ele alınır. Zira Mehmet Âkif Ersoy, vahşet olarak nitelendirdiği medeniyetin kutsanmasına ve gelişmişliğin yegâne sembolü olarak algılanmasına şiddetle karşı çıkar. Süleymaniye Kürsüsü'nde şiirinde edepten bahsederek sekülerliğe dayanan modern algıyı eleştiren şair, Avrupa kültürünün etkilerinin Osmanlı'da etkin yer edinmeye başlamasını, Avrupa'ya gidenlerin Osmanlı'yı küçümsemelerini ve kökten kazımak gerek dedikleri dine hücum etmelerini **"***züppelik*" ve "*edepsizlik*" olarak

nitelendirir:

"Günde on kere gelip istediniz, hep verdim
Yine vermezsem eğer millet için, nâ-merdim
Yalınız, ehline gitsin bu emekler… Olur a,
İşte bizim Avrupa yaranına benzer sonra!
Hâli ıslah edecekler, diyerek kaç senedir,
Bekleyip durduğumuz züppelerin tavrı nedir?
Geldi bir tanesi akşam hezeyanlar kustu!
Dövüyordum, bereket versin, edepsiz sustu.
Bir selamet yolu varmış… O da neymiş? Mutlak,
Dini kökten kazımak. Sonra, evet, Rus'laşmak!"

(Safahat, 1984:166-167)

Mehmet Âkif Ersoy'un medeniyet algısı, sadece teknoloji ve fen alanında ilerlemede gösterilen başarılara dayanır. Çünkü şaire göre, Batı'yı kültürel anlamda medenileşme adı altında körü körüne taklit etme eğilimi, toplumu kendi öz değerlerinden uzaklaştıracak ve toplumu felç edecek bir durumdur. Özellikle taklitçi ve menfaatçi bireylerde görülen bedenle var olma arzusu ve toplumda yaşayışıyla üst bir kimlikle görünme çabası adeta şairi çileden çıkarır. Nitekim Mehmet Âkif Ersoy, "medeniyet diye yutturulmak istenen sefahata ve milli bünyemizi kemiren, yok eden zararlı şeylere karşıdır"(Yetiş, 1992:86).

Mehmet Âkif Ersoy, Batı'nın tahakkümü altında yaşanma zorunluluğunu da eleştirdiği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş dönemine gittiği süreçte, devletin iradesini kaybetmesini ve iktidarın Batı'nın emrine verilmesini hazmedemez.

"Bizler, edvâr-ı faziletleri cidden parlak
Bir büyük milletin evladıyız, oğlum, ancak,
O fazilet son üç asrın yürüyen ilmiyle,
Birleşip gitmedi; battıkça da ümmet cehle,
Bünyevî kudreti günden güne meflûc olarak,
Bir düşüş düştü ki: Davransa da, sarsak sarsak.
Garb'ın emriyle yatıp kalkmaya artık mahkûm
*Çünkü hâkim yaşatan şevket-i fenden mahrum"(*Safahat, 1984:442)

Mehmet Âkif Ersoy'un medeniyetle ilgili eleştirileri, kimliğinden kopan ve ödünçlediği yeni bir kimlikle varlık alanı oluşturmaya çalışan bireylerin yol açtıkları toplumsal bunaltıya dairdir. Eğreti duran ve Osmanlı toplumunun öz benliğinden uzak olan bu yamalı kimliğin ödettiği bedeller, hem siyasi hem de sosyal anlamda zararlara yol açar. Bunun acısını şiirlerinde dile getiren şair, medeniyet olgusuna kültürel odaklı yaklaşımı eleştirir. Medeniyetin ölçütü olarak Avrupa kültürüne ait maskelerin takılmasından hoşnutsuzluk duyan şair, geçmişe sığınır. Oysa Batı'ya yönelme ve kendilerini medeniyetin taşıyıcıları

olarak görme, ötekinin varlığı üzerinden temsil edilebilirlik arzusunun bir sonucudur.

Toplumdaki çözülmeye karşı kayıtsızlık ve öteki olmak için verilen mücadeleden yakınma, Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde zaman zaman en sert ifadesine kavuşur. Şiirlerinin yeni toplum inşasında aracı unsur olması, köklerinden yavaş yavaş kopmaya yüz tutan bir milletin geçmişini ve dinini hatırlatmaya yöneliktir. Çünkü Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde, taklide dayalı medeniyet algısı sosyal bir kışkırtmanın tezahürü olarak ele alınır. Bunun dizginlenmesi için de dine dayalı sosyal ve ahlaki bilincin kazandırılması gerekmektedir. Bu bakımdan Mehmet Âkif Ersoy'un şiirleri, özellikle sosyal yaşam içinde kutuplaşan bireylerin medeniyet adı verilen yabancılaşmanın boyunduruğu altında kalmalarının irdelenmesi etrafında kurgulanmıştır. Şair, medeniyet bunalımının yol açtığı köksüzlüğün ortadan kalkması için din eksenli telkinlerinin altını çizer. Çünkü bireyden başlayan yozlaşma, çevresel etkilerle geniş bir yayılma alanı bulur. Süleymaniye Kürsüsünde şiirinde aydınların izledikleri yolu eleştiren şair, Avrupa'ya giden aydınların bir kısmının gerçekten tahsil için gittiklerini ancak dönüşlerinde yeni ve eğreti bir kimlikle döndüklerini vurgular. Aydınların halkın varlığını görmezden gelmesinin temelinde, medeniyetin gerçekleşmesinin tek yolunun Avrupa'nın taklit edilmesi düşüncesi yatar. Kurtuluşun sadece taklitle gerçekleşeceği düşüncesini eleştiren Mehmet Âkif Ersoy, Batı kaynaklı fikirlerin ve eserlerin düşman sayılmasına da karşıdır**.** Halkla aydın tabaka arasındaki fikri uçurumun/uyuşmazlığın toplumu felç edeceğini vurgulayan şair, Süleymaniye Kürsüsü'nde şiirinde:

"Sizde erbab-ı tefekkürle avâmın arası,
Pek açık. İşte budur bence vücudun yarası
Milletin beyni sayarsak mütefekkir kısmı,
Bilmemiz lazım olur halkı da elbet cismi."
(Safahat, 1984:182)

Diyerek halkın yok sayılmasına tepkisini dile getirir. Zira Mehmet Âkif Ersoy'a göre medenileşmenin en önemli ölçütlerinden birisi de milletin cehaletten kurtulmak için çalışmasıdır. Kurtuluşa ermek için öncelikle bütün millet cehalet denilen yüz karasından arınmalıdır.

Medeni bir millet olmanın şartını kültürel taklitçiliğe değil de eğitime ve Batı'daki fen ve teknoloji alanındaki gelişmelerin takip edilmesine bağlayan Mehmet Âkif Ersoy'un şiirleri, bunalım içindeki bir toplumun manzarasıdır. Bu bağlamda şair, özellikle çıkar çatışmaları içinde körleşen ve öz değerlerinden uzaklaşarak modern bir medeniyet tasarısını arzu eden bireylerin yanlış tutumlarının altını çizer.

İdeal Genç Tipin Temsili: Asım

Yeni toplum tasarılarını gerçekleştirecek ideal tipleri topluma kazandırmak ve toplumun ürettiği aidiyet duygusunu ideal tiplerle bütünlemek arzusunda olan Mehmet Âkif Ersoy'un idealize ettiği tip, ilim ve irfanıyla özümsediği ve sindirdiği Müslüman kimliğiyle var olmayı başaracak Asım'dır. Nitekim şair, "Asım'ın neslinin, temelini bilginin oluşturduğu uzun vadeli bir ilerleme modeline öncülük etmelerini istemektedir"(Gökçek, 2005:235). Asım'ın karşısında ise ilim ve irfan eksikliği ile sorumluluklarının bilincinde

olmayan dine ait unsurları sekteye uğratan Batı hayranı cahil tipler vardır.

Batı'ya atfedilen kutsiyete karşın Osmanlı'nın küçümsenmesi/hor görülmesi, Mehmet Âkif Ersoy'un başkaldırısının temel noktalarından birisidir. Oysa şairin inşasını istediği toplumun bilinçli bireylerini temsil eden Asım, haksızlıkların, yanlışlıkların karşısına dikilen ve zulme boyun eğmeyen mücadele insanıdır. Nitekim Asım, dinin karşısında duran ve dinden uzaklaşmayı medeniyet olarak yansıtan tipleri bozguna uğratacak bir kimliğin taşıyıcılığını üstlenerek sembolik kahramanları şahsında cisimleştirecek kişidir. Nurettin Topçu'ya göre "Asım, şairin bulunduğu yaşın olgunluğu ile birleştirip yaptığı kendi gençlik heykelidir"(Topçu, 1998: 68).

Mehmet Âkif Ersoy, Asım'ın idealistliğini çalışmak ve milletin çıkarlarını şahsi çıkarlarından önce düşünmek bağlamında ele almıştır. Düzelmenin önce bireyden başlayacağı düşüncesi, Mehmet Âkif Ersoy'da, çalışma ve çalışarak kendini gerçekleştirme olgularıyla ifade edilir. Bireyin iradesinin vurgulanması ise kadere sığınarak iradeyi felç etmenin ve kötürümleştirmenin eleştirisi şeklindedir. Nitekim "*Mefluc ederek azmini bir felc-i iradi/ Yattı kötürümler gibi yattı mütemadi*(s.391) diyen şair, milletin azminin kırılmasından duyduğu endişeyi dile getirir.

Milletin içinde bulunduğu durumu yukarıdaki dizelerde ifade eden Mehmet Âkif Ersoy, istenilen toplum düzeninin kaba kuvvetle inşa edilemeyeceğinin farkındadır. İdeal toplumun kurulması için sabırla yılmadan uzun zaman gayret göstermek gerektiğini dile getiren şair, güçlüklere göğüs germeyi göze almanın önemini "Köse İmam ile Asım" şiirinde de dile getirir.

"Hadi tahsîlini ikmâle tez elden, hadi sen!
Çünkü milletlerin ikbâli için, evlâdım.
Ma'rifet, bir de fazîlet… İki kudret lâzım.
Ma'rifet, ilkin, ahâliye sa'âdet verecek
Bütün esbâbı taşır; sonra fazîlet gelerek,
O birikmiş duran esbâbı alır, memleketin
Hayr-ı i'lâsına tahsîs ile sarf etmek için.
Ma'rifet kudreti olmazsa bir ümmette eğer,
*Tek fazîletle teâlî edemez, za'fa düşer." (*Safahat, 1984: 441-442)

Eğitimin bir milletin geleceği için göz ardı edilemeyecek en önemli ilerleme merhalelerinden olacağı fikrini şair, "marifet" ve "fazilet" olgularıyla pekiştirir. İnsanlığın ruhunu esir alacak musibet şaire göre, faziletin olup marifetin olmamasıdır. Oysa faziletli bir millet olan Osmanlıların bünyevi kudretinin felç olmasını ve düşmesini, Batı'nın emrine girilmesine bağlayan şaire göre, bunun temelinde de irfan kudretinden yoksun olma yatar. Bunun sıkıntısını duyan şair, Doğu'nun marifetten de faziletten de ayrı kaldığını söylemesine rağmen Asım'ı ve onun şahsında bütün gençleri teselli edecek bir şey olduğunu vurgular. Zira marifetin de faziletin kökü geçmişe indiği gibi bu unsurların suyunu kurutmayacak olan da "din-i mübin"dir:

"Hâdisât etmesin oğlum, seni aslâ bedbîn…
İki üç balta ayırmaz bizi mâzîmizden.

Ağacın kökleri mâdem ki derindir cidden,
Dalı kopmuş, ne olur? Gövdesi gitmiş ne zarar?
O, bakarsın, yine üstündeki edvârı yarar,
Yükselir, fışkırıp, âfâk-ı perîşânımıza;
Yine bin vâha serer kavrulan îmânımıza."
(Safahat, 1984: 442-443)

Yukarıdaki dizelerde ümitsizliği ortadan kaldırmayı amaçlayan ve idealize ettiği genç tipini yönlendiren Mehmet Âkif Ersoy, kâbusun sona ereceğini telkin ederek yılgınlığa meydan verilmemesi gerektiğini vurgular. Bu noktada şair, medenileşmenin taklide dayalı bir anlayış içermesine karşı çıktığı gibi Asım'ın nesline cesaret ve sebat aşılar. Zira bu yaşananlarla başa çıkmanın yolu, gece gündüz didinmekten ve Batı'nın sadece ilmini almaktan geçer.

"Bu cihetten, hani, hiç yılmasın, oğlum, gözünüz;
Sâde Garb'ın, yalınız ilmine dönsün yüzünüz.
O çocuklarla beraber, gece gündüz, didinin;
Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin.
Fen diyârında sızan nâ-mitenâhî pınarı,
Hem için, hem getirin yurda o nâfi' suları.
Aynı menba'ları ihyâ için artık burada,
Kafanız işlesin, oğlum, kanal olsun arada."(Safahat, 1984:443)

Mehmet Âkif Ersoy, gençliğin acziyet içinde bulunmasına tahammül edemez. Bir an önce Batı'nın ilminin alınmasını vurgulayan şaire göre, Asım'ın nesli, haksızlıklara ve zulümlere de karşı çıkacak vasıflara sahip olmalıdır.

Sonuç

Şiirlerinde, medeniyet krizi yaşayan bir toplumun manzaralarını gözler önüne seren ve toplumsal kurtuluşun ancak dini referans alan bir yaşam tarzının inşasından geçtiğini savunan Mehmet Âkif Ersoy, aydınların halkı aydınlatmadaki yetersizliklerinden ve bürokrasideki yanlış işleyişlerden şikâyet ederken idealiz**e** ettiği toplum anlayışından yola çıkar. Ona göre, Tanzimat'tan itibaren sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik kırılmalar yaşayan Türk toplumu ancak aslî kodlarını hatırlayarak yeniden selamete çıkabilecektir. Onun Batı'yla olan mesafesi de, Türk toplumunun manevi dinamiklerini ayakta tutabilmesine bağlı olarak ayarlanmıştır. Şiirini de bu anlayışın ve bakış açısının emrine vermekten kaçınmaz. Bir hayranlık hâlesi etrafında şekillenen Batı algısı, Türk toplumunun benlik yitimi yaşamasına yol açmaktadır. Böylelikle meydana gelecek sosyal uçurum, toplumu bekleyen en ciddi tehlike olarak işaret edilir. En büyük sorumluluğu bu noktada aydın figürüne yükleyen Mehmet Âkif Ersoy'un yaşanan olaylar karşısındaki başkaldırısı, kayıtsızlığa ve umursamazlığa bir tepki niteliğindedir.

Kaynaklar

Gökçek, Fazıl(2005) Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası, Dergâh Yayınları, İstanbul.
Ersoy, Mehmet Âkif(1984) Safahat, İnkılâp ve Aka Yayınları, İstanbul.
Kaplan, Mehmet(1999) Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2, Dergâh Yayınları, İstanbul.
Topçu, Nurettin(1998) Mehmet Âkif, Dergâh Yayınları, İstanbul.
Yetiş, Kazım(1992) Mehmet Âkif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Bursa'nın İşgali ve "Bülbül" Şiirinin Hatırlattıkları

Adnan UZUN
Yrd. Doç. Dr., Çoruh Üniversitesi

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Batılı devletler ülkemizi işgal etmeye başlamıştı. İstanbul Boğazı'na gelen işgalci güçlere ait savaş gemileri Dolmabahçe Sarayının karşısına demir atmışlardı. Pay-ı taht ele geçirilmişti. Ardı ardına yaşanan savaşlar ve bu savaşların getirdiği yıkımlardan yılmış olan insanımız durumdan kurtulmanın arayışları içerisindeydi. Klasik ifadeyle memleketin üzerine kara bulutlar çökmüş öylece duruyor. Eller gökyüzüne açılmış, gözler semada, dudaklar kıpırdıyor, bulutları dağıtacak bir rüzgâr bekleniyor.

Millet olarak tarih içerisinde ihtişamlı günler geçirdiğimiz dönemler olduğu gibi zor dönemler de yaşamışız. Kurtuluş Savaşına başlamadan millet olarak son bir asırda uğradığımız saldırılar ve birbirini takip eden yenilgiler, yıkımlar karşısında bile ayakta duruşumuz, düşmanın imha etme çabasına rağmen inadına hayatta kalma, var olma yolunda verdiğimiz mücadele hayretleri muciptir. Hele hele Milli Mücadele bunun en son ve en çok takdire şayan istiklâle bağlılık örneğidir. Müstakil yaşama azmi milletimizi iki tercih arasında bırakmıştır: *"Ya istiklâl, ya ölüm."* Verilen savaşın sonunda iki güzel mükâfat elimize geçecektir: Biri esarete düşmemek, bağımsız yaşamaya devam etmek, diğeri de esir yaşama zilletinden kurtaracak olan ölüm.

Milli Mücadele, elinden silahları alınmış, yönetim kademesi ve merkezi ele geçirilmiş haldeyken; aynı zamanda birçok cephede güçlü ve teçhizatlı ordulara karşı gerçekleştirilmesi bakımından tarihte örneği olmayan bir mücadeledir. Milli Mücadele sadece bağımsız kalmak için verilen bir mücadele değildir. Kutsal değerleri, kültürel birikimleri, ecdadımıza ait hatıraları da yaşatma ve sürdürme mücadelesidir bir bakıma. Bu savaş bir imtihandı, hamiyetperverliğin, vatanseverliğin gösterildiği bir imtihan.

Kurtuluş Savaşı süreci üzerinde çok şeyler yazıldı, çok şeyler söylendi, çocukluğumuzdan beri bir destansı hatıra olarak zihinlerimizde yer etti. Sevr antlaşmasına dayanarak İngiltere, Fransa, İtalya aralarında paylaştıkları Anadolu topraklarını birer birer işgal ederken sözü geçen güçlü devletlerin himayesinde Yunanistan da batı sınırlarımızı ihlal etmeye başladı. 15 Mayıs 1919'da İzmir işgal edildi[1]. İngilizlerin desteği ile Yunan birlikleri Mudanya'ya asker çıkararak 8 Temmuz 1920'de Bursa'ya girdiler.[2] 25 Temmuz 1920'de Edirne başta olmak üzere Trakya illeri en vahşi yöntemlerle birer birer ele geçirildi.[3]

Vatanın her karışı ölümü göze alacak kadar değerlidir, düşmanın çizmesinin kirlettiği vatanın her parçası yürekleri sızlatmıştır. Vatanın bir cüzü olması ve Osmanlı Devletine başkentlik etmesi dolayısıyla Bursa'nın işgali ülke sathında büyük teessür uyandırmıştır. İşgal sırasında yaşananlar gazeteler vasıtasıyla ya da kulaktan kulağa Anadolu'nun her köşesine ulaşıyordu. Bursa'nın işgalinden 2 gün sonra 12 Temmuz 1920'de Hâkimiyet-i Millîye gazetesi "Bahtsız Bursa" başlıklı bir yazı ile Yunanlıların burada yaptıkları vahşeti gözler önüne serdi. Yazıda şöyle deniyordu:

"...Bahtsız Bursa, artık altı yüz senedir gönül verdiği Türkün sesinden uzak yabancı bayrakların gölgesinde sıtmalı bir halde kurtuluş yolunu bekliyor. Kara Osman'ın, Keşişin yamaçlarına yüksekten bakan türbesi artık bu, yeşil Türk beldesine başını uzatamaz. Başının üstünde parlayan bir Yunan satırı asılı. Günde beş defa bu fâni, toprak adamlarına ilk ümit sesini veren vakur minareler, minarelerinde cihat hutbeleri okunan camiler belki bir keyif için, bir eğlence için atılan bomba ve silâh seslerinin aksiyle inliyor. Nilüfer Sultan'ın asırlardır sönmeyen aşk fısıldayan türbesi, şimdi harap bir mezarlıktan başka bir şey değil, belki de bir penceresi bir Ayasofya eder denen Türk mabetleri yıkılıyor."[4]

Bursa'nın kaybedilişi 10 Temmuz 1920'de TBMM'de gündeme geldi. Otuz bir mebus tarafından meclis başkanlığına sunulan bir önerge ile oturuma yirmi dakika ara verilmesi ve riyaset kürsüsünün üzerinin kara bir örtü ile örtülmesi teklif edildi. Aynı gün Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey de Yunanlıların Bursa'da yapmış oldukları mezalim hakkında bir önerge verdi, bir de konuşma yaptı:

"...Yunanlılar Bursa'ya giriyorlar, eşrafı Ulucami caddesine diziyorlar. Siz, Bursa'yı bizden zapt ettiğiniz zaman bizden şu kadar kız aldınızdı, onları bize vereceksiniz diyorlar, o kadar kız alıyorlar ve bunları palikaryaların kollarına vererek eşrafın önünden geçiyorlar... Efendiler, Nilüfer Sultan'ın kabrini, vaktiyle sen bir Türk'e vardın diye yedi asır evvelki vakayı affetmeyerek bombalıyorlar."[5]

1 *Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.
Adnan Sofuoğlu, Kuvay-ı Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu 1919-1921, Ankara 1994 s. 28-29.

2 Rahmi Apak, İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, İstanbul 1990 s. 165.

3 Salahi R. Sonyel, Kurtuluş Savaşında Batı Siyasamız, Nisan 1920- Mart 1921, Ankara 1981 s. 340., Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul 1953 s. 352.

4 Mümtaz Şükrü Eğilmez'in Hatıraları, Millî Mücâdele'de Bursa, Yayına haz. İhsan İlgar, Tercüman Yay. İstanbul 1981, s.46-54. Enver Behnan Şapolyo, Millî Mücâdele'nin Edebi Vesikaları-İstiklâl Savaşı Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1967,

5 TBMM ZC,. c.2, s.215-233'ten nakleden Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, elli, Ankara 1978, s. 160-161, 210 nolu dipnot.

Bursa'da edebiyat öğretmeni olarak görev yaptığım yıllarda olayları tanıklarından dinlemiş bir Bursalıdan şunu işitmiştim:

"Mudanya'dan karaya çıkan Yunan askerleri ve onların arkasına takılmış Rum palikaryaları ve çapulcu güruhu Bursa'ya girdiklerinde doğru Muradiye semtine çıktılar. Buralardaki türbeleri çeşitli hakaretlerle tahrip ettiler sonra Osman Gazi ve Orhan Gazi türbelerinin bulunduğu Tophane'ye çıktılar. Bu büyük zatların kabirlerini türlü hakaretlerle, küfürlerle tekmelediler, kırıp döktüler. Zavallı ahali çaresiz bir şekilde olanları izliyorduk. Engel olmak için elimizden hiçbir şey gelmiyordu. O kadar azgınlık ve taşkınlık içindeydiler."

Milli Mücadelenin başlamasıyla Mehmet Âkif, Anadolu'ya geçmiş, halka dönük konuşmaları, cami kürsülerinden yaptığı vaazları ve yayınını sürdürmek için Anadolu'ya taşıdığı "Sebilü'r-Reşâd" gazetesiyle halkı mücadeleye katılma konusunda cesaretlendiriyor, teşvik ediyordu. Bursa'nın işgali sırasında da Burdur mebusu kimliği ile TBMM'de bulunuyordu. Milli Mücadeleyi destekliyor bu yöndeki çalışmalarını mebus olarak Ankara'da sürdürüyordu. Bu kara haberler milletin bütün fertleri gibi Mehmet Âkif'i de derinden sarsıyordu. Bursa'dan nahoş haberler geldikçe Âkif'in içi yanıyordu. Ata yadigârı olan Somuncu Baba, Üftade Hazretleri ve Emir Sultan gibi onlarca manevi hatıranın yaşadığı eski pay-ı tahtın alçakça çeşitli hakaretlere maruz kalması Âkif'i kahrediyordu. Kalbi yerinde duramayacak kadar naçar, derin teessürlere kapılıyordu.

Âkif, içli bir yapıya sahipti, hele hele söz konusu olan kutsal değerler, şeref ve haysiyet ise teessür katlanılmaz hâl alırdı onda. İnsanları uyarmak için, duruma isyan etmek için haykırmak isterdi, feryat ederdi.

"Ağlarım, ağlatamam, hissederim, söyleyemem.
Dili yok kalbimin ondan ne kadar bizarım."

Mısralarına da yansıyan ifadelerde hissiyatını ifade edememenin aczini yaşamaktadır. Bu duygularla kendini şehrin dışına atar teselliyi ıssızlıkta, sessizlikte arar. Kendisiyle baş başa kalmak ister, Allah'a yakın olmak ister, tabiata içini dökmek ister. Bursa'nın uğradığı işgal ve hakaretler karşısında haykırışlarını, feryâd ü figanını "Bülbül" şiiriyle anlatır. Kim bilir belki de o anda şakıyan bülbül ona ilham vermişti, onun şakıması Âkif'e çaresiz bir çırpınış, bir feryat gibi gelmişti. Duyduğu acı haberlerin parçaladığı hassas kalbinin sızılarını, karargâh haline getirdiği Taceddin Dergâhı'nda "BÜLBÜL" adını verdiği şiirinde dile getirdi.[6]

Âkif, bu eserini yakın dostu Hasan Basri Bey (Çantay)'e ithaf etti. Hasan Basri (Çantay) Bülbül'ün yazılışı ile ilgili şunları nakleder:

6 Eşref Edip, Mehmet Âkif Hayatı-Eseri, 2.bs., İstanbul 1962, s. 128

"1337 (1921) malî yılının Mayıs iptidalarında idi, Ankara'da idik. Üstâd alessabah bize geldi, yazdığı bir şiirini okuyacağını müjdeledi ve okudu. Bu, "Bülbül"dü. Beğenip beğenmediğimi sordu: 'Anlayamadım, lütfen bir daha ...' dedim. Tekrar okudu. Kendisine âcizane, şu kanaati arz ettim: 'Üstâd, Bülbülünüz Gülistanı asarınızın en bedii ve coşkun bir dilidir.' Dedi ki: 'Bunu size ithaf ettim.'[7] O zamanlar Yunan işgali altındaki memleketlerimizden, hele Bursa ve Balıkesir'den çok elim haberler alıyorduk. Tetkikine de imkân yoktu. Âkif, işte bundan müteessir ve mülhem olarak "Bülbül"ünü yazdı..."[8]

Âkif'e çok yakın biri olan Eşref Edip de "Bülbül"ün yazılışı ile ilgili hatıralarını şöyle anlatmaktadır:

"*Üstad, Taceddin Dergâhı'nda bu şiiri yazarken (9 Mayıs 1337) Yunan ordusu Yalova, Gemlik civarında Müslüman köylerini yakıyor; İzmit'te çoluk çocuğu bir haneye doldurarak ateş ediyor; Müslümanların burun ve kulaklarını kesiyordu. Gonaris, İngiliz gazetelerine vuku bulan beyanatında; 'biz Ehl-i Salib harbi yapıyoruz.'* diyordu."[9]

Şiiri yorumlayan Nihad Sami Banarlı: "*Bülbül* şiirinde kelimeler ağlıyor, millet ise kan ağlıyordu. Bakışlar nerede bir al görseler, şiddetle ürperiyor, her alı bayrak sanıp onun geleceğinden endişe ediyordu. Acaba bütün Balkanlar'da, Kafkaslar'da ve dünkü yurdun daha nice köşelerinde olduğu gibi, bu bayrak vatanımızda da bir gün sönecek miydi?"[10]

Ülkemizin ve milletimizin düştüğü bu durum karşısında insanlar farklı tepkiler göstermişlerdir. Kimileri kendi canını ve malını emniyete alma endişesiyle işgalci güçlerle işbirliği içerisine girmiş. Kimileri fırsatçılık yapıp halkın düştüğü zor durumdan yararlanmaya çalışmış, yokluk çekilen hayati maddeleri tedarik edip fahiş bedellerle halka satarak köşeyi dönmeye çalışmış. Bazıları da askerden kaçarak işine gücüne bakmış, ticaretini yapmış, tarlasını sürmüş, ekmiş, biçmiş. Buna karşın milletimiz canını, malını ortaya koymuş. Zillet içinde yaşamaktansa ölmeyi tercih ederek düşmanın karşısında etten siper olmuş. Âkif de bu maksatla ülkenin felahı, milletimizin selameti için canla başla çabalarken yaşadıklarını hissetmiş, hissettiklerini yaşamış bir şair olarak mısralara dökmüştür. Karabağ'ın Ermeniler tarafından işgali üzerine Bahtiyar Vahapzâde'nin yazmış olduğu "Okuma Bülbül" şiirinde ifadesini bulduğu gibi;

"Yaşamak yanmaktır, yanasan gerek!
Mumun yaşaması yanmasındadır
Eğer yanmıyorsa yaşamır demek"[11]

---

7 Hasan Basri Çantay, Âkifname, İstanbul 1966, s.207.

8 Çantay, a.g.e, s.208.

9 Eşref Edip, a.g.e.,s.84.

10 Nihad Sami Banarlı, "Korkma Sönmez", Hayat Tarih Mecmuası, Sayı: 12, Ocak 1967.

11 Seriyye Gündoğdu - Bayram Gündoğdu, Büyük şair M.Âkif 'in "Bülbül" şiiri ile B.Vahabzade'nin "Okuma Bülbül" şiirlerinin karşılaştırılmalı olarak incelenmesi

Âkif, milletimizin düştüğü durum karşısında adeta yanan bir muma dönmüştür. Safahat'a baktığımız da baştan sona bu tahassürün, bu yanmanın kelimelere dökülmüş halini görürüz. Duygularını tam olarak ifade edememekten yakınan Âkif, acaba hislerinin ne kadarını dile getirebilmiştir? Baba yurdu Arnavutluk'un elimizden gidişi, Balkanlardaki savaş ve kargaşa, evsiz barksız kalmış mülteci durumundaki insanlar, içerdeki sen – ben kavgası hep onun içini yakmış, yüreğini parçalamıştır.

İçinde kasırgalar kopan, tufanlar yaşayan Âkif, "Bülbül" şiirinde, bülbülün dertli dertli ötmesine anlam veremez. İstediği bağa giden, istediği dala konan bülbülün ne derdi olabilir? Asıl derdi olan kendisidir. Âkif'in şiirlerine baktığımız da söz konusu edilen ya kendisidir ya halktan biri ya aydınlar ya da yönetici durumunda olanlardır. Ama hep insandır ve insana seslenmiştir Âkif. Bülbül şiirinde ise konunun merkezinde "Bülbül" vardır. Bülbüle seslenir, bülbüle derdini anlatır, içini döker. Âkif'in diğer şiirlerinde mantık ön plandadır, fikirleriyle akla hitap eder; bilgilendirir, uyarır. Bülbül de ise duygusaldır, duygulara dönüktür ifadeler. Duyguların yoğunlaştığı, coştuğu, hislerin öne çıktığı aynı üslup "Çanakkale Şehitlerine" adlı şiirinde de "İstiklal Marşı"nda da var.

Şiiri incelediğimiz de ülkenin içinde bulunduğu durum karşısında ve özellikle Osmanlı Devletine kuruluş aşamasında başkentlik etmiş, değerlerimizle yoğrulmuş Bursa'nın Yunanlılarca türlü hakaretlerle işgal edilmesi karşısında Âkif'in yaşadığı tahassürün, yanmanın yakılmanın, çırpınmanın, feryad ü figan etmenin derecesini bulmak daha mümkün olacaktır. Aslında fazla söze gerek yok. Şiir, "hâl" diliyle ve "kâl" diliyle her şeyi anlatıyor. Aslında bizim yaptığımız ayrıntıları hatırlatarak biraz da şiirin daha iyi anlaşılmasını sağlamak.

Bütün dünyâya küskündüm, dün akşam pek bunalmıştım;
Nihayet, bir zaman kırlarda gezmiş, köyde kalmıştım.
Şehirden kaçmak isterken sular zaten kararmıştı,
Pek ıssız bir karanlık sonradan vâdiyi sarmıştı.
Işık yok, yolcu yok, ses yok, bütün hılkat kesilmiş lâl...
Bu istiğrâkı tek bir nefha olsun etmiyor ihlâl
Muhîtin hâli "insâniyyet"in timsâlidir, sandım;
Dönüp mâzîye tırmandım, ne hicranlar, neler andım!

Hasan Basri Çantay'a ithaf ettiği "Bülbül" şiirinde Âkif, Bursa'nın işgal haberini aldığında derin bir üzüntüye kapılır. Çevresinde kendisini teselli edebilecek bir varlık ya da bir sebep de göremez. İç dünyasına kapanır, kederleriyle baş başa kalmak, kendini dinlemek, içinden kopan feryatları alabildiğine haykırmak için mahzun bir şekilde şehrin kalabalığından uzaklaşır. Kendini kırlara atar, o bedbinlik içinde zamanın nasıl geçtiğinin farkında değildir. Bir anda ıssız bir alanda sessiz karanlığın içinde yalnızdır. Düşüncelerini dağıtacak, duygularını başka yöne çekecek hiçbir etki yoktur.

Maziyi düşünür, bu duruma nasıl gelindiğinin cevabını bulmak için belki de…

Taşarken haşrolup beynimden artık bin müselsel yâd,
Zalâmın sinesinden fışkıran memdûd bir feryâd,
O müstağrak, o durgun vecdi nâgâh öyle coşturdu
Ki vâdiden bütün, yer yer, enînler çağlayıp durdu.
Ne muhrik nağmeler, yâ Rab, ne mevcâmevc demlerdi;
Ağaçlar, taşlar ürpermişti, gûya Sûr-i Mahşerdi!

Geçmişe baktığında o ihtişamlı mazinin hengâmesini, şaşaasını duymaya başlar. Tarih canlanır gözlerinin önünde. O günler geride kalmıştır. Artık horlanan, itilip kakılan bir millet olup çıkıverdik tarih sahnesine. Âkif'in yüreği burkulur. Karanlığı yaran bülbülün yanık yanık ötüşü bile Âkif'ın çaresizce çırpınan kalbindeki feryatlara dönüşür. Karanlıklardan yankılanan bülbülün feryadı Âkif'e ilham olur. Bülbüle hitaben;

-Eşin var, âşiyanın var, baharın var, ki beklerdin;
Kıyâmetler koparmak neydi, ey bülbül, nedir derdin?
O zümrüd tahta kondun, bir semâvî saltanat kurdun;
Cihânın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun,
Bugün bir yemyeşil vâdi, yarın bir kıpkızıl gülşen,
Gezersin, hânmânın şen, için şen, kâinatın şen.
Hazansız bir zemin isterse, şâyed rûh-i ser-bâzın,
Ufuklar, bu'd-i mutlaklar bütün mahkûm-i pervâzın.
Değil bir kayda, sığmazsın – kanatlandın mı - eb'âda;
Hayâtın en muhayyel gayedir ahrâra dünyâda,

Herkes bülbül gibi hür olarak mutlu bir şekilde yaşamanın hayalini kurarken, şair bülbülün böyle ıstıraplar içinde feryat ü figan etmesine anlam verememektedir.

Neden öyleyse mâtemlerle eyyâmın perîşandır?
Niçin bir damlacık göğsünde bir umman hurûşandır?
Hayır, mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım:

Bülbül de dertlidir, şair de; fakat asıl dertlenmesi gereken şairdir.

Şiirde Âkif'in başarıyla tasvir ettiği bülbülün hayatı, aynı zamanda milletimizin geçmişte yaşadığı o hurrem ve âsûde günleri de hatırlatmaktadır. Fakat heyhât!..

Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım!
Tesellîden nasîbim yok, hazân ağlar bahârımda;
Bugün bir hânmansız serseriyim öz diyârımda!
Ne husrandır ki: Şark'ın ben vefâsız, kansız evlâdı,
Serâpâ Garba çiğnettim de çıktım hâk-i ecdâdı!
Hayâlimden geçerken şimdi, fikrim herc ü merc oldu,
SALÂHADDÎN-İ EYYÛBÎ'lerin, FATİH'lerin yurdu.
Ne zillettir ki: nâkûs inlesin beyninde OSMAN'ın;

Ezan sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ'nın!
Ne hicrandır ki: en şevketli bir mâzi serâp olsun;
O kudretler, o satvetler harâb olsun, türâb olsun!
Çökük bir kubbe kalsın ma'bedinden YILDIRIM Hân'ın;
Şenâatlerle çiğnensin muazzam Kabri ORHAN'ın!
Ne heybettir ki: vahdet-gâhı dînin devrilip, taş taş,
Sürünsün şimdi milyonlarca me'vâsız kalan dindaş!
Yıkılmış hânumânlar yerde işkenceyle kıvransın;
Serilmiş gövdeler, binlerce, yüz binlerce doğransın!
Dolaşsın, sonra, İslâm'ın harem-gâhında nâ-mahrem...
Benim hakkım, sus ey bülbül, senin hakkın değil mâtem![12]

Zira atalarından emanet olarak aldığı o satvetli devleti muhafaza edememiştir, sahip çıkamamıştır. Memleketi düşman çizmeleri çiğnemekte, tarihe ait, ecdada ait bütün hatıralar hakaretlere uğramakta, tahrip edilmekte. Namuslar ayaklar altına alınmakta, kutsal yerler tahrip edilmekte… Bütün bu yaşananlara hassas bir yüreğin tahammül etmesi mümkün değildir. Ne yazık ki büyük bir acziyet ve çaresizlik içinde yaşananlara seyirci kalmak durumundadır Âkif. Bu yüzden asıl feryat etmesi gereken kendisi iken, bülbülün feryatlarına bir anlam veremez. Vadilerde yankılanan bülbülün iniltileri değil, şairin feryatları olmalıdır. Feryatlar yankılanmalıdır ki, gecenin sessizliğini bozmadan uyuyan vicdanlar uyansın, düşmanın karşısına dikilip yapılanlara "Dur!" diyebilsin.

Mehmet Âkif, Milli Mücadelenin bir neferi bir kahramanı olarak olaylara, yaşananlara rıza göstermemiş; tepkisini göstermiş. Bir vatanperver olarak üzerine düşeni yapmış. Duygularını da bir sanatçı hassasiyetiyle dile getirmiştir.

12 Mehmet Âkif ERSOY, Safahat, Yedinci Kitap. Haz.M.Ertuğrul DÜZDAĞ, İnkılap ve Aka Kitapevleri, İstanbul-1982, s.473-474

Mehmet Âkif Ersoy'dan Gençliğe Nasihat

Mehmet AKKUŞ
Prof. Dr., Ankara Üniversitesi

Mehmet Âkif Ersoy'un hayatı üç farklı dönemi kapsamaktadır. Sultan II. Abdülhamid'den sonra Meşrutiyet ve daha sonra da Cumhuriyet dönemlerini idrâk eden şairimiz hayatı boyunca sadece kendi hayatında değil, devletin içinden geçtiği birçok bâdirelerle karşı karşıya kalmıştır. 19. asrın sonlarından itibaren büyük krizlerle karşılaşan Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan kurtuluş çareleri arayan mütefekkirler , daha ziyade o tarihlerdeki gelişmişlik düzeyine bakarak çözümün Batı'da ve batılı değerlerde olduğunu ileri sürerek, sahip olduğumuz birçok değerlerimizden vazgeçme pahasına millet olarak yönümüzün batıya çevrilmesi taraftarı olmuşlardır. Mehmet Âkif ise, kendimize has değerlerimizden taviz vermeden, batının sanayi ve tekniğini almamız gerektiği fikrini savunmuştur.

Sultan II. Abdülhamid'in azlinden sonra yeni gelen idareciler bu görüşleri hayata hâkim kılma düşüncesindeyken zamanla imparatorluğun dört bir yanında meydana gelen milliyetçilik hareketleriyle Balkanlar, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da isyanlar meydana gelmiş, daha sonra Dünya harbi sonunda devlet tamamen yıkılmış, Anadolu bile düşmanlar tarafından işgal edilmiştir. İstiklâl harbiyle ülkemiz zahiren düşmanlardan temizlenmiş olmakla birlikte uzun süren bu kriz dönemleri toplum ve özellikle gençler üzerinde oldukça olumsuz tesirler bırakmıştır.

Mehmet Âkif Ersoy 20. Yüzyılın başlarından itibaren yazmış olduğu şiirlerinde, devletin karşı karşıya olduğu vahim durumdan, toplumun içine düştüğü karamsar ve ümitsiz vaziyetten kurtulmak için fikirlerini dile getirmiştir. O, Avrupa'ya giderek sanayin ulaştığı durumu müşâhede etmiş, Necid çöllerinde Arapların isyanını durdurmak için çalışmış, Balkanlardaki milliyetçi ayaklanmaların hatalı olduğunu anlatmak için âdeta haykırmıştır. Bütün bu gördüğü olumsuzluklardan kurtulmak için özellikle gençlere hitap etmeyi hedef edinmiştir. Bunun için Âsım'ı arzu ettiği bir neslin örnek alması gereken bir şahsiyet olarak ortaya koymuştur. Başta Safahât'ın 6. Kitabı Âsım'da olmak üzere değişik yerlerde ce-

miyetin geri kalmasındaki sebepleri, toplumun içine düştüğü bunalımları ve bunlardan kurtulmanın yollarına dair gayet yerinde tavsiyeleri vardır.

Mehmet Âkif Ersoy'un bir bakıma emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker ve her biri birer nasihat mâhiyetinde olan sözlerinden bir kısmını burada zikr edeceğiz. Şairimiz cehâletten şikâyet etmekte, buna karşılık okumanın ve çalışmanın öneminden bahs etmektedir. Diğer taraftan tefrika ve ayrılıklardan ızdırap duymakta, bunlara çözüm olarak da vahdet ve ittifaktan söz etmektedir. Okuyup ilim tahsil ederek kültürlü bir insan olmanın önemini vurgulaması yanında Müslümanın ayrıca ahlâken mükemmel, ma'rifet ve fazilet gibi manevî yönden de yeterli olmasını istemektedir. Şimdi bunlar hakkındaki tavsiyelerini kısaca görelim:

Cehâlet:

Mehmet Âkif, cehâletin kişilerin ve toplumların en amansız düşmanı olduğunu ifâde ederken, bu durumdan mutlaka kurtulmak gerektiğini *"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"* meâlindeki Zümer Sûresi 9. âyetinin meâlini verirken gayet güzel bir şekilde şöyle nazm etmiştir:

Olmaz ya... Tabîî... Biri insan, biri hayvan!
Öyleyse, "cehâlet" denilen yüz karasından

Kurtulmaya azmetmeli baştan başa millet.
Kâfî mi değil, yoksa bu son ders-i felâket?

Çünkü Âkif,o felâketlerin sebebini de cehâlet olarak görmekte ve mektepsiz bundan kurtulmanın mümkün olmadığı dile getirmek maksadıyla şöyle der:

Felâketin başı, hiç şüphe yok, cehâletimiz;
Bu derde çare bulunmaz - ne olsa - mektepsiz.

Bunun için, birçoklarının ileri sürdüğü gibi, dînin geri kalmışlığın sebebi olarak gösterilmesinden şikayet etmektedir. Bu yanlış fikirden kurtulmanın tek çaresi de top yekun milletin uyanması gerekmektedir:

Ey millet, uyan! Cehline kurban gidiyorsun!
İslâmı da "batsın!" diye tutmuş yediyorsun!

Allah'tan utan! Bâri bırak dîni elinden....
Gir leş gibi topraklara kendin, gireceksen!

Lâkin, ne demek bizleri Allah ile iskât?
Allah'tan utanmak da olur ilm ile... Heyhât?

Mehmet Âkif bir şiirinde de, insanın etrafına ibret nazarıyla bakarsa her varlığın uyanık, bunu görmezden gelmenin ise maskaralık olduğunu, gerçek düşmanın cehâlet olduğunu, bu duruma düşmekle milletin elinde din ve nâmusun kalmadığını ve sonunda da düşmanların bize galip geldiğini fark edebileceğini kaydeder:

Bir baksana: Gökler uyanık, yer uyanıktır;
Dünyâ uyanıkken uyumak maskaralıktır!

Eyvâh! Bu zilletlere sensin yine illet...
Ey derd-i cehâlet, sana düşmekle bu millet,

Bir hâle getirdin ki, ne din kaldı, ne nâmûs!
Ey sîne-i İslâma çöken kapkara kâbûs,

Ey hasm-ı hakîkî, seni öldürmeli evvel:
Sensin bize düşmanları üstün çıkaran el!

Bütün bunlara rağmen ümitsizliğe düşmez Mehmet Âkif. İlim esas alınırsa cehâletin ilelebet sürüp gitmeyeceğini söyler:

Bu cehâlet yürümez; asra bakın: Asr-ı ulûm!
Başlasın terbiyeniz, âilelerden, oğlum.

Sâde hürriyeti i'lân ile bir şey çıkmaz;
Fikr-i hürriyyeti hazm ettiriniz halka biraz.

Ancak ilim öğretecek olan öğretmenlerde de şu dört vasfın bulunması gerektiğini önemle belirtir ve bu özellikler bulunmadan iyi bir öğretim olmayacağını beyan eder:

"Muallimim" diyen olmak gerektir îmanlı,
Edebli, sonra liyâkatli, sonra vicdânlı.
Bu dördü olmadan olmaz: Vazîfe, çünkü, büyük;

Mehmet Âkif kendi döneminin ilim zamanı olduğu halde, ne yazık ki millet fertlerinin bilgiden mahrûm olduklarını tespit ederek mutlak okumak gerektiğini vurgular:

Hulâsa, milletin efrâdı bilgiden mahrûm.
Unutmayın şunu lâkin: "Zaman, zaman-ı ulûm!"

Oku, şâyet sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zîrâ onu yazdım, iki söz yazdımsa.

Çalışmak:

Mehmet Âkif Ersoy'un ısrarla üzerinde durduğu diğer önemli bir husus ise sa'y, çalışmak, gayret etmektir. Çünkü çalışmak bir mümin için en başta gelen vazifelerdendir. Tembellik ve atâlet müslümana aslâ yakışmaz. Çünkü hem fert olarak hem de milletçe ancak bu sâyede kurtuluşa erer, geri kalmışlıktan kurtuluruz. Şu sözleri bunu ne güzel açıklamaktadır:

Allâh'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol...
Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol.

Hüsrâna rızâ verme... Çalış... Azmi bırakma;
Kendin yanacaksan bile, evlâdını yakma!

Âtîyi karanlık görerek azmi bırakmak...
Alçak bir ölüm varsa, emînim, budur ancak.

Kişi bu dünyâda ancak çalışmakla muvaffak olduğu gibi âhirette de buradaki çalışmalarının karşılığını görecektir. Zâten bundan başka da çıkar yol bulunmamaktadır. Bu hususu Mehmet Âkif Ersoy, Safâhât'ın 4. Kitabı olan Fâtih Kürsüsü'nde sık sık tekrarladığı şu sözle ifade etmektedir:

Bekâyı hak tanıyan, sa'yi bir vazîfe bilir;
Çalış çalış ki, bekâ sa'y olursa hak edilir.

Dinimiz de çalışmayı emr etmektedir. Çalışmadan, gayret sarf etmeden her şeyi Allah'tan beklemek olmaz. Necm Sûresi 39. Âyette buyrulduğu gibi, insana ancak çalışmasının karşılığı verilecektir.

"Çalış!" dedikçe şerîat, çalışmadın, durdun,
Onun hesâbına birçok hurâfe uydurdun!

Sonunda bir de "tevekkül" sokuşturup araya,
Zavallı dîni çevirdin onunla maskaraya!

Bu dünyâda çalışmayan Müslüman, eli bomboş âhirete giderse orada da umduğunu bulamayacaktır:

Çalış, dünyâda insân ol, elindeyken henüz dünyâ;
Öbür dünyâda insanlık değilmiş yağma, gördün ya!

Dilinden âhiret hiç düşmüyor ey Müslümân, lâkin,
Onun hakkında âtıl bir heves mahsûlü idrâkin!

Bu mecnûnâne vehminden şifâyâb olmadan, şâyed
Gidersen böyle sıfru'l-yed, kalırsın sonra sıfru'l-yed!

Aslında bu dünyâdaki her şey kendi hâline göre bir çalışma içindedir. Hattâ zaman ve mekân da boş durmamaktadır. Ay, güneş, yer, gök ve bütün gezegenler ayrı ayrı çalışma içindedirler.

Kamer çalışmadadır, gökle yer çalışmadadır;
Güneş çalışmada, seyyâreler çalışmadadır.

Şu madde yok mu ki almakta birçok eşkâli,
Onun da varmadadır sa'ye asl-ı seyyâli.

Neden mi? Çünkü bütün kudretin tekâsüfüdür.
Zaman da sa'ye çıkar: Çünkü hep onunla yürür.

Mekân da sa'ye varır: Sa'yi sıfra indiriniz,
Mekân tasavvur edilmez, muhâl olur hayyiz.

Mâdem ki bütün kâinât çalışmaktadır, o hâlde insan niçin tembel tembel dolaşmalı, eli kolu tutuyorken neden boş yere yatmaktadır:

"Dolaş da yırtıcı arslan kesil, behey miskin!
Niçin yatıp, kötürüm tilki olmak istersin?

Elin, kolun tutuyorken çalış, kazanmaya bak!
Ki artığınla geçinsin senin de bir yatalak."

Kula düşen önce çalışmak, ondan sonra başarıyı yüce Allah'tan beklemektir. Başarı için yapılması gerekenleri yerine getirmeden, çalışıp didinip terlemeden, sâdece konuşarak, duâ edip Allah'tan yardım beklemenin doğru olmadığını şairimiz şu ifadeleriyle ne güzel ifade etmektedir:

Ama kul neyle mükellefti ki tevfîk ile mi?
Hiç değil, sa'y ile; tevfîk, o: Hudâ'nın keremi.

Sarıl esbâba da çık, işte tarîk, işte refîk;
Ne vazîfen senin olmazmış, olurmuş tevfik?

Oturup dil dökecek yerde gidip döksene ter!
Bin çalış gâyen için, bir kazan ömründe yeter

Sen ey bîçâre dindaş, sanki, bizden hayr ümîd ettin;

Nihâyet, ye'se düştün, ağladın, ağlattın, inlettin.

Samîmî yaşlarından coştu rûhum, herc ü merc oldu;
Fakat, mâtem halâs etmez cehennemler saran yurdu.

Cemâat intibâh ister, uyanmaz gizli yaşlarla!
Çalışmak!.. Başka yol yok, hem nasıl? Canlarla, başlarla

Alınlar terlesin, derhal iner mev'ûd olan rahmet,
Nasıl hâsır kalır "Tevfîki hak ettim" diyen millet?

İlâhî! Bir müeyyed, bir kerîm el yok mu, tutsun da,
Çıkarsın Şarkı zulmetten, götürsün fecr-i maksûda?

Ahlak:

İstiklâl Marşı şairimizin üzerinde önemle durduğu ve tavsiye ettiği konulardan bir diğeri ise ahlâktır. Ahlâkın bozulması, fertlerin, âilelerin velhâsıl baştan başa bir milletin yok olmasına neden olmaktadır. Ahlâkı, güzel ahlak (hüsn-i ahlâk) ve kötü ahlâk (sû-i ahlâk) olarak iki kısımda tarif ettikten sonra Mehmet Âkif, cehâlet ve nifâktan daha kötü olarak ahlâkın bozulması tehlikesine temas etmektedir. Hatta toplumda o kadar kötü bir hastalıktan söz etmektedir ki, Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in sünnetinde iyiliği emretmek (emr-i bi'l-ma'rûf) ve kötülükten sakındırmak (nehy-i ani'l-münker) farz kılındığı halde durumun tamamen ters döndüğüne işaret ederek, artık meydanlarda insanların iyilik yapmaktan men edildiğini ve kötülüklere alıştırıldığını söyleyerek toplumu îkâz etmektedir. Allah korkusu kalmayınca insanların fazilet ahlâk sahibi olamayacaklardır. Ahlâkın çöküşüyle milletin kurtulamayacağı, hattâ istiklâlin bile tehlikeye düşeceği gibi hattâ bunun topyekun korkunç bir ölüm demek olduğunu vurgular:

Bu havâlîde cehâlet ne kadar çoksa, nifâk
Daha salgın daha dehşetli... Umûmen ahlâk

"Pek bozuk!" az gelecek nâ-mütenâhî düşkün!
Öyle murdârını görmekte ki insan fuhşun.

Nehy-i ma'rûf emr-i münkerdir gezen meydanda bak
En metîn ahlâkımız, yâhut, görüp aldırmamak!

Yıktı bin mel'un kalem nâmûsu, bizler uymadık;
"Susmak evlâdır" deyip sustuk... Sanırsın duymadık!

Ne irfândır veren ahlâka yükseklik, ne vicdândır;
Fazîlet hissi insanlarda Allah korkusundandır.

Yüreklerden çekilmiş farz edilsin havfı Yezdân'ın
Ne irfânın kalır te'sîri kat'iyyen, ne vicdânın.

Hayât artık behîmîdir... Hayır ondan da alçaktır;
Ya hayvan bağlıdır fıtratla, insan hürr-i mutlaktır.

Fakat, ahlâkın izmihlâli en müthiş bir izmihlâl;
Ne millet kurtulur, zîrâ ne milliyyet, ne istiklâl.

Oyuncak sanmayın! Ahlâk-ı millî, rûh-ı millîdir;
Onun iflâsı en korkunç ölümdür: Mevt-i küllîdir.

Oysa Peygamberimiz (a.s.), "İslâm güzel ahlaktır." buyurmak suretiyle bu konuya dikkat çekmiştir. Mehmet Âkif de, bu hadîsten hareketle 1913 yıllarındaki toplumun ahlâkî durumu hakkında şöylece şikâyette bulunmaktadır:

Gökten inmez bir de hiçbir şey... Bütün yerden taşar;
Kendi ahlâkıyla bir millet ölür, yâhut yaşar.

Çiğnenirsek bir bugün, çiğnenmek istihkâkımız:
Çünkü izzet nerde, bir bak, nerdedir ahlâkımız.

Müslümanlık pâk sîretten ibâretken, yazık!
Öyle saplandık ki levsiyyâta: Hâlâ çıkmadık!

Zulme tapmak, adli tepmek, hakka hiç aldırmamak;
Kendi âsûdeyse, dünyâ yansa baş kaldırmamak;

Ahdi nakzetmek, yalan sözden, tehâşî etmemek;
Kuvvetin meddâhı olmak, aczi hiç söyletmemek;

Müslümanlık bizden evvel böyle zillet görmedi!

Hâlimiz bir inhilâl etmiş vücûdun hâlidir:
Rûh-ı izmihlâlimiz ahlâkın izmihlâlidir.

Sâde bir sözdür fakat hikmetlerin en mücmeli:
Bir halâs imkânı var: Ahlâkımız yükselmeli.

Yoksa pek korkunç olur katmerleşip hüsrânımız...
Çünkü hem dünyâ gider, hem dîn, eğer yapmazsanız.

Yalan râyic, hıyânet mültezem her yerde, hak meçhûl;

Yürekler merhametsiz, duygular süflî, emeller hâr;
Nazarlardan taşan ma'nâ ibâdu'llâhı istihkâr.

Beyinler ürperir, yâ Rab, ne korkunç inkılâb olmuş:
Ne dîn kalmış, ne îmân, dîn harâb,îmân türâb olmuş!

Mefâhir kaynasın gitsin de, vicdânlar kesilsin lâl...
Bu izmihlâl-i ahlâkî yürürken, durmaz istiklâl!

Tefrika - vahdet :

Mehmet Âkif merhûmun büyük tehlike gördüğü hususlardan biri de tefrikadır. Bunun önemini vurgulamak için yine Hz. Peygamber'in hadisine telmihte bulunur. Hakkın Sesleri kitabında bu konuya şöylece dikkat çekmektedir:

Müslümanlıkta "anâsır" mı olurmuş? Ne gezer!
Fikr-i kavmiyyeti tel'in ediyor Peygamber.

En büyük düşmanıdır rûh-ı Nebî tefrikanın;
Adı batsın onu İslâm'a sokan kaltabanın!

Şu senin âkıbetin bin bu kadar yıl evvel,
Sana söylenmiş iken doğru mudur şimdi cedel?

Millî şairimiz Fâtih Kürsüsü'nden de şöyle seslenir tefrikanın tehlikesine dikkat çekmek için:

Nedir bu tefrika, yâhû! Utanmıyor musunuz?
Geçen fecâyia hâlâ inanmıyor musunuz?

Gömülmek istemeyenler boyunca hüsrâna;
Nifâkı gömmeli artık mezâr-ı nisyâna.

O râbıtayla giderken sizin teâlîniz:
Bu tefrikayla perîşân bizim ahâlîmiz.

Bir başka vesile ile de ızdırâbını şöyle dile getirir:

O îman ittihâd isterdi bizden, vahdet isterdi...
Nasıl "bünyân-ı mersûs" olmamız lâzımsa gösterdi.

Peki! Bizler ne yaptık? Kol kol olmaduk, târumâr olduk...
Nihâyet bir denî sadmeyle düştük, hâksâr olduk!

O îman kuvvet ihzârıyla emretmişti... Lâkin, biz
"Tevekkelnâ" deyip yattık da kaldık böyle en âciz!

Mehmet Âkif Hâtırâlar kitabındaki 1924 senesinde Hulvan/Mısır'da yazdığı Vahdet şiirinde, bir zamanlar övünülecek durumda olan şark toplumunun şimdi tefrikaya düşmüş, paramparça olmuş, âdetâ bir kitabın sayfalarını tutan şîrâzesinin dağılması gibi darmadağın olmuş hâlini gözler önüne sermektedir: o, şöyle der:

Şarkın ki mefâhir dolu, mâzî-i kemâli,
Yâ Rab, ne onulmaz yaradır şimdiki hâli!

Şîrâzesi kopmuş gibi, manzûme-i îmân,
Yaprakları yırtık, sürünür yerde, perîşân.

"Vahdet" mi şiârıydı? Görün şimdi gelin de:
Her parçası bir mel'abe eyyâmın elinde!

Târîhine mev'ûd-ı ezelken "ebediyyet",
Ey, tefrika zehriyle şaşırmış giden, ümmet!

"Nisyân"a çıkan yolda mı kaldın gümrâh?
Lâ-havle ve lâ-kuvvete illâ bi'llâh!

Varsa şâyet, söyleyin, bir parçacık insâfınız:
Böyle kansız mıydı – hâşâ - kahraman eslâfınız?

Böyle düşmüş müydü herkes ayrılık sevdâsına?
Benzeyip şîrâzesiz mushafın eczâsına,

Hiç görülmüş müydü olsun kayd-ı vahdet târumâr?
Böyle olmuş muydu millet cân evinden rahnedâr?

Böyle açlıktan boğazlar mıydı kardeş kardeşi?
Böyle âdet miydi bî-pervâ, yemek insan leşi?

1921 senesinde Tâceddin Dergâhı'ndan da bu konuda şöyle seslenir:

"Sen, ben" desin efrâd, aradan vahdeti kaldır;
Milletler için işte kıyâmet o zamandır.

Mâzîlere in, mahşer-i edvârı bütün gez:
Kânûn-ı İlâhî, göreceksin ki, değişmez.

İslâmı, evet, tefrikalar kastı, kavurdu;
Kardeş, bilerek, bilmeyerek, kardeşi vurdu.

Can gitti, vatan gitti, bıçak dîne dayandı;
Lâkin, o zaman silkinerek birden uyandı.

Bir gör ki: Bugün cân da onun, kan da onundur;
Dünyâ da onun, dîn de onun şân da onundur.

Bin parça olan vahdeti bağlarken uhuvvet
Görsen, ezelî râbıta bir buldu ki kuvvet:

Bir Ramazan münâsebetiyle tefrikadan kurtulmak için duâ etmekte ve bunun için yegâne çarenin ise İslâma sarılmak olduğunu ifade etmektedir:

Yâ Râb, şu muazzam Ramazan hürmetine,
Kaldır aradan vahdete hâil ne ise;

Yâ Râb, şu asırlarca süren tefrikadan
Artık ezilip düşmesin ümmet ye'se.

Marifet ve fazilet :

Mehmet Âkif Ersoy, milletlerin kalkınması için şu iki hususu her şeyden üstün tutmaktadır. Ma'rifet ve Fazîlet.

Çünkü milletlerin ikbâli için, evlâdım,
Ma'rifet, bir de fazîlet... İki kudret lâzım.

Bunlardan sadece biriyle milletin yükselmesinin mümkün olmadığını belirtir. Bunun için şu esası ortaya koyarak marifet olmadan yalnız fazîlet sahibi olmakla ümmetin kalkınamayacağını söyler:

Ma'rifet, ilkin, ahâlîye saâdet verecek
Bütün esbâbı taşır; sonra fazîlet gelerek,

O birikmiş duran esbâbı alır, memleketin
Hayr-i i'lâsına tahsîs ile sarf etmek için.

Ma'rifet kudreti olmazsa bir ümmette eğer,
Tek fazîletle teâlî edemez, za'fa düşer.

Öte yandan fazîlet olmazsa sadece marifetin cemaatler için felâket olacağına işaret eder:

Ma'rifet, farz edelim, var da, fazîlet mefkûd...
Bir felâket ki cemâatler için, nâ-mahdûd.

Beşerin rûhunu tesmîm edecek karha budur;
Ne musîbettir o: Tâûnlara rahmet okutur!

Aslında millet olarak bizim bunlara sahip bulunduğumuz halde, son üç asırda cehâletin bu iki değere galip gelmesiyle doğu milletlerinin ma'rifetten de faziletten de uzak kalarak bu vahim hallere düştüğümüzü gözler önüne sermektedir.

Bizler, edvâr-ı fazîletleri cidden parlak,
Bir büyük milletin evlâdıyız, oğlum, ancak:

O fazîlet, son üç asrın yürüyen ilmiyle,
Birleşip gitmedi; battıkça da ümmet cehle,

Şimdi, Âsım, bana müfrit de, ne istersen de.
Ma'rifetten de cüdâ, Şark, fazîletten de.

Sefâlet olsa hattâ müntehâsı râh-ı irfânın,
Yakışmaz fâriğ olmak bir zaman kesb-i fazîletten.

Cehâletten utanmak kendine âiddir insânın;
Fakat eyyâm utansın "Bî-nasîb erbâb-ı himmetten!"

Âkif ve Millî Mücadele

Nazım ELMAS
Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi

Sanatçılar içinde yaşadıkları toplumun sesidir. Toplum fertlerinin duygularını düşüncelerini onlar adına en isabetli ve anlamlı bir şekilde sunma başarısı gösterirler. Bu durum sanat vasıtasıyla yapılınca daha etkili ve daha kalıcı olmaktadır. Esasen her sanatçı duygularının bir vesileyle paylaşılmasını ve anlaşılmasını ister. Güzel sanatların muhtelif şubeleriyle toplumla iletişim kurulmaya çalışılır. Sanatın ruha hitabeden etkili bir ifade vasıtası olması her devirde ilgi çekmiş, önemini hiçbir zaman yitirmemistir. Toplumların zor günlerinin tercümanı olan sanatçılar, zorluklardan çıkmanın bir yolu olan mücadele azmini daima diri tutacak söylemlerle nesillerin kurtuluşuna vesile olmuşlardır.

Sanatçı kendisine duyulan ihtiyaca göre sanatına şekil veren kişidir. Yaşadığı dönemin problemlerini görerek bunlarla ilgili temalar üzerinde durması daima beklenir. Sanatın ifade ve iletişim gücü insanlar arasındaki bağı artırırken, değerlerin diri kalmasını ve nesilden nesile aktarılmasını sağlar. Milli mücadele yıllarında Mehmet Âkif de kalemiyle bu yolun en kuvvetli şairi olmuştur. Yazdığı şiirler ve yaptığı manzum vaazlar, yalnız dar bir bölgede değil, memleket genelinde ve uluslar arası camiada muhatap bulmuştur. Şiirlerinin bir kısmı Osmanlı'nın son döneminin güncesi gibidir. Balkan savaşı yıllarında ve Milli Mücadele yıllarında yazdığı şiirlerde son durum ve son dönem karşımızdadır.

Balkan Savaşı Yıllarında Âkif

Âkif in karakter özelliğinde gösteriş ve kibir yoktur. En yüksekte olduğu zamanlarda bile tevazuu elden bırakmamıştır. Yaptıklarından dolayı gurura kapıldığı görülmemiştir. Şiirleri elden ele dolaşırken, Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad'taki yazıları nedeniyle gazeteleri yüksek tiraj yaparken o hiçbir şey olmamış gibi hayatını sürdürür. Ancak ne zaman vatanına ve ecdadına saldırılırsa Âkif de değişir, farklı bir heybetle muhatabına saldırır. Her türlü olumsuzluğu yok edecek bir hücum dönemi başlar.

"Rahmetle anılmak ebediyet budur amma,

Sessiz yaşadım kim beni nereden bilecektir"[1],

diyen şair, aslında herkes tarafından sözleri elden ele dolaşan bir üne sahiptir.

Balkan savaşı milleti şaşkına çevirmiştir. Herkes içinde bulunulan durumu anlamaya çalışmaktadır. Durum pek acı ve vahimdir. Birçok insan tedbir düşünmekte fakat bir türlü çıkış bulunamamaktadır. Âkif, bu noktada kendisine ihtiyaç doğduğunu hisseden ve yapılması gerekenleri tek tek yerine getiren insandır. Mehmet Âkif, tamamı on dörtlük olan *Cenk Şarkısı* isimli şiirini 17 ekim 1912 tarihli Sebilürreşat gazetesinde "Sebilürreşat ceride-i İslamiyyesinin kahraman askerlerimize armağanı" ithafı ile askerlerimize armağan eder.

Yurdunu Allah'a bırak çık yola,
"Cenge "deyip çık ki vatan kurtula.
Böyle müyesser mi gaza her kula ?
Haydi levent asker uğurlar ola.
…..
Durma git evladım açıktır yolun
Cenge sıvansın o bükülmez kolun,
Süngünü tak, ön tarafa geçmiş bulun.
Uğrun açık olsun, uğurlar ola.

Balkanın üstünde sızan her pınar
Bir yaradır, durmaz içinden kanar!
Hangi taşın kalbini deşsen: mezar!
Gör ne mübarek yer… uğurlar ola.[2]

Mehmet Âkif o yıllarda içinde yaşadığı toplumun hissiyatını en iyi ifade eden bir sanatçıdır. Ortak değerler ve heyecanlar açısından milletiyle tam bir bütünlük halindedir. O, milletin hissiyatını sanatçı ruhuyla yansıtan kişidir. Bu başarısı zor günlerde kendisine duyulan ihtiyaçtan ve şiirlerine gösterilen ilgiden anlaşılmaktadır.

Balkan savaşı yıllarında ve Edirne'nin işgal altında olduğu dönemlerde bir kurtarma planı tasarlanmaktadır. "Edirne'nin cesur ve ileri bir hamle ile alınmasının şartları bir avuç insan arasında görüşüldüğü ve hükümetten habersiz gizlice kararlaştırıldığı o unutulmaz günlerde, Enver Bey [3*] , Edirne üzerine yürüyecek olan Milli Kuvvetler Umum Kumandanı Eşref Bey'in kendisine Âkif'in şu şiirini, Galatasaraylı aydın gençlerden kurulu "Ümid Akıncı Bölüğü" kadrosuna vererek bütün milli kuvvetlere okuttuğunu ve anlattığını"[4] söylemiştir. Şiirleriyle Mehmet Âkif, cephe boylarında askerlerin manevi duygularını coşturmaktadır. Şiir şudur:

Evler tünek olmuş, ötüyor bir sürü baykuş
Sesler de "-Vatan tehlikedeymiş, batıyormuş!"

---

1 Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, (Haz.Orhan Okay-Mustafa İsen) Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,İkinci Baskı, Ankara 1992 s.417. (Safahat'tan verilen diğer örnek şiirler de bu baskıdan alınmıştır.)

2 Mehmet Âkif ; *Mehmet Âkif Külliyatı*, Haz. İsmail Hakkı Şengüler, Hikmet Neşriyat, I. Baskı, İstanbul,1992 s.360.

3 * Onuncu Kolordu Erkan-ı Harbiye Reisi Kaymakam Yarbay Enver Bey (Paşa)

4 Cemal Kutay, *Necid Çöllerinde Mehmet Âkif*, Boğaziçi Yayınlan, İstanbul 1992, s. 12.

Lakin hani milyonları örten şu yığından,
Tek kol da "-Yapışsam..." demiyor bir tarafından!
Sahipsiz olan memleketin batması haktır;
Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır.
Feryadı bırak, kendine gel, çünkü zaman dar.
Uğraş ki: Telafi edecek bunca zarar var.
....
"İş bitti..Sebatın sonu yoktur!" deme, yılma!
Ey millet-i merhume sakın ye'se kapılma![5]

Milli Mücadelede Âkif

Seferberlik, tüm halkın etkilendiği bir durumdur. Cephedekiler, cephe gerisindekiler bu durumdan etkilenmişlerdir. Zafer yüksek moralle kazanılacaktır. Milletin bütün fertleri içinde bulundukları duruma rağmen en üst seviyede başarı göstermek zorundadır. İstilacı güçlerin kuvveti, kalabalığı siyasi ve ekonomik üstünlüğü karşısında yüksek bir azimle mücadele etmek gerekiyordu. Olumsuz gibi gözüken her şeyi lehimize çevirmek şarttı. Milli Mücadele'nin tüm milleti kapsayacak bir ruhla kazanılacağına inanan Âkif, bunu millete tanıtmak ve benimsetmek hususunda hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır.

Âkif halktan biridir. Çok kabiliyetli, yüksek şahsiyetli ve o oranda itibar sahibi olması, milletine daha fazla yaklaşmasına vesile olmuştu. "Mehmet Âkif Milli Mücadele'nin muazzam bir cihat olduğuna halkı o kadar yakından ikna etti ki, bu vadide öyle mahirane, öyle candan bir üslup kullandı ki Anadolu'nun birçok vilayetlerinde, kazalarında, hatta nahiyelerinde, camilerde, medreselerde, meydanlarda insan kitlelerine karşı hitabetti. O çok samimi konuşuyor, doğru söylüyordu. Sözleri herkesin üzerinde çok derin tesir ediyor, onu bir kere dinleyen ve eli silah tutabilen bütün erkekler ailesiyle vedalaşıyor, evini karısını, Allah'a emanet ederek cepheye koşuyordu."[6]

İşgal edilmiş yurdun bir köşesinde boşu boşuna kalmak Âkif'e zor gelir. İstanbul'da yapacak iş kalmamıştır. İzmir'in işgali Anadolu'ya gidişin başlangıcı olur. Önce Balıkesir sonra Ankara... Âkif'in Anadolu'ya gelişi oradakilerin mücadele azmini artırır, sevince boğar. Kastamonu'da neşredilen Açıksöz gazetesi bu durumu okuyucularına şöyle açıklar:

"Sebilürreşad başmuharriri büyük İslâm şairi Mehmet Âkif Beyefendi'nin Ankara'ya vasıl olduğu Ankara gazetelerinden okunmuştur. Zulme hakarete tahammül edemeyerek ailesini, refahını İstanbul'da terk ile Anadolu'ya firar edebilen bu vicdanlı şairin Anadolu'muzun ahvalini şiirleriyle terennüm etmesini temenni ederiz."[7] Bu temenni dolu haber bir süre sonra gerçek olur. Âkif Kastamonu'dadır.

Kastamonu'da Âkif in yaptığı konuşmalar, Milli Mücadelenin lehimize gelişmeler gösterdiğinin işaretlerini taşır. Âkif konuşmasına şöyle başlamıştır:

"Sakın milli hareket aleyhinde olanların sözlerine kulak asmayınız. Çünkü onlar halkımızı köle haline getirmek istiyorlar. İçimizde yer yer çıkan isyanlar hep melun düşman-

5 Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, s.174.
6 Cemal Kutay, Necid Çöllerinde Mehmet Âkif, s.112.
7 Ahmet Kabaklı ,*Mehmet Âkif,*Toker Yayınları,İstanbul 1972 s.33.

ların parmağıyla olmuştur. Allah rızası için aklımızı başımıza toplayalım. Çünkü böyle düşman hesabına çalışarak elimizde kalan bir avuç toprağı da verecek olursak, çekilip gitmek için arka tarafta bir karış yerimiz yoktur." [8]

Buraya giriş kısmını aldığımız konuşmanın tamamında Âkif ülkenin sıkıntılarını, yabancıların imtiyazlarla azarak ihanet içine girdiklerini, vatanın atadan yadigâr bir miras olduğunu ifade eder ve bir dua ile konuşmasını tamamlar. Dua tam bir finaldir. Elleri havada duaya katılan cemaat gözyaşlarını tutamamaktadır. Bu hitabenin ünü çok çabuk duyulmuş, Sebilürreşad'da basılarak tüm Anadolu'ya ulaştırılmıştır. Birçok camide cemaate ve her cephede askerlere okunmuştur. Hizmetin büyüklüğü ve etkisi her yanda hissedilmiştir. Nitekim El-Cezire Kumandam Nihat Paşa Âkif'e çektiği telgrafta şunları söylemektedir:

"Nasrullah Camii şerifinde irad buyurduğunuz mevizenin bulunduğu mecmuanın ancak bir nüshası elde edilebilmiştir. Diyarbekir Camii kebirinde müminlere okunmuştur. Fakat bu istifade pek mahdut kalacağından cephe mıntıkasını teşkil eden Elaziz, Diyarbekir, Bitlis, Van vilayetleriyle civar müstakil mutasarrıflıklar halkı da nasibedar edilmek ve şerefiyle, hukuku doğrudan doğruya zat-ı âlinize ait olmak üzere Diyarbekir Vilayet Matbaasında tab ve teksir edilerek bütün cepheye dağıtılmıştır. Cenab-ı Hakk'ın vatanperver ve dini gayretlerinizi meşkur eylemesi temennisiyle hürmetlerimi takdim eylerim." [9]

Kazanılan her zafer millet fertlerini sevindirmektedir. Basarı başarıyı çekmektedir. Bu ortamda kaybedilen bir vatan parçası hüzün ve acıyı getirmektedir. İşgal edilen yer Bursa olursa acı kat kat artmaktadır. Âkif bu acıyı da en samimi duygularla ifade eder. Acı yüreğindedir. Düşman kuvvetleri adeta yüreğini çiğnemektedir. Hissiyatını bülbülün feryadıyla ifade eder:

Eşin var aşiyanın var baharın var ki beklerdin
Kıyametler koparmak neydi ey bülbül nedir derdin?
O zümrüt tahta kondun, bir semavi saltanat kurdun
Cihanın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun.
Bugün bir yemyeşil vadi, yarın kıpkızıl bir gülsen
Gezersin hanümanın şen, için şen, kainatın şen

Teselliden nasibim yok hazan ağlar baharımda
Bugün bir hanümansız serseriyim öz diyarımda!
Ne hüsrandır ki: Şark'ın ben vefasız, kansız evladı,
Serapa Garb'a çiğnettim de çıktım hak-i ecdadı!
Hayalimden geçerken şimdi, fikrim hercümerç oldu,
Selahaddin-i Eyyubi'lerin Fatih'lerin yurdu.
Ne zillettir ki: Nakus inlesin beyninde Osman'ın;
Ezan sussun, fezalardan şilinsin yadı Mevla'nın!
Ne hicrandır ki: En şevketli bir mazi serab olsun;
O kudretler, o satvetler harab olsun, türab olsun!

8 A.e.

9 A.e. s.35

Çökük bir kubbe kalsın mabedinden Yıldırım Han'ın;
Şenaatlerle çiğnensin muazzam kabri Orhan'ın!
Ne haybettir ki: Vahdetgahı dinin devrilip, taş taş,
Sürünsün şimdi milyonlarca mevasız kalan dindaş
Yıkılmış hanümanlar yerde işkenceyle kıvransın
Serilmiş gövdeler, binlerce, yüz binlerce doğransın!
Dolaşsın, sonra, İslâm'ın haremgahında na-mahrem...
Benim hakkım sus ey bülbül, senin hakkın değil matem! [10]

Milli Mücadelenin Anahtar Kelimeleri

Mehmet Âkif Safahat adını verdiği eserinde kitabın ismine uygun olarak safha safha bir milleti anlatmaya çalışmıştır. Önce durum tespiti yapan, sonra teşhis ve tedavi basamakları ile millete yön vermeye çalışan Âkif, Milli Mücadele yıllarını anahtar kelimelerle eserine almıştır. Ağırlıklı olarak üzerinde durduğu kelimeler, karşılaştırmalı bir anlatım ile okurun zihninde canlandırılmıştır. Zor günlerden kurtuluş anahtar kelimelerle anlatılmaya çalışılmıştır.

Milli Mücadele yıllarında insanımızın düşmandan kurtulma azim ve kararlılığı hatırlatılmış cephedeki kahraman mücahitlerimize şöyle seslenilmiştir:

Huda rızası için ey mücahidin-i kiram!
Sebatı kesmeyiniz, çünkü sade sizde ümit;
Dönerseniz ebediyen söner gider Tevhid.
…..
Huda rızası için ricat etmeyin !…….. [11]

Milli Mücadele yıllarında her insanda olduğu gibi Âkif'te de üzüntü ve matem görürüz fakat ümitsizlik görmeyiz. Ümitsizlik hayatının hiçbir döneminde yoktur. İçinde bulunulan zorluklara rağmen gelecekten ümidini kesmemiştir. Ona göre ye'se düşmek, bataklığa düşmek gibidir. Ümitsizlik ve korkudan kurtulmak ümide sarılmakla mümkün olacaktır. Bu düşüncesini şöyle açıklar:
Ye's öyle bataktır ki; düşersen boğulursun.
Ümmide sarıl sımsıkı, seyret ne olursun! [12]

Toprakları işgal edilmiş bir durumda var olma mücadelesi veren milletin zorluktan kurtulması imkansız değildir. Her ne kadar bütün şartlar aleyhimizdeyse de insanımızın birlik ve beraberliği Âkif tarafından en önemli sermaye olarak ifade edilmektedir. Dayanışma içinde bulunmak Tefrikaya bulaşmamak zafere yakınlaşmak demektir. Karesi Zağanos Paşa Camiinde yapılan vaazın giriş kısmı şöyledir:

Nasıl yekpare milletler var etrafında bir seyret,

10 *Safaha*t-Gölgeler, s.397.

11 *Safaha*t-Hatıralar, s.284

12 *Safahat*-Hakkın Sesleri s.174.

Nasıl tevhid-i ahenk eyliyorlar, bak da ibret al.

Konuşmanın devamında Âkif "derdimizin başı"nın tefrika olduğunu söyleyerek dinleyenlere şöyle seslenir."Mademki tek başına sarf olunan mesainin kıymeti yoktur, biz de aramızda vahdeti temin ederek topluca çalışmaya koyulmalıyız." [13]

Milli Mücadele yıllarında üzerinde durulan anahtar kelimelerden biri de azimdir. Âkif, gayret olmayınca hiçbir şeyin başarılamayacağı kanaatindedir.Ona göre bir tarafta oturup ağlamanın gereği yoktur, ataletten kurtulmak düşmandan kurtulmanın ilk yoludur. Azmi bırakmak alçak bir ölüm ile ölmek gibidir:

Gözyaşından ne çıkarmış? Neye ter dökmediniz?

Bari müstakbeli kurtarmaya bir azm ediniz.[14]

….

Atiyi karanlık görerek azmi bırakmak

Alçak bir ölüm varsa eminim budur ancak.

…

Dünyada inanmam, hani görsem de gözümle:

İmanı olan kimse gebermez bu ölümle..[15]

İnsanın çevresinde olup bitenlere duyarlı olması sorumluluğunun gereğidir. Çevresine karşı duyarsız insan makbul bir insan değildir. Safahat'taki anahtar kelimelerden biri de duyarlı olmaktır.

Ey cemaat uyanın! Yoksa gün batacak.

Uyanın korkuyorum; leyl-i nedamet çatacak!

Ne vapurlarla, trenler sizi bidar etti!

Ne de toplar bu derin uykuya bir kar etti!

Sizi kim kaldıracak, suru mu İsrafil'in.? [16]

Hürriyet bütün mücadelenin aslıdır. Her şey vatan topraklarında hür yaşamaya bağlıdır. Esaret tasvip edilen bir durum değildir.Karakter özelliği gereği şahsiyetinden taviz vermeyen Âkif, bütün bir milletin yaşamaktan gayesini şöyle dile getirir:

Nasıl tahammül eder hür olan esaretine?

Kör olsun, ağlamayan, ey vatan felaketine! [17]

Âkif'e göre insan olmanın tek şartı hür olmaktır. Zaten mükellefiyetler de hür olmakla

13 Mehmet Âkif, Sebilürreşat, 12 Şubat 1920, *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Milli Mücadele ve Atatürk,* Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan-İnci Enginün-Birol Emil-Necat Birinci-Abdullah Uçman,Kültür Bakanlığı Yayınları I. Cilt Ankara 1992 s.228.den nakil

14 *Safahat*-Süleymaniye Kürsüsünde s.152.

15 *Safahat*- Hakkın Sesleri s.173.

16 *Safahat*-Süleymaniye Kürsüsünde s.150.

17 *Safahat*-Fatih Kürsüsünde s.229.

başlamaktadır. Esaret altındaki bir kişinin muhataplarına karşı ilk cümlesi "ben insanım" sözü olmalıdır. Bu şahsiyetli duruş hürriyetin davetçisi olacaktır:

Ezilmek, inlemek, yatmak sürünmek var ki adettir;
Ölüm dünyada mahkumine en son saadettir.
Desen bir kere "insanım" o, kanmaz ,hem niçin kansın?
Ya sen hürriyetin, hakkın masun oldukça insansın.[18]

Mehmet Âkif, bir yandan yurdu istila eden düşmana karşı topyekûn bir uyanışı hazırlarken diğer yandan istilalar sebebiyle hicret etmek zorunda kalmış insanlarımıza da yardımcı olunması gerektiğini dile getirir. Doğup büyüdüğü yerleri terk ederek iç göçe mecbur kalan Anadolu insanı için mutlaka bir şeyler yapılması gerekmektedir. Balkanlardan göçenler hükümetin ve fedakar Anadolu insanının himayesine sığınmış olmasına rağmen, bu sefer Yunan işgaline uğrayan Anadolu halkının sığınacak yeri de kalmamıştır. Âkif Tasvir-i Efkar'daki yazısında bu durumu şöyle dile getirir:"Eğer millet ve hükümetçe ölmek istemiyor, ırkımızı yaşatmak istiyorsak miktarları yüz bini çok geçen bu hicran-.zedeleri de ölümden kurtarmanın çarelerini bulmalıyız."[19]

Âkif bu zor günlerde hiç ümitsizliğe kapılmamıştır.. Ancak çevresindekiler zaman zaman bir endişe içindedir. Bu zor günler geçecek midir? Gerçekten o günlerde Yunanlıların Anadolu'daki ilerleyişi sürmektedir. Top sesleri Polatlı'dan duyulmaktadır. Bu durumda en yakın arkadaşlarından bazıları Kastamonu'ya mı yoksa Kayseri'ye mi çekilmek gerekeceğini gündeme getirmişlerdir. Âkif'in bunun konuşulmasına bile tahammülü yoktur. Tereddütlü ve korkak düşünen kim olursa olsun bu tür dostlarına karşı en ağır hicivleri yapmaktan kaçınmaz. Âkif in hicvi, ne yaptığını bilmeyen korkak, kaypak, ikiyüzlü, tereddüt içinde olan insanları uyarmaktadır. Onun bulunduğu mecliste bu fikri ortaya atanların şaşkınlığını gülünçlüğünü şu rüyayı anlatarak dile getirir. Kır Ağası olarak belirtilen şaşkın adamın rüyasının anlatıldığı şiir, Safahat'ın altıncı kitabında şöyle sunulur:

-Bilir misin ne gördüm…
-Hayırdır inşallah!
-Yemek yiyip yatıverdim, tamam yarıydı gece,
Bir öyle hayvana bindim ki, seçmedim iyice,
-Peki, o bindiğin at mıydı, anlasak neydi?
-Bilir miyim? Yalnız dört ayaklı bir şeydi...
Katır mı desem? Eşek mi desem?
Öküz mü desem? İnek mi desem?
Al at mı desem? İdiş mi desem?
Koyun mu desem? Çebiç mi desem?
-Güzel!

18 Mehmet Âkif, Sebilürreşat, 12 Şubat 1920, *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Milli Mücadele ve Atatürk* s.226.dan nakil

19 A.e., s.133. den nakil.

-Biraz yürüdük...
-Geçtiğin nasıl yerdi?
-Nasıl mı yerdi?... Unuttum, görür müsün derdi?
Yokuş mu desem? İniş mi desem?
Uzun mu desem? Geniş mi desem?
Çorak mı desem? Çayır mı desem?
Sulak mı desem? Hayır mı desem?
-Tamam! İlerde ne gördün?
-İlerde bir kocaman
Karaltı vardı...
-Peki, ismi yok mu?
-Bilmem, aman!
Ağaç mı desem? Kütük mü desem?
Duvar mı desem? Höyük mü desem?
Ağıl mı desem? Hamam mı desem?
Yıkık mı desem? Tamam mı desem?
-Ya soma?
-Karşıma, baktım, dikildi...
-Kim?
-Bir adam...
- Tanıştınız mı?
-O bilmem tanır mı, ben tanımam...
Babam mı desem? Kızım mı desem?
Hasım mı desem? Hısım mı desem?
Çıfıt mı desem? Gavur mu desem?
Şudur mu desem? Budur mu desem?
-Uzatma, sen buluyorsun belam Allah'tan...
-Bu, elde bir; yalınız pek seçilmiyor ne zaman.?..

Bugün mü desem? Yarın mı desem?
Uzak mı desem? Yakın mı desem?
Yazın mı desem? Güzün mü desem?
Güzün mü desem? Yazın mı desem?
-Ne kadar doğru! Hocam, hayra yorulmaz bu gidiş.
-Sen o rüyaya hakikat deyiver, tam bizim iş.[20]

20 Safahat-Asım, s.323.

Âkif milli mücadelenin kazanılmasında insanımızın ufkunu karşılaştırma yapmasını sağlayacak kelime ve kavramlarla açtığı görülmektedir. Hürriyet - esaret, gayret- atalet, tevhit –tefrika, ümit-korku, duyarlı olmak – ilgisiz kalmak, sevinç – matem, sebat etmek-ricat etmek sık sık rastladığımız hatırlatmalardır. Bu kelimelerin tekrarlanması ile millete hedef gösterilmekte ve bir zamanlar yaşadığımız çok güzel günlere olan özlem artırılarak aynı seviyeye çıkmanın zor olmadığı gösterilmektedir..

Balkan Savaşlarından itibaren Âkif in daha aktif bir şekilde milletin sıkıntısına bedeniyle ve kalemiyle ortak olduğu görülmektedir. Yoğun gayret, o oranda şiir yazmasına vesile olmuştur. Milletin dertlerini dile getirmedeki atılganlığına fedakarlığına zafer kazanıldıktan sonra ihtiyaç kalmamıştır. Safahat'taki şiirlerin büyük bir kısmı ülkenin en zor günlerinin hikayesidir. Onun Milli Mücadele'ye hız ve mana veren en önemli eseri olan İstiklal Marşı Osmanlı'nın safha safha son döneminin zaferle sonuçlanan bir finalidir.

Mehmet Âkif bu dönem içinde bazen bir hakemdir. Çoğu zaman bir uyarıcıdır. Değişik bölgelerde yaptığı konuşmalarıyla fiili bir mücadele adamıdır. İstanbul'dan Anadolu'ya taşıdığı gazetesiyle herkese ulaşmaya çalışan bir dava adamıdır. Milletin zor zamanında sanatına yeni bir şekil vererek daha içten, daha güncel ve gayet sade ve anlaşılan şiirler yazmıştır. Daha önce zaman zaman denediği şiir tarzını Milli Mücadelenin ihtiyaç duyduğu muhteva ile bütünleştirerek sanatını milletine tahsis etmiş usta bir şair olarak iz bırakmıştır.

6. Oturum

Oturum Başkanı
Nesimi YAZICI (Prof. Dr.)

Mevlud DUDİC, (Prof. Dr.)
"Balkan Milletlerinin Durumu ve Mehmet Âkif Ersoy"

Terane HESİMOVA (Doç. Dr.)
"Azerbaycan Doğubilimciliğinde Mehmet Âkif Ersoy Sanatı – Millî Mübarize Yönleri"

Fatih ARSLAN (Yrd. Doç. Dr.)
"Bir Cemiyet Mistiği: Mehmet Âkif…"

Cafer GARİPER (Yrd.Doç.Dr.)
"Kurtuluş Savaşı'nın Varlık Kazandırdığı İki Metin: İstiklâl Marşı ve Kuvâyi Milliye Destanı

Alâattin KARACA (Doç.Dr.)
"Mehmet Âkif'e Göre Etnik Milliyetçilik"

Hayrettin RAYMAN (Prof.Dr.)
"Mehmet Âkif'in Sosyal Temalı Şiirleri ve Bu Şiirlerin Teknik Yapısı"

Mehmed Âkif Ersoy ve Balkanlar'daki Milletlerin Durumu

Mevlud DUDİC
Prof. Dr. , Novi Pazar Üniversitesi

Sanat felsefesi ve şiir, toplumsal menfaatına yararlı olup bu doğrultuda Mehmed Âkif'in şiirin kalitesine ve ahlakına inanan bir toplum kurulması gerekir. Şairin şiiri ahlak değerlerin felsefesine sahip çıkmaktadır. Şiiri insanların kalitesi, ahlakı ve milli duygusu oluşturmaktadır. Şu bir gerçek ki, Âkif'in şiiri bir teorik ve ütopik felsefesi değildir, pratik ve pragmatiktir. Aynı zamanda onun şiiri figüratif olarak evrensel ve aktüeldir. Fakat her zaman elde edilmesi güçtür. Yazar kendi şiiri için kaynak olarak Kur'an'dan semboller ve asırlar boyunca felsefe ile beslenen müslimanlardır.

Mehmed Âkif'in şiiri sürekli olarak Osmanlı İmparatorluğu zamanında vuku bulan örnekleri ve Balkanlılar ile Boşnaklar için yazılmış olan misalleridir. Mehmed Âkif, hayatın en büyük bölümünü artık Osmanlı İmparatorluğun sınırları içerisinde yeri olmayan Balkanlar ile ilgili harcamaktadır. Artık Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Sırbistan ve Bosna Hersek (Arnavutluk) Osmanlı Devletin sınırların dışındadırlar. Mehmed Âkif bu yerlerin kaybedilme sebebini aramaktadır. Bu yerler tarih felsefesinin de mevcut bulunduğu, şiir, ahlak ve felsefe değerlerin dışında kalmışlardır. Onun en büyük kaygısı ise İslâm Dini'dir. Güçlülük sadece dış tarafından gelen bir şey değildir, bu yerlerde (devletlerde de) de aranmalıdır. Bundan dolayı, İslâm dünyası, ilişkilerini kuvvetlendirmesi ve güçlendirmesi için, uyanması ve bu yerlere el uzatması lazım gelir. Âkif'in sözlerine göre, bu olgular Avrupa Medeniyeti içerisinde vuku bulan aile ilişkilerin bozulması, toplumsal ahlaki bozukluğu, yaşlılara karşı saygılı olmaları davranışların kaybolmasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunların hepsinin sebebi batı medeniyetinin taklididir.

Mehmed Âkif, Balkanlar'da savaşları süresince, Sebilurreşad gazetesinde, bu yerlerden müslümanların kovulması, sürgün edilmesi, onlara zulüm yapılması, onların ayrılması ve parçalanmasının sonucu olarak ortaya çıkan zararlarını ve kaybını ele almaktadır:

'Ey müslümanlar! Bizi düşman gücü ve kuvveti yok etmedi. Onlar

belki başımıza bu felaketi ve bu müsibeti getirmişlerdir. Müsibetin ne olduğunu bilir misiniz? Uzun yıllar savaştan önce yaşadığımız hudutların içerisinde uyuşmazlık mevcuttu. Onu biz kendi gücümüz ile ortaya çıkardık ve süngüyü doğrultmuştuk kendimize. Bu zamanlarda hislerimize yenilmiş durumundayız.' *(Sebilurreşad, 221).*

Âkif, bir hadis-i şerife dayanarak Arnavutlardan bahs ederken Balkanlar'daki mevcut olan uyuşmazlığı, belayı ve tehlike konularını ele almaktadır:

'Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,
Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!
Diriler koşmadı imdadına, sen bari yetiş...
Arnavutluk yanıyor...hem bu sefer pek müdhiş!
Tek kıvılcım kabarıp öyle cehennem kustu:
Ki hem kol kol olup sardı bütün bir yurdu.
O ne yangın ki: Ocak kalmadı söndürmediği!'

Âkif'e göre, İslâmın özü ve milliyetçiliğin düşüncesi, dinin çekirdeğidir. Onun sözlerine göre, Balkanlarda hayatta olan müslüman milletler Boşnaklar ve Arnavutlar'ın bulundukları durum ve yaşadıkları dini iklim, dinsel rasizmden farklı değildir. İmparatorluğun çöküşüyle ortaya çıkan vaziyet Türkler, Araplar ve Arnavutlar arasında düşmanlık duygusunu ortaya çıkaracak motifler (sebepler) doğmuştur. Böylece ilk olarak Arnavutlar, Osmanlı İmparatorluğun çöküşüyle bölünüyorlar ve böylece bir felakete doğru yol alıyorlar.

Âkif, Balkanların terk edilmesi sürecinin üzerindeki ifadelerini, özellikle Arnavutlara vakfetmektedir. Arnavutlar Osmanlı İmparatorluğun terkedilmesine karşı çıkmışlardır, çünkü Osmanlı onların onuru ve gururuydu. İttihad ve Teraki arasındaki havayı kapatma sebebi, dış siyasette bulunmaktadır, yani belli bir grubun şiire sadık kalıp ve soru sorduğu yerdedir. Yürütülen yanlış bir siyaset sonucu olarak Balkanlar'daki müslümanların fiziki imhası gerçeklerştirilebilmiştir. Sancak'ın, Kosova'nın ve Makedonya'nın birçok yerlerinde çok sayıda müslümanlar öldürülmüştür ya da güç ve kuvvet kullanılarak evlerinden çıkarılıp kovulmuştur.

'Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın
Olacak mıydı feda hırsına üç kaltabanın?
Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...
Öyle bir gitti ki hem: bir daha gelmez ebedi!
Ne olurdun bunu kalkıp da göreydin acaba!
'Meşhed'in beynine haç saplanacak mıydı baba!
Ne felaket: Dönüversin de mesacid ahıra,
Hırvatın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!
Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...
Sen misin, yoksa hayalin mi? Vefasız Kosova!
Hani binlerce mefahirdi senin her adımın?
Hani sinende yarıp geçtiği yol 'Yıldırım'ın?'

Âkif büyük bir heyecanla metaforik olarak kendi dini duygularını göstermektedir. Şair için, özellikle bu zamanda, milliyetçiliğin ve analize edilen sorunlarından önce, bu duygular ilk sıradadır.

'İşte haysiyyet-i Kavmiyye muhakkak, berbad!
Hani 'na-mahreme ben söyliyemem kızlarımın,
Karımın ismini...Hem öldürürüm, sorma sakın!
Diye, tahrir-i nüfus istemiyen er kişiler!

Hani, ey kavm-i esaret-zede, muhtariyyet?
Korkarım, şimdi nasibin mütemadi haybet!
Hani, ey unsur-i bi-rabıta, istiklalin?
Ebediyyen, sanırım, söndü bütün amalin!

İşte, ey unsur-i isyan, bu elim izmihlal,
Seni tahrik eden üç beş alığın marifeti!
Ya neden beklemiyordun bu rezil akıbeti?
Hani, milliyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne?
Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyetine.
'Arnavutluk' ne demek, var mı şeriatte yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!'

Arnavut dilinin haklılığı üzerine, şair onun tarih sahnesini sert bir dille tenkid edip ahlaki analizden kemale erişen sisteme gelirken, o çıkış yolunu da göstermektedir. Bu sadece Arnavutlar ile ilgili değildir. Bu aynı sürecin içinden geçen bütün müslümanları içine kapsamaktadır. Âkif devamlı olarak kendi milletinden, kendi hüviyetini kurmaları gerektiğini ve ona sahip çıkmalarını istemektedir. Onun platformunda sadece birlik yetlerli değildir, onun sözlerin merkezinde maneviyat vardır ve insanlar arasındaki uyumluluk yer almaktadır. Bu sistemin içinde de din vardır.

'Artık ey millet-i merhume, sabah oldu uyan!
Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü bu çan?
Ne Araplık, ne de Türklük kalacak aç gözünü!
Dinle Peyramber-i Zişan'ın İlahi sözünü.

Ne hükümet kalıyor ortada billahi, ne din!
'Medeniyet' size çoktan beridir diş biliyor;
Evvela parçalamak, sonra da yutmak dülüyor.
Arnavutlar size ibret olacakken, hala,
Ne bu şuride siyaset, ne bu fasid dava?

Bunu benden duyunuz, ben ki, evet, Arnavudum....
Başka bir şey diyemem...İşte perişan yurdum!...'

Azerbaycan Doğubilimciliği'nde Mehmet Âkif Ersoy Sanatı – Millî Mübarize Yönleri

Terane HESİMOVA
Doç. Dr. Azerbaycan MEA.
Doğubilimcilik Enstitüsü.

Türk edebiyatı tarihinde büyük ve önemli yeri olan Mehmet Âkif Ersoy sanatı muhteşem özellikleriyle sınır tanımıyor. Yaşadığı dönemin sosyal problemlerini eserlerinde büyük ustalıkla gösteren ve bu problemlerin çözümünü bir sosiyolog zekası ile sunmuş, içinde bulunduğu toplumun tüm sorunlarını kendi sorunları kadarından yüksek benimseyen, toplumuna yön veren M.Âkif döneminin ve çağdaş zamanın, tüm Türk halklarının, Müslüman dünyasının şairidir. M.Âkif`in eserlerinde ele aldığı konular bu gün de hem Türkiye`de, hem de Azerbaycan`da güncel meselelerdir.

Mehmet Âkif Ersoy Azerbaycan türkologlarının kalbinde her zaman saklı kalmıştır. Türkiye`de 1937. yılından itibaren M.Âkif öğrenilsede ve bu gün binlerle araştırma eserleri ortaya konulsa da Azerbaycan`da Sovyet rejiminin anti-türk siyasetinden dolayı bu konu araştırılmamıştır. Fakat, son yıllar M.Âkif Ersoy hakkında yazılan makaleleri, işlenen bilimsel eserleri, doktora tezlerini, edebi örnekleri Azerbaycan`da bağımsızlığın meyveleri olarak değerlendire biliriz.

Kaydedek ki, Azerbaycan`da bağımsızlık döneminde Mehmet Âkif Ersoy sanatına hasrolunan birkaç ilmi makele esasen şairin kaleme aldığı "İstiklal Marşı"ile ilgilidir. Doç.Dr. Elman Kuliyev`in "Mehmet Âkif Ersoy Yaratıcılığında Türk Zafer Tarihi ve İstiklal Duygularının Terennümü", Doç.Dr. Maarife Haciyeva`nın " Marş ve Hilmn Anlayışı Mehmet Âkif Ersoy ve Ahmet Cavat" ve edebi etki meselelerinden bahsolunan Dr. Eşkane Ezimova`nın "Necip Fazıl Kısakürek'in İdeoloji Bakımdan Etkilendiği Şair", Dr. Bayram Gündoğdu`nun "Azerbaycan'da M.Âkif Hayranı Bir Şair: Bahtiyar Vahabzade" ve bu gibi diğer ilmi araştırmalar Azerbaycan Doğubilimciliğ`inde Mehmet Âkif sanatının muhteşemliyinin ilmi yansımasıdır.

Azerbaycan`da Mehmet Âkif`in göklü şekilde öğrenilmesi ve Azerbaycan Doğubilimciliyi`nde ilk kes ilmi incelenmesi 2000`li

yıllara rastlıyor. Dr. Seriyye Gündoğdu`nun "M.Âkif ve N.Fazıl Sanatının Karşılaştırılması" konusunda yüksek lisans, Mehmet Âkif`i birçok yönleriyle Azerbaycan halkına tanıtmak için "Mehmet Âkif Ersoy Yaratıcılığında Sosyal Problemlerin Bedii Tecessümü" başlıklı doktora tezleri, Mehmet Âkif Ersoy sanatının çeşitli yönlerinden bahseden çok sayıda makaleler önemli değer arz etmektedir. Prof. Dr. Aydın Abi Aydın`in danışmanlığında ilk araştırmayı yapan Doğubilimcilik Enstitüsü`nün Türk Filoloji Bölümünün elemanı ele aldığı konunu yüksek ilmi değerle kaleme almağı başarmıştır. Hatta, söyleye biliriz ki, Mehmet Âkif kişiliğine, sanatına sevgisinden kaynaklanarak direk ilgisi olamayan kişileri bile Mehmet Âkif sanatı ile tanıştıran ilim adamı Azerbaycan`ın ilim alanında bunu başara bilmiştir.

Eserde 19.Asrın sonu 20.Asrın başlanğıcında Türkiye`de edebi toplumsal ortam, M.Âkif sanatında sosyal problemlerin koyuluşu ve çözümünün yansıtımı, sanatkarlık yönleri incelenmiştir. Doktora tezi ve makalelerinde S.Gündoğdu Mehmet Âkif`in "Safahat" ını, "Serat-Mustakim" dergilerinde yayınlanan yazılarından ve çevirilerinden yola çıkarak sistematik tahlil yapmağa çaba göstermiştir. Bu tahlilleri yaparken, sosyal yönleri gösterirken, nasıl bir sanat sergilendiğini, hangı dil ve üslupla yazıldığını da dikkatle incelemiştir. Yazar M.Âkif sanatının bir çok yönlerini incelemekle "Mehmet Âkif Ersoy`un Milliyyetciliyi ", "20. Asır Azerbaycan ve Türkiye Edebiyatında Millet İçin Çarpan İki Büyük Yürek", "Mehmet Âkif Ersoy`un Eserlerinde Eğitim Öğretim Meseleleri" ve diğer ilmi makaleleriyle büyük sanat adamının Azerbaycan Doğubilimcilik ilmine katkısını sağlamağa çaba gösterir. Gündoğdu`nun ister makaleleri, isterse de doktora tezi onun ilmi araştırmalara nasıl bir sevgiyle yanaştığını sergiliyor. "Âkif`i anmak, değerlendirmek, araştırmak ve bir kültür mirası olarak gelecek nesillere intikalini sağlamak bizlerin görevidir" (Gündoğdu, 2004; s.69). Eleman haklı olarak M.Âkif`in şiirlerinde toplumun en küçük cizgilerinide yansıtmağını böyle ifade ediyor: "Âkif`in yedi şiir kitabının genel ismi olan "Safahat" topluma tankiti gözle bakarak gerçekleşen kötülükleri tek-tek ortaya çıkarmakla kenaetlenmez, tüm bu dertleri, göstermekle yanaşı aynı zamanda çareler göstermiş, öneriler vermiştir. Eserlerini genel olarak tahlil ettiğimiz zaman Âkif`in toplum meseleleri ile yakından tanık olduğunu göreriz. 20. Yüzyıl Türk edebiyatında onun kadar içinde yaşadığı toplumu böyle geniş şekilde yansıtan başka Türk şairi yoktur deye biliriz. Âkif`in yaratıcılığında kendisine ait duyğulardan bahseden şiirlere rastlamak mümkün değil. Kuşkusuz ki, Mehmet Âkif sanatkar olmakla yanaşı, daha cok bir fikir ve bir ideal adamı idi"(Gündoğdu, 2003; s 94). Yazar "20. Asır Azerbaycan ve Türkiye Edebiyatında Millet İçin Çarpan İki Büyük Yürek" makalesinde M.Âkif`le Ahmet Cavat yaratıcılıklarını kıyaslar. Her iki aydınla ilgili tam bir araştırma yapa bilmesi için önce onların hayatlarını ve daha sonra yaşadıkları döneme dikkat çekiyor. "Milletinin tüm değerlerini, özlemlerini, gecmiş ve geleceğine ait hassasiyetlerini bünyesinde bulunduran böyle aydınlar sadece Türkiye ve Azerbaycan`da değil, dünyada azdır"(Gündoğdu, 2004;.s.146)- yazan Gündoğdu tüm makalesinin mahiyetini milletini, halkını uyandırmağa çaba gösteren, o yüzden kendilerine karşı baskılarla karşılaşan iki şairin büyük vatan ve millet aşkı yüzerinde açıyor. Makalesinin sonunda yeni bir araştırma için konu bulan yazar Ahmet Cavat`ın Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti`nin Marşı ve Mehmet Âkif`in "İstiklal Marşı" arasında uyğunluklar arıyor. Gündoğdu konulan şu meseleye kendi doktora tezinde daha geniş yer veriyor. Azerbaycan ve Türkiye edebiyatının iki büyük, vatansever şairinin şiirine bir çok yönden yaklaşarak oldukca ilginç, değerli belgelerden bahsediyor,

yüksek bilimsel incelemeler yapıyor.

Evet, Ahmet Cavat`ın Türkiye edebiyatı ile bağlılığına dikkat çekirsek sanat etkisi hakta çok şey deyebiliriz. Ahmet Cavat`ın Mehmet Âkif`in biraz sonra geniş bahsedeceğimiz "İnsanlık" eseriyle sesleşen, yönü, amaçı aynı vahşetleri kaleme alan şiirine dikkat çekek:

Karları boyamış mezlumlar kanı,
Ölenler çok, fakat mezarı hanı,
Ayaklar altında şöhreti-şanı,
Yerde kalan görüp, feryada geldim!
Verip yad ellere sırma elini,
Gelinler burakmış güzel elini.
Anasız yavrusu, söyle ninnini,
Ninnisiz yavruya imdata geldim!
Tutmez bacaları, yanmaz çıraklar,
Kardeşi bacıdan ayırmış dağlar,
Bacılar nerdedir, bulutlar ağlar,
Kardeşsiz bacıya imdata geldim! (Saleddin,1992;s.61.)

Her iki şairin edebi faaliyeti forma itibarile farklı olsa bile, mezmun itibarile çok benzerdir. Bu benzerlik onların hayat ve yaşamında, edebi ve kişisel taleyinde, ruhlarında devam etmekte. Her iki aydın milletini, vatanını tüm varlığı ile sevdiğleri için hayatlarını bu mesleke kurban vermişler, söyleye biliriz.

M.A.Ersoy sanatının piri Ertuğral Düzdağ "Safahat" kitapına Önsözü yazarken Mehmet Âkif sanatını "Safahat" külliyatı, milletimizin irfanının, düşünce ve duyğularının, sevinc ve arzularının bir mesnevisi, iman ve kahramanlıklar destanıdır"(9.s.xv)- deye değerlendiriyor. Evet, bundan yola çıkarak söylememiz gerek, İslâm, ilahi inam insanı eğitiyor, ona kendisini, toplumu, dünyanı kavramakta yardımçı oluyor. M.Âkif Ersoy`u dindar bir şair gibi kabul edenler tüm ilimlerin anahtarlarının İslâm dininde, "Kuran"da olmasını unutuveriyorlar. "Halka iman gibi telkin ile dinin sesini, susturan aptalın idrakine bol-bol tüpürün". Din insanı saflaştırır, kalbini güzel duygularla zenginleştiriyor. Din dünya güzelliklerini anlamakta, Allah`a yakınlaşmakta muhteşem araçtır. M.Âkif milletinin, insanlığın dertlerini kaleme alırken dinin anlamını alğılamakla insanları adalete sesliyor. Ülkenin, ilmin, sanatın gelişmesini, gerçek insani değerlerle yaşamak yolunu, ruhunun, vicdanının güvendiği Allah`ın yolu olduğunu iyi anlıyor.

Mehmet Âkif Ersoy sanatında milli mücadile konusu da oldukca ilginç, günümüze kadar türlü yönlerden araştırılmasına ihtiyac olan meselelerdendir. Malasef, tarihde milletimize yönelen antitürk siyesetlerinin gerçekleşdiyi olaylar, katliamlar devam ediyor. Tarihden ibret götüre bilmirik deye şu olaylar hayla devam etmekte.

Türkiye`ni sosyal, ekonomik, bilimsel ve kültürel krize sürüklemiş 19.yüzyılın sonları ve 20.yüzyılın öncelerinde gerçekleşen savaş ve işgallar milletin tüm dertlerine yürek yankısı ile yaklaşan M.A.Ersoy sanatında iyice yansımıştır. Şair kaleminde tüm olaylar tekçe şiirimselleştirmek amaçlı değildi. Büyük sanatkar milletinin zor durumuna tekçe şair

gibi değil, toplum adamı, milleti ve halkını tüm varlığı ile seven mücahid gibi yaklaşırdı. Olayları tahlil eder, psixiolog yeteneğile tavsiyyeler verer, çözüm yolları arıyordu. Şair kalemiyle insanları İslâmi değerlerin yardımıyla sakinleştirmeye, acılarına ilac bulmağa çaba gösterirdi. Sanatı ve hayatı aynı amaçlı şair en zor dönemlerde bile "Sebülür-Reşat" dergisinin basımını devam etdirerek bu yolla halkına destek oluyordu. Kaleme aldığı makale, şiir ve vaazlarıyla Anadolunu karış-karış gezerek, milletin yüreğinde sönmeye başlayan ümidi ocağını alevlendirmeye çaba gösterirdi.

Bahsettiğim Dr. S.Gündoğdu kendi eserinde M.Âkif sanatının milli-mücadile yönlerine karşılaştırmalı bilimsel yöntemde yaklaşır. Balkanlar`da gerçekleşen vahşete dözemeyen Mehmet Âkif "İnsanlık" eserini kaleme alır. S. Gündoğdu bu eserin bilimsel tahlillerinde, Mehmet Âkif kalemindeki Balkanlar savaşını Karabağ, Hocalı katliamları karşılaştırır. Bu benzetme de S.Gündoğdu çok haklı. Zaman itibarile farklı belgeler nedensiz değil. Gerçek şair odur ki, milletinin geçmişi, bu günü ve yarını ile güncel sesleşen eserler kaleme alır.

Azıcık kurcala torpakları, seyret ne çıkar:
Dipçik altında ezilmiş, parçalanmış kafalar!
Bereden reng-i hüviyetleri uçmuş yüzler!
Kimbilir hangı şenaetle oyulmuş gözler!
"Medeniyet" denilen vahşete lanetler,
Nice yekpare kesilmiş de sırıtmış dişler!
Nice başlar, nece kollar ki, cüda cisminden!
Beşiyinden alınıp parçalanan mahlukat!
Sonra namusuna kurban edilen bunc hayat!
Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler!
Göğsü baltayla vurulmuş memesiz valideler!
Bakalım yavrusu uğrar mı, deyip karnından,
Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nice can! (Düzdağ, 1988;182)

Hatta, şairin Balkanlar`a hasrettiği eserde bu misralar şimdiki Karabağ olaylarını, 1990. yıl 2O ocak katliamını, 1992. yılında Hocalı katliamını, öten asrın evvelleri - 1918.yılında Azerbaycan`ın birkaç kazasında (nisan, 62 köy yakılmış), aynen Bakü şehrinde, Kuba kazasında ermenilerin töretdikleri katliamları görmüş, seyretmiş gibi sesleniyor. Son yıllarda belirlenen Kuba bölgesinde bulunan katliam kurbanlarının açık mezarlığını seyredirken Mehmet Âkif`in "İnsanlık" dramasındakı önce kaydettiğim şu misralar durumu iyice yansıtdığı gibi kulaklarımızda seslenmekte. Bu milli mücadile konulu eserde Azerbaycan halkına çok yakın olan katliam acılarını hatırlatan, kisas gününün yetişeceğine inam oluşturan yönler çoktur. Bu da Mehmet Âkif kaleminin milleti için döyünen yüreğile aynı olduğunu belirleyir. 1912.yılında gerçekleşen Balkan katliamı tarih boyu Türk-müslüman halklarına karşı töredilen vahşetlerden biri idi ki, bu gibi vahşetler Karabağ`da, Bosniya`da devam etmiştir. M.Âkif şu savaşları toprak eldeetmekten önce, Türk-müslüman halklarının dinine, milli varlığına, devletimize karşı konulan şiddet gibi değerlendirir. M.Âkif`in Sovyetler Birliği döneminde Azerbaycan`da okunmasının yasaklanması halkın şiirimselleşmiş belgeleri okuyarak milletine yönel-

en siyasetleri görebilmesinden korkuya dayanır. Müslümanlığın tek bir millet halında olmasını sosyal arzusu gibi şiirlerinde arz eden bu irfan şairinin amacının birliğin büyük bir kudret olacağından korkan düşmanlar için nasıl bir tehlike olduğunu düşünmek çok zor değil.

Mehmet Âkif milletinin mübarize tarihini kaleme alarken mübarizeden çekinememiş, hatta, halkını ayaktadurmağa sesleyen, istiklal savaşının ugurla sonuçlana bileceğine ümit dolu şiirler kalame almıştır.

Doğacaktır sana va`dettiği günler hakkın,

Kim bilir, belke yarın, belke yarından da yakın... (Düzdağ, 1999;s477)

Son dönemde Mehmet Âkif`e, onun "İstiklal Marşı"na hasrolunan şiirler bile Azerbaycan`da kaleme alınmıştır. Bakü Devlet Universitesi`nin profosörü, öğretim üyesi, türkolog Esger Resulov`un Mehmet Âkif`in "İstiklal Marşı"ndan etkilenerek kaleme aldığı şiir Azerbaycan-Türkiye kardeşliğinin çağdaş şiirde yansıması belgesi olmakla yaklaşık, Mehmet Âkif Ersoy sanatının, ruhunun guncel hayatımıza katkısını sağlamakta. Çağdaş Azerbaycan edebiyatında, şiirinde Mehmet Âkif etkisi büyük Azerbaycan şairi Bahtiyar Vahabzade sanatında görünmüktedir. Şu mesele büyük araştırmalara konu ola bilecek oldukca mühim belgedir.

Başka bir belgeye dikkat çekek, Sovyetler döneminde okul dersliklerinde Sovyetler İmperiyası şerefine methnameler (övgü) tedris olunurdusa, bağımsızlık kazanıldıktan sonra ana okul öğrençileri M.A.Ersoy`un meşhur "İstiklal marşı"nı öğrenir. Hatta, okul yaşına çatmayan cocuklar bile Azerbaycan halkının Marşı ile beraber "İstiklal Marş"ını öğrenmeye çok hevesli. Ne güzel ki, her seher Azerbaycan`ın başkendi Bakü`de faaliyet gösteren Türk okulları seheri bu muhteşem Marşın okunuşu ile başlıyorlar. Bu yüzden Bakü şehrinin sabahları Azerbaycan Marşı ile yanaşı, Mehmet Âkif varlığından kopan ve ebedileşen, insanın tüm damarlarında gezen kutsal İstiklal Marşı`yla açılıyor. Bu yüzden büyük Mehmet Âkif Ersoy kişiliği, sanatı Azerbaycan`da ilmi alanda incelenmekle yanaşı, Azerbaycan halkının sabahlarında, ruhunda, amaç ve arzularında yaşamakta.

Kaynaklar

1. Ai Saleddin, Ahmet Cavat seçkin eserleri, Bakü, Azerneşr, 1992, s 138

2.Gündoğdu. S. Mehmet Âkif`in Avrupa`ya Ve Avrupa Kültürüne Yaklaşımı."Dil ve edebiyat"dergisi. Bakü;2003.2(36)

3. Gündoğdu. S. M.Âkif`in Türk Edebiyatına Katkıları. Filologiya meseleleri,Bakü;2003

4. Gündoğdu.S. Mehmet Âkif Ersoy`un Eserlerinde Eğitim Öğretim Meseleleri. AMEA.Akad.Z.M.Bünyadov adına Doğubilimcilik Enstitüsü,"Elmi araştırmalar" toplusu. Bakı; Nurlan,2004(VI buraxılış)

5.Gündoğdu. S. 20. Asır Azerbaycan ve Türk edebiyatında Millet İçin Çarpan İki Büyük Yürek(M.Âkif ve A.Cavat) KIBATEK. XII Uluslararası edebiyat şöleni(9-16 mayıs 2006) Bildiriler.Bakü; 2006

6. Gündoğdu. S. Mehmet Âkif Ersoy`un Milletçiliyi. "Azerbaycan"dergisi, Bakü;2006,say5

7. Gündoğdu. S. M.Âkif ve N.Fazıl Sanatının Karşılaştırılması.BDU,Yüksek lisans tezi.
8. Gündoğdu. S. Mehmet Âkif Ersoy Yaratıcılığında Sosyal Problemlerin Bedii Tecessümü.AMEA.Akad.Z.M.Bünyadov adına Doğubilimcilik Enstitüsü. Doktora tezi. Bakü;
9. Mehmet Âkif Ersoy. Safahat. İstanbul.1999.
10. M.Ertuğrul Düzdağ. Mehmet Âkif Ersoy. Türk Büyükleri Dizisi:93 MAS MATBAAÇILIK-Ankara.1988.
11. M.Düzdağ. M.A.Esoy "Safahat".İstanbul. "Şüle"yayınları, 1999.
12 www.canaz. 21.fevral,2011.
13. www.yolgecenhani.biz.21 fevral, 2011.

Bir Cemiyet Mistiği: Mehmet Âkif

Fatih ARSLAN
Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi

Girizgâh

Şairlerin hayata dairliklerini parantez içine aldığımızda eser hakkında daha genel yargılarda bulunabiliriz. Aynı şey Âkif için de geçerlidir. Acaba Âkif, İstiklâl Marşı'nı yazmasa Türk edebiyatının bir artı değeri olabilir miydi? Ya da sadece İstiklâl Marşı'nı yazsa başka hiçbir şey yazmasa değerinden bir şey kaybeder miydi? Aslında her iki sorunun da cevabı aynı. O halde Mehmet Âkif'te farklı bir taraf var. Aslında mutlak kelâma yaklaşmak niyetinde olan bütün şairler Âkif'in tek şiirle nasıl bu kadar etkili ve kalıcı olabildiğine, haydi açalım biraz, tek kitapla nasıl bu derece toplum dinamiklerini harekete geçirdiğine şaşırmaktadır. Şaşırmanın da ötesinde bir şükran ve haset duygusuna kayan, imrenmeye dönüşen isterikli bir ruh hali sergilemektedirler. Daha önce neden ben yazamadımın melankolisi, şiir eksenlerini ciddi boyutta tahrip etmektedir. Âkif'in hayatı, Türk edebiyatında çok az kişinin yaşadığı bir trajik serüvendir; ama aynı zamanda hiç kimseye nasip olmayacak şiirüstü bir şuur metninin de merkezidir. Yazıldığı veya cezbeyle kaleme alındığı tartışılsa da Âkif'in şiiri bir bellek hatırlatması, medeniyet tarihimizin geçiş keşmekeşinde sağlam bir durak olmaya devam edecektir.

Âkif öncelikle bir medeniyet sancısı rahatlatma pratiğidir. Hayatının dinamiklerini tevekkül ve tefekkür üzerine konuşlandırmış, tevâzuyu asli unsur olarak gönül coğrafyasının her iklimde titreten bir Osmanlı medeniyetinden yeni bir devlete geçiş, sanıldığının çok üstünde ciddi kırılmalara yol açmıştır. Yapmak yerine yapılmak zorunda kalınan, çıkışı olmayan tek alternatifli modernleşmeye dair yaşam pratikleri, Tanzimat'la zirveye çıkmış, insanımız fiziksel görüntüsünden eşyaya dairliğine kadar erken dönem tüketim dinamiklerinin cenderesine girmiştir. Gözün, nefsi terbiyeye meyyâl içre yapısı, artık dışın hazzını fark etmiş; hatta bununla yetinmeyip toprağın şehvetine kapılarak kendince yeryüzü cennetleri inşa etme eylemine girişmiştir. İster arâf diyelim ister melez bu durum, yeni fakat yeniye dairlikten çok arada kalmışlığın

adıdır. Gönlün referans kodlarını önce yıpratan gönüllü nesne düşkünleri, açtıkları bu hoşnut alanda ikame edecek sağlam yapılar kuramadığı için kırılmanın artçı sarsıntıları, bu toprağın değişmez kaderine dönüşmüştür. Her anı *"ölümün tamamen farkında olarak güneşe dosdoğru bakmaya"* (Yalom, 2008: 12) benzeyen bu kadere akış, metinlerin kancalarıyla asli medeniyetine tutunma gayretindedir. Kararmış beklenti ufukları, imrenme imparatorluğunun soyut ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır. Doğrudan insanın trajedisi üzerinden kendini kurgulayan pek çok unsurun yanında edebiyatın ve özellikle şiirin hoşnut gönlü, değişim praksislerini hafifletmek adına kendi ruhunu açmıştır.

Düstâr-Yöntem Eşliğinde "Âkif Duruşu"

Zor zamanlarda konuşmanın mesuliyete eğilimli yapısı içerisinde Âkif şiiri bütün kendine dairlikleriyle Türk şiir geleneğinin hayat değişimlerine yön veren en büyük kült metinlerden, artı değerlerinden birisidir. İki büyük kudretin *"ilim ve fazilet"*in (Öztürkmen, 1990: 17) gönlün üretken vadisine bıraktığı değerler bilinci, zamanla onda sosyal bir iyilik ve reform projesine dönüşmüştür. Projenin en önemli ayağı Âkif idealinin yarı somut karakter duruşu olan Asım'dır. Şair, kurtuluşa giden yolda örnek bir şahsiyet olmasını, kendi dünyasının ritimleri eşliğinde sağlam, mağrur bir duruşa çevirmiş; şiirini lirik söylemden uzaklaştırıp bir sosyal hamle bildiricisine dönüştürmüştür. Âkif, idealler toplamının yükünü Asım'ın insancıl, idealist ve aksiyoner kimliğinde bir fikir şehrâyinine dönüştürüp bir karakter anıtı gibi doğruluğun burçlarına dikebilmiştir:

"Asım'ın nesli… diyorsun. Ne uzun boylu hayal!
Asım'ın nesline münkâd olacak istikbâl.
Sana vicdanını açtım okudum, dinlesene;
Söyleten başkasıdır, bakma hocam söyleyene." [1**]

Âkif bir şair değildir. Estetize edilmiş bir trajik söylemdir. Kalabalıkları harekete geçiren dinamik bir sözbirliğidir. Ayakları asla yerden kesilmeyen, gerçekçi bir değerler dünyası kurabilmiş bir *"karakter heykeli"*dir. Vatanlaşmaya çalışan bir milletin mağrur, akıllı bilge kişisi, aksakalıdır. Nasıl ki *"güneşin altında nesneler imgelerini gözdeki retinaya aktarırlar ve tüm evrenin özlemini duyarlarsa"* (Bloom, 2008: 157) Âkif'in zihin retinasının sözde biçimlenmiş yüzü de milletinin yeni moral değerlerine dairliğini öncüllenmiş bir inançlı, sağlam duruştur. Tüm evrene olmasa bile kendi Müslüman-Türk coğrafyasına dair dinamik, sağduyulu referanslar ütopyasıdır. Üstelik hayali dışlayan bir sağlam bir yapıdır. Onu sadece edebiyatın bilimsel taraflarıyla açıklamak, standartlarla belirlenmiş objektif kıstaslarla metnini kadavraya çevirip parçalayarak anlam yüklerini ortaya çıkarmak, daha baştan bir yanılgı içine girmek demektir. Türk edebiyatının şiir serencamında Âkif, hayatının şiirin üstünde olduğu ender insanlardan biridir. Tarafsız, objektif bir bakış açısını ancak Âkif'in hayatına dairliğini parantez içine alarak sağlayabiliriz o çalışmanın da ne kadar Âkifçe olacağı şüphelidir. Şair, kırılmış, yıpratılmış bir medeniyetin hala sağlam kalabilen mağrur kültür dinamiklerinden birisi olması hasebiyle sorumluluk taşıyabilecek ve dünyaya sorular sorup cevaplarıyla yeniliğin yaşanabilir değerler evrenini kur-

1 ** Şiir örneklemelerinde Safahat'ın Ömer Rıza Doğrul tarafından hazırlanan ve İnkılap ve Aka yayınevi tarafından İstanbul'da 1966 yılında yapılan 6. baskısı esas alınmıştır.

mak niyetiyle yola çıkmıştır. Kökten bir tahribat yaşamasına rağmen, tevazu ve mağrurluğu aynı kapta eritebilmiş bir medeniyetin evladı olarak cevaplanması istenen sorular, nostaljik bir metin özleminin çok üstünde bir diriliş muştusu gibidir:

"Yurdu baştanbaşa viraneye dönmüş Türk'ün;
Dünkü şen, şatır ocaklar yatıyor yerde bugün.
....
Nerde Ertuğrul'u koynunda büyütmüş obalar?
Hani Osman gibi, Orhan gibi gürbüz babalar?
Hani orman gibi afâkı deşen mızraklar?
Hani atlar gibi sahrayı eşen kısraklar?
Hani ay parçası kızlar ki, koşar oynardı?
Hani dağ parçası milyonla bahadır vardı?
Bugün artık biri yok… Hepsi masal, hepsi yalan!
Bir onulmaz yaradır, varsa yüreklerde kalan."

Okurun ufku ile eserin oluştuğu tarihsel ufkun kaynaşmasıyla oluşan anlam yükleri en sade ve sağlam biçimiyle şiirde yer alırken imge ve imajlar peşinde koşan şair ruhlu platonik düş gezginlerinin fasılaları Âkif'in metnine pek uğramaz. *"Gerçekleşen arzu haz; gerçekleştirilemeyen arzu ise elemdir."* (Tıllıch, 2004: 41) ve Âkif gerçekleştirilebilir hedeflerin hazza dönüşmeyen milli bir duruşudur. Sürekli bir uyanıklık halinin bütün dikkatiyle satırlarının örgütler. Onun satırları tesadüfleri sezmez. Anlam biçim ve söyleyişe baskın geldiği için metni de bir anlam örgütlenmesidir. Başka bir deyişle bir şiirde olması gereken sembolik değerler, anlam yükleri, imge benzerlikleri Âkif için vazgeçilmez prensipler değildir. Şiiriyetin cevheri, daima ideallerin gölgesinde kalmıştır. Bir kültür eyleyicisi olan, yeni sosyal yapıya dair söyleyecekleri olan bir insanın kendine dair lirik kırılmalarından önce bir hakikât önderine dönüşmesi de toplumun acısını kendi kılmanın, kendinde kılmanın en sorumlu bir başka yoludur. Mevcut acıların, çöküntülerin yanı başında lirik bir söyleme yönelmeyi ne istemiş ne de ona meyletmiştir.

"Hayır, hayal ile yoktur benim alışverişim
İnan ki her ne demişsem görüp de söylemişim
Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek
Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek!"

Âkif'in metni iki kültür yapısı arasında sıkışan toplum katmanları için, kendisine kim olduğunu her daim hatırlatır bir uyum seansıdır. Kendini *"tahayyül denilen şeyle ifade eden bu içgörü, çok üstün bir görme"* (Bloom, 2008: 158) çeşididir ve zoru başkaları için de yarısaydam bir hale getirebilmedir. Âkif'in içgörüsü biraz milli, biraz akılcı ama en çok ilahidir. Bu yüzden şiiri doğrudan ilhamın en üst mevkisinden esinlenerek kaleme alır.

Millik kimliğin ve akılcı İslâm algısının iyi bir kul, iyi bir vatandaş olmak iklimindeki en iyi karışımlarından birisidir. Âkif, o dönemin ve bu ihtiyacın tam karşılığıdır. *"Mesuliyet davasını başarmış bir kurtarıcı, ümidini sonsuzlukla birleştirmiş bir veli"* (Topçu, 1970: 110) tipinin gazi ya da alperen ruhundaki taşlaşmış kurgusudur. *"Taassub, cehalet, sebatsızlık, tembellik ve özgüven eksikliği"*nin perişan ettiği toplumun yıpranmış iç dinamikleri belki yeniden restore edilmek zorundaydı. Âkif'in mısraları bu hamlelerin satır aralarını dolduran bir hedef belirleyicisidir. Kendini aşma sürecinde var olan formlar; şuur devrinde yaşamanın verdiği sorumlulukla birleşip hareket etmiş ve kendi sözünün ince serzenişlerini bilincin emrine vakfetmiştir. Öz varlığımızın topografyasında gördüğü hiçbir şeye ilgisiz kalamayan bu uyanık bilinç, karşılaştığı her tür aksamanın değişik yüzlerini eserine yansıtabilmiştir. Kademe kademe bir hayat, eşikte bırakılmış öksüz bir medeniyetin bütün biçimleriyle esere girmiş, metni bir manifestoya çevirmiştir. Şiir kitabına "yüz, dış yüz" anlamına gelen safha kelimesinin çoğulu olan Safahat ismini vermesi de hayatı ve sanatı arasındaki özdeşliğin başka bir ifadesidir. Âkif'in, hayatı olduğu gibi yansıtan şiirleri aynı ortamları yaşayan insanların hissiyatına tercüman olmaktadır. Samimiyet ve mesuliyet arasında şiir tepelerini kuran şair, mısranın gecikmeli hissiyatını da doğrudan sezgiye bağlar. Bu yüzden şiirin genel görür kabullerinden uzaklaşır. Belki daha radikal bir ifadeyle şair değildir Âkif, olmayı da istememiştir. Bir ruh adamıdır o. 1930'da Âkif'e Safahat'ın altı kitaplık yeni baskısı geldiğinde de hüzün dolu şu mısraları yazar:

"Arkamda kalırsın, beni rahmetle anarsın
Derdim, sana baktıkça a bîçâre kitâbım.
Kim derdi ki; sen çök de senin arkana kalsın
Uğrunda harâb eylediğim ömr-i harâbım.

Safahatımda, evet, şi'r arayan hiç bulamaz;
Yalnız bir yeri hakkında "hazin işte bu!" der.
Küfe? Yok. Kahve? Hayır. Hasta? Değil. Hangisi ya?
Üç buçuk nazma gömülmüş koca bir ömr-i heder!"

Âkif'in şiiri tarih ve manayı geçitte inşa etmek; zamanı ve kutsalı Asım'ın neslinde yeniden okumak üzerine kuruludur. Zor, meşakkâtli, sorumlu, bilinçli bir söz şehrâyinin her safhası aynı uyanık bilinçle harmanlanır. W.Schnurre'nin *"Ne tuhaftır şu kafa hem bütün dünyayı içine alır hem de ufacık bir yastığın üstüne sığar."* ifadesinde olduğu gibi uyumayan, geceyi bir üretim biçimine çeviren hassas yapı, uyanık bilinç ancak Âkif'in şiirsellikten uzak mutasavvıf ehli bir gönül iklimiyle açıklanabilir. Yalnızlığı reddeden, topyekün davranışlar silsilesine niyetli bir arınma biçimine dönüşen Âkif şiiri, ifadesinin ancak Âkif'e düştüğü bir anlam "yükü"dür. O, tüm bu hisleri dilin imkânlarıyla sunarken hiçbir ayrıntıyı kaçırmaz. Aynı gramatikal bünyeye ait sayısız kelime şiirine girer. Eserin muhatapları bu zengin anlatım içinde, sözün ve mananın zihinsel derinliklerine gark olur ancak kaybolmaz. Çıkışı olan bir karışıklıktır; ne kaos, ne labirent. Safahat, sosyal yapının bütün kırılmaları için sağlıklı ve yönlendirici mısralarla doludur.

O mertçe doğan, mertçe davranan ve mertçe yaşayan bir düzgün duruş, inançlı ama

alınyazısını baştan kaderi bellemeyen (fatalist) bir ısrarlı tutum, heyecanını hiç kaybetmeyen, *"özün doğrusunu sözün doğrusu belleyen"* bir şair, bir edip, bir hatiptir. Ötekileşmeyen, kekelemeyen mağrur, inançlı bir Osmanlı duruşudur. Nasıl böyle sehl-i mümtenîler yiğit, ateşîn, derûni bir söyleyişe kolayca yönelebiliyor? Destanlaşan bir şiirde nasıl olurda her laf, her mana bir mitralyöz mermisi gibi birbiri ardınca patlayabiliyor? Bir duygu fırtınası nasıl oluyor da bir anda fikir fırtınasında buluyor kendini? Bütün soruların cevabı Âkif'in ötekileşmeyen, kimliğini *"kimsesizlik ya da herkes"* çokluğunda gören karakter yapısında aramak gerekir. Sanatçı toplumun sesi, sözcüsü; duygu aktarımının da temsilcisidir.

Safahat'ta tekrarlarla canlanan fikir ve duygu etkisinin arttırımı, okuyanın zihnine yerleştirilmiş merhaleleri sürekli tazeler. Dilin özelikle belirgin bir biçimde *"yararlı bir maksada hizmet etmediğinde kullanıcıya prestij kazandıran "yararsız" bir lükse"* (Mestrovic, 1999: 144) dönüşmesi Âkif üslubunda hemen hemen hiç karşılaşılmayan bir durumdur:

"Zaman olur, kabaran dalgalarla savrulurum,
Zaman olur, açılan cehennemi uçurum,
İner benimle beraber fezâyı inleterek…"

Samimiyet Âkif'in eserlerinde ilk dikkat çeken unsurudur. O, zaten tek hünerinin samimiyet olduğunu söyler. Görmüş söylemiş, inanarak ifade etmiş; samimi duygularını şiire yansıtırken bir eksiklik ya da eleştiriye de kendinden başlayarak dışa açmıştır. İnandırıcılığı arttıran bu durum aynı zamanda *"mesajın bireysel, kodun kolektif"* (Ricoeur, 2007: 6) olduğuna dair söyleme biçimlerini de doğrular niteliktedir. Âkif'in söylemi ortak değerleri kendine muhatap alan kolektif bilinci harekete geçiren tetikleyici bir metindir. Ortak söylemin gerçekliğe de dayanması aynı zamanda sanatçının inandırıcılığını da artırmaktadır. Âkif'e göre medeniyetimizin gerçek kaynağı 'Müslüman Doğu'dur. İçine kapanmış, kaybeden toplumsal ve bireysel eziklik psikolojisi kendi ve değerlerinin bilmenin eşliğinde uyum seansına dönüşmüştür. Uyarıcı, kendine getirici bir soğuk su ürpertisine…

"Bakmayın, hem tükürün çehre-i murdârımıza
Tükürün; belki biraz duygu gelir arımıza.
Ve şairin sükûnu:
Yine hicran ile çılgınlığım üstümde bugün.
Bana vahdet gibi bir yar-ı müsait lazım !
Artık ey yolcu bırak….ben yalınız ağlayayım."

Âkif, bir bakıma sanatlı söyleyişe fırsat bulamamış bir sanatçıdır. Edebi alanda aktarımların üst dil ile bilimsel alandaki aktarımların günlük tabii dil ile aktarıldığı bilinmektedir. Mehmet Âkif, sanat anlayışı itibariyle ve şiir ortamı bakımından her iki aktarımı da sunmak durumunda kalan bir sanatçıdır. Sanatçının şiir ortamı ürünlerin oluşması için önemli bir etkendir. Kimi sanatçılar çevrelerinde olup bitenden hiç söz etmeden edebi

hayatlarını tamamlamışlarsa da birçoğu çevresine ilgisiz kalamamıştır. Âkif'in *"gül devrini görseydim bülbül olurdum"* sözü bu alanda dikkate alınmalıdır. Bir eylem gerektiren hallerde muhataplarını kıyama ve dirilişe davet eden Mehmet Âkif, onları ikna edebilecek bir söyleyiş usulü seçmiştir. Bu usul, edebiyatın her şekliyle, her yerde, çoğu zaman cami kürsülerinden sunulan tebliğ referanslıdır. Onun şiiri, böylesi durumlarda sanat endişesi taşımaz. Buna rağmen Âkif'in çırpınışları, feryatları, tehditleri, ikazları, telaş ve isyanları adeta vecd halinde sunulur. Âkif, anlatma tarzı, dil hâkimiyeti, kültürü ve sosyal heyecanı ile güdümlü eserlerde görülen kuruluğu asla taşımamıştır şiirine. Milliyetçiliğe değil kavmiyetçiliğe karşıdır. Milliyet endişesi etrafında yeni bir sistem peşinde koşar. Âkif, yenileşmenin üç ayrı dönemini birbirine bağlayan bir milli paratonerdir. Sosyal gerçekçi bir kimliğin İslâm estetiğiyle yoğrulmuş biçimidir.

Âkif bir hisli yürektir. Onun estetik açıdan üstünlükler taşıyan şiirlerini acı, hüzün, hasret, ıstırap ölüm gibi daha derinlikli temalarda bulmak mümkündür. Sanatkâr kimliği ve sorumluluğu sebebiyle milletin sesi olmakla, kendi sesi olmak arasında kalan Âkif, her iki alanda da gerekeni yapmıştır. Şiirini trajedi yapar. Sırât-ı Müstâkim'deki bir yazısında ruhlar arasındaki bağı böyle izah eder: *"Söz ruhtan çıkarsa ruha girer, ağızdan çıkarsa kulağın hududunu aşmaz."*. Nurettin Topçu'ya göre Mehmet Âkif, üstün ahlâki özelliklere sahip bir *"büyük adam"*dır. "Büyük adam", istikamet üzere hayat yaşayandır. O, su gibi içine girdiği kabın şeklini almak yerine içine girdiği yeni çevreyi kendisine uyduran eseriyle hayatını birleştiren lider insandır. Âkif'in bir başka özelliği de münzevi olmasıdır, kalabalığın içinde yalnız yaşamasıdır. Âkif'in inzivası, halkın içindedir. Hepsinden öte, asrın nerede ise tamamen kaybetmiş olduğu büyük insan karakterini yaşatmaya çalışmıştır. "Büyük adam"ların üçüncü özelliğinin devlet ve ikbâl mevkilerinden uzak durmalarıdır. "Büyük adam"ların ruhlarına yakışan yer, büyüklük sandalyeleri değil, isyan ve mücadelenin saflarındaki mistik duruşlarıdır.

Gelenekle modernlik arasında en uygun bir mevkide durmuştur. O, körü körüne ne Doğucu ne de Batıcı olmuş, her iki medeniyetten ne alınması gerekiyorsa onu almıştır. Âkif'i yakından tanıyanlar onun, mescit ve laboratuarı bütünleştirebilmesine hayran kalmışlardır. Halkını anlayan, ona değer veren bir aydındır. Dolayısıyla o, aydın ve halk uzlaşısının ideal bir örneğidir. Âkif, sıkıntılar içinde tebessüm edebilen, acıyla tatlıyı bütünleştirebilendir. Hatiptir, kürsünün altında yaşamış, zirvesinde konuşmuştur. Kalabalıkların şairidir; alkışların değil. Hareketin şairidir. Bir meydan adamıdır. Başarılı bir dramaturgdur. Şuur devrinde yaşamanın farkındalığıyla şiirini toplumun emrine vermiştir. Çünkü şair, çökmekte olan cemiyetin en hassas çocuğudur. Tükenen bir toplumun başkentinde bir aydın, şair, hatip olmak büyük mesuliyetler gerektirir. Âkif toplumu için sanatına, şiirine kıyan bir kişidir. Şiirini sanatın değil milletinin emrine vermiştir. Sanatını cemiyet uğruna harcamıştır. Bir cemiyet mistiğidir. Şiirinde esas kurucu kimlik lirizm ve faydacı olmasıdır. Bir anlamda Âkif, poetikasını çiğneyen, şiir algısını kurban eden bir sanatçıdır.

Son Fâsıl

Onda İslâm bilgi kaynaklarıyla örülü bir tarih ve dil bilinci vardır. Geleceğin dili olabilmek

adına ortak bir dil paydası bulmaya çalışmıştır. Bu yüzyılın Türkçesinin rahat söyleşini yıllar öncesinden yakalamıştır; ümit felsefesiyle yoğurmuş özel bir repertuar dilinden uzak sokağın diliyle konuşmuştur. Batılılaşmaya değil, şuursuz batılılaşmaya karşıdır. Gümrüksüz almalara karşıdır. Bizi beraber tutan değerlerin yeniden olgunlaştırılmasından yanadır. Türk-İslâm düşüncesinin bin yılda oluşturduğu değerlerin yeni yeni bizim iç nizamımızı oluşturduğunun farkındalığıyla erken bir uyanma hareketi başlatmıştır:

"Çalış" dedikçe şeriât, çalışmadın, durdun,
Onun hesabına birçok hurafe uydurdun!
Sonunda bir de "tevekkül" sokuşturup araya,
Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya!
Bırak çalışmayı, emret oturduğun yerden,
Yorulma, öyle ya, Mevlâ ecir-i hassın iken;
Yazıp sabahleyin evden çıkarken işlerini,
Birer birer oku tekmil edince defterini;
Bütün o işleri Rabbim görür: Vazifesidir…
Yükün hafifledi… Sen şimdi doğru kahveye gir!"

Bütün mısralarında bu topraklarda müşterek yaşama şuurunu fidanlarını aşılamaya çalışır. Önce insan inşa edilecek ve bu insan müşterek medeniyetin bakiyeleri olacaktır. Bu medeniyetin yeniden bir iman tazelemesi gerekir.

"Cehennem olsa gelen göğsümüzde söndürürüz:
Bu yol ki hak yoludur, dönme bilmeyiz yürürüz!
Düşer mi sandın tek taşı, harim-i namusun
Meğer ki harbe giren son nefer şehid olsun."

Bizden daha gelişmiş bir medeniyetin karşısında durabilmek, ölüm karşısında tutunabilmek için önce cesaretle evi savunmaktan geçer. Bizi tutan değerleri olgunlaştırmak gerekir. Batı rüzgârıyla devrilmemek adına daha köklü bir tarih sahnesine tutunmalıyız. İnsan sorularına cevap bulamazsa tutunamaz; bu dünyadan kaçmak, kurtulmak ister. Din, insan kafasındaki bütün boşlukları doldurur. Âkif, tarih şuuruna ermiş milli bir romantiktir. Çözülen insanı yeniden her anlamda toprağına bağlı kurmak ister; ona güçlü bir tarih olgusu, vatan sevgisi, iman yüklemek ister. Devletin yapamadığını Âkif yapmıştır. Âkif, bir ahlâkçıdır, insan yetiştiricidir. Âkif'in kendinden üstün gördüğü değerler manzumesi, yani kutsalı vardır. Materyalizmin karşısına imanla çıkar. Hayal devrinin değil hakikat devrinin adamıdır. Dolayısıyla tespit eden değil, tahlil eden ve çözüm önerileri sunan bir toplum tasarımcısıdır. Yirminci yüzyılın sosyolojisini yazmıştır:

"Sıtmadan boynu bükülmüş de o dimdik Türk'ün,

Düşünüp durmada öksüz gibi küskün küskün.
Gövde teşrihlere dönmüş, bacaklar değnek,
Daha yaş yirmi iken eller, ayaklar titrek.
Öyle seksenlik adamlar aramak pek yanlış;
Kırk onun ömrüne son merhale olmuş kalmış.
Değişik sanki arslan gibi ırkın torunu!
Bense İslâm'ın o gürbüz, civan unsurunu.
Kocamaz derdim, asırlarca sorulsaydı eğer!
Ne çabuk elden ayaktan düşecekmiş meğer!..."

Mehmet Âkif Ersoy, büyük şair olmasının ötesinde aynı zamanda büyük bir erdem örneğidir. Kendi koşulları içinde büyük bir mücadeleci ve devrimci olan Mehmet Âkif, Ankara'da sadece şiir yazan bir mebus değil, Anadolu'yu adım adım dolaşarak cephedeki mücadeleyi halka anlatmaya ve aşılamaya çalışan fedakâr bir neslin örneğidir. Bu yönü ile o bir eğitimcidir. Hayatının her sahnesinde halka, gençliğe, çevresine rehber olmuştur. O, öncelikle toplumu saran ümitsizliğin baş düşmanıdır. *"Gayret, azim, ümit, uyanma, birlik"* kelimeleri onun idealizmini yansıtır.

"Ah karşımda vatan namına bir kabristan
Yatıyor şimdi... Nasıl geçmez insan?
Şu mezarlar uzanmış gidiyor, ey yolcu,
Nerden başladı yükselmeye, bak nerde ucu!
Azıcık kurcala topraklan, seyret ne çıkar
Dipçik altında ezilmiş, parçalanmış kafalar!"

Şiir algısını şöyle tanımlar: "Şiir için, edebiyat için 'süs', 'çerez' diyenler var. Karnı tok, sırtı pek milletlere göre bu söz belki doğrudur. Lâkin bizim gibi aç, çıplak milletlere göre süsten, çerezden evvel giyecek, yiyecek lâzım. Onun için ne kadar süslü, ne kadar tatlı olursa olsun, libas hizmetini gıda vazifesini görmeyen edebiyat bize hiç söylemez." Âkif'in şiir söyleme kabiliyetiyle dünyaya gelen sanatkârlardan biri olduğunu belirtmemiz gerekir. Fakat yaşadığı dönemin şartları, kendisini her an halkın karşısında hisseden şaire estetik merkezli kalem faaliyetinde bulunma şansını pek tanımaz. Sanat hayatında kurmaya başladığı asıl poetik anlayışının dışına düşmesine yol açar. O, kalemini daha çok, topluma yararlı olacak şekilde manzum hikâyeler ve diyaloglar yazma, moral değerler yükleme, eğitici ve öğretici olma yolunda kullanır. Böyle bir tavır, kendisinin de zaman zaman ifade ettiği gibi, çoğu kez şiir sanatından uzaklaşmasını getirir.

"Ne hüsrândır ki: Şarkın ben vefâsız, kansız evlâdı,
Şerâpâ Garba çiğnettim de çıktım hâk-i ecdâdı!
Hayâlimden geçerken şimdi, fikrim herc-ü-merc oldu,

Salâhaddîn-i Eyyûbîlerin, Fâtihlerin yurdu.
Ne zillettir ki: nâkûs inlesin beyninde Osmân'ın;
Ezân sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ'nın!
Ne hicrândır ki: en şevketli bir mâzî serâp olsun;
O kudretler, o satvetler harâb olsun, türâb olsun!
Çökük bir kubbe kalsın ma'bedinden Yıldırım Hân'ın;
Şenâ'etlerle çiğnensin muazzam kabri Orhan'ın!"

Müştereklerin yoğurduğu bütün vatan dinamiklerinin yeniden toparlanabilmesi adına büyük adımlar atabilmiş bir şairin, vatan şairinin dimdik mısralarını alçakgönüllüğünün büyülü nefesinde terennüm edebilmesi, poetik yapısını açıkça yansıtmaktadır. Bireysel bunalımlarını ve çıkmazlarını parlatmak yerine, kendi gündüz düşlerinin girift bilmecelerinde insanları çözümsüzlükle mesut edeceği mısralar kaleme almak yerine; şiirini şuura dönüştürebilmiş bir karakter adamının ritmini "*bir cemiyet mistiği"* olmakla bulabilmesi şiirin etkilenmeye dairliğini çok önemli kılar. Âkif, bu örneksemeye en uygun ideal duruşlardan birisidir.

Kaynakça

BLOOM, Harold (2008); Etkilenme Endişesi, Çev. F. B. Aydar, Metis Yay., İstanbul.
MESTROVIC, Stejepan G. (1999); Duyguötesi Toplum, Çev. A. Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul.
RICOEUR, Paul (2007); Yorum Teorisi, Çev. G. Y. Demir, Pradigma Yay., İstanbul.
ÖZTÜRKMEN, Neriman Malkoç (1990); M.Âkif Ersoy ve Dünyası, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
TILLICH, Paul (2004); Aşk Güç Adalet, Çev. B. Koç, Yeni Zaman Yay., İstanbul.
TOPÇU, Nurettin (1970); Mehmet Âkif, Hareket Yay., İstanbul.
YALOM, Irvin (2008); Güneşe Bakmak/Ölümle Yüzleşmek, Çev. Z. İyidoğan, Kabalcı Yay., İstanbul.

Kurtuluş Savaşı'nın Varlık Kazandırdığı İki Metin: İstiklâl Marşı ve Kuvâyi Milliye Destanı

Cafer GARİPER
Yrd. Doç. Dr. , Süleyman Demirel Üniversitesi

Türk edebiyatında Kurtuluş Savaşı çevresinde varlık kazanan ve Kurtuluş Savaşı'nı konu alan çeşitli eserler bulunmaktadır. Bu edebî eserler arasında manzum metin olarak öne çıkanı *İstiklâl Marşı*'dır. *İstiklâl Marşı*'ndan sonra dikkat çeken metinlerden biri de Nâzım Hikmet'in *Kuvâyi Milliye Destanı*'dır. Kurtuluş Savaşı'nın zor şartları içinde yazılması, millî marş olarak kabul edilmesi dolayısıyla *İstiklâl Marşı*, geniş halk kitlesine seslenebilen ve kabul gören bir metin olma özelliğine sahiptir. Buna karşılık *Kuvâyi Milliye Destanı*, *İstiklâl Marşı*'na göre daha dar bir çevre tarafından tanınan ve öne çıkarılan bir metin olarak anlam kazanmaktadır. Bu incelemede her iki edebî metnin anlam dünyasının ve taşıdığı mesajın karşılaştırmalı edebiyat ve metinlerarasılık çerçevesinde belirlenmesi hedeflemektedir. Burada iki metnin kuruluşu yapısı farklı olduğu için sınırlı bir karşılaştırmaya imkân bulunduğunu ifade etmek gerekir.

Edebiyat araştırmalarında sanatkâr merkezli bakış aşılıp metin merkezli okumalara ve yorumlara geçilebilirse sanat eserini daha doğru ve isabetli anlamlandırma imkânına kavuşulmuş olacaktır. Sanatkâr merkezli okumaların getirdiği problemler aslında bugün Nâmık Kemal'den Mehmet Âkif'e, Nâzım Hikmet'ten Necip Fazıl'a kadar çok sayıda sanatkârda ve eserlerinde yaşanmaktadır. Oysa eser merkezli okuma metnin ne söylediğini ortaya koyacak, insanları slogancı ve ideolojik bakıştan uzaklaştıracaktır. Eser merkezli okuma sanatkârın tamamen yok sayılmasını gerektirmeyecek, sanat eserini anlamlandırmada katkı sağladığı ölçüde sanatkâra yer verilecektir. Bu sebeple çalışmamızda metin merkezli okuma/anlamlandırma yapmak arzusundayız.

Mehmet Âkif'in 1921'de kaleme aldığı *İstiklâl Marşı*, Kurtuluş Savaşı'nın ruhunu ve Türk insanının bağımsızlık düşüncesini top-

layıp ifade alanına taşıyan bir metindir. Bunu yaparken de kolektif bilinci yansıtan, içinde bulunulan güç şartları dile getiren, geleceğe olan umudu kuvvetle ifade eden epik bir metin olma özelliğine sahiptir. Nâzım Hikmet'in, bir tarafıyla *İstiklâl Marşı*'nın karşısında yer alan, *İstiklâl Marşı*'yla karşılaştırmalı edebiyat ve metinlerarasılık çerçevesinde okunabilecek olan *Kuvâyi Milliye Destanı*, farklı bir paradigma üzerine oturan modern bir destandır.

İstiklâl Marşı'nın dayandığı paradigma, millî ve dinî değerler çerçevesinde kolektif bilinci toplayarak işgale karşı oluşu ifade ederken, *Kuvâyi Milliye Destanı*'nda söz konusu paradigma, kaynağını maddeci dünya görüşünde bulan tarzda Batı emperyalizmine karşı oluş, yaşama arzusu ve hayatın yüceltilmesi şeklinde anlamını bulur. Kurtuluş Savaşı'nı konu alan, birincisi Kurtuluş Savaşı'nın içinde, ikincisi sonraki yıllarda doğan her iki metin de kurtuluşu ve bağımsızlığı öngörmekte birleşir. Fakat hareket noktalarında, metinlerin derin yapısında ve bunlara bağlı olarak vardıkları sonuçta ayrıntıda kalan dikkate değer farklar bulunmaktadır. *İstiklâl Marşı*, kaynağını moral değerlerde bulan hürriyet ve bağımsızlık düşüncesine bağlanırken, içinde *İstiklâl Marşı*'na ve Mehmet Âkif'in dünya algısına karşı oluşu da barındıran *Kuvâyi Milliye Destanı*, maddeci dünya görüşü çerçevesinde emperyalizme karşı oluşa ve yaşama arzusuna bağlanır.

Kurtuluş Savaşı'nın sürdüğü, henüz büyük mücadelenin yapılmadığı sırada, 1921 başlarında yazılan ve meclis tarafından millî marş olarak kabul edilen *İstiklâl Marşı*, Türk halkının Batılı işgal güçlerine karşı verdiği mücadelenin ruhunu geniş olarak yansıtır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açtığı millî marş yarışmasına gönderilen 724 metnin beğenilmemesi üzerine Mehmet Âkif'ten bir şiir yazması istenmesi, bunun sonucu "Kahraman Ordumuza" ithafıyla yazdığı şiirin önce cephedeki askerlere gönderilip görüşlerine başvurulması, cephedeki askerler tarafından beğeniyle karşılanması, sonra 12 Mart 1921'de mecliste arka arkaya defalarca okunarak millî marş olarak ayakta alkışlanmak suretiyle "*ittifaka yakın bir ekseriyet-i azime ile ve pek sürekli alkışlarla kabul edilmiş*"[1] olması da bunu gösterir.

İstiklâl Marşı gibi *Kuvâyi Milliye Destanı*'nın da istek üzerine yazıldığı ifade edilmektedir. Memet Fuat, *Kuvâyi Milliye Destanı*'nın Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer ile Ali Fuat Cebesoy'un teşvik ve isteği ile yazılmaya başlandığını ifade eder.[2] Yalçın Küçük de *Kuvâyi Milliye Destanı* için "(…) af vaatleriyle, hapisteki büyük şaire 'sipariş' verildiğini biliyoruz."[3] demektedir. Nâzım Hikmet'in Bursa Cezaevi'nden Kemal Tahir'e gönderdiği "13. 9. 941" tarihli mektupta "Bilirsin ya Milli Kurtuluş hareketine dair bir büyük ve yazılmakta olan destanım vardı, hani bizim dayı Ali Fuat Paşa ile İsmet Paşa pek beğenmişlerdi, işte onu devam ettiriyorum."[4] cümleleri kayıtlıdır. Nâzım Hikmet'in ifade ettiği gibi, dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün henüz bitmemiş bir destanın parçalarını okuması Yalçın Küçük'ün ileri sürdüğü görüşün doğru olabileceği anlamını taşır.

Kaynağını inanç sisteminde ve millî duygularda bulan *İstiklâl Marşı*, estetik değeri yüksek epik ve lirik bir metin olma özelliğine sahiptir. Halkın kolektif duyuş ve düşünüşünü

1 Sebilü'r-Reşad, 21 Mart 1337-11 Recep 1339, C. 19, S. 472, s. 38.

2 Memet Fuat, *Nâzım Hikmet*, Adam Yayınları, İstanbul 2000, s. 283-284.

3 Yalçın Küçük, *Sırlar*, Salyangoz Yayınları, İstanbul 2006, s. 356.

4 Nâzım Hikmet, *Kemal Tahir'e Mapusaneden Mektuplar*, Ad Yayıncılık A. Ş., İstanbul 1996, s. 97.

yansıtacak mahiyettedir. Bu konuda Mehmet Kaplan,

"İstiklâl Savaşı'na bütün varlığı ile katılan Âkif, bu savaşa iştirak edenlerin duygu ve inançlarına bizzat sahip olduğu için, onlara en iyi tercüman olmuştur. Şiiri söyleyen Âkif olmakla beraber, aslında o, kendi beni ile birleştirdiği Türk milletinin duygu ve inancını dile getirir. Burada Âkif'in yaptığı, o yıllarda en olgun seviyeye ulaşan şiir kudretiyle bu ortak imana bütün milletin benimseyebileceği bir şekilde üslûp ve ifâde vermek olmuştur."[5]

demektedir. Mehmet Kaplan'ın "*bu ortak imana bütün milletin benimseyebileceği bir şekilde üslûp ve ifâde vermek olmuştur*" şeklindeki genellemesinde yer alan "*bütün milletin*" kelime grubu Türk halkının büyük çoğunluğu şeklinde değerlendirildiğinde anlam kazanır. *İstiklâl Marşı*'nın mecliste oylanması sırasında bu metnin millî marş olarak kabulüne karşı çıkanların bulunduğu, daha sonraki yıllarda da zaman zaman *İstiklâl Marşı*'na karşı bazı girişimlerin ortaya çıktığı bilinmektedir. Ayrıca Kurtuluş Savaşı'na katılmayan ve hatta karşı çıkan kesimlerin olduğu da tarihî bir gerçektir. Fakat bütün bunlar *İstiklâl Marşı*'nın toplumun büyük kesimince millî marş olarak kabul gördüğü, Kurtuluş Savaşı'na da halkın büyük kesiminin katıldığı gerçeğini değiştirmez.

Burada öncelikle *İstiklâl Marşı*'nın anlamı ve mesaj değeri üzerinde durmak gerekecektir. *İstiklâl Marşı*, her şeyden önce millî romantik duyuş ve düşünüş tarzıyla kaleme alınmış bir metindir. Türk edebiyatında Nâmık Kemal'den itibaren kökleşmeye başlayan vatan, millet, hürriyet ve devlet kavramları çevresindeki epistemoloji üzerine oturur. Bu epistemolojide milletin değerler bütünüyle birlikte varlığını sürdürebilmesi hürriyetle, vatanla ve devletle mümkündür. Bunlardan birinin olmadığı yerde diğerlerinin gereğince varlık kazanması mümkün değildir. Millet varlığının sürdürülebilmesinde *vatan*, merkezi rol üstlenir. Bu merkezi rolde başlıca iki öge söz konusudur. Bunlardan biri üzerinde yaşanan coğrafya yani vatanlaşmış bir mekân olmadığı sürece millet olma sürecini tamamlayamama veya sürdürememe durumu, diğeri ise emperyalist güçlerin sömürü ve işgal alanı olarak vatan coğrafyasını görmesidir. Millet varlığının süreklilik kazanması vatanla mümkün olduğu gibi, hür ve bağımsız yaşamak, bir devlete sahip olmak da vatanla mümkündür. Ayrıca, inanç sistemi de vatan sevgisini öngörür. Romantik duyarlılıkla birleşen böyle bir bilinç, vatanı yüceltmeye (sublime) yönelir, ona üstün değerler yükleyerek farkındalığını artırır. Bu noktada millet varlığının kendisini gerçekleştirdiği mekân olan vatana işgalci güçlerin yönelmesi tehdit ögesini yaratır ve bütün dikkatlerin onun üzerinde toplanmasına zemin hazırlar. Bu da kuvvetli bir savunma mekanizmasının devreye girmesini sağlar. *İstiklâl Marşı*'nı temel anlam çerçevesinde okuduğumuzda,

Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır; hakka tapan, milletimin istiklâl.[6]

mısralarında görüldüğü üzere, başlangıcı bilinmeyen zamandan bu yana hür yaşamış

5 Mehmet Kaplan, "İstiklâl Marşı'nın Tahlili", *Türk Edebiyatı*, nr. 158, Aralık 1986, s. 56.

6 Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahat*, (Haz. Orhan Okay-Mustafa İsen), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 448.

olan Türk milletinin zorlu günleri aşarak yine hür yaşayacağı, hür ve bağımsız yaşamanın Hakk'a inandığı için onun hakkı olduğu ifade edilir. *İstiklâl Marşı*'nın böyle bir anlam ilgisi üzerine kurulması, geleceğe yönelik anlam taşıması, içinde bulunulan işgâl şartlarıyla doğrudan ilgilidir. İşgal edilmiş bir ülkenin bağımsızlık mücadelesi içinden söylenmektedir. Daha çok gelecek zaman ve geniş zaman kipi üzerine kurulan metin, adına ve yazılışına uygun olarak geleceği olumlayan mesaj yüklenir.

İstiklâl Marşı gibi kurtuluşu ve bağımsızlığı öngören *Kuvâyi Milliye Destanı*, Kurtuluş Savaşı'ndan yaklaşık yirmi yıl sonra yazıldığı için sonuçlanmış olaylar dizisini belirli bir bakış açısından canlandırır ve buna bağlı bir anlam çerçevesi kurar. Bu canlandırma daha çok geçmiş zaman ve şimdiki zaman kipi üzerine kurulur. Esasen Nâzım Hikmet de Türk halkını tarihî sürece bağlı olarak geçmişten yaşanan zamana kadar geçirdiği safhaları toplayan bir bakışla kavrama yoluna gider. Türk halkını tarihî süreç içerisinde Kurtuluş Savaşı yıllarında konumlandıran *Kuvâyi Milliye Destanı*'nın da ucu geleceğe doğru açılır. Mehmet Âkif'in tarihî sürecin dinamiği olarak moral değerleri kurgulamasına karşılık Nâzım Hikmet, diyalektik materyalizmi bu sürecin merkezine yerleştirir.

Manzum hikâyelerinde ve diyaloglarında natüralist anlayışa yaklaşan Mehmet Âkif, lirik ve epik söyleyişlerinde genellikle romantik bir idealist sanatkâr kişiliğine bürünür. Manzum hikâyelerinde ve diyaloglarında olayları ve olguları belirleyici olan akıldır. Lirik ve epik söyleyişlerde ise belirleyici öge duygudur. Onun asıl şiir sanatı dairesinde değerlendirilebilecek kalem ürünleri de bu lirik ve epik söyleyişe bağlı kalınarak yazılanlardır. *İstiklâl Marşı*'nı bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

İstiklâl Marşı, milletin bağımsızlık mücadelesini ifadeye yönelik bütünlük gösteren bir metindir. Şiirsel söylem üzerine kurulmuştur. İçinde bir öykü barındırmaz. Kurtuluş Savaşı yıllarının çeşitli tablolarını canlandıran Nâzım Hikmet'in *Kuvâyi Milliye Destanı* ise yer yer şiirsel söyleme bağlı lirik özellik kazanmakla ve içinde romantik ögeler barındırmakla birlikte iç içe geçmiş çok sayıda realist öyküden oluşan epik bir metindir. Bu sebeple edebî metin olarak *Kuvâyi Milliye Destanı* iç içe geçmiş öyküler bütünü şeklinde metin halkalarına ayrılarak okunmaya müsaittir. Bu metin halkalarından her biri Kurtuluş Savaşı'nın bir cephesini ve Anadolu insanının çeşitli özelliklerini göstermeye yönelik anlam taşır. Metin halkaları birleştirildiğinde de *Kuvâyi Milliye Destanı*'nın topluca anlamı ortaya çıkar.

İstiklâl Marşı'nda kişi, şehir, ülke isimleri ve bunların kahramanlıkları yer almaz. Şair, bayrağı kişileştirir ve ona sembolik anlam yükleyerek soyutlama yoluyla metnini kurar. Buna karşılık *Kuvâyi Milliye Destanı*'nda ülke, millet, şehir, deniz, nehir ve çok sayıda kişi adı yer alır. Bu ülkeler, milletler, şehirler, denizler, nehirler çoğu kez birkaç fırça darbesiyle özellikleri belirginleştirilen yapıda karşımıza çıkar. Önemli bir kısmı yaşanan hayattan alınmış izlenimi uyandıran adı geçen kişiler tasvir ve tahlil metoduyla edebî eserin dünyasında bir tip veya karaktere dönüşür. Nâzım Hikmet, böyle bir teknikle bağımsızlık mücadelesini yapan kişileri çoğu kez birer somut varlık hâlinde edebî eserin dünyasına taşıma yoluna gider. Bu durum, romantik sanatkârların soyutlamaya gitmesi ilkesine karşılık realistlerin somut olanı ifadeye yönelmesiyle ilişkilendirilebilir.

İstiklâl Marşı'nın sunduğu kahraman imgesi, bütünlük taşıyan millet varlığını gösterir.

Kuvâyi Milliye Destanı'nda kahraman tipini daha çok Türk köylüsü, emekçi sınıf oluşturur. "Nâzım Hikmet'in *Kuvâyi Milliye*'sinde köylüler, hem bağımsızlık savaşının öncü gücünü temsil ederler, hem de sınıf çatışmalarını barındıran bir tarihsel sürecin öznelerine dönüşürler."[7] Kurtuluş Savaşı'nı yapan komutanların yerlerine sıradan insanların, özellikle köylülerin seçilmesi şairin bağlı olduğu dünya anlayışının ve gerçekliği kavrayışının bir sonucudur. Metinde Kocatepe'de taarruzdan önce birkaç fırça darbesiyle çizilen Mustafa Kemal imgesinin ve Darülmuallimin mezunu Nurettin Eşfak'ın dışında aydın kesimden pek kimse yer almaz. Şair,

"*destânımızda yalnız onların mâceraları vardır.*"[8]

derken geniş halk kitlesinin destanını yazacağını açıkça belirtir.

O, Türk insanını, Türk köylülerini, durağan ve belirginlik kazanmış kahraman tipi yerine çelişkileri, bocalamaları, cesaretleri, korkuları, ihaneti ve sadakatiyle hareketli, değişken karakterler şeklinde çizme yoluna gider. Bu geniş manzara içerisinde kağnılar ve âletlerle birlikte kadınlar da yerini alır. Bu da onun gerçekçilik kavrayışıyla tarihsel ve diyalektik materyalizm anlayışının sonucudur.

İstiklâl Marşı millet kavramı çerçevesinde varlık kazanır. Metinde dört defa geçen millet kelimesinin kavram alanı şairin Türk insanına bütüncül bakışını yansıtma gücüne sahiptir. *Kuvâyi Milliye Destanı*'nında millet kavramı geçmekle birlikte halk daha geniş yer tutar. *İstiklâl Marşı*'nda halk kelimesinin hiç yer almamasına karşılık *Kuvâyi Milliye Destanı*'nında altı defa halk kelimesi yer alır. Millet kelimesine ise beş defa yer verilir. Nâzım Hikmet'in millet kelimesinden çok halk kelimesine yer vermesi onun hayat algısı ve ideolojik arka planı yanında Türk insanını çeşitli yönleri ve toplum kesimleriyle yansıtmak istemesinden kaynaklandığı söylenebilir.

İstiklâl Marşı'nda geleneğe bağlı olarak millet varlığında kahramanlık idealize edilir. Millet, sınıfsız ve çelişkisiz bütünlük gösterir. Bunda romantizmin idealize etme ve yüceltme ilkesinin rol oynadığı söylenebilir. Şair, kolektif duyuş ve düşünüşü metnin merkezine yerleştirerek kahraman imgesi çevresinde millet varlığını idealize eder. Metinde yer alan şu mısralar öz güvenin yanında "Ben" zamiri çevresinde idealize edilmiş insan tipini sergilemeye yarar:

"Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.

Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım!

Kükremiş sel gibiyim; bendimi çiğner aşarım;

Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım."[9]

Kuvâyi Milliye Destanı'nda ise tek insan kütlesinden değil, parçalılıktan söz edilebilir. Nâzım Hikmet, bir tarafıyla alışılmış kahraman tipini yaşatırken diğer yandan geleneğin belirlediği kahraman tipini yıkar. Kurtuluş Savaşı'nı yapan insanlar, Türk köylüsü hem

7 Cahit Akın, "Nazım Hikmetin Kuvâyi Milliyesi'nde Köylüye Toplumcu Gerçekçi Bakış", *Littera Edebiyat Yazıları*, S. 18, 2003, s. 229.

8 Nâzım Hikmet, *Kuvâyi Milliye, Şiirler: 3*, Adam Yayınları, İstanbul 1987 s. 11.

9 Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, (Haz. Orhan Okay-Mustafa İsen), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 447.

cesurdur, mücadelecidir, korkusuzca önüne çıkan engeli aşar, hem de savaştan kaçan, korkan, yılgın kişilerdir. Metinde bunu "Türk Köylüsü" ve aşağıya aktaracağımız karşıtlıkların birlikteliğini sergileyen "Onlar" başlıklı başlangıç kısmı başta olmak üzere destanın bütününde görmek mümkündür:

"Onlar ki toprakta karınca,
suda balık,
havada kuş kadar
çokturlar;
korkak,
cesur,
câhil,
hakîm
ve çocukturlar
ve kahreden
yaratan ki onlardır,
destânımızda yalnız onların mâceraları vardır.

Onlar ki uyup hainin iğvâsına
sancaklarını elden yere düşürürler
ve düşmanı meydanda koyup
kaçarlar evlerine
ve onlar ki bir nice murtada hançer üşürürler
ve yeşil bir ağaç gibi gülen
ve merasimsiz ağlayan
ve ana avrat küfreden ki onlardır,
destânımızda yalnız onların mâceraları vardır.

Demir,
kömür
ve şeker
ve kırmızı bakır
ve mensucat
ve sevda ve zulüm ve hayat
ve bilcümle sanayi kollarının
ve gökyüzü

ve sahra
ve mavi okyanus
ve kederli nehir yollarının,
sürülmüş toprağın ve şehirlerin bahtı
bir şafak vakti değişmiş olur,
bir şafak vakti karanlığın kenarından
onlar ağır ellerini toprağa basıp
doğruldukları zaman.

En bilgin aynalara
en renkli şekilleri aksettiren onlardır.
Asırda onlar yendi, onlar yenildi.
Çok sözler edildi onlara dair
ve onlar için:
zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri yoktur,
denildi."[10]

Nâzım Hikmet'in, bir tarafıyla *İstiklâl Marşı*'nın karşısına konabilecek ve metinlerarasılık çerçevesinde okunabilecek olan *Kuvâyi Milliye Destanı*, farklı bir paradigma üzerine kurulur. *İstiklâl Marşı*'nın dayandığı paradigma, millî ve dinî değerler çerçevesinde kolektif bilinci toplayarak işgale karşı oluşu ifade ederken, *Kuvâyi Milliye Destanı*'nda söz konusu paradigma, Batı emperyalizmine karşı oluş, yaşama arzusu ve hayatın yüceltilmesi şeklinde anlamını bulur. Kurtuluş Savaşı'nı konu alan yahut daha doğru söyleyişle Kurtuluş Savaşı'nın içinden doğan her iki metin de kahramanlık temi etrafında kurtuluşu öngörür. Fakat, hareket noktalarında ve vardıkları sonuçta ayrıntıda kalan dikkate değer farklar bulunmaktadır.

Kuvâyi Milliye Destanı'nda Nâzım Hikmet, *İstiklâl Marşı*'nın millî ve dinî referanslı söyleminden farklı, kapitalist-emperyalist Batı karşıtı, Türk halkının kurtuluşunu ifadeye yönelik ideolojik temele yaslanan bir söylem geliştirir. İdeolojik katmanı örtük bir dille ifade alanına taşıyan bu söylem, sosyalist düşünce çerçevesinde Marksist dünya görüşünde kaynağını bulur. Böyle olunca da o, Kurtuluş Savaşı'na "*alışılmış 'kahramanlık öyküsü' anlayışından farklı*" bakar.[11] Metin, anlamını açıkça vermese de materyalist, sosyalist dünya görüşü eserin "*iç örgülerinde*" kuvvetle hissedilir.[12] Durum böyle olunca da Nâzım Hikmet'in *Kuvâyi Milliye Destanı*'nda *İstiklâl Marşı*'na ve onun şairi Mehmet Âkif'e karşı geliştirdiği söylem de anlamını bulur. Alâattin Karaca'nın da ifade ettiği gibi, *Kuvâyi Milliye Destanı*'nda,

10 Nâzım Hikmet, *Kuvâyi Milliye, Şiirler: 3*, Adam Yayınları, İstanbul 1987 s. 11-12.

11 Alâattin Karaca, "Efsane Şair Nâzım Hikmet'in Kuvâ-yı Milliye Destanı'na Efsanenin Dışından Bakmaya Çalışmak", *Hece Türkçenin Sürgün Şairi Nâzım Hikmet Özel Sayısı*, S. 121, Ocak 2007, s. 192.

12 Age, a. y.

"(…) çok net olarak ifade edilmese de Sosyalist bakış açısı, bu yapıtın iç örgülerinde de kuvvetle duyumsanmaktadır. Kurtuluş Savaşı'nı ele alan dindar ya da ulusçu yazar ve şairlerin yapıtları göz önüne alındığında, bu bakış açısı farkı hemen kendini göstermektedir. Ulusçu veya dindar yazarların bu tür yapıtlarında, savaşın dinsel ve ulusal değerleri korumak için yapıldığı, dinsel ve ulusal değerlerin askere güç kattığı görüşü egemendir. Bunun için çoğu kez, dinsel ve ulusal değerlere göndermeler yapılır. Oysa Nâzım Hikmet, yapıtında bu tür referanslara yer vermez, hatta Nurettin Eşfak'ın ağzından İstiklâl Marşı'yla ilgili yaptığı değerlendirmelerde, savaşta dinsel inançlara yer olmadığını, yazgının yine insan tarafından belirlendiği düşüncesini"[13]

dile getirir:

Nâzım Hikmet, *Kuvâyi Milliye Destanı*'yla Kurtuluş Savaşı yılları Türkiye'sinin iç tarihini yazmayı dener. O, Türkiye'nin iç tarihini belirli bir perspektiften, ideolojinin zeminini kurduğu bakış açısından dikkatlere sunar. Daha baştan destanın merkezine tarım işçisi durumundaki köylüyü, emekçi sınıfı öne çıkaracak şekilde alması, "Başlangıç" bölümünde Türk köylüsü, bir başka söyleyişle tarım işçisi için,

zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri yoktur,[14]

mısraını Karl Marks'tan ödünçlemiş olması bunu gösterir. Türkiye'nin iç tarihinin yazımında Kurtuluş Savaşı öncesinden başlayarak İttihat ve Terakki mensuplarının yurt dışına kaçışı, İstanbul'un işgali, İzmir'in işgali, Erzurum ve Sivas Kongreleri, Maraş, Urfa, Antep direnişleri gibi çeşitli gelişmeler geniş perspektiften küçük temaslarla dikkatlere sunulur. Kronolojik çizgide çeşitli gelişmeler, işgale karşı direnişin örgütlenişi kişilerin dramıyla birlikte nakledilir. Savaşın safhaları, kahramanlık duygusuyla destansı ifadeye kavuşturularak coşkun bir söyleyişle ifade alanına taşınır. Sonunda Türk halkı emperyalist işgalci güçlere karşı var olma ve yaşama savaşını kazanır. *İstiklâl Marşı*'nda savaşın safhaları ve tarihi hikâye edilmez. Kazanılmış bir mücadeleden değil, kazanılacak bir mücadeleden söz edilir.

Anadolu insanının tarihsel gerçekliğini kavramayı hedefleyen Nâzım Hikmet'in *Kuvâyi Milliye Destanı*, bir tarafıyla *İstiklâl Marşı*'nın karşında yer alır. O, *Kuvâyi Milliye Destanı*'nda *İstiklâl Marşı*'na ve Mehmet Âkif'e karşı *ironik* bir dil geliştirir. Şair, *Kuvâyi Milliye Destanı*'nın "*Sekizinci Bab*"ında *"Darülmuallimin mezunu Nurettin Eşfak"*ı bulunduğu şartlar içerisinde önce tanıtır, sonra da onun gözüyle *İstiklâl Marşı*'na bakış getirir:

"Saat beşe on var.

Kırk dakka sonra şafak

sökecek.

'Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak'.

Tınaztepe'ye karşı Kömürtepe güneyinde

On beşinci Piyade Fırkası'ndan iki ihtiyat zabiti

13 Age, s. 192-193.

14 Nâzım Hikmet, *Kuvâyi Milliye, Şiirler: 3*, Adam Yayınları, İstanbul 1987 s. 12.

ve onların genci, uzunu,

Darülmuallimin mezunu

Nurettin Eşfak,

mavzer tabancasının emniyetiyle oynayarak

konuşuyor:

– Bizim İstiklâl Marşı'nda aksıyan bir taraf var,

bilmem, nasıl anlatsam,

Âkif, büyük şair, inanmış adam,

fakat onun, ben,

inandıklarının hepsine inanmıyorum.

Beni burda tutan şey, şehit olmak vecdi mi, sanmıyorum.

Meselâ, bakın:

"Gelecektir sana vaadettiği günler Hakkın."

Hayır,

gelecek günler için

gökten âyet inmedi bize.

Onu biz, kendimiz

vaadettik kendimize."[15]

metnin özellikle,

"Hayır,

Gelecek günler için

gökten âyet inmedi bize.

Onu biz, kendimiz

vaadettik kendimize."

kısmında *İstiklâl Marşı*'nın taşıdığı inanç merkezli anlam dünyasına karşı çıkışı ifade eder. Bu da Marksist-materyalist dünya görüşüne bağlanan şairin genel davranışının bir parçası olarak anlam kazanır. O, yine Mehmet Âkif'i kastederek,

"fakat onun, ben,

inandıklarının hepsine inanmıyorum.

Beni burda tutan şey, şehit olmak vecdi mi, sanmıyorum."

derken, Mehmet Âkif'in, *İstiklâl Marşı*'nın genelinde ve özellikle de,

"Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?

Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan, şühedâ

---

15 Nâzım Hikmet, *Kuvâyi Milliye, Şiirler: 3*, Adam Yayınları, İstanbul 1987 s. 86.

Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ

Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ."[16]

mısralarında ifadesini bulan *şehitlik* konusu çerçevesindeki inanç merkezli bakışına eleştiri getirir. Bu, aynı zamanda kaynağını inanç sisteminden alan Türk halkının *şehitlik* algısına yöneltilen bir eleştiridir. Oysa millî değerleri ve inanç sistemini merkeze alan anlayışa göre "*İstiklâl Savaşı'nın kazanılmasında dini inancın büyük rolü olmuştur.*"[17] Bu çerçevede Nâzım Hikmet'in *İstiklâl Savaşı*'na bakışında tarihin gerçekliğinden çok ideolojinin belirleyiciliğine dayandığını söylemek doğru olacaktır. Onun getirdiği ironik ve eleştirel bakışın temelinde bağlanmış olduğu Marksist-materyalist dünya görüşünün yattığını ifade etmek gerekir. *Kuvâyi Milliye Destanı*'ndan yukarıya aktardığımız mısraları takiben *İstiklâl Marşı*'ndaki,

"Kim bilir belki yarın belki yarından da yakın..."

mısraından hareketle Nâzım Hikmet, *İstiklâl Marşı*'yla ironik düzlemde metinlerarasılık kuran bir üslûpla şunları ilâve eder:

"Bir şarkı istiyorum

zaferden sonrasına dair.

'Kim bilir belki yarın...' "[18]

Böylece Nâzım Hikmet, İstiklâl Harbi'ni yapan Meclis'in, henüz Sakarya Meydan Savaşı'nın kazanılmadığı, Büyük Taarruz'un yapılmadığı bir sırada (12 Mart 1921) büyük çoğunlukla kabul etmiş olduğu *İstiklâl Marşı*'nı, onun dayandığı fikrî temelleri ve taşıdığı mesajı ironik ifadenin sınırlarını genişleterek *açık ironi*ye dönüştürür ve olumsuzlar.[19]

Nâzım Hikmet'in Kurtuluş Savaşı'nı konu alan metni *Kuvâyi Milliye Destanı*'yla sınırlı kalmaz. Onun *Kuvâyi Milliye Destanı*'nın metin dışı kalmış uzantısı veya parçası olarak değerlendirilebilecek Ressam Avni Arbaş'ın *Kuvâyi Milliye* tablosundan hareketle Sovyet Bloğunda yer alan Çekeslovakya'da 1958'de yazdığı *Avni'nin Atları*'nda,

"Kuvâyi Milliye gelecek yine,

şahin atlar aşarak yeli

Çiğneyecek gâvuru da, Anzavur'u da

Kuvâyi Milliye gelecek yine

hem bu sefer ayyıldızlı bayrağı da orakçekiçli."[20]

derken özellikle son mısrada, "hem bu sefer ayyıldızlı bayrağı da orakçekiçli" söyleyi-

---

16 Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, (Haz. Orhan Okay-Mustafa İsen), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 448.

17 Mehmet Kaplan, "İstiklâl Marşı'nın Tahlili", *Türk Edebiyatı*, nr. 158, Aralık 1986, s. 57.

18 Nâzım Hikmet, *Kuvâyi Milliye, Şiirler: 3*, Adam Yayınları, İstanbul 1987 s. 86.

19 Nâzım Hikmet, *Kuvâyi Milliye Destanı*'ndan sonra yazdığı bir yazıda İstiklâl Marşı'nın güftesini ağır bulur. Bununla birlikte işgalcilere karşı başkaldırıyı ifade ettiği için "iyi" olduğunu söyler: "Bizim Milli Marş'tan bahsedecek değilim. Güftesi biraz ağır, bir inkılap marşı değil amma, bizim müstevlilere karşı duyduğumuz isyanı terennüm ettiği için bizimdir ve iyidir." Bkz. Nazım Hikmet, *Yazılar (1937-1962) Yazılar 5*, Adam Yayınları, 7. baskı, İstanbul 1996, s. 21.

20 Nâzım Hikmet, *Yeni Şiirler Şiirler 6*, YKY, İstanbul 2002, s. 176.

şinde ideolojik anlam kendini açıkça ortaya koyar. Şair, eksik kalmış bir "kuvayi milliye" algısı içinde onu tamamlamak ister görünmektedir.

Buraya kadar söylediklerimizi de dikkate alarak *İstiklâl Marşı*'nın anlamını son iki mısranın,

"Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır; hakka tapan, milletimin istiklâl."[21]

topladığını söylemek doğru olacaktır. *Kuvâyi Milliye Destanı*'nın ise temel anlamı,

"Dörtnala gelip Uzak Asya'dan
Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan
bu memleket bizim.

Bilekler kan içinde, dişler kenetli, ayaklar çıplak
ve ipek bir halıya benziyen toprak,
bu cehennem, bu cennet bizim.

Kapansın el kapıları, bir daha açılmasın,
yok edin insanın insana kulluğunu,
bu dâvet bizim...

Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
ve bir orman gibi kardeşçesine,
bu hasret bizim..."[22]

mısraları etrafında toplamak mümkün görünmektedir.

Bütün bu söylediklerimizden sonra *İstiklâl Marşı* ile *Kuvâyi Milliye Destanı*'ndan çıkanları şu maddeler etrafında toplamak mümkün görünmektedir:

- *İstiklâl Marşı*, Kurtuluş Savaşı'nın içinde varlık kazanmıştır. Buna karşılık *Kuvâyi Milliye Destanı*, Kurtuluş Savaşı'ndan yaklaşık yirmi yıl sonra yazılmıştır.

- *İstiklâl Marşı*, millî ve dinî değerler etrafında varlık kazanır. Bağımsızlığı ve hürriyeti öngörür. *Kuvâyi Milliye Destanı*, diyalektik materyalizme bağlı olarak yaşama arzusu etrafında varlık kazanır. Bağımsızlığı ve hürriyeti öngörür.

- *İstiklâl Marşı*, romantizme ve idealist dünya görüşüne bağlıdır. *Kuvâyi Milliye Destanı*, sosyalist realizme ve maddeci dünya görüşüne bağlıdır. Bunun yanında yer yer destan kişilerinin moral değerlerine yer verilir.

21 Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, (Haz. Orhan Okay-Mustafa İsen), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 448.

22 Nâzım Hikmet, *Kuvâyi Milliye, Şiirler: 3*, Adam Yayınları, İstanbul 1987 s. 90.

- *İstiklâl Marşı*, şiir formunda yazılmıştır ve şiirsel söyleme sahiptir. İçinde öykü yer almaz. *Kuvâyi Milliye Destanı*, serbest şiir formunda yazılmış, şiirsel söylemle düzyazıya özgü söylemin iç içe geçtiği bir metindir. İçinde çeşitli öyküleri barındırır.

- *İstiklâl Marşı*, Türk milletini tarihî süreciyle birlikte, bilinmeyen uzak geçmişten ucu açık gelecek zamana doğru genişleyen bir akışın içerisinde bayrak sembolü etrafında anlamlandırır. *Kuvâyi Milliye Destanı*'nda merkezîleşen sembolik varlık yer almaz. Halk merkezîleştirilir. Türk halkını *İstiklâl Marşı* gibi *Kuvâyi Milliye Destanı* da tarihin akışı içerisinde karakteristik yanlarıyla yansıtma çabası içindedir.

- *İstiklâl Marşı*'nda millet, *Kuvâyi Milliye Destanı*'nda halk kavramı öne çıkar.

- *İstiklâl Marşı*, Türk milletini bir bütün olarak sunan, farklı toplum katmanlarını dile getirmeyen bir metindir. *Kuvâyi Milliye Destanı* ise Türk halkının çeşitli kesimlerini kendi gerçekliği ve çelişkileri içerisinde sergilemeye yönelen bir metindir.

- *İstiklâl Marşı*, geleneğin belirlediği kahraman tipi etrafında varlık kazanır. *Kuvâyi Milliye Destanı*'nda ise şair, geleneğin yüklediği kahramanın olağanüstülüğünü yıkarak onu insanîleştirir, sıradanlaştırır.

Kaynakça

Akın, Cahit, "Nazım Hikmetin Kuvâyi Milliyesi'nde Köylüye Toplumcu Gerçekçi Bakış", Littera Edebiyat Yazıları, S. 18, 2003, s. 213-230.

Ersoy, Mehmet Âkif, Safahat, (Haz. Orhan Okay-Mustafa İsen), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Kaplan, Mehmet, "İstiklâl Marşı'nın Tahlili", Türk Edebiyatı, nr. 158, Aralık 1986, s. 56-58.

Karaca, Alâattin, "Efsane Şair Nâzım Hikmet'in Kuvâ-yı Milliye Destanı'na Efsanenin Dışından Bakmaya Çalışmak", Hece Türkçenin Sürgün Şairi Nâzım Hikmet Özel Sayısı, nr. 121, Ocak 2007, s. 185-193.

Küçük, Yalçın, Sırlar, Salyangoz Yayınları, İstanbul 2006.

Memet Fuat, Nâzım Hikmet, Adam Yayınları, İstanbul 2000.

Nâzım Hikmet, Kuvâyi Milliye, Şiirler: 3, Adam Yayınları, İstanbul 1987.

Kemal Tahir'e Mapusaneden Mektuplar, Ad Yayıncılık A. Ş., İstanbul 1996.

Bursa Cezaevinden Vâ-Nû'lara Mektuplar, Cem Yayınları, İstanbul 1970.

Yazılar (1937-1962) Yazılar 5, Adam Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 1996.

Yeni Şiirler Şiirler 6, YKY, İstanbul 2002.

Sebilü'r-Reşad, 21 Mart 1337-11 Recep 1339, C. 19, S. 472, s. 38.

Mehmet Âkif'e Göre Etnik Milliyetçilik

Alâattin KARACA
Doç. Dr., 100. Yıl Üniversitesi

Mehmet Âkif, kuşkusuz Türk edebiyatında en çok okunan, büyük bir halk kitlesinin teveccühüne mazhar olmuş bir şair; halkın şairi. Peki neden? Büyük bir halk kitlesi, Âkif'e –hâlâ- neden ilgi gösteriyor? Daha doğrusu, onun şiirine halkın gösterdiği rağbet ne ile açıklanabilir? Aydınla halk arasındaki uçurumun; bırakın uçurumu çatışmanın olduğu bir ülkede, onu halka bu denli yakın kılan ne? Bu ilgi ve tanınmanın nedeni Âkif'in "İstiklâl Marşı" şairi olmasından mı? Elbette Âkif'in halkla bütünleşmesinin ardındaki en önemli etkenlerden biri, "İstiklâl Marşı". Ancak bunu yalnızca "İstiklâl Marşı"yla açıklamak, bence eksik olur. Sonra, onun şiirini cazip kılan ilk bakışta estetik yönü de değil. Zaten kendisi de; "*Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek*" dediğine göre, şiirde öncelikli amacı 'güzellik/estetik" değil. Bunlar değilse, onu halkın şairi yapan ne? Geniş halk kitlesi, Âkif'in şiirinde hâlâ ne buluyor? Üstelik yeri geldikçe halkı da gerilik, cahillik, taassup vb. konularda sert bir biçimde eleştirmesine, yerden yere vurmasına rağmen.

Bana kalırsa halk; yani Türkiye'deki büyük kitle, Âkif'i, kendi değerlerini, kendilerine özgü bir dille –örneğin bir vaizin diliyle-Kur'an'dan, Sadi'den, Mevlâna'dan, İslâm tarihinden; yani halkın ana/asıl kaynaklarından referanslar göstererek şiirleştirmesinden dolayı bağrına basıyor. Zaten onu özgün kılan da bu; halkın değerleriyle çatışmayan; aksine örtüşen, mesajlarını halkın bildiği/inandığı kaynakları referans göstererek veren ve bunu halkın uslûbuyla dile getiren bir şair olması. Nitekim, şiirlerindeki sözcük dağarcığına, deyimlere, teşbihlere, atasözlerine bakılırsa, şairin dil ve uslûbunun halkın dili ve uslûbuyla, halkın kültürüyle örtüştüğü görülecektir. Kısaca, Âkif'in 'halkın şairi' olabilmesinin ardındaki başlıca etmenler bunlar.

Bir başka şey daha var onu geniş halk kitlesiyle bütünleştiren: Bir

davanın şiirini yazması. Bir derdi, bir meselesi, bir ideali var Âkif'in ve bunlar, büyük halk kitlesince benimsenmiş değerler. Derdi, elemi, acısı, İslâm uygarlığının; dolayısıyla bu uygarlığın o dönemdeki temsilcisi Osmanlı Devleti'nin gerilemesi ve çökmesidir. Meselesi, bu çöküşe çare bulmak, çözümler üretmek, halkı uyarmaktır. İdeali, İslâm uygarlığının ilerlemesi, dirilmesi, yeniden güçlü bir uygarlık hâline gelmesidir[1]. O nedenle Âkif, Osmanlı'yı odağa alarak, tüm İslâm coğrafyasının o yıllarda yaşadığı büyük çöküşten reel manzaralar sunar, toplumsal yaraları deşer. Bu coğrafyayı saran gerilik; yoksulluk, cehalet, eğitimsizlik, taassup, tembellik, görenekle ve hurafeyle aslından uzaklaştırılan din, halkın değerlerinden kopan, hatta aslını inkâr eden oryantalist zihniyetli aydınlar, ırkçılık davasına düşüp birbirlerine saldıran ve parçalanan Müslümanlar, onun şiir aynasına yansıyan başlıca görüntülerdir. Bir dağılış, bir çöküş öyküsüdür *Safahat*; ama aynı zamanda bir direniş, bir isyan, bir diriliş bildirgesidir. Çağının öyküsü; ama çağını aşmış bir öyküdür bu. Tespit ettiği sorunlar ve önerdiği çözümler, bugün için de geçerlidir çünkü. Âkif, onun için hâlâ gündemde, düşünceleriyle, tespitleriyle, önerileriyle… Onun bu sorunlarla gündemde oluşu bir şeye daha işaret ediyor: Ülke, o günden bu güne, hâlâ benzer bir sarsılış, benzer bir buhran, aynı türden ayrılık hareketleri; yani aynı sorunlar içinde çalkalanıp duruyor… Türkiye Cumhuriyet'i, Osmanlı'nın son dönemindeki buhranı daha dar bir sınırda, misak-ı millî içinde yaşamaya devam ediyor. Ve o gün olduğu gibi bu gün de, Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri etnik milliyetçilik; yani Âkif'in deyişiyle kavmiyetçilik. İşte o, bundan dolayı, Osmanlı'da 1908 sonrası patlak veren 'kavmiyetçilik' hareketlerine, -özellikle 1910 sonrasında çıkan Arnavutluk İsyanı'nı ve Balkan Savaşı'nı odağa alarak- şiirlerinde, yazılarında ve vaazlarında geniş yer vermiştir. Şairin o yıllarda etnik ayrımcılığa ilişkin yaptığı tespitler ve önerdiği çözümler, bugüne de ışık tutacak nitelikte olması bakımından önemini korumaktadır.

İslâm/Osmanlı dünyasındaki en büyük tehlike: Etnik milliyetçilik

Yazının başında belirtmiştik; Mehmet Âkif'in düşünce dünyasında, dolayısıyla tüm eserlerinde şu üç konu önemli bir yer tutar: İlki, İslâm uygarlığının gerilemesi ve çöküşü, ikincisi, geri kalışın, çöküşün nedenleri (bu bir özeleştiridir), üçüncüsü ise, çöküşü engellemek ve ilerlemek (terakki etmek) için önerilenler… İşte Âkif, o yıllarda Osmanlı'yı saran ve içten içe kemirip çökerten etnik ayrımcılığı da bu daire içinde, genelde İslâm âleminin, özelde Osmanlı Devleti'nin önemli sorunlarından biri olarak görür. Çünkü ona göre, kavmiyetçilik İslâm dünyasının/Osmanlı Devleti'nin geri kalmasına, dağılmasına ve çökmesine neden olan en önemli toplumsal/siyasal sorunlardan biridir. Nitekim 20 Kânun-ı sâni 1328/1912 tarihinde, ikindiden sonra Bayezıd Camii'nde verdiği bir vaazda, bu düşüncesini; "*Felâket-i hâzıranın nâmütenahi esbabı var ki, birincisi kavmiyet yüzünden meydan alan tefrikadır*."[2] sözleriyle açıklar. Aynı düşünceyi şu dizelerinde de görmek mümkündür:

"Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı

1 Günümüz şairlerinden Sezai Karakoç, İslâm uygarlığının çöküşü, direnişi ve dirilişi bağlamında, şiirde ve düşüncede Mehmet Âkif'in çağımızdaki süreğidir.

2 Mehmed Âkif, *Mehmed Âkif'in Kurân-ı Kerim'i Tefsiri Mev'ıza ve Hutbeleri*, (Haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Nuran Abdülkadiroğlu), Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1991, s. 100.

Aynı milliyetin altında tutan İslâm'ı,
Temelinden yıkacak zelzele kavmiyyettir
Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir."[3]

Yukarıdaki dizelerde ifade ettiği gibi, İstiklâl Marşı'mızın şairi, etnik milliyetçiliğin tüm toplumlar ve özellikle Osmanlı Devleti için büyük bir tehlike olduğunun farkındadır. Farkındalığın da ötesinde, Balkanlarda Arnavutların, Birinci Dünya Savaşı'nda Arapların kavmiyetçilik hareketine kapılarak isyan ettiklerine ve birlik dairesinden tek tek koptuklarına tanık olmuştur. Kuşkusuz Osmanlı Devleti'ndeki Müslüman unsurların kavmiyet davası gütmesi, kardeşin kardeşi boğazlaması ve özellikle Arnavutların isyanı Âkif'i derinden yaralamıştır. Onun için vaazlarında sık sık; "*Kavmiyet cereyanı en medeni, en müterakki cemiyetleri birbirine düşürür. Bizim gibi anasır-ı mürekkebesi bilâistisna cahil bulunan bir cemaati ise târ ü mâr eder. Geliniz bu cereyanı körüklemeyiniz.*"[4]; "*Ey cemaat-ı Müslimîn, aklınızı başınıza alınız; gayret-i kavmiyeyi bir tarafa bırakınız. Rabıta-ı dini biraz daha ihmal edecek olursanız iyi biliniz ki târmar olur gidersiniz.*"[5] ; "*Ey cemaat-i müslimin, Allah için olsun geliniz, bu tefrikalara, bu kavmiyet, bu lisan, bu bilmem ne gürültülerine nihayet veriniz. Çünkü tehlike olanca şiddetiyle her taraftan yüz göstermeye başladı.*"[6]gibi cümlelerle Müslüman halkı bu konuda uyarır. Ancak yalnız konuşmalarında değil, çeşitli şiirlerinde de benzer uyarılara rastlanmaktadır. Örneğin *Hakkın Sesleri*'nde tüm Müslümanlara şöyle seslenir:

"Artık ey millet-i merhûme, sabâh oldu uyan!
Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü bu çan?
Ne Araplık, ne de Türklük kalacak aç gözünü!
Dinle Peygamber-i Zîşân'ın ilâhi sözünü."[7]

Âkif'e göre kavim, kavmiyet/millet, milliyet kavramları

Yukarıdaki örnekler, Âkif'in, İslâm âleminin/Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına yol açacağı için etnik milliyetçiliğe karşı olduğunu açık biçimde gösteriyor. Peki şair, bu bağlamda kavim, kavmiyet, millet, milliyet gibi kavramlara nasıl bir anlam yüklüyor? Kavmiyetçiliğe karşı çıkarken ve söz konusu kavramları tanımlarken referansı ne? Dolayısıyla etnik milliyetçiliğe nereden bakıyor? Şimdi bu sorulara cevap arayalım.

Kuşkusuz Âkif'in, her konuda olduğu gibi, etnik milliyetçilik konusunda da, tek ölçütü/referansı İslâm'dır. İslâm ise, 'kavmiyetçilik'i reddeder. Âkif de İslâm'ın hükümlerine uyarak; yani dini referans göstererek etnik milliyetçiliğe şiddetle karşı çıkmaktadır. Örneğin bir vaazında; "*Fi'lhakika ırkı, lisanı, muhiti, âdâtı, elhasıl her şeyi yekdiğerine mübayin olan*

3 Mehmet Âkif Ersoy, *İkinci Kitap Süleymaniye Kürsüsünde,* (Haz. Fazıl Gökçek), Dergâh Yay., İstanbul, 2007, s. 59.

4 Mehmed Âkif, "Köy Hocası", *Mehmed Âkif Ersoy'un Makaleleri*, (Haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Nuran Abdülkadiroğlu) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987, s. 198.

5 Mehmed Âkif, *Mehmed Âkif'in Kurân-ı Kerim'i Tefsiri…*, s. 73.

6 Mehmed Âkif, *Mehmed Âkif'in Kurân-ı Kerim'i Tefsiri…*, s. 75.

7 Mehmet Âkif Ersoy, *Üçüncü Kitap Hakkın Sesleri,* (Haz. Fazıl Gökçek), Dergâh Yay., İstanbul, 2007, s. 32.

bu kadar akvâmı Müslümanlık kardeş yapmıştı; kavmiyeti cinsiyeti aradan kaldırmıştı. Fakat son zamanlarda biz Müslümanlar bu hakikatten gafil olduk. (…) Osmanlı memleketinde bu kadar akvam var; öyle ya Arnavud, Kürd, Çerkes, Boşnak, Arap, Türk, Lâz… Elhâsıl daha bir çok kavmiyetler mevcud.

Pek alâ! Hepsinin beynindeki rabıta nedir? Rabıta-i diyanet! (…) Zaten Müslümanlıkta kavmiyet yoktur. Hazret-i Peygamber buyuruyor ki: 'Kavmiyet gayreti güdenler bizden değildir yani Müslüman değildir; kavmiyet sebebiyle vuruşan da bizden değildir; kavmiyet güderek ölenler de bizden değildir.'"[8]der. Bu satırlarda görüleceği üzere Âkif'in kavmiyetçilik konusundaki tavrını belirleyen ölçüt, bir hadis-i şeriftir. Bu bağlamda şairin kavim, millet, milliyet kavramlarını tanımlarken/ kullanırken de İslâm literatürüne uyduğu dikkati çeker. Her şeyden önce Âkif'e göre ırk bir olgudur; "*Osmanlı memleketinde bu kadar akvam var; öyle ya Arnavud, Kürd, Çerkes, Boşnak, Arap, Türk, Lâz… Elhâsıl daha bir çok kavmiyetler mevcud.*" ifadesinden bu olguyu kabul ettiği anlaşılıyor. Ancak İslâm dini, kavmiyeti ve cinsiyeti aradan kaldırmış, tüm Müslümanları ırkları ne olursa olsun kendi potasında eritmiş; onları tek bir uygarlığa mensup kılmıştır. O nedenle Âkif'in nazarında ırksal bağların/bağlılıkların hiçbir değeri yoktur. Yani ona göre 'rabıta-i kavmiyye' insanları bir 'millet' yapmaz. Dolayısıyla şair, daha baştan ırka indirgenen bir 'millet' tanımının önünü keser ve böylece 'kavim' ile 'millet' kavramlarını birbirinden kalın çizgilerle ayırır. Peki, toplumları 'millet' yapan bağ ırksal değilse nedir? Cevap çok açıktır: Aslolan 'rabıta-i diniyye'dir; yani dinsel bağdır. Bu, elbette bizi Âkif'in de benimsediği ittihad-ı İslâm düşüncesine götürür. İstiklâl Marşı şairimiz, kavim derken ırkı, kan bağını; millet derken ise aynı dine inananları yani tüm Müslümanları kastetmektedir. Aşağıdaki satırlarda, şairin millet kavramına yüklediği anlam çok açıktır:

"*Ey cemaat-i Müslimîn, siz ne Arapsınız, ne Türksünüz, ne Arnavutsunuz, ne Kürtsünüz, ne Lâzsınız, ne Çerkezsiniz! Siz ancak bir milletin efradısınız ki o millet-i muazzama da İslâmdır. Müslümanlığa veda etmedikçe kavmiyet davasında bulunamazsınız.*"[9]

O, yalnız konuşmalarında değil, çeşitli şiirlerinde de 'millet'i, aynı dine inanan; dolayısıyla aynı uygarlığa mensup değişik kavimlerden meydana gelmiş büyük bir halklar bütünü olarak değerlendirmekte ve açıkça tüm Müslümanlar için 'İslâm milliyeti' ifadesini kullanmaktadır. Bunu; "*Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı/Aynı milliyetin altında tutan İslâm'ı/Temelinden yıkacak zelzele kavmiyettir*"[10]; "*Hani, milliyetin İslâm idi… Kavmiyet ne!/ Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyetine.*"[11] dizelerinde de görmek mümkündür.

Bu örneklerden anlaşılacağı üzere Âkif, Arab'ı, Türk'ü, Kürt'ü, Lâz'ı, Çerkez'i ayrı ayrı birer millet olarak görmez. Söz konusu unsurlar ırktır; ancak 'millet' değildir. Hepsi, "…*siz ancak bir milletin efradısınız ki o milleti muazzama da İslâmdır.*" ifadesince 'İslâm milleti'nin fertleridir. Müslümanlık, ırk, dil, çevre, iklim bakımından birbirine yabancı unsurları, "*aynı milliyet altında cem' eden yegâne rabıta[dır].*"[12]

---

8 Mehmed Âkif, *Mehmed Âkif'in Kurân-ı Kerim'i Tefsiri…*, s. 99-100.

9 Mehmed Âkif, *Mehmed Âkif'in Kurân-ı Kerim'i Tefsiri…*, s. 78--79.

10 Mehmet Âkif Ersoy, *İkinci Kitap Süleymaniye Kürsüsünde*, s. 59.

11 Mehmet Âkif Ersoy, *Üçüncü Kitap Hakkın Sesleri*, s. 31.

12 Mehmed Âkif, *Mehmed Âkif'in Kurân-ı Kerim'i Tefsiri…*, s. 73.

Bütün bu örnekler, Âkif'in 'kavim' ve 'millet' kavramlarına nasıl bir anlam yüklediğini, bu kavramların tanımında referansının ne olduğunu açıkça gösteriyor. Buna göre, millet, dini ölçüt alan bir üst kimlik, kavmiyet ise bu kimliğin altında, daha küçük ve kanı, rengi ölçüt alan bir alt kimliktir. Âkif, 'İslâm millet'ine mensup kavimlerin kendilerini alt kimlikleriyle tanımlamalarına; yani kavmiyet davası gütmelerine şiddetle karşı çıkmakta, ırksal bağ yerine, dinsel bağa (İslâm'a) sarılmayı önermektedir. Nitekim şu sözleri, bu düşüncenin açık kanıtıdır:

"*Müslümanlık ırk, renk, lisan, muhit, iklim itibariyle birbirine büsbütün yabancı unsurları aynı milliyet altında cem' eden yegâne râbıta iken; hele biz Osmanlılar için dünyada bu râbıtaya dört el ile sarılmaktan başka selâmet yolu yokken; şu son senelerde meydana çıkardığımız kavmiyet, asabiyet gürültülerine şaşmamak elden gelmez! Bu kadar hukumât-ı İslamiyye hep tefrika yüzünden mahvoldu…*"[13]

Şimdi, bütün bu açıklamalar ve örneklerden sonra Mehmet Âkif'e 'Türk milliyetçisi' denebilir mi? Ya da şairin Osmanlı içindeki diğer kavimler bir yana, egemen unsur olduğu için Türk milliyetçiliğine sıcak baktığı söylenebilir mi? Kanaatimce o, tüm ırksal milliyetçiliklere karşı olduğu gibi, elbette bu anlamdaki 'Türk milliyetçiliği'ne de yakın durmamıştır. Nitekim döneminde, başını Ziya Gökalp'ın çektiği 'Turancılık' hareketine karşı söylediği şu dizeler, onun bu konuya bakışını da özetlemektedir:

"*Cem'iyyete bir fırka dedik, tefrika çıktı*
Sapsağlam iken milletin erkânını yıktı.
'Turan ili' nâmıyle bir efsane edindik;
'Efsane fakat gâye!' deyip az mı didindik?
Kaç yurda vedâ etmedik artık bu uğurda
Elverdi gidenler, acıyın eldeki yurda!"[14]

Bütün bu sözlerine ve etnik milliyetçiliğin her türlüsüne karşı çıkmasına rağmen "İstiklâl Marşı" şairimizi 'Türk milliyetçisi' gibi lanse etmek de doğru değildir. Çünkü bu, Âkif'in düşünceleriyle çelişir.

Aslında şair, etnik milliyetçiliğe, kavim ve millet kavramlarına ilişkin düşüncelerini, verdiğimiz örnekler dışında kimi şiirlerinde de dile getirmiştir. Örneğin *Süleymaniye Kürsüsü*'nde şunları söyler:

"*Müslümanlık sizi gayet sıkı, gayet sağlam,*
Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlayamam
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyeti şeytan mı sokan zihninize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı
Aynı milliyetin altında tutan İslâm'ı,
Temelinden yıkacak zelzele kavmiyettir
Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir.

13 Mehmed Âkif, *Mehmed Âkif'in Kurân-ı Kerim'i Tefsiri…*, s. 73.

14 Mehmet Âkif Ersoy, "Hâlâ mı Boğuşmak?", *Safahat* (Haz. Hüseyin Su, Abdürrahim Karadeniz), Hece Yay., Ankara, 2009, s. 447

Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez
Son siyasetse bu, hiç böyle siyaset yürümez
Sizi bir aile efradı yaratmış Yaradan
Kaldırın ayrılık esbabını artık aradan
Siz bu da'vâda iken yoksa, iyazen billâh,
Ecnebîler olacak sahibi mülkün âgâh.
Diyedursun atalar: 'Kal'a içinden alınır.'
Yok ki hiçbir işiten… Millet-i merhume sağır!"[15]

Yukarıdaki dizelerde Âkif'in etnik milliyetçiliğin her türlüsüne karşı çıktığı, ırksal bağ yerine, dinsel bağa (İslâm'a) sarılmayı önerdiği açıktır. Kuşkusuz şairin, kavmiyetçilik konusunda en net olarak konuştuğu şiirler, Arnavutluk İsyanı nedeniyle yazdıklarıdır. Âkif, kendisi de bir Arnavut olarak, ırkdaşlarının Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmelerini, kavmiyetçilik davası güderek, İslâm milletinden ayrılma hareketi olarak değerlendirmiş ve buna şiddetle karşı çıkmıştır. İşte *Hakkın Sesleri*'nden birkaç bölüm:

"*Hani ey kavm-i esaret-zede, muhtariyet?*
Korkarım, şimdi nasibin mütemâdî haybet!
Hani ey unsur-ı bî-râbıta, istiklâlin?
Ebediyen sanırım, söndü bütün âmâlin!
Hani 'Başkımcı'ların kurduğu yüksek hulyâ?
Seni yıllarca avutmuş da o mel'un rü'yâ,"[16]

Bu dizeler, kavmiyetçilik denilen 'o melûn rüya'ya kapılıp isyan eden Arnavutların ibretli 'aldanış öyküsü'nü anlatır. Âkif'in uyarıları, tespitleri ne yazık ki Arnavutluk İsyanı'nda yaşanmış; özerklik sevdasıyla başkaldıran Arnavutlar, istiklâllerini dahi kaybetmişlerdir. Şair, şiirin ilerleyen bölümlerinde bu acı ve ibretâmiz öyküyü anlatmaya devam eder. Bir yandan Arnavutları isyana sürükleyenlerden hesap sorar, bir yandan da aynı hareketlere kalkışmamaları için Osmanlı içindeki diğer Müslüman kavimleri uyarır. Arnavutluk İsyanı, ne yazık ki Âkif'in şiirlerinde, etnik milliyetçiliğin elim sonuçlarını yansıtan bir 'ibret öyküsü', bir uyarı örneği olarak yerini almıştır. Şair, kendi kavminin hüsranla biten macerası bağlamında ırkçılığı lânetler, kavmiyetçilik cereyanının Müslüman dünyasını parçalamak için Batılılarca uydurulmuş bir oyun olduğunu söyler, İslâm'ın kavmiyetçiliği reddettiğini ısrarla vurgular ve 'İslâm milleti' kavramının altını yine çizer:

"*İşte, ey unsur-ı isyân, bu elîm izmihlâl*
Seni tahrik eden üç beş alığın ma'rifeti!
Ya neden beklemiyordun bu rezil âkibeti?
Hani, milliyetin İslâm idi… Kavmiyyet ne!
Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyyetine.
'Arnavutluk' ne demek? Var mı şerîatte yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!

15 Mehmet Âkif Ersoy, *İkinci Kitap Süleymaniye Kürsüsünde,* s. 59.

16 Mehmet Âkif Ersoy, *Üçüncü Kitap Hakkın Sesleri,* s. 30.

Arab'ın Türk'e, Lâz'ın Çerkes'e, yâhud Kürd'e;
Acem'in Çinliye rüchanı mı varmış? Nerde!
Müslümanlık'ta 'ânâsır' mı olurmuş? Ne gezer!
Fikr-i kavmiyeti tel'in ediyor Peygamber.
En büyük düşmanıdır ruh-ı Nebî tefrikanın
Adı batsın onu İslâm'a sokan kaltabanın."[17]

"Medeniyet, size çoktan beridir diş biliyor;
Evvelâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor.
Arnavutlar size ibret olacakken hâlâ,
Ne bu şûrîde siyaset, ne bu fâsid da'vâ?
....
Bunu benden duyunuz ben ki evet, Arnavudum…
Başka bir şey diyemem… İşte perişan yurdum!.."[18]

Örnekleri uzatmaya gerek yok. Âkif'in etnik milliyetçilik konusundaki düşünceleri, şiirlerinde, yazılarında ve konuşmalarında tartışmaya meydan vermeyecek kadar açıktır. "İstiklâl Marşı" şairimizin bu konudaki düşünceleri, günümüzde, ülkemizde her türlü etnik milliyetçilikle zihinleri karışanlar için de en sağlıklı reçete olmayı sürdürmektedir. Bildirimizi yine onun, birlik temennisi ifade eden şu dizeleriyle noktalayalım:

"*Eğer yürekleriniz aynı hisle çarparsa;*
Eğer o his gibi tek, bir de gâyeniz varsa;
Düşer düşer yine kalkarsınız, emîn olunuz…
Demek ki birliği temîn edince kurtuluruz.
O hâlde vahdete hâil ne varsa çiğneyiniz…
Bu ayrılık da neden? Bir değil mi her şeyiniz?
Ne fırka herzesi lâzım, ne derd-i kavmiyyet;
Bizim diyanete sığmaz sekiz, dokuz millet!"[19]

17 Mehmet Âkif Ersoy, *Üçüncü Kitap Hakkın Sesleri,* s. 31.
18 Mehmet Âkif Ersoy, *Üçüncü Kitap Hakkın Sesleri,* s. 32.
19 Mehmet Âkif Ersoy, *Üçüncü Kitap Hakkın Sesleri,* s. 91.

Mehmet Âkif'in Sosyal Temalı Şiirleri ve Bunların Teknik Yapısı

Hayrettin RAYMAN
Prof. Dr., Bozok Üniversitesi

Giriş

Mehmet Âkif, Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biridir. Şiire Baytar Mektebi'inde başlar. Türk edebiyatında Muallim Naci ve Abdülhak Hâmit, Fars edebiyatında, Sadî ve Hafız, Batı edebiyatında ise Lamartine ile Alexandre Dumas Fils en beğendiği sanatçılar arasında yer alır. Muallim Naci'nin gazellerinden, Hâmit'in Makber'inden esinlenir, Lamartine'ni de eserlerindeki din lirizmden dolayı çok sever. Mehmet Âkif e göre; Alexandre Dumas Fils, küçük hikâyelerinde büyük hakikatleri söyleyen msandır(Banarh, **1985-1158).** Ona hayranlığı da buradan gelmektedir.

Âkif için şiir, gerçek bir isteğin ürünüdür. Şiir, libas ve gıda hizmeti görmelidir. Şair ise bir mimadır, ressamdır, projeler üreten kişidir. Sanat için sanat ilkesine karşı çıkar. Toplum için edebiyat ilkesi doğrultusunda hareket eder. Türkçülük hareketi ve milli edebiyat akımları Âkif in ilgisini çekmeyen konulardır.

Mehmet Âkif, Türk şiirine gerçek realizmi getiren ve uygulayan bir sanatçıdır. Toplum yaşamını dile getirmek ve " Mahalli bir edebiyat" yaratmak onun en büyük ideallerinden biridir. Bunu yapabilmek için de kuvvetli bir gözlem tekniğine ve inceleme yeteneğine sahip olmak gerekir. Yöresel yaşamı, olayları, çevreyi, kişileri, kişilerin konuşmalarını, maddi ve manevi bütün özellikleri yansıtabilmek için bütün çabasını ortaya koyar. Şiirimize, betimleme ve hikâye etmenin kapılarını arkasına kadar açar. Âkif in şiiri, bu temel üzerine kurulur(Akyüz, **1953-544).** İlhama inanmayan ve hayale bağlanmayan şair, inceleyeceği konuyu önceden iyi bir gözlem altına alır.Toplumun dertlerini kendisine dert edinen idealist bir sanatçıdır(Necatigil, **1967-105).** Ne demişse görüp de söylemiştir. Mahalle Kahvesi şiiri, kahveyi işletene okunduğu zaman kahvecinin cevabı" Bu adamın hayatı hep kahvede geçmiş"

biçiminde olur. Bu da bize şairin ne kadar büyük ve ince bir gözlemci olduğunun kanıtıdır. Tasvirleri çekici ve renklidir. Şiirlerinde tasvir kadar hikâye etme de önemlidir. Sanatını halkın hizmetine vermiştir. Şiirlerindeki tasvir ve konuşma biçimini Ali Ekrem Bolayır'dan aldığını söyler(Akyüz, **1953-544).** Kişileri elverdiğinnce kendi dilleriyle konuşturur. Betimlemelerinde tamamen realist olurken, bir düşünceyi savunurken yahut reddederken tamamıyle şahsileşir. Şair, eski şiiri biraz plansız bulur. Âkif, başarısını planlı programlı ve titiz çalışmaya borçludur. Nazım şekillerini kullanma seçiminde titiz değildir. Mesnevi en çok tercih ettiği nazım şekillerinin başında gelir. Çünkü bu nazım biçimi onu kullanan sanatçıya esneklik sağlar.

Bu kısa açıklamadan sonra Âkif in sosyal temalı aynı zamanda manzum hikâye de diyebileceğimiz şiirlerinden bazılarını tanıtmaya çalışalım. Bu kategorideki şiirlerin en önemlileri: Küfe, Mahalle Kahvesi, Meyhane, İstibdat, Hasta, Köse İmam, Seyfi Baba'dır. Bu incelemeye Türk ulusuna seslenmesi ve büyük moral vermesi açısından İstiklâl Marşımızı da dahil etmiş bulunuyoruz.

1-Küfe: Babasından kalan eski bir küfe altında ezilmek istemeyen, okuyarak hamallıktan kurtulmak isteyen cılız bir çocuğun haykırışları işlenir.

2- Mahalle Kahvesi: Kahveyi tembellik mekânı haline getiren işsiz insanların orada birbirleriyle nasıl yüz göz olduklarını anlatılır.

3- Meyhane: Psikolojik ortam bakımından kahveden daha kötü bir yerdir. Burada insanlar hem zamanlarını öldürüp hem de sorunlarından kurtulacaklarını sanarak içkiye sığınıp kendilerini kandırırlar.

4- İstibdat: Haksız yere evinden alınıp götürülmek istenen ancak erkeğini bırakmak istemeyen bir kadının direnişi dile getirilir.

5-Hasta: Şairin Halkalı Baytar Mektebi'nde Öğretmenlik yaptığı dönemde yaşadığı bir hikâyedir. Şiir, verem olan bir öğrencinin ilgisizlik yüzünden nasıl kayıp olup gittiğinin öyküsüdür.

6-Köse İmam: Şeriati yanlış anlayarak karısını boşamak isteyen cahil, zalim bir erkeğin şahsiyetinde, islâmlığın ve insanlığın yanılmış bir cephesi düzeltilmek istenmiştir. Gerçekte Âkif, İslâmiyet'i yanlış anlayanlara ve onu kendi çıkarlarını âlet edenlere kızar ve onları şöyle eleştirir:

Çalış dedikçe şeriat çalışmadın durdun Sonra
onun adına birçok hurafe uydurdun Sonunda
bir de tevekkül sokuşturup araya Bununla za-
vallı dini çevirdin maskaraya.

Safahat-550.

7- Şeyfi Baba: Yolu ve ışığı olmayan ve bu- kenar mahallede yaşan, Seyfi Baba adlı bir ihtiyarın şair tarafından ziyaret edilişini ve şairin orada karşılaştıkları manzara ortaya konur.

Şimdi bu şiirlerin teknik özelliklerini incelemeye çalışalım. Ancak bu tür şiirler çok uzun oldukları için her şiirden iki beyitin incelenmesi tarafımızdan uygun bulunmuştur.

I- Küfe: Diyalogların yer aldığı manzum bir hikâyedir. Kırk altı beyitten oluşan bir serbest mesnevidir. Uyak düzeni şöyledir:

Uğurlu bir küfedir kalmadım hemen yüksüz -a **-ük,-ök:** Tam uyak
Baban gidince demek kaldı âdeta öksüz -a - süz,süz: redif.
Onunla besleyeceksin ananla kardeşim -b - ş: yarım uyak
Bebek misin daha öğrenmedin mi sen işini? -b -ini, ini:redif.
Bebek misin/ daha öğren/medin mi sen/ işini?

Safahat-54

Me fa i lfin/fe i la tün/me fa i lün/ fei lün.

Babanın gitmesi ölmek anlamındadır. Küfeyi betimlerken iyi bir sıfat yakıştırılmıştır. Öksüz kalmak da deyimdir. İkinci dizede -k, üçüncü dizede -n, dördüncü dizede, -m ve -i sesleriyle alliterasyon yapılmıştır. Bu da bize sairin hem anlam hem de sese verdiği önemi gösterir.

2- Mahalle Kahvesi

Yüz on beş beyitten oluşan bir mesnevidir.

"Mahalle Kahvesi!" Osmanlılar bilir ne demek? -a,-ek,-ek, tam uyak, redif yok.
Tasavvur etme salon "Görmedim nedir? Diyecek, -a
Dilenci şekline girmiş bu sinsi caniler, -b-î'ler tam uyak,-ler, redif.
Bu gündüzün bile yol vermeyen haramiler, -b

Di len ci şek/li ne gir mis/ bu sin si câ/nî ler. **Me fa i lün/ fe i la tün / me fa i lün/ fa i lün.**

Safahat-142

Yine mesnevi biçiminde bir uyak düzeni görüyoruz, ayrıca şan- bu şiirde de Küfe şiirinde kullandığı aruz kalıbını yinelemiştir.

Üçüncü dizede -n sesleriyle alliterasyon yapılmıştır. Dilenci şekline girmek, yol vermeyen harami sözcükleri deyim olarak kullanılmıştır.

3- Meyhane

Altmış beş beyitten oluşmaktadır.

Canım sıkıldı dün akşam sokak sokak gezdim a,-ez,-ez, tam uyak,-dim, redif.
Sonunda bir yere saptım ki, önce bilmezdim, -a
Bitince bir sıra ev sonra bir de virâne, -b-âne'ler zengin uyak, redif yok.
Dikildi kar/sıma bir han/ kılıklı mey/hâne - b

Safahat,2008-67

Di kil di kar/ sı ma bir han/ ki lık lı mey/ ha ne. **Me fa i lün/ fe i la tün/ me fa i lün/ fa i lün.**

Birinci dizede -k ve -m, ikinci dizede -s ve -m, üçüncü dizede -i, dördüncü dizede,-ı ve i'lerle alliterasyon yapılır. Canı sıkılmak, bir yere sapmak deyimdir.

4- İstibdat

İç diyalogların yer aldığı şiir, doksan bir beyitten oluşan bir serbest mesnevidir.

Bizim mahalleye poyraz kışın da uğrayamaz;-a,-maz,yaz: -az'lar tam uyak.
Erir erir akan z semtimize geldi mi yaz! -a

Bahân görmeyiz amma latif olur derler -b -er,-er:tam uyak.

Çiçeklerimi/ ş ağaçlar, ye/şillenilmiş/ yer -b

Safahat-112

Me fa î lü / me fa î lü/ Me fa î lfi/ fâ'lün

Birinci dizede -y, ikinci dizede -*, i ve -z'lerle, üçüncü dizede -r ve -m sesleriyle, dördüncü dizede -ç kelime içi kelime başı, -y sesiyle de kelime başı alliterasyon yapılır. Ayrıca -erir,-erir yinelemeler de ahengi artırmaktadır. Baharın çok kısa geçmesi, yazın sıcaklığın fazlalığı anlatılmaktadır.

S.Hasta

Diyalog havasında, serbest mesnevi biçiminde yazılmış bir şiirdir. Elli yedi beyitten oluşmaktadır.

- *Bence doktor/ onu siz bir/ soyarak din/leyiniz;*-a,-iz,- iz: tam uyak. **Fa i la tün/ feilâ tün/ fe i la tün/ fe i lün.**

Hastalık çünkü değil öyle ehemmiyetsiz, -a,

Sâde bir nezle-i sadriyye mi illet? Nerde! -b,-er, -er: tam uyak, -de'ler r.

Çocuğun hâli fenalaştı şu son günlerde, -b

Safahat-44

Birinci dizede -o sesleriyle kelime içi alliterasyon, üçüncü dizede, s sesleriyle sözcük başı alliterasyon, dördüncü dizede, n, l, o sesleriyle sözcük içi alliterasyon yapılmıştır.

ö.Köse İmam

Şiir, serbest mesnevi biçiminde yazılmıştır. Seksen iki beyitten meydana gelir.

" Kim bilir, şimdi ne âlemde benim şanlı Kösem; -a -em, -em, tam uyak.
Görmedim üç/ senedir bâ/ri gidip bir/ görsem..." -a
Diyerek, dün gece güç hâl ile buldum evini. -b -ni, ni, tam uyak.

Koca insan ne şetaretle kabul etti beni: **-b**

Safahat-151.

Birinci dizede m ve i, ikinci dizede, m, i, r, üçüncü dizede l, dördüncü dizede, i, n sesleriyle alliterasyon yapılmıştır. Fa i la tün/fe i la tün/ fe i la tün/ fa'lün.

T.Seyfı Baba

Şair, şiirini aslında iç monolog olarak kurmuş ve mesnevi biçiminde de uyaklandırmıştır. Elli dokuz beyitten oluşur.

Sormayın derdimi, bitmez mi o taşlar, giderek, -a, -ek, **-ek,** tam uyak.

Düştü artık bize göllerde pekâlâ yüzmek! -a

Yakamozlar saçarak her tarafından fenerim, -b **-er,-er,** tam uyak,-im,r.

Çifte sandal,/ yüzüyorduk; /o yüzer ben /yüzerim, -b

Safahat-97.

Fa i la tün/ fe i la tün/ fe i la tün/ fe i lün.

Birinci dizede, m ve r, ikinci dizede z ve l, üçüncü dizede, a, r, f, dördüncü dizede z ve y sesleriyle sözük başı ve sözcük içi alliterasyonlar yapılmıştır.

8. İstiklâl Marşı

Mehmet Âkif Ersoy, İstiklâl Marşı'm milletimize armağan ettiği için Safahat'a almamıştır. Ancak İstiklâ Marşı gerek anlam gerekse şiir tekniği açısından oldukça başarılı bir şiirdir. Dokuz dörtlük, bir beşlikten meydana gelmiştir.

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın **-a,-akın,-akm,** z.u.

Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın -a

Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın -b -kın, **-kın,** z.u.

Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın.

Safahat, Ekler-537.

Kim bilir bel/ ki yarın bel/ ki yarından/ da yakın. **Fâilâtün /fei lâtün / fei lâtün/fei lün.**

Birinci dizede, a ve r, ikinci dizede, k ,n, üçüncü dizede, ğ, t,d, dördüncü dizede, b sesleriyle sözcük başı alliterasyon, i, k ve l sesleriyle de sözcük içi alliterasyonlar yapılmıştır.

SONUÇ

Mehmet Âkif, şiirlerinde hem anlama hem de ahenge büyük önem vermiştir. Bütün şiirlerinde aruzu yeğlemesinin nedeni onun sese verdiği önemi ve aruzla daha ahenkli şiirler yazabileceği inancından kaynaklanır. Yarım uyağa ve rediflere asla ilgi göstermemiş, daima tam ve zengin uyakları tercih etmiştir. Yahya Kemal, "Türk şairi redifi buldu mu gerisi kolay" derken Âkif 'in bu konuda belki de kolaya kaçmamak için redifi az kullandığı söylenebilir. Genel anlamada, şair, okuyucu ya da topluma önemli mesajlar iletmek istiyorsa geniş ünlüleri, eğer şiir mesaj yüklü değilse bu taktirde de dar ünlüleri fazla kullanır. Âkif, bütün şiirlerinde kalabalığa seslenir. Kalabalığın dilini, üslûbunu, zihniyetini benimser. Âkif, kalabalığın yalnız sözcüklerim değil, deyimlerini, benzetmelerini, anlatımını, hatta cümlelerini almaktan çekinmez. Âkif in bütün şiirlerinin yanında özellikle de İstiklâk Marşı'nda geniş ünlülerin çok kullanıldığı gözden kaçmaz. Bu özellikler, onun

kişiliğine uygun düşer. Bir yerde Âkif, didaktik, topluma eleştirel gözle bakan bir sanatçıdır. Ona da böyle şiirler yazmak yaraşır.

Kaynaklar

1. Mehmet KAPLAN, **Şiir Tahlilleri,** İstanbul 1963.
2. Mehmet Âkif ERSOY, **Safahat,** Akçağ Yayım, Ankara 2008.
3. Kenan AK YÜZ, **Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi,** Ankara 1970.
4. Mithat Cemal KUNTA Y, **Mehmet Âkif,** İstanbul 1938
5. Eşref Edip, **Mehmet Âkif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Düşünceleri,** İstanbul 1939
6. Ömer Rıza DOĞRUL, **Safahat, İstanbul 1943**
7. Fevziye Abdullah TANSEL, **Mehmet Âkif Hayatı ve Eserleri,** İstanbul 1945
8. Faruk Kadri **Timurtaş, Mehmet Âkif,** İstanbul 1958.
9. Behçet NECATİGİL; **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü.** İstanbul 1967.
10. Emin ERİŞİRGİL,İslâmcı **Bir Şairin Romanı,** Ankara 1986.

FİHRİST

C

D

E

MEHMET ÂKİF BİLGİ ŞÖLENLERİNDE SUNULAN TEBLİĞLER (2006-2011)

A. Vahap Akbaş:
"Mehmet Akif'e Düzyazılarından Bakış" (3. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Âkif'te bir anlatım aracı olarak nükte ve ironi."(4. Bilgi Şöleni)
A.Faruk Kılıç:
"Safahat kültür atlasında bir müze."(4. Bilgi Şöleni)
Abdullah Hamidi:
"Mehmet Akif Ersoy'un Şiirinde Kosova ve Arnavutlar"(5. Bilgi Şöleni)
Abdulvahit İmamoğlu:
"Mehmet Âkif'in dindarlık anlayışı."(4. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Âkif'in Vaazlarındaki Milli Mücadele Ruhu " (5. Bilgi Şöleni)
Adil Şen:
"Mehmet Âkif'in Ruh ve Fikir Dünyası" (3. Bilgi Şöleni)
Adnan İsmaili:
Mehmet Âkif'i Yeniden Keşfetmek"(5. Bilgi Şöleni)
Adnan Karaismailoğlu:
"Gelenek ve gelecek kuşağında Mehmet Âkif"(1. Bilgi Şöleni)
"Hikmetle Geleceğe Yürüyenler: Şeyh Sadi ve Mehmet Âkif" (3. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Âkif'in 'Bir Hasbihal'i veya 'Ömür bir gündür/demdir'düşüncesi"(4. Bilgi Şöleni)
Adnan Uzun:
"Bursa'nın İşgali ve "Bülbül" Şiirinin Hatırlattıkları"(5. Bilgi Şöleni)
Ahmet Faruk Kılıç:
"Islahatçılık ve Modernistlik Açısından Mehmet Akif Ersoy" (3. Bilgi Şöleni)
"İstiklâl Marşı'nın Fonksiyonel önemi ve Meclisteki Âkif"(5. Bilgi Şöleni)
Ahmet Fidan:
"Mehmet Âkif'in temel konularından biri olarak eğitim"(1. Bilgi Şöleni)
Ahmet Güner Sayar:
"Siyaset ve Velayet Karşısında Mehmet Akif Bey" (3. Bilgi Şöleni)
Alâattin Karaca:
"Mehmet Âkif'e Göre Etnik Milliyetçilik"(5. Bilgi Şöleni)
Ali Birinci:
"Mehmet Âkif'in tahsil hayatından bir isim: Hoca Mehmet Kadri Efendi"(2. Bilgi Şöleni)
Ali Yılmaz:
"Mehmet Âkif'in penceresinden geleceğimize umutla bakabilmek" (1. Bilgi Şöleni)
Âlim Kahraman:
"Bir okuyucu olarak Mehmet Âkif"(1. Bilgi Şöleni)
Bekir Şahin:
"İstiklâl Marşı'nın Değişiklik Girişimleri ve Belgeleri"(5. Bilgi Şöleni)
Berat Demirci:
"Ontolojisisiz milliyetçilik ve Mehmet Âkif"(2. Bilgi Şöleni)
Beyhan Kanter:
"Mehmet Akif Ersoy'un Şiirleri Üzerine Sembolik Çözümleme: Bir Toplum İnşasında Şiirin Kesif Dili"(5. Bilgi Şöleni)
Bilal Çakıcı:
" Mehmet Akif'in Geleneğin İzindeki Bir Şiir:Terkib-i Bend" (3. Bilgi Şöleni)
Bilal Kemikli:
"Demevî Şiir Yahut Âsım'ı Yeniden Okumak"(5. Bilgi Şöleni)
Cafer Gariper:
"Kurtuluş Savaşı'nın Varlık Kazandırdığı İki Metin: İstiklâl Marşı ve Kuvâyi Milliye Destanı (5. Bilgi Şöleni)
Caner Arabacı:
"Mehmet Âkif'in Mısır hayatı üzerine"(2. Bilgi Şöleni)

"Mehmet Akif'te İslam Birliği Düşüncesi" (3. Bilgi Şöleni)
"Cumhuriyet başlarında ilk İstiklâl Marşı arayışı."(4. Bilgi Şöleni)
Celal Tarakçı:
"Mehmet Âkif'in fikir dünyası"(1. Bilgi Şöleni)
Cemâl Kurnaz:
"Serdengeçti'nin Âkif'e Yaklaşımı" (3. Bilgi Şöleni)
Cevat Akkanat:
"Mehmet Âkif'in sanat anlayışındaki tutarlılık"(1. Bilgi Şöleni)
"Safahat'taki ithaflar neyi söyler"(2. Bilgi Şöleni)
"Çağın İdeolojileri Karşısında Mehmet Âkif" (3. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Âkif'in çocukluk arkadaşı olarak Fatih Camii."(4. Bilgi Şöleni)
"Bir Mukayese Denemesi: Mehmet Âkif Şiirinden İlham Alan Şairler"(5. Bilgi Şöleni)
D. Mehmet Doğan:
"Gençlik için iki model: Halûk ve Âsım"(1. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Âkif ve Süleyman Nazif"(2. Bilgi Şöleni)
"Batı Karşısında İki Kimlik Şairi: Mehmet Akif ve Yahya Kemal" (3. Bilgi Şöleni)
"Çanakkale'nin ve Sakarya'nın şiiri yahud Mehmet Âkif ve Necip Fazıl."(4. Bilgi Şöleni)
Dursun Ali Tökel:
"Safahat'ta Mitolojik Arka Plan" (3. Bilgi Şöleni)
Dücane Cündioğlu:
"Âsımın nesliymiş"(1. Bilgi Şöleni)
Ebubekir S. Şahin:
"Mehmet Akif'in İnşada Dair Düşünceleri ve Akif'in Şiirini Okumak." (3. Bilgi Şöleni)
Ercan Yıldırım:
"Batı Karşıtlığı, Vatan Millet Bağlamında Âkif'in İslâmcılığı"(5. Bilgi Şöleni)
Fatih Arslan:
"Bir Cemiyet Mistiği: Mehmet Akif…"(5. Bilgi Şöleni)
Hakan Poyraz:
"Model ve teklif: Âkif ve Âsım."(1. Bilgi Şöleni)
"Şair ve Mütefekkir"(3. Bilgi Şöleni)
Hasan Arslan:
"Mehmet Âkif'in bilgeliğinin derinliği"(1. Bilgi Şöleni)
Hayrettin Rayman:
"Mehmet Âkif'in Sosyal Temalı Şiirleri ve Bu Şiirlerin Teknik Yapısı"(5. Bilgi Şöleni)
İ. Erol Kozak:
"Bir sosyal gözlemci/Sosyal bilimci olarak Mehmet Âkif"(1. Bilgi Şöleni)
İbrahim Eryiğit:
"'Kocakarı ile Ömer' Şiiri Örneğinden Akif'in Duyarlı Bir Aydın Olarak Portresi." (3. Bilgi Şöleni)
İdris Nebi Uysal:
"İstiklâl Marşı'nı Anlama Sözlüğü"(5. Bilgi Şöleni)
İhsan Işık:
"Mehmed Âkif'in şiirinde temalar"(2. Bilgi Şöleni)
İhsan Safi:
"Mehmet Akif'in Şanlı Osmanlı Davleti'nin Yıkılması Karşısındaki Duygu ve Düşünceleri"(5. Bilgi Şöleni)
Kâmil Büyüker:
"Âkif'in Türk Müziğinde Bestelenmiş Şiirleri" (3. Bilgi Şöleni)
Kâmil Yeşil:
"Mehmet Âkif'in hikâyeciliği"(2. Bilgi Şöleni)
"Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Mehmet Âkif Ersoy"(5. Bilgi Şöleni)
Kâzım Ürün:
"Mehmet Âkif'de Mısır ve Arap edebiyatı izleri"(2. Bilgi Şöleni)
Kazım Yetiş:
"Mehmet Âkif'in Âsım'ın kişiliğinde çizdiği modernleşme"(1. Bilgi Şöleni)
M. Çetin Baydar:
"Mehmet Âkif'te ilm ü fen telakkisi"(2. Bilgi Şöleni)

Mehmet Akkuş:
"Mehmet Âkif'in Gençliğe Nasihatı"(5. Bilgi Şöleni)
Mehmet Fatih Birgül:
"Nurettin Topçu'nun Âkif'i ve Safahat'ın Felsefesi"(5. Bilgi Şöleni)
Mehmet Kurtoğlu:
"Safahat'ta Şehirler" ((3. Bilgi Şöleni). Bilgi Şöleni)
Mehmet Törenek:
"Tarık Buğra'nın Firavun İmanı romanında Mehmed Âkif ve çevresi"(2. Bilgi Şöleni)
"Gerçekçilik Açısından Akif'in Şiirine Bir Bakış." (3. Bilgi Şöleni)
"Mazi ile âti arasında bir şair."(4. Bilgi Şöleni)
Metin Önal Mengüşoğlu:
"Sadr-ı İslâma rücu"(2. Bilgi Şöleni)
Mevlud Dudiq:
"Balkan Milletlerinin Durumu ve Mehmet Âkif Ersoy"(5. Bilgi Şöleni)
Mithat Durmuş:
"Mehmet Akif'in Milli Mücadele ve Milli Bilincin Uyanmasındaki Rolü"(5. Bilgi Şöleni)
Muammer Esen:
"İslâm ve İstiklâl Şairi Mehmet Âkif'in İnanç Dünyası"(5. Bilgi Şöleni)
Musa Bilgiz:
"Çağdaş bir Kur'an mütefekkiri: Mehmet Âkif"(2. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Âkif ve millî birliğin korunması."(4. Bilgi Şöleni)
Mustafa Aşkar:
"İstiklâl Marşı'nın yazıldığı mekan olarak Ankara'da bir Celveti dergahı ve Taceddin Sultan", (1. Bilgi Şöleni)
Mustafa Can:
"Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde millî kültür unsurları ve yaklaşım tarzı"(2. Bilgi Şöleni)
Mustafa Gündüz:
"Çağdaş Türk Düşüncesinde Mehmet Akif'i Anlama ve Konumlandırma Meselesi" (3. Bilgi Şöleni)
Mustafa Kara:
"Mehmet Âkif ve dostları"(2. Bilgi Şöleni)
Mustafa Özçelik:
"Mehmet Âkif'in Batıya bakışı" (1. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Âkif'in Mısır'daki edebî faaliyeti"(2. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Akif'in Tartışılan İki Şiiri: Çanakkale Şehitlerine ve İstiklal Marşı" (3. Bilgi Şöleni)
"Sebilürreşad dergisi bağlamında Mehmed Âkif ve Eşref Edip dostluğu."(4.Bilgi Şöleni)
"Hatıra Kitaplarında İstiklâl Marşı"(5. Bilgi Şöleni)
Naci Bostancı:
"Mehmet Âkif Ersoy'u bilmek, anlamak"(1. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Akif Ersoy Bey ve Dönemi Üzerine Bazı Değerlendirmeler" (3. Bilgi Şöleni)
Nazım Elmas:
"Nasıl bir gençlik, hangi Âsım"(1. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Âkif'in dış seyahatleri"(2. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Akif'in Mektuplarındaki Edebi Dünya"(3. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Âkif'in şiirlerinde kurgu ve kompozisyon."(4. Bilgi Şöleni)
"Âkif ve Millî Mücadele"(5. Bilgi Şöleni)
Nazif Gürdoğan:
"Mehmet Âkif: Kökleri Anadolu'da olan gelecek"(1. Bilgi Şöleni)
Nazif Öztürk:
"İstiklâl Marşı'nın yazıldığı mekânın tarihi"(1. Bilgi Şöleni)
"Taceddin Sultan'dan Mehmet Âkif'e"(2. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Akif'in İçerisinde İstiklâl Marşı'nın Yazdığı "Kasr-ı Enbiye" yi İnşaa Ettiren Taceddin Dergâhı Şeyhi Osman Vâfî Efendi" (3. Bilgi Şöleni)
"İstiklâl Marşı'nın yazıldığı mekanın banisi Şeyh Taceddin-i veli'nin edebi şahsiyeti ve divançesi." (4. Bilgi Şöleni)
"İstiklâl Marşı'nın Yazıldığı Mekân Tâceddin Dergâhı'nda Marifet Eğitimi"(5. Bilgi Şöleni)

Necmeddin Turinay:
"Bir iktidar değişimi döneminde (1938) Mehmet Âkif ve İstiklal Marşı tartışmaları"(1. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Âkif'in büyük âlemi"(4. Bilgi Şöleni)
"Âkif'in Leylâ-yı Vicdân'ı"(5. Bilgi Şöleni)
Nesime Ceyhan Akça:
"Âkif'in Duası"(5. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Âkif'in şiirinde ve hanesinde aile."(4. Bilgi Şöleni)
"Şairi Mektupla Anlamak" (3. Bilgi Şöleni)
Ramazan Kaplan:
"Safahat'ta medeniyet tasavvuru"(1. Bilgi Şöleni)
Recep Duymaz:
"Mehmet Âkif Ersoy'un Estetiği - I) Estetik Süje/Sanatkâr"(5. Bilgi Şöleni)
Reha Sağbaş:
"Bir sanatkâr gözüyle Mehmed Âkif ve musıki"(1. Bilgi Şöleni)
Rıdvan Canım:
"Mehmet Âkif'in şiir coğrafyası."(4. Bilgi Şöleni)
Selâmi Şimşek:
"Mehmet Âkif'in Sûfîleri, Şairleri ve Edipleri" (3. Bilgi Şöleni)
Selim Cerrah:
"Âsım: İki Hakikat, İki Tasavvur"(3. Bilgi Şöleni)
Seriyye Gündoğdu:
"Mehmet Âkif'e göre sağlam cemiyetin kurulmasında aile ve kadının rolü"(5. Bilgi Şöleni)
Sezai Coşkun:
"Türk Millî Eğitimi'nin Mehmet Âkif Algısı"(5. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Akif ve Çağı Okumak: İnsan-İdare" (3. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Âkif'in Darülfünun yılları."(4. Bilgi Şöleni)
Suat Cebeci:
"Mehmet Âkif'in din anlayışı ve sunuş tarzı"(2. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Akif'te Din ve Siyaset İlişkisi"(3. Bilgi Şöleni)
Suat Mertoğlu:
"Mehmet Akif ve içtimaî Kur'an tefsiri"(2. Bilgi Şöleni)
Süleyman Hayri Bolay:
"Mehmet Âkif'in insana bakışı"(2. Bilgi Şöleni)
"M. Âkif'in Gençliğe bakışı ve Âsım'ın nesli"(1. Bilgi Şöleni)
Tahsin Yıldırım:
"Mehmet Âkif Ersoy'un Meclis Çalışmaları"(5. Bilgi Şöleni)
Terane Hesimova:
"Azerbaycan Doğubilimciliğinde Mehmet Âkif Ersoy Sanatı – Millî Mübarize Yönleri"(5. Bilgi Şöleni)
Turan Karataş:
"Safahat, ilk kitap ilk göz ağrısı"(2. Bilgi Şöleni)
"Hasan Basri Çantay'ın Gözüyle Mehmet Âkif" (3. Bilgi Şöleni)
Turan Koç:
"Âkif'in din ve İslâm telakkisi."(4. Bilgi Şöleni)
Vahit İmamoğlu:
"Mehmet Âkif'te dostluk ve dayanışma"(2. Bilgi Şöleni)
Yakup Çelik:
"Mehmet Âkif ve Mithat Cemal Kuntay'ın Meşrutiyet İstanbul'unu değerlendirmeleri.",
(4. Bilgi Şöleni)
Yaşar Şenler:
"Safahat'ta Aydın Profili"(5. Bilgi Şöleni)
Yusuf Kaplan:
"Türk modernleşmesi, Âkif ve bir öncü kuşak projesi olarak Âsım'ın nesli"(1. Bilgi Şöleni)
"Âkif'in Varoluş İrade ve Mücadelesi: Şiarı, Şuuru ve Şiiri" (3. Bilgi Şöleni)
Yusuf Turan Günaydın:
"Emin Âkif'in hatıralarında Mehmet Âkif Ersoy."(4. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Âkif hakkında yapılmış bibliyografik çalışmalar"(2. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Âkif kitaplarını tasnif denemesi." (1. Bilgi Şöleni)
"Mehmet Âkif'in Bektaşîliğe Yaklaşımı"(3. Bilgi Şöleni)

Şölenden bir görüntü

TYB Genel Başkanı İbrahim Ulvi Yavuz, açılış konuşmasını yaparken

TYB Şeref Başkanı D. Mehmet Doğan konuşmasını yaparken

Kosova Büyükelçisi Bekim Sejdiu, konuşmasını yaparken

Şölenden bir görüntü

Dr. Nazif Öztürk tebliğini sunarken

Prof. Dr. Abdullah Hamidi tebliğini sunarken

Şölenden bir görüntü

Dr. Necmettin Turinay tebliğini sunarken

Adnan İsmaili tebliğini sunarken

Mehmet Âkif Ersoy Kütüphanesi'nin açılışı

Kütüphane açılışında

İstiklâl Marşı'nın 90. Yıldönümü vesilesiyle Taceddin Dergâhı'nda düzenlenen törende D. Mehmet Doğan konuşmasını yapıyor

Prof. Dr. Bilal Kemikli tebliğini sunarken

Doç. Dr. Terane Hesimova tebliğini sunarken

Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, konuşmacılara bir yemek verdi.